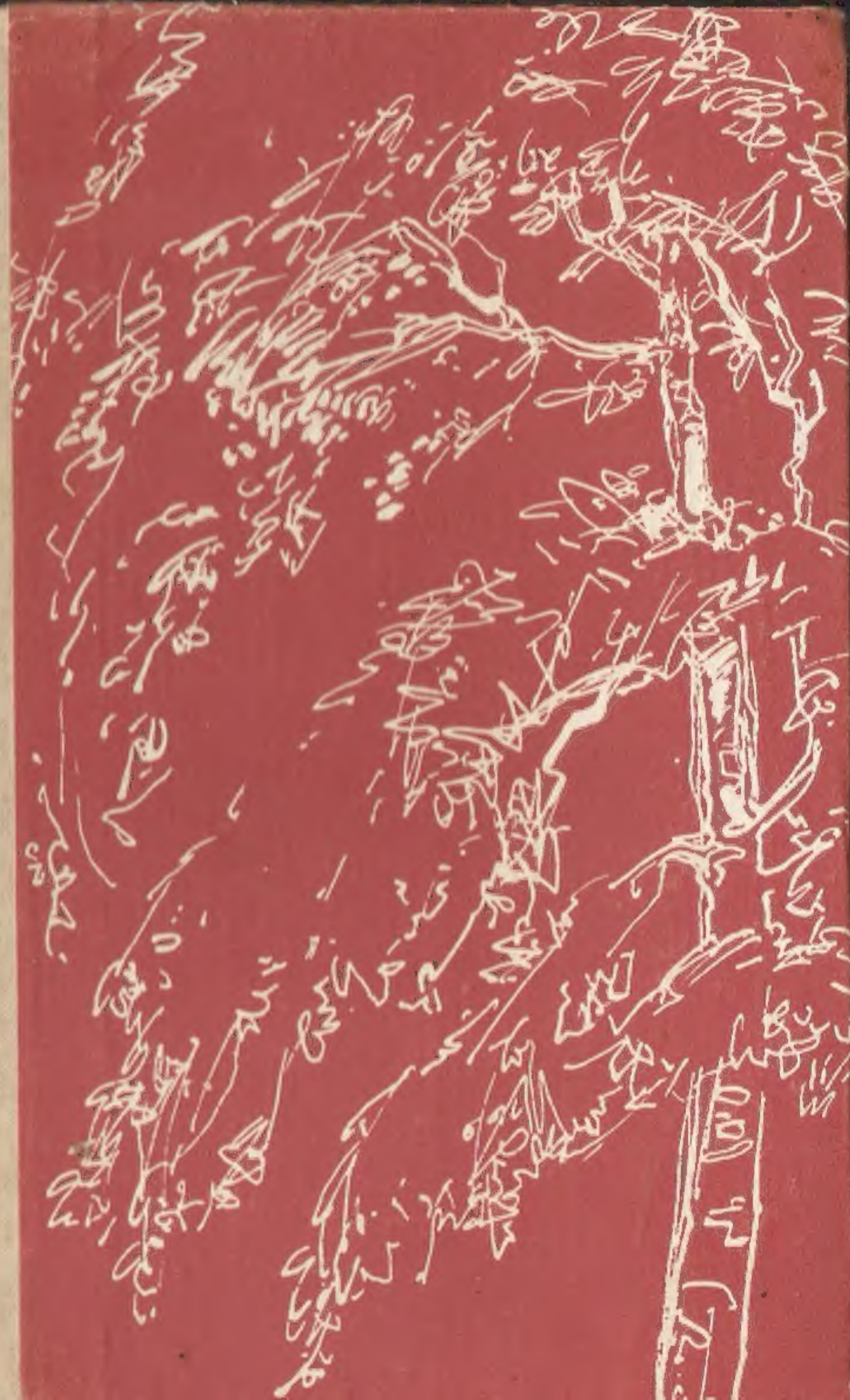

J. ZBANAŤSKI · MAHE HELIN

V Ä L I K S Ä R I

JURI ZBANATSKI

MAHE HELIN

Romaan

1969

KIRJASTUS "EESTI RAAMAT"
TALLINN

N
Z 21

Originaali tiitel:
Юрій Збанацький
МАЛИНОВИЙ ДЗВІН
Роман
Видавництво художньої
літератури
«Дніпро»
Київ — 1965

Illustreerinud E. Maisaar

Ukraina keelest tõlkinud L. RAUDTITS

Keskmisele ja vanemale koolieale

Збанацький Григорій Олиферович. (Юрій Збанацький). МАЛИНОВИЙ ДЗВІН. Роман. На єстонском языке. Иллюстрації: Э. Майсаар. Издательство «Ээсти Раамат». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.
Toimetaja B. Kuusberg. Kunstiline toimetaja H. Tikand. Tehniline toimetaja H. Tüksammel. Korrektor E. Bachveerik.
Laduda antud 24. IX 1968. Trükkida antud 30. XII 1968. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik, 64x84/16. Trükipoognaid 27 + 5 kleebist. Ting-trükipoognaid 23,0. Arvestuspoognaid 24,28. Trükiarv 30 000. Teistmise nr. 3390. Trükikoda «Ühiselus», Tallinn, Pikk t. 40/42. Hind 80 kop. 7-6-2.

Minu kool! Minu rõõm! Aastad on su tundmatuseni muutnud, ent minu mälestustes elad ikka niisugusena, nagu sind esmakordselt tol ammusel kolmekümne kuuendal aastal nägin, mil noore ja kogenematu õpetajana üle su läve astusin. Sa elad ja jäädki elama südamesse kui mu kordumatu nooruse tunnistaja.

Olen meeldivalt pisarateni liigutatud, sisenedes nende karmide jahedate seinte vahele, kui hea on seal üksinda klassist klassi hulkuda ja aina meenutada, meenutada...

Aikeserajudest puretud, mürsukildudest nokitud, mölgutavad oma lõpmatut mõtet mustaks tõmbunud tellisseinad, koorub lõõmavates päikesekiirtes vihmadest uhutud vana katus, mõtlikult sosistavad koolimaja kohal sihvakad mustpaplid.

Ent kunagi oli see majake kui lelu: tema valendavad seinad näisid rõõmsalt naervat, avarate akende sära kutsuvalt meelitavat. Päeval ja ööl kahisesid tema kohal võimsad elujõulised paplid, nende läheduses aga, valgusrikkal päikesepaistelisel aasal, seisis kui pidurüüs neiuke valgetüveline kask, lõbus ja lahke, ülepeakeela armunud tuulde, kes hommikuti ja õhtuti tema pikki rohelist juuksepoimikuid nii väga kammida armastas...

Noil aegadel vilkus ühes väikeses, taevassinise raamiga koolimajaaknas hilisööni kollakas tuluke. See oli petrooleumilamp, mis mu laual põles. Kus see küll praegu on? Mul on kahju isegi sellest lambist. Oli ju tema see rõõmus pilgutaja, kes vaikselt kõiki mu salajasi mõtteid pealt kuulas, tema ükski teadis mu nooruspäevade püüdlusi ja mõistis mind paremini kui keegi teine, kõigis mu hädades mulle kaasa tundis ning sellepärast ka nii heledalt ja tõrkumatult valgust andis.

Kui ammu see kõik oli... Ent seda ei unusta, ei kustuta elust maha...

Ja mis sest, et täna kõrgub mahajäetud vana koolimaja lähedal uhkelt vastehitatud uus. Ta on noor, täis elujõudu ning kõõritab pilkavalt oma säravate aken-dega maadligi vajunud mustendava naabri poole. Ta uhkeldab oma akende, raskete karniiside ja koguni terava torniga, milleta narrile moele lõivu maksnud arhi-tekt ei suutnud nähtavasti toime tulla. Uus koolimaja rabab oma vastse värskusega, tõustes kogu ümbruskon-nas esile. Ning just temal, ja mitte tollel vanal, kes kõike on näinud ja üle elanud, jääb peatuma mööduja pilk.

Mis siis ikka, eks igaühel on oma saatus. Soovigem uuele koolimajale, et ta oma seinte vahel niisama palju head ja ilusat näeks, kui too vana, unustuse hõlma va-junud, tagasihoidlikult ja vanainimeselikult uue ja noore najale toetuv. Too vana, kes mõtlikult vaikivana juba kuivetama löönud paplite all nukrutsevas mõtiskluses neid unustamatuid ja kordumatuid päevi meenutab, mil tema läheduses päikesepaistelisel aastal lakkamatult nõtkles valgetüveline kask, mille pikki raskeid juukse-põimikuid tuul õhtuti ja hommikuti nii väga kammida armastas...

Just siis, kui mulle näima hakkas, et sellel metsal ei tulegi lõppu, muutus ümberringi äkki heledamaks, kitsas metsatee avardus, pilvitu taevas lõi pea kohal sel-gelt sinetama. Noore jändriku tammepuhma tagant ava-nes lai, silmapiirini ulatuv vaskpunane tatrapõld. Selle taga orus, kus hallikas udu oma õrna loori laotas, hak-kas küla paistma.

«Ongi meie Kovalivka,» noogutas taat Homa Djagil asula poole.

Nii tee kui ka küla, kuigi ma viimast polnud veel õieti näinudki, meeldisid mulle. Olin Polesjes üles kas-vanud, ent niisuguseid metsi meie kandis küll polnud. Enamasti leidis seal metsasalusid ja tihnikuid, mis sü-giseti seentest ja tammetõrudest kubisesid. Siin aga metsad. Ja missugused metsad! ... Otsata ja ääreta. Võis arvata, et olime sõitnud vähemalt nelikümmend kilo-meetrit maha (ehkki Djagili-taat jumalakeeli vandus, et ainult viisteist versta), kuid teel ei kohanud me ühtki küla, ühtki inimelamut. Kogu aja kumisesid pea kohal justkui kullast voolitud sihvakad mastimännid, vankri-rattad pörkasid ja hüplesid paljakskoorunud juurepõi-mikutel. Vahetevahel löid männitüvede tagant eredas valguses sätendama aasad, siin-seal põlispuude kõrval võis näha ka noort istutatud metsa. Madalad kaha-rad männihakatised kasvasid nii maadligi, et ei lask-nud rohulgi tõusta. Ninna lõi männilõhna ja veel mi-dagi sellist, mida küll haistad, kuid aru ei saa, mis lõhn see on.

Esiailgu, sattunud metsakuningriigi rüppe, imetlesin kõike suurisilmi, võlutuna ahmisin endasse metsarohtu-dest, seentest ja kuivanud metsmaasikatest tulvil õhku. Ent pikapeale hakkas mind sellest metsast ikkagi kodu-

avarustele, Desna kallastele kiskuma, sinna, kus suvisel ajal sõnatute järvede rahulikud vood sinetasid.

Oleksin arvatavasti tundmatul teel nukrutsema hakanud, kui poleks Homa Djagilit olnud. Minu teekaaslane osutus harukordselt jutukaks ja seltsivaks taadiks.

Leidsin tema sealt, kus meie, õpetajad, rajoonikeskuses endale tavaliselt küüdimehi otsime — turult. Prahti täis platsil seisid vaid üksikud vankrid. Saalisin nende vahet ja aina küsitlesin: on siin kedagi Kovalivkast? Mulle juhatati: «Astu, noormees, tolle taadi juurde.»

See oli keskmist kasvu laiaõlgne vanamehejäss. Tema suur, peaaegu silmini hallidesse karvadesse kasvanud kräsupea oli nagu otse õlgadele istutatud, nii et kaela ei paistnudki. Suur kongnina kadus sasisitud vurrupuhmastesse.

«Päevast, taat!» tervitasin vanameest.

Ta pöördus nagu hunt kogu kerega vastumeelselt minu poole, välgutades läbitungivalt oma väikesi silmi justkui paksu pleekinud samblaga kaetud kulmukaarte alt. See pilk tungis üdini: taadi silmis oli midagi saatlikult tarka ja ka midagi metsikut.

«Ole terve, oma isa poeg, kui sa just nalja ei viska!»

«Kas olete Kovalivkast?»

«Küll ikka veel sealt.»

«Kas küüti saab?»

Taat vaatas mind uurivalt pealaest jalatallani oma hallide, kollasetähnaliste silmadega, kraaksatas rahulolevalt ning pilgutas kavalalt:

«Kas liiku teed?»

Sealjuures silus ta suure rohmaka käe seljaga oma vurre, nagu oleks talle just äsja pilgeni täis viinaklaas ulatatud.

Varsti hakkasime minema. Sõitsime üle silla, saime mõned head kilomeetrid munakividel rappuda ning suukeldusime siis metsa, mille sina meid juba kaugelt meelitas.

Taat võttis jutuotsa alles siis üles, kui olime juba linnast väljas.

«Tähendab et ameti peale Kovalivkasse?»

«Kovalivkasse,» vastasin.

«Volinikuna komsomoli või hoopis villa alal...?»

«Ei,» kostsin. «Olen kooli direktoriks määratud.»

Taat pöördus kogu kerega minu poole ja tunnistas mind aupaklikult hetke ja veel teise takka järele.

«Löö või maha, seda poleks küll arvanud. Mida poleks, seda poleks.»

Niisugune avameelsus tegi mulle lõbu, kuid samaaegselt hakkas sügavas hingesopis mingi solvumistunne pakitsema.

«Aga miks poleks siis arvanud?»

«Sihukesed noored kui sina, poja, ei juhtu just alati arukad olema.»

Mul tõusis puna põske. Kuid taat ei pööranud mu kohmetusele mingit tähelepanu.

«Tõsi, praegu pole see mingi ime. Kuid juhtub ka nii, et vana mees, aga varsa aru... Sina, tähendab, oled siis tubli. Piimahabe küll, aga ju pea jagab. Kuidas ta nüüd ka on, aga iga lolli direktoriks juba ei panda. Kuidas sind hüüda tuleb?»

«Tarass Demõdovõtš.»

«Ah, siis mede kehvikute hulgast?»

«Kust teie seda teate?»

«He-he! Tarass — pole just härraste nimi. Ja ega ka Demõd pappidele kõlvanud! Näed, ka mulle anti Homa nimeks...»

«Aga isa järgi kuidas?»

Taat Homa kõhatas salapäraselt ning jäi hetkeks mõttesse.

«Isa järgi või? Niisama lihtsalt mind hüütaksegi: Homa Djagil. Või Djagil, Homa. Ehk lihtsalt Homa. Aga isa järgi, selle tiitli pani tõbras nahka. Olen ebaseaduslik... Sellepärast ei andnudki too pikalakaline papp mulle isanime. Ja olengi, poja, kogu elu ilma isanimeta läbi ajanud. Teisi, näed, hüütakse aupaklikult isanime järgi, mina aga olen lihtsalt Homa.»

Näis siiski, et isanime puudumine Homa Djagilit eriti ei kurvastanud. Ennemiini tegi see talle isegi lõbu, sest taadi silmis mänglesid kavalad kuradikesed ja kongnina all tõmblesid vurrud — vana peitis oma muretut muiet.

«Kui vana te olete, Homa-taat?»

«Kui vana või?»

Homa laiale laubale tekkis kortsudelööts. Mõne hetke pilgutas ta segaduses silmi. Siis tõmbus lööts siledaks, vurrud aga hakkasid taas tõmblema.

«Katsu sa ära lugeda, palju neid aastaid turjal on! Naise võtsin siis, kui meie omad Peterburis tsaari maha nottisid. See oleks nagu üsna hiljaaegu olnud, aga ega tea, kas sinu isa oligi siis juba ilmale tulnud. Ja naise võtsin ma ka mitte enam noorena, tollal polnud minu-sugusel — ilma isata ja maalapikeseta — naise leidmine sugugi kerge. Küll tuli mul teid-radu tallata, susi mind söögu, kui valetan, enne kui ühele tobedale, see tähendab mu oma eidele, augu pähe rääkisin.»

«Aga ikka rääkisite?»

«Eks ikka. Sest kuigi olin, poja, ilma isata, aga see-eest noormees üle kogu küla. Tõsi, hiljem sai ta minu pärast uluda küll ja küll, mis seal rääkida; aga jumalale tänu, elu elasime ära, lapsed kasvasime üles ja hauda läks, nagu inimesed ikka, — ei või nuriseda.»

Taat Djagil oli avameelne inimene. Hiljem veendusin, et ta polnud hoopiski viimane külas, oskas lugeda ja kirjutada ning tal oli mõndagi, mille üle võis inimeste ees uhkust tunda.

«Ja kui me üheksasaja viiendal neetud panisid peksime, olin juba tollal teadlik ja vihkasin neid spluataatoreid hirmsasti. Sest tahtsin minagi emakest maad saada. Näe lapsi tuli aina ilmale; eit, rahu tema põrmule, närts mu kallal nii ööl kui päeval. Käed on sul otsas, aga mis sinusugusel neist kasu? Tõsi, meil külas oma pani polnud, käisime koguni Kurenis, kaheteistkümnne versta takka, aitasime kurenlastel nende panikest kõrvetada. Oh küll seal mõni omale varandust kokku kraapas, kõike, mis kätte juhtus. Aga mina tõin ainult kotitäie raamatuid — suitsunälg vaevas! Polnud, millest suitsu keerata. Nii ma siis tõmbasin suitsu ja õppisin ka lugemise selgeks. Oleksin tänase päevani lugenud, aga ei näe enam, tähed ujuvad silme ees laiali.»

Juttu vestes näis teegi lühemana. Homa Djagil ei jõudnud vististi pooltki oma eluloost ära jutustada, kui oruvines hakkas Kovalivka paistma.

Jõudsin esimene taredeni. Lahjade kronude kabjaplagin läks nüüd hoopis lõbusamaks. Kiirustamata kobis Djagili-taat vankrilt maha ja hakkas oma kangestunud jalgadel kõrval tammuma. Jässakas, rohmakas, oma laiade villaste pükste ja pruunikashalli, värvitud linase särgiga, peas võidunud müts, paljajalu, meenutas ta vana

luitunud karu, keda lärmakad mustlased sunnivad laadadel tantsu lööma.

Silmitsesin tähelepanelikult Kovalivkat. Tõrvatud ja neljakandiliseks tahatud palkidest kõrged avarad tared olid meeldivad. Laudad olid siin hoopis teistsugused kui meil — mitte raagpajuvitstest punutud, vaid kõvadest ümarpakkudest ehitatud. Meil kasutati niisuguseid ainult taredeks. Pajuokstest punutud varbaia asemel olid siin kas laudtarad või lattaiad. Minule oli see metsaküla täiesti uudne.

Homa-taat peatas hobused ja osutas piitsaga ettepoole.

«Seal ongi koolimaja, seltsimees direktor.»

Küla lõpus, päris metsa all, hiigelpaplite ringi sees nägin madalat pikka ehitust. Selle laiad aknad meelitasid lahkesti enda poole, neis mänglesid rõõmsalt päikese-laigud.

«Kas viin pärale või lähed jala?»

Esialgu olin tulnud ilma asjadeta, vankri põhjas lebas ainult mu kulunud kohver.

«Täna, taat.»

Haarasin kohvri ja hüppasin vankrilt.

«Nagu paremaks pead, muidu võiks ka pärale viia, see siinsamas käega visata.»

Võtsin taskust raha — taadile liikudeks. Homa Djagil heitis sellele silmanurgast pilgu ja pöördus kõrvale.

«Ei mingeid liikusid. Mina, seltsimees direktor, olen oma kolhoosi nii-öelda lööktööline ja külanõukogu liige. Meie esimees, seltsimees Nedokuss ise, ehk olete kuulnud, kui mind külanõukogusse valiti, ütles: «Homa, võite valida endale isanime, nagu süda soovib. Võite lasta end kutsuda kas Homa Ivanovõtšiks või Homa Gennadijovõtšiks. Meele võttis kurjaks. Mis ta mind torgib oma Gennadiga. Kuraditki pole mul seda papi pandud isanime vaja! Meie küla papi nimi oli Gennadi, tema aga sokutab teda mulle isaks. Nii ei võtnudki ma endale isanime, olgu ma või koera poeg. Selge, et mõni harimata tõbras oleks kindlasti võtnud, aga mina ütlesin: «Kui tema, minu isa, koeraroju sihuke, oskas mind sigitada, jättis aga siis ema ilma peale saatuse hoolde, kelle koradi pärast on mul seda isa tagantjärele tarvis! Olen senini temata läbi saanud ja saan veelgi.» Nii see on, poja. Sina aga pakud liikusid...»

«Nii me ju kokku leppisime!»

«See polnud sinu kohta. See nagu varustaja jaoks. Tollelt oleksin küll välja pigistanud. Aga sina oled meie direktor, kultuurijõud. Larbin parem viina asemel teed. Üldiselt elan ma õpetajatega sõpruses. Küllap astun sisse.»

Homa-taat jättis minuga sõbralikult hüvasti ning tõmbas oma hobusekronusid ohjadest. Mina aga sirutasin oma kangeks jäänud jalgu ja hakkasin aeglaselt mööda rada astuma.

2

Mida lähemale ma koolile jõudsin, seda aeglasemaks mu samm muutus. Süda peksles ärevalt, rinnus paisus rahutus. Olin ju sõitnud siia mitte päevaks või kaheks, vaid pikaks ajaks, võib-olla alati.

Meenus kõnelus rajooni haridusosakonna juhataja kabinetis.

Kui ma kaugõppesessioonilt tagasi jõudsin, oli rajooni õpetajate konverents juba lõppenud. Astusin sisse haridusosakonda, et kuulda, mida konverentsil kõneldi, et ehk räägiti midagi ka minu koolist. Töötasin siis Skrõpali kooli direktorina.

Mind tervitas rõõmsalt koolide inspektor Ivan Ivanovõtš Gorobets. See oli heasüdamlik tüse mees, kes meteorina tormas ühest koolist teise ning aina noris ja sõimles. Kuid kõik vaatasid sellele läbi sõrmede, muhelesid, sõitlesid isegi ja aina ärgitasid tema inspekteerimisest haridusosakonna juhatajale seltsimees Ketjagile ette kanda.

Mäletan, kuidas Gorobets esmakordselt minu kooli saabus. Mina, noor direktor, olin lausa ehmunud. Olgu kuidas tahes, aga Gorobets oli ikkagi soliidne, suure pedagoogilise staažiga inimene, mina aga rohelisest rohelisem, alles tehnikumi lõpetanud. Päev otsa istus Gorobets tundides, märkis midagi üles. Käis ka minu tunnis. Kartsin, et kõik tehakse maata, aga tema ütles: «Hästi.» Ma ei uskunud oma kõrvu. Kas tõesti hästi?

«Kindlasti on ka mingeid puudusi?»

«Aga kellel neid pole, austatud Tarass Demõdovõtš.

Kõigil on. Puudusteta ei saagi elada. Kui pole puudusi — jääb elu meie planeedil seisma. Vastuolude ühtsus!» tõstis ta paljutähendavalt sõrme, ja mina, kes just sel ajal olin asunud filosoofia kallale, vaatasin aupaklikult ja hirmuga seda autoriteetset näppu.

Ohtul, kui me lauda istusime, vihjas inspektor sellele, et oleks hea millegagi kõri loputada: ta olevat teel veidi külmetanud ja kartvat, et hääl kähisema hakkab.

Lippasin meelsasti poodi. Kuid kahjuks polnud seal parajasti pooleliitriiseid, olid vaid suured mustad liitri- sed pudelid. Üks neist rändaski meie lauale. Uudistasin seda hirmuga — mis ma sellega küll teen. Gorobets joob klaasikese, ehk teise veel, aga mis ma ülejäänuga peale hakkam?

Vilunud liigutusega avas Gorobets pudeli. Laual oli vaid üks viinatops. Inspektor vaatas toas asjalikult ringi, silmas aknalaua veeklaasi, kergitas end toolilt ja valas vee potti, kus kasvas äbarik kummipuu. Siis täitis ta viinatopsi ja klaasi. Suureks imestuseks lükkas ta klaasi minu ette, endale aga tõstis viinatopsi. Vangutasin eita- valt pead ning ütlesin, et ma ei joo. Gorobets vaatas mulle uurivalt silma.

«Kas ideelistel põhjustel?»

«Just nimelt,» vastasin talle. «Olen kommunistlik noor.»

Seepeale tegi inspektor vahetuse: minule andis viinatopsi, endale aga võttis klaasi.

«Mulle kui parteitule on lubatud,» seletas ta kõvera muigega.

Nii tuli minulgi jooma hakata. Gorobets neelas viina ühe sõõmuga alla.

Mu kartused osutusid asjatuks. Inspektor jõi tühjaks pudeli ja kulistas ka minu topsitäre endale sisse. Kogu õhtu kiitis ta oma pedagoogilist talenti. Ning juba pikali heites andis mulle kui noorele direktorile nõu:

«Aga sinul, Tarass, tuleb joomine selgeks õppida. Mis direktor sa nüisugune oled, kui juua ei oska!»

Kui Gorobets pärast seda juhtumit kooli ilmus, ei kositanud ma teda enam viinaga. Ja tema külaskäigud jäid üha harvemaks. Ent kohtasin teda alati rõõmuga kui vana head sõpra.

Nii ka seekord mind haridusosakonnas nähes, hüüdis:

«Kus hundist juttu, seal hunt ise. Läki, vennas, Tarass Demõdovõtš, läki Maksõm Ivanovõtši juurde! Küll on lugu lahti! Sihuke lugu, et ilma pooleliitriseta kuidagi toime ei tule.»

Süda hakkas kripeldama. Armastasime oma haridusosakonna juhatajat Maksõm Ivanovõtš Ketjagi, kuid samal ajal ka pelgasime teda.

«Mis seal lahti on, Ivan Ivanovõtš?» vaatasin ma anuvalt Gorobetsile otsa.

«Kartma löid? Oh teid direktoreid küll... Kui mina kunagi direktor olin, siis üle kogu kubermangu! Mõistad sa, Tarass Demõdovõtš...»

Vaatasin uurivalt Gorobetsile silma sisse. Polnud kahtlust, need olid juba häguseks löönud. Ainult selle asjaolu ja Ivan Ivanovõtši jutukuse põhjal võis arvata, et ta kellegagi oli juba soojalt «vestelnud». Ja ega see polnudki ime — oli parajasti aeg, mil hästi agarad õpetajad, just nagu pardid hommikutunnil, lasksid mööda rajooni ringi ja otsisid kohta, kus algaval õppeaastal pesitsema hakata.

Astusin Ketjagi juurde sisse.

«Ah, Zalužnõi!» venitas Maksõm Ivanovõtš pooleldi rahulolevalt, pooleldi ähvardavalt. Tundsin, et ta mu kohe külma vette kastab.

Seltsimees Ketjag polnud vististi minust palju vanem. Kui mina käisin kahekümne kolmandat aastat, siis tema võis ehk kahekümne viiene või kõige rohkem kuuene olla. Kuid teda austati ning peeti tõsiseks ja printsiipiaalseks inimeseks. Ehk põhjustas seda ka asjaolu, et ta pealagi oli hakanud paljaks minema ning ta otsaesine sarnanes juba praegu Sokratese omaga, võib-olla aga ka sellepärast, et ta oli täidlane ja hästi aeglase toimega. Lisaks sellele oli ta austatud isik rajoonis — partei rajoonikomitee liige, rajooni täitevkomitee presiidiumi liige, rajooni ateistide ühingu esimees. Ta vestles alati rahulikult ja asjalikult, pöördudes oma vestluskaaslase poole perekonnanime järgi ning ilmselt ignoreerides ees- ja isanime.

Mõne hetke jooksul vaatas Maksõm Ivanovõtš mind uurivalt, nagu ei usuks ta, et seisan tema ees.

«Sa siis tulid tagasi?»

«Tulin.»

«Eksamid andsid ära?»

«Andsin. Ainult riigieksamid jäid veel.»

«Tubli.»

Ülemuse kiitus oli mulle meeltemööda.

Hetke Maksõm Ivanovõtš vaikis ning tõstis laual pabereid ühest kohast teise.

«Nii on lugu, Zalužnõi,» ütles ta siis lõpuks. «Skrõpalisse sa enam ei lähe...»

Mu rinnas rebenes miski. Olin juba kaks aastat töötanud Skrõpali mittetäieliku keskkooli direktorina. Teised rääkisid ja ka mina nägin, et kool selle ajaga justkui «kosus», pääses eesrindlike hulka. Ja kas sa näed... Tuleb välja, et Gorobets polnud mind asjatult hirmutanud ja mingisugustele asjaoludele vihjanud. Tähendab võetaks kohalt maha. Ent järsku pani Maksõm Ivanovõtš mind hoopis jahmatama.

«Lahed Kovalivkasse! Kool on seal maha jäänud, mingit korda ei ole, aga küla on suur, perspektiivne. Tuleval aastal avame seal kaheksanda klassi, hakkad keskkooli direktoriks. Niimoodi, seltsimees Zalužnõi.»

Ma jäin tummaks. Tahtsin püsti karata ja vastu vaielda, kuid olin nagu tooli külge kinni kasvanud. Peas aina keerlesid mõtted. Mul oli kahju oma Skrõpalist, õpilastest, õpetajatest ja kolhoosnikutest lahkuda. Olin nendega harjunud, sain hästi läbi, austasin ja armastasin neid ning ka nemad pidasid minust lugu. Kunagi poleks ma osanud mõelda, et pean oma vaiksest aedadesse uppuvast Skrõpalist lahkuma. Teadsin, et Kovalivka koolil oli juba ammu halb kuulsus — ükski direktor ei püsinud seal üle aasta, mõnikord aga vahetati neid isegi aasta jooksul. Teadsin ka seda, et Kovalivka asukoht oli just nagu saatana enda poolt pärapõrgusse valitud. Olin korduvalt tunnistajaks olnud, kui direktorite nõupidamistel vaest Kovalivka kooli direktorit nii edasijõudmise kui ka distsipliini pärast läbi võeti. Hetkeks kujutlesin end tema asemel.

«Täna, Maksõm Ivanovõtš, usalduse eest,» kostsin, «kuid... kardan, et ma... ei vea välja.»

Ketjag vaatas mind, silmad vidukil.

«Küll vead! Mees kui sina veab ka kuradi välja. Alahindad, Zalužnõi, oma jõudu. Kuigi tegelikult see sinus mulle kõige rohkem meeldibki...»

Puüdsin veel vastu ajada, kuid tegin seda nõrgalt, eba-kindlalt. Ma kartsin seda Kovalivkat, ent samal ajal mind juba kiskus tema poole. Kas tõesti on seal niisugune küla, niisugune kool, niisugused õpilased, et ei ole võimalik korda luua? Alateadlikult tormasin ma juba nende raskustele vastu, tahtsin nendega rinnutsi kokku minna...

Ja nüüd ma siis lähenesin aeglaselt sellelesamale Kovalivka koolile, millel oli nii halb kuulsus mitte ainult rajoonis, vaid kogu oblastis. Silmi pilgutamata vaatasin teda kui elavat olevust, soovisin otsekohe kindlaks teha, mis ta endast kujutab ja kuidas tast jagu saada. Ent koolimaja oli nagu koolimaja ikka, suur, avar, puhas, mustpaplitest ümbritsetud. Palju avaram ja ilusam kui Skrõpali oma. Tundsin, kuidas ärevus pikapeale haihtus. Mulle meeldis see võimas mets, mis oleks nagu oma rinna vastu kooliõue surunud, vaigustest männitüvedest ehitatud küla, lai liivane tänav, mis jooksis kuhugi kaugemale, nõkku, kus puude tagant kerkis külakiriku roostetanud kuppel.

Kui aga silmasin kooli lähedal päikesepaistelisel aasa mustpaplite kõrval sihvakat lopsaka krooniga valgetüvulist kaske, näis mulle, et kohtusin vana tuttavaga. See nagu polnudki kask, vaid pikkade juuksepõimikutega pidurüüs neiu, kes oli häbelikult astunud ringmängu. Ning see kaseke sütitas ühe hetkega minu südames: mastuse tundmatu Kovalivka vastu

3

Kooliõue astudes polnud ma enam kõrvaline isik, vaid tema peremees, direktor. Märkasin otsekohe, et kool oli lohakalt tarastatud, paljudes kohtades oli piirdeid viltu vajunud, kohati aga hoopis maha kukkunud. Meel muutus mõruks: mida küll oli mu eelkäija teinud?

Lähedalt vaadates oli koolimaja lausa suurejooneline. Ei Skrõpali kool saanud Kovalivka oma vastu! Läbi aknaklaaside nägin kõrgeid ja valgeid klassiruumne. Skrõpali koolis oli ainult kuus tuba, ülejäänud klassid aga üle kogu küla kulakutaredesse laiali paisatud. Siin

oli ühesainsas hoones kindlasti vähemalt kakskümmend klassiruumi.

Astusin peaukse juurde. See oli lukus. Piilusin külge, mis tõi sisse. Paistis, et just äsja oli remondiga lõpetatud, avara saali põrandal valendasid kriidilaigud. Istunusin vana puumaja poole, mis asus siinsamas aiaias. Djagili-taat oli mulle seletanud, et seal elavad petajad. Kuhugi siia oli enda majutanud ka õppealajuhataja Šuhnovskõi, kes senini oli täitnud direktori kohuseid. Tema poole oli seltsimees Ketjag mind käskinud jõududa.

Avaral koolimajaesisel väljakul polnud hingegi. Suvel polnud siin arvatavasti ei käl. Suurepärane roheline laud vaip kattis õue kuni trepini. Lohakile jäetud laud kaset kõrget kolietama lõõnud umbrohtu päikesekiirtes longus õied. Eemal, üsna koolimaja piiristid poollagunenud ja unustusse jäetud puustad. Ning samas nurgas, metspirnipuude ja vahel konutas veel üks üsna maaliline majake. Istusin kõike seda ja ohkasin. Näis, et siia polnud oma energiat ega kätetööd matnud. Ümberringi vahajäetust. Ja kuigi seda kõike nimetatigi koolipolnud siin ometi tunda seda koolihõngu, millele ja tõelist kooli olla.

Kõike vajus sel ajal puude puhma taha, mis piiras Kovalivka kirikut, õhus oli tunda õhtust jahedust. Enne astusin majja, kus elasid õpetajad, peatusin ja vaatasin oma riided üle. Mu välimus polnud eriti kiita väärt, juba küllalt päevi näinud hall ülikond oli taadi järele täiesti kortsu läinud, pleekinud satäänsärk läinud tolmuks. Hetke ebalesin. Kohvril oli mul pressitud valge ülikond, targeldatud särk ja lips. Võiksin hõlpsalt metsa ja ümber riietuda. Ent heitnud pilgu kätele märkasin, et mitte riided üksi, vaid mina ise olen läbi ja läbi tolmunud. Nii et enne ümberriietumist oli tarvis pesta.

Šuhnovskõid olin ma juba korduvalt rajooni nõupidamistel näinud. Ta täitis sageli koolidirektori kohustusi, teda peeti rajooni üheks kogenumaks ja silmapaistvaks pedagoogiks. Õpetajate ringkondades võis tihti kuulda: «Šuhnovskõi ütles nii,» «Šuhnovskõi töötab sedamoodi.» Ka välimus oli tal üsna soliidne. Mitte nii

nagu mina — pikakoivaline kollanokast pedagoog. See-
pärast ma lihtsalt ei teadnud, kuidas niisuguse välimu-
sega õppealajuhataja ette ilmuda

Ent siis mõtlesin, et Šuhnovskõi on tark inimene ja ot-
sustab minu üle mitte riiete, vaid selle järgi, mis mul
peas on, ning astusin otsustavalt üles mööda madala
puutrepi astmeid. Haarasin ukseingist ja viivitasin taas.
Ehk oleks siiski õigem järele küsida, kas siin pole jõge,
kus võiks supelda ja siis ümber riietuda. Samal hetkel,
kui olin juba otsustanud tagasi minna, kostsid koridoris
kellegi energilised sammud, taganemistee oli ära lõiga-
tud. Keegi tõmbas kõvasti uksest ja see avanes pärani

Tardusin imestusest ja ootamatusest

Minu ees seisis noor neiu. Ka tema oli nähtavasti häm-
meldunud või isegi ehmunud, ja tardus ukselävele
seisma. Oleksin võinud temalt järele pärida kõike, mis
mul vaja, mina aga seisin ikka ühel kohal ega saanud
tema võluvalt näolt silmi pöörata.

Olin oma lühikese eluea jooksul küllalt inimesi näi-
nud. Olin ka tütarlapse kohanud. Sõbrustasin paljudega,
jutlesin nendega sundimatult, saatsin koju. Skrõpali
koolis oli noori õpetajannasid, elasime sõbraliku kollek-
tiivina, võtsime koos pühi vastu, koos mängisime
draamaringis, võistlesime, vahel riidlesime, kuid ükski
neist ei suutnud mind pimestada nii nagu see, kes siin
ootamatult ukselävele kerkis

Ta oli noor ja haruldaselt ilus. Suured, pikkade mus-
tade ripsmetega ääristatud silmad vaatasid imestunult
või isegi kohkunult, peened kulmud kaardusid küsivalt,
nägu aga õhetas kas ärevusest või õhtuehast. Oli tarvis
lõpuks midagi öelda, kas või tervitada, mina aga olin
keeletu ja seisin kui puukänd. Mõtlesin ainult üht: «See
on tema.»

Neiu toibus imestusest, möödus minust, hüppas ker-
gelt trepist alla ning sammus, ilma et oleks tagasi vaa-
danud, maja taga asuvasse männikusse. Saatsin vaikides
pilguga tema nõtket valges sitskleidis kuju

Ei mäletagi enam, millal mu kõrvale ilmus musta-
silmnine rinnakas naine, kes küsis, mida otsin.

«Aga kes teie olete?» küsisin mina

«Tehniline töötaja.»

«Mina olen uus direktor,» esitlesin end naisele

Paljuski, et tal on ennegi tulnud uusi direktoreid vastu
võtta. Pikemalt mõtlemata küsis:

«Teil on siis Mõhhail Amadejovõtši vaja?»

Teadsin, et Mõhhail Amadejovõtš ongi Šuhnovskõi.

Jah, sooviksin tema juurde. Kuid ehk saaks kusagil
teetolmu maha pesta?»

«Lahune, ma näitan...»

Poole tunniga olin ma end pesnud ning oma parema
ulikonna selga tõmmanud. Märkasin pahameelega, et see
oli kohvis siiski kortsu läinud. Oleksin aga kangesti
tahnud, et ta võimalikult paremini mu kõhnadel õlga-
del istuks! End korda seadnud, vaatasin korraks peeg-
lasse. Paevitunud nurgeline nägu, suur, peaaegu nelja-
kandiline nina, liialt väljaulatuv alumine huul — täna
nagu ei kunagi varem ei tahtnud ükski joon mu naos
mulle meeldida. Ainult silmad vaatasid kuidagi kurvalt
ja teraselt. Vist nemad üksi, head ja leebed, võisid kogu
mu portreed kaunistada. Ohkasin ja eemaldusin paha-
meeles pesukaustist. Piilusid salaja tagasi: soovisin väga,
ent samal ajal ühtlasi kartsin uuesti kohtuda tundma-
luga. Polnud kahtlust, et ta oli õpetajanna. Ning kuigi
teadsin, et oma töös tuleb mul temaga iga päev kokku
puutuda, oleksin tahtnud just täna teda vältida.

Otsustasin Šuhnovskõi üles otsida. Tehniline töötaja
ütles mulle, et kooli õppealajuhataja elab lopsakast
põrnipuust varjatud majakeses

Ei tea, miks see nii juhtus, ent kohtusime taas ja ka
teekord sealsamas trepil. Ainult et nüüd seisin mina
ukselävel, tema aga minu vastas. Neiu pööras pilgu kär-
mesti kõrvale, rahulolematuse ja pahameele vari jooksis
tal üle kulmude ja puudutas ta väikese punase suu
nurki. Mina aga sain kuidagi paigast ja pomisesin temast
möödudes sumbunud häälel

«Tere õhtust.»

«Tere õhtust,» vastas ta meeldivalt laulva häälega ja
hakkas kiiresti kontsade klõbinat mööda koridori tip-
pima. Mina jäin trepile seisma ja aina kuulasin seda
klõbinat. See tundus mulle muusikana.

Väljas peremehetses juba õhtu. Loojangukuma veel
alles punetas vaarikpunaselt, keset taevavõlvi aga sei-
sis juba täiskuu. Süngeks tõmbunud mets heitis maa-
pinnale kohmakaid vingerdavaid varje, kooli juures

kasvavad mustpaplid meenutasid labipaistmatut taigat, ent kooliõu oli nii valge, nagu oleks siia Leningradi valge õõ laskunud.

Kui kõlavad sammud olid koridoris vaibunud, astusin trepist alla. Olin sisemiselt vapustatud, mõtted liikusid parvedena peas. Olin isegi unustanud, miks siia ukse-lävele sattusin ja kuhu üldse minna kavatsesin.

Alles siis, kui üksiku majakese juures suurt tugevat valgesse riietatud inimkuju märkasin, meenus mulle, et olin teel Šuhnovskõi juurde ja et ta nähtavasti, olles koristaja poolt ette hoiatatud, ootabki mind seal.

See oli tõesti Šuhnovskõi.

«Tervitan, tervitan teid, seltsimees Zalužnõi!» hakkas ta juba eemalt veidi pilkavalt seletama

«Kust teie, Mõhhail...»

Segadusse sattununa punastasin ma äkki: endalegi ootamatult olin unustanud õppealajuhataja imehku isanime.

«Amadejovõtš, seltsimees direktor. Ja kuidas teid tohib nimetada?»

Ütlesin talle.

«Tohoh! Ka teie nimed pole just esmaklassilised!»

«Nii nagu on,» vastasin, ise aga mõtlesin: «Minu nimi on nüüd küll keeruline, kuid rohkem matsimoodi, sinul aga päris nagu sakstel.»

Millegipärast tundsin vaenulikkust selle tüseda, hoolitsetud näoga mehe vastu, kelle valged pehmed käed bambuskeppi hoidsid.

«Tõtt öelda, täna ma teid küll ei oodanud, Tarass Demõdovõtš,» ütles Šuhnovskõi ja võttis mul käe alt kinni

«Te siis teadsite, et ma tulen?»

«See pole ju saladus. Ketjag kõneles mulle.»

Lahenesime väikesele majakesele tiivuliste okstega vanade pirnipuude all. Üks aken muutus otsekohe valgeks — keegi oli seal tikust tuld tõmmanud.

«Siin me siis elamegi,» kostis Šuhnovskõi mänglevalt ning palus mind laia žestiga sisse astuda

Mul polnud erilist soovi võõrasse majja minna, kuid pidin seda tegema. Ma polnud ju siia külla tulnud, vaid olin direktor. Kui pidin mina neid taluma, siis peavad ka nemad mu seltskonnaga leppima

Šuhnovskõi, allakriipsutatult viisakas ja aupaklik, avaldas mu esimesena väikesesse võõrastetuppa. Vana-teepe kulunud, kuid suurepärase siidnarmastega ääristatud linaga kaetud ümmargusel laual põles suur petrooleumilamp. Toas polnud ühtegi hinge ning ma suutsin ühe pilguga kõike haarata. Siin oli mugav ja isegi rahulik. Mul polnud varem juhus olnud taolisi kortereid. Siin olid Skripalis ega ka kusagil mujal näha. Justkui väsinuna loetus vastu seina kõhukas, mustendama löönud kapp, mille murdunud jalgu asendasid klotsid. Kapi peal olid riietuse loodud näpujälgi täis elevandid; oma kollaste noopulmadega jõllitas kulunud sametkaru. Nurgas seisid klaasustega raamatuid pungil kapp. Raamatute all oli loukas ka pruunikas punutud riul. Teises nurgas seisis ümmard kolme jalaga lauake, millel ilutsesid lõhnaõli-pudelid ja puudrikarbid. Seintelt naeratas kavalalt kõikvõimalikes poosides noor naine. Fotod olid pandud lihtsadesse omatehtud raamidesse. Taipasin, et see oli Šuhnovskõi abikaasa.

Ma ei eksinudki. Ta ilmus ootamatult, lõbus ja elav, ning täitis otsekohe kogu ruumi valge akaatsia lõhna, naeru ja tuhja lobaga.

Olen rõõmus, väga rõõmus teiega tuttavaks saades!» arutas ta kiresti välja oma käe, tema häbematu pilk — justkui kobas mind läbi. «Eleonora Stepanivna —

Ta oli oma mehest tunduvalt noorem, nähtavasti mitte üle kolmekümne. Temast õhkus tervist ning jõudu, pulbitsevat energiat. Eleonora Stepanivna oli mõõdukalt laudlane, nagu oli tal ümar ja punapõskne. Silmad suured, lühikeste, kuid tihedate, mustade, ilmselt värvitud ripsmetega, sest nii juuksed kui ka kulmud läikisid kastanpruunilt. Nina lühike, sirge, rahutute liikuvate sõõrmetega, suu lopsakas, punane, mahlakad huuled olid nagu veidi paistes. Ta võis vaadata kaua silmi pilgutamata, ning siis sigines neisse midagi mõtlikku. Ma ei märganudki kohe, et ta silmaterad olid kollased ja mitte umarad, vaid nelinurksed, kuidagi rebestatud äärtega.

Laskmata mul suudki avada, väljus ta toast, nii et ta koheva kleidi voldid energiliselt lehvima löid.

Muigav Šuhnovskõi keeras laisalt paberossi sõrmede vahel ja vaatas mõtlikult ust, mille taha ta naine oli kadunud.

«Kodumuusika,» suunas ta minule oma vagura pilgu. «Teil ei ole?»

Raputasin eitavalt pead.

«Kahju!» ohkas Šuhnovskõi, kuid oli näha, et need ohked polnud sugugi tingitud kaastundest minu isiku vastu.

Hetke pärast, süüdanud lambist suitsu põlema, pani ta mu pehmele sohvale istuma. Ise aga võttis minu vastas istet ja hakkas arutlema.

«Kui majas on hea naine, valitseb seal õnn. Nagu on minul, nägite missugune? Majailu. Ja mitte ainult see, ta on ka suurepärane pedagoog.»

Kuulasin Šuhnovskõid vaikides, silme ees aga seisis millegipärast kõhnukeste õlgadega sinisilmne tütarlaps, mitte uhkes villases, vaid tavalises vanas sitskleidis. Mulle tundus, et just niisugune võiks õnne majja tuua.

«Jah,» raputas Šuhnovskõi unistavalt pead. «Hea naise nimel võime paljustki loobuda. Teie, Tarass Demõdovõtš, olete kindlasti mõelnud: miks seda Šuhnovskõid, kes pärit töölisklassist ja kogenud pedagoog, jäetakse vaid õppealajuhatajaks, murega, noorukit, võiks öelda poissi...»

Sel hetkel vaatas Šuhnovskõi mulle otsa ja tõstis kae, nagu tahaks ta end sellega kaitsta.

«Ärge arvake, et ütlen seda halvustavalt või tahan teid haavata. Vastupidi, olen kuulnud teist kui heast pedagoogist. Meie Eleonora Stepanivnaga oleme väga rõõmsad, et teid siia määrati, kuid andke andeks, olen otsekohene ja siiras inimene. Ja sellepärast ütlen: te olete arvatavasti mõelnud, miks ei määratud Šuhnovskõid direktoriks?»

Tõtt öelda, kuigi tedsin, et Šuhnovskõi on kogenud pedagoog, ei olnud ma selle üle pead murdnud, miks just mind ja mitte teda direktoriks määrati. Vaatasin teda vaikides, araabotavalt.

«Abikaasa pärast pole mul elu. Aga ega ma sellepärast suurt muretsegi. Niisuguse naise eest võid kõigest loobuda. Ta mul papitütar, vaatamis...»

Puüdsin veel kord kiire pilguga võõrastetoa sisemust

haamata. Ent nüüd tundus mulle, et sellest vanamoelisest kapist, elevandirivist ja isegi nahkkõites raamatuid õhus viirukilõhna. Mõtlesin, et sellesama laudlinaga, mille narmaid ma salaja sõrmede vahel muljun, on kummit arvatavasti ikooni kaetud...

Pikkamisi kaldus jutt kooliasjadele.

Kovalivka on raske küla,» alustas Šuhnovskõi kiiustunult.

Kuulasin vaikides ja vaatasin tähelepanelikult oma vestluskaaslast. Millegipärast tundus mulle uskumatuna, et niisugune inimene võis töölisklassist pärineda. Mõhmail Amadejovõtš meenutas mitte tööliste, vaid ennetunni kirikupapi järeltulijat.

Ta võis olla kõvasti üle neljakümne. Nägu ümarik, roosa, lotendavad põsed, kust ainult karm, terav habeme- tult ebakorrapärase kolmnurgana välja ulatus. Nõbina, teineteisest kaugel asetsevad hallid ja külmad silmad, mis targalt puurisid kuldses raamis näpitsprilli tagant. Kortsunud linane ukraina särk oli eest hooletult lahti ning selle alt paistis hiline karvane rind. Käed olid tal suured ja pehmed, jämedad sõrmed nikotiinist kollaseks tõmbunud...

Saate siin vett ja vilet,» kõneles Šuhnovskõi laisalt kui millestki tavalisest ja möödapääsmatust. «Inimesed on juhmid, kooli suhtuvad mõned... päris nagu metslased. Lehmad ja mullikad on neil kogu elutarkuse alfa ja omega.»

Tuleb selgitustööd teha, kasvatada...» hakkasin ma ohval rahutult nihelema.

Šuhnovskõi ainult kõõritas oma kassis silmadega minu poole, tema sinakad täidlased huuled tõmblesid veidi. Minu sõnade peale ei kostnud ta midagi.

Ja ega lapsedki ole oma vanematest kaugemale launud. Sunnid koolis käima, siis käib. Kuid ainult kaib. Raamatut kätte võtma ei pane teda ükski vägi. Peale selle on kullalt tõelisi huligaane. Vaikesed alles, kuid juba parandamatud...

«Te usute, et on olemas parandamatuid õpilasi?» küsisin Šuhnovskõilt imestunult.

Õppealajuhataja kirtsutas nagu, pooras pilgu kõrvale ning hakkas kassis silmi kapi otsas olevaid elevante üle lugema.

«Kui pedagoog, ei usu. Lapse hing on *tabula rasa**. Ent kui Kovalivka kooli õpetaja usun ma kõike.»

Oma sõnasädelusest ilmselt vaimustudes, naeratas ta üleolevalt ja vaatas mulle otsa

«Nii et, kallis Tarass Demõdovõtš, elate, näete. Kuid igal juhul tuleb teil kauaks, kui mitte alati, unustada kiidulaulud rajooniajalehes»

Eleonora Stepanivna astus taas ootamatult võõrastetuppa ja palus õhtust sööma.

Ehkki olin sõidult tulnud ja näljane, püüdsin viisakalt keelduda. Aga kus sellega! Abikaasad haarasid mul käe alt kinni ja ma ei jõudnud enne toibuda, kui olin sattunud mingisse pimedasse koridori ja sealt teise ruumi, suuruselt samasugusesse kui esimene — söögituppa.

Söögitoas seisis mitte eriti suur nelinurkne laud, puhvetis läikis kallis serviis, seinal rippusid kaks vana pleekinud natüürmorti — ühel olid kujutatud õunad, viinamarjad ja pooleks lõigatud arbuus, teisel — terve kimp ulukeid: pardid, faasan, tedrekana ja klaasiste silmadega jännes.

Laual, kausi kõrval, kus aurasid praetud kartulid ja kanapoeg, nende kõrval kurgi- ja tomatitaldrik, seisis karahvin kirsinalivkaga ja kolm kristallist napsiklaasi. Teises karahvinis ujusid sidrunikoored.

Tundsin end ebamugavalt, ei teadnud, kuidas kõigest keelduda ja kuhu panna käsi, mis otsekohe olid liigseteks muutunud. Samal ajal taipasin aga seda, et mul tuleb Šuhnovskõi juures õhtust süüa, kogu õhtu nendega jutelda ning punastada Eleonora Stepanivna jultunud ja läbitungivate pilkude all. Heitsin nagu kogemata pilgu tema suurepärasele kehavormidele ja mõtlesin otsekohe: sellised võivad kujuneda küll ainult tänu pappide pirukatele. Ning mingi tume sallimatus mitte ainult perenaise, vaid juba ka peremehe vastu hakkas paisuma rinnas. Maast madalast ei sallinud ma pappe.

Ent samal ajal ei reetnud Eleonora Stepanivna ühegi sõna ega vihjega seda, et ta vanemad polnud töötavad inimesed. Lihtsalt ja lahkelt pani ta mu lauda istuma, küsis valmilt, mida joon, tõstis mu taldrikule terve kuhja kartuleid ja tomateid, uuris, kas ma kaua õpeta-

* *Tabula rasa* (lad k) — puhas leht (tahvel, raamat)

jana olen töötanud ning kõneles koolist ja õpilastest niisuguse armastuse ja murega, et mul tärkas peas mõte: lema, papitütar, tunneb oma töö pärast palju rohkem muret kui lema mees, elupõline töömees.

Pikapeale oli mu kohmetus, valvelolek ja ebasõbralikkus kui käega pühitud. Tõepoolest, kas siis päritolu järgi tuleb inimest hinnata? Papitütar, aga läks töötavale inimesele mehele! Papitütar, aga töötab. Ja kas vähe on neid omaaegseid vaenlasi, kes täna kasulikku tööd teevad?

Šuhnovskõi jõi sidrunikoortel tõmmata lastud viina, meele Eleonora Stepanivnaga tõstisime magusat nalivkat ühe juurde. Mõhhail Amadejovõtš naeris mu üle ja käis mu peale, et maitsesin nõiarohtu, kuid jäin siiski kindlaks. Perenaine kiitis mind selle eest, ning pidin imestusega tunnistama, et mulle see isegi meeldis. Lõdvisime temaga kiiresti ühise keele.

Ka Eleonora Stepanivna kõneles mingisugustest «võimatutest õpilastest» ja «Kovalivka südametunnistusest lastevanematest», kes metslaste moodi kooli suhtusid, kuid ta oli kindlalt veendunud, et põhjuseks on vähene elgitustöö. Ta soovis mulle edu ja väljendas lootust, et panen Kovalivkas toime revolutsiooni ja pööran inimeste meeled õiges suunas».

Need soovid soojendasid meeldivalt. Ja kuigi Mõhhail Amadejovõtš mõistatuslikult ja heatahtlikult omaette ironiliselt huuli kõverdas, mina, klaasist kirsinalivkast nojaks köetuna, uskusin siralt, et see kõik nii ka läheb, nagu kõneles Šuhnovska, ja et me veel näitame, kuidas tuleb töötada

Lühikeste vaheaegade järel kutsus Šuhnovskõi üles napsiklaasi tõstma.

«Noh, teeme veel ühe.»

Klaasid helisesid õrnalt ning Mõhhail Amadejovõtš kuulatas pikalt, kas just seda helinat või mõtles oma mõtteid

«Kuulete,» küsis ta minult ootamatult. «Tõeline kristall. Heliseb nii pehmelt. Mahe helin on tal, kas pole nii?»

Ja ta puudutas veel kord oma pilgeni täis klaasiga minu poolikut.

Tõepoolest, helin oli õrn ja mahe.

«Mõša armastab üle kõige maailmas kristalli mahedat helinat,» tegi Šuhnovska oma suured silmad pühalikult ümmarguseks.

Pärast jõime teed. Võtsin ettevaatlikult suhkrutangi-
dega tükikese suhkrut ja panin selle oma klaasi. Šu-
novskõi märkas seda, võttis ilma köhklemata oma pak-
sude sõrmedega veel kaks tükikest ja laskis ka need
minu klaasi kukkuda.

«Elu on ilusamaks läinud, elu on lõbusamaks läinud. Meil niimoodi teed ei jooda. Meil pannakse kolm tükki...»

Hiljem istus Šuhnovskõi vanainimeselikult poollamaskledes sohval ja suitsetas, Eleonora Stepanivna aga õrritas teda:

«Ah sind, vana kummutit! Jõid klaasikese ja kohe pehme. Miks ma ometi niisugusele läksin?»

Ootamatult hakkas ta meeldiva rinnahäälega taulma:

«Vana mees, kole mees...»

Tema tugevast, täis elu ja energiat isikust, tema häälest oli tunda kirge ja viha, Šuhnovskõist endast aga ei õhkunud ei ähvardust ega vanainimeselikku armukadedust. Ta lamaskles kui jahukott, jälgis oma purjus silmadega heatahtlikult naist ja aina muigas. Eleonora Stepanivna aga, puurides teda oma pilkudega, mis olid täis tuld ning teeseldud põlgust ja viha, loopis talle näkku:

«Vihkan sind, põlgan sind,
armastan teist, suren armastades»

Tundsin tema ees seletamatut hirmu, ta mahlakas, kuid samas läbilõikav hää tungis üdini. Vägisi kippus pähe mõte: «Võib-olla loobibki ta nende sõnadega oma mehele tõde näkku? See aga pikutab ja aina muheleb...» Ning otsekohe meenus too lihtne tütarlaps, keda kohtasin juhuslikult ukselävel. Tema poleks küll oma mehele isegi laulus nii hirmsaid sõnu paisanud.

Eleonora Stepanivna keeras end veidi minu poole, kissitas oma põlevaid silmi ning ujutas mu niisuguse teeseldud armastuse palangu ja õrnusega üle, et põlesin kui tules. Tema aga laulis:

«Kuis kull embasin teda öövaikuses»

Langetasin silmad ja vaatasin vargsi Šuhnovskõi poole. See aga, ilmselt mõistes minu olukorda, ainult muigas heatahtlikult. Kuulates laulu sõnu, mis olid täis tuld ja ähvardust, joobusin ma Eleonora Stepanivna häälest ning tundsin nüüd, kuis südamesse puges mingi rahutus, mingi halb eelaimdus.

Olin sunnitud ööbima Šuhnovskõide juures ning magasin halvasti: kord kumisesid kõrvus mingid hääled,

kord jahlas mind õudne nõid, kel oli Šuhnovska välimus ja kelle kätel olid raudküünised. Kord kohtasin musilmsset tütarlast ning tahtsin temaga kõnelda, kuid ta põgenes. Ajasin teda jõuetuseni taga, kuid kätte ei saanud.

Hommikul ärkasin roidununa ja valutava kuklaga.

Pärast hommikusööki palus Mõhhail Amadejovõtš mind koolikantsseleisse.

Ones oli jahe. Päike paistis alles metsa taga ning sünge varjud ulatusid poolde kooliaeda. Lõhnas sügise, madapirnide ja männivaigu järele.

Hingasin vabamalt. Ehkki Šuhnovskõide maja oli mugav ja vaikne, tundsin end seal, olles loomult maainimene, kuidagi seotuna ja ängistatuna. Võib-olla aga ahistasid mind perenaise valvsad, jultumuseni avameel-
ed silmad?

«Asjade üleandmine ei võta kaua,» pomises Šuhnovskõ omaette. «Mul on seks puhuks akt alati valmis.»

Mulle juba tuttav koristaja ootas meid koolirõdu lähedal. Ta avas vaikides ukse ja me sisenesime ruumidesse.

Kaisin kui võlutud klassist klassi ja hingasin ahnelt krüldist ja värvidest läbiimbunud koolimaja lõhna. See on kuidagi eriline, ainult koolidele omane lõhn. Õpetaja tudamele on kallid see omamoodi, millegagi võrreldamatu lõhn. Neis klassides, kus aknad avanesid itta, mänglesid värvitud seintel päikeselaigud ja, läikisid preeglitena vastu mustad tahvlid. Mulle näis isegi, et varv polnud veel kuivada jõudnud, niivõrd sädeles kõik umberringi. Teistes ruumides valitses mahe hämarik: seda tekitasid lopsakate mustpaplite varjud.

Mulle meeldis koolimaja: klassiruumid olid avarad, puhtad, mööbel värvitud ja hoolikalt paigale asetatud.

«Võiks juba täna õpilasi vastu võtta,» ütlesin.

Kui nad ainult tuleksid,» vastas Šuhnovskõi.

Mu tuju langes otsekohe. Südamepõhjas aga kees meelepaha: «Kas tõepoolest on Kovalivkas nii ebateadlik rahvas? Miks ta kogu aeg aina kraaksub nagu va-
r...?»

«Kas tõesti,» pärisin, «on kooliskäimine nii suureks probleemiks?»

Šuhnovskõi kehtas õlgu ja vastas põiklevalt

«Küll näete.»

Astusime kitsasse koridori. Šuhnovskõi andis koristajale korralduse avada üks koridori lõpus. Sisenesime väikesesse valgesse toakesse. Sellest viis üks teise, veidi suuremasse. Esimeses toas seisis tavaline katmata laud, mõned toolid ja vana kulunud diivan. Teises toas oli akna alla paigutatud kirjutuslaud, tool ja roheliseks värvitud voodi, mille madratsi vedrud näisid ribidena

«Direktori korter,» teatas Šuhnovskõi

Mul polnud mõttesegi tulnud, et võiksin nii avaratesse ruumidesse elama asuda. Skrõpalis polnud mul isiklikku korterit. Elasime kolmekesi ühes toas. Siin aga siisugune uhke elamine! Võta või tänasel päeval naine!

Šuhnovskõi just nagu luges minu mõtteid.

«Võite, Tarass Demõdovõtš, juba täna noore naise siia tuua.»

«Siis nemad polegi veel naisemees, või nii,» uuris koristaja.

Ta käis kogu aeg meie kannul ja kuulas vaikselt meie juttu. Praegu seisis ta lävel, tüse naine, käed ristis raskete rippuvate rindade all.

«Selles ongi asi, Ulita,» välgatas Šuhnovskõi oma näpitsprilli klaase kavalalt koristaja poole. «Tähendab on võimalus...»

Ulita võttis käed kõhult ja lõi lootusetult paremaga

«Kellel nüüd meiesugust tarvis! Siin on teisigi, kellega abielluda.»

«Kas Põšnaga?»

«Miks ka mitte? Kuigi ta on minust veidi vanem, kuid missugune neiu! Ja kas Jarõna Ivanivna poleks talle vääriline paarimees?»

«Jarõna Ivanivna, nagu näib, on juba...»

Mind hakkas Šuhnovskõi küünilisus juba ärritama.

«Aga kus on sus kantselei?» katkestasin ta jutu.

Šuhnovskõi andis mulle mu korteri võtmed ja me läksime kantseleisse.

Asjaajamise ülevõtmine ei kestnud tõesti kaua. Ettenägelikult õppealajuhatajal olid vajalikud dokumendid juba valmis pandud. Jai vaid minu nimi kirja panna ja

alla kirjutada. Kooli asjaajamine oli kõik laua peal, dokumendid kausta õmmeldud ja loend koostatud

«Te olete ettenägelik,» ütlesin Šuhnovskõile.

«Kas hada ole õpetanud,» kibutas ta vastuseks otsa. «... ja te on mul külluses. Mõned aastad tagasi kirjutasid seitsmenda klassi õpilased mulle neid terve püüu valmis.» Šuhnovskõi võttis sahtlist paksu kausta dokumentidega. «Tuleb vahel aasta jooksul mitu korda üle anda ja vastu võtta. Kogemused!»

Alles mõni tund tagasi tuln ma koolimajja kui taiesti ootus inimene, nüüd aga valjusin sealt taieõigusliku petemehena, raske võtmekimp taskus.

Vahepeal oli päike tõusnud kõrgemale ja hakanud soojendada

Šuhnovskõi oli lubanud näidata mulle kõiki meie kooli asju

olenud mõned sammud õues, jäin kohmetunult seisma ja püüastasin, sest nägin lillepeenra juures sedasama neid, kellega olin eile ukselävel kohtunud. Mõistsin otsakohe, miks terve hommikupoolik polnud ärevus minust lahkunud: endalegi aru andmata olin ma kogu aeg sellest ootumist oodanud. Tütarlaps polnud üks, tema kõrval seisis veel teine naine. Kuid nägin ainult teda, oma sinisilmalist tundmatut.

Neiu kitskus lillepeenart. Ta oli paljajalu, seljas vana pleekinud pihtseelik. Nad jutlesid omavahel, kuid märkanud meid, pöördusid ümber

Astusime lillepeenra juurde

«Minge tuttavaks,» pomises Šuhnovskõi vastu tahtumust. «Meie uus direktor, Zalužnõi, Tarass Demõdovõtš, tuntud pedagoog rajoonis. Poissmees,» muigas ta sealjuures

Astusin õpetajannade juurde

Esimesena kiirustas mulle vastu see, kes oli tegevuse-ult lillepeenra kõrval seisnud. Alles nüüd pöörasin teemale tahelepanu

Vastaid oli sel naisel kindlasti üle kolmekümne, kuid ta oli end püüdlikult noorendanud. Piklik, pisut nartsinud nägu oli paksust puudrikorrast valge. Punakad hõredad juuksed hoolikalt kohevaks kammitud ning osa

li soenguks põimitud. Väikesed ebamäärast värvi silmad olid nii tihedalt mustadest ripsmetest piiratud, et

kaugelt näisid tumedad kui oö. Nähtavasti teadis naine nende ripsmete hinda, sest ta tõstis ja langetas neid ühtelugu, sealjuures tegi ta seda kuidagi eriliselt kättepõpitult ja meisterlikult. Nad tööpoolest kaunistasid teda, kuid ei suutnud nähtamatuks teha näo teisi puudusi; pikavõitu lameda nina varjamiseks oli naine sunnitud kogu aeg oma otsaesist ettepoole kallutama ja kitsaste värvitud kulmude alt vaatama.

Ta lähenes niisuguse ilmega, nagu tahaks mind pukside, ja ulatas oma valge kuiva käre.

«Tonja Põšna,» esitles ta end kombekalt.

Seljas oli tal mingi veidralõikeline kostüümkleit, soonelised tõmmud jalad mingisugustesse isemoodi saabastesse nõõritud.

Suunasin aralt pilgud sinisilmsele. Ta seisis kohmetunult ega osanud oma kätega midagi peale hakata. Astusin kuidagi masinlikult sammu tema poole ja andsin käre.

«Oh!»

Neiu punastas, peitis käre kiiresti selja taha ja vaatas mulle süüdlaslikult otsa.

«Mu käre... Vabandage...»

«Pole viga,» ütlesin tumedalt. «Ka mina armastan maa sees sonkida...»

Hoidsin oma ettesirutatud kätt ega julgenud seda tagasi tõmmata.

Siis sirutas ka tema oma väikese mullase käre aralt vastu ja sõnas tasa:

«Jarõna.»

Ma surusin seda, süda aga hakkas valusasti ja ärevalt tuikama. Mulle meenus tänane jutuaajamine koolis. Kahtlemata oli koristaja samast Jarõnast kõnelnud.

Loiul sammul astusin mööda õue. Kogu ümbrus ei pakkunud mulle enam mingit huvi. Päike oleks nagu pilve taha kadunud ja mets õhkas jahedust ning süngust. Aga järsku ei käinudki tema kohta see jutt? Mida ta seal ütles? Et Jarõna Ivanivna on juba... Abielus, tahendab? Mis siis ikka, ega siis niisugune neiu kauaks istuma jää.

Suhnovskõi näitas mulle koolihooneid, töökoda, kus keegi polnud veel töötanud, puukuuri, kus polnud veel ühtegi puuhalgu.

Vaatasin kõrge seda, teesklesin, et see mind huvitab, kuid tegelikult ei huvitanud mind siin enam midagi. Ta ütles oma... Teise oma...

Ma ei kuulnudki, kui koolimaja ees vana, pleekinud autot kutusega rajooni täitevkomitee auto peatus. Toimimine alles siis, kui meie juurde astus seltsimees Ketjog ning temaga koos rajooni täitevkomitee esimees veel ühe mehega. Viimane osutus külanõukogu esimeheks Kormi Kõrõlovõtš Nedokussiks.

Rajooni täitevkomitee esimees noomis teda, et kooli ei veel küttepuid toodud.

Seltsimees Nedokuss vaatas lootusrikkalt minu poole.

«Me sin uue direktoriga otsekohe... silmapilk...»

Küll me vaatame!»

Küttepuid! Milline pisiasi kõige selle kõrval, mis mul meel koolis läbi elada tuli!

Mõne aja pärast sõitsin koos tulnukatega rajooni-kohtusesse. Oli tarvis Skrõpalist kogu mu vilets varanduske ära tuua. Sest mu uus korter oli küll avar, ent ajal tühi kui kell.

Peel ma veidi rahunesin. «Kes teab? Võib-olla polnudki jutt temast!» soojendas mind kogu aeg lootus. Ning iga hetkega andis see mulle jõudu juurde. Ma juba nägin oma elu mõtet, haarasin sellest kindlalt ja kõvasti kinni.

Ma ei võinud arvatagi, et huvastijätt Skrõpaliga polnud sugugi nii lihtne. Ilmnes, et mu uude ametisse määramine oli siin paljusid erutanud ja kurvastanud.

Kuni andsin uuele direktorile, oma õppealajuhatajale Semjon Mõhhailovõtšile asjaajamise üle, olid kooliõue kogunenud peaaegu kõik õpilased. Kuid nad käitusid nii, et ma ei osanudki nende kohalviibimist aimata.

Kirjutasime aktile alla ja mõlemad ohkasime.

Ah, Tarass, Tarass,» muutus Semjon Mõhhailovõtš ikki tundeliseks. «Oli sul tarvis sinna Kovalivkasse minna. Kas on meie kollektiiv sind tüüdanud või võttis mahnus võimust?»

Mul endalgi oli Skrõpalist kahju lahkuda. Kõndides läna mööda tänavat, vaatasin helesiniste ja punaste

aknaraamidega taresid, silitasin päid koertel, kes mind ära tundes haukudes tänavale jooksid, vaatasin aedu, kus valmisid hilised õunasordid, teretasin inimesi, kes, teades mu ärasõidust, kiirustasid mulle oma kaastunnet avaldama. Nii lahkusin ma kunagi oma kodukülalt. Ema nuttis, sõbrad-eakaaslased vaatasid mind kurvastusega, mina aga olin rahulik ja tasakaalukas. Sest teadsin: mind ootab ees huvitav töö, huvitavad inimesed, midagi uut, seni lahtimõtestamatut. Ma läksin ellu.

Väljusime koolimajast ja ma nägin oma õpilasi, kes ärevalt ja uudishimulikult mind vaatasid. Süda võpatas. Olin ju neid neli aastat õpetanud. Teadsin igauht: kus ta elab, kuidas elab, mida mõtleb. Minu silme all olid nad kasvanud. Kui sua soitsin, olid need tüdrukud esimeses, nüüd aga on viiendasse klassi jõudnud. Nood teised aga olid kolmandas, nüüd aga seitsmendas.

«Tere päevast, lapsed,» tervitasin neid

«Tere päevast!» kumises mitmehäälselt vastu.

«Noh, näete, lapsed, sõidan teie juurest ära,» ütlesin neile, silmad aga hakkasid kipitama ja valgusid pisaraid silmades.

«Ärge sõitke...»

«Ärge sõitke, Tarass Demõdovõtš»

Püüdsin kõik naljaks keerata:

«Olete mul ju sõnakuulmatud. Ei õppinud...»

«Me hakkame sõna kuulama...»

«Ja ka õppima...»

Seda kõnelesid vaiksema. Vanemad aga, kes nalja mõistsid, aina muigasid ja nohistasid.

Jätsin õpilastega hüvasti ja siirdusin koos Semjon Mõhhailovõtšiga meie korterisse. Siin polnud kedagi; kaks minu toanaabrit olid kuhugi kadunud, ei vastanud koputusele ka tüdrukud.

«Nad valmistavad midagi ette,» ütles Semjon Mõhhailovõtš salapäraselt.

Tõepoolest, ma ei jõudnudki veel kokku panna oma kraami, mis mahtus ühte rohelisse puukasti, millega ma alati mööda ilma randasin, kui saabus kolhoosi esimees ja tema järel õpetajad.

«Siin ongi see jooksik!» hüüdis kolhoosi esimees. «Talle oleks vaja paras tuline nahatäis anda, aga meie lollpead korraldame veel koosviibimise.»

Kolhoosi esimehe maja oli külalisi täis. Kõik õpetajad, kollektiiv. Tervitasin koosolijaid, ent samas tundsin alutendlikult: kõik pole kohal, keegi puudub. Ent kes?

«Vanemate klasside õpetaja Galõna Petrivna kutsus...»

«Ta elas teiste neidudega meie kõrvaltoas. Nüüd...» sosistas ta salapäraselt. «Kutsu ta siia...»

«Nah, teine...»

«Kes?»

«Kas sa siis ei tea... Sisalik.»

Püüdsin imestusest silmi.

Sõbralikuks kutsusime Nastusjat, meie lõbusat ja püsivat kolleegi. Ta oli väike, kõhnuke ja liikuv, rohekas-kollased tedretähti täispuistatud teravaninalise näo ja hallide, veidi pungis silmadega. Ükskõik kes Nastusjat nähtu otsekohe: sisalik! Nii me teda oma sõbralikus kollektiivis kutsusimegi: Sisalik, tihti ka Sisaliku-põnn,

... teda üldiselt armastati. Niipalju kui mäletan, oli ta alati nii hüütud: õppisin ju temaga koos seitsme-kuusiklassilises koolis ja hiljem ka tehnikumis. Ning juhtus, et meid ühte kooli tööle suunati. Ainult et mind edutati kolme aasta pärast direktoriks, tema aga jäi klassijuhajaks ja õpetas vanemates klassides saksa keelt, mida ma ei osanud samapalju kui minagi.

«Igugi et Nastusja oli valiselt inetu, oli tal mingi selektatu sisemine võlu. Arukas, teravmeelne, seltsimehelik, vasimatu, heasüdamlik ning kõigele lisaks alati siir — sellisena oli ta võitnud nii õpetajate kui õpilaste armastuse.»

Markasin alles praegu, et Sisalikku meie lahkumispööl tõepoolest polnud.

«Miks ta siis nutab?» muutusin ma murelikuks

«Ja nagu ei teaks...» pilgutas Galõna kavalalt silma.

«Teadsin, et Nastusja mind väga austab, isegi enam — on uhke selle üle, et olen nii palju aastaid temaga koos õppinud ja sõbrustanud. Kui mind Kovalivka kooli määrati, mõtlesin isegi, et tuleks Sisalikuga kõnelda — ehk loobub ta minuga koos. Ma ei osanud endale ette kujutada kooli, kus pidanuksin ilma Nastusjata töötama.»

Ent siis tabasin end mõttelt, et pärast tutvumist Kovalivkaga olin Sisaliku hoopis unustanud.

Kahju on Nastusjast,» tunnistasin siiralt Galõnale. «Kui palju aastaid oleme temaga... Lapsest peale...»

Tundsin tõepoolest kahetsust tütarlapse pärast, ta oli olnud osake minu lapsepõlvest

«Ta armastab sind, Tarass, väga armastab,» sosistas Galõna. «Sulle ei tule ta meeldegi, aga tüdruk kannatab.»

Kuuldes neid sõnu ma otse tardusin. Kes? Sisalik armastab? Kuidas armastab?

«Kas siis mina teda ei armasta?» ütlesin tuliselt. «Te kõik olete mulle kallid, lahkun nagu oma perekonnast.»

«Kõik või mitte kõik,» kordas Galõna. «Aga tema lootis sinule, mõtteis pidas sind omaks...»

«Sisalik armastab mind?»

Galõna aga jätkas:

«Ta on sind kiites mu kõrvad lukku rääkinud. Oled tema jaoks kõige ilusam, targem, kõige parem. Sinuga on tal lõbus, hea ja kerge elada ja töötada. Oled temale kõik. Vahel räägib, räägib ja siis hakkab nutma. «Kas ta mõtleb minust kas või sajandiku sellest ajast, mis mina temast? Olen ju inetu sisalik, põlatud sisalik.» Nutab, nutab, siis aga alustab taas Tarassist, hakkab tantsuma, hakkab naerma. Tarass on tema jaoks kogu maailm. Rumal! Ei mina küll meelt heitma hakkaks, kas või niisuguse pärast kui sina. Neiu ootas, lootis, tema aga nagu pääses, nii läks.»

«Kas ma siis... Olen ma talle mingit lootust andnud?»

«Ega südant saa käskida. Armastab, ja kõik.»

Galõna ohkas. Teadsin, et ta oli Semjon Mõhhailovõtšisse kõrvuni armunud. Sellest oli Sisalik mulle korduvalt kõnelnud.

«Kui kuulis, et lahkud, jäi nagu kangeks. Langes näost ära, enne oli sisalik, aga nüüd on ainult sisaliku saba järel. Kutsusin teda peole, isegi sellega keelitasin, et pole kedagi, kes õhtusööki valmistaks — ei mingil tingimusel. Lamab voodis ja nutab...»

«Me koputasime, aga kedagi polnud kodus. Ehk on ta kuhugi läinud?»

«Kus sellega. Siin on võti, mine lohuta teda...»

Galõna surus mulle vägisi võtme pihku ning astus kiiresti teiste juurde.

Alles nüüd märkasin ma juuresolijate äraootavaid pilke. Ning mõistsin: mitte ainult Galõna, vaid ka kõik teised ootavad minult sedasama

majas askeldati, kokkulükatud laudadele kanti toitu, kuulhoosi esimees avas pudeleid. Kõik sekeldasid rõõm-
it. Ainult Nastusja puudus. Kujutasin, kuidas ta seal
— — aranuleetuna, rusutuna, murest murtuna. Kahju-
me andi tas mu südant

Paari hetkega olin meie majas

koputasin. Vaikus. Avasin ukse, süütasin tule.

Ning alles siis heitsin pilgu Nastusja asemele. Ei usku-
nud akki oma silmi, et see on tema. Näis, nagu oleks
uke laps enda tekki mähkinud ja pea patja pistnud.

Nastusja! puudutasin neiu teravat õlanukki.

Ta vopatas, pööras kiiresti pea. Teravaninaline piina-
tud nagu läks roosaks, punetavatesse silmadesse valgus

Tarass! Oh, Tarass! Sa tulid?»

Istusin voodiäärele ja paitasin õrnalt tema sasis-
tud polmekuid. Mulle näis, et kannatab mu lihane õde. Tead-
sin, et võin teda rõõmustada, peletada tema mured. Tead-
sin niisugust võlusõna, millega võisin teda igavesti õnne-
likuks teha, kuid mul polnud jõudu, et seda välja öelda.

Nastusja, mis sinuga on? Kõik on juba koos, aga sind
ei ole. Kuhu on siis meie Sisaliku elurõõm jäänud?»

«Ise oled südi,» ütles ta, pooramata minult oma õn-
nelikke silmi. «Miks sa ära sõidad? Sa ju tead... kui-
das kõigil... kõigil on raske. Kui teada sain...»

Pisarad valgusid tal taas silmi, nagu väikesel solvatud
tüdrukukesel. Ma ei tea isegi, kuidas see juhtus, et
mõeldes ta põske, surusin mõlema käega valusalt ta
pead

Ära nuta, Nastusja. Mõtlesin isegi... Sa peaksid ka
minu kooli üle tulema.»

Neiu rahunes veidi.

Sa mõtled nii?»

Kuigi ma polnud südames kindel, et see ületulek on
toesti vajalik, noogutasin siiski hetkegi mõtlemata pead.

Tarass, ma tulen peole!»

Nastjakene, Sisaliku-põnn, meie paikene!» hakkasin
toas tantsu keerutama. «Ma ju teadsin, et oled hea, tead-
sin juba ammu. Noh, sea end kiiresti valmis!»

Sa ehk taipad siiski toast lahkuda? Kah mul muha-
kas kaval.»

Kui jõudsin esimehe majja, istusid juba kõik lauas,

kuigi keegi polnud veel toitu puudutanud. Oodati meid Lugesin silmadest, et mitte niivõrd minu, kui just Nastusja ilmumine valmistab kõigile rõõmu.

Meid pandi lauas kõrvuti aukohale istuma. Kui lõbus ja ärevil oli tol õhtul Sisalik! Niisugusena polnud me teda iialgi veel näinud.

Kõik nähtavasti arvasid, et olime kihlunud. Igaüks, nagu oleksid nad kokku rääkinud, pidas vajalikuks Nastusjat kiita või väljendada oma vaimustust tema üle.

Tõeliselt polnud ma aga end millegagi neiu külge sidunud. Ma ainult lubasin talle kirjutada, kirjutada kõigest... ja kutsuda teda enda juurde siis, kui mul väga raskeks läheb. Selle oli tema tingimuseks seadnud. Ja mina mõistsin, et seltsimehe abistavast käest ei tohi iial ära öelda.

7

Ärkasin üles ja tõusin kiiresti voodis istuli. Madratsivedrud kiuksatasid haledalt. Vaatasin toas ringi ning taipasin, et olen juba Kovalivkas, oma direktorikorteris.

Riietusin kiiresti ja pesin silmnäo puhtaks. Vaatasin murelikult kella. Kartsin, et olen sisse maganud, sest jõudsin siia alles kell neli öösel. Kui kell ei valetanud, puudus praegu mõni minut kaheksast.

Mulle meenus, et homme on esimene september — õppetöö algus koolis. Täna kella kahesteistkümneks oli aga õppenõukogu kokku kutsutud.

Astusin koolioue. Päike, suviselt lõbus ja kõrvetav, oli juba pilvitul taevavõlvil oma teeskonda alustanud. Küla elas oma tavalist elu — kiresid kuked, eemal haukusid koerad, inisesid mullikad ja aiamusid valjult lehmad, kusagil krigises kaevukook. Metsast hoovas elustavat hõngu, kostsid üksikud kirvelöögid.

Heitsin lootusrikkalt pilgu õpetajatemaja trepile. Uhtki hinge polnud seal näha. Ohkasin. Mulle tundus, et ma pole terve igaviku Jarõnat näinud. Võib-olla aga polnud ma teda üleüldsegi oma elus kohanud.

Kuid olin teda siiski kohanud ja nüüd kohtasin taas.

Jõudsin kooli juurviljaaia taga asuvasse kaasikusse, kui nagin teda metsarajal vastu tulevat. Ta astus, pea

nohikult longus, käes märg käterätt ja veel mingisugil mudeksemed. Paljajalu, õhetav, värske, kaunis noor koidupuna, näha, et tuli jõelt. Märkas mind ning

...
Tere hommikust, Jarõna Ivanivna.»

Tere päevast, Tarass Demõdovõtš. Tulite tagasi?»

«Tulite tagasi» oli nii imestust kui ka varjamatut rõõmu.

Ma ei pagenud ju kuhugi. Tõin vaid oma asjad ära.»
«Aga kuidas...»

Ta tahtis veel midagi lisada, kuid vaikis.

Vaatasin teda ainiti, ega suutnud silmi ära pöörata. Ta näis veel kaunimana, veel kütkestavamana kui siis, mil teda esmakordselt nägin. Oli tahtmine astuda samm lähemale, võtta tal käest kinni ja öelda kõik... Kõik, mis mul võimsalt oli haaranud hinge, puistata talle oma kihilmed.

Kuid ma ei öelnud midagi. Peas tagus: «Tal on oma eluvalitu, võib-olla oma mees.»

«Täna on õppenõukogu?» küsis Jarõna.

Jah, Kas käisite suplemas?»

«Jansamas, haigla taga on järv. Must meri see just...»
«...supelda saab.»

«Mõneminutiliseks, et ta mulle teed näitaks.»

«Ma pole metsaelanik, kardan, et võin eksida.»

«Minge otse mööda seda rada. See ongi meie poolt tal-
...»

Laksune lahku: tema seadis sammud kodu poole, mina jätkasin suunas, ehkki mul polnud enam vähimatki taht-
...t sinna minna. Oleksin läinud pigemini temale ja-
...tele. Kas või maailma lõppu.

«Loore kaasiku taga seisis kahekorruseline puumaja. Kovalivka haigla» — lugesin. Rada pööras kuhugi alla, kuhu, kus vanade tammepuude keskel ka vaikse ilmaga
...kõrged kased värelesid.

Ohus oli tunda niiskust. Ja peagi ilmus nahtavale
...ake ümmargune metsajärv. Järve ümbruses oli aga
...roheline myruvaip kuidagi imelikult ära näksitud. Siin-
...unus soi kärjamaal rohtu kõhn ja nahtavasti väga vana
...obusekronu. Ilmselt tukkus ta selle toiminguga juures.

Lahenesin veekogule. See oli puhas ja labipaistev, pöhi liivane. Tõtt öelda, ma polnud varem taolisi järvi

näinud. Meie legendikujärved on soised, umbe kasvunud ja veepind on neis täis kiudvetikaid. See aga oli nagu allikas.

Pikemalt aru pidamata võtsin riidest lahti ja hüppasin vette. See oli peaaegu jäine, kuid värskendas meeldivalt. Kõndisin kogu järve läbi, vesi ulatus ainult kaelani. Tulin välja, panin riided selga, endal aga hambad plagisesid. Ei märganudki, kuidas keegi võõras oli mulle lähenenud.

«Hammustab?»

Heitsin pilgu selja taha ja silmasin meest. Otsekohe torkas tema juures silma, et kõik riided rippusid tal seljas, nagu poleks omad. Püksid katsid vaevalt põlvi, pintsakuvarrukad olid veidi üle küünarnuki, pannkookiks lõssivajutatud kaabu istus pealael. Väikesed silmad, peened huuled ja mitte eriti suur ümmargune suu, justkui äraraiutud habe, kulmupuhmad ainult ninajuurel. Nina üksi oligi selles näos küllalt soliidne, kõik muu oli pooles normis.

«Külmavõitu,» ütlesin ma väriseval häälel

«See pole tavaline järv,» seletas võõras mulle veelgi lähemale astudes. «Teda toidab maa-alune allikas. See pärast ongi vesi siin jääkülm. Tere päevast! Ehk olete uus direktor?»

Noogutasin vaikides pead.

«Saame siis tuttavaks. Olen Kovalivka haigla pea- ja võiks öelda ainuke arst, Jakiv Stepanovõtš Sjagailo.»

Sjagailo oli pikk, kondine, kõhetu nagu kurg; ta ei kõndinud, vaid kuidagi viskas oma pikki jalgu lühikes-tes pükstes ja vanamoelistes kinnistes botikutes, mis olid kummiga kokku tõmmatud.

Jutt laabus. Arsti inetu nägu kiirgas nii palju headust, tema väikestes pruunides silmades oli nii palju soojust, huuled aga puistasid nii palju lapselikult naiivseid sõnu, et ta kohe minu sümpaatia võitis.

«Käisite ka suplemas?» pärisin.

«Oh ei. Ma ainult hõõrun end iga päev vööni, vette ei julge minna, reuma vaevab.»

Ta oli juba ligi viiskümmend, eas, kus kui mitte reuma, siis teised haigused end inimese juures ikka tunda andma hakkavad.

«Karjatan hobust.»

Vaatasin hämmastunult arstile otsa.

«Ärge imestage, palun, Tarass Fedorovõtš, või kuidas? Oi, vabandage, Demõdovõtš. Hobune on minu nõrkus. Kolmandat aastat olen siin arstiks ja kogu selle aja olen oma sõidukist unistanud.»

Kõneldes Jakiv Stepanovõtš kas pani silmad kinni või hoidis neid poolavali ning, sellest nagu ilmselt rahuldust tundes, venitaski naljakalt sõnu, kinnitades iga mõtet hoogsa žestiga.

«Ja nii ostsingi lõpuks kolm päeva tagasi selle hobuse. Hobune on hea, kuid ära nälgutatud ja ka aastaid on tal vist üsna tublisti turjal. Rakendasin kaariku ette, tarvis oli rajoonikeskusesse minna, sõitsin külast välja, tema sinder aga ei edasi ega tagasi. Palusin, ähvardasin ja te vist ei usugi...»

Jakov Stepanovõtš vaatas ettevaatlikult ringi, kartes, et meie jutuaajamist võiks mõni kõrvaline isik pealt kuulata.

«Ja te vist ei usugi, et kaks korda lõin teda kepiga. Ei liikunud paigast! Seisis kui maa külge tinutatud. Nii ma siis tulingi jalgsi koju, hobuse aga talutasid sanitarid alles õhtul tagasi, nagu suurt härrat kohe, vaata, et veel käe alt kinni.»

«Kust te ta siis üles korjasite, sihukese Lendava Hollandlase,» hakkasin ma naerma.

«Mustlase käest. Vandus, vaenlasepoeg, et see polevat hobune, vaid lausa välk. Küllap valetas mul suud-silmad täis. Oleks mind ükski alt tõmmanud, siis veel pool häda, aga haiglat pettis, riiklikku asutust! Kuhu küll inimese südametunnistus on jäänud?»

Oli naha, et arst oli hobuseostust üsna löödud. Viisakuse pärast hakkasin oma uut tuttavat lohutama.

«Pole viga, sööb, kosub ja küll siis ka perutama hakkab. Paneb nagu aastane varss hirnuma!»

«Seda minagi mõtlen,» noogutas Jakov Stepanovõtš rõõmsalt pead. «Sellepärast karjatangi. Ise karjatan. Igal hommikul ja õhtul. Nii kui veidi kosub, lähen teemaga õitsile. Sanitaridele ja valvureile ei saa ju kunagi kindel olla...» Jakiv Stepanovõtš seletas pikalt ja üksikasjaliselt, kuidas ta oli teolt tabanud valvurtaadi, kes selle asemel, et hobust karjatada, kõige häbematumal

hõlmed tammepuu all leiba luusse laskis, hobune aga laulangi vahtis.

«Kui kaua selle üle ning laksime lahku kui need ammused tuttavad. Valjendasin lootust, et vahel loova, kui vajadus tekib, võin naabri transporti kasutada.»

«Palun, palun, Tarass Demõdovõtš! Annaks taevas, et sa oleksid kosuks, muidu aga häbi silmad täis, kui juba tuba lüüa teisel võhm väljas.»

Pärast suplust, unustanud isegi hommikusöögi, läksin kabinetskogusse.

Nedokuss oleks nagu mind just oodanudki.

«Tul sa mul oled! Astu aga sisse, ootan!»

Kõrni Kõrõlovõtš Nedokuss oli, nagu öeldakse, mitte ühegi märke tõusja, vaid sealt laskuja. Keskmist kasvu, kühmu, lühikeste käte ja jalgadega sarnanes ta jahukõrni, kuid oli sealjuures imestamisväärselt liikuv ja meeliline. Mustade tihedate kulmukaarte all sädelesid kinnustatud läbitungivad silmad, ümar lühike nina justkui rippus lopsakate, kunagi ronkmustade, ent praegu halliseguste vurrude kohal.

Kõrni kabinetis oli nähtavasti juba päris palju külastajaid käinud, tuba oli maast laeni mahorkasuutsu täis, nii et mina kui mittesuitsetaja pidin peaaegu ümber kukkuma.

«Lõidsite juba täis tossutada,» ütlesin.

«Pidasime eile hilisõhtuni nõu.»

«Peinud siis vähemalt aknad lahti.»

«Eks sa siis tee, oled lähemal.»

Mulle meeldis ta sõbralik toon; oli niisugune tunne, nagu oleksime Nedokussiga mitte enam esimest päeva tuttavad.

«Toid sa nüüd kviitungi?»

«Missuguse kviitungi?»

«Aga puude oma. Sa mõtled, et hakkab sulle metsomnast puud varastama? Anna aga, vennas, kviitungi, küll siis kolhoosiesimehele peale pressin. Tead isegi, andsin ju täitevkomitee esimehele sõna.»

Ma ei olegi mingit kviitungit näinud. Küsin Šuhnovskoil.

Nedokuss vangutas laitevõlts pead ja kõrvetas mind oma mustlassilmadega.

«Vaata sindrit! Mis direktor sa sihuke oled, poja, kui isegi kvitungi vastu huvi ei tunne? Mis sulle siis veel peaks huvi pakkuma? Või arvad, et mina hakkan su küttepuude parast pead vaevama? Kas mul muud teha polegi...»

Ehkki Nedokuss kõneles ebameedivaid asju, ei saanud ma kõige parema tahtmise juures tema peale vihastada. Esimehe iseloomus oli midagi erilist, tabamatut, ilma milleta poleks olnud ka Kornī Kōrōlovōtši ennast...

«Ma pole jõudnud ju õieti ringigi vaadata. Külalt pole ka veel mingit ülevaadet, teie aga teete juba peapesu.»

Nedokuss muigas vurrudesse.

«Vaata siis kiiremini ringi.»

Kõnelesime sellest, kuidas õpilased koolis käivad.

«Meil on ka niisuguseid,» tõendas Nedokuss rahulikult, «räägid temale koolist, tema aga sulle vastu oma asjast. Noh, pole viga, karjaaeg lõpeb, sajab lumi maha, küll siis tulevad... Rajoon pressib peale? Aga me oleme harjunud. Hauguvad, hauguvad, siis aga imesta isegi — aasta lõpeb ja neil ka meelest läinud.»

«Te teete nalja, Kornī Kōrōlovōtš?»

«Mis nalja? Mina, vennas, olen siin revolutsioonikomitee ajast peale esimees ja korda tunnen. Minu meelest, vennas, pole teadus enesemaksustamine. Kui maksude maksimisest jutt — siis maksa, tuvike, sest see on riiklik asi. Aga teadusega on nii — tahad, õpid, ei taha, ei õpi...»

«Kool on samuti riigiasutus.»

«Tahad tarka õpetada? Kas ma siis räägin, et pole riiklik? Riiklikult me siis ütleme: õpi! Ja kui ei taha, eks ela siis lollina.»

Ma ei suutnud kuidagi mõista, kas Nedokuss naljatab või on ta tõepoolest selles küsimuses niisugusel seisukohal.

Leppisime kokku, et õhtul viiakse kogu külas läbi kahekümne tare kaupa koosolekud, kus agitaatorid vestlevad õppetöö algusest koolis. Siis jätsin Nedokussiga hüvasti.

«Vaata, et sa siis kvitungit ei unusta!» õpetas mind esimees lõpetuseks.

Ega ma unustanudki. Niipea kui Šuhnovskõiga kokku sain, meenutasin otsekohe kvitungi.

ju kolm kuud juba kolhoosi esimehe kaes. Nedo-
mõis isiklikult üle.»

Šuhnovskõi muigas kavalalt, nagu oleks ta taibanud, kuidas jutuaajamine mul külanõukogu esimehega oli.

Õppenõukogu. Õpetajad istuvad tõsiste, asjalike nägu-
tega, mõtlevad, kõnelevad kiirustamata, kaaludes iga
õpetajasele õppenõukogu koosolekule enne õppe-
töö algust kogunetakse alati kuidagi erilises mee-
les.

Kui Mõhhail Amadejovōtš oli mulle tagaselja kõiki
õpetajaid tutvustanud ning igaühe kohta tabava ja te-
advõimelise iseloomustuse andnud, tundsin enne seda
õpetajate ühtegi ühtegi ühtegi ühtegi ühtegi ühtegi
õpetajaid. Nuud istusid nad kõik minu ees avaras õpetajate
toas. Vaatlesin vargsi igaüht, nemad tegid seda avalis-
talt, kes huviga, kes ükskõikselt, kes naljasädelusega.

Teles näo, nagu ta mind ei märkaks, alustas Šuhnovs-
õppenõukogu koosolekut.

Õhtu lõppenud veel üks ilus suvi,» hakkas ta kuidagi
õpetajate kõnelema, lastes oma hääles lüürilistel noodikes-
tel kadelda. «Õpilased said vabad olla ja ka meie veidi
põhata. Homme kaiguvad meie kooli seinad lõbusast
juttuvadast, muretust naerust, heliseb esmakordselt uuel
õppenõukooli koolikell...»

Kuulati tähelepanelikult, ent jätkati visalt ka minu
õpetajate silmitsemist. Ainult kaks vana õpetajat, kes
olusid teistest eraldi taga nurgas, arutasid sosinal min-
nõukoguseid oma asju. Tahtmatult meenus Šuhnovskõi
õpetajate iseloomustus nende kohta. «Igavene poissmees ja
kavalaler» — oli öeldud kolmnurkse valge habemetuti ja
palja pealaega taadi kohta. «Tema Dulcinea» oli hea-
talitlik, kavalate arukate silmadega eideke. Õppeala-
juhataja jutu järgi õpetavat nad Kovalivkas juba «eel-
ajaloolisest ajast» peale ning, niipalju kui inimesed mä-
letavad, olevat Fedir Danōlovōtš Orjol ja Hanna Iva-
nōvna Svitenko nagu noorpaar, eluaeg temeteisesse ar-
vestanud.

Eriti ilukõneliselt, kuigi veidi uduselt, hakkas Mõhhail Amadejovõtš oma sissejuhatavat kõnet lõpetama ning maa peale tagasi tulema.

«Meile on saabunud uus direktor,» teatas ta. «Kahtlemata õpime Tarass Demõdovõtši kõige paremini tundma töös, meil ju on pikk õppeaasta ees. Praegu võin tutvustada teda teile kui noort energilist kolleegi, kes julgelt ja otsustavalt pedagoogiradu tallab ning on Skrõpali koolis jõudnud tõelise novaatori loorbereid lõigata...»

Kuuldes seda soovist, oleksin meeleldi tahtnud maa alla vajuda. Omaette mõtlesin: «Ei tea, missuguste sõnadega küll ta mind tagaselja õpetajatele tutvustas?» Küllap ta seda juba oskas teha, sest temasugune müüka lihase isa maha. Isegi enda kohta oli ta ütelnud: «Olen Manilovi ja Oblomovi hübriid. Armastan lamaskledes unistada, olen inertne, vaevaga suudan end tegudele sundida.» Vaid oma abikaasa Eleonora Stepanivna kohta väljendas ta ebakindlalt: «Minu naine on nii nagu Caesari nainegi — väljaspool kahtlust.»

«Mõhhail Amadejovõtš, kuidas siis niimoodi,» sosistasin ma õlgu kehitades etteheitvalt Šuhnovskõile.

«Ma juba vaikin, vaikin, lõpetan,» tõrjus Šuhnovskõi kätega. «Meie direktor on kõigele lisaks veel tagasihoidlik inimene...»

«Braavo!» hakkas Eleonora Stepanivna käsi plaksutama.

Ta istus kõige ees, lopsakate kehavormidega, suursugune, seljas eredavärviline uus siidkleit ja peas veidrakujuline kübar, sarnanedes tõepoolest Vana-Rooma majesteetliku matrooniga. Tema taga olid aga kuidagi arglikult kobaras kõhnukesed õpetajannad. Nende hulgas istus ka Jarõna. Meie pilgud kohtusid kogemata, tundsin, et punastan, pöörasin kiiresti pea ära ja püüdsin nüüd kogu aeg teisale vaadata.

Samal ajal tutvustas Šuhnovskõi mulle pedagoogilise kollektiivi liikmeid. Olles taktitundeline inimene, alustas ta kõige vanematest — Orjolist ja Svitenkost. Ta ei maininud sõnagagi nende donkihhotlikku armastust, see-eest aga kiitis pikalt, nimetades neid Kovalivka kooli rajajateks ja rahvahariduslase raske, kuid austava töö pioneerideks. Ta väljendas kindlat veendumust, et nagu kõigi eelmiste direktoritega, nii ka minusuguse

pedagoogi töötavad nad endise usinusega ning on kogu kollektiivi eestvedajateks.

Pärast seda peatus ta kahel abielupaaril, kes tema suure jurgi olid nii õpetajas- kui ka õpilaskonnale igati teadujaks. Matemaatikut Tiit Nazarovõtš Batožtsukki, keda ta tagaselja sopajoodiku ja parandamatu loodrina tutvustas, nimetas ta nüüd Kovalivka Pythagoraseks, tema naist Liidia Grõgorivnat aga Kuldsuuks, kelle vaarjapinnastelt huultelt voolab jõena suurepärase, sügavalt emotsionaalne jutt.

Kuuldes seda paari kiitis, uurisin ma neid põhjalikult ja habememata. Tiit Nazarovõtš istus süngena, habemeta, hõre juuksekahtl sassis, mõtles ilmselt mõne mõtteid ega kuulnud Šuhnovskõi sõnu. Ta oli küll, sooneline, apaatne. Tema kuivad sinkjad huuled tõmbesid kogu aeg rahutult, pleekinud, kunagi arvata-kehtsinised silmad vesistasid ning ekslesid üksikult ja laisalt tema ees istujate selgadel. Seljas oli kinnine ja kulunud, veninud taskutega hall ülikond.

Tema abikaasa Liidia Grõgorivna, veel noor, rõuge- ja näljase ümara näoga naine, meelelise energilise suuga, palles Šuhnovskõid muliates, hallides silmades salajaselt kavalad naerusädemed. Ta arvatavasti ei teadnud seda, et toosama oraator andis talle mõned tunnid eelgi hoopis teise iseloomustuse. «Hea õpetajanna, ent tal oma Tiitu paremale ja vasakule, hoiab vana eeslit oma all, ise aga vaatab aina ringi, kuhu kaduda.»

Teine abielupaar olid Krõvohatskid. Fedir Andrijo-juhtis kolmandat klassi ja õpetas kehakultuuri vaimule, Katerõna Dmõtrivna oli aga klassijuhatajaks jändas

leid iseloomustas Šuhnovskõi valjapaistmatute, kuid na ala ausate meistritena. Selles mõttes oli tal õigus: nad olid tõepoolest kogu kollektiivis kuidagi märkamatud, hallid ja ilmetud, sarnanedes nagu paar saapaid meiteisega. Tagaselja nimetas Šuhnovskõi neid Kuiv-õrõpsudeks. Miks? «Eks katsuge neid kooliasjadest hütuma panna. Koolist koju, lukustavad ukse ja narivad õrvikuid. Koguvad raha, et mootorratast osta.»

Siis kõneles Šuhnovskõi Mõkola Ivanovõtš Tšepurist, ajaloolasest ja geograafist, kes polnud meie oblasti-keskusest kaugemale saanud. Seal oli ta omal ajal õpe-

tajate instituudi lõpetanud ning teadis ajalugu mitte halvemini kui Herodotos ja geograafiat paremini kui Semjonov Tjan-Šanski.

Mõkola Ivanovõtš, umbes kahekümne kahe aastane kena noormees, tiheda lokkis juuksepahmaga, mis langes tal otsaesisele, vaatas oma õliseid pilusilmi läigatades õppealajuhatajat ning paljastas kuidagi jultunult oma suured kollased hambad. Tagaselja oli Šuhnovskõi teda «puupeaks ja küla donžuaniks» nimetanud.

Kõigi teiste taga istus aralt ahtake, kahvatu näoga Panassõk. Enne õppenõukogu algust oli Šuhnovskõi teda «teise klassi meistriks» tituleerinud. Asi seisis selles, et ehkki Panassõk lõpetas pedagoogilise tehnikumi, oli ta nii arg inimene, et alustanud kord teisest klassist, jäigi ta sinna viieks aastaks. Püüti anda Panassõkule esimene klass, ei tulnud midagi välja. Ei suutnud ka kolmandat vedada — lapsed on seal energilisemad, kiussasid tahtejõuetut Panassõkut nii mis hirmus. Oma õnnetuseks oli ta esimesel Kovalivkas töötamise aastal abiellunud aiandusbrigaadi brigadiri tütreaga. See aga, nagu kõneles Šuhnovskõi, tegi meie Panassõkust oma orja ega lase tal isegi pilku taeva poole tõsta.

Panassõk oli tõepoolest kogu kollektiivi hulgas nii ilmetu, et isegi Krõvohatskid näisid temaga võrreldes sädelevate isiksustena. Panassõkut esitledes Šuhnovskõi, vaatamata oma fantaseerimisoskusele, nimetas teda Pjotr Klõmovõtšiks ja veel teise klassi õpetajaks.

Antonina Nõkonivna Põšnast oli Šuhnovskõi öelnud, et kui temas on mõningat lopsakust*, siis seda ainult perekonnanime näol. Õppenõukogus ta aga teatas, et Põšna on pedagoogilise töö eesrindlane ja teatud määral meie kooli uhkus. Sellest iseloomustusest hakkas Põšna särama ning edevalt silmi pööritama. Ta surus oma kõhnad käed kokku ning sosistas kõvasti: «Sa mu meie.»

Ning ainult Jarõna ja Margarõta Vassõlivna Kuželi kohta ei ütelnud Šuhnovskõi sõnagi. Arvatavasti seepärast, et ma Jarõnat tundsin, Margarita Vassõlivnaga aga saime just enne õppenõukogu koosolekut tuttavaks — ta oli kolhoosi esimehe abikaasa.

Õppenõukogus istus ka vanempioneerijuht Vassõl Sõ-

* пишный — lopsakas, hulgav, tore (ukr k)

lovõtš Babak, kuid teda ei meenutanud Šuhnovskõi sõnagi. Noormees aga laks teadmata põhjusel näost kord punaseks, kord kahvatas, pühkis kokkukägardatud silmaga otsaest higi ning vahetas vahetevahel mõne sõna Mokola Ivanovõtš Tšepuriga.

«Ma andis Šuhnovskõi sõna minule.

Ma ei mäletagi enam, millest alguses kõnelesin, vist alustasin lootust, et tutvume õige pea lähemalt, asume lauliku üksmeelse kollektiivina tööle ning viime Kovalivka kooli rajooni koolide esirinda.

Kuuldes minu kõnet, vaatasid õpetajad vilksamisi üksteise otsa, mõni pilgutas silma, matemaatik Batožtšuk mõtles valjusti, nagu oleks ta äsja ärganud:

«Annaks taevas, et meie vasikas hundi nahka pistaks.»

Tundsin, et peale minu on kogu kollektiiv oma koolist loolinsjadest hoopis teisel arvamusel. Oli piinlik. Vain veidi ning hakkasin siis plaanidest ja õppetöö algust konelema. Rääkisin, aga mõtted lendasid Skrõpapa. Seal oli õppetöö esimene päev muutunud tõeliseks õppetunnuks. Lapsed tulid kooli koos vanematega hästi riietatult pidulikult riides, lilledega.

Koolihouel toimus kontsert: laulis kooli laulukoor, anti ette luuletusi, mürtsus muusika. Ka mina võtsin osavalt välja oma vana viiuli ja mängisin vaimus-

«Ma andasin arvamust, et ka Kovalivkas võiks seda teha lõbusamalt sisustada»

Kui keegi oma nina siia pistab,» pomises Batožtšuk

Teatasin ka seda, et õhtul toimuvad lastevanemate koosolekud ning palusin õpetajaid neil esineda. Krõvohatskid vahetasid omavahel pilgu. Kirtsutasid nägu. Nais, et see polnud nende meele järele. Šuhnovska sirutas oma kopsaka rindkere mehe poole:

«Lähed minu asemel, Mõša?»

Sellepärast käiaksegi nii halvasti koolis,» mõtlesin ma ette.

Sõna palus Jarõna.

Ta kõneles, mina aga justkui võlutud, vaatasin palvetades tema poole. Unustasin kõik. See, mida ta kõneles, kuulis mulle suure tarkusena. Ja ta tõepoolest rääkis mõistlikku juttu.

«Me peame kõik koosolekutele minema. Töötame halvasti lastevanematega. Tuleb rääkida mitte ainult koosolekutel, vaid iga päev seda tööd teha. Meil on ju tavaliselt nii: käime korra õppeaasta alguses ja see on ka kõik. Lapsed aga tulevad kooli kuu või isegi kaks hiljem, jäävad maha, õppeedukus langeb. Te kõnelesite siin laulukoorist, kuid meil koori ei ole, pole, kes juhatab.»

«Aga kes laulmist õpetab?» küsisin.

«Mina veidi,» kostis Šuhnovska aralt.

Õppenõukogu möödus loifult ja tühjalt. Õpetajad läksid kiiresti laiali, nagu oleksid nad ainult koosoleku lõppu oodanud. Ainult Antonina Nõkonivna Põšna ei kiirustanud õpetajate toast lahkuma. Ta puistas mu üle küsimustega, mis olid peamiselt metoodilist laadi. Oli imelik, et ta seda kõike ei teadnud. Pidin seletama, pähe raiuma.

«Olen teid ära tüüdanud,» välgatas ta märglevalt oma silmi, tänas ning läks tantsiskleval sammul ukse poole. «Andke andeks, kuid olen tüütu ja veidi häbematu isik. Tahan kõike teada. Nii et see on alles algus, Tarass Demõdovõtš.»

«Olge head,» vastasin viisakalt. Mida muud võisingi talle öelda.

9

Südames on pidulik tunne.

Kas sellepärast, et käes on esimene september? Et päike paistab nii soojalt? Mitte ainult. Eile kõnelesime kõigil koosolekutel lastevanematega ning võib arvata, et õpilased tulevad kooli nagu üks mees. Ise käisin kolmel koosolekul, võtsin sõna ja kutsusin lastevanemaid üles, veensin neid ning ükski inimene ei vaieldud mulle vastu. Vastupidi, nad toetasid mind, keegi meenutas isegi vanasõna «Teadus ei vii metsa, vaid metsast välja.» Tõsi küll, avaldati rahutust nende pärast, kes käivad karjas, kuid see oli vaid pisiasia...

Pärast koosolekuid vestlesin õpetajatega. Nad tulid ja jutustasid. Šuhnovskõi kõneles enda ja Eleonora Stepanivna eest. «Tal pole oraatorivõimeid,» seletas ta.

Kõige kauemaks jäi ära Jarõna. Jutustades koosolekust, ta hoiatas:

«...ta numoodi. Koosolekul on nõus, toetavad tegelikult laheb... Olen juba kolm Kovalivkas...»

...minule muusikana, ma joobusin sellest sõnast tähendus. Vaatasin teda mulle kõige armsam maailmas. Tundsin, et ka tema ei tahtnud minust lahkuda. ...minema, kui õpetajate tupp sisenesid

...novotš tegi mind oma abikaasaga tuttavaks nulle julgelt oma kassis silmadega otsa, siirast küla kombe järgi oma kirju seeliku vinguval häälel kõnelema:

...Hiljuti es direktor, ärge mu Petjat mingisugusele koosolekutele saatke

Kardate, et mõni aeg ...tõin ma nalja

Karda, kuid te ju teate, et me elame isa juures, ...on meil hirmus range. Heidab vara magama, ...juba ükskord on heitnud, ära siis teda sega. Soovitakse pole veel viga, sest magame küünis, talvel aga ...juu appi

Vaikeliselt kudrutaval näol jutustas Panassõk sellest, ...hoidi koosolekul ja viitas kiusvalt oma abikaasale

«...Petja!» andis see käsu

...on heitnud ma kaua magama. Ootasin Ead...puri tulekut. Kuid nad jäidki tulemata.

* * *

...september. Päike särab pidulikult. Lakkam...helitab Jarõna oma pilguga. Võtan vanast vineer...masuguse vana ja mustaks tõmbunud viiuli, puudutan keelt. Viiul vastab vaikselt, haledalt, nagu ...Anna mulle rahu

...n keeled pangile, puudutan neid õrnalt poog...Mistad silmad. Aga temal on sinisilmad ja ...nagu noorid Tõepoolest, millal saab isu täis ...vaatamisest, nend...motlemisest?

...nagu kauge kõu veeres üle maja. Need olid esi...õpilased, kes olid kooli jõudnud.

...puudasin viiuli naela otsa, silusin peegli ees juuk...vaatasin oma riidetuse üle ja astusin koridori

Ent see, mida nägin, pühkis kogu piduliku meeleolu kui käega. Elavkehade kera keerles nagu äkilise tuule pask mööda koridori. Kaed-jalad just nagu kokku haagitud, libistasid õpilased end mööda põrandat, vingusid, nohisesid, mõni vandus. Minule ei pööratud mingit tähelepanu, ehkki kindlasti märgati. Ma ei jõudnud imestusest suudki avada, kui ühest klassiruumist kostis metsik kisa. Vaatasin uksest sisse. Jässakas poisimalk, pikatoimeline nagu karu, arvatavasti kuuehda või seitsmenda klassi õpilane, istus oma väiksema koolivõõra seljas, nii et see, mehike, ei suutnud ennast liigutada. Ma isegi võpatasin, sest meenus, kuidas endalegi vanasti niisugust sauna tehti. Astusin juurde ja haatasin häälel käest.

See tõstis minule imestust täis silmad. Kuidas sa tead, kuidas midagi tuttavlikud kavalad...

«Mis sa teed?»

«Aga mis siis?»

Ise aga hõõrus sõbra meelekohta oma teravate pahkluudega ikka edasi. See, kes tema all...

«Tõuse üles!» kaskisin

Karujässakas laskis oma ohvri vastu tahtmisi löha ja tõusis lollakalt naeratades püsti.

«Kuidas su nimi on?»

«Djagil.»

«Järsku on ta Homa-taadi pojapoeg?» mõtlesin omaette. Nüüd märkasin poisi näos taadi ilmekaid näojooni.

«Miks sa nii vara tulid? Vanemad klassid on juba vahetuses?»

«Aga mina käin neljandas.»

«Neljandas?»

Djagil vaatas maha ja ühmatas midagi juhnult.

«Selleparast, et ta istub igas klassis kaks aastat,» kostis see, kes äsja oli kõva «sauna» saanud. Näha, et ta oli juba veidi toibunud, kuigi hõõrus veel oma peetpunaseks loonud meelekohti.

Meie juurde kogunesid teised õpilased. Siinhulgas oli ka neid, õhetavaid ja hingeldavaid, kes koridoripõrandal liugu lasksid. Nad olid lohakalt riides, juuksekahtlud pügamata, raamatuid kaasas põlnud

olite uus õpetaja?» kuis keegi neist.

«Aga...»

«...neile erilist mõju, ehkki moned...»

Djagil ütlesin ma. «Kõneleme sinuga...»

«...nagu jahikoerte parv, tormasid kõik ukse...

«...umbes kolmkümmend last. Õpetajaist...»

«...li jäänud nelikümmend minutit. Vaatades...»

«...mangisid hoogsalt, olles kogu hingega asja...»

«...Djagil eksles nende vahel nagu riukukk...»

«...kohmakas ja tüütu. Kord pani kellelegi jala...»

«...ndis mõnele märkamatu hoobi ribide va...»

«...puni õrritas. Lõpuks pidin ta mängust eemal...»

«...et pannud tähelegi, kuidas õpilastesummaga liitu...»

«...Põsna. Nad asendasid mind meelsasti. As...»

«...le ega pööranud Jarõnalt pilku. Ta mängis...»

«...dagi erilisel, mingi järeleaimamatu lapseliku...»

«...Tema kerge kogu õhkus tervisest, silmad si...»

«...põsed õhetasid. Vahetevahel heitis ta nagu...»

«...õgu minu poole ja salapärase muie libises...»

«...kursipunaste huulte. Õpilased keerlesid parvena...»

«...Antonina Nõkonivna seevastu karjus laste...»

«...udes neid korrale, jagas neile mingeid õpe...»

«...d seda ei mõistnud ilmselt keegi.

«...mööda kogunesid kooli juurde kõik algklasside...»

«...ilmus kohale ka Tšepur. Mulle meenus, et ta...»

«...ole õppenõukogu otsust täitnud ja ma ütlesin...»

«...ke karmimal toonil...»

«...mind esimesest päevast peale ebameeldi...»

«...nelema...»

«...kõnelge,» paljastas ta oma hambad irevile.

«...kohustatud teadma, kuidas teie koosolek...»

«...laks...»

«...lahked. Koosolek toimus kull. Aga mis kasu sel-

lest?» Mõkola Ivanovotš heitis hooletu pilgu kellale: «Kumne minuti pärast heliseb kell, aga lastest, nagu naete, on ainult poolteist santi kohal.»

Ma nägin ka ise, et õppetöö esimene päev on läbi kukkunud. Kuid mida võisin sinna parata? Hoiatasin ainult Tšepuri karmilt:

«Et seda enam ei korduks!»

«Olgu,» venitas Tšepur vastu tahtmist ja laks Šuhnovskõidele vastu. Kõnetas Eleonora Stepanivnat. Nad vaatasid minu poole ja hakkasid naerma.

Mul oleks nagu noaga südamesse forgatud

Tilises koolikell. Ka Kovalivka koolis oli ta helisev ja kutsuv, rõõmus ning samal ajal trotsiv. Niisamuti nagu Skrõpaliski. Kuid see siin ei toonud mulle rõõmu. Kuidas ma teda küll Skrõpalis olin armastanud! Seal helistati teda esimesel koolipäeval pidulikult helistas kula nõukogu või kolhoosi esimees, sin aga ei naudanud kula juhtkond niisugusel päeval koolis oma nägugi. Kella tuli helistama ükskõikne Ulita, helistas hingetult, tegi seda nagu ühte oma järjekordset tööd. Raputas korra, teise ja lahkus siis trepilt.

Lapsi oli kogunenud vähevõitu, ent kisa tegid nad nii, nagu oleks neid tuhanded, paugutasid koolipingiklappe niisuguse jõuga, et need ainult ime läbi terveks jäid, vingusid nii hirmsasti, et seda oli vististi rajoonikeskuseski kuulda.

Masendatuna läksin ma trepist üles. Sinna olid kogunenud õpetajad.

«Ongi teil kontsert!» ütles keegi pilkavalt.

Märkasin, et ainult Jarõna vaatas mulle kaastundlikult otsa. Ning see andis jõudu.

«Alustada õppetööd,» andsin ma otsustavalt käsu.

Selgitage otsekohe esimesse vahetusse ilmunute protsent.»

Viie minuti pärast olid ainult neli naist ees laual. Kolmeleksateist koma kaks protsent! Mul tõusid ihukarvad pusti.

«Moodunud aastal oli ainult kaksteist,» rahustas Šuhnovskõi iseenest.

Kui see taktika mind jahmatama ja tekitas hinges sugavat panamist, puudsin ma sellele mitte mõelda. Hakkasin Šuhnovskõiga muust kõnelema:

Mõhhail Amadejovõtš! Ega te ei tea, miks Batožtšuk koosolekust ei informeerinud?»

«Oli, et Tiit Nazarovõtš vaatas sügavale pudeli-
... oma õrnem pool vedas ta koju.»

«... müüd?» ehmusin ma.

Šuhnovskõi kehtas õlgu.

Batožtšuk on Kovalivkas juba kuus aastat. Missugule koosolekule ka läheb, igal pool leidub tal sõpru ees. eadmatusest saatsite ta niisugusesse kohta, et nii kui seda kuulis, hakkas kohe rõõmust tantsima.»

Uutamatult sisenes Liidia Grõgorivna.

«Tiit Nazarovõtš on haigestunud,» teatas ta pärast viitust süngelt.

«Ist purju?» vaatasin küsivalt Mõhhail Amadejovõtši. Šuhnovskõi noogutas vaevumärgatavalt pead.

Esimes vahetuses õppisid kuues, seitsmes ja kaheksas

Kuuendasse tuli umbes viisteist õpilast, seitsmenda — veidi enam. See-eest aga kaheksandasse klassi läks nii palju, et üliavar klassiruum neid vaevu ära mahutas. Need olid peaaesjalikult noored poisid ja tüdrukud, kes mõned aastad tagasi lõpetasid seitsmeklassilise kooli ning ühel või teisel põhjusel olid küllasse jääd. Võinuksin rahumeeli nendega ühte pinki istuda, ükski võõras poleks direktorit õpilastest eralda-

... isegi vanemad klassid ei suutnud olukorda parandada: esimesel koolipäeval oli kooli ilmunud veidi kolmekümne protsendi õpilastest.

... in Kovalivkas oma esimese uneta öö.

10

... ne päev ei toonud midagi lohutavat.

... nesse vahetusse tuli umbes kolmkümmend õpilast

... m kui eelmisel päeval, kuid polnud vähe ka neid, ... imesel päeval viibisid koolis, täna aga kohale ei il-

... nud. See on nende taktika,» seletas Šuhnovskõi, «üks päev ... uhed karjas, teisel päeval teised.»

... la ei teadnud, millest alustada, mida teha. Kaisin ... oduna ringi. Šuhnovskõid aga näis niisugune olukord

hoopiski mitte hairivat. Ta oli tasakaalukas eluga rahul, ja see arritas mind veel rohkem.

Kas talle on tõesti õpetajate tööst ainult üks kolmandik õpilastest? Kas ta on sellest ka sinu harjunud?

Oppealajuhataja kontrollis asjalikult õpetajate plaane ja päevikuid, ent ei viidanud sõnagagi sinnapoole, kui palju õpilasi saavad neid planeeritud teadmisi. Ja nais, et ka õpetajatele see palju muret ei valmistanud.

Ainult Antonina Nõkonivna haaras mul koridoris käisest kinni ja ütles edvistavalt:

«Minu klassis on üheksa õpilast.»

«Ja te arvate, et see on normaalne?» nähvasin talle vastu.

«Ei arva. Sellepärast kannangi ette, et minu vastu hiljem pretensioone poleks.»

Ka Jarõna Ivanivna kaalus:

«Ma lihtsalt ei tea, mida peale hakata, Tarass Demõdovõtš. Käisin kõik lastevanemad läbi, lubati, aga lapsed koolis ei ole.»

Pöördusin nõu saamiseks Šuhnovskõi poole.

«Mis sinna ikka parata? Kooliskäimise protsent tõuseb iga päevaga. Kuu või paari pärast ulatub see kaheksakümne või kaheksakümne viieni.»

Mõistsin, et Šuhnovskõi pole miski nõuandja.

Pärast teist vahetust, mis samuti millegagi ei rõõmustanud, läksin külanõukogusse. Ainult siin võidi mulle abi osutada ja nõu anda.

Korni Kõrõlovõtš Nedokuss pahvis nagu alati suitsu nähes mind oma kabinetis, hüüdis ta rõõmsalt:

«Oo, seltsimees direktor! Astu aga sisse, vennake! Rõõmustame üheskoos, oleme ju sinuga nüüd ühte vankrit vedama pandud.»

Külanõukogu esimees lehvitas käes rajooniajalehte.

«Sah, loe, Tarass Demõdovõtš, vala ka sina oma viha välja.»

Ajalehe juhtkiri oli pühendatud õppetöö algusele. Lugesin kiiresti alguslauseid ning jäin peatuma sõnadil:

«Iga kooli töö hakkab seltsimees, kooli juht, organiseerima kooli elu.»

Mulle lõi kohe meelde, et ma olen juba sadanasse. Edasi oli kirjutatud

algas kõikjal organiseeritult. Enamikus koolis on kõik õpilased esimesel päeval kohal. Õppetöö esimene päev kujunenud pidupäevaks. Seal olid kõik õpilased kooli tul-

ma. Skrõpali. Kõutasin endale ette, et kui kõik õpilased on kohal, kõik õitses ja õilts, te kerkisid tultavad naod, sõbralikud sõbrad, hakkasid kangesti sinna tõmbama, et kas kordalt vaadata, kuuldas nad seal elavad. Minu tööst oli sinna jäänud ja ma võisin selle üle, et Skrõpali koolist nõnda kirju-

ma. Ma unustasin Skrõpali täiesti. Häbipuna. Silmad huppasid juhtkirja teisele veerule. Kõrval, kus oli juttu Skrõpali koolist, seisis

esimesel koolipäeval kujunes Kovalivka kesk-
amatu olukord (direktor sm. Zalužnõi, küla-
esimees sm. Nedokuss). Siin polnud õppetöö
kolmandikkugi õpilastest kohal. Ning paistab, et
ei kedagi. On aeg lõpetada niisugune vastutus-

ja rohelised rõngad hakkasid silme ees keer-
ma. Kunagi elus polnud mul tulnud niisugust
elada. Seniajani oli mu elu kulgenud võrdle-
misi, kõik laabus. Võttes Kovalivka kooliasjad
arvestades, ma isegi ette kujutada, et elu ei ole
niisugune. Ma ei ole muidugi, et alguses
ma ei oleks leidnud hädal oma abi. Siin oli
hädal kavalade, et õpilased kooli ei tulnud,
et peale minu mitte kedagi. Nüüd ilmnes aga
et olen ise kõiges süüdi. Abi asemel anti ma-

maer toi mu maa peale tagasi. Naeris Nedo-

ku intelligent oled sa, Tarass. Tehti kriitikat ja
ma ei osi ara. Mina aga arvasin, et sul on matsi
kõrvalt.

Ma ei saanud midagi niisugust asja lugeda?»

Nedokuss vaatas oma kavalaid silmi kissitades minu
suhtes lühikese soonelise käega lopsakaid vurre

«Mind, vennike, kritiseeritakse sellest päevast, kui see ajaleht ilmuma hakkas. Nii et olen harjunud, Tarass Demõdovõtš. Selleks ajaleht ongi, et kritiseerida.»

«Ei ole sugugi kohustuslik, et peab just meid kritiseerima...»

«Keda on ta siis kohustatud kritiseerima: kõigile ju kiitust ei jätku. Sina aga ära erutu, katsu harjuda. Mis sinul sellest? Kirjutati ju esimest korda, minust aga igal aastal. Direktorite nimed vahetuvad, minu oma seisab muutmatult. Tahes-tahtmata harjud ära.»

Nedokuss nähtavasti märkas, et tema sõnad mind sugugi ei lohutanud ega veennud. Alustas teisest otsast.

«Kriitikat tuleb armastada, sõber. Ja ka harjuda. Oota, oota, küll sind veel materdatakse...»

Ma ei pööranud sellele väljendusele erilist tähelepanu. Hiljem sain omaenda nahal ja närvidel tunda, mida tähendas see Kovalivka moodi materdamine.

Veidi rahunenult alustasin külanõukogu esimehega teist juttu. Selleks olingi siia tulnud. Ajalehe juhtkiri ainult kinnitas minu otsust.

«Mul on teiega tõsine jutt, Kornj Kõrõlovõtš,» ütlesin ma ajalehte kõrvale pannes.

«Lase käia. Sest tunni aja pärast on mul pleenum.»

Ütlesin Nedokussile otsustavalt, et ma ei lepi niisuguse olukorraga, kus koolimaja seisab tühi, mind aga söimatakse ajalehes. Nedokuss kuulas vaikides, ainult kissitas endist viisi kavalalt silmi ja silitas laisalt oma vürre.

«Ära sa ajalehe peale pahanda, seisame seal kõrvuti...»

See viimane ajas mu püsti tighedaks. Hakkasin kõnelema ärritatult, kord üles hüpates, kord toolile istudes.

«Ära nüüd nii vahuta,» andis Nedokuss rahulikult nõu. «Ma ei näe selleks põhjust. Ütlesin ju, et kuu-paari pärast läheb kõik korda. Tuleb lumeke maha ja kõik sinu õpilased ilmuvad kooli. Mis kuradit neil siis enam kodus teha?»

«Niikaua aga kirjutatakse minust ajalehes?»

«Milleks siis kirjutada? Korra kirjutasid, ja aitab. Nüüd pole enam mõtet ärritada, kui poleks kirjutatud — pidanuks end kokku võtma. Nüüd on aga üks kama kõik: võtad end kokku või ei võta, ärritud või

ei, minku on kogu rajooni ees esile tõstetud. Mina lükkun et mõtlegi enam sõrme liigutada. Tahad, aja kooli, tahad — tiri kõrvust, mina olen sest asjast

Mis sa nüüd pörnitsed? Arvad, et tola Nedokuss rabama seal, kus võib käed puhtaks pesta?»

«... et Nedokuss pole sugugi nii piiratud ja...», nagu välja näitab.

«... on teie isiklik filosoofia? Ma ei usu, et ta on üdametunnistusega kooskõlas.»

«... mis filosoofiast sa mulle nüüd kellad,» vastas Nedokuss teravalt. «Aga kui mõtled, et paljakäsi minust ei ole, siis eksid.»

«... hakkas nohisema ja süngestus. Muretus ja meeleolu oli nagu käega pühitud.

«... kavatse teist ei palja ega kinnastatud käega... aga et te oma suhtumise koolisse muudate — mottan!»

«... ka oma sõnade üle imestunud.

«... tke vaatas Nedokuss mind uurivalt, nagu makordselt.

«... ugune on siis minu suhtumine kooli?»

«Hoolmatu! Hoolimatu ja bürokraatlik!»

Nedokuss lõi nende sõnade peale kuidagi ehmunult

«... mäh, nüüd sa pakud küll üle! Kus sa seda bürokratiat siis näed?»

«... ma ei hakanud seletama, vaid istusin vihaselt ja nõralt. Tundsin, et olin riivanud esimehe valusat kohta.

Nedokuss tõepoolest niheles veidi oma toolil, ronis siis tagant välja ja hakkas mööda tuba edasi-tagasi liikuma.

«... mõtled, et Nedokussi süda kooli pärast ei valu.

«... Motled, et on meeldiv, kui sinust igal aastal ajakirjutatakse. Aga mis teha?»

«Harjumus on inimese teine loomus.»

«... Missugune loomus? Kõneled mingeid mõista-

«Kas siis mina pean sinu õpilaste asemel karja

«... Või saadan lastevanemad vanglasse? Tead et kohtunik niisuguseid asju arutusele ei võta. Aga

«... ta votaks, ega siis poolt küla saa istuma panna.»

«Võib ka ilma kohtuta läbi ajada. Ainult tähelepanu

«... koolile pöörata...»

«Kas ma siis ei poöra?» kõverdas Nedokuss valuliselt oma nägu ja jai kohmetult minu ette seisma

Tõusin järsult tema ees püsti ja jäin talle ainiti otsa vaatama.

«Osutate tahelepanu? Häbi on teil seda rääkida, Korni Kõrõlovõtš. Missugune tahelepanu! Te tuletasite mulle küttepuude kviitungit meelde, aga andsite selle ise kolm kuud tagasi kolhoosi esimehele. Andsite ja unustasite, aga see, võib-olla südametunnistusega inimene, rebis selle taskus puruks...»

«Aga mina, Tarass Demõdovõtš, annan sulle nõu, kuidas edasi talitada. Kuželi naine töötab sinu juures? Töötab. Pressi siis peale. Las aga närib meest... Sa muidugi pole veel naisemees ega tea, kuidas naine närida oskab. See on, vennas, niisugune jõud, millele ükski loomus ei suuda vastu panna.»

«Niisugune nagu teie Kužel suudab küll.»

Suhnovskõi oli mulle jutustanud sellest, kuidas eelmistel aastatel kooli küttepuudega varustati. Kužel ei lasknud ennast segada: saatis ühe või paar vankrit metsa alles siis, kui koolis polnud enam puuhalgugi. Tuli ette päevi, mil õpilasi pidi tundidest koju saatma, sest koolimaja oli kütmata.

Seda meenutasingi nüüd Nedokussile.

«Ta on tõepoolest isemeelne. Kužel...»

Nedokuss avas ukse ja hüüdis vastuvõturuumi.

«Asjaajaja! Kutsu Kužel otsekohe siia! Ainult ruttu Üks jalg olgu siin, teine seal.»

Nedokuss sulges ukse ja istus hõlpsalt ja meeltesegaduses oma tavalisele kohale.

«Koolimaja plank on ümber kukkunud,» panin ma teda veelgi enam higistama. «See pole kool, vaid mingi jäätmaa.»

«Aga mis see minusse puutub? Direktorid polnud siin miskid peremehed.»

«Niisuguse suhtumise juures, nagu see teil on, võib mistahes direktor oma kaela murda. Oleksin ma teadnud, et siin on niisugused juhid, poleks mind ka löa otsas sellesse Kovalivkasse vedada suudetud.»

Nedokuss oli kimpu aetud, nagu oleks teda keegi vastu

... olin rahul, minu sõnad olid seda

... kokku ja lase

... seest, aga plangu

... ja vaatas mulle jälle

... Muidu loid mul sinu tossama

... tus minu juurde ja patsu-

... tormakas. See on mulle

... tuleb

... pole direktor, vaid paluja. Podiseb

... võtad kohe kõrist kinni.

... ütlesin ahvardavalt, ise aga kartsin, et

... «Hommeapäev lahen rajooni täi-

... Ma kuulsin, kuidas te te-

... minust vastastikku tuttavaks

... uss nohistas rahulolematult, kuid kellelegi otsa

... hakkas ta kõnelema.

... meeldi sinu suhted kooliga...

... Kuželit. Ta istus lohakalt, kuidagi sõltu-

... Naha oli, et selle inimese jaoks pol-

... Aasta või kaks tagasi tuli Kužel

... näitas ennest kolhoositool heast kuljest, abi-

... annaga ja sai kolhoosi esimeheks. Valimusest

... mees mis mees – pikk, sihvakas, tervisest lõ-

... mustakulmuline, kotkapilguga. Ning vaatas

... pilgul silmadega kõiki ülalt alla.

... perekondlike pole mul kooliga mingeid suh-

... muigas ta kulanõukogu esimehe sõnade peale

«Aga küttepuud?» läks Nedokuss näost punaseks.

«Küttepuud?» Kužel vaatas üle minu pea aknast välja ja tõmbas silmad vidukile. «Enne tuleb väljaveo eest tasuda, ja teiseks, ega väljas veel pakane praksu...»

Ning siis juhtus midagi ennenägematut. Flegmaatse ja tasakaaluka Nedokussi oleks nagu keegi istmelt paisanud. Ta keerles vurrina Kuželi ümber ja karjus temale näkku:

«Sulle ei praksu? Sulle raha? Kas oled unustanud, et puud on juba kevadel kinni makstud? Igavene bürookraat oled, süd ametu inimesel!... Oled harjunud minu verd imema! Saadad talve läbi vankerhaaval kohale, minust aga kirjutatakse pärast ajalehes? Sul pole muret. Küll Nedokussi kael kõike kannab... Täna... veel täna panen sinu küsimuse külanõukogu istungile.»

«Mis telega lahti on, Korn Kõrõlovõtš?» kargas Kužel püsti. Ta pilgutas ärritatult silmi, tõmbus kõssi, nagu oleks mingilt kuriteolt tabatud.

«Homsest peale hakkad puid vedama!» pörutas Nedokuss peopesaga lauale, jäädes Kuželi ette seisma. «Siis annad meistrimeestele käsu, et nad koolimaja ümber plangu ehitavad. Häbi! Inimeste ees on häbi! Ja omal naine veel õpetaja!» vangutas Nedokuss laitvalt pead, ning olles veidi rahunenud, istus.

«Hästi, Korn Kõrõlovõtš. Teen,» lubas Kužel

Nähtavasti polnud ta veel esimehe ootamatust rünnakust toibunud.

Piinlik vaikus võttis hetkeks maad

Esimesena rikkus seda Nedokuss. Pööramata Kuželile tähelepanu, sest ta oli kolhoosi esimehe peale pahane, pöördus Korn Kõrõlovõtš minu poole.

«Noh, ja kooliskäimisega... Löö või maha, vennas, ei oska sind kuidagi aidata Anna nõu. Maed nihutan paigast, aga ära teen. Ainult ütle, kuidas...»

Minu südames hakkas mingi pillikeel helisema. Tundsin sisimas, et see Nedokuss polegi nii halb inimene. Kui temaga koos asjast kinni haarame, küll siis korra majja lööme.

Tõstsin oma tooli esimehe lauale lähemale

enn jõudis kooli Tanja Koval, komsomoli algatööni sekretär. Koos temaga saabus umbes nend noormeest ja neidu, enamasti kõik meie nina klassi õpilased

Koval koht oli Šuhnovskõi öelnud:

«Tüdrukute sees istub saatan ise. Inetu, kujult ei midagi, aga poisid aina sabas järel.»

Tanja polnud kaugeltki iludus. Laiad õlgad,

hast ühelaiune, sarnanes ta ennemini

oolaskiga kui tüdrukuga. Ta seisis kindlalt,

oma lühike ja tugevatel jalgadel, las-

akestel võidi viltust silmadel sädelda

silmad ning lai nakatav naeratus tegid

sumpaateks, et teda võis tundide viisi vaa-

võlv oli Tanja siis, kui jutustas midagi lus-

Võib-olla käisidki sellepärast tal poisid karjas

ehk ka sellepärast, et ta oli nagu poisid ise,

ameelne, pealegi nii tüdrukute kui poiste

ja neile vääramatu autoriteet. Külas

kuulus lülivanem, rajoonis nähti teda

indlaste nõupidamistel, kommunistlikud noo-

teda korduvalt komsomoli rajoonikomitee

ja kõigi komsomolikonverentside delegaadiks.

kogunes kooli juurde rohkem täiskasvanuid kui

parast seda kui olin külanõukogus kõik oma

ased esitanud, oli Nedokuss nendega nõustunud

lubanud kooliskäimise küsimuse külanõukogus aru-

panna. Soovitas mul ka Tanjaga kõnelda.

on meil, vennas, õige tüdruk. Sa katsu temaga

ppida, see paneb sul ka surnud tantsu lööma...»

Tanja tõepoolest reageeris mu palvele.

oma kommunistlike noortega hullemaidki asju

atnud, aga et seda...

polnud tana varahommiku. veel voodistki tõus-

kuulsin koolimaja lähedal Tanja helisevat

õpetajamees direktor! Aitab magamisest, on aeg

Vaadake korra aknast välja...»

liianavast veeres välja ummargune vurruline

Nedokuss Ta kais raskelt, kuid kärmest. Ta valgus, k...
suline, kõrge otsaesine paistis juba kaugelt

«Korni Kõrõlovõtš ründab huudis Tanja «Hord»
end, pimedad hiiged!»

Kerges, roheliseks võõbatud, punaste äärmisega kaari
kus sõitis kohale Kužel ise

Nedokuss tervitas kõiki asjalikult kättpidi ning poe
tus sõbralikult Kuželi poole, nagu poleks eile sed
kokkupõrget olnudki

«Saatsid?»

«Viis vankritäit.»

Nedokuss mõtles hetke

«Vaata mul. Et selle nädalaga oleks kohale ve
tud.»

«Vilja vaja vedada. Kartul on põllul...»

«Oleksid pidanud varem mõtlema,» tähendas Nedo
kuss sapiselt.

Tuli kokku küla aktiiv: külanõukogu liikmed, kom
munistlikud noored. Tulid õpetajad. Ootamatult ilmu
kooli juurde Djagili-taat. Tervitas mind sõbralikult
küsis:

«Kas oled juba ringi vaadanud?»

Samal ajal hakkasid aralt kogunema ka õpilased, na
vaatasid üksisilmi täiskasvanuid, komistasid trepiast
meil. Lapsed olid ärritatud. Mis on juhtunud? Miks on
kooli ümber terve laot?

Kell helises sel päeval kauem kui tavaliselt, mureli
kult. Kibekiiresti koostati nimekiri nendest, kes polnud
kooli ilmunud.

Pärast seda kui kooli mitteilmunud olid jagatud elu
kohtade järgi, pöördus Nedokuss aktiivi poole:

«Niisiis, seltsimehed. Ilma pikema jututa! Kus lap
praegu ka ei viibi, pangu aga asjad kokku ja tulgu koha
kooli. Kui on karjas, mingi ema lehma juurde ja laps
kooli. Ja ärge unustage lastevanemate koosolekut, kõi
gile tuleb sellest teatada. Sihukest häbi kannatada! Ja
sina, Anton Fedossovõtš,» pöördus ta kolhoosi esimehe
poole, «oled siin vankriga, pöruta otsekohe kaugema
tesse taludesse. Abi pole sul tarvis, küllap ise toime tu
led. Näed, kaugelt me jõudnud oleme, sunnikunahad!
Taludest pole veel ühtki last kohale tulnud. Noh, läki,
seltsimehed!»

nagu tõeline vaejuht, andis hoogsalt käega
... is küla poole astuma.

... mõdovõtš, võta aga oma kaader vastu
... uksest ja aknast sisse sadama»

... askeldav inimestesumm jagunes aegla
... need valgusid mööda teed laiali ja pöö
... läänavatesse. Ainult meie kahekesi Suh
... juime koolimaja ette seisma

... Demõdovõtš! Millega te küll Nedokussi ära
... linnenagematu lugu!»

... das te arvate, Mõhhail Amadejovõtš, kas meie
... annab mingeid tulemusi...?»

... Suhnovskõile kõige vähem peavalu valmistat

... anna, aga süda jääb vähemalt rahule.
... on abinõud tarvitusele võetud.»

... neid sõnu polnud ma oma asetäitjalt ooda

... pool tundi. Suviselt soe, ent juba sügisese

... oli koolimaja juures kõik jäljed pühki

... märki sellest, et külas tegutsesid brigaa

... Nedokussi endaga. Hakkasin juba kahtlema:

... olimaja juures üldse inimesi oli? Kas annab

... musi see üritus, millele mina olin asetanud

... al ja pannud oma viimase panuse

... stasin küla peatänavat. See oli lai, tasane,

... id seal igavust tundes, tuul keerutas liiva

... l jooksis üle tee neiu või noorik ämbritega

... and neid, keda mina ootasin, polnud kusa

... Üsna tänava lõpus ilmus nähtavale

... kogu. Jah, ongi koolirannitsad õlal. Jälgi

... ootusrikkalt, silmi poõramata. Nad lähenesid

... nende järel ilmus veel üks... Polnud enam

... need olid õpilased, minu kaader! Kõrval

... tes rüsinat välja koguni kolm logardit, kar

... anud, porised, kotid üle õla. Nad olid tege

... sid üht poissi kõrvust, jagasid looke ribide

... lused siiski kooli poole

... oli juurde kuni esimese vahetuse lõpuni. Ma

... kooli juures vastu, vestlesin igaühega. Ena

... vaikisid, kuid oli ka niusuguseid, kes vaidle

sid: «Aga kes karja läheb?» Üks terase pilguga tusane plikatirts aga hüüdis: «Niikuinii ma õppima ei hakka!»

See mind esialgu ei ärritanud. Kui päeva lõpuks võtsime protsendi kokku, oli see üheksakümne ringis.

«Tuli nii uksest kui aknast,» kordas Suhnovskõi. Nedo kussi sõnu. «Ei tea kui kauaks ainult?»

12

Sellel päeval ei lakanud Suhnovskõi imestamast.

Teises vahetuses jäi tulemata kaheksa kuuenda ja kolm seitsmenda klassi õpilast. See oli enneolematu nähtus Kovalivka koolis.

«Te olete tööga võlur, Tarass Demõdovõtš,» kiitis Suhnovskõi armulikult.

Parast neljandat tundi teatas koristaja Ulita.

Seal ootavad teid mehed

«Mis mehed?»

«Esimees vist saatis. Et planku ehitada.»

Suhnovskõi tõstis imestunult kulmud. Ei lausunud sõnagi. Kuid tema imestus ei jäänud mulle tähele panemata.

Läksime lagunenud piirdetara vaatama. Meistrid, kaks keskealist taati, teineteisega väga sarnased, uurisid kaua iga plangulauda, nagu näeksid nad neid esimesi korda, ja kordasid siis üht ja sedasama.

«Ka see post on alt mädanenud. Ja see siin päris maha vajunud. Tööd siin maailmatu hulk.»

«Nagu näte, tööd siin tõesti on. Muidu poleks ju sellest kõnelnud.»

«Ja aeg on praegu niisugune... Palav, nagu öeldakse... Tünne ja puuambreid vaja vorpida. Sügislauad käivad... Kurinis, ja... üleüldse

«Lühidalt öeldes, palju te töö eest tahate?»

«Kes nüüd seda teab... Ja materjal pole teil see, mis vaja... Lauad halvasti hõõveldatud. Kui endale liiga ei teeks...»

«Ja ka too post on ümber vajunud...»

«Noh, eks te meie võimalusi tea — kool!»

«Eks see ole teada jah... Egas mõni rahamees. Riiklik asi puha. Ühesõnaga, makske niipalju kui saate.

64

lõuu hõmatuse olid kavalad meistrid omamoodi keera-

«... n raha vähe,» ütlen. «Antakse kindel summa selleks mahtuma.»

«Ma ütlege, missugune see summa näiteks on?» hakkasid meistrid mu sõnust kinni.

«Summa on tühine. Viissada * rubla,» kavaldasin ka. Tegelikult oli planktara ehitamiseks eraldatud tuhat rubla.

«See on raha,» sihtisid taadid oma pilgud maasse.

«Asjale leidub meistreid. See on ju teada, kui mõ-

«... tööd ei ole, haarab või sellestki kinni. Ühe- kaks tuhat ja käed kokku...»

«Lakkasin järk-järgult hinda tõstma, nemad alan-

«... jõudsime tuhande viiesajani välja. Mina ei

«... ublagi rohkem anda, nemad aga jäid oma

«... juurde. Panime suitsud ette, seisime veidi.

ja läksime laiali

«Põlvidega pole asi nii lihtne,» võidurõõmutses Suh-

«... Mats oma osast juba ei loobu. Talle pole miski

«Miks siis pole? Tere õhtust!»

«Sõnasesena tuli lastevanemate koosolekule taat Homa

«Parast tervitussõnu viipas ta meistrite poole, kes nõudsid lontsides sammusid mööda tänavat.

«Miks need Somenki omad siin käisid?»

«Rahame planku korda seada.»

«Djagili-taat hindas ümberkukkunud tara kriitilise pil-

«... ppisite kokku?»

«Pole tasku järgi meistrid, liiga kallid.»

«Leidsite, kellega asju ajada. Need kõriloikajad pres-

«... l ka surnult hunge välja. Mõni sihuke mõtleb, et kui

«... kooliga tegu, siis võib seitse nahka koorida.»

«Djagili-taat sülgas põlglikult ja pöördus kiiresti kõr-

«... e, just nagu selleks, et mitte näha, kuhu Somenki

«... ad lähevad.

«Või mis, Tarass Demõdovõtš, sa ära selle asjaga kii-

«... Teen sulle nagu kord ja kohus plangu ise valmis

Raha on antud tolleaegses väaringus

«... neln

65

Ja hinna parast ara muretse, küll hakkama saame. Aga need nahanülgijad, võiks öelda, tahtsid oma laste, oma kooli arvel raha kokku lüüa, saatanahinged niisugused.»

Šuhnovskõi vaatas imestunult Djagili

«Kas olete ka meister, Homa-taat?»

Homa Djagil vaatas oma kollaste silmadega õppealajuhatajale uhkelt otsa.

«Aga kas sina, kallis mees, pole sus kuulnud, kes Kovalivkas kiriku ehitas? Pole kuulnud? Sedasi siis. Kas maailmas sihukest tööd üldse on, mida Djagil kartma peaks? Võib olla, et lastele nüüd kirjatarkust õpetada ei oskaks, seda mitte, valetama ei hakka. Aga muidu, mida sa iganes soovid. Ühesõnaga, räägime oma paari-mehega kokku ja järgmisel... mitte homme, vaid üle-homme tuleme.»

Vastuoksa Šuhnovskõi ennustusele kogunesid lastevanemad juba enne päikeseloojangut.

«Mis siis Kovalivkas juhtunud on,» kehtas Mõhhail Amadejovõtš õlgu, kui nägi inimesi imma-kohtu all.

Mina võidurõõmutsesin. Kuid enneõnneks Kuulatasin naiste arritatud haali ja mõistsin: nad olid tulnud mitte niivõrd selleks, et kooliasjadest kõnelda, kui selleks, et minu üritusele kriipsu peale tõmmata.

«Kes minu lehma karjatab?» karjus üks naine

«Neil pole kuraditki teha, neil õpetajatel, mõtlevad siin igasuguseid asju välja...»

«Kuidas siis muidu, vader, kui pole, keda õpetada, ei saa nad ka palka.»

Andsin õpetajaile korralduse minna lastevanemate juurde, lüüa runnakud tagasi ja asja edendada. Laste rüüa ise

«Direktor!»

«See on tema töö!»

«Kihvtine teinel!»

«Noor, viletsakene, aga vaata...»

«Uus luud pühib

Juuresolijad ei häbenenud täiel häälel oma arvamust välja oelda.

Korraga kostis tanavalt kahinat.

«Kus on see direktor? Näidake mulle teda!»

Inimesed hakkasid nagu kokkureagituks naerma ja põbrasid pea hääle suunas.

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«See on tema töö,» ütles naine. Tema lai see-

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kas sina, kalline, pole ka...»

«Kallid inimesed! Mis siin maailmas üldse sünnib! Et maast-madalast kohe kooli. Ma olen terve igaviku oodanud, kunas poisist karjane kasvab. Ja nüüd ole ikka ilma! Nagu ei võiks seda kooli kuu või kaks hiljem alustada? Kuidas meie omal ajal õppisime? Niikaua kui lumi maas — käisime koolis, aga näed, elame kah. Egas kõik õpetajateks ja kirjutajateks saa...»

Sellest samast alustasingi oma sõnavõttu. Algul mind katkestati, segati vahele, siis jäadi vaht. Mina aga müristasin üle kogu õue, metsast kajas mu hää vastu ning seda kuulis arvatavasti ka Jakiv Stepanovõtš, keda nägin haigla rõdul seisvat ja kiitvalt pead noogutavat.

Jutustasin sellest, kuidas vanas koolis lapsi õpetati ja kuidas me tänapäeval oleme kohustatud oma lapsi kasvatama. Pilkasid ja naersid nende lastevanemate üle, kes muretsevad rohkem vasikate kui oma laste pärast.

«Aga kuhu neid vasikaid panna?» katkestas mind keegi. «Avage ka nende jaoks kool!»

«Avamegi!» hüüdis Nedokuss. «Ega see palju tarkust nõua.»

Korni Kõrõlovõtšist saadi otsekohe aru ja hakati naerma.

Kõnelesin ka sellest, kuidas nõukogude võim kooli eest hoolt kannab, et lapsed omandaksid teadmisi, kasvaksid ausateks ja arukateks, et nende elu oleks helge ja rõõmus.

Nagu minu sõnade kinnituseks ilmus metsateele kasepyukoorem. Selle järel veel teine, kolmas. Viis vankrit veeres kooliõue. Ulita näitas vedajatele koha kätte, kuhu puud maha laadida. Šuhnovskõi pilgutas imestunult oma ruugeid ripsmeid, tema kullatud näpitsprill tõmbles naljakalt.

Üks vedajaist, säärsaapad jalas, soe vattkuub seljas ja allalastud kõrvadega vana laki peas, astus inimesumma juurde. Leidnud paraja hetke, katkestas ta minu jutu.

«Seltsimees esimees!» pöördus ta Kuželi poole. «Kellele peab puudepaberi andma?»

«Homme sõidate jälle!» andis Kužel käsu, nii et kõik kuuleksid.

«Ülesite, et homme kapsast vedama.»

«Puid!»

lanimus hetke, tahtis juba minema hakata, ent Kuželi uuesti:

«Kas maksma hakkab? Teie või tema?» noogutas poole

«Kas see ei kostis naerulaginat.

«Savka!»

«Mida, et rahakopikas metsa veereb.»

«Kõne lõpetasin hoiatusega, et nende lastevanemates, kes oma lapsi kooli ei saada, rakendatakse abiabinõusid

«Nõu peale olete kärmed!» nõustus keegi ilma erilise muna

hoiatasin veel, et edaspidi jääb kehtima mure: kui õpilane peaks haigeeks jääma, on lapse kohustatud sellest õpetajale teatama.

«Kõnised kulgesid elavalt, ilma et oleks sõna

«Kas kohut või mõista trahvi, mina saadan oma kooli alles ülehommel!» teatas üks ema.

«Kas!» toetas teda naabrinna

«Mida üldse loomadega peale hakata?» küsis keegi.

«Ma soovis Djagili-taat. Nagu ilmnes, ei jätnud ta

«Kõnised vahele, et kõnelda Vanamees armastas

«Kõneld, et kui teda mingil põhjusel pressi-

«valitud, kais vana kuni järgmis koosolekani

«ja kurvana ringi

«Inimesed kodanikud!» hüüdis Homa oraatorlikult.

«paar sõna üelda. Kuigi oleme vilenda aasta revo-

«i üle elanud ja Denikini purustanud, ei mõista

«ebateadlikud inimesed ikkagi, mida teadus üldse

«tab ja kuhu ta meid viib. Aga teadus ei vii meid

«tsa, vaid metsast välja, nagu krahv Tolstoi veel

«jal kõneles. Mõni tõbras mõtleb, et last polegi tar-

«petada, laseb muudkui oma nadi vasikat karjatada.

«Kui tulebki, et see vasikas on isale omaenda lapsest

«m

«Küllalt, taat!»

«Kõnime juba!»

«kuula» veel, ära sega. Iga tark jutt kasvatab rah-

«nagu ütleb Korni Nedokuss. Nii ma siis ütlen, et

«mõni ebateadlik julgeb last kooli mitte lasta, siis

«kes ma lähematel päevadel hakkan kooli juures

planka da ehitama märgin selle omaie kõva tahk
olgu ma korrapõeg, kumma sis olnud ei lühe si na ja
hauguta seda lapsevõimele, ku raskus koorida
on nuid ka, s karmid kollektori ma
tuulde pilduda ei armasta.»

Nedokurs andis sõna Kuželile. See kollektori ja vi
etteheitlevalt kulane ilga eest, pool Toenodest,
male sõnaandmine oli ilmaag. Ma n s rõdule mõt
ta omaette valjusti

«Millest sun veel kõn lida? Kõn on ju olnud.»

«Sa raagi vasikatest,» pilguta Korn. Korolety
rahvahulga poole.

«Võib ka vasikatest,» silas Kužel järele. «Tub
valja, Korn! Kõrlovõtš, et mul tuleb vist ise ka
minna?»

«Kui sul kolhoosis karjastest puudus on, eks sa
mine ise!» muigas Nedokurs hahamatult ja pilguta
silma.

Kužel jai mõttesse. Kahtlemata mõistis ta, mille
külanõukogu esimees viitas, kuid teda pani muretsema
hoopis teine asi.

«Karjaste leidmine ei valmista raskusi. Ent kes neid
maksma hakkab?»

Lahendus tuli rahvahulgast

«Võtke meilt üks normipäev. Igauhelt!»

Lastevanemate hulgas toosis kara. Selles kõminas
tunda nii kiitust kui ka kergendust, nais, et alles nüüd
oli pinge langenud; loiti lahendus tahtsale küsimusele
mis oli kõiki ammugi vaevanud ning nad siia koosole-
kule toonud.

«Hästi, seltsimehed! Me leiame karjased ja lahendam
selle küsimuse,» lubas Kužel ning lahkus rõdult.

«Sa vaata mul, Anton,» hoatas Nedokurs, silma
naljatulukest kustutades. «Mundu laheb sul halvasti.»

Inimesed hakkasid kergendatult karatsema, kogunes
salkadesse, mõned pistisid oma kohnakad sõrmed te
tubakakotti või tasku ning sahistasid ajalehepaberiga.
Poole tooni võrra kõrgemalt hakkasid seletama nais
ning nende hääled, nüüd juba muretud ja kudurutavad,
sulasid meeste bassidega ühte, moodustades paljuhaa
kõnekõmina, nü nagu seda võib kuulda laadal või turul.
Kõneldi ühest ja teisest, oma igapäevastest muredest.

ja jused otsekohe tagaplaanile, nagu polekski
oldivat kõnelust olnud

«Ei joudnudki keegi lõpetada. See lõppes
Näpea kui Kužel lubas eraldada kolhoosi-
murede, maosisid kõik, et kõnelda pole enam millestki.
Lõpivalt voolas inimmeri kooliõuelt.

«Ei la peksles murelikult, nagu tahaks ta end
pistsitusest mingil isearahikul kombel välja re-
hale. Kõniskoiksus kooli ja omaenda lihaste laste
juures. Ei, nii ei võinud
kesia ei, mitte...»

«Näpea tules kõneldisin ma Nedokussi järele. Kuulsin
võit tema sõnu:

«S Demčarovtš, naen, et sul on õigus. Oled
õig, katus sull. Ootasin ammu niisugust.
Seks, et aitan sind edaspidi kõiges, võid
minu poole poorduda. Auguse panin sul hak-
kama. Teinusega ole kontaktis, ara lase
kõneldes minna, kull siis asi laheb.»

«Näpea vaatasin lastevanemate käärik-
kõneldes.

«Näpea peksles murelikult. Lubi tahtise
kõneldes. Eestis hahamatult toosis ta-
kõneldes. Lubi tahtise, et kõneldes kaevukoogud,
murede. Lubi tahtise, et kõneldes aratada
murede vajunud puid, mis olid olnud kollektarud, kas-
kõneldes lehed jõuetult loogu lastesid.

«Näpea ei koosoleku sestumis oli unu-
murede. Lubi tahtise, et just eile oli markama-
kõneldes see peamine tekitus, mis meil kõigil
murede. Lubi tahtise lastevanemaid enam ra-
murede kooli armastama, kasvatame huvi
kõneldes lapsed hakkavad koolis kaima. Ja
on niisugused koolidirektoreid või õppeala-
murede ei koosoleks ja poleks rahul, kui õpi-
kõneldes õppetööst osa võtavad, ning nende
murede. Lubi tahtise, et just eile oli markama-
kõneldes lehed jõuetult loogu lastesid.

«Näpea tundideks ette valmistusin, kures korras

leiba seapekiga hamba alla pistes, tuli Kovalivka kooli tagant paike nähtavale. Ka tema oli kõigega rahul, nagu oleks just äsja seal, tumedate metsade ja kõrgete magede taga pimeduse üle võidu saavutanud.

Astusin õue. Vaatasin läbisegi pillutud küttepuude hunnikut.

«See on tarvis riita laduda ja peeneks raiuda,» mõtlesin. Jällegi mured. Ei koolidirektor saa rahus elada!

Vanempioneerijuht Babak astus ligi. Ta oli nähtavasti äsja voodist tõusnud, värskelt pestud, märjast juuksekahtlusest alles tilkus vett.

«Tere hommikust, Tarass Demõdovõtš. Nii varajane?»

«Pole aega magada, Vassõl Sõdorovõtš.»

Pioneerijuht vaatas peremehelikult puud üle, noogutas imetlusega pead ja laksutas rahulolevalt.

«Kas näete, kui palju puid on kohale veetud? Ja täna sõitsid jälle tooma. Ise nägin. Kokku kaheksa vankrit. «Kuhu?» pärisin. «Puude järele, kooli jaoks.» Vaat kuidas lood on.» Üle tema näo libises korraka mingi vahe, ta ütles murelikult:

«Puud tuleb riita laduda, varsti hakkavad vihma-sajud...»

«Enne on nad tarvis ära lõhkuda,» muigasin.

Hetke mõtles Vassõl Sõdorovõtš midagi pingsalt. Suulõvi otsustavalt käega ja ütles:

«Teeme ära. Organiseerime laupäevaku. Kas siis raiujatest puudus on? Egas ometi Somenki omadele hakka sihukese töö eest raha maksma.»

Haarasin otsekohe uuest mõttest kinni. Midagi halba selles polnud. Vastupidi, vanemate klasside õpilased (kaheksandas olid ju peaaegu minu eakaaslased!) harjuvad kasuliku tooga. Kiitsin pioneerijuhi initsiatiivi heaks, kiitsin enda õnnetuseks...

Aeg oli veel varane. Kuid juba ilmusid tänavale esimesed õpilased — on niisuguseid, kes armastavad päris pimedas kooli ilmuda. Kutsusin Vassõl Sõdorovõtši jalutama metsajärveni. Ta oli rõõmuga nõus.

Keskmist kasvu, hea kehaehitusega, kõrge lauba ja lohus põskedega, vaatas Vassõl Babak maailma avala ja usaldava pilguga. Tema pruunid, suured ja heasüdamlikud tütarlapsesilmad naeratasid alati, isegi siis, kui ta sünge oli, püüdes sellega end tõsisemana ja soliidsemana

... lapsed armastasid teda ja olid alati tema ümber minule meeldis ta iga päevaga üha rohkem.

... minutiga olime järve ääres. Juba kaugelt silmas arsti hobust. Ta tukkus magusasti, silmad kinni, ja kollakil. Võib-olla kasutas ta lihtsalt juhust, et olla läheduses polnud.

... sulistas keegi.

... lähemale astudes nägime keset järve lausa pritsmete veeid ning kuulsime tütarlaste sadistamist.

... monna Nõkonivna õpib ujumist,» heitis Babak

... ajatleva pilgu. «Ta treenib juba kaks aastat, mida ka ei õpetaks, välja ei tule midagi. Seni kui kaelast kinni hoiab, ujub, niipea, kui lahti laseb — lii põhja. Oleks juba ammugi uppunud, olnuks siin mavam.»

... meeldibki talle kellegi kaelast kinni hoida?» vastas

... luga
«... meheleminekust aina unistab!» teatas Vassõl Demõdovõtš salapäraselt häält madaldades. «Võttis Tšerkubule, kuid see temasugusele tähelepanu ei pööra. Nii on ju kuivetu kui vobla...»

... vana Põšnaga suples ka Jarõna.

... lene lähenedes jäid tüdrukud wait ning ujusid kaugemale, et ainult peanupud paistma jäid. Jarõna heitis poole kohmetunud ja heitunud pilgu, ilmselt häbenetult, et leidsime nad vees. Põšna aga välgutask edvisilmi ja kutsus:

«Tulge, tulge, kallikesed! Vesi on kui jää...» ütles ta

... «Tulge, tulge, küll siis tunnete...»
«... sa nüüd, Tonja?» ehmus Jarõna. Ja siis minu poordudes: «Tarass Demõdovõtš, pöörake end hetkõrvale, ma panen riidesse. Külma tahab ära võtta.»

... laulest oli tunda, et ta kõneles tõtt.
... mind ahvatles mõte teha tütarlastega veidi nalja — ta nende riided ära ning nõuda pandi väljalunastada. Olnuks seal Jarõna asemel keegi teine, oleksingi moodi talitanud. Kuid vees oli tema ja tal oli kulm, ta

... ta anus

... «... ma andsin karmi kasu

... resti veest välja! Külmetate ja jaate veel haigeks, et teiega siis peale hakkan?»

... astusin Babakki tasakesi

«Lahme, Vasja»

Babak lõi neist sõnadest lausa särama, võib-olla luges ta sellest välja sõbralikku suhtumist endasse, usaldust ja seda võrdsust, mis tavaliselt noormeeste vahel valitseb.

Kõndisime kolletama lõonud kaskede vahel. Oli tahtmine, hirmus tahtmine küstleda Vasjat Jarõna kohta hajutada kahtlust, mis Šuhnovskõi oli mu südamesse külvanud, kuid ei julgenud. Mõne teise kohta oleksin pärinud, kuid Jarõna kohta — ei. Sest see oli tema...

Tüdrukud, värsked, külmast värisedes, jõudsid meile järele. Jarõna, roosa ja õhetav, Tonja, näost sinine, kananahk ihul.

«Täna, Tarass Demõdovõtš,» ütles Jarõna, heites mulle oma tänulikult säravate silmade pilgu, mis mind otse põletas.

See pilk tegi mind õnnelikuks, ning kuigi ma polnud ujumas käinud, jooksis minulgi kerge võdin kehast läbi. See pilk ütles mulle väga, väga palju.

Õpetajannad jooksid koju, meie Vasjaga aga laksime tagasi järve äärde. Vesi oli tõepoolest jääne, keha lõi ühetkega punetama, Vasja nina muutus siniseks. Võbime sime nagu haavalehed.

«Kui-das need tüdrukud siin küll sup-le-sid,» kogeles Babak. Ta sulistas vees nagu haavatud luul, paisas ümberringi hõbedasi helmeid. Hakkasin meeleheitlikalt käte ja jalgadega töötama ning sain pikapeale sooja.

Kooli tulime reipaina ja igati rahulolevaina.

Lärmakas Tanjuša Koval oli juba oma poistekõrva saatjaskonnaga kohal. Oues mängisid lapsed Jarõna eestvedamisel.

«Kuidas vesi oli, Tarass Demõdovõtš?» küsis ta. Ma mõistsin, et Vasjat, kes kõndis minu järel, polnud tema jaoks olemas.

Helises koolikell. Lärmaka summana jooksid lapsed klassidesse. Ühe hetkega lõi vaikiv koolimaja elama, kõmisesid ärevil hääled, kuuldus lõbusat naeru ja huikeid, mürtsusid koolipingid ja paukusid ukSED.

Õpilaste jarel läksid ka õpetajad.

Kooli juures, Tanja kommunistlikest noortest veideemal, seisis aralt paigal tamrudes väike salkkond inimesi. Kobaras astusid nad minu juurde.

«Tütar on haigeks jäänud...» alustas üks naine. «Õh-

... mangis, andsin talle piima juua endab teine»

«... on sama lugu...» lisas pikakoivaline, «... nooruk

iesõnaga, teatama, nagu seltsimees Nedomud,» seletas hallipäine mees. «Minu oma, kont teab, kas on liiga palju söönud...»

... kõik haiged kirja. Teadustaiad läksid

... abusid ka aruanded klassidest. Esimesse tulemata jäänud kokku kakskümmend. Seda oli palju, kuid tühine mürdosa esidega võrreldes!

... lüüritas nad kiiresti tänavate ääri üles, ... poind laksime,» kamandas ta sõiakalt.

... hakkasid ka täna kommunistlikud liitlased küla poole liikuma. Seisime Babak ja tema kippus brigaadi, teda ilmselt tõm- poole lärmakas Tanja.

... ei andnud mulle rahu... Neid oli kümme inimest. On see epideemia? Või, ehk, ... nidanud ka selle nimekiria Taniale kontrolli- andma. Kuid oli juba hilja kommunistlikud olid silmist kadunud. Kutsusin Babakki.

... ka meie, Vassõl.»

... osimesse lähimasse taresse, kus oli haige ... lamas tõepoolest laudnaril, vaatas meile ilmadega otsa ja sulges need ükskõiksest. Ta oli ... värises ja higistas. Mul hakkas oma usal- ... hähi. Kuid me siiski ei pöördunud ta- ime järemisesse tarre.

... kuuldus lõbusat naeru.

... ke laulab,» vaatas Vasja naljapilgul minu ... ama, kes täitsa lõkendab»

... hakkas Hannal piinlik ja ta langetas pilgu ... Hanna koolis pole?»

... lüüritas

... ehmunult uurides, astus kolme-nelja- ... ipõnn õe juurde. Kriimnina vaatas tükk

Babakki, siis aga, märganud õe ärevust, ... un pole naljaga tegu. Ta kõverdas oma prun-

... ia hakkas nutma.

Hanna haaras ta kätele ja kukkus vaigistama

«Aga kus ema on?»

«Ta läks kanepit kitkuma, väikest pole aga kellega jätta...»

Sellega me oma ringkäigu lõpetasimegi, kõik oli selge. Vasja seletas midagi, kuid ma ei kuulanud tema juttu vaid mõtlesin oma mõtteid. Tuleb jälle Nedokussi Kuželi juurde minna — avatagu lastesõim. Ei või ometi lubada, et Hanna kooliskäimise asemel laps hoiaks... Ja haigetele tuleb ka mõelda. Millegipärast meenus otsekohe arsti hobune. «Hobust on tal aega ka jatatada, aga haigetele mõelda mitte,» mõtlesin pahase. Jakiv Stepanovõtšist ning otsustasin teda viivitamatult tülitada.

14

Šuhnovskõi armastas igaüht tagaselja naerda. Sõbrades poeb sulle, ütleb meelitusi, aga tagaselja...

Kuid kõige rohkem armastas ta Jakiv Stepanovõtšit. Sjägailo üle nalja heita. Ikka oli tal arsti lühikeste kätega pintsaku, keerdus trakside, sokkide ja põlvini ulatuvate pükste, viltutallatud kingade ja punase, sinise soontega nina kohta ütlemist, samuti tema kähisevad madala hääle kohta. Šuhnovskõi võis järjekindlalt jutustada lõputuid lugusid Sjägailost. Viskas nalja arsti hobuse üle, ikka ja jälle pajatas selle ostust ja eelmisest sõidust, ning seda kõike nii üksikasjalikult, nagu oleks ta ise seal juures viibinud. Kõik naersid ja ta küsitlesid:

«Ega ometi teie, Möhhail Amadejovõtš, hobusekandjaid kait?»

Šuhnovskõi armastas jutustada ühest juhtumist

Jakiv Stepanovõtš oli haigla söoklas toidul. Kuid söögile on tal ainult siis, kui haiglas on voodihaiged. Tihtipeale aga juhtus, et haiglas haigeid polnudki. Nii päevil ei leidnud Jakiv Stepanovõtš endale asu: kõht tühi, kuid kokk ei keetnud midagi. Ning arst otsis keetmata natamatult haiget. Niisugustel tundidel rõõmustas iga haige üle, nagu oleks see tema lihane isa.

Kord oli Jakiv Stepanovõtš juba kolm päeva söömata. Neljandal päeval tuli tema juurde keegi noorik, kes

oli võtnud Kuželi ninapidi vedada ja töölt puududa. Kõige tal kusagil ei valutanud, kurtis ta: «Siit pistab, siit pistab, käsi ei jaksa tõsta, et tööle hakata.» Ei tea, Jakiv Stepanovõtš vaatas teda või mitte, kuid korraga hüüdis: «Sanitarid, minu juurde!»

Ja tootas kolm neiukest — arsti abilised ja nendad Liida, Siina ja Anja, mõned sanitarid ja üks arst. Ühe hetkega jooksid nad arsti kisa peale

...la otsekohe voodisse. Ta on raskesti haige.»

Arst suutis ootamatusest vaid suu lahti teha ja sil-

...ajada. Ta tõsteti otsekohe raamile ja viidi

...Hobu ühe seobiga, pesti, tema aga aina pärib:

«...mis saahvas, mis siis minuga lahti on?»

«...siis, Odaaka,» manitsesid sanitarid, «sinuga on lahutatud lahti. Arst ütles, et surmatõbi.»

...oli lausa rabatud, vähe puudus, et oleks ehma-

...teise ilma lainud. Ta pandi lumivalgesse voodisse, vaenekene, oodates, kas surm juba tuleb, hak-

...oigama, palavik tõusis. Jakiv Stepanovõtš aga

...ringi, hõõrus käsi ja aina hüüdis kokale:

«Domahha, mis te seal nii kaua sekeldate? Miks lõuna veel valmis? Kas te ei tea siis, et meil on raske haige»

Arst tõstis potikaasi, vaatas kastrulitesse ja neelas sülge.

Haige lamas päeva, teise... Toibus veidi, rahunes.

Haigus mõttega möödapääsmatust surmast. Rahunesid haiged ja lapsed: esimesel päeval ulgusid teised akende

...aga leppisid selle mõttega.

Jakiv Stepanovõtš käis rõõmsana ringi. Kirjutas haig-

...oodat suhkruveega ja veenis, et ta nädala-paari

...jalule tõuseb. Rahustanud haiget, ruttas ta kööki.

...koostas menüü ja aitas Domahhal kartuleid koo-

...Neljandal päeval nägi haige, et mingi surm teda ei

...la, et ta on terve kui purikas, ning teda hakkas

...nõuavael kodu poole, mehe juurde tõmbama. Pike-

...mõtlemata tõusis ta voodist, varastas kapist oma

...ja hüppas aknast välja. Hommikusook toodi ko-

...ga haigest polnud enam jalgegi

...kull siis riitles Jakiv Stepanovõtš oma meditsiini-

...naliga. Lubas kõik laiali ajada, anda oma alluvad

kohtusse, ahvardas vanglaga, juhul kui Odarka peaks surema. Hirmunud sanitarid ja Õed, eesotses oovahiga haarasid kandraami ning tormasid Odarka tare poole.

Haige leiti alles küläärsel kolhoosiheinamaal. Pikkema jututa hakati teda kandraamile upitama. Ent Odarka vehkis küünarnukkidega nii, et meditsiintöötajad lausa kukerpallitades eemale veeresid.

Viha võttis Odarkas võimust. Ta kääris käised üles, haaras labida ning asus kõige ees tee haigla poole.

«Nüüd ma talle näitan, kui haige ma olen!» kiitles noorik. «Ta mõtleb, et on lolli leidnud? Teised teenivad normipäevi, aga mina muudkui põõnutagu haiglas! Küll ta mind veel mäletab.»

Samal ajal toodi naaberkülalt haiglasse tõeline haige. Jakiv Stepanovõtš vannitas, pesi ja kostitas teda kui oma sugulast. Pani ta voodisse pikali ning istus kaua tema kõrval, vaatas hellitlevalt, nagu tahaks teda eluajaks meelde jätta.

Domahha askeldas köögis, Jakiv Stepanovõtš aga kiitis ja õpetas teda ega teadnud aimatagi, et on lähene-mas äike. Ainult siis, kui kuuldusid Odarka sõjakad hüüded, mõistis arst, et siin lõhnab tulekahju järele. Aega kaotamata lukustas ta end oma tuppa ja andis paotatud akna vahelt meditsiinipersonalile käsu.

«Palun kirjutage ta välja, ta on juba päris terve.»

Kuulates neid jutte, ei teadnud ma, mida arstist mõelda. Peamine oli see, et kõik näis leidvat tõestust: kõneldi, et tõepoolest midagi taolist oli aset leidnud. Et haige oli akna kaudu putket teinud, oli samuti tõsi.

Vahel hakkas Šuhnovskõi veenma, et Sjagailo on salajoodik. Arsti kaitseks astus siis välja Tiit Nazarovõtš.

«Ja mis sellest, et joob? Ega ta teie oma joo! Ja ütlege. Mõhhail Amadejovõtš, kes siis tõsistest inimestest ei joo? Ainult haiged ja need, keda ei lasta viinale ligi. Jakiv Stepanovõtš, ehkki veidrik, on varem velsker olnud. Kas teate, mis on velskrist arst? See pole mõni tuulepea, kes alles instituudi lõpetas ja kohe praktiseerima pääses. Tema on kõik labi teinud, ühesõnaga — universaalne inimene. Tirib hamba välja ja võtab lapse vastu. Aga teie naerate tema üle. Joob? Las inimene juua. Joob oma ja mitte teie raha eest.»

Kõik mõistsid, et Batožišuk ei astunud niivõrd Sjagailo isenda eest välja.

«Kas teie juurde mingi segase ja veidra tunnetus kujuneb meie jutuajamine?»

«Juba möödas ja Jakiv Stepanovõtš sõi».

Pistis, et ta kangesti armastas süüa, sest atud akna kostis arsti toast mahlakaid mat-antvaid hüüatusi. Nähtavasti oli Domahha selle borši otse tulelt.

«Stepanovõtš sõi kaua ja lärmakalt, mina aga matlikult haigla ukse kõrval. Lõpuks kahvli ja nõude klirin vaibus».

«?» kuuldus Domahha sügav hää.

«Võib-olla pärastiseks,» vastas Sjagailo kaht-

hirmu, et arst mõtleb ümber ja küsib lisa, as-ja.

Stepanovõtš tervitas mind rõõmsalt, avaldas pi-ist, et olin lõunale hilineanud. Ta kiitles sel-Domahhal olevat täna eriti õnnestunud borš-kuurtis aga sealsamas, et praad oli liiga kuiv. Loneles söögist, löid ta silmad särama, neist ngisugust vaimustust ja sisemist tuld

luse teemat muuta, küsisin, kuidas Gnidko unneb

Stepanovõtši näole libises naeratus, ta hakkas t mööda tuba edasi-tagasi käima.

«Ma mõtlen, et meie Gnidko pole päris tava-ne. Ta on kahtlemata tõuloom. Võib olla, et sivehobune. Kas teate, Tarass Demõdovõtš, kui ütlen, et esimest korda elus näen nii ma. Kujutage ette, möödunud ööl viisin ta kol-ma maale õitsile. Karjatasin, karjatasin, siis aga ma alla tukkuma. Ja mis te arvate? Ärkan, hakkab geiks minema, ümberringi kerkib udu, kaste on tulnud, minu Gnidko aga seisab nagu tõeline val-mu kõrval. Nii siis mina magasin, aga tema valvas pimeast. Noh, mis te sihukese looma kohta ütlete?»

«Jah, ma mõeld üle, kui arsti hobusest vaimus-uides seda, lõi Jakiv Stepanovõtš lausa särama, leks jutt hobusest, vaid mõnest lähedasest in-

«Aga kuidas ta vankri ees on? Kas juba kaib?» uurisin.

Jakiv Stepanovõtš stungestus, sugas murelikult kukalt.

«Pole juhus olnud proovida. Kuid mõtlen, et napp juba päris terve välja. Tana hommikul isegi hirnus nagu päris täkk.»

Kasutasin juhus ja ladusin kohe oma asja lagedale. Jakiv Stepanovõtš kuulas tähelepanekult, arusaamis margiks ühtelugu jaatades ja pead noogutades.

«Kardan, et järsku on mõne epideemiaga tegemist. Peamine, et kõigil on ühesugused sümptoomid — palavik ja peavalu.»

Arsti õhukesed huuled hakkasid rahutult liikuma.

«Haigete nimekiri on teil kaasas?»

«Kaasas. Olge lahke.»

Jakiv Stepanovõtš lausa tiris minu kaest paberi, laskis silmadel murelikult sellest üle kaia ja hüüdis siis labiavatud ukse:

«Liida, Siina, või kes te seal olete?»

Kuuldus kontsaklõbinat, lavele ilmus kena neiu, lumivalge kittel seljas ja rätik peas. Sjagailo nahtavasti ei tulnud selle peale, et meid tuleks tutvustada. Kasutas küllalt võimukalt:

«Ütelge Sofronile, et ta hobuse ette rakendaks.»

Neiu lahkus toast.

Jakiv Stepanovõtš võttis kapist kollaka kohvrikest ning hakkas sellesse mingisuguseid purgikesi, instrumente, sidemeid ja vatti laduma. Kõneles ärritatult.

«Väga hea, et te sellele tähelepanu pöörasite. Teate, meil on ka naisuguseid inimesi: laps haige, nemad aga mitte arsti, vaid posija juurde. Laheb haigus hullemaks, siis jooksevad arsti juurde, ent on juba hilja. Olen korduvalt koolis käinud ja sellest eelmiste direktoritega ja Mõhhaail Amadejovõtšiga kõnelnud. Kuid nemad vaatavad asjale millegipärast labi sõrmede. Loodan, et te hakkate mulle iga päev haigete nimekirju tooma.»

«Oleksin rõõmus, kui lapsed terved oleksid.»

«Meil on teiega tegelikult üks ja sama töö,» ütles Jakiv Stepanovõtš oma kohvrit sulgedes. «Teie õpetate ja meie ravime. Kuulasin eile teie kõnet. Te oskate kõnelda aga minul ei tule välja. Püüdsin meditsiinalaseid loen

lada — aga luhta läks Ladina keelt keegi nend-
oska. Alles alustad ja vaatad, juba kümne-vie-
minuti parast tukuvad teised, nagu oleksid nad
tupnatiseritud. Tunni aja pärast aga magavad nagu
loempajad. Ei, loengud ei tule mul välja Siina! Kas Sof-
roni hobuse ette rakendanud?»

Teisepoole tunni pärast, kui olin juba koolimajja
pöördunud, huüdis õpetajate toas akna all seisev Šuhnovs-

«adake, vaadake!»

Kõik tormasid akna juurde.

«Jagailo sõidab!»

Teepoolest, haigla poolt veeres vanker. Selle kõrval
sõitis jässakas Sofron, kes ühtelugu vihaselt ohjades
sõitis. Kahjuks aga ei avaldanud see tõmbamine Gnid-
koile mõju, sest ta asetas sõltumatult ja üks-
ikult ühe jala teise ette, nagu oleks mitte tema, vaid
teine vankri ette rakendatud. Vankripäras istus
arst Jakiv Stepanovõtš. Arsti pikad jalad ulatusid
peaaegu eeslauani, kaugemale olid naha vanamoeliste saa-
bade ninad. Ta käed hoidsid hoolikalt kollast kohvrit.
Arst ei olnud kunagi sõitnud vankri järel öde Liida või Siina, või
teinud hoopis Anja. Juba kaugelt oli näha, et neiu naeris ka-
lts.

Ühe tunni, aga võib-olla ka veidi pikema aja pä-
ras kui olin juba tunnis, nägin, et Sofron oli kodu
poole keeranud. Gnidko tegi kümmekond sammu, pea-
luse ja vaatas siis ringi. Sofron ootas kannatlikult, ei kii-
rustanud hobust. Ei Jakiv Stepanovõtši, Liidat ega Siinat
peelnud näha. Ma mõistsin: ka seekord oli arsti sõit eba-
õnnestunud. Vist oli Gnidko liiga vähe rohtu süüdnud!

Ühtlul koputati minu uksele. Sisse astus Jakiv Stepa-
novõtš. Ta lausa saras naost.

«Kas teate, Tarass Demõdovõtš, kuidas lood on? Teie
haigetest on kolm teepoolest haiged. Sealjuures kaks
neist päris raskesti. Homme hommikul kontrollin veel,
kui pilt ei parane, olen sunnitud nad haiglasse võtma.»

Mulle tundus, et viimased sõnad Jakiv Stepanovõtš
andis erilise heameelega. Ent hoidsin ennast tagasi, et
mulle muiata.

«Aga need,» ulatas Sjagailo mulle nimekirja, «on kõige
hädalikumad simulandid. Ja veel missugused simulandid!»

tand is, et mõistisime teineteist usna hästi. Astusin vastu tahtmist edasi.

Seekord jäin ma seisma lillepeenra lähedale, Antonina Nõkonivna akna vastas. Teda ennast polnud näha, kuid kuulsin, kuidas ta kellegi peale ärritatult karjus:

«Kuidas sa loed? Miks sa sõnu väänad? Vaata täpsemini, sest muidu sihid raamatusse, aga lased varblast.»

Punastasin tema pärast.

«Noh, loe nüüd edasi ja ära näpuga nina urgitse murrad pooleks!»

Klass oli täis suminat, kuuldus jalgadega trampimist, koolipinkide kriuksumist ja lauaklappide paugutamist.

Monotoonne, ilma vähimagi väljendusrikkuseta häälpomises:

«Karu tõusis tagumistele jalgadele ja hakkas noormehele lähenema. Noormees tuskles surnut...»

«Mitte tuskles, vaid teeskles surnut, sa lollpea...»

Ma võpatasin. Need sõnad tulid umbrohu ja lillede vahelt, mis peenral kasvasid. Taipasin, et keegi õpilastest, olles kooli hilinenud, pugus lillepeenrasse ning jälgis sealt nüüd tundi.

Lähenesin hiilides peenrale. Poolkuivanud astrite ja drachate vahel paistis kellegi süsimust, pügamata ja tööriistalt ammugi ossemata pea. Tõusin kikiarvule ja nägin, et poisil oli põlvedel vana, kulunud raamat. Ta talgus tühjalepanelikult teksti, mida klassis loeti, olles iga hetk valmis viga parandama.

«Tule sealt välja, poiss,» ütlesin ma karmilt.

Lillede vahelt välkusid süsimustad ümmargused silmad. Tundmatu nägu oli nii märdunud, et kui need silmad poleks süsimustad, vaid hallid või teist karva, poleks neid võimalik olnud eraldada. Näis, et poiss oli algul üllatunud, siis aga ehmus. Ühe hetkega hüppas ta kohalt, kuid ei tulnud minu poole, vaid läks hoopis vastassuunas.

«Tule aga tule lähemale!»

Poiss mõnises midagi ja vangutas ainult pead, nagu öelda tahtes, nii ma su sõna kuulasingi. Ta oli teisele poole lillepeenart seisma jäänud ning vaatas sealt julmetunult, justkui õrritades oma naervate kavalate silmadega.

Ta oli pikka kasvu, ülikõhn, seljas riiete asemel mingi

õrnuse märdunud kaltsud. Ta üleni kriimustusi täis keed hoidsid hellalt kulunud raamatut. Otsaes oli tal mõne muhk

«Mendast klassist sa oled?»

«Ei mingist,» ütles ta turtsakalt ja sõltumatu toonil.

Kuidas ei mingist? Palju sul aastaid on?»

Vist kolmteist. Võib-olla ka rohkem, pole lugenud.»

Tule lähemale, loeme koos ära.»

«Et saaksid mind kõrvast sakutada?»

Ta hõõrus parema kaega karmesti lõuga ja pilgut kelmikalt silma

«Kas sa siis ei tea, et õpetajad ei peksa?»

«Ha-ah,» irvitas ta. «Teiste juuresolekul ei, aga on a vahel...»

«Rumalusi raägid!» sain juba vihaseks. «Miks sa klassis ei ole?»

«Kes mind sinna laseb!» kehtas poiss õlgu.

Ma ei saanud millestki aru. Nähtavasti oli poiss tunnis ulakust teinud ja õpetaja viskas ta klassist välja. Võib-olla oli põhjus ka teine — poiss oli ju must kui porikärbes, küllap vist terve aasta pesemata. Astusin otsustavalt poisile lähemale. Tema — minust eemale. Nii surusin ta kaasikusse välja.

«Miks sa minu eest ära jooksed? Olen ma sulle siiski midagi teinud?»

«Aga miks te siis lähemale tulete?»

«Tahan sind vaadata»

«Te näete niigi.»

Jäin seisma. Ka tema peatus.

«Miks sa nii porine oled?»

«Sellepärast et vesi on järves külm. Vistrikud tulevad seljale.»

«Kuidas su nimi on?»

«Petro.»

«Aga perekonnanimi?»

«Noh, Kovalets. Kas te siis arvate, et ma hakkan õppima?»

«Kas sa siis õpilane polegi?»

«Mind visati ju välja. Mind visatakse iga aasta välja. Tuleb uus direktor, paneb klassi istuma, pärast aga viskab niikuini välja.»

Alles nüüd taipasin, mis poiss see niisugune oli. Tuleb välja, et Kovalivka koolis on ka selliseid. Aga mis siis, kui ta pole üksi niisugune?

«Aga kas sa õppida tahad?»

«Selge, et tahan,» ütles Petro mingi kahetsusega hääles. «Kuid mis sellest? Ma ei pea klassis kaua vastu.»

«Oled siis nii kannatamatu?»

«Kuidas siis!» uhkeldas poiss. «Olen sihuke, et kas napistan kedagi, tirin juuksepatšist või siis torkan sulle peaga ribide vahele. Peale selle varastan...»

Ja ilma habnemata hakkas poiss jutustama, kuidas ta möödunud aastal Šuhnovskõi enda portfelli kolm vihikut ja mingi plaani välja tõmbas. Vihikud oli ta tais

nuud, aga plaanist tuulelohe kokku kleepinud.

«Jä, et ta püüdis kordki elus meisterdada niisugust lohet, mis lendab. Kuid isegi see, mis oli õppealajuhataja plaanist tehtud, ei tõusnud õhku»

«Miks sa siis varastad? Sa ju tead, et see pole ilus»

«Ärgu siis loopigu oma portfelli, kuhu juhtub.»

«Kas sa ema lubab seda?»

«Mul polegi ema. Mul on ainult vanaema. Ja tema on

ling tema ei ütle midagi — tee mis tahad. Tahad

... siis varasta...»

«Tapisin, et poiss on üks nendest, keda nimetatakse parandamatuks, neid pannakse defektiivsete laste kooli ja visatakse koolist välja. On ta tõepoolest parandamatu?»

«Ma ei lasknud poissi silmist. Teadsin, et nüüd ma teda

... ei lase. Kas olen pedagoog ja teen sellest

õpetust korraliku inimese, või veendun oma võimetu- loobun alaliseks õpetajaametist ja lähen koos Djamovskõi lüüdiplankaedu ehitama...»

«Ärgu kui ma su kooli tagasi võtan?»

«Kas te olete uus direktor?»

«Jah»

«Ma lüristas kuidagi kavalalt ninaga.

«Miks sa kogu aeg nina krimpsutad? Kas ei usu?»

«Lüüdiplank noor olete. Ei taha uskudagi, et direktor. Vaa! Šuhnovskõi oleks tõeline direktor.»

«Kas ei?»

«Ha-ah, tal on niisugune kõht!» poisike näitas innukalt

... niisugune on Šuhnovskõi kujuteldav kõht.

«Kas kooli tuled?»

«Ma tulia küll, kuid paari päeva pärast viskate mu jälle välja. Farem lubage mul lillepeenras istuda.»

«Mõlgutasin juba mõtteid selle üle, mis poisiga peale hakata. Otsustasin küsitleda tema kohta õpetajaid. Esi- mullu lubasin tal õppida lillepeenras. Kutsusin teda enda juurde»

«Tule mulle vahel külla. Annan sulle raamatu...»

«Ma vaatas mulle uskumatult otsa ja lubas.

«Tulen, kui sisse lasete.»

Mööda kooliõue sammus Šuhnovskõi. Kiirustasin te male vastu.

«Tegite Kovaletsiga tutvust?» püüdis ta muiet varjata.

«Näakse huvitav poiss olevat. Kas ta tõesti visati koolist välja?»

«Temaaga tehakse seda aasta jooksul paar korda. Iga uus direktor on tema kallal hambaid murdnud. Proovige ka teie.»

«Puüan,» teatasin õppealajuhatajale kindlalt.

Šuhnovskõi ajas huuled torru, kortsutas kulmu ja mõtles vist, mida öelda. Kuid ei jõudnud. Kooli juuretoimus midagi ebatavalist. Ühes tanavapoolses klassis kuuldus hirmsat hädakisa, keegi karjus võõra häälega.

Kiirustasime kohale.

Koolimajast jooksid välja lapsed, hirmunud ja vaikivad. Siis lendas sealt tuulena välja äranutetud, vähk punane Vassõl Djagil, Homa-taadi pojapoeg. Tema järele, käes kaigas nagu Zeusil valitsuskepp, tormas Homa-taat ise.

«Ma sind, paganat, veel õpetan! Tulid kooli, siis õpi, saatanahing. Puukänd sihuke, ise paras naisevõtja, aga istub lapsukeste keskel, kuni pea halliks läheb, ja loeb aabitsat.»

Ma tõkestasin ärapahandatud taadile tee.

«Mis on juhtunud, Homa-taat?»

Homa Djagil jäi seisma, vaatas kohmetult ringi.

«Oli siin väike korralagedus...» hakkas ta süüdlaslikult kõnelema. «Ma ei luba tal paganal seda kodus, ei luba ka siin, ühesõnaga, ma omamoodi, vanaisalikult...»

Lävele ilmus ärritatud Krõvohatska. See sündmus oli tema klassis aset leidnud.

Päevad venisid üksteise järele.

Juhtum Djagili lapselapsega oli mu valvsaks teinud, kuid keskendada oma tähelepanu täielikult distsipliinil klassides polnud mul veel võimalik. Ütlesin seda Mohail Amadejovõtšile. Ehkki õppealajuhataja oli alatahtoonitanud, et kogu vastutuse õppetöö eest võtab endal, hakkas ta nüüd keerutama:

«Teie teada, Tarass Demõdovotš, et distsipliin on alati viletsal järjel. Meil on veel kullalt parandamist õpilasi.»

Mulle meenus Petro Kovalets. «Ons ta tõesti parandada Rumalus.»

Samal ajal aga püüdis Šuhnovskõi mind veenda:

«Il palju on meil niisuguseid, nagu teie tuttav Petro Kovalets. Me saime lahti...»

«Mitte tema üks?»

«Jah, varem küll. Nüüd nad, jumalale tänu, on juba kasvanud, seaduse järgi sundkorras koolikohustuse alla ei kuulu,» rahustas mind õppealajuhataja.

«Kõiks öelda, on juba möödunud etapp. Ent mulle tundub, et on tarvis otsustavad abinõud tarvitusele võtta, et koolist veel mõned välja heita. Alustada kas võiks Homa pojapojast...»

Homa Djagil ja tema pojapoeg valmistasid meile tõepoolest palju sekeldusi. Tuli välja, et Homa-taat polnud mitte juhuslikult tammepuust roikaga neljandasse klassi sattunud. Ta oli oma paarilisega just koolimaja keldris all planku parandanud ja kuulnud, mis toimus.

Vassõl Djagil, igavene teiseks aastaks istuma jääja, oli koolitunni vastu ilmselt vähem huvi tundnud kui tema vanaisa. Katerõna Dmõtrivna, tundes ilmselt Vassõl poegamatut iseloomu, oli poisi tüdrukuga — Dokiika Kuchiga uhte pinki istuma pannud. See viis alguses poisi üldi rivist välja. Mõned päevad istus ta vaikides, heitis mõnevahel tüdruku poole kõõrdi pilke või torkas nagu kopeenata valusasti ribide vahele ja astus jala peale. Dokiika kannatas kõik vaikselt ära, kartes ohtliku vaibi peale kaevata. Ent siis muutis Vassõl taktikat. Ta hakkas tüdrukuga juttu tegema ega lasknud tal tundi kuulata. Dokiika püüdis ka sellest mitte välja teha. Ka-

hust, kui Katerõna Dmõtrivna vaatas mujale, hakkas poiss Dokiikale trääsa. See viis tüdruku tasakaalust välja, ta lõi küünarnukiga vastu trääsa ja... pistis selle haalega karjuma. Vassõl oli talle küünarnuki alla nöela pannud.

Õpetajanna hakkas õpilast vihaselt noomima. Lubas tema kaitumisest vanematele teatada. Aga mis seal vanematest, kui vanaisa kogu seda juttu pealt kuulis. Vana

ei kannatanud välja, tuiskas vihaselt klassi ning hakkas õpetajanna ja õpilaste juuresolekul pojapoega tammepuust roikaga nuhtlema. Karjudes jooksis Vassõl klassist välja. Tund oli katkestatud, koolis oli ebameeldiva vahejuhtum aset leidnud.

Püüdsin oma ärritust mitte välja paista lasta, kuid olin siiski juhtunu üle nii nõrkinud kui ka sügavalt imestunud. Tõsi, Šuhnovskõi püüdis mind rahustada:

«See on kõõmes. Meil on hullematki olnud. Olen ise rahul, et see niimoodi juhtus, on teistelegi õpetuseks.

Djagili-taat imestas, kui ma talle oma protesti avaldasin.

«Egas teie peksnud, vaid mina — vanaisa. See on võiks öelda, seesama mis isagi. Ma mõistan, et teie ei või lüüa, kuid sellest on kahju. Sihukestel sindrinahkadel tuleks kolm korda päevas malakaga saatanahiseest välja peksta, et nahk istumiskohal, andke mu sõnad andeks, kunagi ära ei armistuks.»

Homa-taati oli raske tema kaljukindlalt omandatud pedagoogilistelt positsioonidelt väärata. See polnud tema ime. Ent mulle näis, et ka Mõhhail Adamejovõtš oli nende meetoditega südames nõus. Nähtavasti oli Kovalivka kool ta elu küllalt mõruks teinud.

Esiialgu pöörasin ma peamist tähelepanu majandusküsimustele. Kooliplank hakkas aegamööda inimlikult välja nägema, Homa-taat osutus päris heaks puusepaks. Kuuris lõhnasid magusasti kasekoore järele kõrged puuhalurindad. Kolhoosnikud olid iga päev mõned vankritäied küttepuid kohale toonud ning õpilased saagiskid neid meelsasti. Vahel käisid koolis kas Nedokuss või Kužel. Neile endilegi näis meeldivat, et kooliümbruses aegamööda korrastatud. Aga mis klassides sünnib, seda neid ei huvitanud.

Järjekindlalt puudusid koolist ainult mõned õpilased. Ühte neljanda klassi poissi ei lasknud isa kooli. Ta oli kommunistlikud noored labi sõimanud ja oma õuest ära ajanud. «Kuni oktoobri keskpaigani kooli ei lähe, kõik!» teatas ta kategooriliselt. Teises tares oli kogunenud neli õpilast, kuid koolis kais üks või kaks. Käisid üle päeviti.

Mul tuli endal lastevanematega kontakt luua.

Isa, kes oli lubanud poja alles oktoobri keskel kooli

oli, oli just maja vooderdamisega ametis. Astusime tollesama kommunistliku noore — kaheksanda klassi õpilasega, keda oli juba kord sealt ära aetud. Kooli direktori juuresolekul tundis poiss end üsna julgelt, et ta tahtis eelmise lüüasaamise tasa teha.

«Fedir, tulge alla!» andis ta pead kuklasse ajavalt käsu.

«Istusel istus kogukas vurrudega taat, kes välistas vana Tarass Bulbaga sarnanes. Ta istus katuse-
tõel nagu sadulas, oli jalad mõlemale poole rippu lasknud, ning näis, et katus oli tema raskuse all päris lohku löönud.»

«Ta seda! Sinu jutu peale ma nüüd tulen küll.»

«Ta sügaval bassihäälel. Ta kõõritas valvsalt silmi ning võttis jälle töö kasile.

«Ktor ise tahab teiega kõnelda,» sõnas minu kaas-

«Ta mõnevõrra alandades

«Pärast kas või tema proua,» pomises Fedir suuhäda

«Ta lehtis süüdlaslikult õlgu, nagu soovides märku

«Ta oli omalt poolt kõik teinud.

«Oma tööd pärast jätkata,» ütlesin ma rahulikult. «Kuid pean tingimata teiega kõnelema.»

«Te kõnelge, ma kuulan,» sõnas mees ükskõikselt,

«elleks, et minust lahti saada

«Poeg pole veel kordagi koolis käinud,» ütlesin

«Ta on pikk, küll jõuab veel.»

«Ütles seda muretul toonil. Ta oli nahtavasti

«Võndunud, et oppetoõ alustamine septembris

«Kamalus ja on taiesti vastuolus terve mõistu

«Tare juures, pidin ühtelugu pead kuklasse

«Oma vestluskaaslast naha. Pidasin temale terve

«Illest, et nõukogude koolis on lapsed kohustatud

«Alustama esimesel septembril ja lõpetama seda

«Jutud ajal

«Ta vahtas vaikselt, keerutades aeglaselt vanadest

«Ta vahtas kaes. Õled murdusid ja pudenesid

«Ta kammalde vahelt. Südamesse pugus kahtlus, et ta

«Ta juttu ei kuulagi. Peatusin poolelt sõnalt ja nõud

«Ta, et laps saadetak viivitamatult kooli

«Meie õppisime omal ajal nii, nagu parajasti tahtmini oli ning, jumalale tänu, oleme elus ja terved. Ja leiva palukesest pole kah puudust. Ega kool meile kõhutäit anna.»

Kõigile minu vastuvaidetele seletas kangekaelne Fedir ikka uht ja sedasama: «Et Marko ei kai, sellepärast ärge te ennast ja mind ärritage. Küll ta pärast Püha Neit Maarjapäeva tuleb.»

Nii ei jõudnudki me kokkuleppele ning tulime saat jaga tulema.

«Kui tahad, eks mine kohtusse, või veel kuhugi!» saatis Fedir meid pilkavalt. «Minu sõna on seadus. Mis ütlesin — see on nagu kivisse raunutud. Niimoodi»

«See on sihuke jonnipunn, et hoia ja keela!» ütles mu kaaslane võidurõõmsalt. Tal oli heameel, et isegi direktoril endal ei õnnestunud kangekaelset inimest ümber veenda.

Nende õpilaste juures, kes kaisid koolis ülepäeviti, ei leidnud me kedagi eest.

Astusin sisse külanõukogusse ja jutustasin kõiges Nedokussile.

«Hüva. Tule õhtul siit läbi, lahme agiteerime veel kahekesi. Ütleb siis, et pärast Maarjapäeva? Küll on saatanahing, kange! Kuid mul on tema jaoks sihuke trump välja panna... Nõiasõna. Tead, nagu hambaval puhul eided lausuvad.»

Koolis olid tunnid taies hoos. Lahenesin lillepeenra. Petro Kovalets istus oma kohal. Antonina Nõkonivna klassis oli vaikne, õpilased kirjutasid midagi raamatu. Ka Petro Kovalets kirjutas. Ta oli kõhuli, toetus vasaku käe küünarnukiga vastu maad, paremaga aga vedas pliiatsit hoolikalt vihikus.

Otsustasin poissi mitte segada ja kaisin kogu õue veel kord läbi. Djagili-taat ehitas tara juba kaugel kooli majast, kuuri taga. Olin nüüd täiesti rahulik — sealt ei vaevalt klassi pojapoega taakima tormab.

Lähenes vahetund. Astusin taas lillepeenra juurde. Petro oli kas töö lõpetanud või oli see teda tüüdanud, ta istus tegevusetult.

Antonina Nõkonivna pörutas rusikaga vastu lauda.

«Vanja, jata oma tükid või miuidu kaeban direktorile!» ahvardas ta.

«Küll sa siis saad, Vanja!» tegi ka Kovalets oma pelgupaigas häält.

Nahes mind, oli ta ühe hetkega lillepeenra taga.

«Miks sa ei tereata Petro?» küsis temalt.

«Tere päevast!» vastas poiss meelsasti.

Astusin aeglaselt tema poole, poiss aga taganes kaa siku suunas.

«Miks sa taganed? Kas kardad?»

«Mida mul karta? Kas te siis hammustate?»

«Õige. Naita korra oma vihikut, vaatan, kuidas sa kirjutad.

«Ah...» lõi Petro käega ja viis jutu mujale. «No küll das küll Homa-taat oma Vasjat... malakaga! See näi tas si-ihuke si plekke»

Petro hakkas lõbusasti naerma, nagu oleks ta ei tea kui rahul, et Vasja oli tulnud vanataadi malakat maist.

«Vasja on sinu sõber?»

«Veel mitte. Aga kui te tema koolist välja põrutate, siis saab!» hakkas poiss naerma. «Siis hakkame kahekesi teie peenart tallama.»

Poiss välgutas minu poole kavalalt oma musti silmi ja nohistas mina. Ta vist mõtles, et sellesama lillepeenra parast tahangi teda kätte saada, ja lisas

«Kas arvate, et mina üks olen kõik lilled maha talla nud? Õppealajuhataja kanad istusid kogu suve seal, otsisid jahedamat kohta»

Ta vaatas mulle uurivalt otsa. Muigasin omaette: mulle meenus, et Šuhnovskõide maja ümber oli tõepoo lest terve kanapary siblinud.

«Kevadel teeme veel ilusama peenra,» ütlesin ma.

«Et ma jalle maha tallata saaksin,» lubas Petro.

«Sulle siis meeldib lilli tallata?»

Petro satkus hetkeks segadusse.

«Ei, miks siis... Ma armastan lilli»

«Tubli poiss!» kiitsin teda. «Ja mida sa veel armastad?»

«Seeni korjata. Käin igal hommikul korjamas.»

Kuidagi alateadlikult tundsin, et olen kobamisi sattunud rajale, mida mööda võib läheneda selle alistumata poisi sudamele. Olin taibanud, et ta pole sugugi nii rikutud, nagu vaitis Möhhail Amadejovõtš, ja ka mitte ebanormaalne, nagu ütles Tiit Nazarovõtš. Ta oli lihtsalt

...d elavad, tuge väljapääsuta energiast pulbi se...
...maid ja trotslikke, kuid arukaid ja heasüdam...
...kelle kohta öeldakse, et nende südant avav...
...nad sugavasse kaevu.

...mina armastasin seeni korjata. Juba Djagili-taa...
......võrkasse sõites olin otsustanud, et hakkan...
...seenel kauna, sest neid oli Homa sõnade jargi...
......ka mütšades kui sõnnikut.

...sa minu võtaksid kaasa?»

......ta vaatas mulle uskumatult otsa

......te siis ise metsa ei tea?»

......d ju, et tuhi sinu alles hiljaks... Kardan, et võin...
......eksida»

......niigi sädelevad silmad löid lausa põlema

......innen hästi metsa. Käisin korra isegi Kureni lahis-...
......ra, kuid kodutee leidsin ikkagi üles»

Koolis helistati kella. Petro hakkas rutakalt oma raa-
...matut ja vihku põue toppima. Ta vaatas murelikult
...koolimaja poole. Sealt paiskus lastesumm välja. Kova-
......heitis kiire pilgu ümbrusele, kavatsedes ilmselt
...poole liduma hakata.

Kuhu siis nüüd, Petro? Kuidas seentega jääb?»

...entega? Kui tahate, eks me siis lähe, kuid praegu
...kohe ara jooksmas»

...hu? Miks?»

...Peksma hakkavad.»

...eks peksab?»

Opilased. Nad peksavad mind alati.»

Mitu poissi, üsna sõjakad, pööramata minule mingit
...tulelepanu, tormasid Kovaletsi järele, kes oli juba
...kooliõue lõppu jõudnud.

Oota, Rajakas, küll me su kätte saame!»

......itasin sõjakad poisid. Nad jäid imestunud ja aru-
...matuses mind vaatama. Petro oli algul putket teinud,
......jais siis kooliplangu äärde seisma, vajaduse korral
......sellest üle hüppama

Miks te seda poissi taga ajate?»

Opilased astusid minu juurde ning hakkasid üksteise
......õdu tõendama, et Petro Kovalets, või nagu teda külas
......mutti — Rajakas, on väga ohtlik isik, ning teda on käsk
...koolist minema ajada ning isegi püssilasu kaugusele
...kooliõue lähedale mitte lasta.

«Sest ta varastab kõike, mis kätte saab!» väitis uk-
nendest.

«Kakleb kõikidega!»

«Rikub kooli vara»

Ma kuulasin imestusega neid kaebusi. Kas tõesti oli
keegi õpilastele kasu andnud oma seltsimeest taga
ajada?

«Koristaja Ulita ütles meile.»

Keelasin õpilastel karmilt Kovaletsi tagaajamise. Nad
vaatasid imestunult üksteise otsa ja kehtasid õlgu.

«Teatage ka teistele.»

Sõnagi lausumata läksid õpilased laiali. Kovalets saa-
tis neid võidurõõmsa pilguga ja lähenes siis minule.

«Ainult, seenele tuleb minna hästi vara. Enne päikese-
tõusu,» ütles ta.

«Ja sa ärkad mu vara?»

«Vanaema ajab mu üles. Ta on pime ning tal üks-
kants, kas öö või päev. Pärast kolmandat kukelaulu
ajabki üles.»

«Sa koputa minu aknale.»

Mõne hetke vaatas poiss mind uskumatult, nagu vaagi-
des, kas kõnelen tõsiselt või ajan lihtsalt tühja. Siis lubas.

«Hea küll. Pange ainult säärikud jalga, sest kaste on
väga külm.»

Kooliõuele valgus õpilasi. Kuigi Kovalets oli minu
käsku kuulnud, polnud ta nahtavasti selle kehtivuse
täiesti veendunud. Ta taganes aeglaselt ning kadus si-
kiiresti kaasiku sügavusse

17

Korni Kõrõlovõtš oli heas tujus. Ta istus oma tavalis-
sel kohal, keeras musta vurrutsa ning laskis oma
mustlassilmadel rahulolevalt välkuda

«Pole viga, need on kõik tühised asjad. Kabanetsi
teeme pehmeks, Martõni-eidega on lugu kibedam,» aru-
tas ta valjult. «Aga ütleldse, ausalt öelda, olen sinu ees
süudlane. Ei uskunud, Tarass Demõdovõtš, et sa meile
kauaks pidama jääd. Nägin sind esmakordselt, vanguta-
sin pead ja ütlesin Kuželile: «Oh, ei see nooruk siin di-
rektorina kaua püsi, ei püsi

Kokogu esimehe avameelne jutt oli mulle meelt-

um, tead, oli enne sind soliidseid, staažiga mehi,
aga üks tirib siit, teine jookseb sinna, seda ja teist, ning
ongi lainud. Aga minu töö on teada: olen esimees. Sa
minult liigset nõua, aga ütle, mida teha ja ma teen.
Ma pole pedagoog või kuidas teid seal õpetatud keeles
kutsutakse. On vaja koosolek maha pidada, kutsun
rahva kokku. Olen ennegi inimesi kokku ajanud. Aga
kui tulevad? Korralikult koolis käivate laste vanemad.

«Ma noomib direktor neid, seletab, aga nemad ütlevad:
«Kõrõlovõtš, meiega, aga meie lapsed ju käivad. Aga need,
meie lapsed koolis ei käi, ei tule ise ka koosolekule.» Ja
kui sihukesi on pool küla, ei suuda neid nõõri
ka mitte kohale tirida. Sina, vennas, leidsid aga
meie õige nupu, kuhu vajutada.»

Korni Kõrõlovõtš toetus rahulolevalt raske omateh-
tul looli leenile, tagus lõbusalt lühikeste paksude sõr-
melega vastu lauda ja laskis oma vidukil silmadel sa-

Maletan, olin veel alles nooruk, kui külas kirikut
hitama hakati. Noh, ehitavad, aga meie nagu varbla-
es, tolgendame seal läheduses. Põnev on, ehitatakse ju
kõik, mitte taret. Ja missugust kõrget, päris taevani.
Kõrõlovõtš rohkem huvitas meid see, kuidas kell torni saa-
da. See oli suur ja raske, eks katsu ta kellatorni vin-
ga õlale just võta! Mõned meist vedasid isegi
kell ja jääb üles upitamata. Ent Homa Djagil, ta
olul alles noor ja terve kui karu, muudkui naerab
ja räägib oma kongnina. «Küll võtan ta õlale ja panen
aga otse kellatorni.» Ja tead, ma uskusingi. Tead-
et Djagilil on vagilase jõud. Ning ta tõepoolest vedas
kella üles, kuid mitte õlul, vaid kangiga. Pea jagas...»
«Ta on ka minu juures oma tegusid korda saatnud,»

in

Korni Kõrõlovõtš kuulas ara jutustuse vanataadi
lõhest ega võtnud seda südamesse. Vastupidi, ta isegi
hüüdis Homa kaasa:

«Sihukesele pojapoja, nagu see Vasja, on malakast
kõik oleks tulnud kaelkooguga nahatäis anda.»

Kõrõlovõtšabinetiuks avanes argiikult. Kulanõukogu sekretar
Kõrõlovõtš kavalalt silma

«Kvotška* tuli»

«Kas mees või naine?» hõõrus Nedokuss käsi

«Martõn.»

«Oleks pidanud eide kutsuma.»

Korni Kõrõlovõtš pilgutas mulle vandeseltslaslikult silma.

«Saad kohe tsirkust näha.»

Uksest pugenes arglikult sisse ümara paljaspeaga mees. Ta oli rietatud just nagu teatrilava jaoks: laiad, lina sed, nõoriga seotud püksid, kodukootud hallist kalevisi lühike kuub, viltu tallatud saapad, enda ees kandis ta aga uhkelt kepi otsa pistetud suurt, pleekinud, ülesseotud kõrvadega mütsi. Kummardas aupaklikult ning jäi lävele seisma, vahtides Nedokussi oma ustavate, kuid kuidagi äraolevate silmadega. Ümarik, pundunud nagu kattus punaste plekkidega, värises märgatavalt kräsu-habe, kuhu, ehkki mees oli juba ammugi üle neljakümne, polnud veel ühtki halli karva siginenud. Aeg-ajalt nohistas ta kohmetult oma laia lihavat nina

«Kas kutsusite, Korni.»

«Kutsusin. Istu, Martõn.»

«Pole viga, tänan. Küll seisan.»

Tammudes raskelt jalalt jalale, tuli Martõn sammukese lauale lähemale.

«Kuidas elad, Martõn,» küsis Nedokuss, pilgutades mulle märkamatult silma.

Martõn ei kiirustanud vastama. Ta asetas asjalikult kasepuust roika enda ette, sättis miskipärast hoolikalt mütsi ning alles siis asetas sellele oma rasked tööst vaevatud käed.

«Pole viga, Korni Kõrõlovõtš, pole viga. Elame, töö tame. Noh, et jumal meid karistas, on kõigil teada, muidu aga pole viga.»

«Kuulda oli, et sul hiljaaegu jälle keegi sündis?»

«Jah... sündis,» langetas Martõn süüdlaslikult pea.

«Plika?»

«Aga mida meil siis veel loota on?» kaebas Martõn. «Jälle üks sasipea!»

Ta pööras pea kiiresti minu poole ja hakkas seletama, nagu tahtes end vabandada:

* Квочка (ukr. k.) — hauduja kana.

Kolmeteistkümnes tüdruk. Jumalakaristus sihuke! Kõik ka sünnib, kõik on eide soost. Tahaks peremeest majja, sest tüdrukutest, teadagi, on teistel rohkem kasu, kui oleks nagu ära nojutud»

Nedokuss katkestas teda:

«Kas poisid või tüdrukud, mis vahe selles vanematele? Tõu tuleb, riidesse panna tuleb, õpetada tuleb...»

«...» nõustus Martõn meelsasti. «Tuleb! Vastikud lapsed, ei need vaata, kas on või ei ole, ei küsi, kas toit on valmis või mitte, anna äga süüa ja kõik. Peida kas! Hõreurgu, ikka leiavad üles. Kõik otsitakse välja — nagu kuivatatud pirnid või hapukapsad, suhkur või porru-müüdid. Nagu küülikud, kõik pistavad nahka.»

«Aga näed, koolis ei kai»

«Koolis?» kordas Martõn imestunult küsimust

«Juust. Direktor kavatseb sind, Martõn, kohtusse

«Kohtusse?» ehmus Martõn. «Aga mis eest siis?»

«Kuna sinu plikad ei käi koolis»

«Ehee, see, Korni, minusse juba ei puutu,» teatas Martõn rõõmsalt. «Minul sellega asja ei ole. Minu eit koolitab neid, ja mina olen siin kõrvaline isik»

Nedokussi silmad kiskusid vägisi naerule, näha oli, et ta kõigest jõust hoidis ennast tagasi, et mitte naerma hakata

«Missugune neist sul koolikohuslane on?»

Martõn jäi mõttesse, vaatas millegipärast lakke, nagu oleks sealt vastust

«Vist neli neist peaksid käima, või isegi viis, kes neid

«...» pani roika kaenla alla ja hakkas sõrmedel arvestama

«Üheksa. Öökull on kuuekand, Vares — neljandas, Part — kolmandas ja Part — esimeses. Selle kohta see...» seletas, et käib korralikult...»

«Mis linnuriik see niisugune on?» mõtlesin ma. Küsimine Martõnilt:

«Miks te oma lapsi niimoodi kutsute?»

Martõn Kvotška kratsis murelikult pead.

Kes nende nimesid meeles pidada jõuab! Muidugi, ei tea, kuidas nende õiged nimed on. Aga mina, tont, ma saan! Kes on Öökull või Part, seda taipan, aga

missugune on Hanna või Parasja, loo või maha, vahet ei ole.»

Nedokuss aina muigas, minul aga käis külmajudin üle selja. Kuidas küll inimene võib niisuguse idiotismini jõuda?

«Miks te siis niimoodi? See käib ju inimväärikuse pihta.»

«Mis te ütlesite?» ei saanud Martõn minust aru

«Milleks te lastele hüüdnimed andsite?»

«Kõik hüüavad neid sedaviisi,» seletas Martõn õhinal «Sünnib, kasvab veidi ja vaatad, ongi tal hüüdnimi küljes. Üks on mul kui pardike, õõtsub ühelt küljelt teisele...» Martõn kõneles mingi hea sisemise muheluse ja isaliku armastusega. «Noh, olgu sus Part, hakkasimegi niimoodi kutsuma. Kuidas teda teistmoodi hüütakse, loo või maha, meelde ei tule Kas Nastja, või hoopis... Ei, ei, Nastja oli vist Oõkull?»

Martõn oli nii ähmis, et hõlpsalt ilmusid paljale pealaele. Siis muutus ta korraka erksaks. Oli naha, et leidis keerulisest olukorrast väljapääsu.

«Teie, Korn, kutsuge sekretar siia, tal on nad seal kõik raamatusse sisse kirjutatud.»

Aru saades, et Kvotška perekonnalugu mind eriti ei lõbustanud, vaid vastupidi, koguni vihastas ja kurvastas, ei hakanud Nedokuss Martõnit enam kinnipidama.

«Nii, Martõn, ütle oma Vivdale edasi, et tüdrukud peavad koolis käima.»

«Pole ju väikestega kedagi jatta,» püüdis Martõn väljakeerutada. «Vanemad on töö, aga noorematega on lausa häda. Eit päris kardab, et siga võib mõnele hambad sisse lüüa...»

«Nii ütlegi siis Vivdale edasi, et kui tüdrukud kooli ei tule, laheb halvasti. Püüame sulle abi anda, Martõn. Mõistsid?»

Martõn pilgutas segaduses silmi ning hakkas roigast ühest käest teise tõstma

«Mis siis ikka... mõistsin küll. Annan edasi. Sest tema, kuradihit, ajab ikka oma jonni ja... See, aga naed, kuhu vmb...»

Olles juba lavel, vaatas ta veel tagasi ja palus

«Kui asi ei parane või nii, kutsuge ta siis ise siia»

«kutage hästi labi... Ühesõnaga, nagu ma ise oleksin teinud...»

Noh, kuidas oli?» suunas Nedokuss oma kavala pilgu minule, kui üks Martõn Kvotška jarel oli kinni langesin

«Lihtsalt hirmus!» ütlesin. «On see tõesti võimalik?»

«Ju kuulsid. Leidub ka niisuguseid tegelasi. Sina aga mõtlesid: kõik on juba nii teadlikud, et see isegi mustalt välja paistab. On, näe, ka sihukesi. Mis tal ikka. Elab naise valitsuse all nagu vanajumala selja taga.»

Koputamata astus Fedir Kabanets sisse.

Kui ma teda tookord maja juures nägin, olin teda võrdelnud Tarass Bulbaga. Nüüd mõistsin, et Tarass Bulba oli tema kõrval täitsa kääbus. Oli lihtsalt õudne seista niisuguse mehe kõrval. Kämblad nagu labidad, rusikad nagu kaalupommid; pea nagu toober, rind kui lõõts. Niisugune lööb ka hobuse rusikaga maha

Kas poisi pärast?» kuis ta bassihäälel, nii et isegi aknaklaasid klirisema hakkasid

«Arvasid õigesti ära, Fedir.»

Kabanets heitis oma verd täis valgunud pungis silmade pilgu minu suunas ja liigutas ähvardavalt vurrut. Sellest pilgust võis hing lausa kurku kinni jääda. «Ma ei pooranud silmi kõrvalt»

«Ütlesin ju temale,» noogutas ta minu poole, «et enne oktoobri algust ei tule see kõne alla. Mul on lehm.»

Lehmade jaoks eraldati kogukonna karjased.»

Küll ma neid karjaseid juba tean. Kuidas sihuke karjastab...»

«Nii et sinu arvates, Fedir, las poiss jaadagi lolliks?»

Fedir pilgutas vihaselt oma pungsilmi ning vahtis lulanõukogu esimehele ainiti otsa.

«Kui juhtub looder olema, ega siis koolgi aita. Ei, ei, ei kool anna inimesele mõistust juurde.»

Mõne hetke vaatas Nedokuss vihaselt oma külalist, siis tõusis järsku toolilt ning jäi pikakasvulise, hästi toidetud Kabanetsi ette seisma, ulatudes talle vaevu õlani

«Jotrust ajad suust välja, mees! Milleks siis inimesi peitad vaja? Sinu arvates sünnivad nad kõik inseneuride või õpetajatena?»

Kabanets punnitas süngelt oma silmi vaikesekasv

lise jässaka Nedokussi poole, vaatas teda ülalt alla, ent ei taganenud.

«Ma ei kavatse oma poissi õpetajaks koolitada. Neid jätkub meietagi.»

«Keda sa siis temast kasvatada tahad? Kurjategijat?»

Kabanetsi jäme kael muutus punaseks ning ta hakkas segadusse sattununa silmi pilgutama. Ma mõistsin, et Nedokuss oli talle midagi mõista andnud

«Eks seda, mis tast välja tuleb... Hakkab saha järel käima...»

Nedokussi viha hakkas nagu veidi lahtuma. Ta istus oma kohale ning tõmbus nagu varblane turri.

«Noh nii... Jutt jutuks... Aga et poiss oleks homme koolis»

«Ei ole.»

Nedokuss toetus seljaga vastu toolileeni ning puuris oma poolsuletud silmadega lükk aega Kabanetsi

«Ei, on.»

«Ei ole!» ajas see kangekaelselt vastu

«Annan kohtusse,» ahvardas esimees.

«Andke pealegi. Maksan trahvi, kuid jääb nii, nagu ütlesin.»

«Ega siin üksi trahvi järele lõhna, tuvike,» vidutas Nedokuss silmi ja hõõrus käsi

Kabanets hakkas silmi pilgutama, vastas ebakindlalt:

«Ka meie oleme kirjaoskajad. Trahvist rohkemat selle eest ei anta.»

Nedokuss surus rinna vastu lauda nagu kass, kellel selga silitatakse, ja suunas oma kitsukesed silmapilud kangekaelsele külastajale.

«Ega me ainult kooli eest. Toon päevavalgele ka mõned patukesed, ehk mäletad?»

Kabanets oleks nagu ümber sundinud. Ta muutus kuidagi pehmeks ja lõdvaks, laskis segaduses silmadel üle toa kaia ja kohatas.

«Võite tuua, võite tuua, Kornii Kõrõlovõtš,» ei andnud ta ikka alla

Mõne hetke vaatasid nad uurivalt teineteist. Esimesena andis Nedokuss järele. Poordus kõrvale ja hüüdis

«Golubenko!»

Sekretär ei viivitanud kaua

«Semjon!» poordus Nedokuss rahulikult tema poole.

«... lei helista rajooni ja kutsu miilits...» Ta kõneles rõõmsalt, ilmselt venitades seda mõnu ja arvestades, et istane ei pea psühholoogilisele rünnakule vastu. «Helista miilitsasse ja palu ülemat, et ta otsekohe miilitsamehe saadaks, kuuled? Ja kiiresti! Mitte ühe, vaid kaks, ja relvastatult. Siin on tarvis kedagi vangi võtta, mõistad?»

«Helge, Kornii Kõrõlovõtš!»

«Oota hetk, ära kiirusta. Otsi mulle välja kaks akti, need, mis seifis, mäletad?»

«Nende kohta?» noogutas Golubenko oma terava häämetutiga Kabanetsi poole.

Kelle kohta siis? Ja too aktid siia.»

«Huva.»

Golubenko sulges ukse. Nedokuss vaatas loodud Kabanetsi vilksamisi ja ütles:

«Na et istu, Fedir, seal nurgas ja oota. Mina aga saadan käskjala, et ta sinu noorikule ütleks, pangu suhkari-kott valmis. Ja siis jätame sinuga mõneks ajaks hüvasti, kui sul kodus kitsas on.»

Kabanets laskis pea norgu. Oli kuulda, kuidas kõrvalruumis Golubenko meeleheitlikult telefoni väntas.

«Keskjaam? Keskjaam?» karjus ta. «Keskjaam, andke miilits!»

Ning Kabanets ei pidanudki vastu. Astus sammu laua poole ja sõnas alandlikult:

«Ütle, Kornii, et ta ei helistaks. Tühi temaga, mingi muu õppigu.»

Nedokuss vaikis hetke, nagu poleks ta kuulnudki. Istus süngel ilmel ja vaatas kuhugi kõrvale. Kabanets tundas

«Ma ei saanud nagu algul aru. Aga kui vaja, eks

Nedokuss lausus ükskõikselt

«Ütle Golubenkole, et ta ei helistaks. Ja vaata mul.»

Kabanets hingas kergendatult ja väljus kiiresti kabinetist. Oli kuulda, kuidas Golubenko toru hargile ripu-

Nedokuss hakkas hääletult naerma

«Siin ta mul istub,» ning ta naitas oma peopesa. Vurastas metsa, saatanahing niisugune. Vedas seljas oma viis ruumi ära. Noh, aga mulle kanti ette. Pigistasin

teist ja ta tassis uhe uoga kõik kolhoosi tagasi, sunnik
 niisugune. Nüüd ta mul juba viiendat aastat kontrolli
 all.» Kornil Kõrõlovõtš silistas rahulolevalt vurre ja lisas:
 «Niimoodi, vennas! Siin on igati suhtes vaja raken-
 dada oma pedagoogikat, või kuidas teie teda nimetate.
 See on ka teadus, vennas!»

18

Idas lõõmab roosa koidupuna. Küla kohal lasub udu
 ning kaigub kukkede mitmehaalne koor. Varajastel
 perenaistel on aknad valged, korstnate kohal hallid
 suitsusambad. Veel pole kõik tähed taevavõlvile peitu
 pugenud.

Me astume Petrikuga mööda kitsast metsarada. Ta oli
 oma sõna pidanud ning enne koitu minu aknale kopu-
 tanud.

Algul kõndis ta eemal, nähtavasti polnud poiss päris
 kindel, et lähen temaga seenele. Ning alles siis, kui olime
 möödunud haiglast ja järve äärde jõudnud, lakkas ta
 hirmu tundmast ning astus mu kõrvale.

«No küll on Sjagailol ka hobune!» hakkas poiss vai-
 mustatult seletama, vaadates mulle silma sisse. «Pole
 teist ollagi, ainult ribiluid, arst aga rakendab teda
 vankri ette. Küll mustlased tüssasid teda, hirmsasti tüs-
 sasid! Aga teate, kuidas tuleb hobust valida?»

Aimamata, et jutt oli temast, seisis hobune järve la-
 hedal. Suur ja kondine, nagu mingi eelajaloolise looma
 luukere, oli ta nii liikumatu, nagu oleks lausa kivine-
 nud. Paks tõllakil alumine moka vappus, näis, et see ve-
 nitab end vaikselt roosakassinise vee poole.

«Kui ostad hobust, siis kõigepealt ära teda mustlas-
 telt osta, sest need nii võt teisiti tüssavad. Aga teiseks,
 vaata hobusele suhu. Hammaste jargi saab kohe teada,
 kui vana hobune on. Aga miks inimestel ei saa ham-
 maste jargi vanust maarata?»

Umberringi oli hommikune udulinik juba põõsastesse
 pugenud. Idas vahetas koidupuna oma roosaka tooni
 kuldse vastu, metsas hõljus siin-seal hallikas uduline,
 mis oma läbipaistva looriga mässis puude tüvesid, nagu
 oleks seda keegi mööda metsasihte vedanud. Sihvakad

olid tungisid võimsate kroonidega taevasse, millegi
 vastasid omavahel ringis seisvad valgetüvelised
 känded, tukkusid oma lopsakates kasakapapaahades mets-
 taimeid. Tee ääres võbises teadmatuse ees hõbedane
 leht, ta puudles ihuüksinda millegi poole, nagu oleks
 parvest maha jäänud, kiirustaks, ega jõuaks kuidagi
 selle haavasaluni seal orus.

Hahn toksib oma toksimist, nagu korraldaks ta met-
 se varajast äratust. Häirituna tema kopsimisest, lausa
 lendas mööda noorte mändide tüvesid orav. Meid nahe-
 se peatus ning vaatas uurivalt oma silmapärlitega ülalt
 alla.

Küll olen neid kevadel narritanud!» kiitles Petro,
 silmal silmad ka nagu mustad pärliterad.

«Kui kuuldes neid sõnu, sai orav kohe vihaseks ning
 poisi peale tsuutsutama ning lopsaka sabaga
 vastu puutüve peksma. Petro pahvatas naerma.

«Aa, kuidas pahandas! Nahtavasti tirisin ma just
 tema pojad pesast välja.»

«Aga miks sa looma piinad?» küsisin. «Kas sul ora
 kahju pole? Ta kindlasti kurvastas väga oma laste
 pärast.»

«Ah, kurvastas...» venitas poiss aeglaselt. «Jooksis
 natuke ringi ja tõi jälle uued...»

Kuid tundsin, et selle bravuurse lause taha varjas
 poiss oma hämmelduse

«Igal emal on oma lastest kahju.»

Petro vaikis. Mõnda aega kõndis ta mõttes. Siis hak-
 kas hoopis teisest asjast kõnelema.

Meil küla taga elasid vana paju otsas toonekured
 Vana kuremamma oma poegadega. Ta soojendas väikesi,
 aga kuretaat vedas neile kärnkonna. Vahel ka rästikuid.
 Votus keegi kätte ja süütas vana paju põlema. See vin-
 dus ja vindus, kuni korraka pesa lõõskama läi! Kure-
 mamma hakkas kohmitsema, lendas korraks pesa pealt,
 aga aga pami tiivad kokku, laskus pesasse poegade peale
 ja kattis nad oma rinnaga. Nii põleski vaeneke...»

Petrik jutustas sellest ärritatult. Nahtavasti oli tal va-
 nast kuremammast välja kahju. Mõistsin, et see paju
 polnud mitte päris ilma tema abita põlema lainud. Võib
 olla, et ta sellepärast kõneleski niisuguse kahjutundega
 vanast kurest ja tema poegadest.

Aegamööda tungisime sügavamale tihedasse, tundmatusse metsa. Küla lähedusest polnud enam märkigi. Petrik ei suutnud kuidagi rahuneda ning jutustas igasuguseid lugusid loomade elust. Ja iga kord lõppes jutustus ikka ühe ja sellesamaga — ema armastusega oma laste vastu. Ta pajatas hundiemast, kellel jahimehed olid hundipojad pesast ära võtnud ja kes pärast seda peaaegu kõik lambad kolhoosis maha murdis. Ja Homa Djagili koerast, kes kolm päeva istus augu äärel, kuhu möödunud aastal Vasja oli tema pojad visanud.

«Noh, näed,» ütlesin, «igal loomal on oma lastest kahju, aga sina kõneled, et oraval on ükskõik.»

Petro keeras end kõrvale ning hakkas süüdlaslikult kõnelema:

«Ma ei ütle ju, et ükskõik. Ma ei võtnud ju neid endale, vanaemal oli raha vaja soola ostmiseks. Orava pojad osteti minult ära. Šuhnovskõdele sõitis kulla ketg, nende sugilane, koos temaga oli Jarõk ja Iva. Nusugused paksukesed nagu kolhoosi põrsad! Ning Jarõk, sihuke laiskvorst, andsin talle ülesande rongide kohta, mis sõitsid teineteisele vastu, tema aga ei saanud sellest midagi aru. Nema ostsidki kumbki ühe oravapoja. Need aga võtsid kätte ja panid ajama. Siis pidin uued tooma. Kui seda poleks olnud, ega mul siis nendega asja... Kasvagu terviseks. Aga kas orav saab aru, et need on tema lapsed?»

Petro ei jäänud vastust ootama. Ta vaatas minu poole ning sosistas saladuslikult ja vandeseltslaslikult:

«Siin nad algavadki, vaadake nüüd hoolega...»

Tema terased silmad otsisid juba puude vahel, ta ise oleks nagu maad nuusutanud. Väljas oli juba täiesti valgeks lainud, kuldsed kiirtevihud nagu mõõgad olid hämaruse läbi raiunud. Lõhnas sambla, kõdunenud puukändude, kuivanud lehtede ja seente järele. Männiokastel sadelesid kui pärliid hommikuse kaste tilgad.

«Tohoh!» hüüdis Petro korraka võidurõõmsalt. «Vaadake, missugune mürakas seen.»

Ta pistis mulle nina alla suure punakashalli seene, mille hasti paksule jalale oli kleepunud liivateri. Poiss rõõmsal, kuid maardunud ja tõmmul näol sadelesid rahulolevalt vastu pikkadest mustadest ripsmetest püritud silmad. Alles nüüd vaatasin hästi põhjalikult tema

ilmaavad olid suured ja mustad, põhjatud, nende vahel aga kuldne, kollakashall vikervöönd nagu seene-
matal aar, see eraldas silmatera heledast, peaaegu sinise
juundiga silmavalgest. Suu oli poisil veninud peaaegu
korvuni. Petrik oli õnnelik

Ka mina otsisin seeni. Kuid poiss ei teadnud kindlasti
eda, et rohkem kui seeni otsisin ma metsas teed tema

Mõnda aega uitasime metsas vaikides ringi. Petro oli
mha peaaegu kümnekond seent leidnud, aga mina ei
oleks

Oh teid küll! Kõnnite, jalge all seen, aga ise ei näe.
Vaadake kus ta on?» häbistas Petrik mind.

Sellesamas kohas, kust ma äsja olin üle astunud, lii-
putas poiss veidi männiokastest katet ja tõmbas sealt
süüpealise seene välja. Pidin tunnistama, et ma ei oska
männimetsas üleüldse seeni otsida. Petrik võttis meel-
tõtt endale kohustuse mind õpetada. Kui püüdlilikult ta
seda tegi! Arvatavasti pole ükski õpetaja oma õpilase
õpustamude pärast niimoodi südant valutanud. Õpetam-
ine andis tulemusi. Lõpuks leidsin minagi esimese

«Oh, näete!» rõõmustas Petro. «Kas saite nüüd aru,
neid otsida tuleb? Nad on küll mõistusetu, aga
kuidagi kavalad! Kas te mürgiseid seeni olete
kuidagi näinud?»

Petro selgitas mulle, et peale tarvitamiskõlblike seente
hulba, mürgiseid seeni. Need sarnanevad väga
hommikule, valgetele seentele. Ent Petro oskas neid jala-
jalg hästi ära tunda. Kui jalg pole valge, vaid kollane,
nagu oleks joodiga määratud, viska seen otsekohe mi-
nema! Kovalivkas oli niisugune juhtum aset leidnud, et
kõige perekond sõi mürgiseid seeni, ja hommikul leiti
üks surnuna.

Petro jutustas mulle palju igasuguseid huvitavaid
lugusid. Sealjuures kõneles ta kui täiskasvanu, arukalt
ja arusaadavalt. Ja see poiss olevat parandamatu! Süda-
muse tekkis pakitsus, mul oli valus poisi pärast ja ka
mõnda pärast, kes teda kasvatasid.

Teadsin, et Petrikul polnud ei isa ega ema. Kus nad
on? Mis nendega juhtus? Šuhnovskõi arvatavasti teadis,
et poiss on vaeslaps, kuid ei pööranud sellele tahelepanu.

Istusin vanale tammekannule. Selle korval oli veel kaks, nahtavasti oli sin kolm hügeltramme maha saetud. Võtsin taskust soogipoolst, mille olin öhtul valmis pannud, laotasin kannule ajalehe, asetasin söögi sinna peale ja hüüdsin Petrikut.

Toitu nähes sattus poiss segadusse, neelatas krampilikult ja pöördus kõrvale.

«Ma ei taha.»

Nägin, et poiss on näljasti lausa nõrkemas: «Ja see on siis kurjategija, südametunnistuseeta laps, parandamatu!»

«Kui hakkad minu leivast ja soolast keelduma, ei hakka ma sinuga enam seenel käima. Mis kaaslased me siis oleme, kui üks sööb ja teine vaatab kõrvalt?»

«Teil jääb ju siis väheks.»

Ta sõi ahnelt, vaadates näljaste silmadega leiba ja liha, tema sirge nagu voolitud nina rahutud sõõrmed värisesid närviliselt. Märkamatuult lükkasin tema poole kogu oma söögipoolise.

«Aitäh!» tänas Petro ligutatult, kui oli viimase tuki ära söönud, ning pöördus järsult kõrvale. Märkasin, kui sügavalt mõtlikud olid tema häguseks lõõnud silmad.

Korjasime jälle seeni. Poiss ei liikunud minust samamugugi eemale.

«Kas sa elad vanaemaga?»

«Vanaemaga. Ta on juba päris pime.»

«Kas ta on ema või isa ema?»

«Ema oma...»

Selle «ema oma» ütles ta vaikselt, vaevu huuli lugutades. Ja need huuled, suured ja lõhkised, hakkasid haledalt värisema ja tõmblema. Ma ei hakanud temalt enam midagi vanemate kohta pärima. Kuid küsimusi oli mul palju. Ning oleks tahtnud öelda talle midagi erilist, tähtsat, mis oleks poisi hinge kohe teistpidi pööranud. Need sõnad lausa keerlesid keelel, ent ometigi ei suutnud ma neid välja öelda. Ma ainult mõtlesin, et see kõik tuleb omal ajal.

Ja praegu... Praegu oli peamine poissi mitte eemale peletada, mitte hajutada seda usaldus- ja lugupidamistunnet, mis, ja selles ma ei kahelnud, oli selles noores, rahutus ja tujakas nagu sügisilmhinges juba tekkinud.

See elu sarnaneb tihtipeale sügisega. Hommikul soojendab päike rõõmsalt, paitab maad, põlde ja salusid, kolvab ohtralt õnne südamesse. Lõunaks aga hakkab puhuma lõikav tuul, taevast laheb pilve, hakkab kõvasti plahkama rahesegust vihma. Ning seejärel saabub lumi. Jätkuks on külmataat haaranud, lõhestatud katmata maa oma tangide vahele.

Hommikutundidest peale soojendas mind suurepärase ilgaik, lihtne, kuid erutav jutuaajamine Petroga. Me korjasime sõpradena. Kõik oma seened andis ta minule. Ta otsustas need tingimusel, et poiss tuleb öhtul praetud leiva sööma.

Suurt rõõmu valmistas mulle ka Vasja Babak. Ta ootas mind meelega kooliõuel, et teatada:

«Tarass Demõdovõtš! Kabanets on kohale ilmunud. Klassis vahetuses olid õpilased saajaprotsendiliselt koo-
» Ohoh!»

Babak võidurõõmutses. Tõepoolest. Kovalivka kooliõuel veel seda näinud, et sentembrikuu esimestel päevadel oleksid kõik õpilased kohal olnud.

See oli suurima ereduse ja soojuse tõi mulle see päev, kui läksin esimesse tundi kuunders klassis. Koridoris kuulsin juhuslikult Jarõnat. Ta sattus kas ootama või heameelest segadusse, paitas mind sügavate silmadega särava pilguga ja langetas pea.

«Kas teie seenel?»

«Jah.»

«Leidsite ka?»

«Jah, luge öhtul külla ja te ei kahetse.»

See tõstis mulle oma tänulikud silmad, kuid muutus korraga tõsisemaks ja ütles:

«Mul on tarvis teiega kõnelda. Tõsised asjad.»

«Klame all lõi külmaks, rinnus midagi nagu rebenes,» ütles ta vaevaga hinge, näis, et veel hetk ja ma oleksin surnud. Kuumahoog vaheldus külmaga. Arvata, et ka Jarõna märkas mu rahutust.

«Mitte midagi erilist,» ütles ta naeratades. «Tarvis on ainult asjas nõu pidada. Võib parast tunde, või siis...»

«Jah, jah.»

Hingasin kergendatult. Sest muidu ei teadnud enam,

mida mõelda. Laksin tundi. Silme ees aga seisis tema selge vaade, ümar nägu, mustad sametised kulmud, rahulik muie. «Mul on vaja nõu pidada.» Aga mille üle?

Nagu unes, õnnelikuna ja õhetavana kontrollisin kohalolijaid.

«Siin!»

«Siin!»

«Kvotška, Parasja!»

Selle nime kõrval seisis terve rida «ei ole-sid».

«Kohal!» hüüdis kuues klass kooris.

Vaatasin klassi. Päril nurgas, akna kõrval, surunud end rinnuli vastu koolipinki, istus pikk tüdruk, peas vanaeidelikult seotud rätik. Ta vaatas mind oma ümmarguste ripsmeteta silmadega kas ärevalt või vaenulikult. «Öökull,» meenus tüdruku isa antud hüüdnimi.

«Kes on Parasja Kvotška?» küsisin, tehes nagu poleks ma teda näinud.

«Tema seal!» tõusis esimeses pingis punase kaelarätiga poiss. See oli õppetöö eesrindlane Zinkovõtš, kolhoosiklubi juhataja poeg.

«Mökola!» ütlesin ma poisile karmilt. «Ma ei pöördunud sinu poole.»

Poisi nägu muutus värvilt sarnaseks tema rätikuga. Ma juba teadsin: Zinkovõtš hindab üle kõige autoriteeti klassis. Sellepärast tõusiski ta Kvotška asemel, et endale tähelepanu tõmmata ja esimene olla.

«Parasja Kvotška!» kordasin ma karmilt.

Nüüd poorsid kõik oma pea vaikides tüdruku poole. Parasja nagu ehmunud öökullipoeg ei pööranud minult pilku ja aina vaikus. Laksin tema poole. Terasel pilgul jälgis ta iga minu liigutust.

«Kas sina oled Parasja Kvotška?»

«Te ju näete!» pomises ta vastuseks.

«Tõuse püsti, kui sinuga kõneldakse.»

«Ei tõuse!»

«Tõuse ja võta rätik peast.»

«Ei võta.»

Esimesel hetkel olin ma lausa segaduses. Päikeselinn meeleolu oli nagu käega pühitud. Süngestusin. Kõnelesin midagi hügieenist, sellest, et on ebakultuurne istuda rätikuga, ahvardasin, et palmikud tulevad peast ära.

«Tulgu!» ühmas tüdruk vihaselt.

Olin sunnitud ta rahule jätma.

Lund algas. Kirjutasime ja analüüsisime lauseid tahvli poole. Kirjutame ühe, siis teise. Zinkovõtš niheles kollegiparast kogu aeg oma pingis. Kui ma naoga tahvli poole poordusin, vaatas ta klassi poole. Lõpuks tõstis ta peastades käe.

«Mis sul on, Mökola?»

«Öökull ei kirjuta.»

«Kes?»

«Joh, Öökull... See tähendab Kvotška.»

loomisin Zinkovõtši karmilt, et ta kutsub tüdrukut nime nime, vaid mingisuguse salapärase hüüdnimega.

«Teda kutsutakse kodus ka niimoodi,» astus keegi Zinkoviši cest välja

«Neid kõiki kutsutakse nautnime järgi»

Ütlesin, et pole ilus anda oma seltsimeestele huulnimesid või kutsuda neid selliselt. Hoiatasin, et edaspidi keegi ei kutsuks Parasjat öökulliks. Vaikides pilgutas tüdruk minu poole silmi; tahtis oli teada saada — on ta rahul või ükskõikne minu sõnade suhtes. Küsis, miks ta ei kirjuta

«Vihikut ei ole.»

Andsin talle puhta vihiku.

Jätkasin tundi. Ent nägin, et Parasja istus ikkagi tegevusetult.

«Miks sa, Parasja, siis ei kirjuta?»

«Aga millega?»

Leidsime tüdruku jaoks ka sulepea

Kutsusin taas kolleegi tahvli juurde. Parasja ei mõelnudki õppimisele. Tegin näo, et ma seda ei märka. Kutsusin ta tahvli juurde.

«Ei tule!» ütles ta tõrksalt

Olin jõudnud väljapääsmatusse olukorda. Mis temaga peale hakata? Pedagoogika pole kerge asi, eks katsu kindlaks teha, kuidas niisugusele isiksusele läheneda.

«Miks siis?»

«Ei taha.»

Terve klass hakkas üksmeelselt naerma. Kuid mulle ei teinud see üldse nalja. Ka lapsed katkestasid naeru ja vaatasid kohmetult üksteise otsa

«Miks sa siis kooli tulid?»

«Te ju kaskisite

«Kas sind siis õppimine ei huvita?»

«Ei mul seda tarvis ole!»

Tüdruk kortsutas rahulolematult hõredaid, justkui pleekinud kulme ning peitis külmakarhlikult käed ratiku otste alla.

«Noh, mis siis ikka,» ütlesin ma nii ükskõikselt kui vahegi suutsin. «Istu ja vaata, kuidas teised õpivad. Ehi hakkab sindki kunagi huvitama.»

«Ei,» hammustas tüdruk huulde

Jätkasin tundi. Kutsusin õpilasi tahvli juurde. Nad kirjutasid. Ent kuidas nad seda tegid? Mitte nii, nagu pidanuks seda kuuenda klassi õpilased, ka kolmandat

kirjutatakse paremini. Kuidas neid küll õpetati? Mis aga mõnne, nägin, et nad kirjutavad vastu tahtmist, ilma loovita. Pöörad selja — tagumistes pinkides juba sosisnivad. Vaatad nende poole — panevad suu kinni ja väljalatavad kavalalt silmi. Ja Parasja — küll on kangekaelne! Leidis ka tema endale töö: istub ja tikib midagi.

«Parasja, pane kõrvalised asjad ära!» andsin käsu.

Leib, nagu ei kuulekski, kummardub veel sügavalt ja välgutab kiiremini nõela. Astusin talle üsna li-

«Parasja, pane nõel ära!»

«Et teie ta üles korjaksite? Kas sa näed, missugune!»

Ning tüdruk naeratas seejuures. Nagu täiskasvanu — manglevalt ja kavalalt. Mis siin küll peale hakata? Hele koolikell, lõbus, häälekas, tal pole mingeid muresid. Lülitasin kibeda pilli alla ja lahkusin klassist

Parast kolmandat tundi oli mul väike vaheaeg. Astusin vabalt ja murelikuna õue. Muidugi, kaheksandas klassis möödus tund huvitavalt, kuulati tähelepanelikult. Kuid seitsmendas tundus, et kord polnud selline, nagu ta tunni ajal olema peab. Ja seda minul, kooli direktoril! Mis sünnib siis teiste õpetajate tundides? Või ei olek minu tunnid ebahuvitavad?

Üksustasin veel tana Šuhnovskõiga nõu pidada, homme õpetada teiste õpetajate tunde. Õppetöö kulges juba oma tavalist rada ning nüüd oli tarvis ka selle lõpetada tegelema hakata. Juba homme. Ent praegu ei osanud ma endale tegevust leida. Tundsin mingit rahu-
tust, ootasin midagi, mida nimelt — seda ei osanud ära

Ilm oli muutunud. Suvist soojust võis ainult taga mõelda. Taevas kihutasid üksteise võidu madalad sinised pilved, sügiseselt rasked ja külmad. Ainult vahetevahel ilmus pilvede vahel nähtavale taevas, kuid seegi oli juba hoopis teine — madal ja pleekinud. Puud mühisesid ning painutasid peaaegu maadligi oma kroonid, nähtavalt isegi mets ei suutnud põhjatuule ründavaid puhanguid peatada

Südames kipitas. Ning alles nüüd meenus Jarõna, kes ju tahtnud mind näha ja kõnelda. Ta ütles, et see polevat kiire, võivat ka homme, ent mina tahtsin naha tootsekohe, kiiresti.

Ta elas seal majakeses... Kas astuda sisse? Mitte? Ma ei ole ju lihtsalt mina, olen direktor, vastutav isik.

Sammusin otsustavalt laiade akendega madala majakese poole. Mida lähemale aga tuttavale trepist jõudsin, seda võimsamalt valdasid mind kahtlused. See näevad ju kõik, kuhu direktor läheb, saadakse otsekohe aru. Ei, ei, nii lihtsalt ei või. Astun korra raamatukogusse sisse, ehk on temagi juhuslikult seal?

Maja on jagatud pooleks: ühel poolel asub koostöökogude raamatukogu väikese lugemissaaliga, teisel — õpetajate korterid. Siin elasid: Põšna, Svitenko koos Orjoliga ning Jarõna. Osa õpetajaid aga elas külas erakorterites.

Raamatukogu oli suletud. Mõistsin: pioneerijuht, kes lasi ka raamatukoguhoidja Vasja Babak oli laanud kogu.

Sammusin vastu tahtmist tagasi, jalad aga tahtsid edasi. Enesest Jarõna juurde viia. Ent päästev mõte võib tulemesel iga hetk tulla. See tuli ka minul. Aga kuidas õpetajad elavad —, kas mina tean seda? Kah mul direktoriga iga asja jaoks on tal aega, aga õpetajate juurde sisse astuda — selleks pole hetkegi leidnud. Ja see on hoolitsemise kaadri eest!

Otsustavalt ja kindlalt sammul astusin kitsasse koridori. Tuttav toake pesukausiga, mõned ukse paremale ja vasakul. Missugune neist on Jarõna oma? Ent naha vahe selles on! Tasa, kuid otsustavalt koputan siin kähkule kõige lähema ukse pihta. Vaikus. Ei vasta keegi. Ootan hetke ja astun naaberukse juurde, koputan, muti vaikus. Korraga avaneb kõrvaluks ning sealt vaatab välja Fedir Danõlovõtš kortsus nägu.

«Ah, Tarass Demõdovõtš! Kas tulite minu juurde?»

Vana õpetaja õla tagant tuleb nähtavale Hanna Ivanivna Svitenko ümmargune heasüdamlik nägu.

«Tulge, tulge palun sisse, Tarass Demõdovõtš, astu minu kambrisse! Tulite just õigel ajal, tee on valmis.»

Astusin üle avara poolpimedat toa läve. Vaatasin ringi. Ainukese akna kattis peaaegu täielikult lopsakas sõõripõõsas.

oli tunda, et siin elas naisterahvas. Suurel ja ka väikestel laudadel olid käsitsi pilutatud linikud, seintel — maalid vaibad. Tarass Ševtšenko ja naiste portreed. Kannaasiumivormis tütarlapse kaval ümarnägu, võrdas sulgedega kübaras preilikene. Ning ainult ühes ümmalises merikarpidest raamis — mehe portree. Fedir Danõlovõtš Orjol noil aegadel, kui ta veel mehe kotkas oli. Suits hambus, vaatab teraselt laia silme kaabu alt, nii et otsekohe äratavad tähelepanu. Suured ümarad silmavalged, just nagu keedetud õlvenal. Tõllal oli ta veel noor ning sarnanes mingil viisil Majakovskiga.

Kõike olin jõudnud haarata esimesel pilgul, vaid

Samal ajal tatsas Hanna Ivanivna vanainimeselikult pardi moodi ühelt jalalt teisele õõtsudes laua äärest kohuka puhvetini ning kliristas klaase ja lusikaid.

«Tulge Fedir Danõlovõtšiga mõtlesime end teega kostikeneles ta vahetpidamata. «Meil mõlemal on vene keele»

«Armastame maiustada.»

Kõik avas pärani aja jooksul tumedaks tõmbunud puhveti päkklipuust ukse, taganes sammu ning pani põlmed käed heldinult ja vanainimeselikult kõhule.

«Andake minu varandust, Tarass Demõdovõtš!» palus ta tangivalt.

Fedir Danõlovõtš kõverdas kord pilkavalt huuli, kord heasüdamlikult, kusjuures tema suurel paljal otsaesisel manglesid kortsulõõtsad.

Puhvetiriiulitel seisid kahes reas arvutul hulgal iga-aastased kausid ja purgid, mis olid pealt kollaseks tõmbunud paberiga kõvasti kinni seotud.

«See on unikaalne keediste kollektsioon!» kiitles Hanna Ivanivna õnnelike silmade sädeldes.

«Kummardas raskelt ning võttis nurgast ühe savi-

«Andake seda!» andis ta purgi võidukalt minu kätte. See oli mingi kõva mass, mis sarnanes kuivanud liimiga. Kollakale etiketile oli midagi kirjutatud. «H. Kustõžanov tindi, kuid suutsin siiski välja luua 16 aasta. Kirsikeedis, kivideda»

«Tulge?» kosis õpetajanna uhkelt. «Kahekümne-aastane keedis. Suveniir! On üle elanud revolutsiooni, lüüsi, segadusteaaja, nälja. Kaotas kõik, aga purgi

hoidsin alles. Kas maletate Fedir Danõlovõtš, mis suhkru nuga on see keedetud? Aga kirsipuud maletate, kus ma ei oleid marju korjasime?»

Fedir Danõlovõtš, ise kuivetanud nagu kirsikivi, vidutas lustakalt silmi ja turtsatas naerda.

«Milla! see kõik oli, Hanna Ivanivna! Vana mälu ei pea enam niisuguseid igivanu sündmusi.»

Mõne hetke vaatas Hanna Ivanivna kahjutundega ajaloolist purki, oli näha, et ta kõhkles. Ent siis asetas purgi otsustavalt lauale, klaaside kõrvale.

«Olgu pealegi: kakskümmend aastat on ta puutuma tunda seisnud, aga täna maitseme ära!»

Ning kuigi sõnad olid lausunud väga otsustaval toonil tundsin, et see otsus oli võrdne enesetapuga.

«Ei, Hanna Ivanivna,» ütlesin kindlalt. «Seisku ta pealegi, kui tal on niisugune ajalugu... See oleks lauakuritegu...»

Hanna Ivanivna lõi kõhklema. Vaatas uurivalt Fedir Danõlovõtšile, nagu soovides tema mõtteid lugeda.

«Ega teie, kallid, saagi teda sealt kätte,» toetas mind Orjol. «Ta on nii suhkrustanud, et isegi nuga ei võta.»

«Võib-olla on teil õigus,» ei kõhelnud vanake enam kaua.

«Pealegi, ütlen teile, Hanna Ivanivna, et niisugust keedist tuleb lõpuni hoida. Mõne aasta pärast muutub ta kivisöeks, siis aga umbes viie tuhande aasta pärast leiavad meie õpetatud järglased ta kätte. Küll saavad nad siis pead murda, mis moodustis see niisugune on?»

Fedir Danõlovõtš ei naernud, vaid itsitas kuidagi vanainimeselikult, Hanna Ivanivna kissitas heasüdamlikult silmi.

«Noh, saite nüüd vanaeide üle naerda. Missugune pilkaja te olete, Fedir Danõlovõtš. Juba aastates, oleks aeg tõsiseks ja arukaks muutuda, teie aga, nii nagu olite, nii jäitegi naljahambaks. Kui te selle üle nii kangesti naljaheidate, siis peidan ta kõige kaugemasse nurka. Las ta siis muutuda söeks.»

Hanna Ivanivna upitas enda kikivarvule ning hakkas oma puhvetis purke liigutama, Fedir Danõlovõtš aga vaatas armunult sinna poole — kas teda või tema kollektiiooni.

Mulle olid juba mitmed kõnelnud kahe õpetaja erakordsest armastusest. Nad on kogu eluaja teineteist al

tanud, ent millegiparast polnud abiellunud. Mõni ütles, et Fedir Danõlovõtš ettevaatuse, mõni aga, et Hanna Ivanivna otsustamatuse tõttu. Mulle tundus siiski, et Fedir Danõlovõtš oli rohkem armunud magusate se purkidesse kui nende perenaisesse.

Hanna Ivanivna näitas veel paarikümmend ajaloolist detaili ning jutustas detailselt igatühe ajaloo, tõstis siis igaüks kausikesse sellel aastal keedetud moosi ning hakkas neid teega kostitama.

Ent Fedir Danõlovõtšil jätkus naljasoont pärast

Kui teejoomine oli juba lõpukorral, tegi ta väga mu

Hanna Ivanivna! Mis keedist te meile andsite?»

Head! Värsket. Maletate, kui te mulle suvel korvikeetate metsmaasikaid kinkisite?»

«Ai-ai-ai!» vangutas Orjol pead. «Ja mina mõtlesin, et peate teed tõelise laagerdunud moosiga.»

Fedir Danõlovõtš! lõi eideke käed kokku. «Ah teid küll! Kuisin ju küll, aga te ei vastanud midagi. Oodake, teie kohe teise purgi... Hoian sellel juba ammu silma

«Hanna,» ütlesin, «vaadates puhveti poole, ent Orjol peatas vanakese:

«Teie muretsege, Hanna Ivanivna! Teine kord. Olen juba joonud.»

Hanna asetas käed risti rinnale, vangutas etteheitvalt pead, pooramata oma sõbralt armunud pilku. Siis pöördus ta minu poole:

«Kui võib teile veel pakkuda, Tarass Demõdovõtš?»

«Ma mina ütlesin ära. Pärast teejoomist meenus mulle, miks ma olin siia tulnud. Ütlesin, et mind huvitab õpetajate elamine, missuguseid nõudmisi neil on, millega ei olda rahul.»

«Oleme koigega rahul, Tarass Demõdovõtš, kõigega, kallid. Kõige rohkem aga oleme teiega rahul.»

Fedir Danõlovõtš märkas, et Hanna Ivanivna oli mu puhvikusse olukorda seadnud.

Kui olete te avameelne naine, Hanna Ivanivna! Ei tunne teid viimastel aastatel enam ära, ütlete noorele mehele otse suu sisse komplimente.»

«Ah, jätkel!» lõi Svitenko käega. «Vigurdate, muud midagi!»

Ent minule ta suski seletas, miks uue direktoriga rahul oli.

«Meil pole veel niisugust asja olnud, et esimest päevadest peale kõik õpilased kohal oleksid. Ka kütte puud samuti. Küsite, mille ule õpetajad kaebavad. Aga kas meie käest on seda keegi küsinud? Istume tihtipeo puudeta. Aga tänavu, näed, on kõik puud kuivaga kohal, lõhutud. Oli aga nii, et toodi nad keset talve, ja pooleks, Ulita kütab, kütab, need aga ainult ajav suitsu. Külmetada olen küllalt saanud. Ja veel — palju moosipurke on mul lõhki läinud! Eks see olnud külma pärast.»

«Hindamatu ja asendamatu kaotus,» pööritas Orj teeseldud kurbusega silmi.

«Naljamees!» müksas Svitenko teda kergelt va külge. Ning pöördus taas minu poole: «Aga teie, Tarass Demõdovõtš, andke mu avameelsus andeks, olete tõeline administraator!»

Nähtavasti selleks, et mitte lasta mul edasi punastada, tiris Orjol mu kiiresti külalislahke perenaise juurde minema:

«Kui te just pedagoogide kortereid üle vaatate, pa siis minu ateljeesse.»

Fedir Danõlovõtši tuba oli tunduvalt väiksem, valgem. Võib-olla sellepärast, et akna all kasvas aiaväenike, nähtavasti hiljaaegu ümberistutatud pihlakad, mõnede poolkuivanud kollaste marjakobaratega, võid olla aga seetõttu, et ruum oli pooltühi. Fedir Danõlovõtši «ateljees» seisis nurgas kitsuke metallvoodi, kaetud tagasihoidliku halli kulunud sõduritekiaga. Selle kõrval vihikutega kuhjatud laud, nurgas toetus vastu seinale jalata raamatukapp. Omatehtud maalipukil seisis tolmunud etuüd — midagi metsa sarnast, järve esiplaanil.

Jäin etuüdi ette seisma.

«Noorusepatud,» ohkas Orjol tagasihoidlikult. «Nagi gümnaasiumis olen veidi pintseldanud. Vanast peameenus see hakkasin jälle maalima. Ainult et va lõppesid otsa, ei ole saanud juurde murtseda. Unustan paluda kedagi, kes Krievisse sõidab. Ja see on minu raamatukogu.»

Sama uhkeldava väarikusega, millega Ganna Ivanovna avas oma purkide puhveti, tegi Orjol lahti oma raamatukogu

uusi ukseid ja hakkas mulle haruldasi raamatuid näitama. Tõepoolest, Fedir Danõlovõtšil oli kogu metoodilise kirjandus, mis nõukogude võimu aastail oli välja

Olen veendunud, et üheski metoodikakabinetis ei leia ta neid raamatuid. Uunikum!»

Uuete silmadega uurisin kogu seda kirjandust. Mõne kuu pärast pidin astuma instituudis riikliku komisjoni juurde. Kui hea oleks kõike seda lugeda, läbi mõelda! Fedir Danõlovõtš oleks nagu mu soovil silmist lugenud.

«Teile otsekoheselt, Tarass Demõdovõtš, et ükski raamat pole neid raamatuid puutunud. Olen vana inimene, ega armasta pühaduse rüvetamist. Palus neid teilt, Tarassko, — ei andnud! Kuigi ta on pedagoog ja üsna vanim inimene, siiski ei andnud. Ta on liiga pinna- ja raamat pole talle autoriteediks. Aga kui teid huvitab, võtke ja lugege.»

Ja ehkki ma vana õpetaja hääles kuulsin neidsamu muudkui, mis olid kõlanud ka Ganna Ivanivna kudrumoosist, tänasin Fedir Danõlovõtši ja lubasin, et loomata kasutan tema lahet pakumist.

Ma kiirustasin ma noorte õpetajannade poole. Minu sooviks rahulduseks polnud Antonina Nõkonivnat kohale. Jarõna Ivanivna võttis mu kohmetult, kuid rõõmsa vastu. Ta oli segaduses, ei osanud midagi öelda, silmi ja käsi peita.

«Ma ei hädal küsin, ehk on tal millestki puudus. Aga, olen kõigega rahul.»

«Kõikjaga jõudsin tema elamist vaadata. See oli toake. Korralikult ülestehitud sinine metallvoodi ilmselt koolile ning lausa kelkis oma valge voodi kohal rippus omatehtud vaibake, linasele le oli tikitud toonekurg, kes kostitab pikakaelalilist rebast. Väikesel, roheline paberiga kaetud laud varnas õpilaste vihikud ja raamatud.

«Ma olen juba lahkuda, ent mu silmad peatusid selle ilikrae ja halli mutsiga mehe portreel, mis seisis punasesse raami ja seisis keset lauda. Süda valusalt ja murelikult. Kes on see lopsakate nina ja ilusate läbitungivate silmadega mees? Mõttes asetasin oma portree tema oma kõrval.»

«Ega teie kamber külm ole?» küsisin ainult selleks, et mitte vaikida, ise aga ei suutnud pilku fotolt ära kiskuda.

«Väga soe. Palun istuge, Tarass Demõdovõtš,» toib neiu lõpuks.

Istusin omatehtud puutaburetile. Oleksin pidanud juba lahkuma, ent ootasin midagi.

«Tahtsite mulle midagi öelda?» meenutasin lõpuks

«Just nii!» nõustus tema.

Istusin, kuulasin ega suutnud tema roosalt häbeliku näolt silmi pöörata. Tema aga vaatas kuhugi aknast välja metsa, ning jutustas olukorrast oma klassis. Jutustas Kabanetsist, kes täna esmakordselt kooli ilmus ning tunni nurja ajas — müras ja torises vastu, sellest, et need õpilased ei taha ei koolis ega kodus üldse tööd teha.

«Tarass Demõdovõtš!» vaatas neiu mulle jutustust lõpetades otse silma. «Tuleb midagi ette võtta»

«Aga mida?»

Ta kehtas õlgu.

«Meie kõik loodame teie peale. Muuseas, ega see pole ainult minu klassis, teistes on veel hullem. Ainult te ei kõnele sellest keegi.»

«Aga mida siis õppealajuhataja ootab?» küsisin rõhkem iseendalt.

«Aah,» lõi Jarõna Ivanivna lootuselt käega. «Ten rohkem teoretiseerib.»

Istusime ja mõtlesime. Mul oli hea ja meeldiv tunne Jarõna lootis minule, uskus minusse.

«Hüva, püüame korda luua,» ütlesin lõpuks tumedalt kuid mitte ilma isiklikku väarikust alla kriipsutamata.

Oli aeg lahkuda. Tõusin püsti. Ning jälle pöördusin just nagu mehaaniliselt laua poole ja mu pilgud söögid sid portreesse.

«Keegi sugulastest?»

Ta ei jõudnud vastata. Üksele koputati. Sisse jooksis Antonina Nõkonivna.

«Tarass Demõdovõtš! Mulle öeldi, et te mind otsisite et tutvute õpetajate elu-oluga. Mind polnud kodu ootan nuud teie külaskäiku.»

Ta pööritas hoolikalt oma silmi, tegi poolnaljatled kummarduse ning osutas paluvalt käega.

Jätsin ohates Jarõnaga hüvasti.

Šuhnovskõiga sain ma alles õhtu eel kokku. Ta jalutas oma maja juures nagu tavaliselt. Nähtavasti oli ta juba tukkunud ning nüüd rõõmus ja rahulolev, higist lühiva löuaga.

Kõnalt saingi teada, et minu suhted Petro Kovaletsiga olid monele juba silma hakanud.

«Teate, Tarass Demõdovõtš, meil on teiega midagi ühist. Vaatasin, kuidas te täna Rajakaga läksite, kuidas ta teile koeramoodi silma vaatas, ning mulle meenus üks asi minu elus...»

Küsisin imestusega:

«Missuguse Rajakaga?»

«Ih, selle rõõvliga, Kovaletsiga,» seletas Šuhnovskõi liigastades heameelest.

Ta teeskles, nagu poleks märganudki mu küsimuse

Kas teate, Tarass Demõdovõtš, et kõik küla kodutud koerad ja koerad jooksevad ka minu juurde. Oli üks juhust minu elus. Vist Odessas, nälja-aastal. Kõnnin mõtlesin ega pööra millelegi tähelepanu. Pööran ümber, minu juurde jookseb umbes kümnekond koera. Kõhnad, pulssivad. Lähenedasi, nemad järel. Jään seisma, koerad poolringis ümber, vaatavad otsa. Püüan ära ajada — ei tule kõne allagi. Alles siis, kui malaka võtsin ja kõige lähemale virutasin, jäid must maha.»

Koeri, ka neid malakaga,» mõtlesin.

Juba hiljem taipasin, miks koerad mu järel jooksid: mul oli tükk vorsti taskus.»

Kas arvate, et Petro Kovalets tahab minu tagant minult varastada?»

«Tea,» kehtas Šuhnovskõi õlgu. «Minu portfelliist võta vihikud välja, teie kohta ei tea pead anda.»

«Mida olla, et ei julge.»

«Mul pole portfelli, Mõhhail Amadejovõtš,» pöörasin mulle jutu naljaks.

«Mõnamatult astus meie juurde Nedokuss. Ehkki ta oli kasvukohalt veidi tuse, kõndida suutis ta korralikult, õigemini ei kõndinud, vaid veeres mööda maad.»

«Tere õhtust, seltsimehed pedagoogid!»

Kõrni Kõrõlovõtš, seda olin märganud juba esimesest

tutvushetkest peale, tavatses pista jutu sisse mõne õpetatud sõna. Sealjuures pilgutas ta kavalalt oma sädelvaid silmi: kuulsite, mida ütlesin?

«Noh, kuis on, direktor, kas lendasid täna koolimaj
sinu rongad ja öökullid?»

Teesklesin, et vihastan.

«Mis jutt see niisugune on, kallid inimesed. Ma tõesti ei armasta, kui lugupidamist väärt, palja pealga, auväärt kodanikud kutsuvad lapsi hüüdnimede järgi. Kas teate, mul endalgi polnud sellepärast omal ajal elu-
 »

Suhnovskõi kissitas rahulolevalt silmi oma nappi
prilli paksude klaaside taga. Nedokuss liigutas naga
rakan oma musti vurre.

«Kes neist nüüd aru saab, kuidas nende egiid n...
on, kui isegi vanemad neid teisi ei hülja. Tuleb su...

«Tulid, Kornī Kōrōlovōtš, tulid. Ka Kabanets tuli.»

«Noh, see tuleb ikka »

Nedokuss noogutas võidukalt pead. Ta oli ilmselt rahul.

«Olgu siis nii,» ütles ta mõne aja pärast, «ärge nüüd enam mu vanu konte tülitage. Küttepuud sul on, plannud remondid, lapsed on kõik koolis. Ise aga tahtsid Kõrvilivkast putket teha. Naha, et ka sinul, vennas, pole kunagi natust kuhiaga.»

Korni Kõrõlovõtš pilgutats se prakult silma ning
sutas mind õlale käega, mis oli raske kui kaaluviht

«Oh ei,» ütlesin Korni Kõrõlovõtšile. «Ega te minu lähti saa. See on alles algus.»

Nedokussi muretu naeratus kadus vurrudesse, ta
tis minu poole valvsa pilgu.

«Õpilaste distsipliiniga ei saa rahule jääda. Te teate, kuidas Kabanetsi poeg end klassis ülal peab?»

Nedokuss oleks nagu paugupealt kõik luugid sulg
nud ja eesriided alla lasknud.

«Ei tea, ega tahagi teada,» ütles ta kuivalt ja rahul olematult. «Sul, vennas, on nii nagu tolles muinasjut kalamehest ja kalakesest. Anna puid — säh! Anna plank — sän! Anna raha — säh! Anna õpilasi — säh, õpilasi! Aga nüüd tahad sa ka kalakest ennast, — keegi su lapsi koolis potitaks?»

Heasüdamlikust, rõõmsast ja sõbralikult lihtsast N
dokussist poindud jäänud jalgegi. Ning mis peamine, n

...mutnud kuidagi aru saada, kas ta kõneleb tõsiselt
...nõuab

...kullalt! raputas ta rasket rusikat õhus
...koguduse kokku, eks siis tuleb ka palvet
Distsipliin on koolis kohustuslik, seda nõuame?
nini, olgem terved. Kiirustan nüüd Sjagailo
est kui seisan veel hetke siin, ei tea, mis viguri
mu vaese pea jaoks välja nuputate. Vabandust!
...atust energiast lausa pulbitsev Kornī Kōrōlo-
...haglasse. Vaatasime mõnda aega talle naer-

1. Sergei Suhnovskõi lõpuks häält. «Rohkem meid ei pigista, ta on end tühjaks ammutanud ja ei eest»

i suutnud ikka veel julgust koguda, et õppeala-
ametiasjust kõnelema hakata. Eelseisev jutu-
tegi mind veidi rahutuks ning ma lihtsalt ei
lindas seda alustada. Kunagi oli Šuhnovskõi
haud, et ta kindlustab õppetöö kulu täielikult,
võleks aga jäägu organisatsiooniline tegevus.
a ei kavatsenud sugugi piirduda administraatori
koolis, mõtlesin siiski pikalt selle üle, kuidas Mõh-
Amadejovõtšiga ühist keelt leida. Kartsin, et ta
ast veel vihastab: oli ta ju kogenud inimene, eni
jal ka suur enesearmastaja ja kõva karakteriga
tasin tänasest kokkupõrkest Parasjaga. Tunnista-
usalt, et ma ei osanud kangekaelset tüdrukut mõju-

uhnovskõi kuulas tähelepanelikult, noogutas süngelt. Ma ei varjanud oma muret ka selle üle, et suur opilasi käib koolis ilma igasuguse huvita, ainult pärast, et neid sunnitakse.

«on kindlasti niimoodi!» toetas Mõhhail Amade-reipalt mu mõtteid. «Ütlen teile rohkemgi. Milles lokussil õigus? Korjasime kooli kogu rämpsü, nüüd üda nendega. Kas siis niisugusest nagu Kabanets inimene? Kurjategija, huligaan, joodik — kõik oovite, aga mitte aus töötaja. See on ternal ve-

«ivate nimoodi?»

1. Si arva, vaid tean. Mina, austatud Tarass De-
otš, olen tallanud kaks korda kauem neid elu-

radu, õpetan juba kaheksateistkümmend aastat, sell
ajaga on terve põlvkond üles kasvanud. Ma tean, m
sugused on parandamatud.»

See kõlas juba kui süüdistus minu vastu. Ma vaikisin
mõtlesin:

«Kuidas jääb siis koolikohustusega?»

«Ja mis sellest? Mõtlete, et kui te praeguseni saavut
site seda, et kõik lapsed käivad koolis, siis pole ukse tah
enam kedagi jäänud? Aga kas või teie Kovalets, ja o
veel teisigi temataolisi...»

Hakkasin aegamisi taipama, kuhu Šuhnovskõi o
juttu sihib.

«Meil on sihukesi ulakaid küllalt olnud. Ent mööda
aasta-teine ja tema kas ei tulnud ise enam või ta lihts
heideti koolist välja. Samal ajal tegi elu oma töö, laps
kasvas niisugune ohelik, et kool kirjutas ta vanuseph
ületamise pärast välja.»

«Kuid see on ju riigi petmine?»

«Ja teie arvate, et Kvotška lastest õnnestub teil int
ligente kasvatada?»

«On nad siis saatanast nimetatud või kannavad ming
pitserit?»

Šuhnovskõi tõmbas oma näo kannatamatult krimp
lõi ükskõikselt käega, jai seisma ja võttis mu pintsal
äärest kinni.

«Kas ma siis sellest kõnelen? Taevas küll, kas meil
siis teiega mingid lahkhelid, või mis? Kas ma siis ri
likku ülesannet ei mõista? Kuid üks asi on mõista
teine taita. Saavutasite seda, et kõik lapsed käivad ko
lis, suurepärane! Kas arvate, mina ei rõõmusta, et lap
on koolis üheksakümmend kaheksa, üheksakümmen
üheksa protsenti? Seda pole ju varem olnud?»

Mu süda läks kergernaks. Ma polnud lihtsalt mõin
nud kaaslast. Isegi piinlik oli. Hakkasin jutustan
Kabanetsi poisil ulakustest Jarõna klassis. Ei unustano
oelda ka seda, et taolised juhtumid leiavad aset teistes
klassides.

«Arvan, et on jõudnud kätte aeg külastada kõigi õpe
tajate tunde ja pidada distsipliini küsimustes pedago
gilise kollektiiviga nõu,» tegin Šuhnovskõile ettepaneku

«Kes jutustas teile korralagedusest klassides?» küsi
Šuhnovskõi. pärast lühikest vaikimist.

Jarõna Ivanivna.»

lohkail Amadejovõtš jäi poole sammu pealt seisma,
ilmad pilukile ja tõstis pea kõrgele. Tahtmatult
in ka mina taevasse: seal ujusid rasked, hallid
mis heitsid maapinnale tiheda õhtuse varju

Jarõna Ivanivna? Amises ta «Noh, nemad seda
põlv võivad! Arvasin isegi ära, käekirjast on ju näha!»
Tõlge meenus jutt Jarõnast, kui ma kooli vastu võt
kapäevaste askeldustega olid need sõnad unune
peast välja lennanud. Ehkki ma polnud tütarlap
nagi õelnud ning kartsin isegi pilguga oma tun
net, olin harjunud pidama teda omaks, kõige
omaks inimeseks. Vaatasin läbi tema isikliku toi
veendusin, et tal pole mingit meest, et meid lahu
nult aeg. Sellest oli meil puudus. Tööd oli nii
dju, et muule mõelda polnud lihtsalt võimalik! Ent
minu alateadvuses kujunes iga päevaga ikka eredamini
netk, mil võtan neiu käest, vaatan talle silmi ning
ntlen välja kõik, mis on mõttes mõlkunud ja südames
pakitsenud. Ma ei mõelnud selle üle, et Jarõna võib
minu kutsele mitte vastata. Ta peab mind mõistma, sest
tema on minu saatuse.

ing just temast kõneles Šuhnovskõi niisugusel hoo
letul pilkaval toonil nagu kellestki, kes ei vääraks min
get lahelepanu.

Aga miks?» küsisin ma kuival. «Mulle näib, et ta on
mine õpetaja»

Noh, või veel? Tuleb ju kannused teinuda. Ah, Ta
Demodovõtš, kunagi oli neidudel kaasavaraks raha,
et ta satsid, nuud on parimaks kaasavaraks karakte
r...

Kehitasin arusaamatuses õlgu

Jarõna Ivanivnat huvitab hall karakullmüts enam
oli asi,» ütles Šuhnovskõi õelalt

gi oleks mulle nagu rusikaga rindu löönud. Silme
kerkis otsekohe too portree neiu laual

«Kas ta siis...?» küsisin, püüdes olla nii ükskõikne kui
hagi võimalik.

Šuhnovskõi hakkas meelsasti kõnelema, nagu oleks ta
must lausa oodanud

Ta on uhke plika. Mõkõla Ivanovõtš ründas küll, ei
vutanud aga midagi, ehkki on kogenud seelikukütt.

Nii mõnigi poiss puudis tema ümber lipitseda, kõigile andis korvi. Ent möödunud sügisei kais siin volinik oblastist, see oma halli mütsi ja kraega võlus ta otsekohe. Ise sihuke nääpsuke, kollane kui sidrun, aastates ja võib-olla isegi abielus, aga nõidus meie printsessi ära.

Šuhnovskõi jutustas seda allakriipsutatud kahjurõõmu ja pilkega hääles. Ma tardusin paigale, mu jalad ei tahtnud liikuda. On see unenägu? Ei, see on hirmu viirastus, see ei ole õige, ma ei tahtnud neid sõnu uskuda.

«Nad käisid koos ringi, mees ööbis tema juures. Sealt volinik haiglasse viidigi,» naeris Šuhnovskõi tasa. «Tub oblastist kiirabi ja viis ära.»

«Kuidas Jarõna Ivanivna siis...»

«Mis temal. Ootab nüüd. On kirjavahetuses. Tüdrukud uurisid välja, et ootab, kuni see naisest lahutab ja ta enda juurde kutsub. Seepärast teenibki kannuseid tahab positiivset karakteristikat saada...»

Šuhnovskõi sõnad jõudsid minu teadvusse nagu läbi udu või maa alt.

Ega asjata juba lidsetest aegadest peale räägita: üh häda toob teise endaga kaasa.

Ma ei jõudnud veel esimesest hoobist toibuda, kui saatus oli juba käe tõstnud, et mind teisega rabada.

Mõnda aega kõndisime Šuhnovskõiga vaikides. Meie säst langesid pikad varjud, taevast kihutasid sügisilved ilm kaldus vihmale.

Tuli kirjajakandja, tervitas tagasihoidlikult. Minu ulatas kirja, Šuhnovskõile ajalehed. Ma ei heitnud kiirgale pilkugi, peitsin selle otsekohe taskusse. Mul oli täiesti ükskõik, kes kirjutab ja mida kirjutati. Jarõna ei ole minu oma ega saa selleks iial. Mina aga olin elanud lootuses, petnud ja suigutanud iseennast.

Šuhnovskõi lehitses ahnelt ajalehti, hoides neid peaaegu silmade all, sest õues oli juba pime. Mind ei huvitanud aga isegi see, mida lehes kirjutatakse. Silme ees seisis ikka too halli kraega ääristatud nagu ning sinised veidi pilkavad ja veidi kurvad silmad.

«ngune sigadus!» ütles Šuhnovskõi jaksu rahuloleva hääles. «Ega siis asjata öelda: «Keda mõeldakse jumal, seda ka inimesed.» Millal antakse teile mu? Eks katsu misugustes tingimustes tööd

teha. Muld häiris vähe see, mis oli õppealajuhataja rahu olnud, ega lasknud tal tööd teha. Mul oli oma mure, mis võis veel sellega võrdne olla?

«Ei pole veel näinud?» ulatas Šuhnovskõi mulle rahuloleva ajalehe. «Jälle meie kooli kohta.»

«Jätkan mehaaniliselt ajalehe ning hakkasin pealkirju muutama. Üks neist tegi mu päris kaineks, tõi maa peale

«Zalužnõi «pedagoogilised harjutused»,» lugesin ma. Lugesin üleni kuumaks, siis kattusin külma higiga. Tõstsin silmade ette ja lugesin.

«Kas ometi on Kovalivka koolil vedanud, teda ei hakata enam kooliskäimiste madala protsendi pärast koolist väljaajama. Täna on kõik õpilased koolis. Selle «pärase» saavutuse eest on kovalivkalased tänu avaldanud koolidirektorile sm. T. D. Zalužnõile.

«Parass Demõdovõtšil ei ole puudust olnud energiast rüetõelusest, mida võinuks hoopis paremini kasuandarmimeetodil, mitte aga õppetöösse teadliku kasvatamisega on direktor kõik lapsed kooli saanud. Nüüd kõnnivad mõned neist siin pea peal, teised jooksevad nõelu naabritele ribide vahele. Selleks et korda teha, on direktor appi kutsunud lastevanemad vitsakimpe, kes «õpetavad» distsipliinirikkujaid otse klassis. Näiteks 4-nda klassi õpilase Vassõl Djagiliga, keda ma enda lihane vanaisa oleks peaaegu surnuks löönud, sest see toimus klassis, kõigi laste ja ehmatusest teadlaste õpetajanna nähes.

«Pärane on ka sm. Zalužnõi õppetöö korraldus. Selle asemel, et õppida keelt ja matemaatikat, lõhuvad lapsed iga päev mitu tundi kuni nõrkemiseni ja peaaegu koolile puid ja tassivad need kuuri.

«Kõik kolhoosnikud jälgivad vaikides seda korraldust ning ootavad, missuguste «pedagoogiliste» viisidega röömustab uus direktor neid veel, kui ta sellele kohale kauaks istuma jääb.

V. Matsko.»

Sel ajal kui ma artiklit lugesin, kõndis ärritatud Suhnovskõi minu kõrval edasi-tagasi ning pomises omaelt.

«Kurat teab, mis asi see on! Ei lasta inimesel veel toole hakatagi, kui juba kriitika. Küll on säärane kriitika ära tüüdanud! Kuid tuleb kannatada, sest kriitika ja enesekriitikal püsib kogu meie riik. Aga sellesama rumala kriitika pärast ei jää ükski direktor külasse pladama.»

See artikkel oli raskeks löögiks, löögiks lagipähe meelekohta, südamesse. Ühesõnaga oli sihitud ning tabas inimest elukeskuse. Mõttes olin ma Suhnovskõiga nõus: see polnud kriitika, vaid rumalus. Ent see olis siiski hoop. Ning arvatavasti, kui ma just enne seda poleks veelgi raskemat saanud, poleks ma käesolevat üldkergesti talunud. Kuid praegu oli mul täiesti ükskõik.

Üks hoop rohkem, üks vähem. Egas maailmas ikkõigust ole. Jarõna, seesama neiu, keda olin eluaeg oodanud ning oma rahututes noorukiunenägudes näinud pole minu, ta kuulub teisele. Nüüd polnud minu jaoks enam midagi huvitavat ei elus, ei Kovalivkas, ei selle ajalehes. «Pedagoogilised harjutused»? Rumalus! Tegelikult kõik õigesti, siirast südamest, ning tagajärjed olid silma nähtavad. Ent milleks oli mul seda kõike nüüd tarvis?

«Kuidas te sellele provokatsioonile vaatate, Tara Demõdovõtš?» tegi Suhnovskõi juttu.

Ma oskasin tema peenetundelisust hinnata. Mis seal rääkida, ta oli taktiline inimene, oskas sõna sekka öelda värsket haava ettevaatlikult puudutada. Ent mul polnud jõudu vastamiseks. Lõin vaid lootusetult käega ning liikusin vasinult kodu poole.

«Nagemiseni!» hüüdis Mõhhail Amadejovõtš mulle järele.

«Head ööd!» vaatasin ma tagasi.

Noh, mis hea öö sinu nüüd tulla saab! vaadles Suhnovskõi vastu. Kui olin juba kaugel, küsis ta. «Kõppenõukogu kutsume homme kokku?»

Tema hääles kuuldus pilget, ent ma sain endast võtta ja vastasin kindlalt:

«Tingimata.»

Astusin tuppä. Sin oli päris pime. Ma ei hakanud tuld süütama. Istusin voodi äärel ja haarasin pea kätte vahetult. Ma ei tutsa oli mitte midagi mõelda ega midagi tunda.

Kuul see, mida olin südames nii hellalt hoidnud, purunenud ühe hetkega. Kirjutati ajalehes? Kirjutatagu... Võtku aga kiiremini kohalt maha, sõidan siit ara, mul läheb kergemaks. Ah, Jarõna, Jarõna, mida sa küll oled teinud?

Lundsin end täiesti üksildasena kogu maailmas. Oleks maagi siin, aga ega temalegi kogu häda rääkida saa, tal ei ole muresid küllalt. Olid mul Skrõpali koolis sõbrad, oli ausa südamega Sisalik, ent oma häbiks olin nad kõik unustanud, nagu poleks neid mu elus olnudki. Mis mul siis jäänud oli? Ainult «pedagoogilised harjutused»... Põrgusse kõik, põrgusse!

Ma nutab, aga silmad on kuivad, pea on tulvil mõtteid, nad lausa keerlevad vurrina mu peas, otsustamine on külm, kopsudel on õhust puudus, kuid rind paisub vaevu-vaevu. Kuhu küll kaduda, et mitte kedagi

mitte kedagi kuulda, kuidas vältida homse päeva hõnnikut ja kaastundlikke pilke? Aga miks kaastundlikke! Ennemini kavalaid, võidurõõmsaid, sest ega seda artiklit siis naaberkülas kirjutatud.

Keegi kolistas ukselinki, uks avanes praokile.

«Palass Amõdovõtš!»

Ma hüüdis pisike Galja, minu perenaise tütar. Ma lasin koolis, toidul olin aga naaberkolhoosniku juures.

Mis on, Galja?»

Ema ütles, et tuleksite sööma...

Ütle emale, et ma ei taha süüa.»

Ütlen. Head aega!»

Nagemiseni, Galja!»

Lapse pudikeel, siiras ja südamluk «head aega» soojendasid veidi südant. Võin kõigest, kõigest loobuda, olla direktor, elada ka ilma... Jarõnata. Ent kas ma läbi ilma selle siira ja asendamatu «head aega'ta»? Kuid need väikesed ei reeda, nad üksi on avala hinnatavad, mis mõistab ka minu suurt armastust. Ning neid ei oleks ja siiraid, puhtaid hingelt ja mõtteilt, nagu rõõmsa varahommik, tuleb kasvatada, et neist ei saaks, loodku jumal, mingisugused matskod, kes taolisi artikleid kirjutavad. Et poleks nende hulgas reeturit. Ent mis muutub siis Jarõna? On ta siis süüdi, et armusin temasse korvuni ja olen nüüd nagu märg kanapoeg... Ta on minu õnne leidnud, otsi sina, tuvikene, nüüd oma...

Nagu kusagilt udusest kaugusest vaatasid vastu Nastusja nii tuttavad näojooned. Terav ninake, näol rohekad täpid, teineteisest kaugel asetsevad pungsilmad. Ent kui palju soojust, kui palju armastust on neis silmades! Kuidas oleksin tahtnud, et tema, minu Sisaliku-põnn, oleks praegu ukse avanud ja sisse astunud! Et tema, nagu Hanna Ivanivna keedaks mulle kogu eluaeg süüa... Ainult, ta pole vist selle töö peale meister. Tihtipeale keetis sügiseti magusat kõrvitsaputru. Küll sai selle pudruga nalja!

Märkamatult kandusin oma mõtteis Skrõpalisse, kõnelesin sõpradega, kõndisin põllul Sisalikuga, tahtsin öelda talle midagi eriti tähtsat... Pidin kõnelema Jarõnast, oma purustatud südamest. Ainult Nastusja oleks mind mõistnud, kuid ta on kaugel, ta ei tea midagi...

Keegi kohistas ukse taga, oli kuulda Nedokussi madalalt haalt. Tõusin kiiresti püsti, kompasin väriseva käega laualt tikke.

Nedokuss ja veel keegi pikk mees astusid tuppa.

«On sin elavat hinge?»

Tõmbasin tikust tuld. Nedokussi taga paindub nagu pilliroog Jakiv Stepanovõtš, kes on külanõukogu esimehest poole pikem. Nad mõlemad kissitavad ereda valguse käes silmi. Süütasin värisevi käsi lambi. Palusin külalisi istuda.

«Pole viga, küll seisame,» vastas Nedokuss kuidagi süüdlaslikult. «Ega me kauaks.»

«Ainult hetkeks,» piuksus Kornj Kõrõlovõtši bassi järele Sjagailo peenike tiiskant. «Otsustasime naabrit vaatama tulla.»

Mõistsin, miks Nedokuss ja Sjagailo olid nii hilise tunnil külla tulnud. Kiirustasid nähtavasti mind lohutama. Ja see oli tõepoolest vajalik, sest olin päris liimist lahti. Sellest läks süda soojaks, kuid meel veelgi kurvemaks. «Kui teaksite, sõbra, et see artikkel tähendab mulle niisama palju kui möödunud aastane lumi. On teisel asju, mis on parandamatud.»

Nedokuss sammus ärritatult oma vanade saabastega mööda tuba:

«Ajalehte oled nainud?»

«Nagin,» vastan talle.

Nedokuss köhis kõri puhtaks.

«... ja paanikasse satu Maletad, ma ju...»
«... et sa ei...»
«... aga mustulnuka tule alla. Pole sa ei esi-
ka vi mane Matsati mind, ka Jakiv Stepano-
ma noosi kätte.»

«... eks nagu kasklust oodanud, et jutusse sek-

on, Tarass Demõdovõtš, niisugune komme. Ka
... Matsko mitu korda kirjutanud. See, ma
... on Kovalaka haruldus. On ju mõnes paik-
... teises vana kirik, kolmandas — mõni tamm,
... Matsko.

«... on? küsisin.

«... vennas, küsi,» laiutas Nedokuss käsi.
... rajoonis leht ilmuma hakkas, tekkis seal ka
... ko, nagu puuk puu sees. Ja kaval on ta, kurat!

«... ab, siis kõik nagu oleks tõepoolest nii ja mitte
... Näed sinulegi torkas ära: küttepuudest, ja koo-
... tatest ja Homast, nagu oleks kõik tõepoolest nii-
... moodi olnud. Ei külge saa kusagilt hakata. Ja kirjutatud
... andas on, vennas! Sina, Tarass, ära nina norgu lase.
... ära. Kui Matskot kartma lööd, oled kadunud
... Tema, vennike, on siin juba palju puid langeta-
... Nagin kord kinos, kuidas amblik neid puudis, kes
... rku olid sattunud. Ainult luud-kondid jäid järele
... t ole mehine. Meie Jakiv Stepanovõtšiga pidasime
... musele vastu, meis on juba, noh, mis see nüüd oli,
... välja kujunenud?»

«... muniteet, antimatskotiin, Kornj Kõrõlovõtš.»
... lokuss hakkas tumedalt naerma.

«... jah, seesama imunitskiin! Sest, vennas, kahju,
... kaed üles tõstad, sa oled hea inimene. Ütlen sulle,
... ausalt, olen sind armastama hakanud... Võib-
... pärast, et esimest korda näen tõelist direktorit.»
«... istunud minu juures kaua. Kõnelesid ühest ja
... sus hakkasid hüvasti jätma.

«... midagi ei lähe nii nagu vaja, ära siis häbene,
... tles Nedokuss hüvastijatul. «Ega ma sind, ven-
... eksupoisiks jätta, tõe eest astume alati välja.»

«... tsin neid ukseni. Tulin tagasi, istusin laua äärde
... jäin mõttesse. Nii! Mis siis ikka, hakkame tööle, kas
... leme, või käed üles, poja?»

Mulle meenus kiri. Võtsin selle taskust, ent ei jõudnud isegi vaadata: keegi kolistas jälle ukse kallal. Süda võrastas ärevuses: «Kas tõesti tema?»

See oli mu perenaine.

«Tõin teile seeni. Praadisin koorega.»

Avasin juba suu, et ära öelda, kuid märkasin naise selja taga kräsupaad. Noh, näed nüüd, ise kutsusin külalise seeni sööma ja unustasin ära

Võtsin käteräti sisse keeratud poti ja kutsusin Petro. Ta kõhkles hetke, astus siis tuppa ja tõmbas silmad kinni nagu kass heleda paikese käes.

Praetud seened lõhnasid isuäratavalt. Petro neelatas sülge, kuid minu jaoks polnud sööki olemaski.

Panin taldriku lauale ja istusin ka ise laua äärde

«Söö, poiss!»

Petro vaatas mind uurivalt, kuid toitu ei puudutanud.

«Sa söö, ära mind vaata.»

Poiss võttis tüki leiba, kahvli, kuid sööma ei hakanud. Siis löid tema murelikud silmad arusaamises saba otsa:

«Te mõtlete, et nad on mürgised?»

Tahtmatult olin sunnitud naeratama.

«Vaatasin ise kõik järele, ühtki paha seent ei olnud. Näete, kuidas mina süüan.»

Ja poiss hakkas ahnelt sööma. Algul püüdis ta ennast tagasi hoida, kuid oli nähtavasti väga näljane, sest varsti unustas selle.

«Lugu pole mitte seentes, Petrik, elu on mürgine.»

Poiss ainult vaatas mind imestusega, ent ta ei osanud nende sõnade mõttest aru saada. Ka mina võtsin kahvli kätte. Maitsesin. Seened olid tõega suurepäraseks. Hakkasin neid üha kiiremini sööma ning seejuures mõtlesin halvema isuga kui Petro.

Pärast õhtusööki seadis poiss end minekule, kuid millegipärast viivitas veel ukse juures. Mina aga olin selles meeles, et kuigi märkasin tema segadust, ei tulnud mul otsekohe mõttesse pärima hakata, mis tal viga on. Õnneks polnud ta just häbelike hulga

«Lubasite mulle raamatu anda.»

Õnnelikuna astus ta minema, kingitud raamat kaenla all. Ukselävelt hüüdis

Homme ajan teid jälle üles. Homme on hirmsasti ni

Poisi sammud vaibusid, vaikivad seinad jäid tasa ümbritsema. Võtsin jälle kirja taskust.

... oli Nastusjalt. Avasin ärevuses ümbriku ning lausa neelasin sirgeid, õpilaslikult ilusasti veetud ridu. Publi tüdruk, Sisalik, alati teab, millal tuleb käsi ulatada!

Tervitus, Tarass!

Nahtavasti on sind seal sinu Kovalivkas lausa ära unustatud ja nõiutud, et oled meid vaeseid päris unustanud. Või on kriitikaga sind seal nii oimetuks löödud,

unustasin kõik. Halb tuju oli nagu käega pühitud. Lühikesed ja muigasin, siis pahvatasin nagu hullumeelne üle terve toa laginal naerma. «No küll on Sisalik, saatana-ling! Kust ta küll sellest kriitikast teab, kust teab, et on oimetuks löödud?» Jätkasin lugemist, ise naerust tehes.

... veel siamaani liigutad suud nagu kaldale visatud. ... Lugesime sinust ajalehe juhtkirjas ja, tõtt öelda, aga kadestanud just. Aga mis siis ikka — oled ise süüdi: jätasid meid maha, eks hoia nüüd saba sorus. Läksid omade juurest ära, nüüd pea vastu, küllap tuleb veel hullematki.»

Kui ettenagelik ta küll on, meie Sisaliku-põnn! Mis tuleb, see tuleb! Õigemini see ongi juba käes, lollike, aga mina muretsed. Ning naersin jälle, kuid nüüd kibedalt, teletult.

Ning veel, Tarass, esiteks ära ole pörsas — kirjuta sunni, et sinust hakatakse siin halvasti mõtlema. Teiseks — ära anna alla, kui vaja piike murda, siis murra. Ning ära unusta, et sul on sõbrad. Kui seda meelepead, on maailmas kergem elada. Tervisi meilt kõikidelt. Ootan vastust

Sinu Sisaliku-põnn.»

Kaisin erutatult mööda tuba edasi-tagasi. «Sinul on sõbrad. Meenuta neid ja kohe on maailmas kergem elada.»

Haarasin kiiresti sulépea, võtsin paberi, hakkasin kirjutama. Kirjutasin kaua. Kirjutasin kõigest, kõigest. Sellest, kuidas siin vastu võeti, sellest, kuidas esimesel koolipäeval ainult neljandik õpilastest kooli ilmus. Ka sellest, kuidas Nedokussiga kõnelesin. Kuidas õpilased kooli kogusin. Kirjutasin kord vihaselt, kord irvitades iseenda ja teiste üle. Jutustasin küttepuudest, Vasja Babaki initsiatiivist, ka Djagil taadi malakast ja samuti Sjagailo ruunast. Kõige lõpuks kirjutasin Matsko artiklist ajalehes ja sellest, et sain ka oma «matsud». Ühe sõnagagi ei viidanud oma tunnete Jarõna vastu. Ma ainult mõtlesin sellele. Ning kirjutasin, et mul on väga, väga raske, et nii raske pole veel kunagi elus olnud. Tunnistasin ka seda, et mul pole siin nii häid sõpru kui Skrõpali.

Akna taga oli hakanud vihma tibutama, nutsid pisaraid aknaklaasid. Valgusvihk langes otse välja ning kiskus pimedusest viltused vihmapiiskade kriipsud ja mustpaplite tüsedad tüved, mida mööda roomasid ussina alla veenired. Vaatasin üksisilmi vihmapiisku aknaklaasidel, siis lugesin tahtmatult oma kirja üle.

Lugesin üle ning pikemalt mõtlemata rebisin ta vaadesteks tükkideks. Seal oli kirjutatud: «Mul on väga, väga raske.» Sisalik loeb läbi ja on otsekohe siin. Minul aga puudus praegusel momendil veel ainult see. Oodaku veidi, järgmise aastani...

Ning mõtlesin Jarõnast juba rahulikumalt. Mis siis ikka! Tähendab ta polnud minu saatus. Oleme sinuga ühesuguses olukorras, Sisaliku-põnn. Ka minule pandi siin oma kõva saps ära. Eks sa oota, tulen veel sinu kõrvitsaputru sööma... Las ainult Jarõna laheb peast, ta peab ju ükskord ununema. Sõidab oma hallmütsi juurde, saan siis kergemini hingata. Senini aga hingan raskelt! Hea veel, et suutsin end tagasi hoida ja armuavaldusest hoiduda. Oleks alles silmad häbi tais olnud, kas võin põgene külast! Aga mis niimoodi viga? On raske-maidki asju üle elatud, saan ehk sellestki jagu. Mõtleks nüüd, valis endale halli papaaha, imetlegu siis sedal! Minul pole ei halli ega ka musta mitte, lasen läkilakiga ringi...

Ajaleheartiklit ma enam ei meenutanud. Häda suur, kui see kõik oleks tõsi, aga vale, nagu tavatses ema

... külge ei kleepu. Ja kui kleepubki, siis kuivab ja puideneb kui savi maha.

Kirja ma siiski kirjutasin. Lõbusalt ja naljaga pooleks kirjutasin, kuidas ma sandarmiks olen muutunud ning aga ähvardades lapsed kooli ajan, kuidas mul Pomolovski bursa eeskujul Homa-taat iga päev alistamalt peksupukis nuhtleb, kuidas kõik ühest minu sõnastavad. Kirjutasin, et Kovalivkas on mul hea, sest Homa kui kuu ajaga olen palju kuulsamaks saanud ja Skrõpali nelja aastaga.

Lasapisi rahunesin, võtsin raamatu. Ehkki kõneldakse, inimasel õöl on uni niisama hea kui pärast moonite söömist, minust oli ta küll seitsme penikoorma jäänud. Alles koidu ajal vajus pea märkamatuks ja jäin tukkuma. Ning nägin und: kas oli Ichnovskõi või Gorobets, hiiglasuur kuulipilduja kes astus naerdes minu juurde, seadis lasketoru suu rinda ning vajutas päästikule. Kuulipilduja tõusis tumedalt tärisema, rindu tungisid kuulid, okkad ja ohakad. Tõstsin pea. Keegi kloppis aknale. See oli Petro Kovalets. Ta seisis paljajalu märjal liinil ning ilmselt värises. Vihm oli juba lakanud, keset ööd oli suur loik, taevas kihutasid madalad vihma-

... «Demõdovõtš! Täna saab hirmsasti seeni: tule alas,» hüüdis poiss.

... nt metsa läks ta üksinda. Ütlesin, et olen väga kinni, ... in koju

... i möödus minu teine uneta öö Kovalivkas.

... lmi pestes vaatasin kogemata peeglisse. Nägin unet punetavaid silmi, aukuvajunud, halliks tõmbunud ja kitsast kongnina. «Jah, hallmütsist oled sa kaua mõtlesin ma kurvalt

... i juba jõudnud, nagu mulle nais, oma õnnetusega ... Mis siis ikka, poleks tohtinud armuda esimesest ... just. Muidu tuleb nagu Julius Caesaril: tuli, nägi ... Edaspidi tuleb ettevaatlikum olla... Nuisugused mõtted keerlesid peas. Süda aga tõmbles endiselt valuliselt.

Algas uus tööpäev, samasugune kui need, mis olid tagasipöördumatult läinud kaduvikku, ja küllap ka need, mis alles ees seisavad. Lapsed kogunesid kooli, seinaga taga paukusid ukSED, sumises nagu mesilaspesa. Elu läks kindlalt sissetallatud rada, tõukas tagant ega lasknud teelahkmel seisma jääda.

Ma ei kujutanud endale ette, kuidas astun õpetajate tuppa või vaatan õpilastele silmi. Muidugi olid õpetajad, samuti õpilased, eriti vanemad, seda artiklit lugenud. Nüüd polnud ma nende jaoks enam direktor, vaid inimene, kelle üle võib naerda, keda võib pilgata, kellesse võib suhtuda halvustavalt, sest temast kui kellestki juhuslikust möödaminejast, kes kogemata Kovalivkasse on sattunud, kirjutab rajooniajaleht... Kuidas ennast ülal pidada? Taganeda ma ei kavatsenud, mis ikka, kriitika on kriitika, õige või mitte, ta tuleb kui pill nagu krimp-sutamata alla neelata. Edaspidi võib ainult töö ja elu ise mind puhtaks pesta. Kuidas aga praegu jääb? Hakata end õpetajate ja õpilaste ees õigustama? Ei iialgi! Kes on tark, see mõistab isegi, kellel mõistust ei jätku, mõtelgu, mida tahab.

Otsustasin kindlalt käituda nii, nagu poleks midagi juhtunud. Mina olen direktor, nemad õpetajad ja õpilased. Töö jätkub. Tarvis on tugevdada distsipliini klassides ja ma tugevdan seda. Ka siis, kui mind veel kümme korda ajalehes poriga üle kallatakse.

Õpetajad arutasid midagi elavalt. Kui ma õpetajate tuppa astusin, jäid kõik kuidagi hämmeldunult vait ja vaatasid mind süüdlaslikult. Tervitasin. Otsekohe võtsid end kõik kokku ja hakkasid kiirustades tööle: kes laks korrapidajaks, kes hakkas päevikut või õpilaste vihikuid läbi vaatama. Muigasin omaette: ei tea enam, kuidas niisugusesse direktorisse suhtuda...

Jarõnat õpetajate toas polnud, see rõõmustas mind. Hakkasin Fedir Danõlovõtšiga kõnelema, olin otsustanud tema juurde esimesena tundi minna.

«Aga miks mitte minu juurde?» pööritas Põšna oma silmi. See komme vigurdada, ajada oma värvitud õhukesed huuled torru, venitada jonnakalt sõnu, sobis enam seitsmeteistkümnepäevasele tütarlapsele kui aastates naisele. Ehkki mõtlesin seda, ütlesin kõvasti:

«Teie juurde — jargmisesse või kolmandasse tundi.»

Sis ma enam ei taha,» hakkas Põšna taas vigurdama teesklesin, nagu poleks ma seda jonnakat väljendust kuulnud. Hanna Ivanivna Svitenko vaatas iroonilise muigega Põšnat. Sellest muigest löid tema rasked läinud põsed värisema, näis, et need on tal kleepuva noosiga määritud. Krõvohatskid, kõhnad, näljane pilk silmis, sosistasid millegi üle nurgas. Margarõta Vassõlivna Kužel maalis punase tindiga rasvaseid kahtesid ja langesid vihikutesse, Panassõk aga vaatas kurvast kühugi aknast välja. Võib-olla tuletas meelde, kas ta on elanud kõik, mida äi käskis.

Sisse astus Šuhnovskõi. Oli näha, et ta oli äsja üles astunud, miskipärast pahur, rahulolematu, nagu tursunud. Pärast tervitust hakkas ta otsekohe ilmastiku, rist-luuvatu ja unetuse üle kaebama.

Helistati tundi. Õpetajate tuppa jooksis korraks Vasja Babak

Kas lähete tundi, Tarass Demõdovõtš?»

Jah.»

Ma võtan siis kohe andmed, keda pole kohal, ja saan brigadid...

«Ole ehk tarvis?» püüdsin ma naeratada.

«Sõdorovõtš vaatas mind uurivalt, läks näost punaseks. «Mõtlete ajaleheartiklit? Kirjutagu pealegi!»

«Ma pole kooliskäimise pärast inimeste ees häbenenud. Ah jaa, unustasin öelda, et Jakiv Stepanovõtš on juba kooli juures ja ootab haigete nimekirja.»

Kas vankriga või jala?» küsis Šuhnovskõi kõveralt naeratades.

Ent polnud kedagi, kes oleks tema naljale reageerinud: kõik õpetajad, peale Fedir Danõlovõtši, läksid klassidesse. Meie Babakiga ei pööranud sellele tervameelsusele tähelepanu, Orjol aga polnud ilmselt öeldut kuulnud.

Esimese klassi õpilased võtsid meid vastu üksmeelse rõõmusega.

Tere hommikust!»

«Iad istusid sirgelt, heitsid vahetevahel minu poole pilke, käekesed olid asetatud pinkidele.

Fedir Danõlovõtš Orjol matsutas vanainimeselikult oma hambutut suud, vaatas armastava pilguga kasvandikke ja küsis:

Kes meil täna klassis puudub?»

«Kõik on kohal!»
 «Galjat pole,» ütles keegi
 «Galja on siin. Ta istus minu kõrvale.»
 «Hüva!» ütles õpetaja. «Tahendab kõik on klassis. Nii kirjutamegi.»

Fedir Danõlovõtš märkis midagi kogukasse klassi-päevikusse, vaatas siis minu poole ja küsis:

«Lapsed, kes tuli täna meie klassi?»

«Direktor!» kuuldus argu, hõredaid häälekesi

«Õige, lapsed. Seltsimees direktor tuli meie klassi. Aga kas teie teate, kes on direktor?»

Ma vaatasin maha. Milleks on seda küll vaja? Ent Fedir Danõlovõtš seletas, et direktor on koolis sama, mis isa kodus, et direktorit peavad kõik austama ja temu sõna kuulma.

Ning edasi ei pannudki ma enam tähele, kuidas tund möödus. Fedir Danõlovõtš oleks nagu mänginud lastega, nemad aga kuulasid teda, täitsid iga tema käsu ning alistasid jäägitult vana õpetaja tahtele.

«Distipliini, Tarass Demõdovõtš, tuleb kasvatada esimesest klassist peale,» ütles Fedir Danõlovõtš vahetunnis. «Õpilastes tuleb äratada huvi teaduse vastu, seda eriti koolis.»

Mõtlesin nendele sõnadele, neile olin ma ka varem mõelnud ning püüdsin neist reeglina ka oma töös juhinduda, ent praegu tabasin vana õpetaja sõnades mingi uut mõtet, milleni mul varem oli raske jõuda.

Šuhnovskõi pomises midagi pikalt ja tüütult Hanna Ivanivnale, ta oli käinud esimeses paralleelklassis. Mina ei teinud Fedir Danõlovõtšile mingeid märkusi. Ta nähtavasti tundis ennast üsna hästi ega küsinudki minult midagi. «Teda pole tarvis kontrollida, vaid pinge temalt õppida,» märkisin ma iseendale.

Õpetajate toas lebas laual sedel. Vasja Babak teatas, et täna oli kooli tulemata jaanud üksteist õpilast. «Kas muidu või artikli pärast?» mõtlesin ma kibedusega. See, mis nii suurte raskustega oli kätte võidetud, hakkas vähehaaval lagunema.

Käisin ka Panassõku ja Põšna juures tunnis

Panassõk, igapäevases elus vaikiv ja hirmunud, oli klassis paris tundmatu. Köhn, valge pea ja valge näoga, jälgis ta oma selgete silmadega hoolikalt klassi. Ja

ehkki ta kõike tegi kiirustamata, justkui kompamise meele, tundus klassis kord olevat ning õpilased said hakkake teadmisi. Mõningast ebakindlust ja pinnali-õpetaja kõnes ja toiminguis võis seletada ka võõra keele juuresolekuga klassis. «Asjatult hoiavad poissi klassi peal,» tegin iseendale järelduse «Tarvis on sõnaga tõsisemalt tegelema hakata. Temast saab hea õpetaja.»

Loopis teistsuguste mõtetega väljusin ma Antonina Nõkonivna Põšna klassist. Raske oli tema pedagoogilisest põhimõtetest jagu saada. Korda kolmandas klassis olnud, õpilased tegid, mida keegi tahtis. Pöördudes tähelepanu sellele, et klassis istus direktor, loopisid lapsed paberist tuvikesi, nihelesid, sosistasid, vahel ka karjusid üksteisele. Õpetajanna kannatas seda stoiliselt. Ainult vahetevahel ta justkui toibus, tõusis kaga vastu lauda ja palus:

Vanna, istu! Oksana, ära karju! Ilko, jäta järele!»

Ning kõik see mõjus niisama palju kui herneste vastu na loopimine.

Õpilased deklameerisid peast salmi. Deklameerisid kõik ühtemoodi: kiiresti, ilma häält paisutamata, mõistmata seda, millest jutt oli. Ning peaasi, mida kiiremini ja väljendusvaesemalt laps pudistas värssi, seda suurema kiituse pälvis ta õpetajannalt.

Õpilased ei loeti. Tegelikult ei loetud, vaid podiseti vahetpidamata, sisusse pikemalt süvenemata. Mingist loogilisest rõhutamisest polnud vähimatki vihjet.

Tarvis on lugemise väljenduslikkusele tähelepanu panna, mõtlesin ma iseendale.

«Kas, kuidas oli?» päris Antonina Nõkonivna viisast tundi. «Teile vist ei meeldinud? Mina, mõistavalt valmistusin tunniks ette, kangesti valmistusin»

Aga teie nii ootamatult... Kas hakkate kritiseerima?»

Ma ei osanud talle midagi oelda. Ühe sõnaga oli raske öelda, pikemaks konkluseks polnud aega.

Õneleni pärast mõtleme veidi järele. Ka teie mõelge teie ise järele tunniga rahule?»

Ma ei hakanud klassid. Ma kavatsesin minna Krõvo-juurde. Mõtlesin, et Šuhnovskõi annab alla ning abub. Kuid tema, ehkki polnud sugugi rahul, järgnes

mulle kangekaelselt. Mina käisin tundides, et oma kurvameelsust hajutada, tema aga kartis vist, et ma teda hiljem tegevusetuses süüdistama hakkan.

«Kelle juurde teie lähete?» küsis Šuhnovskõi.

«Valige teie.»

«Tahtsin pealekaebajaid kuulama minna...»

Ma värahtasin tahtmatult. Tähendab õppealajuhataja ihub juba Jarõna peale hammast. Ja see olin mina, kes neiu sisse sõl. Ehkki ma teda kohata ei tahtnud, ütlesin:

«Meie soovid on ühte langenud. Ka mina tahtsin neljandasse a-sse minna.»

«Siis minge.»

«Noh, aga teie ju kavatsesite...»

«Palun, olge lahke, ma ei suru peale. Katerõna Dmõtrivna,» peatas ta Krõvohatska, kes parajasti möödus meist koridoris, «tohib teie juurde?»

Klassis istusin ma akna alla. Vaatasin mõtlikult õue, kartes kohata õpetajanna pilku. Miks? Tema on selle kooli töötaja, kus mina praegu veel direktor olen, ja ei mitte midagi rohkem ega vähem. Märkasin lillepeenras Petro Kovaletsi, ta kirjutas parajasti midagi hoolikalt ümber — kolmandas harjutati kirjutamist. Nähtavasti oli tal niiskel lillepeenral istuda külm. «Tarvis on poiss riidesse panna,» mõtlesin ma.

Jarõna oskas valitseda klassi ja iseennast. Geograafiat andis ta nii huvitavalt, et isegi mina jain kuulama. Jälgisin õpilasi. Nad püüdsid õpetajanna iga sõna. Ainult eelviimases pingis toimus midagi arusaamatut. Seal istus ümaranäoline jässakas poiss. «Kabanets,» taipasin ma otsekohe. Ta oli väga oma isa sarnane.

Poiss askeldas millegi kallal. Vaatasin teraselt ning mõistsin: topib oma jalgu koqlipinki. Teda jälgisid need, kes istusid kõrval ja taga, ka eesmised hakkasid tagasi vaatama. Õpetajanna jäi hetkeks vait. Ma ei suutnud end tagasi hoida, vaatasin Jarõnat. Ta jälgis pidevalt ja kannatlikult Kabanetsi. Ka see vaatas vilksamisi õpetaja poole, ent jätkas oma tegevust

«Kabanets!»

«Ohoh!»

Ta hüüdis niisugusel bassihäälel, et klass naeruga vastas

«Tõuse, kui sinuga räägitakse.»

«Mu jalad on kinni.»

«Villega?»

«Puhkavad.»

Ilmutav tund oli häiritud, katkestatud. Kabanets oli ainult eeslauljaks, kuid leidis ka kaasalaulejaid. Ma endusin, et töö selle klassiga pole kerge. Oli tarvis minneid abinõusid tarvitusele võtta. «Ent millest alustada...»

Vahetunnis pöördus Jarõna minu poole.

«Nägite? Ma ei tea, millest alustada...»

«Mõtleme,» vastasin ma. «Arvan, et pihta tuleb hakata Kabanetsist. Teda erilise valve alla võtta...»

«Oh, kas siis maailmas on niisugust jõudu, mis võiks teda mõjutada?»

Minu korteri ukse all tammus Petro Kovalets.

«Vaadake, missuguseid seeni ma sain!»

Ma ulatas mulle korvi, vaatas usaldavalt silma. Ma mõtlesin jämedajalgseid tuhkjaspunastes mütsides, poiss aga naeris õnnelikult.

Kui võib mõjutada seda parandamatut Petro Kovaletsi, kas siis tõesti on teised temataolised alistumatud? «On tarvis lapse hing üles otsida.»

Need mõtted otsustasin ma panna täna õppenõukogu otsusele

Kuid mõte on alles pool tegu. Esimese ja teise vahel saabus rajoonist komisjon: Ivan Ivanovõtš, Kabanets ja õpetajate ametiühingu rajoonikomitee esimees seltsimees Maletski.

Maletski polnud kaugeltki sümpaatne naine, ning ma arvasin, et tema siiasõit ei tooanud midagi head. Ehkki ta oli juba neljakümne, polnud ta veel abielus, arvatakse, et see ebameeldiva välimuse pärast. Suur, vasakule kallutatud nägu meenutas kurja nõi maski; meenutas ka naine, sinised, peaaegu mustad huuled, mistõttu ta oli tüüti «mustsuuks». Kollakashallid silmad peitusid silma paksumes kottis silmaavades ning vaatasid kõike ümber, kahtlustavalt.

Maletskat tunti rajoonis hästi: kõneldi, et ta kunagi ei olnud õpetajanna, siis püüdnud kodutuid lapsi, tänu

millele need kõik rajoonist laiali jooksid, ning mille üh. Maletski oli üsnagi uhke. Pärast seda oli ta pikka aega töötanud kirjaoskamatusel likvideerimisel. Kuigi kõneldi et rajoonis likvideeriti kirjaoskamatus mitte ainult täna. Maletski jõupingutustele, armastas tema ise, seal, kus seda vaja oli ja kus mitte, kiidelda oma saavutustega sellel alal. Käesoleval ajal juhtis Maletski ametialust tööd ning teda kardeti kui tuld. Nagu mesilane korjab mett, et seda siis kärgedesse talletada, nii korjas Maletski terve poolaasta vältel rajoonis ringi sõites fakte oma taskuraamatusse, et pärast nendega õpetajate konverentsil välja tulla. Ning häda sellele, kes Maletski «kärgedesse» sattus. Käisid ka salajased kuuldused, et Maletski ettekande põhjal on nii mõnigi saadetud sinna kust tagasi tulla on raske.

Nähes ametiühinguemandat, ma ainult ohkas. Mõistsin: ta määrab mu oma vahaga nii kokku et panna saad konverentsil ainult punastada...

Viimasel ajal oli Maletski rajooni haridusosakonna inspektori Gorobetsiga liitu astunud. Kuuldused käisid et see liit polnud juhuslik. Võimaluse korral selotas Maletski asja niimoodi:

«Ivan Ivanovõtš armastab klaasipõhja vaadata. Võtsin ta oma šefluse alla, saab ehk veel inimeseks».

Suhnovskõi tervitas komisjoni rõõmsalt, nagu oleks just kalleid külalisi oodanud. Suhnovska hakkas pärast tervitamist kohe pärima:

«Mis uudist?»

«Näed, tulime teie juurde!» vastas Ivan Ivanovõtš.

«Kas see, Eleonora Stepanivna, pole siis uudis?»

Maletski keeras mehelikult mahorkaplaatu, mille oma siniste huultega paberit ning lausunudadalal hoidis.

«On tähtsaid uudiseid. Ketjag annab asju üle».

Suhnovskõi heitis mulle imestunud pilgu ja vangut murelikult pead:

«Kas Maksõm Ivanovõtši edutati?»

«Kes teab. Võib ka olla...»

«Tuli oblastist ja annab üle,» lisas Ivan Ivanovõtš salapäraselt.

«Kellele siis?» huvitus Suhnovskõi.

«Oblasti haridusosakonnast saadeti inspektor kohale. Tõsine mees.»

«Meil on see ükskama,» venitas Suhnovska ükskõik-Määratagu kas või Caesar ise juhatajaks.»

«Ei, ei, ärge te niimoodi kõnelge, Eleonora Stepanivna!» hüüdis Gorobets. «Uus luud pühib uut moodi. Armastab ta eelmiste ülemuste lemmikuid välja...»

Gorobets heitis kiire pilgu minu poole ja hõõrus liigakardlikult käsi.

«Hinnakene niusugune, et ara koera soojast toast välja panna! Oli kogu aeg suvi, nüüd korrage, säh sulle! Sügis!» Kuni õhtuni kontrollisid Gorobets ja Maletski artiklis esitatud fakte. Vestlesid õpetajatega, kutsusid taat oma Djagili välja, käisid külas. Nad külastasid ka Feller Kabanetsi ja vestlesid Tanja Kovaliga. Ainult mind ei tahtnud tähele panna, nagu poleks Kovalivka olnud direktorit olemas.

Alles õhtu eel, kõhinud kuidagi süüdlaslikult oma kõri, küsis Gorobets:

«Näta oma küttepuid, Tarass Demõdovõtš.»

«Jätsin ta puukuuri. Laiast uksest lõi meile vastu tuul ja kasetohu lõhn. Puid oli palju, peaaegu ni palju, nad olid korralikult riita laotud ning rõõmustasid silma».

Puid, annaks jumal ka teistele niimoodi. Ühesõnaga, ei. Meil osakonnas aga ei ole ühtki halgu. See, ütlen, Tarass Demõdovõtš, on heaperemehelik suhtumine. Talv enam ei hirmuta. Ainult et oli sul nüüd lapsi ühegi ja lõhkuma sundida vaja... Eh-he-he, noored nad pead!»

«Jätasin õlgu».

«Tuli kokku õppenõukogu. Selle oli millegipärast Suhnovskõi kokku kutsunud. Mina sain sellest alles viimast hetkel teada. Tuli ka Nedokuss, ilmselt kutsuti ta, sest Maletski heitis õppealajuhatajale küsiva pilgu ning, kui see oli nimetanud Kornii Kõrõlovõtši ametikoha, vahetas Gorobetsiga rahulolematu pilgu.

Õppenõukogu koosolekut ei avanud keegi. Esimesena hakkas kõnelema Gorobets ning pärast seda juhatas ka...»

«Pilgul inspektor kõneles kahetsevalt sellest, et neil, on haridusosakondade töötajail, ei õnnestu kuidagi...»
«...kohade kontrollimise ja abistamise rasket plaani,

mida nad koostavad pedagoogikateaduse ja -praktika uusimate saavutuste põhjal

«Saad end just valmis seada, et kulastada mõnda kooli ühe või teise küsimuse selgitamiseks, kui tuleb kas suuline või kirjalik avaldus, või mis veel kibedam — artikkel ajalehes. Ja siis tuleb nii inspektoril kui ka ametiühingu rajoonikomitee esimehel keetmine ja küpsetamine jätta kus seda ja teist ning tulekahjupaigale kiirustada. Sest vead tuleb parandada õigeaegselt, et asi «loodusõnnetuseni» ei viiks.»

Maletka luges midagi hoolikalt ja murelikult oma kulunud, paksust blokknoodist ning tegi mingisuguseid konksukesti eraldi paberitükile.

«Sina, Ivan Ivanõtš, asetad küsimuse liiga lihtsalt, tuleb teravamalt püstitada!» tõstis ta äkki otsustavalt pea, nagu võitlushüüet kuulnud hobune. «Las seltsimehed pedagoogid räägivad...»

Ma ei kannatanud välja, muigas in omaette: oli üldiselt teada, et Maletka räägib ja ka kirjutab «pedagoogiline nõukogu»

«Kõnelgu konkreetset, ilma mingite keerutusteta, kas artiklis toodud faktid leiavad tõestust või mitte?»

Gorobets noogutas alandlikult pead

«Nii ma seda küsimust ka seän: vahetame mõtteid, püüame asja selgeks teha. Meile, seltsimehed, ei paku huvi olla mingil moel ebaobjektiivsed. Selleks me ka õppenõukogu kokku kutsusime, et selgitada välja täpselt ja objektiivselt, pedagoogilise taktiga, mis siin siis laul on. Artiklis puudutatud küsimused, ütlen teile, seltsimehed, on tõsised, mitte, et keegi nii mõtleb või teeb nalja. Siin, vennas, lõhnab meie nõukoguliku teadliku pedagoogika sätete rikkumise järele

Gorobets kõneles veel kaua niimoodi, kuni lõpuks aetas «küsimuse teravalt püsti»

«Kes võtab sõna?»

Soovijaid polnud. Šuhnovskõi sosistas midagi oma abikaasaga, Krõvohatskid mõtlesid oma lõputut mõtet mootorrattast, Panassõk vārahtas ühtelugu, nähtavasti arvas ta kuulvat oma äia võimukat häält, Tiit Nazarovõtš, sulgenud rahulolematult silmad, hõõrus tormakalt oma habetunud lõuga ning kaalus, kas saab täna klaasikese või mitte. Tema abikaasa pilgutas salaja Tšepurile,

aga pööras jumalakartlikult silmi ja heitis niikahetsevad pilke. Ainult Orjol ja Svitenko ning ja Margarõta Vassõhivna istusid liikumatult ning alangelt ja rahulolematult pōrandale. Vasja Babak ei suutnud paigal püsida ja aina niheles. Nahtavasti õkkas ta sõna saada, kuid ei julgenud esimesena alustada, kartuses, et rajooniülemad ta välja naeravad.

Edokuss nāris pahaselt oma lopsakat vurru, paksude kulnude alt heitis ta süngeid pilke Gorobetsile.

Joh, mis siis on, seltsimehed pedagoogid?» pōrutas Maletka rusikaga otsustavalt lauale. «Teil on peale puuduste veel kriitika summutamine moes? Või tuleb muul alustada ja teile jutustada, mis teie nina all sünnib?»

«Oleks huvitav, väga huvitav...» tegi Orjol aralt

Ta ei lõpetanud, tõmbudes Hanna Ivanivna hävitava pilgu all tagasi. Ning langetas veel sügavamalt oma kopskartuliga sarnaneva kuivetanud pea

ling Maletka alustas. Ta kõneles mürgiselt, ei valinud oma väljendusi ega pidanud kinni elementaarse õpetamise reeglitest. Ta alustas sellest, et Zalužnõi on noor, veel habemeta, aga juba bürokraat, et piim pole ta huultelt veel kuivanud, aga juba püüab ta oma pedagoogikat ja metoodikat kaela määrada

Ma lõin põlema. Ent mida rohkem Maletka rōokis, seda, endalegi imestuseks, rahulikumaks muutusin. Meenus millegipärast «Hada mõistuse parast». Alles baasoleval suvel olin selle teose põhjal kursusetōō kirjutanud

Mis siis välja tuleb, seltsimehed pedagoogid!» müris-
tas ametiühingu esinaine ekstaasis. «Ajada lapsed nagu
ulurid väevõimuga kooli? Aga kus on siis kultuurmas-
line tōō? Tuletage meelde, kuidas revolutsioon toimus?
sugustele asjadele tuleb loominguliselt läheneda,
donna viguriteta. Ja siis veel tuldi aga mõttele ja sunniti
lapsi mingisuguseid puid rauma!»

«Polütehniseerimine,» kõverdas Šuhnovskõi oma

«See pole see polütehniseerimine, seltsimees õppeala-
juhataja!» pōrutas Maletka Šuhnovskōile. «Sellest po-
lytehniseerimisest paistetavad lastel kodus käed, aga

teie annate veel koolis lisä. Ei tule, sõbrad, välja! See asi lõhnab kohtu järele!»

Raevukate silmadega vaatas Maletski juuresolijaid Olnuks ta kohtunik, siis mitte mind üksi, vaid meid kõiki oleks pokri pistetud.

«Ja siis peksmine! Kas teie, seltsimees Zalužnõi, muredate sellele taadile tootasu laste kolkimise eest? Ja mis sugune taat on välja otsitud — tõeline timukas! Ainult veel punane sark selga tõmmata. Sihuke loob ühe hea kega lapse seest õrna süütu hinge välja. Ma küsisin teilt: «Kas peksite oma lapselast klassis?» Ja teie mulle: «Mis see, maadam, teisse puutub?» Olete sihukest asja kuulnud? Kui ta rajoonikomitee esimehele nii moodi vastab, kuidas siis veel teistele?»

Surmavaikuse katkestasid mingisugused helid. See oli Nedokuss, kes ei kannatanud Maletski emotsionaalse kõnet välja ning hakkas naerust ning kõhast läkastama.

Maletski sattus hetkeks segadusse, siis lõi ta silmi vihaleek põlema.

«Mis teile siin nalja teeb, seltsimees esimees? Te näe selles loos sugugi parem välja kui tema...»

Energilise meheliku liigutusega osutas Maletski minu poole. Kuid ma ei tundnud hirmu. See tegi pigem nalja, ehkki ma polnud just siisugustes naerukrampide kui Nedokuss.

Korni Kõrõlovõtš ei lasknud Maletskal lõpuni kõnelda. Ta tõusis püsti, tahtejõuline, kahvatu näoga, katkestas poole noodid pealt kõha, puuris oraatorisse oma mustad vihased silmad.

«Ma ei tea, seltsimehed komisjoniliikmed, mis teie meie Kovalivkas nii väga ära on pahandanud? Te ei ole rahul, et lapsed käivad koolis? Ütelge siis niimoodi välja, et saaksime protokolli märkida. Kirjuta, Vasjalo noogutas Nedokuss Babaki suunas.

Maletski istus ootamatusest, vaatas väljakutsuvalt Gorobetsi poole.

«Siin on õppenõukogu, seltsimees esimees,» põikas too närviliselt vahele.

«Näen, et nõukogu. Ainult, kas see õige nõukogu?»

Kõigi kohalolijate pilgud olid suunatud Nedokussile: ühed vaatasid teda imestuse ja hirmuga, teised vastustusega.

«Mäe sa siis oled, Korni Kõrõlovõtš,» mõrkas, «Publi mees! Kangelane!»

Tema aga müristas oma sügava bassiga.

Lähendab te olete siis selle poolt, et lapsed ei käiks koolis? Meie, rumalad, aga hingasime kergemalt, et ka selles liinis nüüd kord majas.»

Politseimeetoditega!» hüüdis Maletski.

Meie näeme kohapeal paremini, missugustega,» vanutas Nedokuss pead. «See rohkem külanõukogu mure ja mitte teie.»

Maletski kirjutas midagi kiiresti ja vihaselt oma taskuraamatusse.

«Lapsed lõhkusid puid? Aga need on sihukesed lapsed! Ei anna aga kirves pihku ja käsk kätte, raiuvad ühe päevaga tee läbi metsa rajoonikeskusesse. Neil on kummalgi tarvis sirutada, oma jõudu näidata, teie aga valate nende pärast pisaraid, nagu oleksid nad alles mähkmeis tunkud.»

Ei Gorobets ega Maletski ei katkestanud enam Nedokussi, näha oli, et nad ignoreerivad tema väljaastumist.

Tulise sõnavõetuga esines Jarõna. Ma ei teadnudki, et ta on nii hakkaja ja nii otsustav.

Te kõnelete solvavalt meie direktorist, aga meie, õpetajad, võime öelda teile otse näkku — Kovalivka on pikki aastaid siisugust direktorit oodanud.»

Ärge te kõige nimel allkirja andke,» pomises Tšepur.

Ei kavatsegi seda teie eest teha,» torkas Jarõna vastu. «Ega te väike ole, võite ise enda nimel sõna võtta.»

Tšepur sõna ei võtnud. Ent tema repliik ei läinud komisjoniliikmeil kõrvust mööda.

Hiljem ei raakinud enam keegi Gorobets tahtis juba õppenõukogu koosolekut lõpetada, kuid takistasin teda.

Ehk lubate ka kohtualusel?»

Gorobets heitis pilgu Maletski peale.

Palun.»

Alustasin olukorrast koolis. Ei astunud meelega vaid. Märkisin ainult, et kõik õpilased on koolis. «Eile oli neid 99%. Täna — 92%. Ehk on see juba artikli tulemus? Elu ise õpetab ja näitab, kus tõde on.» Ütlesin ka seda, et praegusel momendil on koolis kõik vajalik.

olemas. Ja mitte pisipuudustest ja vigadest ei tule kõnelda, vaid distsipliini tugevdamisest ja esimeste saavutuste hoidmisest.

«Peaksite meile nõu andma, seltsimehed rajoonist poordusin ma komisjoni poole, «kuidas aratada õpilaste huvi kooli vastu, teaduse vastu. See on meil kõige valem küsimus.»

«Õigus!» toetasid mind õpetajate hääled.

Gorobets hakkas toolil nihelema.

«Lahendage ise need küsimused, näete kohapeal parmini. Meie kohustustesse see tänasel päeval ei kuulu. Ma arvan, mõtlen, et Marfa Denössivna,» see käis Maletski kohta, «jagab minu mõtet. Kontrolli tulemusi näitavad, et artikkel on täiesti õige. Hakkame nüüd lõpetama, sest aeg on hiline.»

Millega õppenõukogu algas sellega ta ka lõppes. Üksteisele pilke heites ja õlgu kohitades läksid hämmeldunud õpetajad laiali.

Me väljusime Kornit Kõrõlovõtšiga viimastena. Maa pinnale vajus raskelt sügisene öö. Uduselt vilkusid pimeduses tulukesed. Oli kuulda Šuhnovska naeru, komisjon oli siirdunud nende juurde öömajale.

Läksin Nedokussi saatma. Ta oli siin ainuke inimene kellega tundsin end rahulikuna ja vabalt.

Mõnda aega kõndisime vaikides. Siis pahvatas Kornit Kõrõlovõtš järsku kõlavalt ja nooruslikult üle kogu küla naerma.

«Küll see mustasuuline on meie vastu mürgine! Olen kadunud vennad, Tarass!»

«Noh, teil pole midagi, aga minul võetakse pea olust.»

«Lased enneaegu pilli lahti,» summutas Nedokuss naeru. «Ega kurat pole nii hull, kui teda kujutatakse. Ja mustsuud me ka veidi tunneme. Kuidas tema teie suguseid õpetajaid juhib? Teie hulgas on ju küllalt tarku inimesi, nende üle aga sihuke puupea. Anna nõusugusele voli, keerab kõik pea peale. Käre eit, aga loll kui saabas. Võtaks keegi ta ometi ara, ajaks totruse

peast minema. Ainult ütle, vennas, kes tahab end sihukorraga siduda. Jaabki teine vanatüdrukus.»

Ma vaikisin ja mõtlesin oma mõtteid. Nedokuss arvatavasti märkas minu rusutud meeleolu ning patsutas mulle oma raske käega õlale.

Ära kurvasta, kasakas! Öeldakse ju: küll läheb! Aga mina oled, jumala eest, tubli mees! Ei hakanud end õigustama ega väljapääsu otsima, ajasid küsimuse nagu tervis püsti. Andke nõu, ütlesid. Aga neil, vennike, kuigi nad rajoonis oma pükse kulutavad, pole peas tarkuseraasugi. Missugust nõu võib see Gorobets sulle anda? Ta mõtleb ennemini pooleliitrisest. Ülemöödunud aastal roomas teine meil savimudas käpuli ringi. Olgu Šuhnovskõile tänulik, et see ta ära koristab ja Šuhnovska pärast püksid puhtaks tegi. Kurat teab, mis see on, tuleb teine siia õpetama, kuidas kolhoosnikutega hakkida. Aga mina, jumal tänatud, kõnelen nendega juba revolutsioonist peale. Ja kuulavad teised...»

Nagu teatepulka edasi andes saatsid koerad meid oma klahvimisega õuest õueni. Lõpuks jäime esimehe maja ette seisma.

Nedokuss ei jätanud kohe hüvasti.

Vaatan neid sinu inspektoreid ja mõtlen...» Kornit Kõrõlovõtš hakkas kiirustamata endale paksu suitsu keerama. «Kelle saatana jaoks sihuke si seal haridus- ja perekonnas hoitakse? Pole neist asja ei koolis ega väljaspool kooli. Enne revolutsiooni, mäletan, kui mina veel õppisin... Noh, levis kuuldu, et inspektor sõidab meie juurde. Fedir Danõlovõtš oli ärevil, Hanna Ivanivna väitles ja ka meil käisid külmajudinad üle selja. Pandi meid kooli juurde ritta seisma, seisame, ootame. Ootame hommikust lõunani. Kuni need kellukesed, hellakesed, helisema hakkasid... Ja seal lendaski troika õuele; hobused nagu kuradid, sõrmetest ajab suitsu välja, vankril küüdimees — habe valge, taga — istub inspektor. Prillidega, musta habemega, hõbedane kepp käes. Troika jäi seisma, inspektor ronis vankrilt maha, ajatus meie juurde. «Tere, lapsed!» Piuksusime midagi vastu. Ta kais koolis uhkelt ringi, istus tundides. Aga meie olime vagusi kui hiired, ei sõnakestki. Meie õpetajad olid nagu ristilt maha tõstetud: autoriteet! Tema kattes oli kõik...»

Korni Kõrõlovõtš tõmbas suitsu sügavale, sülitas läbi hammaste

«Ja mis praegu on? Mis autoriteet see Gorobets on. Tuigerdab koolis kortsunud pintsakuga ringi, nina punane peas. Aga kas ei või siis niimoodi teha, et inspektor oleks tõeliseks riiklikuks autoriteediks? Et nii õpetajad kui õpilased tunneksid — see on jõud! Et iga tema sõna oleks seadus, iga välja öeldud mõte — tarkus.» Nedokuss ohkas raskelt. «Ütle siis, nõukogude võimu võit lesime kätte, kirjaoskamatus e likvideerisime, aga tõelist inspektorit pole võimalised paika panema. Oleme rahul sellega, mis teistele enam ei kõlba.»

Vaikisime tükk aega. Tanast õhtut ei tahtnud enam meenutada. Jutt kaldus mujale

«Tuleb välja, et ka teie õppisite Fedir Danõlovõtši juures?»

«Aga kelle juures siis! Nad on meil nelikümmend aastat.»

Nedokuss pahvis suitsu, meenutas. Kovalivka küla nõukogu esimehe elu polnud kerge.

Kogu imperialistliku sõja oli ta mööda kaevikuks saanud. Kaevikus sai ta bolševikega tuttavaks. Võttis osa veebruaripöördest, tuli siis oma külasse, oli partisaaniks. Töötas revolutsioonikomitees

«Nii ma labi elu põrutangi. Kuigi mõni mind kulus ei armasta, aga valivad ikka. Teavad, et asjata ma kellelegi halba ei tee.»

Jutustades oma elust, Nedokuss nagu sidus nahtamatute niitidega minu hinge enda omaga. Olin erutatud, minu rinda paisutas uhkus: niisugune inimene austab mind, usub minusse. Mis loeb mulle mingi mustsüda! Kui ainult õnnestuks koolis distsipliin jalule seada, lase õppimise vastu huvi aratada...

Aga Nedokuss nagu moistis mu mõtteid

«Ei tea, kuidas ja mismoodi sulle nõu anda. Sellest on palju aega möödas, kui ise õppisin. Väga palju. Tolal oli meid, õpilasi, vahe, aga kooli me armastasime. Aeg polnud muidugi see mis praegu, aga teaduse järeljajanesime kõik. Maletan, Fedir Danõlovõtš kogus meid pärast tunde kokku, luges raamatut. Krahv Tolstoi Kaukaasia vangist ning kalast ja kalamehest. Huvitavalt kirjutatud. Ikka vagevalt oskas Puškin kirjutada,

olukki oli rikaste klassist. Fedir Danõlovõtš loeb, meie istume ja aina kuuled, kuidas pisarad tilguvad, tilk, tilk... Aga kui «Kobsaari» lugema hakkas! Need sõnad helisevad mul praegugi kõrvus. «Igal on oma saatust ja oma avar tee.» Ei, Tarass Demõdovõtš, ei praegu osata pidada nõnda nagu Ševtšenko! Lehitsesin hiljaaegu raamatuid, mida lapsed koolis loevad, vahe on seal Tarass Ševtšenkost, kõik on mingisugused uued lood. Kui nad siis ka kirjutaksid miskitmoodi, aga keerutavad okku nii, et murra või keel ära. Ent Ševtšenko kirjutas, kirjutas!...»

... ja is olid pilved laiali valgunud, silmapuri taha... Nad Nagu soovides meie jutuaajamist pealt kuulata. ... pilvede vahelt salaja nahtavale veidi kahanenud... Nedokuss märkas teda kohe, tervitas Ševtšenko nädlega

ja ühtviisi sindki, valgepalgeline
üle sinitaeva ju kannab see kõik,
jõgedesse vaatad labi udumine
ja põhjatut merdki valgustab su laik
On tuttavad suile Baabüloni kojad,
saad nädema seda, mis teevad me pojad

isin ja kuulasin, kartes liigutada. Jah, sihuke ta on, Korni Kõrõlovõtš!

Nedokuss aga ohkas ja keeras jutu mujale

Vahel juhtus, et Fedir Danõlovõtš hakkas meiega laulma. Ta oli siis noor, võib-olla nii nagu sina praegu, punas, hääli oli tal kõlav, mahlakas. Hakkab meiega laulma, taevatahtedest, praksuvast pakasest laulma. Kui puudne selle kohani...

Nedokuss kõhatas, tegi kõri puhtaks ning laskis suga-
l hussihäälil tulla

«Kõndis poisikene tanaval,
uueni sinine ja varises»

Ilmselt polnud Korni Kõrõlovõtš ka lapsena mingi laulja, tema esituses laul ei kõlanud eriti valjendusrikkalt, kuid ta laulis hingega ja tundeliselt

Kui selle kohani jõuame, hakkab poisist nii kahju, hakkab või nutma...

Sihuke si poisse on ka tanapäeval olemas, Korni Kõrõlovõtš, sõnasin. «Kaugele pole just tarvis otsima

Nedokuss pöördus vastu tahtmist luulemaailmast teatavate gelikkuse juurde.

«Kuhu sa nüüd keerad, Tarass, ei taipa?»

«On sihuke Petro Kovalets...»

«Ah Rajakas! On jah sihuke isiksus. Minu teada loodi ta ju koolist välja?»

«Seda küll. Aga nüüd kuulab poiss kooli juures umbrohuharjades tundi. Laps tahab õppida, aga teda pandi parandamatute nimekirja.»

Hetkeks ujus kuu pilve tagant välja. Nedokuss seis jalad harkis, pea langetatud.

«Aga hääl on saatanapoisi! nagu kelluke!» ütles ta vaimustatult. «Elav teine nagu tuulispask. Noh, aga mind tal muud jääb: ema suri, isa võttis teise, unustas lapse põrutas laia ilma.»

«Mõtlen poisi riidesse panna.»

«Õigesti mõtled. Ja kooli vaja teda võtta, las õpi!»

Kooli kohta ei ütelnud ma midagi. Mul oli oma plaan «parandamatu» kasvatamiseks. Mõtlesin ainult, kas mul lastakse see ellu viia?

Jätsime huvasti. Olles juba väravas, hüüdis Nedokuss:

«Unustasin öelda. Kõnelesin vana Kabanetsiga. Vastab vanamees! Ütles: «Saatsin kooli, käigu seal või peal.»»

Koduteel mõtlesin Nedokussist. Oleks temasuguse peenehangelisel inimesel veel haridust olnud! Kuid ta ilma hariduseta on ta Gorobetsist arukam.

Meenutasin, kui soojalt Nedokuss oma õpetajast kõneles. Nelikümmend aastat töötab Fedir Danõlovõtš, oskab võluda laste südameid. Kuidas ta tana ütles: «On tarvis äratada huvi nii õppimise kui ka kooli vastu.»

Ootamatust mõttest jäin koguni seisma. Oota, oota! See on ju vastus minu kõige valusamale küsimusele! Las nad seal kontrollivad, kas võtsin kasutusele standardimeetodid või mitte, mina aga pean lahendama kõige tahtsama: kutsuma õpilastes esile armastuse kooli ja õppimise vastu.

Kooli ülesanne on mitte ainult õpetada, vaid ka kasvutada. Aga kas Kovalivka kool kasvatab? Olite tunnud seda ara ja minge, lapsukesed, koju. Aga kas koolis on laulukoor, muusika- või kirjandusring?

Olin sunnitud tahtmatult punastama. Olin ju ka ise

nustanud. Küttepuudest olin mõelnud, kooliskäikprotsendist ja plankaiast samuti, aga need unustasin.

Kooli juurest kostsid mingisugused haaled. Astusin Suhnovskõide aknad olid valged, kuuldus Eleonora Stepanivna kõlavat naeru.

Maja juurest, kus elasid teised õpetajad, eraldus mingi vari ja hakkas mulle vastu tulema. Ma pöörasin kõrvale.

Tarass Demõdovõtš!

See oli Jarõna hääl. Tundsin, nagu oleks keegi mulle ümbritäie külma vett kaela valanud. «Mida ta tahab? Kasu tunda? Pole õige mehe peale sattunud, niisuguse mehega mind juba jalust ei raba!»

Ma ei hüüdnud vastu, vaid liikusin mööda õue edasi Suhnovskõide majast mööda. Seal pahvatas samal hetkel

«Vana mees, kuri mees!»

Eleonora Stepanivna laulus polnud seda tuld ja kirge, nagu siis, kui ta mulle oli laulnud. Nahtavasti oli ta kellegi palvele järele andnud, ent laul ei õnnestunud. Ta jäi vait, kõneles midagi enda õigustamiseks. Siis kuuldus Ivan Ivanovõtši joobnud kähisev hääl:

«Seal Siberis Baikali taga...»

Ent ka temal ei tulnud midagi välja. Ei tea isegi, oli ta liiga vähe või liiga palju joonud, või oli Maletski Gorobetsi koguni kuue hõlmast sakutanud. Kiirustasin koju. Ei süüdanud isegi lampi põlema, riietusin kiiresti lahti ja kukkusin voodisse.

Aga miks ta mind ikkagi hüüdis?»

See ööl magasin nagu kott.

Teisel päeval sõitis komisjon märkamatuks ära. Suhnovska, kellega hommikul juhuslikult kohtusin, ütles:

Paha inimene on see Maletski. Gorobetsile rääkisime mõsaga augu pähe, see aga jäi oma juurde kindlaks: Faktid leidsid tõestust.» Öeldakse ju, et vanatüdruk.

Oleksite ometi talle veidi austust avaldanud, võib-olla oleks teine siis leebem olnud.»

Astusin õue ja hakkasin õpilastega juttu vestma. Parisin neilt pioneerirühmade töö kohta; kooliringide ja isetegevuse kohta. Lapsed vastasid meelsasti. Tulin künni resti järeldusele: neil on koolis igav. Istuvad oma tunnid ära ja koju. Seal aga emad kas panevad tööle, et kaotatud tasa teha, või otsi ise endale meelelahutust. Raamatuid on raamatukogus vähe ning needki on loetud, mitu korda loetud.

«Aga kas te laulda oskate?»

Vaikuvad, valgutavad kavalaid silmi

«Kas teil laulukoori on?»

«Me laulame Jarõna, Ivanivnaga klassis!» huppus välja sinisilmne tüdrukuke, elav kui leevike

«Ka meie laulame klassis»

«See on klassis. Aga kui organiseerime koori. Hakkame igasuguseid laule laulma. Sõidame rajooni olümpiaadile. Huvitav, eks?»

«Huvitav,» nohistasid lapsed, vaatasid üksteisele otsa. Näha, et ei uskunud.

«Tõstke käed, kes tahab kooris laulda.»

Kaakeste mets. Naer. Silmis uskumatus

«Sis hakkame kohe laulma. Tahate?»

Turtsatused. Keegi möögis nagu oinas. Temale vastati lambamäägimisega. Läksin oma tuppa, haarasin viiuli.

Lapsed võtsid viiuli vaimustatud hüüetega vastu. Vaatasid huviga, palusid: «Mängige.»

«Kas laulma hakkate?»

«Mida?»

«Seda, mida oskate.»

Valiti kaua. Ühed oskasid uhte, teised teist laulu. Lõpuks oli kõigile meele järele Sevtšenko «Testament». Mulle meenus eile jutuaegamine Nedokussiga, muigasin, puudutasin poognaga viiulikeeli. Laias, lapsi tulvil koridoris muutus surmvaikseks. Ainult viiul laulis kurvalt, haledalt. Mängisin uhe salmi, siis teise, kuid minu lauljad vaikisid. Lakkasin

«Kui tore!» hüüti. «Mängige veel!»

«Ma võiksin kogu elu kuulata!» Seda ütles Petro Kovalets. Viimasel ajal oli ta nii julgeks muutunud, et astus isegi kooliruumidesse

Joh. siis alustagem! Kõik korraga! Üks, kaks,

Kui ma suren, siis mind matke »

Migul järgnesid viiulile ainult mõned arad tütarlastelaulud, siis liitusid nendega veel teised, keegi poistest viisi nii kõlavalt ja puhtalt, et see kõlas nagu depilli trillerdus. See oli Petro Kovalets

Hetke pärast laulsid kõik. Kes õigesti, mõtlikult, kes nagu herilane omaette joru, kes aga proovis isegi lamba moodi. Ent sellele pöörati otsekohe ribide vahel ning sunniti vaikima

Õpilased tulid kooli, võtsid hämmeldunult mütsid peast, kuulatasid ning hakkasid laulma. Imestunult astuvad ringi ka õpetajad: neile oli see nähtavasti ebatavaline, nad tammusid jalalt jalale, vaatasid üksteise otsa

Laulsime veel mõned laulud. Klassidesse mindi erutatult, rõõmsalt. Midagi uut ja huvitavat oli tulnud ellu

Mis sa arvad, ega laulukoor just paha oleks?»

Ja kui veel orkester! Küll siis alles oleks!»

Esimesse vahetusse jäi palju õpilasi tulemata. Artikulis ennast tunda. Otsustasin ise mõnede laste juurde minna ja kutsusin vanempioneerijuhi endaga

«Teil kukub ilusasti välja!» oli Vasja Babak minu muusikast vaimustatud. «Hakkame teid pioneerikoondele kutsuma»

Mul ohgi just sel teemal tarvis temaga kõnelda. Hakkasin küsitlema Babakit, kuidas ta möödunud aastal oli pioneeritöö organiseerinud

Meil pole tingimusi,» ohkas Vassõl «Kool töötab kahes vahetuses, ruumid on kinni.»

Kuidas nü, meil on ju teises vahetuses mitu vaba ruumi

Aga vaikesed segavad suuri, see on esiteks, teiseks, nematol pole aega.»

Aga ikkagi, kuidas te oma tood teete?»

Sis, et Vassõlile polnud need küsimused just meele järele. Ta seletas kaua ja segaselt, ent kõik viis ühele ja samale väljale. vahetevahel kutsuti koondused kokku, organiseeriti mange, mõnedes klassides anti ka seinalehte

«Aga kes siis pioneerijuhid on?»

Möödunud aastal olid pioneerijuhtideks õpetajad mõned kommunistlikud noored — kolhoosnikud, küla raamatukoguhoidja ja kaks õde haiglast. Raske oli nendesuguseid pioneerijuhte juhendada. Nüüd kavatses Vasja määrata pioneerijuhtideks kaheksanda klassi õpilasi.

«Meil on seal tublisid kommunistlikke noori.»

Tundsin juba peaaegu kõiki kaheksanda klassi õpilasi. Nende hulgas oli ka kogenud inimesi, kes kaks või kolm aastat tagasi olid seitsmenda klassi lõpetanud. Poistest olid lopsakad juukseahlud, tüdrukud — enamasti meheleminekuealised.

«Kes näiteks?» ajasin ma Vasja ummikusse.

«Ma pole veel konkreetselt mõelnud, pole aega olnud kuid mõtlen, et võiks kas või teda... Nestor Kuželil.»

Nestor Kuželil, kolhoosi esimehe lihasel vennal oli aastaid kakskümmend ja veidi ülegi. Ta oli tusane, ikkagi lise loomuga ning näis, et kogu aeg millegi üle pahane.

«Kas ta oskab siis laulda, tantsida?»

«Ei. Ta tegeleb rohkem poliitikaga. Tema, teate, Tarass Demõdovõtš, loeb poliitringis filosoofiarefereate.»

«Näed. Ja tahad teda pioneeride juurde panna. Nad ju muutuvad kuivkrõmpsudeks selle filosoofi käes, jooksevad nagu hiired kassi eest laiali.»

Vasja pani helisevalt naerma.

«Muidugi jooksevad! Tema nendega jännata ei anna. Kui midagi pole tema meele järele, siis rusikaga lagipähe.»

«Vaata siis. Tuleb hoopis valida lõbusaid ja kannatlikke noori, häid organisatoreid, tõelisi mängujuhi. Pioneerid pole ju vanad inimesed, nad alles vurrutavad armastavad lõbutseda.»

«Hüva, Tarass Demõdovõtš. Valin välja. Meil on nendesuguseid.»

*

Astusime Martõni Kvotška juurde sisse. Viimastel päevadel käisid tema tüdrukud jälle ülepäeviti koolis.

Kodus leidsime eest Martõni naise, tüdrukutest ümber piiratud. Kvotška emand — kuivetanud, mitte enam noor naine, laiade lopsakate külmudega, mis olid ta kotkanina kohal kokku kasvanud, võttis meid niisugune

paljuga vastu, et me tahtmatult lävele peatuma jäime. Ta loitis parajasti pisikest. Paks tüdrukuke hoidis mõne käekesega kortsunud tõmmut rinda ning imes kiirelt ja ahnelt, vaadates imestunud silmadega ootamaid külalisi. Hakkasime kohe oma tuleku põhjusest kõnema.

«Aga, siis seadus polegi muutunud?» katkestas Martõni naine meid imestunult. «Kõneldi isegi, leht olla kirjutanud, et lapsed pole enam kohustatud koolis käima.»

«Seda ei ole veel keegi kuulnud, et see pole õige. Naine rebis kurnustamata tüdruku rinna küljest lahti. Tüdrukuke haab mõlemad käekesed põue ega tahtnud ema lahti lasta.

«Õokull, võta Vainukägu oma kätte!»

«Kas nad oleks nagu keegi piitsaga löönud.»

«Kas te ometi lapsi narrite? Kas neil siis nimesid

«Aga nii on lihtsam,» lõi naine ükskõikselt kaega. «Kui nad veel meelde tuleb, kuidas ühe või teise nimi

«Nad ise annavad üksteisele hüüdnimesid. Näiteks kõige väiksem, viriseb nõrgakene teine, roomab ümber aeg mudasena ringi, seepärast hakkasimegi vainukaks kutsuma.»

«Aga vaatas hellalt ja armastavalt pisikest.

«Noh! Röökima pistsid, kägu niisugune. Ei ole! Hunt ei tüssi ara.»

«Mina olin mures oma käigu eesmärgi pärast.

«Loodan, et teie tütreid hakkavad nüüd iga päev koolis käima.»

«Oi, isake-armsake,» pani Martõni naine seletama. «Ehk tuled kuidagi ilma minu omadetagi toime! See, kes esimeses käib, selle vastu ma ei ole, see, kes kolmandas — samuti. Aga need kaks suurt — las teenivad endale leiba. Lapsi on meil tare täis ja taadi tervis pole suurem asi. Ta on juba nii viletsaks jäänud, et isegi laps võib ta pikali lükata. Lasi ennast selle härjavankri peale tõsta panna, nüüd ei tea, kuidas teda laudast välja saada. Sa ei usu, vennas, ta seletab härgadega kui inimestega. Mina aga istun selle pesakonnaga kodus. Ma mõistan: su tasu jääb väiksemaks, kui kõik lapsed ei tule kooli, kuid egas seda paljudest ole — mõne rubla

Pahameel hinges, seletasin Martõni naisele, et ega ma isikliku kasusaamise eesmärgil tunne tema laste pärast muret.

«Meie oleme kirjaoskamatud ja ka elame.»

«Jah, nii te siis elate. Isegi lastele panite linnunimed ja olete selle üle veel uhked!»

«O, vennake kallike!» hadaldas Martõni naine. «Kas ma siis ise ei nae, et see pole elu ega kedagi. Aga mis siis teha, kui mulle pole seda kirjatarkust õpetatud ja mehe sain ka veel sihukese tossikese.»

«Siis mõelge ometi oma tüdrukute peale. Nad on ju teil toredad...»

Martõni naine pühkis kaa rätitsaga nina ja silmist rõõmupisaraid. Lapsed olid vagusi jäänud. Isegi kõige väiksem lakkas häälitsemast.

«Toredad. Hästi toredad need haisevad käod...»

Veel kaua kauples ta endale õigust ühte tütar, kuuenda klassi õpilast, kooli mitte saata. Lõpuks nõustus.

«Käigu pealegi kuni soe, küll talvel saavad istuda ahju peal nagu kanad õrre otsas. Kust ma neile nii palju saapaid võtan?»

Ohkasin. Ei, arvatavasti ei suuda ma surmani neid sekkeldusi unustada.

*

Pöördusin koolimajja tagasi ja hakkasin otsekohe Fedir Danõlovõtši minuga ühte nõusse agiteerima:

«Kõneldakse, et teil on ilus lauluhääl, Fedir Danõlovõtš.»

Temale rajasingi ma oma lootused. Vasja Babak oli mulle kõnelnud, et ükski meie õpetajaist ei oska ei koori ega orkestrit juhatada, või isegi mõnda laulu maha laulda.

«Oli, Tarass Demõdovõtš, oli küll, kui ma teie aastates olin. Nüüd aga on ainult kahin järel.»

Viisin jutu mujale. Kartsin vanataati liialt ehmatada. Võib-olla leian ma ka temale veel õige «pedagoogilise» lahenemise.

Läksin kuuendasse klassi tundi, heitsin pilgu akna poole. Parasja Kvotška vahtis mind oma ümmarguste silmadega. Alustasin tundi ning kutsusin tüdruku otsekohe tahvli juurde.»

Et tule

Miks siis?»

Et taha.»

Miks sa siis kooli tulid?»

Enam ajas, sellepärast tulingi. Aga õppima ma ei hakka, tehke, mis tahate.»

Ning võttis jälle tikkimistöö kätte.

Alustasin tema juurde ja vaatasin seda käsitööd. Nägin, et ta õmbleb ristpistes käterätti.

Tikid küll, aga kukub inetult välja.»

Nii nagu oskan.»

Ma mõlgutasin mõtteid selle üle, mida tüdrukuga. Aga mis siis, kui organiseerida koolis käsitööring? Kõrva oskab ilusti tikkida.

Mis siis ikka, Parasja, ütlesin talle. «Kui sa õppida taha, siis õpetame sind vähemalt tikkima.»

Kuidas?» küsisid juba kõik tüdrukud kooris.

Sellest kõneleme teine kord.»

Punni lõpuni istus Parasja mõttes ega tikkinud enam. Kogu tunni jalgis ta iga minu liigutust, kui ma aga pilgu temale suunasin, pööras pea otsekohe kõrvale. Karakterist tüdruk. Kuidas aga sellest karakterist küll jagu saada, see oma tahtele allutada?

Otsustasin veel täna kõik õpetajad sõbralikuks vestluseks kokku kutsuda ja nõu pidada. Ent seda kavatsust ei õnnestunud mul täide viia.

Õpetajate toas lebas telefonogramm. Nähtavasti olid õpetajad sellega juba tutvunud ning peenetundeliselt loost lahkunud. Ainult Tšepur istus lõobakil direktori laua taga ning ajas hambad habematult irevile.

Säh, siin on sulle käsk tulnud.»

Telegrammis oli öeldud: «Käsin Kovalivka keskkooli direktoril Zalužnõil ilmuda homme rajooni haridusosakonda. Juhataja Budjak.»

Pistsin telegrammi rahulikult tasku. Vaatasin tähelepanelikult Tšepurile otsa

Muide, Mõkola Ivanovõtš, miks te nii bürokraatlikult oma töösse suhtute?»

See tähendab?» kissitas Tšepur oma ilusaid silmi.

See tähendab, et tulete kooli alles siis, kui kell helib, koolist lahkute samuti koos kellahelinaga. Kas te kunagi õpetate või ka kasvatate lapsi?»

Ta vaatas mulle kaua otsa. Tema pilk muutus iga hetkega: silmad laksid kord ümmarguseks, kord tõmbusid kinni. Lõpuks sõnas ta tumedalt:

«Mine sa, tead kuhu, direktor! Sõida kõigepealt ise aru andma, siis nõua teiste käest. Palju on teid siia sisse tulnud...»

Suutsin vaevu end vaos hoida. Vastasin rahulikult, kuid kindlalt:

«Ärge muretsege, Mõkola Ivanovõtš, küllap mina juba aru annan. Kuid teid palun olla õpetaja ja oma kohustusi tõsiselt võtta. Selge?»

23

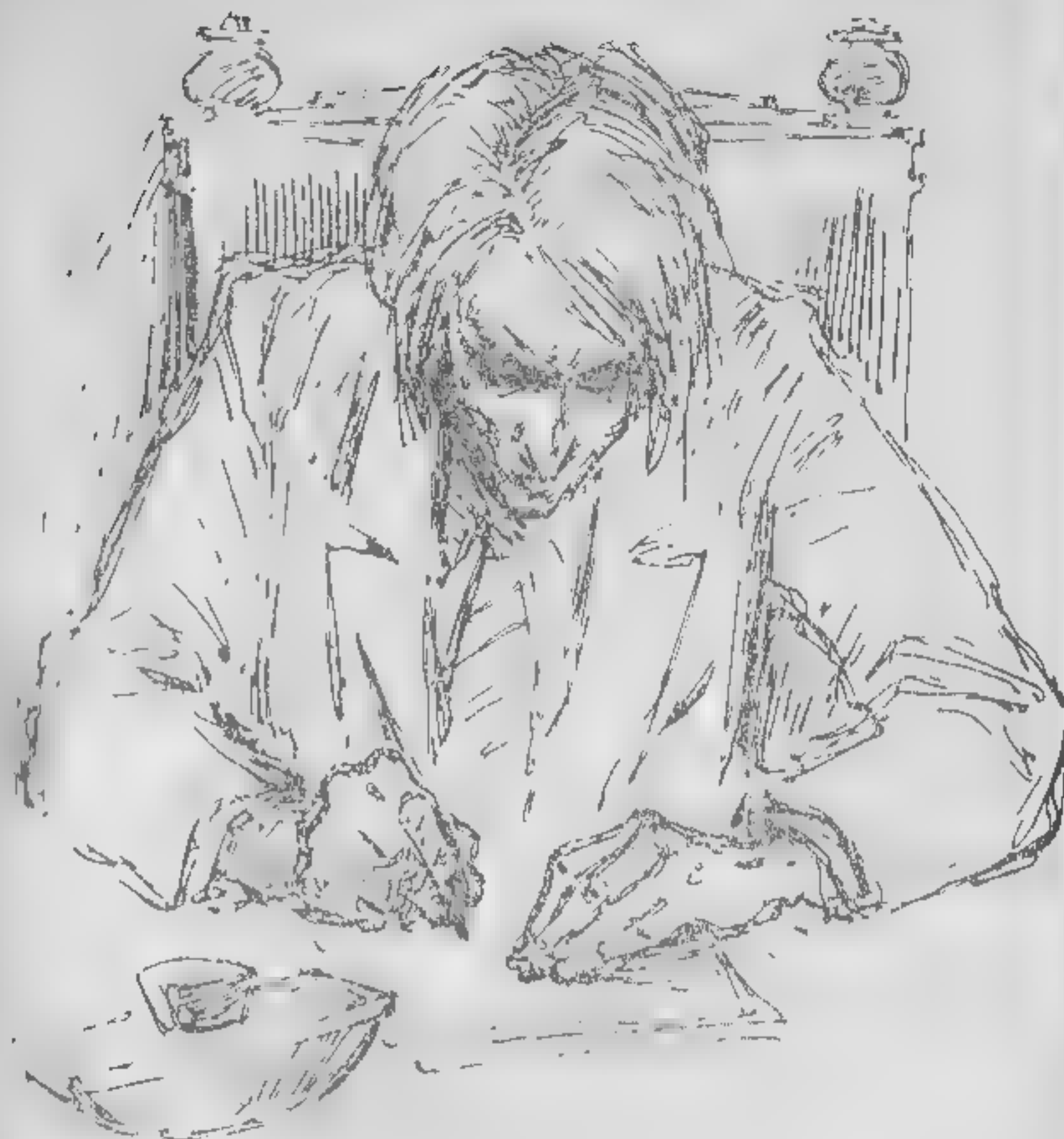
Jõudsin rajoonikeskusesse, tillukesse vaiksesse linnakesse, kus paljudes kohtades oli kõnnitee purunenud, ja tundsin korraga, et maale on kindlal sammul astunud sügis. Noored puud linnapargis olid kurvilt langetanud oma kollased kõrvarõngad, jalge alla oleks nagu keegi peotäied vaskviielisi puistanud. Ühekordsete korrali majakeste akendel punetasid isuäratavalt punapõsksed õunad ja pudelid nalivkaga. Turule veeresid vankritäied kapsaid ja peete, turuplatsi kohal lendas parvedena varreid.

Läksin otsekohe haridusosakonda.

Tänav, kus osakond asus, oli vaikne ja inimtühi. Süda tõmbles valuliselt, mõtlesin: «Kohe naen sissepääsu ees tuttavaid direktoreid.» Ent polnud kedagi. Tähendab midagi polnud nõupidamisele kutsutud. Viimane lootus oli purunenud, raske eelaimdus ängistas rinda.

Ivan Ivanovõtš istus oma kohal. Tädi Liida, ebamäärases vanuses, suurte sarvprillidega kuivetanud daam, osakonna asendamatu sekretär, toksis ühe sormega midagi hoolega kirjutusmasinal, millel värv oli pealt koorunud. Meie, direktorid, teadsime seda masinat hästi. Tal puudusid vahemalt pooled tahed, kuid need kirjutati meisterlikult kasitsi vahele ning me võisime kergesti ja kiiresti rajooni haridusosakonna direktiive lugeda.

Seekord ei võtnud Gorobets mind tavalise tervituse vastu. Ta ulatas mulle vaikides käe, ilma et oleks otsa vaadanud, ja noogutas juhataja kabineti poole, mis pidi tähendama, astu sisse.

Mahe helin otsustavalt uksele. Keegi pomises seal:

«Sisset!»

«Tere!»

«Tervist.»

«Hm-hm...»

«Llesama laua taga, kus alati nii reipalt oli Maksõm Ivanovõtš Ketjag istunud, konutas nüüd kühmus võõra nime. Panin tähele, et tal olid kitsad, kondised sõrmed, kaugele väljatunginud abaluud ja pikk kael. Linnapargis sassis pikad juuksed varjasid mehe nägu. Uus juhataja kirjutas midagi.

«Olen Kovalivka kooli direktor. Saabusin »

«Istu... ge.»

See oli öeldud kuidagi läbi hammaste, vastu tahtmist, isegi solvavalt. Hirm teadmatuse ees vajus kuhugi sõdamesoppi, selle asemel kasvas huvi kogu loo vastu ja küpses pahameel. Ma polnud oma elus veel sihukeste, nagu ütles Nedokuss, «indiviididega» kohtunud

Istusin laua ääres asuvale toolile. Vaatlesin kannu pikka, kuivetatud küürutavat kogu. Mul õnnestus näha ainult teravat ninaotsa. Ja veel kätt, pikka, kondist just nagu klaverimängijal, mis jooksis kärmesti mööda paberilehte: ta kirjutas hoogsalt, selgelt ja arvatavasti lühilusti. Siis imetlesin ma tuttavaid portreesid, mis seinad rippusid, omatehtud rajooniplaani, kuhu olid märgitud kõik koolid: keskkoolid — punaste ringidena, mittetäielikud keskkoolid siniste ja algkoolid roheliste ruutudega. Kaugelt nägin ma Kovalivkat. Ohkasin. Mis seal küll praegu toimub. Võib-olla on jälle kümme-kond õpilast kooli tulemata jäänud?

Möödus viis minutit, siis kümme... Mind hakkas asi juba tüütama. Lõpuks katkes kannatus hoopis.

«Ehk võiksin hiljem tulla?»

Seltsimees Budjak (teadsin tema nime telefonogrammi põhjal) nagu polekski minu küsimust kuulnud. Kirjutati veel minuti, siis pani sule kriuksudes hoogsalt allkirja, viskas sulepea lauale, tõstis pea ning heitis energiliselt juuksekaulu laubalt.

Hetke vaatlusime teineteist tähelepanelikult. Mind sihtisid suured, hallid, sinaka varjundiga külmad silmad. Selle tabamata hetke jooksul jõudsin tähele panna ja hämmastuda selle üle, kuidas võis siisugune suur pea püsida selle peenikese ja kõhna kaela otsas? Tõsi, Budjakil oli kõrge lai laup, mis silme kohal muutus kitsamaks, nagu aga lõppes all peaaegu eimillegagi — nii terav oli lõug. Nina oli sirge, pikk, terav, huuled õhukesed, kuivad, kuidagi jonnakalt kokku surutud. Suureks, võiks öelda võimsaks tegid pea lopsakad ruuged juuksed, mis pehmete lainetena kõrvadele ja pintsaku kraele langesid. Mulle tundus, et näen tema olemuses midagi meeldivat, võluvast, ent see võlu ei pääsenud ebameeldiva ja eemaletõukava tagant kuidagi mõjule.

«Olete Zalužnõi?»

Jah. Zalužnõi, Tarass Demõdovõtš »

Ta kirtsutas nägu, nõjatas toolileenile, andis hooletult lühva külma kää.

Arsen Ivanovõtš Budjak.»

Vaga meeldiv,» noogutasin viisakusest aupaklikult

«Ei midagi meeldivat,» vemtas Budjak mingi laisa tõlmenud haalega. «Ma ei näe midagi meeldivat, tundes siisuguses situatsioonis, seltsimees Zalužnõi.»

Kehitasin õlgu. Mida talle vastata?

Kuidas siis teie, seltsimees direktor, jõudsite niikau-

» pistis ta käed püksitaskuisse

«Ii jõudsingi,» vastasin talle, ega tundnud oma haält

Muide, kui vana te praegu olete?»

Mis tähtsus sellel on?»

«On!» tõusis ta äkitselt püsti. Ilmnes, et ta on pikem, kui ma arvanud olin. Niisuguste inimeste kõrval tunnen ennast oma keskmise kasvu pärast alati ebamugavalt. On siisugune tunne, et sind vaadatakse kui putukat. Ma ei tõusnud püsti.

Maaravad keskkooli direktoriks kollanoka, hiljem hoiavad kahe käega peast kinni,» pomises ta endamisi, kõndides mööda kabinetti. «Ja sina klaari pärast asju, olust...»

Kreegi oleks mulle nagu rusikaga rindu löönud. Õhust tuli puudus.

«Otsustada pole raske,» ütlesin kumedit. «Ma ei ole ennast sinna pakkunud?»

«Tähenab poete põõsasse?» jäi Budjak minu ette seisma, pikk, kuivetu, sarnanedes toonekurega, kellel on peaaegu lõvilakk. «Kes teie eest vastutama hakkab? Kas mina või?»

Pole mille eest vastutada. Pole ma kedagi paljaks ristanud ega ka tapnud »

Ta libistas oma kissis silmad hooletult üle minu, astus laua juurde ja vajutas nupule. Esikus tirtsus kahedalt kell

Hetke pärast kolises tool, uks avanes praokile ja tädil Linda vaatas sisse.

Kutsuge Ivan Ivanovõtš ja Marfa...»

Denossivna,» lõpetas sekretär ja sulges ukse.

Gorobets astus kiiruga appa ja vaikides ak-
juurde seisma.

«Kas kuskil on valmi?»

«Liidia Ipativna lõpetab just.»

Istu!»

Gorobets seadis end minu vastu tooli aarele istuma.

«Sellel mees Zalužnõi ei tunnista, et ta on kooli lask-
tanud. Tema arvab heaks vasti hakata ja pealtungida
asuda.»

Ivan Ivanovõtš raputas lahtvalt pead. Kogu oma ole-
misega ta nagu tahtis öelda: «Küll on häbematuid in-
imesi.»

Ma tõusin püsti.

«Lubage siis ka minul asja olemus ära seletada, seltsi-
mees juhataja.»

«Palun.»

Uks kriuksus ning sisse astus Maletski. Ta koperda-
diivani juurde, istus raskelt, tõmbas määrdunud villa
kampsuni veninud taskust kulunud kompvekikarbi, ni-
hutas oma jämedad jalad laiali, pani selle karbi ja tikud
seelikusse. Hakkas endale osavalt suurt isa-isade vilka
keerama.

Kõnelesin sellest, missuguses olukorras ma Kovalivki
kooli üle võtsin, palju lapsi ilmus esimesel kooli
päeval

«Ja mida te siis enne vahtisite?»

«Ma võtsin kaks päeva enne õppetöö algust kooli üle.

«Ka mina võtsin üleeile osakonna üle, pean aga teile
tegude pärast oblasti ees vastust kandma.»

Ma ei osanud enam midagi ütelda.

«Las ta jutustab laste malakaga kasvatamise meeto-
dist,» sekkus Maletski kulmetunud vanainimele, et
haäl.

«Just-just!» niuksatas Budjak rõõmsalt. «Torkavad
nõeltega, pussitavad, kurat teab, mis seal sünnib! Miks
te siis selle taadi malakaga klassi lasksite?»

Ma hakkasin seletama, kuid mind katkestati.

«Aga küttepuud? Kas teil on midagi peas, seltsimees
Zalužnõi? Õpilased raiuvad puid, missugune hirmu-
lugu!»

«Nad omaenda isiklikul initsiatiivil... Ja raha läheb
muusikainstrumentide ostmiseks...»

«Minul? Ah, teid, hada-pedagoogi!...» ööte is'g.
«Kõnnitleni instituudis jõudnud.»

«Mina tead, Lida, aetas Budjaki ette mingisug. s»
«delt ning vaatas kaasatundvalt minu poole.

Ma olen ammu kõnelnud: see kaugõppe instituut pole
olul. Ainult rikuvad inimesi. Puru silma aja-

mine ja mitte haridus,» pahvis Maletška oma kangasuitsu.

Viskasin pilgu toodud paberile Maletška nimele. Kuuma- ja külmajudinad jooksid üle selja. Lugesin satustlikku sõna — vallandada, mis oli loodud suurte talitadega.

Tõusin kõikudes püsti. Hing jäi kinni, silme ees hakkasid kollased ringid keerlema. Kasi tõusis rinnale, peadutas midagi. See oli raha... Küttepuude saagimise kokkuhoitud raha, mille Nedokuss oli eile minu kätte andnud. Muusikariistade jaoks. Mõtlesin õpilastele heameelt valmistada, kuid nüüd polnud seda enam vaja.

Kartsin, et kukun. Ent pidasin vastu. Samal ajal luges Budjak mulle moraali:

«Teid usaldati. Teid, võiks öelda, poisikest, edukat niisugusele kohale. Teie aga jõudsite juba kahe nädala, sihukesti asju korda saata. Tegite rajoonile häbi üle kogu oblasti. Ma ei tea, seltsimees Maletška, kuidas me end selle häbi maha peseme?»

Maletška ohkas vilinal. Tema laast rinnast paiskus tihe hall suits, mis tekitas nagu eesriide.

«On see siis esmakordne? Elame kuidagi üle, meil on paks nahk.»

Korraga ei suutnud ma ennast enam pidada. Kaotasin polnud mul midagi, naging, et päise päeva ajal oli mind juba maha maetud, häbistatud, suutust inimesest päikurjategija tehtud. Ma ei saanud vaikida.

«Just-just, seltsimees Maletška, nahk on teil paklabitungimatu. Kui ka peas midagi oleks, saaksid ehk ausad inimesed kergemini hingata. Mida te ise arvestanud olete, et võtate endale õiguse teisi suudistada?»

Imestusest pillas Maletška suitsu, päästis kohahooli valla. Mina aga kargasin juba Gorobetsi kallale.

«Ning teie, Ivan Ivanovõtš? Teie olete ikkagi pedagoog ja mitte mingisugune pidagoog. Kas siis ka teie olete enda joomisega niisugusesse seisundisse viinud, et ei suuda tõe laimust eraldada?»

Ivan Ivanovõtš pooritas metslase kombel oma punetama loonud silmavalgeid, kehtas õlgu, otsis pilgu Budjakilt kaitset.

Sus poordusin ma jahataja poole.

«Kellele ma asjad üle annan Arsen Ivanovõtš?»

Toodake käskkirja. Seni aga vaigistage oma sõjakust ja sulke koju. Oma käitumisega oléte te mind lõplikult kõige veennud. Varem olin ma teist paremal arvamusel.»

«Ka mina poleks uskunud, et leiän sellel ametikohal teatavalise inimese. Istusin terve tunni nagu kivist Buddha ees.»

Ivan Ivanovõtš jöllitas mulle kabuhirmus otsa. Maletška ei suutnud kuidagi oma kõhast jagu saada.

Iluvasti jätmata väljusin kabinetist. Mind saatis oma kaastundliku pilguga heasüdamlik tädi Liida.

«Nagemiseni, Liidia Ipativna,» jätsin ma juba lavelt huvasti ning jooksin tänavale, nagu oleksin kapataie tulist vett kaela saanud.

Peatusin alles siis, kui kaugemale enam minna polnud: jalge ees loksusid vaikselt ja kudrutavalt jõe madalad vood. Desna kohal norutasid kurvalt pajud, lastes ärg-ajalt oma kolletavaid piklikke lehekesi nukralt kukkuda. Vahetevahel lendas vastaskaldalt kohale tuuleke ning sahistas puuokstes.

Desna kandis oma veed läbi pajuvõsa, uhtus madalaid liivakaldaid, leotas kõvu juuri, mis just nagu püüdsid voolu takistada, jõge tõkestada. Kui puhus tuuleke, tekkisid jõe kerged lained, mis veeresid, aina veereid, paudes üksteisele järele jõuda, ning vaikse, lembe häämisega purunesid vastu halli liivakallast.

Võttasin kaua mõttes vett. Jõe tasane loksumine, taandus, justkui arutlev voog jahustasid. Meenus, et ma ei ole esmakordselt ei seisn sellel kaldal, nende pajude ümber. Millogiparast tõmbas mind alati sellesse rahulikku rütmikesse, mis oli sinu hinnapargi eest, ehkki sarnanes sellele, mis oli sinu armustatud tagahooviga, kus armunud paarid jalutada ja kitsed hulkuda armastasid.

Tõid kõndisime sinu Nastusjaga. Ta hüppas nagu kivi, tudrak, haakis end pikkade pajuokste kulge ja kiiresti naerdes. «Kas ma sarnanen haldjaga?» kuis neiu. «Sarnaned Sisalikuga,» vastasin. Ta tagus mulle teed. Tõid vihas oma vaikese, pooleldi lapsesusikaga selga ja vaatatas usaldavalt silmi. «Aga kellega sina sarnaned?»

Mida ta praegu kull teeb? Luges ajalehte ja kindlasti vihaslas... Ei tema juba seda uskuma jää. Aga muidas kes teab? On ju mustvalgele kirjutatud. Budjaki kask kirjaga tõestatud. Oli direktor ja pole enam direktor. Oli Zalužnõi, nüüd aga on kurat teab kes...

Mõtlesin endast ilma valuta, haletsuseta, nagu koldestki võõrast.

Oli sul, Tarass, tarvis sellesse Kovalivkasse "sõtta". Millest sul puudus oli? Oleksid Skrõpali elanud, igal konverentsil oleks sulle kiitust jagatud, oleksid eesrindlaste nimekirjas, armastasid sind õpilased ja austajad vanemad. Lõbus oleks sul sõbralikus kollektiivis olla. Ja siis, vaata et Sisalik oleks südame põlema süüdanud. Oleksid elanud vaikset ja rahulikku elu. Nastusja oleks aga magusat kõrvitsaputru keetnud ja sina söönud.

Muigasin nukralt omaette.

Olin ennast ülehinnanud. Egas asjata tuttavad direktorid pead vangutanud: «Kovalivkasse? Noh, vennas Tarass, seal on palju kangemadki oma hambad murdnud. Sinu täht hakkab looja minema!» Ja hakkaski. Ning mitte ainult hakkas, vaid on isegi loojunud. Kära ja muu raga, nii et kaja veereb üle kogu rajooni. Oli inimene ja pole enam. On jäänud üksainuke valutav haav. Tööd maha võetud. Tütarlastest maha jäetud... Ah, Jarõna. Jarõna, parem, kui ma sind näinud poleks, parem, kui sind tundnud poleks. Ehk oleksin siis kergemini oma häbi kandnud. Oleksin Nastusja tiiva alla pugenud sadamlikku sõna otsima. Aga niimoodi — ei saa... Ei kannata, et mind haletsetakse, kaasa tuntakse. Kuhu kull kaduda?

Kusagil kõrguses, kaugete pilvede taga haalitsesid kard. Südant rõhus veelgi raskem mure.

Sina, Tarass, sarnaned ükšiku kurega. Ühest karjast oled maha jäänud ja teisega pole liitunud. Ja rändad nüüd haavatud südamega ringi, ootad, kuni haavad armistuvad, ega teagi, kas jõuad ära oodata. Oled kaotanud nii seltsimehed kui sõbrad. Põgene nüüd, kuhu ja lad viivad.

Istusin vanale kopitanud kännule. Võtsin põlvede umbert kinni. Tundsin rinnataskus mingit pakki.

«See on ju raha,» mõtlesin kibeda muigega, «millega Nedokuss mind varustas.»

Mõte sellele mehele soojendas südant. Alles hiljaaegu olin temaga tuttavaks saanud, aga mees jõudis juba südamesse pugeda. Alles eile kõnelesin temaga laulukoori, muusikaringist. Esimees oli põlema süttinud.

«Oiget asja räägid, Tarass Demõdovõtš! Oli meil küll kunagi laulukoor, muusika mängis klubis. Üks alampreester käsutas kogu seda asja siin. Nupukas poiss! Siis aga saadeti meile küllasse klubi juhatajaks Zinkovitš. Noh, see näitas otsekohe initsiatiivi ja indu üles, kihutas alampreestri kui klassijaanuse minema, hakkas ise koori juhtima. Koor lagunes kiiresti ara, kitarrid ja balalaikad läksid liimist lahti ja kogu kupatus samuti. Palusin, et see Zinkovitš kuradile koristataks. Ei tulnud välja. Nomenklatuurne töötaja. Enne oli ta rajoonis klubi juhataja, suur ülemus. Ja istubki see ülemus mul kaelas.»

Kui saaksime muusikariistu osta,» ütlesin.

«Milles siis asi?» silitas Nedokuss oma vurre. «Selle kululiigi järgi on ju raha niikuinii kulutamata. Võta ja osta. Oled ju kokkuhoidu teinud. Küttepuud raiusite ise, raha jäi alles, võta ja tee lastele kingitus.»

See raha oligi nüüd minu taskus, vaevas hinge. Tahes- tahetmata tuli minna pille ostma. Jäägu vähemalt Kovalivkale mälestus: oli niisugune saamatu direktor, peale pillide ei jätanud koolile midagi.

Läksin linna. Otsustasin kultuuritarvete kauplusse minema astuda, vajalikud pillid muretseda, Kovalivkasse võtta, asjaajamine kiiresti üle anda... ning jalga lasta. Pikemaks Kovalivkasse jääda polnud mingit vajadust. Suhnovskõil oli arvatavasti juba üleandmise akt valmis, ainult alla kirjutada. Jätta siis Kornii Kõrõlovõtšiga hüvasti... Ah, Kornii Kõrõlovõtš! Ei olnud meile saatuse poolt ette nähtud koos töötada. Oleks meil laulukoor ja ku kord. Kellega veel hüvasti jätta? Kindlasti Jakiv Stepanovõtšiga. Veidrik, aga puhta hingega inimene, käib iga päev haigeid õpilasi vaatamas. Südametunnistus on tal omal kohal: otsib simulandid välja, haigeid aga ravib. Noh, ja ka õpetajaile tuleks edu soovida. Suhnovskõid pole mulle midagi halba teinud: võtsid inimese moodi vastu, Eleonora Stepanivna isegi laulis... Orjol ja tema Dulcinea on oma vanaduspäevade armastuses lihtsalt võluvad, naljakad ja lugutavad. Aga Panas-

sõkust on kahju, hakatakse ilmaasjata nokkima ja t...
jaabki «teise klassi meistriks». Noh, Antonina pole pe...
dagoog, Krõvohatskid ei liha ega kala, ehkki ma pole...
neid veel õieti tundma õppinud, Batožtsukkide pära...
pole mõtet muretseda — nii joodikuid kui pappe ei...
masta ma juba lapsest peale. Tšepur sihib arvatavasti...
direktori kohta, mis siis ikka! Katsugu: «kangemadki on...
oma hambad murdnud». Jarõna.

Südames nagu midagi rebenes: jata huvasti või...
jätta, aga lahku oleme läinud nagu laevad meres. Flo...
ongi nii parem, haav kasvab kiiremini kinni...

Aga kellest on tõepoolest kahju, see on Petro. Ka...
mal on nüüd lõpp. Jälle hakkavad lapsed teda kooli...
maja juurest minema kihutama, kustub temas see hea...
duse sädemeke, mis seal oli just süttinud. Meenus, kui...
das ta mind täna saatis. Alles oli hahetama hakanud, kui...
ma Kovalivkast ära sõitsin, tema aga oli juba koolimaja...
juures. Küürus ja lõdisev oma lühikestes kitsastes puk...
tes. Need olid katki käristatud, nüüd aga kinni õmmet...
dud. Oskamatult, siit-sealt kokku kortsitud, nähtavasti...
oli ta ise seda teinud. «Kas tulete varsti tagasi?» Silm...
aga mure ja rahutus. Nähtavasti oli lapse südames mingi...
eelaimus.

Tahtmatult löid mul silmad naguseks. «Tuleb meel...
pidada ja temale vähemalt rüüd osta. Talvel kulmat...
laps ära, võib haigeks jääda,» mõtlesin omaette.

Kultuurikalpade kaupluse juhataja, vurrudega...
ümaranaoline mehemürakas, kes millegi poolest Nov...
kov-Priboiga sarnanes, võttis mu rõõmsalt vastu. Ta tun...
dis koiki koolidirektoreid nimepidi ning nimetas meid...
oma toitjateks. Kuuldes, et minul laheb tervet orkestrit...
tarvis, hakkas ta leti taga koguni tantsima.

Pille valisin ma kaua, südametunnistuse järgi. Sel...
oli kauplusse kogunenud hulgaliselt muusikaarmasta...
jaid, kelle seas oli tõelisi asjatundjaid. Iga balalaika, ig...
kitarr ja mandoliin kais kaest katte, nende helisid ku...
las mitu tundlikku korva. Nüüd lõpuks lebas letil terve...
hunnik kollakaid, lakist peeglina laikivaid pille.

Hakkasin tasuma. Niisutades süljega pliiatsit, vedas...
kaupluse juhataja ümartahiti saatelehele ja dikteeris ise...
endale poolvaljusti: «Müüdud Kovalivka keskkooli di...
rektor sm. Zalužnõi kaudu balalaikasid

Veel üks dokument minu ebaõnnestunud vabimise...
kohta Kovalivkas,» muigasid nukralt.

Võtsin põuetaskust raha. See oli hoolikalt paberisse...
pakitud. Seltsimees Nedokuss oli ise ta minu jaoks val...
... pannud. Ning sealsamas meenusid mulle sõnad, mis...
Kõrõlovõtš oli raha andes lausunud:

«Tunnen, Tarass, et saad seal hea nahatäie. Kuid ära...
... norgu lase. Ja veel, oleksin äärepealt unustanud:...
... helistas rajoonikomitee sekretär, seltsimees Vognevõk ja...
... palus tingimata tema juurde sisse astuda. Kuuled? Ära...
... unusta!»

Ja mina oleksingi peaaegu unustanud. Tõsi küll, ...
... praegu polnud sellel nagu mõtetki. Vallandatutega pi...
... kelt ei räägita...

«Lusin ära. Raha jäi veel veidi järele.

«Võtke domrad, Tarass Demõdovõtš. Domraorkester...
... on ju lausa nõiduslik ja ilus.»

«Ei jätku. Teine kord, Makar Petrovõtš.»

«Sis võtke vähemalt grammofon,» soovitas kaupluse...
... juhataja kahetsusega minu raha ülejääki vaadates.

Ja ma võtsingi grammofoni. Valisin veel umbes kolm...
... kummend heliplaati. Olgu! Ehk meenutavad Kovalivkas...
... vähemalt korra Zalužnõi hea sõnaga.

Sis ostsin Petrole püksid ja särgi, saapad, mütsi ja...
... talvepalitu. Tõsi, palitu oli veidi suur, kuid ma ei kur...
... vestanud, kasvujagu on olemas. Kes teab, kas leidub...
... veel head inimest, kellele meenub ka parandamatu

«Valisin sootma hakata. Kuid mind jalgitasid kogu aeg...
... sõnad «Ära unusta Vognevõki juurde sisse astumast»

«Tähtis lühikest kõhklus... saatsin sammud siski ra...
... joonikomitee poole

Rajoonikomitee sekretär Vognevõkki armastasid...
... Ta oli selles ametis rajoonis juba üsna kaua ja ar...
... on, et oleks isegi raske olnud meie rajooni ilma Vogne...
... vokita ette kujutada.

Olin mitmel korral sekretäriaga kokku puutunud...
... Mitte silm silma vastu, vaid nõupidamistel ja aktiividel.

Ta oli keskmist kasvu, kõhnavõitu, umbes viiekumne...
... aastane mees. Välimuselt mitte eriti koitev kortsus kol-

lase näo, valehaminaste ja lühikese roõvlininaga, kui mudeta, silmad olid ümmargused ja läbitungivad. Pirmesel pilgul oli ta isegi eemaletõukav. Ent kui kõnelema hakkas, löid tal silmad põlema, õhukestel huultel märgles muie, kogu ta olemus elavnes, täitus millegi elustavaga, ta nagu muutus tegutsevaks akumulaatoriks, mis teda ennast sisemiselt valgustas ja teisi süütas. .

Kunagi ütles ta direktorite nõupidamisel: «Astuge rajoonikomiteesse sisse, seltsimehed. Astuge lihtsalt, arstid, häbenege. Sest vahel on niimoodi, et inimene kannab mingit muret südames, ise seda lahendada ei oska ja ka meid on unustanud.» Mulle meenusid need sõnad, kui ma rajoonikomitee poole sammusin.

Ent sekretari ukse ees jäin siiski kõhklevalt seisma. Seltsimees Vognevõkiga ei saa niimoodi kõnelda nagu Budjaki või Maletskaga. Tema ees rusikaga vehkima ei hakka. Ning esimest korda mõtlesin ma tõsiselt selle üle, mis minuga oli juhtunud. Kahtlemata võib kõike ümber lükata, kõike eitada, ent faktid jäävad faktideks. Vana isa malakas mõotis Vasja selga? Kas seda saab salata? Aga mis see minusse puutub? Niipalju puutub, Tarass, et olid seal direktoriks ja mitte kõrvaltvaatajaks. Mitte alati ei tee me vigu vabast tahtest. «Seaduse mittetunmine ei vabasta süüdistusest.» Mis siis ikka, lähen ja jutustan kõik nii, nagu oli. Tehku ta siis asi selgeks ja otsustagu.

Sekretari vastuvõturuumis võeti mind kui oodatud inimest.

«Seltsimees Zalužnõi?» küsis noor neiu.

«Jah.»

«Kas te kull kaite? Suutsime teid vaevu üles leida.»

«Noh, nüüd otsitakse ka siin juba taga! Arvatavasti ei pääse sa, Tarass, vanglast,» mõtlesin.

«Astuge sisse. Leonid Petrovõtš on oma kabinetis.»

Ma ei mõistnud isegi, kuidas Vognevõki avarat kabinetis moõda sammusin. Tema juures oli sel ajal üks rajoonikomitee töötaja, kes lahkus kiiresti, Leonid Petrovõtš aga osutas külalislahkelt naeratades toolile.

Ma istusin, naost punane, ärevil.

«Ma saatsin teile järele. Kas teid leiti üles?»

«Ei. Ma tuln ise,» vastasin süüdlaslikult. «Käisin kultuurikaupade kaupluses pille ostmas...»

Leonid Petrovõtšil oli, nagu tavaliselt, valge kraeäärimine koverkotpluus seljas, ta lõug oli hästi puhtaks peetud, juuksed meisterlikult tagant ette kammitud, ehkki ka see enam ei päästnud: üsna ulatuslik kiilaspäimur laikis reetlikult õhukeste juuste alt. Ta jälgis tähelepanelikult iga minu liigutust, laskmata ühtki sõna mööda. Muutusin jutukaks. Juhtus kuidagi nii, et ühe hetkega olin unustanud kõik: nii käskkirja, mis lebas Budjaki laual, kui ka hirmutekitava haridus-õukonna juhataja, olin unustanud kõik maailmas. Kõik muusikariistadest.

«Kas ostsite endale? Kõneldakse, et mängite viiulit?»

«Ei, ma halvasti. Pillid ostsin kooli jaoks.»

Ma ei märganud isegi, kuidas olin sekretärile jutustanud raha kokkuhoiust küttepuid arvel ja ka sellest, kui raske oli lapsed kooli saada. Veel rohkem aga kõnelemin distsipliinist ja õpilaste edasijõudmisest. Jutustasin mu Parasja Kvotškast, Kabanetsist, kui ka teistest, ent kuidagi ei tahtnud üle huulte tulla Djagilite lugu.

«Mida te siis mõtlete teha?»

Viimaste päevade jooksul oli minu peas selge pealetungiplaan Kovalivka kangekaelsetele õpilastele välja kujunenud. Lastes tuleb huvi äratada. Meenus jutuaajamine Kabanetsiga. «Miks sa ei taha õppida?» — «Pole huvitav.» — «Miks sa siis koolis käid?» — «Isa käsib.» — «Aga kas sa ise poleks tulnud?» — «Oleksin küll. Kes siis tahab terve päev lehma karjatada?» Selles oligi asi. Lehma juures pole huvitav ja koolis pole ka huvitav. Ta oleks meelsamini päev otsa külas ringi jooksnud, metsas põistega pimesikku mänginud, lohet meisterdanud ning vee pilvedesse lennutanud. Ta oleks ööbikuna laulnud, kui tulnud, nii et tolmusammas taga. Aga kes temale seda opetab?

Tarvis on õpilastes kasvatada armastust oma kooli vastu. Aga millal nad teda armastama hakkavad? Siis, kui kool ei õpeta ainult lugema ja kirjutama, vaid näitab ka, kuidas elada. Elada lõbusalt ja rõõmsalt, nagu inimene peab elama. Lapsed peavad õppima laulma ja meisterdama, mängima ja värsse deklameerima, tikkima ja lõbutsema.

Tarvis on, et kool astuks oma küla piiridest välja. Et kooli laulukoor esineks ja kohtuks teistega rajooni

olümpiaadil, et laste töid eksponeeritaks näitustel, et kooli isetegevust näidataks naaberkülades ning imetletaks ja kõneldaks, milleks meie, kovalivkalased, võime lised oleme! Sellest hakkabki välja arenema iga õpilase vastutus oma kooli au eest, hea teadlik distsipliin.

Leonid Petrovõtš kuulas mind tähelepanelikult, kord tõusis oma kohalt ja kõndis mõttes mööda kabipetti, siis jälle istus ning noogutas huvitatult pead.

«Aga kuidas on õpingutega? Kõige tähtsam on ikkagi õppimine.»

«Kui on olemas armastus oma kooli vastu, usaldus õpetajate vastu, kui on olemas vastutustunne oma kooli au eest, siis ei tihka õpilane öelda: «Ma ei taha õppida». Ta hakkab õppima. Ja kui ta juba kord õpib, tahab ta üha rohkem teada. Niisugune on minu arvamus.»

«Mis siis ikka, te mõtlete õigesti. Arvan, et teil peak see õnnestuma.»

Leonid Petrovõtš naeratas mingisugust erilist mõtetuslikku naeratust. See tundus mulle irooniliseks, mõistsin otsekohe oma olukorda.

Langetasin silmad ja kogelesin süüdlaslikult:

«Andestage, Leonid Petrovõtš, kukkusin filosoofia rima. See kõik on tühi unelm. Kuigi minu järglase tähelepanu on ehk tarvis ka sellele juhtida.»

«Mis järglane siia puutub?»

«Mind vallandati. Käskkirjaga.»

Vognevõk tõmbus morniks. Tema laup kattus tiheda kortsurägistikuga. Ta kutsus sekretäri.

«Šura, kutsuge otsekohe Tšubenko (see oli rajooni ajalehe toimetaja) ja see... uus haridusosakonna juhataja siia.»

«Hästi, Leonid Petrovitš.»

«Ütelge Maksõm Ivanovõtšile, et ta sisse astuks.»

Maksõm Ivanovõtš Ketjag oli eilsel pleenumil valitud rajoonikomitee kolmandaks sekretäriks. Kuuldes seda, et sekretär laseb kõiki neid inimesi kutsuda, hakkas ta mu tuju hoopis alla. Ent Leonid Petrovõtš küsis lihtsalt:

«Mis teil seal siis juhtus, Tarass Demõdovõtš?»

«Juhtusid niisugused asjad, Leonid Petrovõtš, et isegi kõnelda on häbi.»

Jutustasin sekretärile taat Homa Djagili teost. Jutustasin täpselt, nii nagu see tõepoolest oli. Nüüd tundus ka

minu enesele see vahejuhtum metsikuna ja andeksandamatuna. Vognevõk kuulas keskendunult, ainult tema silmad valgusid kavalad sädemed.

«See on sihuke taat! Tunnen seda vana. Isanime pole ta endale veel valinud?»

«Sisse astus Maksõm Ivanovõtš. Tervitas sõbralikult, tõi...»

«Annad oma debüüdi eest aru, direktor? Miks sa siis, võtnud Zalužnõi, alt vedasid? Päeva paar oled Kovalivka direktor ning otsekohe pääsesid Tšubenko juurde tegelaseks.»

Tšubenko, nii suur ja paks mees, et ajab lausa hirmu peale, ümara naoga, nina ülespoole, väikeste sarvprillidega, avas kärarikalt ukse, varjates oma koguga terve ukseava. Kui ta parajasti üle läve astus, ilmus tema selja taga sama pikk, ent korda kolm kõhnem Budjaki kuju. Naljahammas Ketjag ei lasknud siingi juhust mööda, et laulvalt pilgata:

«Leonid Petrovõtš! Ma vaatan, et meie rajoon saab otse pea kaardivae aunimetuse.»

«Miks?» ei mõistnud Vognevõk.

«Naete ju, et igaüks, kes rajooni tuleb, on vähemalt Tšubenko kasvu.»

Leonid Petrovõtš hakkas kõlavalt naerma ning andis ainult poolt lisa:

«See-eest igaühe kohta just öelda ei saa, et tal meetritsed õlad oleksid.»

Ta vihjas ilmselt kiitsakale kühmus Budjakile.

Istuti. Mõnda aega käis jutt ühest ja teisest: ilmast, kahtlasest raginast Tšubenko rinnas. Tundsin end siin veenda rattana vankri all.

Lõpuks meenusin ka mina

«Mida siis teie, seltsimees Budjak, olete otsustanud Zalužnõiga?» kissitas Vognevõk silmi haridusosakonna juhataja suunas.

«Olen teile juba ette kandnud, Leonid Petrovõtš. Pärast jutuajamist Zalužnõiga ma veendusin, et pole eksinud.»

Leonid Petrovõtš vaatas küsivalt Ketjagi poole. See valutas silmi punetava Tšubenko poole.

Tahendab faktid on tõestust leidnud, Sofron Pavlo-

Tšubenko pühkis rätikuga energiliselt oma puukaela ja lausus bassihäälel.

«Nagu alati, Maksõm Ivanovõtš.

Vognevõk nāris kannatamatult huuli.

«Mis siis tõestati?»

«Kõik, millest ajaleht kirjutas.»

«Nad on seal tõesti himsaid asju korda saatnud,» ja haridusosakonna juhataja omalt poolt vahele. «Aja lapsed vägisi kooli.»

«Mis siin siis halba on?» Vognevõki hāal hakkas tōtatult ja metalselt helisema. «Kutsusid lastevanemad nõupidamised kokku, inimestele selgitati. Siis mindi vanemate juurde, selgitati veel kord. Kus on öeldud, et me ei ole kohustatud agitatsioonitööd läbi viima, inimeste tōtama?»

«Kuid nii... massiliselt. Pole nagu enam see õige kõhkles Budjak.

«Lapsed puudusid massiliselt koolist, sellele vastati massilise tööga. Mis puutub siia, kes sundis? Külade kogu, komsomol. Või on ehk teil andmed selle kohta seal peksti, sõimati kedagi?»

«Seal pektakse ju,» hüüdis Tšubenko. «Tammepuu malakaga, Leonid Petrovõtš.»

«Aga mis direktor sellesse puutub?»

«Ma kõnelen faktist,» muutus toimetaja vaiksemaks.

«Peksmine koolis on lubamatu nähtus,» ütles Budjak toonil, mis ei lubanud vastuvaidlemist. «Nisuguste faktidest ei kavatse me mööda vaadata.»

«Tõsi, fakt on lubamatu, kuid mitte sammav. Kas tunnete Djagili-taati, Sofron Pavlovõtš?»

«Ei.»

«Teie õnn. See on sihuke taat, et korralageduse ta mitte ainult oma isikliku pojapoja, vaid ka direktori... Ja mis seal direktori, haridusosakonna juhataja ja toimetaja seljas malaka pooleks murrab. Kuule, mida Tarass Demõdovõtš raagib? Nahutas lapsel koolis labi ning on oma õiguses veendunud. Tal on oma djagilite pedagoogika: ta ei taha, et pojapojast laiskaks kasvaks.»

Budjak tundis ilmselt, et Leonid Petrovõtš ei ole tem poolel. Ta hakkas taganema, kuid tegi seda võideldes.

«Õpilasi sunnitakse puid lõhkuma...»

«Kas teie siis kardate, et kahekümneaastased poisid võivad endale tööga liiga teha? Mis ajast peale me siidilõnga kasvatame...»

«Ei ole eetikaga kooskõlas, Leonid Petrovõtš...»

«Aga kus on see kirja pandud, seltsimees haridusosakonna juhataja? Aga mina leian, et Zalužnõi on tubli mees, kui ta organiseeris õpilasi kasulikku tööd tegema. Kas siis meie omal ajal ei raiunud koolile puid? Veel enam, vedasime seljas kümne kilomeetri tagant, sest vallavanem jõi maha raha, mis oli koolile puude ostmiseks eraldatud.»

Budjak langetas pea. Tšubenko ainult pilgutas oma valkosi silmi.

«Mis selles hirmsat on, et lapsed puid lõhkusid? Ja veel koos direktoriga. Vaadake teda: keskkooli direktor, aga saab koos lastega puid. Sihukese direktori eest lähevad nad läbi tule ja vee. Ja raha, seesama raha, mis muidu mõne kõriloikaja tasku oleks läinud, kulutatakse puidude ostmiseks. Ta ostis kooli jaoks terve orkestri, seltsimees Budjak, aga teie liputate siin oma käskkirja.»

Mul oli tunne, et olin mitte tooli, vaid kuuma panni külge kinni needitud. Tahtsin nutta ja naerda, karata ja karjuda, karjuda üle terve rajooni, et oleks kuulda Skrõpālis ja Kovalivkas: «Maailmas on siiski tōde olemas! On tōelisi inimesi! Ma veel töötan, sõbun.»

Noorenenud, lausa põlev Vognevõk sammus energiliselt mööda kabinetti, peatudes vahetevahel kord Tšubenko, kord Budjaki ees.

«Teil, seltsimees Budjak kui noorel töötajal ei tuleks mitte nisuguste käskkirjadega algust teha.»

«Ma muudan āra, Leonid Petrovõtš.»

«Tuleb unustada, et teie töös nisugune lugu aset leiab.»

«Komisjon vedas alt, Leonid Petrovõtš.»

Vognevõk jäi hāmmeldunud Budjaki ette seisma.

«Komisjon! Leidsite keda saata!... Oleksite vähemalt teistelt küsinud. Muuseas, see on teie süü, Maksõm Ivanovõtš,» vaatas ta Ketjagi poole, «et seda Gorobetsi hoiate. Ta ju müüb poolehitrilise eest mitte ainult Zalužnõi, vaid ka teid maha.»

«Käed pole veel ulatunud, Leonid Petrovõtš! Mõnu suu.»

«Parandame,» sõnas Budjak valmisolevalt.

«Aga siis veel see tegelane... Maletski. Kui kaua isik teie juures veel «pidagooge» juhib?»

Kõik istusid lööduna, mõttes.

«Aga võtta telefonitoru ja kõnelda külanõukogu mehe, vana kommunisti Korni Nedokussiga teil, seltsimees Tšubenko, aega ei leidunud. Saite kirjutise ja teie pisite otsekohe lehte.»

«Aga miks te arvate, et ma pole kontrollinud?» lõi toimetaja kohe põlema. «Helistasime.»

«Nedokussile?»

«Aga kui Nedokuss ise on sellesse segatud? Ma ei hakka ju temalt tema enda kohta andmeid küsima.»

«Tähendab te usaldate täiesti mingisugust Matsit? Heasse ausasse inimesse aga suhtute täieliku usaldusuga?»

«Me anname ainult fakte. Ja faktid on kangekaelased asjad. Kas taat oma pojapoega klassis peksis? Peki! Fakt! Kas õpilased puid saagisid? Saagisid. Fakt! Õpilased aeti massiliselt kooli — see on samuti fakt ja me reklaam.»

«Me ju selgitasime kõik välja, seltsimees Tšubenko! Kehitas sekretär imestunult õlgu.»

«Õigus. Selgitasime. Andsime hinnangu faktidele. Kuid faktid jäid. Minu suhtumine neisse asjadesse, teile teada, Leonid Petrovõtš: kui artiklis on viis protsenti tõe, tähendab artikkel on hea.»

Vognevõk surus hambad kokku, süngestus

«Teie printsiipidest me kõneleme eraldi. Praegu ei hakkame lõpetama. Minge, seltsimees Zalužnõi, ning võtke julgelt asjadel sarvist kinni. See, mis te mulle jutustasite, väärib tähelepanu. Mulle tundub, et teil pole see asi korda minema. Soovin edu ja õnnestumist. Kui tuleb ette raskusi, astuge aga sisse.»

Lubasin seda teha. Sellest ajast peale hakkasin seadma maja armastama ega lahe temast kunagi mööda.

Mõne päeva pärast tuli kohale haridusosakonna kassakiri. Selles mõisteti hukka taat Homa Djagili teguviisi mind aga hoiatati, et taoliste nähtuste kordumisel võetakse direktor karmile vastutusele.

Võeti hiljem teatati rajooniajalehe lühiartiklis «Meie kooli õpetajad», et artiklis «Zalužnõi «pedagoogilised tegevused»» äratoodud faktid on osaliselt tõestust leidnud ja Kovalivka kooli direktorit on vastavalt karistatud.

Igal inimesel on maailma keskuseks see koht, kus ta elab. Kuhu teda saatust ka ei paiska, missuguseid teid ja teid pidi jalad teda kannavad, kuhu kanti, missugustele ümberolevatele vajadus või teadmistejanu teda viib, unistab ta ikkangi kogu aeg sellest paigast, kus asub tema planeedi keskus. Kodukotus tõmbab alatasa enda poole.

Mingisugusest ajast peale sai Petro Kovaletsile tõmbekeskuseks mitte kodu, vaid Kovalivka kool. Juba varahommikust saati keerles ta siin ringi: kas ootas kannatamatult tänaval minu akende all, otsis endale Djagili-taadi kõrval meelelahutust või siis korrastas vaikides kooli umbrust. Vahel aga ajas mööda kooliõue ringi oma eakamlastega, kes, vaatamata varajasele tunnile, ei läbenud kodus istuda. Nähtavasti oleks ta nõus olnud koolis ka istuma.

Rajoonilinnast pöördusin koju kella üheksa paiku õhtul. Küla suikus juba tähtedest ülekulvatud taeva all, õhnult majakeses, kus õpetajad elasid, oli tulesid näha. Ka Jarõna aken oli valge. Seda tulukest nähes jäi mul tühimatult hing kinni.

Kui vanker minu korteri vastas seisma jäi, eraldus koolimaja juurest mingi vari

«Tere päevast!» kuulsin ma juba kaugelt tuttavat

«Jõudsitegi päralt.»

«Võtjaks oli Petro Kovalets.»

«Mida sina siin teed?»

«Teid ootan.»

Mingi eriline soojus valgus mu hinge. Tõsi, kellel ei olnuks süda ärevalt, kui talle saab osaks tähelepanu, ja seda hetkel, mil ta üldse ei oska oodata?

«Kust sa teadsid, et ma täna tagasi tulen?»

«Ma juba lõunast peale ootan.»

Kandsime kiiresti kogu varanduse tuppa.

Petro Kovalets vaatas vaimustatult, mingi jumaldava

sädelusega silmis pille, haarates vahetevahel peast kinni.

«Oh sa poiss! See on aga muusika! Mis ilus kast see sihuke on?»

Avasin vaikides grammofoni, keerasin vedru üles ja panin heliplaadi peale. Nõel hakkas sahisema, plaat keerlema ning korraga:

Hall kägu hakkas kukkuma...

Petro lausa tardus ootamatusest ja imestusest. Minu korter täitus muusikast, seinad värisesid suurematu laulu jõust. Vaatasin poissi, endal laulis hing kaasa, usk oma jõusse paisutas rinda.

Laul vaikis, ainult plaat keerles, nõel sahisas ja pidur krigises. Keerasin teise poole.

«Oh, jälle mängib!» sosistas imestunud Petro.

Ta uuris põhjalikult salapärasest muusikakasti ega uskunud omaenda silmi. Küsis:

«Kas ta võib iga päev mängida ja laulda?»

«Muidugi.»

«Kuulaksin päevast päeva. Ei söökski, vaid kuulaksin»

Petro polnud enam see, kellena ma teda esmakordselt nägin. Ta oli pestud, juuksed lõigatud. Soeng oli muidugi isemoodi, nii nagu meil kõigil Peetri-aegadel juukseid lõigati, astmeliselt, kuid ka see üllatas meeldivalt.

Mulle meenus kingitus. Võtsin püksid, sargi, saapad välja. Poiss vaatas seda kõike uskumatult, küllap ei osanud arvatagi, et need olid temale määratud. Ta ei pööranud grammofonilt silmi.

«Tarass Demõdovõtš! Mangige veel!»

«Küll jõuame grammofoni mängitada. Sa parem vaata neid uusi asju.»

Petro lõi silmad kilama. Ta uuris imestusega riideid võttis ühe saapa kätte.

«Kroomnahast!» vangutas ta pead. «Ja randiga.»

«Pane jalga!»

Petro heitis kriitilise pilgu oma jalgadele. Need olid porised ja täis kriimustusi. Alles praegu taipasin, et oleks tulnud ka sokid osta. Mõne hetke vältel kaalus poiss midagi, siis oli paari hüppega toast läinud.

«Kuhu sa jooksed?»

«Tulen kohe.»

Ma jõudsin kitarrid ja mandoliinid seinale riputada, laadisin balalaikad lauale, kuid Petro polnud ikka. Ootasin oma kohvrist vanad sokid, nende kannad olid kulunud. Ent otsustasin, et Petro jaoks käivad kinnid.

Ta tuiskas sisse kui tuulispask, külmast sinine, jalad talumused. Vaatas oma jalgu ja vajus longu:

«See ju liiv,» kogeles süüdlaslikult.

«Kus sa käisid?»

«Järvel. Pesin jalgu ja... üldse.»

«Külm?»

«Veidi. Vesi on täitsa soe. Ainult kui veest välja tuleb...»

«...on! Siis on külm!»

«Saapad plagisesid.»

Pärast ümberriietumist oli poiss tundmatuseni muutunud. Hoolikalt, arvatavasti kartes, et saabastel võivad tellad lahti tulla, kõndis ta toas ringi ja kuulatas õrna kriuksumist.

«Oh! Need ju kriuksuga!» vangutas ta rahulolevalt pead.

Püksid olid veidi pikad ning langesid saapaninadele, need õmmeldud polnud nad ju Petro järgi. Särgike aga, vastupidi, oli nagu selga valatud, ainult varrukad jäid lühikeseks. Vaatasin poissi ja mulle meenus otsekohe Jakov Stepanovõtš. Ka tema ise märkis:

«Just nagu Sjagailol, varrukad lühikesed! Ainult et temal on ka püksid samasugused.»

Imetlenud neid asju, jäi Petro korraga vaikseks, ohkas ja hakkas lahti riietuma.

«Miks sa nad seljast võtad? Need on ju sinu omad.»

«Hetkeks ta nagu aeglustas oma toimingut. Ent siis hakkas otsustavalt saapaid lahti nõõrima.»

«Ei, Tarass Demõdovõtš, mulle pole neid vaja,» lausus ta ohates.

Ma tardusin imestusest. Tõepoolest, isemoodi on see Petro. Varastab teistelt, aga kui antakse — keeldub.

«Miks pole vaja? Talv on tulemas, aga sul, näed, mis sugused riided?»

Petro vaatas kahetsusega oma hilpe. Need lebasid hunnikus ahju juures. Raske oli uskuda, et need rabad võisid inimest katta.

«Moodunud aastal direktor andis mulle püksid. Sargi

andis ka. Ainult mitte sihukesed kui need. Väga õhukesed...

Kuulasin vaikides, püüdes aimata, kuhu poiss sihib.

«Noh, anti. Me mängisime, keegi, küllap meelega, rebis mul särki puruks. Võib olla, et ka mitte meeleka. Siis aga küpsetati põllul kartuleid ning ma istusin kogu mata sütele. Teate, kui halvad võivad poisid olla? Keegi nihutas need sõed nimme sinna ja püksid põlesid ära. Kui siis direktor mu koolist ära ajas, käidi vanaema juures, et ta maksaks püksid välja. Aga mis meil on? Vanaema ainult nuttis. Ja mul on kahju, kui ta nutab.»

«Nende asjade eest ei hakka ma raha nõudma.»

Mõne hetke istus Petro mõttes, vaikides. Siis vaatas mulle silma ja hakkas kõnelema tõsiselt, nagu täiskasvanu:

«Kas arvate, et mind võetakse kooli tagasi? Oota, seda!»

«Ma pole sulle seda öelnud.»

«Aga need riided... Need on ju ainult õpilastele. Ma tahan kangesti õppida. Ainult ärge te mind kooli võtke. Kui teie õpetaksite kolmandas klassis, ma õpiksin Antonina Nõkonivna juures aga ei hakka.»

«Miks siis?»

Petro kehtas õlgu.

«Mine siis Fedir Andrijovõtši klassi.»

«Ka ei lähe. Kuhu ma ka ei lähe, ikkagi õppima ei hakka. Ühtemoodi rikun distsipliini, vaikselt ei oska rääkida...»

Ta kõneles seda mingi kahjutunde ja nukrusega häälele. Näha, et ka poiss ise polnud õnnelik selle üle, et ta sedamoodi välja kukkus. Mulle oli Šuhnovskõi jutustanud Petro käitumisest klassis. Paeva, kaks, kolm võib ta istuda nagu kõik lapsed, siis aga hakkab tormama. Ja kui juba lahti läheb, siis möllab nagu tuulispask.

Mul oli oma mõte, kuidas poissi ümber kasvõtada ja ma ei hakanud nõudma, et ta klassi läheks.

«Mis siis ikka,» ütlesin, «kui sa ei saa, siis pole midagi parata. Tuleb ette, et inimene pole üheks või teiseks asjaks võimeline. Üks õpib hästi, kuid ei taha tood teha, teine armastab tööd, kuid ei taha õppida. Sina, näed, tahad õppida, aga ei oska ennast vaos hoida.»

Ta vaatas mulle valu täis silmadega otsa

Kuidas ei oska? Oskaksin... Kui ainult...»

Ta langetas pea, ilmselt ei tihanud oma südant avada. Ootasin kannatlikult. Ja ta hakkas kõnelema.

«Õpetaksin vaikselt ja õpiksin. Aga kas siis saab? Üks õpetab ühelt poolt, teine teiselt, muudkui «Rajakas, Rajakas»...»

Mina aga vihastan hirmsasti, kui mind narritakse. Või jälle lööb keegi, torkab naaskliga. Siis ma ei suuda pidada ja kui annan... Ja mind visataksegi välja.»

«Kas siis õpetajatele ei kaeba?»

«Ma mind niikuinii ei usu. Kõik ütlevad, et mina olen süüdi, õpetaja usub teisi ja on ka minu vastu...»

Ma kuulusin poisi iga sõna. Kui see oli siiralt öeldud, võib olukorda kergesti parandada. Kuid mõistsin, et Petro loomus pole sugugi lihtne. Mis sundis teda näiteks minema Šuhnovskõi portfelli kallale? Sellest ta vaikis.

«Mina ka mina.»

«S siis ikka,» ütlesin, «kui sa, Petro, ei saa klassis õppida, ei hakka ma sind selleks sundima. Kuid õppima pead.»

Ta nohistas nina, vaatas balalaikat.

«Kui te, Tarass Demõdovõtš, mind mängima õpetaksite.»

«Ka mängima õpetan. Aga ainult siis, kui sa õpid. Hakkan sind ise õpetama. Nõus?»

«E teete nalja?» ei uskunud poiss.

«Hakkad iga päev minu juures käima ja ma annan sulle ülesanded kätte. Õpid selle laua taga.»

«Jah, mina... Niimoodi hakkan ma õppima. Küll...»

Poiss lausa säras. Köhnadel tõmmudel põskedel mängis elav puna, silmad särasid. Ent korraga meenus talle midagi, ta vajus longu, sattus segadusse:

«Aga mis siis, kui ma särki... või püksid puruks rebin?»

«Mis ikka. Ega sa võõraid rebi, ikka omi.»

«Kas sa mõtlesse, kuid riie test ta enam ei keeldunud.»

Kool sarnaneb kellavärgiga, keerad üles ja hakkab tiksuma. Sellel päeval, kui ma Kovalivkast ära olin, ja ka täna tulid õpilased kooli, helises kell, lapsed jooksid klassidesse. Viie minuti pärast olid mul juba andmed

koos — kolm õpilast polnud kohale ilmunud. See nime kiri anti otsekohe Jakiv Stepanovõtšile üle ning ta kandis oma kulunud kollase kohvri küla poole. Ehkki ta saanud oma «lubamatute meetodite» pärast laste õppimise sundimisel võtta, ma ei kahetsenud. Õppetöö stabiliseerus.

Õpetajad võtsid mu vastu erinevalt. Jarõna silmis luugesin peidetud rõõmu. Antonina Nõkonivna küsis kurbalt, kas ma ei toonud talle mõnd originaalset kummitust. Krõhovhatski oli huvitatud, kas seal universaalkaupluses mootorrattaid näha oli. Orjol ja Svitenko püüdsid mitte millegagi reeta oma tundeid, nagu polekski haridusosakond mind välja kutsunud.

Šuhnovskõi võttis mu varjamatu rõõmuga vastu.

«Kuidas on, Tarass Demõdovõtš? Lõite tagasi?»

«Mis ikka, egas me nii suured kurjategijad olegi.»

«Noh, jumal tänatud,» vehkis ta kokkupandud sõrmotstega kõhu kohal; lõi naljatades risti ette.

«Sest, teate, ära on juba tüüdanud. Alles jõutakse direktor kohale saata, kui vaatad, võetakse jälle maha. Nagu nõiutu. Meie olime siin juba päris mures. Ma võite uhkust tunda, Tarass Demõdovõtš, olete jõudnud vallutada nii mõnegi südame. Eleonora Stepanivna oli eile päris endast valjas. Polnud veel õieti ärganudki, kui juba teid meenutas.

Kuulasin heameelega neid sõnu. Igal juhul oli hoopis meeldivam pälvida kas või väikest kiitust ja kuulda Šuhnovskõi siiraid sõnu, kui Kovalivka koolis standardseks muutunud aktile juba täna alla kirjutada.

Kes aga minu üle nagu lihase isa üle rõõmustas, oli Vassil Sõdorovõtš Babak.

«Tarass Demõdovõtš! Me tuleme kogu pioneerimaa vaga teid suudlema, me kõigutame teid uimaseks!»

«Aga mille eest siis?»

«Mandoliinide eest! Kitarride eest! Balalaikade eest!»

«Te looge parem hea orkester»

«Loomel!»

Siis küsitles Babak pikalt möödunud päeva kohta

«Kas teate, Tarass Demõdovõtš, eile andsime pioneerikoondusel koigile popitegi jaoks ja distsipliinirikkujatele niisuguse nahatäie, et nad tuleva kevadeni seda mäletavad!»

Vassil Sõdorovõtš asetas hoogsalt minu ette laia paberi, kuhu oli värvipliatsitega maalitud pealdis. See oli pioneerimaleva tööplaan.

Mõtlesin neid rabada, ütles õnnelik pioneerijuht otsustavalt. «Vaadake, mis välja tuleb, iga päev on lap-
ad tegevuses. Iga päev satuvad distsipliinirikkujad kriitika tule alla. Teate, on ju niisugune vanasõna: «Veetilk
kivi.» Nii et, kui suuname kõik pingutused siis, siis olgu see nii paadunud korrarikkuja, ta ikkagi ei kannata välja ja tõstab kaed üles. On tarvis igast kandist kõigi jõududega peale tunda»

«Oli Vasja Babaki «strateegiline plaan» selge.

«Kas teile ei tundu, Vassil Sõdorovõtš, et lastel hakkab niisugustel koondustel igav ja ebahuvitav?»

Vasja oli oma teguviisi õigsuses veendunud. Isegi minu kahtlus, mis pidi sundima mõtlema, ei avaldanud re-
storile mõju.

«Mis on elus peamine? Võitlus! Võitluseta on elu mõeldamatu. Seda meeles pidades me tõmbamegi lapsed võitlusesse kaasa. Enamus kritiseerib vahemust. Ning teate, kes kritiseerivad, pakub see huvi, sest nad valmistuvad selleks ette, see aga tähendab, et kasvavad poliitilised. Ei jää ükskõikseks ka need, keda kritiseeritakse, sest tõelisele printsiipiaalsele kriitikale ei suuda isegi kinnunenud süda vastu panna. Ei, Tarass Demõdovõtš, ma olen need küsimused läbi mõelnud.»

Mul oli kahju, et pidin noormehele pettumuse valmistama. Oli tarvis kuumaks kõetud Babakki kuidagi jahutada. Ent kuidas seda paremini teha?

«Nii,» vangutasin ma pettunult pead. «Tähendab ma mõeldsesin asjata need pillid?»

«Miks siis?» läksid Babaki silmad ümmarguseks.

«Kestri jaoks ei jaa ju aega. Aga peale selle mõtle-
da ma veel laulukoori moodustada. Ja käsitööringi. Ka
käsitööringi oleks meil vaja. Meil on päris suur
aia, arvasin, et agronoome peaks meil leiduma, pa-
ljud puud ja lilled aeda kasvama, hakkavad kevadel
mõelupidel tootama»

Vasja suured, ümmargused kui riisikad kõrvalestad lood punetama. Heitunud vaatas ta oma plaani.

«Mõtlesin ka sind neil päevil rajoonikeskusesse saata.

Leppisin kaupluse direktoriga kokku, et ta meile raamatukogu jaoks raamatuid välja valib. Naib aga, et ta seda asjata.»

Sisemine naer otse lämmatas mind, ent kõnelesin teiselt, kahjatsusega hääles.

«Miks siis asjata?» huudis Babak. «Ma ju rääkisin teile, et meil pole raamatuid. Kõik on läbi loetud ja veel mitu korda ule loetud.»

«Mis sellest. Egas siis koonduste, noomimiste ja muu sarnase kõrval lugemiseks aega jää.»

Vasja keeras oma plaani kiiresti rulli.

«Tarass Demõdovõtš! Ma mõistan kõike! Kõik on selge. Ei saanud õigesti aru, läksin vana standardset teed mööda. Võtame plaani uuesti läbivaatamisele. Kas te lubate, et ma juba täna hakkam lapsi orkestrisse kaasa panema?»

«Lase käia. Eriti neid, kes mängida oskavad ja need, kes tahavad mängida.»

«Neid on kindlasti küllalt...»

«Pange aga kirja ka need, kes koonis kuulda soovivad.»

«Kes siis koori juhatama hakkab?»

«Leiame.»

Ütlesin selle «leiame», ehkki ei teadnud isegi veel, kas seda tegema hakkab. Lootsin Fedir Danõlovõtšile.

Vahetunnis viisin ma grammofoni õue. Ei jõudnud kaant veel tõstagi, kui aegsasti valmisseatud laua taga bõr tungles peaaegu kogu õpilaspere. Seisid imestunud ja vahetasid pilke, nagu ei usuks seda imet. Ja kuidas saabki seda uskuda, kui sellest imelisest muusikast saad kuulda selliselt ebaautoriteetselt isikult nagu Petro Kovalets.

Petro aga võidurõõmutses. Ta oli mul peaaegu pealtnäha abiliseks. Mina ise tõin grammofoni kohale, tema plaanid.

Muusika, ergas, nõiduslik, tõusis rohelisest kaitseleendu, hõljus üle kooliõue, sinna kuhugi metsa sisse. Õpilased seisid võlutuna. Nad ilmselt ei uskunud oma kõrvu, sest grammofon oli Kovalivkas uudsus.

Veidi kõrval seisid õpetajad, kes samuti kuulasid. Neil polnud tarvis oma kasvandikke valvata.

Vahetund möödus nagu üksäinus hetk.

«Kas veel mangitakse?» küsisid lapsed

«Igas vahetunnis paneme mängima,» ütlesin ma. «Kuid tingimusel, kui üheski klassis ei esine distsipliini- eirumisi.»

«No-oh!» venitas keegi lootusetult. «Ühe pärast peavad me kõik vastutust kandma?»

«Õige!» sõnasin ma. «Kõik ühe ja üks kõigi eest.»

*

Petro Kovalets istus minu laua taga ja lahendas iseennast koduseid ülesandeid. Tema ees lebas minu kell. Aasta tagasi saadeti see mulle Komsomoli Keskkomitee poolt kingituseks. Ma ei lahkunud sellest kellast ilalgi.

Ikki mäletasin, et Petro oli kunagi Šuhnovskõilt vihkunud portfelliist välja tõmmanud, usaldas ma oma kella talle ilma kõhklemata. Kell kingiti mulle kui heale õpetajale ja kommunistlikule noorele. Kui nüüd õpilane minult varastab, lakkan ennast austamast. Ja kas on misugust pedagoogi üldse premeerida tarvis?

Ent aeg läks, osutid liikusid. Petro aga istus laua taga ja kirjutas. Ilmselt ei mõelnudki ta varastamisele.

Pärast teist tundi grammofoni õue ei viidud. Antonina Nokonivna teatas, et üks õpilane pidas end tunnis väljakannatamatult ülal: keeldus lugemast, tiris tüdrukuid patustest, lõkerdas naerda.

Kolmandasse tundi tuli see õpilane paistetanud nina ja puniste silmaalustega. Teda olid klassikaaslased omaaegselt «kasvatanud».

«Tore asi see grammofon,» itsitas Šuhnovskõi rahulolevalt. «Mitte grammofon vaid distsiplineerimatuse kirst.»

Sõitlesin end vaikselt omaette selle lõpuni läbi mõtlemata eksperimendi pärast, ent oma käsku ära ei muutnud.

Kuid ka see mind ei rahustanud; kahtlesin ikka, kas tegin õigesti või on need jälle Zalužnõi «pedagoogilised harjutused»?

33

Lapsed on lapsed. Neid tõmbab kõik uus, sädelev. Pikemalt mõtlemata haarab imik kätte hõõguva sõe, alaealine, leides juhuslikult salapärase koopa, ronib kõhklemata kas või maakera südamesse välja.

Kiiresti ilmusid minu lauale ringide tööst osa võt soovijate pikad nimekirjad. Neid, kes mitmesuguse pille mängida oskas, oli üksikuid, ent neid, kes pille mängu selgeks õppida soovis, oli küllalt palju. Need hulgas oli ka Fedir Kabanets, kes avaldas soovi balla laikat mängida. See rõõmustas ja veenis mind, et võtta kurss oli õige.

Koori oli end kirja pannud peaaegu sada last, draama ringi ka mitte vähe, eriti kaheksanda klassi õpilasi. Lõpuks neid, kes tahtsid saada agronoomideks, tehnikuteks, tikkijateks. Viimaste hulgas oli ka Parasja Kvotška.

«Tikkima hakkan,» ütles ta, «raamatut aga kätte võta. Õppigu direktor ise.»

Tundidest vabal ajal vestlesin õpetajatega.

Mulle oli just kooliaias töötada soovijate nimekirja antud, kui õpetajate tuppa astus Eleonora Stepanivna. Ta väljendas otsekohe oma siiraimat rahulolu selle üle, et ma elus ja tervena rajoonilinnast tagasi pöördusin.

«Me olime Mõšaga nii mures, hirmsasti mures,» ütles ta. «Eks teid võeti seal põhjalikult labi.»

«Üht-teist oli. Kuid see kõik on pisi asi. Ent on midagi, Eleonora Stepanivna, mis tõepoolest huvitab.»

Šuhnovska tegi suured silmad.

«Mis te räägite, Tarass Demõdovõtš? See on põnev. Ma kuulan.»

«Vaadake seda nimekirja. Need kõik on tulevased agronoomid, veterinaararstid, mitsuurinlased.»

Šuhnovska kissitas silmi ning tõstis paberilehe peaaegu nina alla: ta oli lühinägelik, kuid prille ei kandnud.

«Need on ju meie õpilased!» ei mõistnud ta ning vaatas mulle oma suurte ilusate silmadega ainiti otsa.

«Meie omad! Ning nad kõik tahavad agronoomiaks töötada.»

Pettunult venitas Eleonora Stepanivna alumise huul pikaks.

«Või siis selles asi! Pole halb. Olen rõõmus.»

Ka mina muigasin rahulolevalt.

«Mina veelgi rohkem. Te siis hakkate seda ringi juhatama?»

Šuhnovska vaatas mind kui hullumeelset.

«Mina... ringi? Miks pean ma juhatama? Tehku Valeri Sõdorovõtš seda — see on tema asi.»

«Pioneerijuht, Eleonora Stepanivna, pole ju looduse õpetaja.»

Šuhnovska mõistis, millest jutt on, ning hakkas koge-
bama.

«See on muidugi nii... Kuid, palun, see on ju teoreetiliselt. Kui aga praktiliselt... ma pole ju praktik.»

See oli lausutud niisugusel toonil, et oli raske teda mitte uskuda.

«Teooria on tundides,» vastasin ma. «Ringides tuleb aga lastele ka praktilist tööd õpetada. Kooli katselapil alustada...»

«Ei, seda mitte!» hüüdis Šuhnovska. «Niisuguste asjadega pole mul iialgi tegemist olnud. Juhatagu mõni teine.»

«Kes peab siis ringi juhatama? Kas tõesti tuleb esimestest sammudest peale üritusest loobuda?»

«Ma astus Antonina Nõkonivna.»

«Kas teate, Tarass Demõdovõtš, minu õpilased oleks nagu keegi ümber vahetanud. Teie grammofoon mõjub magiliselt.»

Ning ta kergitas mänglevalt oma musti kulmukaari.

«On vaja, et tunnid mõjuksid õpilastesse veelgi magilisemalt.»

Põšna kohmetus ja lausus vaevukuuldavalt:

«Ma olen noor pedagoog. Mind tuleb abistada, õpetada. Seda aga pole meie koolis tehtud.»

Jutt kaldus sundimatult tunnile, millest olin tema juures osa võtnud. Mul oli vahepeal aega mõelda sellele, mida olin seal kuulnud ja näinud ning nüüd avaldada oma mõtteid vabalt ja veenvalt. Põšna nõustus kõigepealt, aitas takka.

«Olen teile nõu eest väga tänulik. Kas teate, see on mul esmakordne taoline jutuaajamine kogu mu pedagoogilise praktika kestel.»

Seda ei tahtnud kuidagi uskuda. Ta õpetas juba kaheksandat aastat. Ei võinud ju ometi olla, et nende kaheksa aasta jooksul polnud talle keegi tõsisemaid juhendeid andnud. Ta tõendas seda ise.

«Meil armastatakse rohkem karjuda, õppenõukogus välja naerda või siis hoopis vaikida.»

Jutt kaldus Petro Kovaletsile.

«Kui te seile rõõvli minu klassi istuma panete, jätan

oma töö sinnapaika,» teatas Põšna otsustavalt. «All-
täna hakkas mul distsipliiniga asi minema.»

Ma ei käinud peale, mõistsin, et niisugune õpilane
tal tõepoolest üle jõu. Otsustasin Krõvohatskiga kõnelda.
Ent Põšna andis mulle nõu:

«Üldse, Tarass Demõdovõtš, tahan teile saladuskalt
all oelda, et teete ühe vea.»

Põšna kutsus vägisi avameelsusele

«Missuguse siis?»

«Teil tuleks kõige kiiremas korras Rajakas kooli
eemaldada. Ta avaldab halba mõju kogu õpilaskollek-
tiivile.»

«Esiteks palun teid, Antonina Nõkonivna, et te iial
enam, ei minu juuresolekul ega kusagil mujal ei ko-
suks lapsi hüüdnimepidi...»

Põšna läks näost punaseks, ainult ninaots oli tal sinak.

«Teda hüüavad kõik niimoodi. Arvasin, et see on
perekonnanimi.»

«See on hüüdnimi ja teie teate seda väga hästi. Ta
seks aga oleme teiega pedagoogid, nii et mõtelgem
muretsegem mitte ainult kogu õpilaskollektiivi eest
vikuna, vaid ka iga õpilase eest üksikult.»

«Ma ei ütle ju midagi...» ärritus Põšna. «Ega see pole
minu mõte... kõik mõtlevad ja kõnelevad niimoodi. A-
nult et keegi ei julge teile seda öelda.»

«Mina teie asemel ei lepiks sellega, et minu klas-
siline õpilane kükitab akna all ja ütleb ette neile, kes eksivad.
Põšna istus nagu nõeltel.

«Ma ei vaidle vastu. Saatke ta klassi. Vaatame.»

Oli näha, et Antonina Nõkonivna iseloom oli kui vahu.
Sellest vooli kas või küünlaid.

«Ei,» ütlesin, «praegu ma teda veel klassi ei saad.
Õpetan teda ise. Peab teilt ainult programmi võtma.»

Antonina Nõkonivna jäi hetkeks mõttesse. Ütles
otsustavalt.

«Lubage minul temaga tootada. Nõus?»

Ma viivitasin. Kas Petro läheb Põšna juurde?

«Hea küll. Ütlen, et ta homme teise vahetusse tuleks.
Te astute nagu juhulikult minu korterisse ja ma palun
teid mind asendada. Mõistate, poisil on iseloomu.»

Antonina Nõkonivna lahkus rahulolevana, ilmselt oli
ta sellest kõnelusest halvemat oodanud.

Jarõna oli arevil. Ma püüdsin tema poole mitte vaa-
data, ehkki see polnud mul sugugi kerge. Ma ei saanud
endalgi sellega leppida, et ta on minu jaoks sama-
sugune õpetajanna nagu kõik teised. Kui ta vaid teaks,
mida minu hinges sündis, kuid vārahtas ja seisatas süda!
Ent ta pole kohustatud seda teadma. Ega saa seda iialgi

Tahtsin kõnelda rahulikult, isegi mingi ükskõiksu-
suse ja ülemusliku karmusega, kuid tundsin, kui naeru-
vaarne see oli.

Jarõna Ivanivna! Kas te ise tikkisite oma vaiba?»

«Missuguse?» muutus ta valvsaks.

Seda, mis teil seinal ripub. Toonekurg ja rebane,»

«Oh, kuid tegin seda juba üliõpilasaastail.»

«See on teil kenasti välja kukkunud.»

«Oh, mis te nüüd, Tarass Demõdovõtš!»

Jutt ei laabunud. Vaikisin hetke ning läksin lihtsalt
oma juurde.

«Mul on teile palve. Meie tüdrukud tahavad tikkimist
õppida. Aidake neid.»

Vaikus. Ma ei julgenud oma silmi tõsta.

«Mismoodi?»

«Iga õpetaja hakkab mingit ringi juhatama. Ma palun
teid väga võtta tikkijad oma hoole alla.»

Ma ei läbenud oodata ja vaatasin neiule otsa. Mis-
sugune imelik on see Jarõna! Ta istus mõttes ja kaalus
midagi. Ümmargused põsed lõkendasid, kulmud olid
ninajuurel karmilt kokku surutud. Ilmselt ei julgenud
ta ära öelda. Mina aga unustasin hoopis, millest jutt oli.
Olin võimeline istuma niimoodi terve igaviku ning vaa-
tama ainult teda, unustades kogu ümbruse. Ei, me ei
tohi koos olla. Kas peab tema lahkuma Kovalivkast või
mina? Nii kaua, kui teda näen, ei saa ma rahu.

«Hea küll. Proovin,» nõustus ta lõpuks, vaatas mulle
avameelselt silmi ja naeratas.

Tollest mälestusväärsest õhtust peale tuli Kovalivka
kooli töökas argipäeva midagi uut, senitundmatut.

Mul oli viimane tund seitsmendas klassis. Teise vahe-
tuse töö lõppes alles siis, kui õhtused metsavarjud ula-

Andsin viiuliga tooni. Algas pillide häälestamine. Klasis tõusis kära ja müra. Ent selles oli juba midagi tuttavat, musikaalset, seda, mis loob vastava meeleolu.

Elavad tulukesed põlesid ka nende silmis, kes istusid koolipinkides. Ainult Tiit Nazarovõtš Batožtšuk vaatas kõike kuidagi kurvalt, kui aga heitis pilgu abikaasale põles ta silmis viha ja etteheide. Ilmselt ei meeldinud see kõik temale, poleks meil seda proovi olnud, võinud ta praegu rahulikult kodus istuda.

Proov võis alata. Ent otsukohe kerkisid ka esimesed raskused. Mängima tuli hakata, aga mida? Keegi karpis «Läksin jõe», ühele oli meelde jäänud üks valss, teisele teine. Keegi klamberdas balalaikal katkend ühest polkast.

Leppisime kokku, et mängime krakovjakkii

Hetkeks tardusid orkestrandid tavalikus valmisolekus kuulajad pidasid hinge kinni. Tõstsin viulipoogna, noogutasin pead. Ning otsukohe hakkasid üksteise võdda häälitsema mandoliinid, neile kiirustasid järele balalaikad, pinisesid kitarrid, kes kõrgelt, kes madalalt.

Vehkisin poogtaga ja kõik jäi vaikseks. Akna tagant kostis lõbusat naeru. Tuli välja, et sinna olid õhtuhämaruses muusikahalged kogunenud. Keegi orkestrandide sulges vihaselt aknad.

Meenutasin, kuidas meid tehnikumis mängima õpetati. Käigu pealt muutsin taktikat. Algul katsetasin mandoliinimängijatega. Mängisime pala korra läbi, mängisime veel teine kord — hakkas juba minema. Siis balalaikadega. Need hakkasid algul raiuma nagu naised, kui nad sügisel kapsaid sisse teevad, siis aga aegamööda sululasid ühte. Farajal hetkel andsin mandoliinidele märku. Reipalt ja helisevalt uhtisid nad balalaikade meloodia. Kitarrid pühdsid tooni väga kiiresti, sest nendel pillidel mängisid enamasti õpetajad. Ning alles siis, kui meloodiad sulasid ühte, kuigi veel konarikku muusikalisse voolu, langetasin ma otsustavalt poogna keele.

Juuresolijail hakkasid silmad mingist sisemisest tulest sädelema. Me mängisime. Konarlikult, tumedalt, vahel valesti, ent kiiresti vigu parandades. Ning siis hakkas helisema kutsuv, reibas tants ning isegi Šuhnovskõi parrem jalg hakkas koolipingi all takti lööma, Tiit Nazarovõtš

kuivadele huultele aga ilmus tahtmatult mänglev

Mängisime kaua ja innuga. Mõneks hetkeks peatusime, häälestasime pille, siis tõstsin jälle poogna ning hakkasime taas hõlmsalt hakkas tuttav meloodia paisuma. Vahel Keegi avas tabelepanematult akna, et kuulda, kas olid kuulnud meie proovi algust, ei naerud. Lõpuks, kui orkester oli eriti hoogsalt viinud, nangesinud ning uheaegselt vaikis, plaksutas muusikakriitik Šuhnovskõi laisalt käsi ning sõnas «bravo». Hakati aplodeerima klassis, plaksutati ka. Ning akki tuli kuuldavale Jakiv Stepanovile tuttav hääle:

«Kas teil haigla esindajaid vaja ei lähe? Meie Liida on, mängib mandoliini»

Krakovjakkii mängisime valssi «Doonau lai-», see is paris kenasti välja. Ent nagin ja mõistsin, et orkestri juhatamiseks vajalikke teadmisi. Kõik muhest, kes oleks tõeliselt võimeline meie juhtima. Ent kust teda leida? Proov, kui kõik olid ärevil ja rõõmsad, tais ning kindlad edus, mõtlesin mina oma mõtteid. Keegi ei olegagi nõu pidada. Kasutades juhust, et koos õpetajad, palusin ma neid õpetajate tuppa.

35

Teatustasin õpetajatele oma viibimisest rajoonikeskustumisesest uue haiglosakonna juhatajaga, orkestri temaga, ei varjanud ka seda, et olin juba Kovalyvkaga hüvasti jätanud. Kõnelesin jutuaajaraajoonikomitee sekretari Vognevõkiga. Rääkisin pedagoogilisele kollektiivile kõigest sellest, mida ma tulevikus teha, ning palusin seltsimeestelt

Et minust minu informatsiooni valitses vaikus. Õpetajad olid vajunud mõttesse. Ma mõistsin, et neil oli, mille üle juure mõelda.

mesena vastas Šuhnovskõi.

«Ma leian,» ütles ta oma näpitsprille puhastades, «et meil pole täna mitte väike nõupidamine või lihtsalt

informatsioon, vaid tähtis, ma isegi ütleksin pedagoogilise nõukogu peaistung.»

Ta vidutas taas oma lühinägelikke vesiseid silmi, tundudes ilma oma näpitsprillideta kuidagi imelikuna, võõrana selles toas. Kui prillid olid jälle asetatud tavapärasele kohale laial ninajuurel, hakkasid silmad tavlikult varjatud kavalusesädemeid pildudes sadade ning kuulajate ette ilmus tavaline Šuhnovskõi kooli oma hiilguses.

«See pole lihtsalt informatsioon, see on, mina tean, meie austatud direktori programm, mida me nii kaua kannatamatult oleme oodanud. Kuna selles koiges, me teame, et meil on tammelõrus, peitub kogu meie edasise töö sisu, tahaksin selle üle mõtteid avaldada. Ärge ainult mõelda jumalapärast, et ma kritiseerin Tarass Demõdovõtši ideid, kande põhisätteid, ei, ma avaldan ainult isiklikke seisukohti. Sest vaidlustes sünnivad tõed.»

Ta kõneles kuidagi uduselt, keerutades ja jattes unustamata, mina aga kuulasin tähelepanelikult, kartes missugustki sõna kõrvust mööda lasta, püüdes tabada seda, mida teda minu programmis ei rahuldanud. Et see aga minu jaoks selles olin ma kindel.

«Meil kõigil Kovalivka koolis on meeldiv tõdeda see fakti, et mitme päeva jooksul oleme võinud unustada meie igavese vaenlase — õpilaste vähese osavõtu koolitoöst. Täna on päevaks on osavõtt lausa ideaalne. See pole suutnud kõigutada ka ilmselt kuritahtlik ajaloolane artikkel. Probleem on lahendatud ja lahendatud õige. Meie ees seisab aga teine probleem: kasvatamine ja õpetamine. Et küsimus puudutab eriti mind kui meie tegevuse selle ala juhatajat, tahaksin sellel üksikasjalikult peatuda.»

Oma sissejuhatuses eemaldus Šuhnovskõi kaugemale õpetamise ja kasvatamise konkreetsetest küsimustest. Millegipärast meenutas ta nii Jan Koménskylt kui Petroslovit, nii Rousseau'd kui Fröbelit, alustas ka Ušinskist, ent siis vaimustus Spenceri pedagoogilistest mõtetest. Ehkki olin hiljuti üsna põhjalikult tutvunud nende väljapaistvate teadlaste pedagoogikaga ja tundsin nende pedagoogilisi vaateid, ometigi ei suutnud mõista seda tõlgendust, mida Šuhnovskõi tahtis neile anda. Lõpuks hakkas olukord selgima

«Kuidas me suured eelkäijad mõistsid õpetamist ja kasvatamist? Lahutatult üksteisest või, vastupidi, ühtesõltumatuna üheks jagamatuks tervikuks? Missuguse pedagoogikateadlase poole me ka ei pöörduks, ikka väidavad nad ühte: «Õpetamise läbi kasvata...»

«Võimalik, paljusõnalisuse tiheda katte varjus tahtis Šuhnovskõi viia kuulajaid järeldusele, et igasugused õpetamine ja pioneeritöö üldse on tarbetu. Pedagoog on kohustatud kasvatama lapsi mitte väljaspool klassi, vaid kooli programmi kindlaksmääratud teadmiste edasiandmise kaudu.

«Muidugi, ma tunduksin oma arutlustega üsna ebaobjektiivsena, kui ei meenutaks meie aja silmapaistvat pedagoogi Anton Makarenkot. Mulle tundub, et lugupeetud Tarass Demõdovõtš ise on tulvil Makarenko pedagoogilisi ideid, ent kellelegi pole saladuseks, et Makarenko on eriline pedagoog või õigemini erilise mõistusega pedagoog. Tema kasvandikud on kurjategijad. Nende jaoks on ka jutt teine. Neid tuleb kasvatada töös, neid ei või hetkekski silmist lasta. Selliselt võib läheneda ka teistsuguste laste kasvatamisele nagu Petro Kovalets, ent kas see kõik sobib meie tavaliste, normaalsete laste suhtes, kes elavad normaalsetes tingimustes, perekonnas, kes eelseisva järjekorras vastutab lapse kasvatamise eest?»

Šuhnovskõi kõneles veel kaua, kuid mind see kõik enam ei huvitanud. Mõistsin, et mu esimene abiline ei ole aga minu vaateid õpetamises ja kasvatusküsimustes. Küsisin, kas tal on õigus. Ei, ta ei suutnud mind veenda. Teadsin, et kogu Makarenko pedagoogikat ei saa tavalises koolis rakendada. Kuid põhituum? Kas siis lapsed, keda Makarenko kasvas, polnud samasugused kui meie omad? Näiteks Petro Kovalets on pooleldi kodutu ning sellest ka käitumine. Ta pole niisugune nagu Zinkovõtš, ta sarnaneb rohkem Makarenko kangelastega. Aga Fedir Kabanets? Aga Parasja Kvotška? Neil olid perekonnad, ent kas võis niisugustele laste kasvatamist usaldada. Ja miks mitte mõelda ka perekondade kasvatamisest, mõjutades neid õpilaste kaudu? Mitte seda polnud ma Mõhhail Amadejovõtšilt oodanud... Kuid olin kindlasti ise süüdi, oleks tarvis olnud enne seda nõupidamist temaga kõnelda...

Šuhnovskõid toetas Tšepur. Kui õppealajuhataja oli

kõnelnud looritatult viimases end kogu aeg tsitaatide ja vundetega autoriteetidele, siis tema kõneles avalikult mingi toore küünilisusega:

«Ilmselt tahab meie ärritatud direktor juhatada Kovalivka koolis mingisugused oma pedagoogilised tegevused. Ta kõneleb ringidest. Aga milleks on need ringid? Noh, koolides muidugi töötavad ka ringid, kuid see on isetegevus. Aga siin mingisugused imelikud ühendused kasvatus- ja õpetustöös. Tuleb välja, et olen kohustatud minema ringi juhatama. Võin ju juhatada. Kuid ainult ajakirjanduse ringi. Kui leidub lapsi, kes tahavad näiteks Vana-Rooma ajalugu sügavamalt õppida, võin ka siis sügavamalt õpetada. Ent kust võtta seda soovi õppida sügavamalt, kui nad ka mittesügavalt seda teha ei taha?»

Ta itsitas katkendlikult omaenda teravmeelsuse üle ja laskis aeglaselt pilgu koosolijatest üle käia, tahtes veenduda, kas keegi oli ta tabavat väljendust väärilt hõlmanud, nagu ta osanud.

Ent keegi polnud seda hinnanud ja Tšepur katkestas naeru.

«Aga teie, Mõkola Ivanovõtš, organiseerige noorte ajaloolaste ring ja koostage nendega meie Kovalivka ajalugu,» andsin ma nõu. «Ning selles pole midagi naljakat.»

«Tähendab Rooma asemel Kovalivka?» kissitas Tšepur irooniliselt silmi.

«Aga proovige, Mõkola Ivanovõtš!» hüüdis korraga Fedir Danõlovõtš oma nurgast. «Muuseas, see on päris hea mõte. Ma olen nelikümmend aastat materjali kogunud...»

Vana õpetaja tõusis püsti ning hakkas kõnelema tavaliselt kuid tungivalt:

«Nelikümmend aastat. Kui palju muudatusi! Vaadake alates 1906. aastast. Aga parisorjus? See on väga tahtlik kasvatuslik ja õpetlik materjal, Mõkola Ivanovõtš. Näe, et arge te naerge ühti.»

«Mis nüüd mina...» lõi Tšepur ärritatult silmad maha. «Kui ainult õpilased nõus oleksid...»

«Küll leidub. Kui te neid ainult kaasa tõmbate. Mis puutub aga kahtlustesse, kuidas õpetada ja kuidas kasvutada, siis ütlen teile oma isiklikust praktikast. Selleks, et lapsi õpetada ja kasvutada, peavad kõik teie õpilased klassis olema. Tänaaks päevaks on see meil käes. Sel-

tselt lastele kirjatarkust õpetada, et neist tõelised inimeksed saaksid, tuleb lapsi organiseerida. Ja needsamad õpilased peaksid selleks organiseerivaks lüliks, sest nende poolt kõlvame huvi kooli vastu, armastust kooli vastu. Lapsed armastavad kooli armastavad, õpetajaid armastavad, õpetajad armastavad magesid paigast. Kaitumine on hea ja armastamine märgatav. Seda tahtsingi öelda teile ja teile Amadejovõtšile.»

«Õpetel» toetasid õpetajad Orjoli.

Ärritatult võttis Šuhnovskõi taas ninalt higiseks loodud napitsprilli.

«Ma ju tegelikult ei vaidle... Ma pole ju vastu... Ma ei taha kuidas öelda, sead küsimuse problemaatiliselt lahendada...»

Mulle meeldis see Šuhnovskõi iseloomujoon — öelda tavaliselt oma isiklikest vääradest mõtetest.

Kirõvohatski sõnas:

«Mina kui kehakultuurlane kavatsen organiseerida kehakultuuri ringi.»

«Suurepärane!»

«Suurepärane nüüd küll, aga kes ringide juhatamise eest maksma hakkab?»

Sellel nõupidamisel avanesid ja võtsid kindlaks teha õpetajate iseloomujooned. Õpetajate kollektiiv nõustus sellega, et koolis on vaja ringide tegevust arendada. Iga õpetaja võttis enda peale ühe ringi juhatamise. Fedir Danõlovõtš aitas Eleonora Stepanivna hädalt välja:

«Ma ju vana agronoom. Kui lubate, aitan teid.»

Ainult üks mure jäi — polnud kedagi koori juhatama jäänud. Ent ma ei kaotanud siiski lootust.

Pärast koosolekut astus Fedir Danõlovõtš minu juurde.

«Meil külas on üks suurepärane muusikamees, hea dirigent,» ütles ta mõtlikult.

«Kes ta on?»

«Selles see ongi — kes ta on,» vangutas Orjol pead.

«Kui sellel inimesel plekki küljes poleks, läheks ta kaugele. Aga nii... töötab arveametnikuna tarbijate ühises...»

Nii kuulsin ma teistkordselt Ivan Markovõtš Rus-

Varsti teadsin ma külamuusik Ivan Markovõtš Russaku elulugu paremini kui mõne helilooja oma.

Ivan Markovõtši isa oli omal ajal Kovalivka kiriku djakiks. Oma suureparase bassihääle ja oskuse poolest ristsetel ja matustel kõik külalised laua alla juua oli ta üle küla kuulus. Kõneldi, et kui Russaku isa oleks vähem joonud, võinuks ta teenistusredelit mööda diakoniks tõusta ning laulda mitte niisuguses kehvast kirikus kui seda oli Kovalivka oma. Kõneldi ka, et ta olevat mõneks ajaks linnakese kivist kirikusse võetud, kus ta kodanikele väga meeltemööda olnud, palveid laulnud ja nii võimsalt, et klaasid klirisesid ja kiviseinad varisesid. Varsti aga joonud djakk enda täis ja andnud oma vaimulikukuu kaupmehele panti, mille eest ta kogudusest minema löödud. Kovalivkalaste heameeleks pöördus ta taas vanale kohale tagasi.

Vana Russak elas üksinda. Tema ainuke poeg Ivan õppis koguni Kiievis, mõni kõneles, et djakiks, mõni, et preestriks.

Tõepoolest, Russak saatis poja kui oma jareltulija vaimulikku seminari. Kuid Ivan, kes üle kõige muusikat armastas, ei sallinud kirikuasjandust, sest see oli teda joodikust isa kaudu ära tüüdanud. Ta ei lõpetanud seminari, vaid astus konservatooriumi.

Konservatooriumi ta aga lõpetada ei saanud. Kuulnud, et poeg on seminarist lahkunud ning jumalavallatut teadust õppima asunud, lakkas isa talle raha saatmast. Mõnda aega Ivan viires, lõpuks aga oli sunnitud õpingud pooleli jätma. Tal õnnestus saada koht mingi rändteatri orkestrisse. Seal mängis ta viiulit, juhatis koori, mis koosnes mõnest näitlejast, ning vajaduse korral mängis ka teisejärgulisi osi.

Nii elas ta, kuni meelekohtadesse ilmus esimene hõbe härm, ehkki ta käis sel ajal alles neljakümnendat aastat. Isa ta ei unustanud, kuigi ise kohale ei sõitnud. Mõnikord saatis ta vanale viie- või kolmerublalise

Ilmselt viiski see raha vana Russaku hauda. Tuli ükskord kõrtsist ja kukkus kraavi. Murdis kää ja jala. Sel ajal juhtus ka Ivanil ettenägematu sündmus — teatritrupp lagunes. Diplomita kunstnik otsis kohta siin

ning saabus lõpuks isale külla. Temaaga koos tuli abikaasa, sama teatri näitlejatar. Ehkki ta tegi igapäevaseid noorenduskuure, ei suutnud puuder ega põsepunna tema esimesi kortse varjata.

Son tabas neid revolutsioon. Ivan Russak oli kindlalt teaduse alla ankrusse jäänud.

Pärast vana Russaku surma jäi kirik djakita. Kogudus polnud Ivani, kes paistis silma aususe, jumalakartlikkuse ja kindlusega, ehkki mitte tugeva hääle poolest, asuda isa kohale. Pärast mõningat kõhklust Ivan Markovõtš nõustus, et ta oli djakiks ainult mõned aastad. Sellest tunnet peale, kui ajalehtedes hakkasid ilmuma teadaanded vaimulikuseisusest loobumise kohta, võttis Ivan Markovõtš Russak esimesena oma vaimulikurüü maha ning hakkas tööle. Organiseeris külaklubis laulukoori. Kaheksanne üheksandal aastal astus kolhoosi. Samaaegselt töötas arveametnikuna tarbijate ühisuses. Koori juhatajast ta kui ebakindel element hiljem vabastati.

«Poleks Russak djakkide soost,» kõneles Fedir Danõlovõtš innukalt, «oleks ta lihtsalt asendamatult inimene.»

Ning nüüd see Russak, ehkki ma polnud teda oma silmaga näinud, ei tahtnud mulle rahu anda. Tema päritolu valmistas mulle muidugi muret. Kuid terve mõistus jõi peale: kui Eleonora Stepanivnal, preestritütrel on õigus lapsi õpetada ja kasvatada, miks siis Russak, kes esimesena rajoonis loobus oma vaimulikuseisusest, ei tohi inimestele õpetada seda, mis neile nii vajalik on? Oleks vähemalt mõni teine, kehvgi muusikatundja. Aga pole ju? Ei saa lahti öelda inimesest ainult sellepärast, et ta oma õnnetuseks on kunagi kirikus laulnud?

Otsustasin Šuhnovskõiga nõu pidada.

Kuulanud minu arutlused ära, tõmbus Mõhhail Amadejovõtši nägu just nagu hambavalust viltu.

«Ta mõistab ja armastab muusikat. Kuid teate, Tarass Demõdovõtš? Kui kõnelda puhtast südamest, siis ärge tehke seda. Teile riputatakse juba niigi igasuguseid silte külge, kui see kah veel...? Las mina kannatan kogu eluaeg selle vaimulikuseisuse pärast, kuid teil ei soovi vabatahtlikult pead silmusesse pista.»

Ta ei suutnud mind veenda. Ma ei ole iialgi riski kartnud. Südametunnistus ütles mulle ette muud: üldiseks huveks tuleb teha kõik...

Pidasin Nedokussiga nõu. Kornī Kōrōlovõtš ütles:

«Sinu asemel ei kardaks ma isegi kuradit ennast. Kui asi on selles, et Russak ei nõustu sellega ilal.»

«Miks?»

«Küll näed. Ta on uhke.»

Otsustasin kindlalt Russakule augu pahe raakida.

Ja nü me sus astume Fedir Danōlovõtšiga tervitamis- ühisuse juhatusse. Sin oli rahvarohke, larmakas, suhteliselt täis.

Otsekohe tundsin Ivan Markovõtši teiste hulgas. Ta istus laua taga uhkelt, mingi sõltumatu vaarikus. Pea oli tal suur, hall, mustad vurrud valgevoodilisel nagu korrapärase joontega, valge. Ta vaatas arukalt, süsimustade silmadega ning tõusis meid vastu võtma püsti.

«Minu aastas, Fedir Danōlovõtš!» tervitas ta meeldi val laulval häälel. «Kui kaua me pole teineteist näinud! Ja see on no stagi seltsimees direktor?» pöördus ta lihtsalt minu poole.

Tegime end vastastikkülastavaks.

«Kelle juurde te oet tulite?» tundis Ivan Markovõtš. «Kas seltsimees juhatuses esimehe või minu juurde?»

«Teie juurde, Ivan Markovõtš.»

Ta vangutas kahtlevalt pead.

«Vabandage, kas ameti- või eraasjus?»

«Eraasjus, Ivan Markovõtš.»

Russak korjas vaikides laualt paberid, peitis need sahtlisse ja pani selle lukka. Arvelaada aetas ta samuti vaikesesse kappi ja sulges aksed.

«Palun minu poole,» palus ta külalislahke liigutusega.

Meie ei hakanud keelduma. Vastupidi, tahtsin seda meest võimalikult lähemalt tundma õppida: me ei ostnud ju orkestri jaoks kitarri, vaid valisime koorijuhti. Tuli kõik põhjalikult läbi kaaluda.

Ivan Markovõtš elas maja teisel poolel, kus asus ta bijate ühisuse kontor.

Kodus tutvustas külalislahke peremees mind oma abikaasaga. See oli väike ja kortsus nagu küpsekartul. Kuid oma imeliselt nooruslike silmadega vaatas ta meid lahkelt. Ta oli nähtavasti mehest mitu aastat vanem, ent hästi liikuv ja jutukas. Minule ei pööranud ta tähele

pani, Fedir Danōlovõtši aga puistas küsimustega üle. «Edu huvitas vana õpetaja enesetunne ja Hanna Ivanivna tervis, see, miks Hanna Ivanivna käib Russakutel ja harva külas ja kuidas Fedir Danōlovõtš suvel puhkab, palju ja missugust moosi oli Hanna Ivanivna sellel aastal» keetnud ja kas Fedir Danōlovõtšil on klassis

«O,» oli vastas kõikidele nendele küsimustele aeglaselt, põhjalikult. Mina pöörasin sel ajal tähelepanu sellele, mis lebas pooleldiavatud karbis

«Teie?» küsis Russak

«Teie» pihli kastist ja ulatas selle mulle

«Kogu mu varandus, seltsimees direktor!»

«Tähelepanelikult vana, pleekinud kulunud hõimulusega viiulit.

Kõrmas perenaine jõudis Fedir Danōlovõtši küsitlusele ka suupistet lauale tuua. Ilmusid tulipuna- ja sinised, marineeritud seened ja hapukurgid, praetud kartulid ja peenteks viiludeks lõigatud suitsupekk. Selle laua peal asus suur pea küüslauku. Ivan Markovõtš askeldas peenarast usna kaua puhvetikapi juures ja võttis lõpuks välja viinapudeli

«Danōlovõtš, see on teie 1 mmikjook!»

Vinaklaas päästis kiiresti keeled valla. Nägin oma sõnadega, et Ivan Markovõtš on korralik ja arukas inimene, suur muusikaharrastaja. Kui Fedir Danōlovõtš teemale meie eilsest orkestriproovist jutustas, arveametnik olse hüppas toolil.

«Või olla!» Tarass Danōlovõtš, seltsimees direktor! «Täna teile! Lõpuks hakkab meil Kovalivkas ka muusikakeel helisema.»

«Olen kindel, et see helisema hakkab, Ivan Markovõtš. Kuid ainult teie abiga.»

Russak pigutas silmi

«Kuidas nii? Ei mõista...»

«Tulime Fedir Danōlovõtšiga paluma teid, Ivan Markovõtš, et te meid selles asjas abistaksite. Lapsed tahavad mängida, laulda, kuid pole kedagi, kes koori ja orkestrit juhataks.»

Ivan Markovõtš muutus murelikult morniks, valas vaikides klaasid täis.

«Noh, võtame veel. Teie edu terviseks.»

«Teie terviseks.»

Jõime imepisikeste klaasikestega. Kuid harjumatu sest hakkas mul pea ringi käima. Aga võib-olla polnud see viinast, vaid ärevusest? Sest Ivan Markovõtš polnud veel küsimusele vastanud.

«Olen teile väga tänulik, Ivan Markovõtš,» ütlesin ma liigutatult, pidades tema vaikimist nõusoleku märgiks.

Arvasin end juba kuulvat, kuidas meie koorilaul ööbikutrillerina heliseb, orkester aga üle kogu rajooni kõmab. Hingamine läks nagu kergemaks. Nedokuss oli ju öelnud, et Russak ei tule, tema pole aga sõnagi vastu öelnud. Ning just selsamal hetkel ütles Russak ära.

«Ei soovita teil, seltsimees direktor, end minuga rääkida...»

«Miks siis?» imestasin ma lihtsameelselt.

«Mina, Tarass Demõdovõtš, olen ebatavaline inimene: eriline, minuga saate endale ainult häda kaela.»

«Mina seda häda ei karda!» hüüdsin. Ning tõmbusin otsekohe tagasi: mõistsin, et klaas oli küll väike, kuid avaldas üsna suurt mõju.

«Esiteks, seltsimees direktor, armastan märjukest.

«Mida?» ei mõistnud ma otsekohe.

«Noh...» Ivan Markovõtš kissitas kavalalt silmi ja kopsas sõrmega pooleldi tühjaks joodud pudelit.

Minule oli juba sellest Russaku nõrkusest kõneldud. Ent mulle kõneldi ka, et Ivan Markovõtš joob küllalt mõõdukalt.

«Me kõik joome,» ütlesin ma kangekaelselt.

«Teiseks olen ma töötl. Kogu aeg kinni.»

«Ma ei koorma teid üle. Vabal ajal.»

Russak raputas eitavalt. Siis võttis oma viiuli, puudutas keeli.

«Parem ärge sellest kõnelge.»

«Ivan Markovõtš!» hakkas purju jaanud Fedir Danilovõtš keelitama. «Mängige, armas. Ma pole juba ammu seda rõõmu tunda saanud. Teie muusika aga heliseb mul kõrvus, kuulen seda unes.»

«Ehk seltsimees direktor tahab proovida?» sirutas Russak viisakusest viiuli minu poole.

Hakkasin tõrjuvalt kätega vehkima.

«Mängige, Ivan Markovõtš, palume teid väga.»

««Kahtlused», palun «Kahtlused»,» palus Orjol.

Tundus, nagu oleks tuppä lennanud paradiisilind, ja jutanud kuldseid tiibu ning lasknud kuuldavale tavalise trilleri. Viul nuttis Russaku käes, rebestas hinge, kutsus eesriiet salapärasesse maailma, sinna, kus kõik on ebaharilik, ülev, täis rõõmu, piina ja kannatusi. Nii enam polnud maailmas kedagi ega midagi — ainsaks minna ja veel... Jarõna. Ta seisis silme ees, uhke ja liigutunud, lüües oma ükskõiksusega südamele, haigutades. Viul aga, just nagu mu enda kannatav hing, paigutas talle kõigest sellest, heitis ette seda parandamatut sammu. Ma ei märganud sugugi, kuidas silmad muutusid tõmbusid.

Viul nuttis, viul kutsus, viul andis lootust, et peavad päevad veel tulevad, külvas ja hajutas rasked kahtlusi.

Nii nagu Russak oli ootamatult alustanud, nii ta oma mängu järsult katkestas. Fedir Danõlovõtš püüdis salaja silmi ja olles joodud viina ja tundepehangu mõju all, kippus muusikameest sülelema.

«Oh, kui ka mina niimoodi oskaksin!» purskus muul valuga. «Et ta ka minu käes nõnda kõneleks, nutaks ja kannataks! Ivan Markovõtš, ärge öelge meile ära. Me palume teid väga.»

Russak pani viiuli käest ning hakkas mõttes mõtlema tuba kõndima.

«Ärge paluge, kallid, ma ei või,» sõnas Russak pehmel ja vaiksel häälel, mis oli tunda kahetsust. «Ma kõigest hoolimata... Igatsen muusikat, tunnen puudust inimestest, kes mängivad, laulavad. Ent minule on kõik see keeldunud, Tarass Demõdovõtš!»

Ivan Markovõtš jäi minu ette seisma ning hakkas kurti, resti, mingi kurbuse ja solvanguga hääles, jutustades oma joodikust isast, oma ebaõnnestunud ajakirjast, sest Kovalivka kirikus.

«Inimesed rääkisid mulle augu pähe. Mul on nagu pehme iseloom. Ka teie palute ja mina olen juba tundepehangu kiüsis. Minus endas hakkasid viiulid hõiskama lastehääled helisema. Ah, võtame parem...»

Mõne aja pärast ütles Ivan Markovõtš avameelselt:

«Ei taha teid eksiteele viia. Olen juba juhatanud koori, ent mind löödi sealt kui kõige kurjem vastand minema. Neelasin pilli alla ja läksin. Võib olla, et teie

peale oli niimoodi tarvis. Uskuge, sõbrad, minu südames pole kübetki viha oma rahva vastu. Vastupidi, tahaksin iseenda täielikult inimestele anda, valada kogu oma hinge välja... Jah, inimesed, inimesed...»

Mõnda tema kahvatuid põski veeresid pisarad, ta ei oheldanud neid, haaras tormakalt viiuli, kummardas sellele, et ta nüüd oli raske vahet teha, kes neist nutab, kes viul.

«Ma olen justkui võlutud. Armastasin muusikat, mõistan head muusikat, ent selletaolist polnud ma veel iial kuulnud. Mul hakkas lihtsalt valus tahtmisest, et need muusikad, erutavad helid rahva hulgas elaksid, minu õpetuste teadlikkust ärataksid, neid headeks, seltsivateks, dekadentideks ja arukateks teeksid. Ei, Russakust ma ikkagi ei loobu. Ma juba tundsin kuulvat, kuidas nende koorilaul selle nõidusliku muusikaga ühte

kuul seekord me ei jõudnudki kokkuleppele.

«Ma ei taha, et mind veel kord häbiga välja aetaks. Tõde ei ole ma enam üle. Tahan elada, Tarass Demõdovõtš, sest üle kõige armastan ma elu.»

Stugis oli astunud oma õigustesse. Päeval paistis päike vahel veel suviselt, pilved põgenesid kuhugi orgude taha ja siis kõrgus Kovalivka kohal sinise telkkatusena ühtäkki taevast. Seejärel hakkas korraka metsa tagant järele jahe tuul puhuma, nagu jahikoerad lendasid luuride õhukesed pilverütkad, nende järel aga tormlesid terved virnad halle, külmast tinasest vihmast tulvil pilvi. Koolimaja kohal paindusid kolletama löönud mustpaplite tihedad kroonid, pidasid millegi üle sosinal, hirmutasid just nagu pühadeks ehitatud rahutut kirstu.

Hommikuti langes longuvajunud rohukamarale külm lubedane kaste. Keegi polnud varajast öökülma õieti märganudki, ent lilled närbusid, nende mustunud, just nagu põlenud lehed tõmbusid keerdu. Peenardel lebasid laisalt kirjud ja kollased arbuusid. Küla taga põllul vabati kartuleid.

Šuhnovskõide maja juures kasvavad metspuude levitasid õhtuti ja hommikuti mesimagusalt läägel pööraroomi. Aovalgel käis siin koristaja Ulita ning kogu kivi- ja kivikõvu ümmargusi vilju. Pärast mõningat seismist muutusid need maitsevateks ja mahlasteks.

Põllul lõhnas koristatud vilja ja sügise järele. Mõned levitas vihma ja seene lõhna, suigutas okste saunade poetas ülalt okkaid, erutas askeldavate lindude kiirust.

Unustatud peeglikilluna lebas keset metsa meele järele järve. Vee ääres tukkus Sjagailo hobune, kes nähtavasti isegi talveks ei jõua kosuda. Tema juures polnud karjast naha. Nais, et naiglas oli isiklik veok hõõr unustatud.

Kõndisime Petro Kovaletsiga nüüd tihtipeale aovalgel järvest mööda. Ning iga päev nägime seda hobust paigal konutamas. Millest ta kull mõtleb? Olematu tundmatust salaparasusest? Sellest piirist, mis lahutab valgust igavesest pimedusest? Ei, seda ta kull ei talle.

«Arvatavasti ajab arsti hobune varsti koivad sünni ennustas Petro iga päev.

Ühel hommikul nägimegi ebatavalist pilti. Hobune seisnud, vaid lamas. Lamas kuidagi ebanugavalt, oli torganud oma halli alahuule pehmesse luva. Tema kull val seisnis erutatud arst ning vehkis kartlikult piitsaga.

«Noh, kergita ennast, loru!» hüüdis ta.

Kui me lähemale astusime, hakkas Jakiv Stepanovõtš ilma et ta oleks tervitusele vastanud, kaebama.

«Hobune on ääretult laisaks muutunud. Isegi jalgade tõusta enam ei viitsi.»

«Ta on ju suremas,» seletas Petro õpetlikult.

Jakiv Stepanovõtš vaatas murelikult mulle, siis põltsile otsa.

«Seda ei saa olla,» muutus ta naost. «Hobune on alles noor, ainult ara vaevatud. Kas ta toesti sureb?»

Andsin talle nõu veterinaararst kohale kutsuda. Jakiv Stepanovõtš ei viivitanud enam. Millegiparast jättis ta minuga hüvasti, surus korraks isegi kätt, ning pani nööre relikuna jarve äärest jooksupalu minema.

Kogu tee Petro naeris:

«No on aga arst! Inimesi arstib, aga hobust ei oska. Hobust on ju kergem ravida kui inimesi, aga tema ei saa.»

Hobune ei ütle ju, kus tal valutab,» tegin ma nalja. Petro vaikis kaua ja mõtles. Lõpuks nõustus.

«Aga lõpupeale. Inimesi on siis arvatavasti kergem ravida.»

Hobused kerkisid nüüd lausa nagu nõiaväel. Neid korraldigi iga päev lapsed ja täiskasvanud, ent seen, nagu selgus Petro veendunud oli, oskas end peita. Juhtus vahel ka, et üht ja sama rada olid kümnekond inimest läbi möödnud, seen aga seisis tee veerul ja muigas, tema nagi ei näinud, aga teda — ei keegi. Ainult Petro tumedate mustade eest ei jäänud ükski varju. Sel ajal kui ma

...leidsin ühe, jõudis ta kümnekond valja ur

...Nii kui kätte sai, hõiskas üle kogu metsa

...Demõdovõtš! Vaadake, missuguse põraka leid-
...»

...oli Petro jargi suur valge jame seen. Kui

...Vaadake, vaadake, missugune põõnataja!»

...et ta oli punapuraviku leidnud. Kui ta aga

...Tiger! Tiger!» siis oli saagiks riisikas. Kui

...ja ingripoegade» juures tantsu löi, tahendas see, ...

...teisele riisikate pesakonnale sattunud.

...sa neid tiigriteks kutsud?» tundsin ma huvi.

...naete, missugused triibulised nad on? Kõõks ...
...al on nad tapselt nagu tiigrid joonistatud.»

...puravikku nimetas ta «prouaks», sest sellel oli ...
...d is kübar, võipuravikke aga moonideks. Kõneles

...halvustavalt ega võtnud neid kangekaelselt oma ...
...Kund ta ei jätanud neid ka kasvama, löi jalaga pu-
...taks.

...entl kais Petro paljajalu, ei raatsinud saapaid jalga ...
...panna.

«Metsas läheb kroomnahk kiiresti katki,» kõneles ta. ...
...mis siis saab? Kes mulle sihukesti saapaid enam os-
...»

...oli naha, et rüdeid hoidis ta hoolikalt, igal juhul nii ...
...d kui sark olid terved. See, muuseas, pani Šuh-
...novskõi üsnagi imestama.

...Täitsime kiiresti oma korvid seentega. Kutsusin Petro, ...
...oli lõunaaeg. Ta võttis ettevaatlikult, just nagu vastu

...tuhmist, minu käest tüki leiba sealihaga ja hakkas ...
...nõuna. Järsku tuli talle midagi meelde ja ta vaatas

...mulle hirmunult otsa.

«Tarass Demõdovõtš! Kus teie kell on?»

Ma ei võtnud kella iialgi kaasa. See seisis mul 1000 ning tema järel lahendas Petro koduseid ulesandeid

«Kodus,» ütlesin.

«Aga mis siis, kui keegi ta ära varastab?»

«Mis ikka. Las varastab.»

Petro vangutas etteheitvalt pead.

«Kena küll! Aga siis mõtlete, et mina seda tein?»

Selge muidugi, et kui kell oleks kaduma läinud, peaks ma kedagi teist kahtlustanud. Ent mõned head peavad olid juba mooda läinud ja kell polnud kuhugi kadunud. Veelgi enam, mitmel korral kais Petro poes kottikke, kord suhkrut ostmas. Meelega andsin talle ka rohkem raha kui tarvis. Ent iga kord tõi poiss raha kott pika pealt tagasi, teatas, palju miski maksis, ning seotaskas — ta kartnud, et poodnik teda tussab.

«Miks ma siis sinu peale oleksin arvanud?» teesklesin ma imestust.

«Sest et kõik mõtlevad niimoodi.»

«Eks sa ise oled selles süüdi. Võtsid ju kunagi Molhail Amadejovõtšilt vihikud?»

Poisi pea vajus norgu.

«Aga varastada, ükskõik kellelt see ka oleks, on halb.»

Petro punastas, näris vaikides toitu. Alles hiljem kutsus:

«Kas ma siis ei mõista?»

«Miks sa siis tegid seda?»

«Niisama...» Poisi silmad löid uljalt sadelema, ta vehkis hoogsalt kaega. «Poisid ütlevad. «Sa ei julge võtta! Ei võta!» Aga, et neile viha teha, ütlen mina. «Kullap julgen.» Ja siis, kui Šuhnovskõi portfelli kuhjalt jättis, hüppasin juurde ja tõmbasin vihikud välja. Aga ükskord ronisin naabrieide sahvrisse. Meil vanaema piima üldse ei ole, neil aga voolab see ojadena. Vanaema jäi korra haigeks, terve nädala ei söönud midagi ainult vett jõi. Ma siis küsisin: «Vanaema, kas te piima tahate?» Ja tema: «Oh, kus meil seda piima võtta? Olen isegi unustanud, mis maitse tal on.» Siis hakkas mul vanaemast hirmsasti kahju. Läksin naabrinaise juurde ja ütlesin: «Andke mulle natuke piima, toon selle teie teie lehmale rohtu.» Aga tema ajas mu õuest minema.

«Katsu, et sa kaod siit, varganägu, et su jalgegi

... Mis varas ma siis olen. Sain vihaseks: passin, kui eit kodunt ära laks, piilusin, kuhu ta võt-

... paneb, ja siis ronisingi tema sahvrisse. Küll sain siis

... Hapukoort ka, lakkusin isegi koore pottide

... Mõtlesin: «Poleks halb, kui iga päev niimoodi

... hakkas esikus nauguma. Püüdsin siis kassi

... lukustasin sahvrisse. Ise aga peitsin enda kõrge

... et mis edasi saab? Küll naabrieit peksis kassi,

... Kass vingus, nii et mul tast paris kahju

... perenaine togis teda ahjuroobiga ja aina

... Nuud sa saad piima, nüüd sa saad koort.» See

... karjus kui lehm...» Petro nõustas rahulole-

... mustad kavalad silmad sadelemas «Nii ma siis

... ümber viis päeva piima ja hapukoorega.

... ümber viis päeva piima ja hapukoorega.

... ümber viis päeva piima ja hapukoorega.

... ümber viis päeva piima ja hapukoorega.

... ümber viis päeva piima ja hapukoorega.

... ümber viis päeva piima ja hapukoorega.

... ümber viis päeva piima ja hapukoorega.

... ümber viis päeva piima ja hapukoorega.

... ümber viis päeva piima ja hapukoorega.

kui sahvrisse ronisin, ja reetis mu. Taat püüdiski mu kinni. Ta, kurat, oleks mu ära tapnud, ainult et inimene ei lasknud.»

Petro vangutas mõtlikult pead, nagu isegi imestades selle üle, et ta pärast sihukest peksu veel ellu jäi.

«Noh, mina maksin neile ikkagi kätte!» välgata ta võidukalt silmi. «Kas tahate teada, kuidas? Mõistatage!» Kehitasin õlgu.

«Õösel ronisin kanalauta, selle naabrieide omasse, ja mu välja andis. Püüdsin kinni kana ja kuke, keerasin neil kaelad kahekorra ja viisin selle taadi juurde, kus mind peksnud oli. Teel aga raputasin veel sulgi maha, et näha oleks, kuhu jäljed viivad. Panin linnud maha juurde rukkivihkude alla. Küll siis oli pärast lärmi! Oo alles märul! Eided sõimasid jälle kolm päeva ning kassid külanõukogus, taadid aga kaklesid. Sellel, kes muu nahatäie andis, löödi silm siniseks. «Said nüüd,» mõtlesin, «nüüd tead, kuidas see peksmine on.»»

Petro lõpetas oma jututu, vaikis mõne hetke, ning lisas siis:

«See kõik oli möödunud suvel. Nüüd ma enam seda moodi ei tee. Aga kas nendega siis teisiti saab?»

Kuulasin Petro jutustust ning meel oli väga kurb, sest ehkki tahtsin, ei saanud ma tema tegusid hukka mõista. Mind vihastas see südametuse, see ükskõiksus, millega täiskasvanud tihtipeale lastesse suhtuvad. Hea sõna asemel, klaasitäie piima asemel, mis poleks niivõrd tõlkinud vanaema aidanud, kui just headusena lapse südamele jõuvalanud, oli ahne naabrinaine süüdanud lapses viha, lõõma ning tõuganud ta huligaansusele. Kostasid siis karmilt:

«Seda tegid sa halvasti, Petro.»

«Isegi, kui need on halvad inimesed?»

«Isegi siis. Kui sa kedagi halvaks pead ja hakkad teda male kurja tegema, muutud sa ise veelgi halvemaks kui tema. Saad sa aru?»

Ta mõtles kaua, kaalus nähtavasti öeldut.

«Ma ei kavatsegi enam niimoodi teha!» kehitas ta lõpuks õlgu.

Koju tulime rahulolevaina. Taevas olid pilved laialilainunud, päike paistis lahkelt ja meie korvid olid seentest tulvil.

Engelised, uudsusi, muresid ja tööd täis päevad vahetult järjekindlalt süngete õhtute ja sügiseselt pilkaste hommikuga. Varahommikuti tulid õpilased jooksuga kooli, nende üldine lemmik — grammofon — lõbustas neid. Kuni lausa kähisema hakkas. Tulid kokku õpetajad, töid õpetajate tuppa küla- ja kooliuudiseid.

Ühel hommikul saabus õpetajate tuppa sensatsiooniline teade: neljandas klassis oli juhtunud midagi ebatavalist — Fedir Kabanets oli võtnud õpingud käsile.

«Te mõistate, seltsimehed,» kõneles Jarõna õnnest säradades, «on sündinud kaheksas maailmaime. Olin sellega juba harjunud, et Kabanets ei taha midagi teha. Ja äkki muu, võtab välja vihiku, võtab sulepea. Ei tahtnud üldi uskuda, aga tema kirjutab. Mõtlesin omaette: «On vist jälle mõne vingerpussi välja mõelnud.» Vaatasin, — et midagi niisugust! Teeb sedasama mis teisedki. Isegi kogu tõstis ja pöördus küsimusega minu poole.»

«Meil on juba palju seesugust, mis on võimatust võimalikuks muutunud,» märkis Fedir Danõlovõtš.

Nüüd ei surnud Kovalivka koolimaja enam õhtuti välja. Tema avarad aknad särasid veel kaua pärast seda, kui teine vahetus oli töö lõpetanud. Igal õhtul töötasid nad ringid.

Muutused, mis olid meie koolis toimunud, rõõmustasid mind. Kooli katseaias olid õpilased kaevanud sügavad augud ning puistanud sinna lupja ja sõnnikut. Orjolegi aias mõõtmistõid, ent temast ei jäänud ka Eleonora Stepanivna maha. Ta oli endale laia halli kleidi selga pannud, käis lakkamatult õpilaste kannul, astus sõltuselt üle kõrgete peenarde, innustas noori mitsuurilasi tööle. Parast seda aga jutustas kaua kõigest sellest õpetajate toas nagu millestki ebatavalisest. Ta ei lasknud ka juhust mööda, et hoiatada:

«Vaadake, Tarass Demõdovõtš, et te haid istikuid muutsete! Ma juba näen vaimusilmas seda päeva, mil meie kooliaed õitsele lööb.»

Ka teised ringid olid agarasti ametis. Treenisid kehakultuurlased, lugesid põnevat raamatut kirjandusringi liikmed, tikkisid käsitööringi lapsed. Ent kõige aktiivsemalt töötasid muusikaharrastajad. Igal õhtul kogunesid

eraldi tubadesse balalaika- ja kitarrimängijad. Mitte need, kes mängida oskasid, vaid need, kes seda õppida soovisid. Taktiloomist ja üleminekuid õpetasid neid kooli enda muusikamehed. Balalaikamängijaid juhendas seitsmenda klassi õpilane Mõša Gurkalo, kitarriste — kaheksanda klassi õpilane Lida Konopatska.

Fedir Kabanets töötas palchig'is, püüdes balalaika mängu selgeks saada. Käisin tihti muusikute juures, tegin nende vaeva, mõistsin nende taotlusi ning kiitsin seda järjekindlust, millega nad oma sõrmi vastu tugisid vasti pingule tõmmatud keeli tagusid. Ilmselt oli muusika omandamine kõige raskem Fedirile. Kungi tal olid suured kõrvad, polnud need ilmselt muusika jaoks loodud. Ennemini selleks, et isa neid tirida saaks. Poiss peksis kangekaelselt kõigi oma sõrmedega vastu pilli keeli, ent tema käe alt tulev heli oli kuidagi tume, raskapiinatud. Fediri mäng lausa löikas kogu aeg kõrvu, ta ei tabanud takti, ei kuulnud naabrite mängu. Kuid poiss väikestes terastes silmades paistis nii palju kindlust ja usku oma võidusse, et ma tahtmatult hakkasin ise mõtlema: «Vaata, et hakkabki veel mängima!»

Senini aga otsustasin Fediri muusikaharrastust anda kasutada. Ilma et oleksin kellegi poole eriti pöördunud, hakkasin kõnelema sellest, et neid, kes rohkem huvituvad ringidest kui õppimisest, tuleb ringidest välja lülitada.

«Ainult see, kes hästi õpib, võib heaks ringi liikmeks saada,» ütlesin mina.

Oleksite teie näinud, missuguseid pilke Fedir minu poole heitis! Ent tegin näo, nagu ma seda ei märkaks. Kiitsin muusikamehi pingutuse eest ning tähendasin, et kindlasti pole nende hulgas selliseid, kes on õppimisest vastu ükskõiksed ja keda tuleb ringist lahkuda paluda.

Ja lõpuks sensatsioon: Kabanets hakkas õppima. Mida inimene kull ohvriks ei too, et kunsti teenida!

Rõõmustas mind ka see, et õpilased käitusid nüüd tunnis paremini, isegi eestvedajad ei julgenud vigureid teha. Üha rohkem pani aga muretsema asjaolu, et nii mõnigi õpetaja suhtus oma ülesannetesse kroonulikult.

Kõige rohkem tegi mind rahutuks Tiit Nazarovõtš Batožtsuk. Juba kahel või kolmel korral tuli teda asendada. Niisugustel juhtudel Liidia Grõgorivna teatas, et

Liidia hääldis ta teda tagaselja) on paha olla Andrijevõtš Stepanovõtš haige juurde kutsuda. Liidia lootsid lootusetult kaega ei arst teda aidata.

«Ma ei nokastanud,» naeratas oma kuldse näpitsiga Šuhnovskoi.

«Ma polnud see muidugi meele järele. Otsustasin, et ei talle ise külastada. Ja just misugusel ajal, kui Pythagorasel juhtub halb olema.

«Ja käisin teiste õpetajate juures. Ei sobinud ju nende joonega haiget inimest rünnata. Maskeerisin tavalise vabandusega, et kann õpetajate eluoluga tutvumas.

«Kõhatskid elasid valgeses majakeses. See kuulus ühele metsavahile, kes ise asus kusagil metsas mingis mõnna, maja oli ta aga õpetajatele korteriteks välja üüritanud. Ühel poolel elasid majas abikaasad, eraldi toas Vasja Babak.

Krõvohatskid olid parajasti söömisega ametis. Nad otsustasid minu ootamatust ilmunisest ärevusse, ega teadnud, mida teha, kas süüa edasi või jätta pooleli. Ka minu oli ebamugav: paluti lauda. Tõsi, märkasin otsekohe, et neil polnud eriti midagi pakkuda: kausitäis keedetud kartuleid ja soolakurgid. Hoidsin vaevu pahameelt tagasi: mingisuguse mootorratta pärast viis ihnus Fedir Andrijevõtš oma niigi kõhna abikaasa düstroofiani.

«Kui kaebusi Krõvohatskitel polnud. Naine vaigistas, mees aga palus ainult, et neile toodaks kase- ja männipuid, sest männipuud ajavad suitsu. Tegevalt aga, nagu Šuhnovskoi oli mulle kõnelnud, hoidis Fedir Andrijevõtš ka puude arvel kokku: kasepuid läks vahem ning mõne puude jaoks ettenähtud kopika võis mootorratta summale liita. Ta võttis ka oma kehakultuuriringi üsna agaralt käsile, lootes kindlasti, et see annab loodetavale mootorrattale lisa.

Kuželite majast väljusin raskes meeleolus. Margarõta oli õlivna. Kužel oli rahulik, vaikne ja töökas naine. Teda polekski nagu koolis olemas. Tuli ta tavaliselt just enne koolikella, koju läks otsekohe koos õpilastega. «Tal on kuri ämm,» ütles kunagi Šuhnovska. Ja Mõhhail Amadejevõtš hammustas nagu tavaliselt: «Tahab armastada emale meele järele olla.»

Nüüd veendusin, et see tõepoolest nii oligi.

Kui ma sisse astusin, viibisid majas Margarõta Valvõja ja tema õde. Ma jõudsin vanakesele ainult ühe pilgu heita ning mõistsin kõik. See kõhn naisterahvas sirge kui laud, pikkade sooneliste kätega ja näoga, mis kujutas endast midagi Kaasani jumalaema ja Maletski portree vahepealset, viis mind oma pilguga otsekohe minna. Ma ei saanud enam midagi näha, kui ta minust möödus. Ma ei saanud enam midagi näha, kui ta minust möödus. Ma ei saanud enam midagi näha, kui ta minust möödus.

Margarõta Vassõlivna, riidetud lihtsasse sitskleit, oli oma laia selja küüru lasknud ning raius harjunud liigutustega midagi suures panges. Majas püsis hall auru eesriie, lõhnas magusasti keedetud kartulite järele. Muu nähes ajas Margarõta Vassõlivna selja sirgu, tema laiade oimudega inetule näole ilmus häbipuna. Näis, et ta ei teadnud, kuhu panna rasket kapsarauda, mida oli lihvitud rohkem kui ühe Kuželite põlvkonna käed.

«Mis sa häbenema löid?» pöörutas võimukalt ämm om-
miniale. «Raiu ja vii seale, karjub teine, nii et sulg laur-
kõigub, vaata, et ajab veel ümber.»

Margarõta Vassõlivna hakkas veelgi kiiremini kapsa rauaga töötama.

«Ja sinul, noormees, on Antonit vaja?» mõõtis Kužel
eit mind pilguga. «Ei tema kodus istu. Päike pole ve
tõusnud, kui tema juba üleval ja läinud. Läinud jah.
Kuigi see teenistus ei anna majapidamisele midagi
juurde. Oma peale pole aega mõelda, rahva asjade po
rast ei näe üldsegi vaba aega. Ja kasu missugune? Nä
datakse ainult trääsa. Teised vähemalt oskavad vara
tadagi, tema aga pole sellekski kõlblik. Ise ei saa ja teis
tele kah ei anna. Sa, näha, tuled rajoonist?»

Margarôta Vassôlivna ajas selja sirgu ja ütles au-
male, kes ma olen.

«See on hea,» vaatas Kuželi-eit mind kiskjalikult
«Mina, armas inimene, tahtsin ise sinu juurde tulla.»

Margarõta Vassõlivna kiirustas teise tuppä. See
jäänud vanaeide terase pilgu eest varju

«Ära poe kuhugi, noorik! Sulle anti käsk viia sigadelisüüa. Või tahad, et mina hakkan pangesid vedama? Ma ei saa te kõikide eest tood teha. Olen oma aja ära töötanud. Nii on lood.»

Häbi parast oma silmi peites viskas Margarõta Vassõ-
livna õlule mingi vattiopi ja läks sigadele toitu viima:

Paitsin sind just paluda, velleke,» pöördus Kuželi-
 ni minu poole. «Ära sa seal koolis minu miniat
 koolis. Kodus on majapidamine, mina ei jaksa enam
 teha, poisid on nagu tuul, kodus ei seisa. Ja, hoidku
 Jumal, see majapidamine läheb kiiresti allamäge.»

Liiklil Kuželite majapidamine polnud suur, näis, et
 oli kõrkjal valitses kord. Tundus, et see on Margarõta
 Vassilovna käteloõ.

Mulle jutustati, et Margarõta Vassõlivna oli sõitnud õpetajaks mitte just väga noorena. Töötas hästi, oli talis laiesti tööle pühendanud. Ta kindlasti ei uskunud inimesi, et keegi teda naiseks võtab. Margarõta oli välimuselt inetu ja kohmakas. Maanaisena oli ta raske tööga harjunud ning õpetajannaks saades ei omandanud ta intelligendi iseloomujooni. Sel ajal saabus küllasse Anton Kužel. Teda arvatavasti meelitas mitte niipalju Margarõta, kui just see, et ta õpetajanna oli. Nad abiellusid.

1. veeretati kogu raske majapidamise töö.

...sin vanale Kuželi-eidele avameelselt:

„Järgarōta Vassōlivna on õpetajanna. Tahtsin teile
kõrda peida, et ta koolile liiga vähe tähelepanu osu-
tab. See aga on tema põhitöö.»

«Mis sihuke töö ka on?» hakkas Kuželi-eit pahaselt ma. «Teenib ta siis miskit raha? Ja mida ka teenib, vaata, et saadab isale.»

«Ema, mis te nüüd kõnelete?» paotas minia ukse. Ta oli just ämma viimaste sõnade ajal tagasi jõudnud. «Korda kaks olen sajalise saatnud.»

Kuzeli-eit ei teinud miniat kuulmagi, nagu polekski teda tares olnud.

«Ja mis üle jääb, läheb igasugusteks laenudeks, muudeks värkideks, või siis jälle annab Antonile, et see vördjas maha jookse.»

Lahkusin Kuželite juurest sügavais mõtteis. Seda alandlikku naist oli tarvis päästa, enne kui vana peletis ta hoopis ära sööb ja peksab tal peast veel viimase, mis ta kunagi koolis oli omandanud. Ent kuidas?

Ühel päeval jäi Tiit Nazarovõtš jälle haigeks. Läksin Jakiv Stepanovõtši juurde. Kuuldes, kuhu ma teda palun, hakkas Sjagailo keelitama:

«Armas Tarass Demõdovõtš! Ükskõik kuhu, ainult
itte Tiit Nazarovõtši juurde. See on ju täiesti alkohoo-

lik! Teda on psühhiaatri juurde tarvis viia. Käisin k...
tema juures ja andsin endale sõna, et enam ei...
Kõigepealt sundis ta mind jooma ja te kujutage...
endale ette, mida? Seda vana kibedat. Suutsin...
end tema majast välja veeretada.»

Lähenesin ärevusega Batožtšukkide «valdustele». N...
olid endale üürinud toa avaras plekk-katusega maj...
mis kuulus külapoe müüjale. Nende juurde pääses...
peremehe toa.

Mind võttis vastu elav, liikuv noorik, müüja abika...

«Tiit Nazarovõtš? Oi, tundub, et teda pole kodus, ka...

«Keda pole? Mida sa seal vatrada?» kostis järsku...
tagant just nagu kume lõvi möirgamine. «Kes on?»

Noorik kohmetus ja punastas.

«Oh, ma polnud ju vahepeal kodus... Nemad aga, ...
leb välja, tulid juba tagasi.»

Batožtšuk istus laua taga. Seljas oli tal määrdur...
rinna pealt lahtine alussärk, õlgadele olid keerdus pü...
traksid tõmmatud, jalas — naise toatuhvlid. Juu...
sassis, silmad punased, ilmetud ja tõntsids.

«Ah-haa!» venitas ta mind nähes.

Ta silmad hakkasid nagu selgima, otsaesine tõmb...
kipra. Midagi ehmatuse ja kohmetuse sarnast teki...
tema kuivanud suu kurdudesse. Ent hetke jooksul...
see kadunud. Batožtšuk tõusis ebakindlatele jalgadele...
ning viipas totralt naeratades külalislahkelt käega.

«Tarass Demõdovõtš! Tarass Demõdovõtš!» kordas ta...
«Suurepärase! Imeline! Te olete geniaalne inimene. Ma...
kõnelesin Liidale... Aga tema on mul lollike,» lõi ta...
lootusetult käega ja istus. «Tarass Demõdovõtš! Joome...
Joome teaduse õitsengu eest Kovalivka koolis!»

Vaatasin vihaselt tema häbituid joobnud silmi. Mul...
oli üksainus soov: võtta tema õlgadelt need vanad ke...
dus püksitraksid ja anda talle niisugune nahatäis, et...
tuleva aastani mäletaks.

«Tanan, Tiit Nazarovõtš,» suutsin ma siiski rahulikult...
ettepanekule vastata

«Miks te siis tulite?» imestas Batožtšuk

«Vaatama, kuidas te elate.»

Lasksin suures valges toas pilgul ringi käia. Nurga...
seisis lai voodi. Sellel lebas puntras kortsunud voodi

... Punaseks värvitud põrandale oli visatud heeringa-...
... hapukurgi tükid ja lambakont

«Võidake!» lubas Batožtšuk suuremeelselt. Sealjuu...
... ta kaega nii laia liigutuse, et ei suutnud jalule...
... jääda ning kukkus punutud tooli.

«... mis, Tiit Nazarovõtš,» ütlesin ma, kui olin pil-...
... nende elupaigas lasknud ringi käia «Heitke otsekohe...
... magama, ja kui olete välja puhanud, astuge koolimajja...
... Mul on teiega tõsine jutt rääkida.»

Batožtšuk lõi pahaselt kaega.

«Kui kuradile! Mis sõber sa mul oled, kui minu majas...
... ei klaasikest võtta ei taha?»

Need sõnad hüüdis ta mulle järele, kui seisin juba...
... laval

Selle kohtumise unustasin alles siis, kui pöördusin...
... koolimajja tagasi ning leidsin seal eest rajooni haridus-...
... osakonna juhataja ja Jefremovõtši, kes oli osakonnas...
... raamatupidajaks. Neid nähes mõtlesin otsekohe: «Noh,...
... lindlasti jälle mõni ettekanne.»

Kohtumine oli jahedavõitu. Ma ei väljendanud ei...
... meelust ega vaimustust, tervitasin tagasihoidlikult. Ka...
... Budjak ei langenud mulle kaela, ennemini vastupidi,...
... jonnises midagi vastuseks tervitusele ja küsis loiult:

«Noh, kuidas lood on?»

«Teil on võimalus nendega isiklikult tutvuda,» vasta-...
... mu peaaegu väljakutsuvalt.

Mõne hetke püüdis ta minu pilku. Seda saavutamata...
... venitas paljulubavalt:

«Kasutame seda võimalust.»

Budjak tegi juttu Šuhnovskõiga. Minuga vestelda ta...
... ei jõudnud, sest helistati tundi. Ma pidin minema kuuen-

«Mis siis ikka,» tõusis kõhetu Budjak. «Alustan teist...
... kga te vastu ole?»

Rajooni haridusosakonna raamatupidaja, poolpime...
Jefremovõtš, päris Vasja Babakilt, kus külanõukogu...
asub.

Lahete otse, aina otse, ärge kuhugi keerake, seal aga,

enne kaevu, pöörake paremale, näete väikest aeda — väikest maja: see ongi külanõukogu.»

Jefremovõtš ei suutnud kuidagi taibata Tuli Uht talle teejuhiks anda.

Just nagu meelega istus Budjak Parasja Kvotška kõrval. Ent see ei arritanud mind: las haridusosakonna juhataja näeb, missuguste õpilastega meil tööd tuleb teha. Kuid minu suureks imestuseks võttis sänge ja vahast turtsuv Parasja Kvotška pingi alt vihikud välja. Tema ees seisis tündpott. Ta hakkas koos tüstega hoolikalt tahti maalima, vaadates tahlepanelikult tahvli. Kutsusin teda kolmanda või neljandana. Sõnakuulelikult, niisuguse ilmega, nagu oleks tema saatus juba ette arastustatud, hakkas Parasja tahvlile kirjutama. Tema tegi õige mitu viga ega osanud neid parandada ja seletada, kuid ka see, et ta sõna kuulas, oli juba saavutus seks.

Alles vahetunnis sai selgeks, miks Parasja oli oma kartumise muutnud. Kolja Zinkovitš jutustas mulle sel laia:

«Tarass Demõdovõtš! Me hirmutasime Kvotška arastatult.»

«Kuidas?»

«Ütlesime, et kui ta õppima ei hakka, siis see ülemakes tunnis istus, paneb tema isa vang. Siis ta otsekohe küsiski vihikut ja sullepead.»

«Miks te talle siis valetasite?»

«Kas siis tema pärast peab teil jälle pahandusi tekkima? Niikuinii on juba ajalehes kirjutatud.»

Kuni õhtuni kais Budjak tundides, vestles õpilaste ja õpetajatega. Vaatas puid, kais kooliõues ringi, uuris auke, mida mutšuurinlased olid aia jaoks kaevanud. Avaldas isegi soovi kohtuda taat Homa Djagiliga, kes oli just plangu remonti lõpetamas.

Külanõukogust saabus tagasi Jefremovõtš. Kaua ta norivalt uuris ta kooli finantsmajandust. Ehkki ma ei teadnud, kuidas olukord oli eelmise direktori ajal, andsin talle seletusi. Mõistsin, et see revisjon polnud juhasklik. Arvatavasti oli eelmine direktor midagi korda saatnud, sest muidu poleks Jefremovõtš nii norivalt paberid tuhinnud. Parast seda kui kõik vajalikud valjakirjutised olid tehtud, lõi ta kaua ja kiiresti arvelaual kokku. Süvenenud sellesse tegevusse, tõstis ta vahetu

vald oma tihedaid halle kulme, matsutas kuivi huuli ja otsustas hetkeks peatuma ning sügas oma paljast pealage.

«Juba hõmardus, kui Jefremovõtš revisjoni lõpetas!» — ütles ta, kui ta pomises ta omaette. «Kus on Arsen Ivanovõtš?»

«Ta on astunud õpetajate tuppa, nagu oleks ta parajasti tulla tulla oodanud.»

«Kui ta ilood on, Stepan Ipolõtšovõtš?»

Jefremovõtš vaatas talle küsivalt otsa ja kehtas õlgu. «Ta on juba midagi, Arsen Ivanovõtš. Kõik on nii selge, et ta on juba, rikkumisi mitte mingisuguseid. Uht ma ainult ei mõista...»

«Mida?»

«Ta on pole kusagilt labi kantud.»

«Ta on valitses vaikus. Jefremovõtš ja Budjak vaatasid teineteisele kuidagi küsivalt otsa. Võis arvata, et neid ei olnud just siia Kovalivka kooli mingi ülikonna poolt, millest nüüd ainult see koht oli järele jäänud.»

«Ta selgitame kohe välja,» pomises Budjak laua tagant istudes.

«Ta võttis taskust mingi umbraku, tõmbas sealt kirja välja ning pöördus minu poole.»

«Ta küsimus, seltsimees Zalužnoi.»

«Palun.»

«Mingisuguse raha eest te Petro Kovalitsilt müüda selgata?»

«Mulle sai nüüd paugupealt selgeks, millest see põhjatu revisjon oli tingitud. Rannus hakkas viha keema.»

«Kus see puutub?»

«See asi on, et puutub,» tõmbas Budjak kulmeid minajuurel sunnult kipra. «Te pole kuu aegagi olnud direktor olnud, aga kaebused tulevad nagu katki-õõbitud kotist. Mille arvel te siis selle ülikonna ostsite?»

«Kas ta mind juba imestusega?»

«Voiksin teie küsimusele ka mitte vastata, seltsimees Budjak. Ent kuna näen teie kaes jälle uut kaebust ja kuna see on teie küsimusega seotud, siis ütlen. Vaadake, asi on selles, Arsen Ivanovõtš, et saan oma töödest tasu ning mul on õigus sellega oma enda äranagemise järgi talitada. Ja kui iga minu isikliku kulutuse kohta hakkavad rajooni haridusosakonda saabuma kaebekirjad, tuleb teil väga tihti Kovalivkas kaia. Mõt-

lesin, et sõitsite meie juurde mitte mõne kaebuse pärast...»

Budjak sattus segadusse. Ta vaatas mulle uuriva ning imestuse ja uskumatusega otsa.

«Ma ei mõista midagi. Siin kirjutatakse, et ostma kooli raha eest riided lapsele, kellel mingit pistmist kooliga ei ole.»

«Seal kirjutatakse arvatavasti veel mõndagi muud.»

«Kirjutatakse ka muud. Tutvage, palun.»

Ta andis kirja otsustava liigutusega minu kätte ning hakkas taas edasi-tagasi käima Jefremovõtš tagusmure retult sõrmedega vastu arvelauda. Sisse astus Šuhnovskõi.

«Arsen Ivanovõtš!» pöördus ta väga vabalt nende poole. «Eleonora Stepanivna palub teid ja Stepan Ivanovõtšit lõunale.»

Budjak tänas. Ütles ära. Saatis Šuhnovskõi juurde raamatupidaja.

Ma lugesin kirja. See oli adresseeritud oblasti ajakirja toimetusele. Seal oli temast koopia tehtud ning kontrollimiseks rajooni haridusosakonda saadetud. Kirjas kirjutati puudustest Kovalivka koolis: direktor Zalužnõi kuritegelikkusest ja tõtrusest. Ikka nendetsamade puudest ja Ljagili-taadist, õpilaste vagivaldsest kooli ajamisest, riigiraha raiskamisest, direktori poolt huliganide ja distsipliniirikujate soosimisest, korralagelikkusest tundides. Riigiraha raiskamise näitena on toodud fakt riiete ostmisest «parandamatule huligaanile Petro Kovaletsile, kes «varustavat direktorit varastama toiduainetega, nagu seened või veel miski muud». Viidati ka sellele, et direktor ei põlga eksploateerimist seda poissi oma isiklikes huvides, nagu igasuguste toiduainete ja toiduainete ostmise kaupluses jne.

Lugesin läbi ja andsin kirja rahulikult Budjaki kätte.

«Noh, kuidas on?» küsisin. «On teile nüüd kõik selge?»

«Peale ühe asja. Milleks on teid, Tarass Demõdovõtš, tarvis kulutada isiklikku raha mingi huligaani peale? Kas tahate teda parandada?»

«Jah, tahan.»

Ta kehtas õlgu ja lõi lootusetult käega.

«Eks te ise tea. Kuid mind hävitab ikkagi see, mis paha vaim teie selja taga seisab ning iga teie sammu

...» Kardan, seltsimees Zalužnõi, et teil on siin midagi teha.»

«Teil oli täielik õigus mind lahti lasta,» meenutasin ma kühvalt hiljutist kokkupõrget.

Ta jäi minu ette seisma, muigas.

«Aga te olete tööpoolest sihuke... okkaline. Need, kes teid nüümoodi iseloomustasid, ei eksinud. Ainult, kas teid misugusesse valgusesse asetatakse?»

Ma vaikisin. Ka tema kõndis vaikides mööda tuba.

«Tööpoolest, igaüks ehk ei oskagi teie tegusid mõista. Kuid kui paljud siis hakkavad oma raha eest kodutuile ostma selga ostma.»

Ta pahvatas naerma. Nägin esmakordselt naeratust tema jalkal, suurelaubalisel näol. Naeratuse läbi muutus ta avalaks, siiraks, tunduvalt ilusamaks kui siis, mil ta pöördus sellele ülemuslikku karmust manada...

«Ütlen avameelselt, olen rõõmus, et kõik on nii nagu ta on ja mitte nii nagu kirjutatakse...»

«Kui te südames sulas viimane jää

«Kui te olen rõõmus,» kostsin vastuseks

«Mille üle?»

«Et te lõpuks siiski loosse selgust saite.»

võttis oma asjad.

«Kus te lõunat sööte, Tarass Demõdovõtš? Kus elate?»

Moistsin, et see oli samm täieliku leppimise poole.

«Kui te paljaks ei pea, paluksin enda poole. Ja muu-

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Täna varahommikul korjasin neid isiklikult

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

«Kõhitan teid nende seentega, millest kirjutab

mise noodiga ning samas mingi seadusparase uhkusega selle üle, et just teda märgati, et just teda, ja mitte mõnda teist, edutati

«Nii et minul tuleb uheaegselt nii teisi õpetada kui ise õppida.»

Uksele koputati. Sisse astus Petro. Võõrast nähes tekitas ta vargsi temale pilgu, süngestus ning libistas end uksest välja.

«Oli see ehk teie hoolealune?» tundis Budjak huvi.

«Tema.»

«Tööpoolust, tal on metslase valmus. Ja muuseas, Tarass Demõdovõtš, milleks on teil kogu seda janti vaja? Teil on küllalt kellega tegelda. Ning distsipliini tuleb teie tösta ja veel kord tösta.»

«Tuleb,» ohkasin. «Ent mõistate, Arsen Ivanovõtš, milles asi on. See Petro on koolialune poiss. Teda on korduvalt kooli nimekirjadest kustutatud. Praegu on ta ainukesena kooli ukse taha jaanud. Teie kui pedagoog peate minu tundeid mõistma. Minu auasjaks on tema nime kasvatada.»

«Vaeva saate temaga naha. Ta on ju huligaan ja kurjategija.»

«Kes teile seda ütles, Arsen Ivanovõtš?»

«Teie õppeajuhataja tunneb lapsi paremini kui teie.»

Selge. Niisus Šuhnovskõi oli juba jõudnud kaevata nii minu kui ka Kovaletsi peale. Miks ta küll vihkab ja jälitab seda last? Kas tõesti paari kahekopikalise vihkuse pärast?

«Igaühel on oma arvamus, Arsen Ivanovõtš, ja omad vaated nendele asjadele. Ega teil pole kunagi juhusit olnud kaasaalaste kurjategijate koloonias?»

Budjak raputas eitavalt pead.

«Minul oli pedagoogika praktika ajal juhus tutvuda selle asutusega. Ning hiljem olen ma koloonia laste üle palju mõelnud. Kes on suüdi selles, et meie nõukogude lapsed, uudishimulikud, head, elavad, arukad, algul parandamatute kilda satuvad ning pärast järkjärgult kurjategijateks saavad? Meie ise oleme selles süüdi. Ei poõra lapsele tahelepanu, heidame ta koolist välja. Mis tal siis teha jääb? Veel veidi ja Petro Kovaletsi oleks samuti alaealine kurjategija saanud. Tegelikult on ta aga hea poiss!»

... tõsiselt või naljatades haaras Budjak minu käe mõne pihkude vahele.

... olen veendunud, Tarass Demõdovõtš! Noh, soo-

... Rahul! Ning vabandage, et ma meie esimesel

... tuliseks laksin.»

... direktor. Direktoreid on igasuguseid ja ka direktoriameti pidamisi on mitmesuguseid. Alles Kovalivka ma õieti aru sellest, et tõelisest direktorist on palju puudu. Skropali kool oli mind lihtsalt pidanud, kasvatanud mingi kõikvõimsuse tunde, teinud arvamus, et juba ametinimetus teeb mu direktoriks.

... palis oli sobrahk õpetajate kollektiiv. Ja tundsin, et mitte nuppalju direktorina kui komsomoligrupid.

... teine asi on direktoriameti pidamine niisuguse, nagu seda on Kovalivka oma. Näiteks eilegi ütles Kornõ Kõrõlovõtš mulle niisuguse loo, et ma ühega ei suutnud rahuneda. Aina mõtlesin sellele, et meie donžuanid Tšepuriga juttu alustada.

... seda aga olid mul hoopis teised tegemised. Andsin oma allkirjaga kaskkirja, esimese Kovalivka koolis põhjuseta puudumiste ja joomise pärast avaldasin Tjut Nazarovõtš Batožtšukile noomituse.

... kaskkiri lebas minu ees ja ma vaatasin teda mingi aja jooksul, lugesin ja aina lugesin, ning üha enam puhunge kahtlus. Esiteks, kuidas kollektiiv selle vastu võtta, teiseks, kui kaugele sa niisuguste kaskkirjadega min? Tana kaskkiri Batožtšukile, homme tuleb anda teisele? Ent kas see muudab kollektiivi? Mis siis, kui hoopis kahju toob? Kas siis parem vaikida? Lepida? Matta oma autoriteet maha? Meie direktor, hakatakse rääkima, on hea mees, tee mis tahad, ei märka midagi. Olge temaga kannatlikud, ta andestab kõik ega tee sullelegi üht halba.

... laksin otsustaval sammul õpetajate tuppa ja riputasin kaskkirja välja. Klassides sumiseb nagu mesilaste, esimene vahetus õpib. Õpetajate toas pole hingegei.

See kaskkiri aga, mis ilmus teadete tahvile, on see raudnael südames. Ehk votaks maha, enne kui keegi näinud? Kõnelda õppenõukogus ettevaatlikult, liselt?

Teine mõte rahustab Õppenõukogu õppenõukogu. Ka seal on sellest tarvis kõnelda. Ent sa oled arstlik administraator. Kui naed korralagedust, oled kohustatud seda kõva käega välja juurima. Ja mitte ainult juurima, vaid ka korda looma. Oled kohustatud Batožtšuki karistama, ent tead ka abistama. Aga kuidas? pole ja tal juhulik taju see on tobi. Ja tõbe tal ravida...

Nuüd teadsin ma, mida teha. Kaskkiri jaab rippa ja mina kõnnin Sjagailo poole.

Neil päevil Jakiv Stepanovõtš ei talnud inimesekka. Hobuse kaotus oli ta tasakaalust välja viinud. Vahe puudis, et oleks endagi nagevoodisse murdnud.

Hiliselt märkamatalt koidor. Arsti tuppa vabuk poolavali. Lää prao vahelt on naha Sjagailo kätt hoiab pudelit. Arst oli selle asja kõrge mensuuri kätte täänud. Koputas n. Pudelit hoidev k. s. varastas ja puges laua alla.

«Kes seal on?» venitas Jakiv Stepanovõtš
«Lubate?»

«Ah, see olete teie Tarass Demõdovõtš! Astuge p lun, sisse. Astuge.»

Ta paiskas ukse valla, sirutas oma praagu kaunast n. kuni paljad kaad külalislahkelt laiali. Tema nina s. ja punane, t. is kavalasti labipõimunud siniseid ve. sooni, kõneles enam kui peremees ise.

«Ja mina, Tarass Demõdovõtš, te seda kindlasti ei kavatsesin just koolimaja sisse astuda. Kas olete l. s. sõnnud? Istuge lauda, maitseme meie haigla toitu. Te teate, et mul oli missugune kaotus, raske kaotus.

«Mis on siis juhtunud, Jakiv Stepanovõtš?» teesin ma, et midagi ei tea.

«Missugune kaotus. Laimud on mu hõlmane. Te peate mõistate, Tarass Demõdovõtš, et haigla pole miski haigla, kui tal pole oma sõidukit. Aga kui jasku tuleb haige ja joonihaiglasse toimetada?»

Kujutasin endale hetkeks ette, kuidas arst oleks haig oma Gnidekoga rajoonikeskusesse vedanud ning oma su

... rahul olla, et Jakiv Stepanovõtš oli liik...

... h. i. n. d. ...
... das arst ma laua juurde. Teeseldes, et ...
... t tahtmist istuda, ajasin senikaua vastu ...
... soodne moment ja ma sain istuda sinna, ...
... Stepanovõtš oli pudeli peitnud.

... sedasi, Jakiv Stepanovõtš, ütlesin ma ...
... Missuguse lõuna juurde kulub ka p. s.

... Stepanovõtš ohkas, p. s. suured punased k. d. ...
... s. ette.

... tarvita, seda ei tarvita, Tarass Demõdo

... kaval nina aina itsitas, naeris sindrinahk ...
... oma peremest. Meenus vanasõna: «See pole ...
... la joobrina pole nahtud.» Mis siis ikka, Ja-
panovõtš joob vaikselt, mõõdukalt, mõõtes men-
... na norma rangelt välja.

... sellele, mis mu arsti juurde oli toonud.
Batožtšuki nime, lõi Sjagailo lootusetult käega:
«Adanatu alkohoolik.»

... teesti pole võimalik midagi teha?» ehmusin

... On veel palju alasid, austatud Tarass De-
... kus meditsiin on jõuetu.»

... kuulnud, et alkoholismi ravitakse?»

... katseid. Ravitakse hupnoosiga. Kuid mõis-

... Demõdovõtš, terveks saavad ainult need ini-

... kes seda tööpoolest tahavad. Ega hupnotiseerija

... hupnotiseerida. Kui tahate, alistute hupnoo-

... ei taha, ei saa ükski hupnotiseerija teist jagu

... Inimene tahab terveks saada ja saabki. Kuid

... Stepanovõtš pole nende killast. Ta ennem sureb, kui

... loobub.

... kolis arsti suus kurvast. Toit jahtus laual, ka

... Stepanovõtš oli nahtavasti söömise unustanud.

Alkoholism, Tarass Demõdovõtš, on hirmus nahtus.

on kapitalismi kohutav igand. Ent ütlen avameelselt:

... asjast n. moodi aru, et kapitalismi ajal inimesed

... kurvastusest, neid joodeti meelega, aga mis sunnib

... niisugust tanapaeval jooma? Hea elu, igavus. Mõned otsi-

... vanas meelelahutust. Joob, joob, kuni inimese nao

kaotab Noh, te pole vist ka Batožtsukki kogu teinud, nainud? Ma olen teda korduvalt viinamürgitusest hoiatanud»

«Kas siis tõesti pole midagi võimalik teha? On te võidelda...»

«Siin on profülaktikat vaja...»

Jakiv Stepanovõtš oli toidu sootuks unustanud ning mõõtis sammudega mõtlikult tuba, kujutledes nähtavasti, et peab oma personalile loengut.

«Kuidas meil juuakse? Metslaste moodi. Satub inimene kampa ja ise pärast ahastab, et niimoodi läks. Ta had või ei taha — joo! Tal pungitavad juba silmad koo-
bastest välja, aga temale karjutakse: «Joo!» Ja joobki. Pärast aga tuleb kõike ette. Kui te näinud olete, kui palju minu juurde haiglasse pärast nõndanimetatud kirikupühi igasuguseid haigseid tuleb. Sisseloõdud nendega, mürgitustega, siniseks peksitud silmadega. Ja te kõik, kurat võtaks, tuleb viinast. Seda aga ei ole, et kui te juba kord kokku olete tulnud, siis jooge ka inimese moodi, igaüks niipalju kui kannab. Lõbutsege! Aga ku sa! On sihukesi tüüpe, kes kallavad endale senikaua sisse, kui ots kurgust välja ulatub. Sunnib ka veel te jooma.»

«Teie, Jakiv Stepanovõtš peaksite selles küsimuses ettekandega esinema.»

«Seda ma kavatsengi. Ei tea ainult, kas seda mõistetakse.»

«Mõistetakse. Küllap igaüks tunneb enda ara.»

«Oodake seda! Naeravad, parastavad, nagu kaiks jutt kellestki teisest ja mitte nendest. Kas teie Tiit Nazarovõtš tunnistab, et ta on joodik? Ei iialgi!»

«Tunnistab. Andsin talle käskkirjaga noomituse.»

Sjagailo jäi imestunult minu ette seisma. Vaikis hetke.

«Tõsi? Ja kuidas tema?»

«Ei tea. Käskkirja pole ta veel näinud.»

Sjagailo lõi lootusetult käega.

«Batožtsuk elab kõik üle. See käskkiri on talle nagu hane selga vesi.»

«Aga kui ta veel kord joomise pärast koolist puudub, võtan ta töölt maha.»

«Kas rajooni haridusosakond kinnitab?»

Sjagailo istus laua äärde ja võttis lusika

Ma juudutasin ettevaatlikult jalaga pudelit.

Nu ei te ei saa Tiit Nazarovõtši asjas mind kuidagi

Ma jalgale ma aral. Teda on tarvis psühhoneuroloogi haiglasse saata. Aga kes sinna minna tahab? Lohu nimetus üksi ajab hirmu peale. Missugune häbi — teadmine, et see hullumajas.»

Ma jalgale pudeht, see hakkas laua all kõlma. Haaran sin ta kiiresti kätte.

«Noh, olen teile vist paha teinud.»

Sjagailo nägu oli täis imestust.

«Kust see sinna sattus, see pudel?»

Võttis kätte, avas, nuusutas.

«Näete, Tarass Demõdovõtš, see on ja piiritus!»

«Ma küll juhtus. Kõige puhtam *spiritus vini*.»

«Imestusel polnud piiri. Ning mis peamine, Sjagailo silmades oli nii palju hammeldust, et hakkas

«Kuma mees pole uneski nainud, kust see pudel

«Tõus. Ainult paharet-nina ei tahtnud seda juttu

«Ma ei saanud, sindrinahk, nii et lausa siniseks muutus

«Noh, tüh meelde!» lõi Jakiv Stepanovõtš endale lõ

«Ma ei saanud vastu pead. Selle tõin ma ju apteegist, pist

«Ma laua alla ja unustasin. Muuseas, võite selle endale

«Ma ei Mul pole teda üldse tarvis. Võtke!»

Ma ei hakanud vastu. Mulle meenus, kuidas Šuh

«Ma ei kaebas, et tal pole füsioloogilist milles

«Ma ei piirituselampe süüdata.

«Ma ei,» ütlesin. «Võtan küll, kui teil seda tarvis ei

«Ma ei. Meil on piiritusest just suu paudus.»

«Ma ei. Jakiv Stepanovõtš teada sai, milleks ma piiritust

«Ma ei. Tuh tal rinnust sügav oha kuuldavale. Ent ühegi

«Ma ei ei reetnud ta oma kahetsust.

«Ma ei taju, tuppa viiv uks oli avali. Kuulsin Tšepuri laulu.»

«Administraator! Loobib aga käskkirju!»

Ma lõin põlema. Tundsin, et tõsine kokkupõrge on vältimatu. Juba esimesel kohtumisel Mõkola Ivanovõtš Tšepuriga nagin ma temas ära selle karu, kellega elamine

ühes urus raskeks läheb. Ta vaatas mind alati ülalt, nagu oleksin ma veidrik, kes ei tea kust Kovalivka maale oli sattunud ning veel tema, Tšepuri end pealikuks pandud. See, et Mõkola Ivanovõtš mind lihtsalt ignoreeris, oli igal sammul tunda. Kui ma nõukogus kõnelesin, pillas ta kas kahemõttelise pilgu liike või siis tegeles demonstratiivselt muude asjadega pooranud minu jutule mingit tähelepanu. Ta oli mustatud ka artiklist, mis rajooniajalches ajakirjades Kuulsin ise, mida ta Batožnikidele kõneles, kuigi nimemoodi, et see minu kõrvu ulatus. «Pole teadnud haridust, aga kipub ülemasoleva kilda. Eks maud sa selle vetatigi kutsikal varusid.» Sus mul tekkiski, kas ma ei keegi teine kui Tšepuri ise oli neid artikleid raiooni ja oblastiajalchele kirjutanud. Sest kirjutanud oli nimene, kes päevad ja ööd veetis koolis. Amult suhtes tekkis kahtlus: Tšepur töötas Kovalivkas kolmandat aastat, Matsko aga kirjutas juba ammu enne teda.

Koolitöösse suhtus Tšepur nagu kõige tavalisem töössse. Viis oma tunnid läbi, ta koju. Kaheksanda klassi juhatajana ta tavatses öelda:

«Mul on teadlik klass. Kerge on juhtida inimesi, kes on juba valimisõigus.»

Tõepoolest, suurem osa kaheksanda klassi õpilastest sel aastal saanud hääletamisõiguse. Ent töötada nende nendega niisama palju kui teistegi.

Koolis oli organiseeritud ajalooring. Selles lühikeses ringis olid endid kirja pannud enamasti vanemate klassi õpilased. Neid huvitas oma küla ja rajooni ajalugu. Ringi vanemaks valiti Niina Gorban.

Enne seda oli Niina Gorban kaks aastat kolhoosi ametnikuna töötanud. See oli tõsine ja arukas tüdruk, kes suurt kasvu ja füüsiliselt arenenud. Tal oleks aeg peagi konnaseisuahtide büroosse minna ja mitte koolipunkti istuda, ent Niina tahtis õppida. Eile oli ta mulle kirjutanud:

«Meil pole veel ühtegi õppust olnud. Kõik ringid töötavad, aga meie oma on nullpunktis.»

«Kas te olete Mõkola Ivanovõtšiga kõnelnud?»

«Tal pole ikka aega.»

Nedokuss oli mulle kunagi jutustanud, millega Tšepur tegeleb

«Ta kõnele selle kavaleriga,» ütles Korn Kõrõlovõtš mulle tookord. «Sest kuigi poisid on nüüd mõistlikud, nende nõusused, nagu meie ajal, tüdrukute pärast karkadele, võivad nad sinu Tšepuri-isandal juukseid kull peast välja kiskuda.»

Ja ta jutustas mulle niisuguseid asju, et juuksed tõusid peast lausa püsti. Selgus, et seesama Mõkola Ivanovõtš oli oma lopsaka juuksekaulu ja ilusate silmadega tüdruk, tundis end Kovalivka tüdrukute hulgas nagu Polnud ühtki tantsupidu, kus Mõkola poleks asjamees olnud. Polnud ühtki inetut tüdrukut, kes ilus õpetaja poleks pead segi ajanud.

Ma kuulsin, et tüdrukud suure ringiga niisuguseid mehed minna, kes end harraste kilda trüginud. Korn Kõrõlovõtš «Maletad, kuidas Natalka Kõrõlovõtš minema peletas? Nüüd aga on intelligentne teine, mitte harraste hulgast. Kes on Tšepur? Kolhoosniku poeg. Haritud, aga kombel on külapoiste kombel. Hakka pikalt ette võtma — sormekes, suud, põlvili langema. Tema, nagu pistrik, käsi otse- otse. Noh, aga kulas see meeldib, ammust ajast on komme. Ja kleepuvad tüdrukud tema külge. Tõepoolest, meeskujusid on ju ka olemas: Panassõk abiellus tüdrukuga, Anton võttis õpetajanna naiseks. Ja tüdrukud tüdrukud sisestab, ilma mingeid erilisi nõuandeid, õpetaja naiseks saada? Panassõku tüdrukud endast ei raagigi, kui amult «õpetaja naine» on. Ma näinud selles midagi halba, et õpetajad olid tüdrukutega abiellunud ja, vastupidi, õpetajad tüdrukutele mehele lüüdnud. Ent mulle valmistas tüdrukute asi. Õpetaja peab jaama kõikjal ja olema õpetajaks. Tema kohuseks on tõsta kõigi nende tüdrukute, kes temaga kokku puutuvad. Mis kasu oli aga sellest, et Margarõta Vassõlivna elas Kuželite linnas. Mitte tema ei viinud neid edasi, vaid, vastupidi, need olid tema alla kiskunud. Või näiteks Panassõk. Ma polnud veel jõudnud tema juures kodus käia, ent see, mis jutustati, oli kahetsusväärne. Õpetaja oli minna laseks muutunud.

Tšepuri käitumine tegi mu väga rahutuks. Tema donjuurlikest eksirännakutest oli ka Šuhnovskõi mulle kõnelnud, ent kõnelnud naljatades, nagu millestki naeruväärsest. Ma ei tahtnud uskuda, et Tšepur tõesti oli muutunud. Tema, nagu pistrik, käsi otse- otse. Noh, aga kulas see meeldib, ammust ajast on komme. Ja kleepuvad tüdrukud tema külge. Tõepoolest, meeskujusid on ju ka olemas: Panassõk abiellus tüdrukuga, Anton võttis õpetajanna naiseks. Ja tüdrukud tüdrukud sisestab, ilma mingeid erilisi nõuandeid, õpetaja naiseks saada? Panassõku tüdrukud endast ei raagigi, kui amult «õpetaja naine» on. Ma näinud selles midagi halba, et õpetajad olid tüdrukutega abiellunud ja, vastupidi, õpetajad tüdrukutele mehele lüüdnud. Ent mulle valmistas tüdrukute asi. Õpetaja peab jaama kõikjal ja olema õpetajaks. Tema kohuseks on tõsta kõigi nende tüdrukute, kes temaga kokku puutuvad. Mis kasu oli aga sellest, et Margarõta Vassõlivna elas Kuželite linnas. Mitte tema ei viinud neid edasi, vaid, vastupidi, need olid tema alla kiskunud. Või näiteks Panassõk. Ma polnud veel jõudnud tema juures kodus käia, ent see, mis jutustati, oli kahetsusväärne. Õpetaja oli minna laseks muutunud.

Tšepuri käitumine tegi mu väga rahutuks. Tema donjuurlikest eksirännakutest oli ka Šuhnovskõi mulle kõnelnud, ent kõnelnud naljatades, nagu millestki naeruväärsest.

vaarsest ja tavalisest. See aga, mida Nedokus, oli tustanud, ei saanud rahuliks jätta. Selle asemel rahva hulka kultuuri ja sotsialistlikku teadlikkust oli tema ise mahajaamuse ja mineviku igandite ohvriks. Võtsin kogu aeg hoogu, et Tšepuriga silm silma võõrasõbralikult kõnelda. Nüüd aga, kui olin kuulnud tema sõnu, mis kivina minu pihta olid visatud, unustasin oma otsuse.

«Teile ei meeldi käskkiri, Mõkola Ivanovõtš?» küsis ma ajaloo õpetajalt, astudes üle lave.

Õpetajate toas olid Margarita Vassiljevna ja Jarõn. Tšepur ei kaotanud enesevalitsemist.

«Ei, vastupidi! Ma olen onnelik, Tarass Demõdovõtš. Lõpuks ometi on meie koolil ka vedanud. Teie teate, oleme suure administraatori saanud, kes loodetavasti kasvab üle suureks diktaatoriks,» viskas ta valjakult vastu.

See läks juba haled, kuid hoidsin end süski tagasi.

«Mõkola Ivanovõtš!» ütles Jarõn pahaselt. «Kas teil häbi ei ole!»

Tundus, et Tšepur polnud neid sõnu kuulnud.

«Selle kaskkirjaga, seltsimees direktor, olete te kindlalt usalduse kaotanud,» ütles ta.

«Ma ei hakka teiega vaidlema, Mõkola Ivanovõtš. Ma olen oma õigustest, kui jutt on võitlusest korrariikkumistega, kindel. Ma ei loobu. Ja korrariikkumistega saab võidelda ainult otsustavalt, mitte kummardusi tehes.»

«Kes hakkab teie kaskkirjadele alluma?»

«Teie allute.»

«Ei mõtlegi,» ajas Tšepur huuled torru ja pilguga naistele silma.

Õpetajannad seisid vaikides, ilmselt olid nad ehmunud ja imestunud selle seninagemata kahevõitluse üle.

«Motelge jarele,» ütles ma kindlalt. «Kavatsete te senini veel ilma käskkirjata teilt küsida, miks ajalooring töö ei alusta? Kõik õpilased kurdavad.»

«See on mul vabast tahtest. Ja aega pole veel saanud harra direktor,» tegi ta pilkava kummarduse.

«Aga mööda tantsupidusid käia on teil aega? Kas te teate, kuidas teid kulas teie 'donžuanlike ringijooksme' pärast hüütakse?» pörutasin talle ähyardavalt otsa.

«Nakku.»

«Nakku!» läksid naost punaseks Tšepur justkui ühe lööks, tammus uhelt jalalt teisele. Ent ta ei liinest kokku.

«Mida te meel, Tarass Demõdovõtš? Eks ole? Kas te ei jookseksite kindlasti jalul tüdrukute järele, kes teiega kaia tahab?»

Õpetajannad kohmetusid lõplikult ja kadusid markantset toast.

«Ma ei suuda end enam vaos hoida,» ütles ta, kaed tõmbusid rusikasse. Ma ei teagi, kas ta on oma seisundit mitte välja paista lasta. Ma kuulasin Tšepuri ara ja andsin talle oma rahuldusega viimase löögi.

«Kavatsegi teiega sellel alal võistelda. Ent hoiatame teid, et teie õpetaja kõrget nime määrimast ei lase meid koolist välja! Kuulete, seltsimees Tšepur! Kas te ei kaskkirjaga mõistate?»

«Mõistus naost kaameks, süü vajus imestusest laht,» pööratas silma.

«Teilt võib kõike oodata,» ütles ta lõpuks vaikselt ning läks õpetajate toast.

«Ma olen nagu palavikus. Kas olin õigesti toiminud? Kas on tarvis nümmoodi kõnelda? Leidsin, et oli tarvis matutele inimestele on tarvis vastata habedalt, nendega tuleb karmilt kõnelda. Sihukestele tuleb nagu Tšepur ei ole arukas ja hea sõnaga. Tundsin juba seda laadi inimesi käitunud. Nad ei haki ja nad istuvad sulle veel kaksiratsa peale.»

«Kõik kogunesid kõik õpetajad. Lõppes esimene vahepeatus. Oli algamas teine. Nad olid arevil ja kohmetunud. Kõik ei ole aru saada, kas nad mind hirmu või austusega kuulavad.»

«Tuli Tiit Nazarovots. Astus süüdlase ilmega laua juurde.»

«Tarass Demõdovõtš! Palun eilse pärast vabandust... Ma, vist solvasin teid... niisuguses olukorras.»

«Meie, Tiit Nazarovõtš, pole teiega tulitsenud. Vabandust end ise, kui võite.»

«Ma seisis longu vajununa, noruspai, ei teadnud, kuhu minna. Värisevaid käsi panna, vargsi ekslesin tema silmad. Ma ei saanud porandat.»

«Tule, vana peletis, siia, loe käskkirja,» hüüdis Liidia Grõgorivna detetahvli juurest Liidia Grõgorivna.

Küüru vajunult, raskel sammul astus Tiit Nazarov mehaaniliselt tema hääle suunas. Tunnistas kaua talut, pöördus lõpuks laua juurde tagasi.

«Mis siis ikka... õige. Olen süüdi... paljus... Aga et õpilased... Kui õpilased naevad...»

«Õpilased tunnevad sind läbi ja läbi,» viskas Liidia Grõgorivna mürgiselt.

Astusin tahvli juurde, võtsin käskkirja maha ja panin selle kiirustamata sahtlisse.

«Õpilased seda käskkirja ei näe. Teile olgu see õpetuseks... ja viimaseks hoiatuseks. Me oleme õpetajad ja mitte...»

Ma ei leidnudki õiget sõna, et oma mõtet lõpetada. Mind mõisteti arvatavasti niigi.

«Õigus!» toetas Šuhnovskõi mind otsustavalt.

42

Nagin unes midagi hästi segast. Kaks vagilast võitlesid, kord paiskas üks teise maha, kord ajasid nad teineteist ratast ringi taga, keerlesid kui oravad. Ning kõrge raga — orkester. Hüppasin üles, nagu oleks keegi mu keeva vett kaela valanud.

Koolimaja juures kostis jutuhaali ja pioneeripäeva katkendlikke helisid. Täna on pühapäev. Eile lepitati kokku, et kogunetakse aovalgel. Tõsi, Šuhnovskõi ei uskunud, et kogunetakse, kuid mina tahtsin kontrollida.

Panin kiiresti riidesse ning astusin õue. Südamevoolas iseenesest pidulik tunne. Kooli juures sagisid lapsed kui tibupojukesed. Iga hetke takka kostsid pausena kutsumad helid. Oli kuulda käsklushüüdeid, lapsed kogunesid salkadesse. Nende hulgas oli ka erutatud Vasja Babak.

«Rivisse! Kogunege rivisse! Astuge kolonnidesse!» kamandas ta tuliselt.

Lapsed rivistusid üles. Kulast aga tuleb neid armastavate juurde rühmiti ja üksinda. Saabuvad kiirustades Krõvohatskid, sörgib nende järel Panassõk. Kooli tagant tu-

õudavaid Jarõna ja Antonina Nõkonivna, ilmus

«Tule!»

«Tule!» pidid vanemad klassid, alates neljandast. Tõhukas, et kohale oli tulnud ka suur hulk kolmanda klassi õpilasi. Mis seal rääkida, kellel pole siis huvitav ette paljutada ja seeni korjata?

«Tule!» tuli oma murega:

«Tule!» Demõdovõtš! Mida meie omadega teha? Tulid

«Tule!» las tulla. Arge ainult kaugele metsa

«Tule!»

«Tule!» karjuvad õnnelikud kolmanda klassi õpilased nagu väikesed harakad.

«Tule!» peab sissejuhataja kõne.

«Tule!» metsas pole lihtne asi,» alustab ta vahtlult. «Esiteks me täidame riiklikku plaani, teiseks me puhkame, kolmandaks... See on meie raamatukogu, neljandaks...»

«Tule!» ei olnud vanempioneerijuht võimeline välja paari sõnaga kõike seda, mida meie, õpilased, olime enda ette seadnud. Selle lõbusa jalutuskäigu metsas oli tinginud hädavajalikkus

«Tule!» tahts n kõigi vahenditega ühendada ühtlaseks kollektiiviks nii õpetajaid kui õpilasi. Õpilased, ekskursioonid, mängud aga lahendavad probleemid, teevad nad teineteisele omaseks.

«Tule!» oli ka teisi sjaale, mis viisid mu mõtete organiseerida massiline seenelkäik

«Tule!» usin kooliraamatukoguga. Raamatuid oli meil palju, kuid ei kummeid kordi. Lõbi loetud. Uudisteoseid polnud. Tõsi, raamatute ostmiseks ettenähtud rahaga oli juba palju rafoonilinnas kulanud ja ka üsna palju raamatuid kaasa toonud. Ent see kõik oli väike võrd võrreldes sellega, mida me tahtsime. Oli vaja raha, aga kust seda võtta?

«Tule!» paeval olin Ivan Markovotš Russakuga kokku tulnud. Ma polnud ikka veel lootust kaotanud, et mul õnnestub teda veenda.

«Kuidas elate?» küsisin

«Tule!» Demõdovõtš plaan tapab. Seened ei ole rahu.»

«Missugused seened?»

«Tavalised seened, seltsimees direktor. Meie... des on neid murdu, kuid ise nad kohale ei tule... korjama.»

Sel sügisel oli seeni kohutavalt, rohkem kui kunagi varem. Isegi viieaastane laps ei tulnud metsast paljaks. Ja siin tekkiski minul hiilgav mõte.

«Aga kui meie teid hädast välja päästame?»
«Mis siis saab?»

Ivan Markovõtš lõi lootusetult kaega.

«Ma ei tea nalja, Tarass Demõdovõtš. Plaan on... aga kolhoosnikud ei taha seeni kooperatiivile üle anda. Kuivatavad. Saavad nähtavasti talvel turul nõõritada... päris ilusa raha.»

«Aga kui me kooliga teid plaani taidame, kas hädas... sus meie koori jahatama?» küsisin naerdes.

«Müün või hinge saatanaile, peaasi, et aga plaan... saaks!» pahvatas Russak naerma.

Jutustasin oma mõttest Vasja Babakile. Naete, ütlesin, kus lebab raha raamatute jaoks! Metsas, lehtede... sambla all. Vasja pidi aarepealt tantsu looma hakkama. Jooksis otsekohe kommunistlike noorte juurde, kutus kokku kommunistlike noorte ja pioneeride ühise kooleku.

Suhnovskõi kehtitas õlgu, muigas. Tšepur ja Babõtš... vaikisid, ülejäänud õpetajad aga tervitasid seda ebaharilikult matka.

Ja nüüd sammuvadki pioneerikolonnid metsa poole. Igal klassil on oma teejuhid, oma marsruut, oma seeni korjamise koht. Vanemate klasside õpilased lähemal, kaugemale, väikesed — lähemale.

Ei tea isegi, miks jain kõige vaiksemate klasside seas. Ehk sellepärast, et Jarõna Ivanivna kasvandik... huudsid «Tarass Demõdovõtš! Tulge meiega! Meie... Võib-olla ka sellepärast, et mu korval kondis Petro... valets, tema aga oli kolmandast klassist. Ja ka selle... parast, et kuigi puudsin Jarõnat valtida, juhtus ikka... moodi, et kohtusime temaga juhushikult. Meil poln... mallestki kõnelda, ent raske oli ka vaikida.

Kolmanda klassi õpilased laksid koos neljanda kl... siga. Neid viisid metsa pioneerijuhid. Meie, Jarõna, An... tonina Nokonivna ja mina, kõndisime koigi jarel.

Tuju oli lõbus ja reibas. Mets, karm ja sügisesele mot...

... lühidalt laste helisevatest häälest. Hüüded ja laul, ... tavalised — kõik see ei ärritanud, vaid rahustas. Lap... kolle kandsid hoolikalt oma tühje korve. Oli kuulda, kui... keegi karjus:

«Kuu! Leidsin!»

«Kui ta on?»

... Kovalets ei labanud kõndida, vaid lausa jook... «nagu jahikutsikas puude vahel ja nuhkis iga lehe... «Hüüelugu hüüdis ta:

«Tarass Demõdovõtš! Tiiger oma pesakonnaga!»

... annad hingasid sügavasti metsaõhku sisse, see... malk oli neile meelepärane.

«Tarass Demõdovõtš! Millega te küll olete selle Ra... võlunud?» pööritas Põšna kombekalt silmi... tema juba teist päeva, aga tema põrmitseb... tund nagu hundikutsikas.»

«Aga sellega, et ei kutsu teda hüüdnimepidi,» vaata... «ma etteheitvalt Antoninale.

... teate, Tarass Demõdovõtš, minu Fedja Kabanets... nagu keegi ümber vahetanud. Lubas tänna kõige... rohkem seeni korjata.»

Tarass Demõdovõtš! Tervelt kolm hargat!» teatas... padrikust Petro hääli pidulikult.

«O, oi, ma kardan!» muutusid Põšna hirmunud sil... marguseks «Ülemõõdunud aastal ajas kolhoosi... pull mind taga.»

... des seletasin Antonina Nõkonivnale, et hirmu... mõtet tunda. Petro «harjad» on kõige tavalisemad... paravikud.

«Aga Mõkola Ivanovõtš ei tulnudki,» ütles Jarõna pa... tikelist vaikust «Ta on raske iseloomuga inimene»... «kui te võtsite ta labi, Tarass Demõdovõtš!» muu... Põšna korraga elavaks. «Ma ehmusin nii koledasti... «Mõlesin, et ta loob teid, tuli aga välja, et ta on... tegelikult argpüks.»

... valitasime Jarõnaga vaikides pilgu.

... suhtes pole teil, Tarass Demõdovõtš, aga siiski... pilgutab Antonina Nõkonivna kavalalt silmi... «Võib-olla oelge! Ehkki donžuan, on ta suski tõeline kava... kes ei lase noortel kolhoositaridel igavust tunda... «Aga elate kui erak. Kindlasti aga on ka neid, kes... teie vastu huvi tunnevad.»

Seda lobeemist oli üsna ebamugav kuulata.

«Ei tunne minu vastu keegi huvi,» vastasin ma mulgelt.

«Katsuge märku anda ja naete: leidub rohkem kui ühte südä, kes teie hüüdele vastab.»

«Pole kedagi, kes vastaks,» vaatasin ma kahjatu Jarõnale otsa.

«On see tõesti tõsi?» kergitas Põšna küsivalt küsides Jarõna kõndis vaikides ning vaatas süüdlaslikult maha.

«Ma ei tee nalja.»

«Mu jumal!» lõi Antonina Nõkonivna kasi kokku ja küsis: «Siis teie väijavalituga mõni õnnetus juhtunud? Ära öelge, et ei ole.»

«Halvem,» vastasin mina. «Ta laks mehele.»

Hakkasime naerma. Jarõna vaatas mind kaastundlikult, tõsiste silmadega. Mina aga mõtlesin:

«Sind ajab naerma? Ja sa, tüvikene, ise ei tea, et ma ei naljata. Oh Jarõna, Jarõna...»

Lapsed valgusid metsa laiali. Kogu aeg hüüti teistest: oldi mures, et keegi ara ei kaoks. Aeg läks märkamatuks, sügisene mõtlik päike oli juba kõrgele tõusnud, üha harvemini leidsime seeni. Ent laste korvikesed polnud tühjad. Nii mõnigi nõustus sõpra «puksliiri» asemel oma korvikene oli juba täis.

Kuulutasime välja puhkehetke. Antonina Nõkonivna hakkis kõigi suupistet võtta. Seda küll asjata, sest seal polnud enam midagi. Kõik, mis korvides leidis, oli märkamatuks nahka pistetud.

Lõbusa kära ja laulu saatel pöördus lastepere koju maja juurde tagasi. Taas kõndisime meie kõrge taga. Naersime, pärast aga olime ju kõik noored, ehkki juba õpetajad, hakkasime üksteist taga ajama, kalli mööbliga. Ma ei pannud tähelegi, kuidas juhtus õnnetus. Jooksu pealt kukkus Jarõna korraga kui niidetult maha. Ta hammustas huulde, naeris, ent silmi ilmusid pisarad.

«Tõuse ules, tõuse, Jarõna!» kirus teda Põšna.

«Tonja, ma murdsin vist jalaluu.»

Jarõna ei saanud tõepoolest vasaku jalaga üldse liikuda. Lapsed olid juba kaugel ees. Ma andsin Antonina Nõkonivnale korralduse minna koos nendega, astuda

meie Jarõnani juurde sisse, ning saata ta koos Petroniia ja mehe tagasi.

Ühinenud Antonina Nõkonivna noogutas vaikides mõnele margiks pead ja lausa jooksis kaugenevate teede haarte suunas.

Me jäime kahekesi keset vaikivat metsa. Raske oli mõelda, kuid ei sobinud ka vaikida.

«Kuidas te siis niimoodi?» vangutasin ma pead. Jarõna vaikis süüdlaslikult.

«Miks siis?»

«Vendi. Astuda ei saa.»

Ta astus lööduna, väiksena, norus. Huuled valuliselt kokku surutud, näol valuline ilme.

«Juhtub vahel...»

«Pole viga... Pole viga, Jarõna Ivanivna. Kõik läheb hästi...»

Mul oli temast hirmsasti kahju. Oleksin ta kätele võtnud ja kandnud. Kuigi ta oli võõras, ent ikkagi kõige oma, sest tema oli mu elu, kogu õnn peitus temas. Kuid ta ei tohtinud öelda, sellest võis ainult mõelda.

«Jarõna Ivanivna,» ütlesin ma mitte eriti julgelt. «Lupa ma kannan teid...»

«Mis te nüüd, Tarass Demõdovõtš!» vaatas ta mind hirmunult. «Olen ma siis väike? Kui te mind ainult üles võtate, siis toetaksite.»

Õhkevaatlikult, kartes õnnest hingata, puudutasin tema õla, tõstsin ta maast. Ta astus kindlalt paremale ja ütles: «Tõstke toonekurg, kes on tõstnud vasaku...»

«Lõhkas tõmbab!...»

Aeglaselt, samm sammu järel astusime edasi. Vaatasin Jarõna kahvatut higipiiskades nägu:

«Valutab?»

«Pole viga. Küll me pikapeale kohale jõuame.»

Jarõna toetus minu õlale, oli mulle nii lähedal, nõjanes minu vastu. Ning minul oli raske vahet teha, kas olen mina ja kus tema. Tundus, et olime üks

üksik, üks mõte ja üks ihu. Ning vaanatud jalg ei valutanud mitte ainult temal, vaid ka minul käisid valuhood.

Mul oli tahtmine nutta ja laulda. Olin sellel hetkel tõesti õnnelik, ehkki hetkekski ei suutnud unustada, et olen õnnetuim nendest, kes on maailmas armastanud ja armastavad.

Igapäevastele muredele lisandus veel üks, kõige meeldivam. Ehkki Jarõnal oli lihtsalt jalalihaste venitus, pani Jakiv Stepanovõtš ta haiglasse ning keelas käimise ära. Ning mina külastasin haiget kaks ja vahel ka kolm korda päevas. Viisin talle kõige ilusamaid õunu, mida üldse saada võis, kompvekke ja küpsiseid. Tema punastas iga kord heameelest ning keelas.

«Tarass Demõdovõtš! Ausõna, ma ei lase end ka kunagi pärast välja kirjutada. Minu eest pole sündimise peale keegi niimoodi hoolt kandnud.»

See rõõmustas mind ning tegi ühtlasi valu.

Juba siis, kui Jakiv Stepanovõtš arvas, et Jarõnal tuleb haiglasse minna, tegin ma ettepaneku kutsuda

keegi tema omastest kohale. Neiu hakkas otsustavalt
tega vehklema.

«Oi, palun, pole vaja! Küll ma ise kirjutan. Pole vaja
kedagi tülitada.»

Ma ei kainud eriti peale. See «hallmütsi» nägemine.
Kovalivkas polnud minu jaoks just suureks rõõmuks.

Haiget külastades jäin ma tavaliselt palatisse ainult
nii kauaks, et jutustada kooliuudiseid. Neid äga oli küll
lalt palju, ehkki tähtsusetuid, esimesel pilgul tühiselt
ometi puudutasid nad meie kooli ja neist koosnes kogu
meie elu.

«Lapsed saadavad tervitusi. Isegi teie lemmik, Fedja
tunneb muret.»

«Oh, Fediri pärast olen ka mina mures. Hakkas alla
mõistust pähe võtma, kardan, et annab nüüd tagasi
käigu.»

«Ei, nüüd enam mitte. Balalaika on ta hästi käsile võt-
nud. Näib, et ka tema isaga oleme vastastikusele aru-
saamisele jõudnud.»

Ta vaatas mulle küsivalt otsa

«Tarass Demõdovõtš! Jälle teie?»

Ma ei saanud tema küsimusest aru.

«Ma arvasin, et olen leidnud võtme, mis viib Fedja
südamesse, tuleb aga välja, et teie.»

«Võtme õpilaste südameisse võib leida ainult ühe
koos,» vastasin mina.

Pühapäeval ujutasid lapsed kooperatiivi seentega üle.
Õpilased andsid ära peaaegu kakssada kilogrammi pura-
vikke. Peale selle hakkas kogu asi õpilastele sedavõrd
meeldima, et iga päev suundus aovalgel metsa vanema-
test klassidest koosnev brigaad. Vasja Babak sõitis Kne-
visse raamatuid ostma. Lapsed ootasid kannatamatult
tema tagasitulekut.

Russak hõõrus rahulolēvalt käsi.

«Teie olete võlur ja heategija, Tarass Demõdovõtš.»

«Olen oma sõna pidanud. Meie koorilauljad ootavad
teid, Ivan Markovõtš.»

Russak muutus süngeks, jäi mõttesse.

«Ei, Tarass Demõdovõtš, seda pole vaja. Ega mul en-
dašt, teist on kahju. Mind lüüakse jälle välja — ja lõpp,
teie aga olete noor ja hea inimene ning saate süütult
kannatada.»

Minu valmus kõigele, ent vana ümber veennud polnud
ma võimeline.

Pehke, mis teete, Tarass Demõdovõtš, ma ei või,»
tõestas Russak kategooriliselt.

Minult ühes suhtes mul siiski vedas — Ivan Marko-
võtš oli ise nõus mulle viiulimängu õpetama. Ning nüüd
ma peanogu iga päev, kas varahommikul või hilisõhtul,
tõestas Russaku antud koduseid ülesandeid. Arvasin, et
ma olsekohe alustame mitmesuguste klassikaliste teoste
õppimisega, tema aga alustas pisi-asjadest: kuidas õigesti
võtta kätte võtta, kuidas hoida, kuidas poognat tõsta.
Lapsed noodid selgeks õppida. Noote ma küll tundsin,
kuid lugemin neid aeglaselt. Russak aga haaras ühe pil-
puga terve noodilehekülje ning valas selle helidesse.
Minul aga polnud sugugi kerge parast üht nooti leida
instrumendil otsekohe teist.

Nüüd ma siis saen hommikuti ja õhtuti,» jutustasin
lõunale. «Hea veel, et keegi ei ela kõrval, muidu jook-
seksid kõik laiali. Ennastki tüütab see muusika, aga
Ivan Markovõtš ei luba korda rikkuda. Ütleb: see on
viiulikool.»

Meenus, et maailmas on siiski inimene, kellele minu
harjutused tunduvad ingliskoosina.

Petrik võib tundide kaupa istuda just nagu ära võlu-
tud. Muusika tõmbab teda.»

Jarõna kuulas vaikides, pööramata minult silmi.

«Teda tõmbate rohkem teie kui viiul. Tarass Demõdo-
võtš, ütelge, miks lapsed teid nii väga armastavad?»

«Ehk sellepärast, et mina neid armastan.»

«Ja hakkas rahutult voodis nihelema.

Ärge rääkige. Ka mina armastan, aga... Te olete
kui aega meie koolis, algul kutsusite isegi viha
võidu vastu esile, nüüd aga on kõik ununenud. Nagu po-
lud endist korda olnudki.»

Ning ta hakkas jutustama. Pajatas sellest, kui raske
noodunud aastal tootada. Esimene veerand lõppes,
aga tema kolmandas klassis said ainult kaks kolman-
diku õpilastest tunnistused. Ning järelendus? Ei saanud
hindeid välja panna, sest lapsed ei kainud koolis. Muret
oli veel hiljemgi. Šuhnovskõi mõtles isegi kahekordse
raamatupidamise välja. Õppeedukust margiti kahe-
suguselt. Rajooni haridusosakonna jaoks — üheksakümmend

kaks protsenti, see tähendab nende kohta, kellele h... valja pandi, tegelikult aga oli seitsekümmend üks. (Ar... bets kais kohal. Noh, Eleonora Stepanivna siis... talle, kostitas nalivkaga ning asi läks kuidagi... Tõsi küll, direktor võeti kevadel maha.

«Ma kuidagi ei suuda Šuhnovskeid mõista. Head pe... googid, ka mitte halvad inimesed, töötavad aga... das nüüd öelda... ilma sädemeta, või ei oska neist... aru saada...»

Ilmnes, et ka Jarõna polnud õppealajuhatajat õig... mõistnud. Ei saaks nagu öelda, et halb inimene, aga... inimene ka mitte.

«Minu meelest inimesed lihtsalt elavad, endale... liiga ei tee, ja kõik. Millest neil siis puudus on? Lin... piimast. Hea korter, sahvrid täis, teenivad hästi. Ma... veel vaja? Hoida oma närve ja tervist. Ja nad hoiavad... Ja mõni Tarass Demõdovõtš leidub igal ajal, kes vast... tuse endale võtab. Arvatavasti seetõttu ei tahagi Šu... novskõi direktoriks hakata

«Kas talle on seda pakutud?»

«Õige mitu korda. Eleonora Stepanivna kõneles k... nagi: «Milleks talle seda vaja? Rangid kaela? Meil n... hea.»»

Nendes lühikestes sirastes kõnelustes leidsin ma... tused paljudele küsimustele.

«Jarõna! Mis te arvate, ega ma Tiit Nazarovõtši k... kirjaga ometi liiale läinud?»

«Ta kõhkles hetke.

«Kuidas teile öelda. Batožtšukidel on midagi on... intiimset, kuid sealjuures kindlasti koormavat. Minu... paneb imestama, miks Liidia Grõgorivna, noor ja sug... mitte inetu naine, selle vana joodikuga abiellus? Ta... armasta teda, ta lihtsalt vihkab teda. Üksvahe ajas... Šuhnovskõid kangesti taga. Nüüd aga,» lisas Jarõna p... rast hetkelist vaikust, «nagu kass koorepütilt ei pöö... teilt silmi.»

Veri lõi mulle nakku, kohmetusin. Tõtt öelda, polnud... ma ühtki tema pilku märganud.

«Eksite,» pomisesin ma tumedalt

Ent ma uskusin Jarõnat. Olin juba märganud, et... oli tõsine ja tahelepanelik naine, kes valet ei armastanud. Seda ebamugavamaks aga asi muutus, sest siis võidi j...

ööelda, et ma Liidia Grõgorivna pärast Batožtšukki... ründama hakkasin.

Jarõna oleks nagu minu kahtlusi mõistnud.

«Kuid ärge te mõelge, kõik on ju näha. Inimesed mõis... tavad, et Liidia Grõgorivna pilgud teile mõju ei avalda. Ta kaskkiri... Mis ikka... kaskkiri on õige, ainult kõi... gile tundus see... ebatavalisena.»

Miks siis Tšepur määrtsema hakkas?»

Jarõna hakkas tasakesi naerma.

Tšepuri eest olete aga topelt tubli. Näitasite talle... tona õige koha kätte. Tuli teine tookord õpetajate toast... mihmunult välja. Olete tähele pannud, enam ta nii ei... uhkelda. Ta on häbematu. Ent sealjuures ka argpüks. Ja teate, miks ta teid vihkama hakkas?»

Ma ei teadnud.

Nägi teis võistlejat. Ta oli ju siiani kuulus kui üle... kula noormees, nüüd aga ilmus uus täht välja. Pealegi... veel direktor, noor ja kena. Selge, et seda arvesse võt... tes nihkus Tšepur tagaplaanile.»

Katsu aga teie keelekesele sattuda, Jarõna Ivanivna,»... tagasin ma.

«Ega see minu keelelt tule. Jutustan teile praegu Ko... valivka viimaseid uudiseid, mis traadita telefoni kaudu... edasi antakse. Sellepärast hakkaski ta teid ründama, p... lüdis igati alandada. See aga, et te ta paika panite, oli... hasti tehtud. Ta peab ennast ületamatuks tütarlaste sü... damete vallutajaks...»

Jarõna hakkas vaikselt naerma. Oli naha, et ta tahtis... veel midagi jutustada, kuid ei julgenud. Ootasin kannat... likult, julgustades teda pilguga.

«Kui me esmakordselt kohtusime, hakkas ta mulle... külge lööma. Adresseerisin ta aga Antonina Nõkonivnale... edasi. Oleksite te näinud, kuidas ta viha pärast keema... laks.»

Neelatasin kramplikult.

«Miks te siis sihukest toredat poissi endale ei võt... nud?»

Ootasin tema vastust niisuguse ärevusega, nagu ole... neks kogu mu tulevik sellest.

«Pole vajadust. Pealegi pole sihukesed narrid ialgi... minu maitse olnud.»

Mõistsin, et pikalt polnud siin mõtet istuda. Armu...

kadeduse tunne Tšepuri vastu kadus kiiresti. Tal on j
«hallmüts». Milleks siis veel Tšepur'ja teised.

Ent järgmisel päeval olin oma kindlal ajal haiglas. J
kui Jakiv Stepanovõtš teatas, et ta haige homme välj
kirjutab, tundsin ma südames kahetsust, et neile kohtu
miste on lõpp tulnud.

Sel päeval ütles Jarõna minule:

«Nüüd tean, miks teid kõik armastavad. Olete hea
Kogu kollektiivi hulgast teie üksi pole mind unustanud.

«See on minu kohus,» vastasin kuival.

Mul hakkas valus sellest, et olin tema jaoks ainu
hea... ja ei midagi rohkemat.

44

Minu salajane plaan kangekaelse Russaku alistam
seks oli lõpuks korda läinud.

Parast kahte esimest kõnelust koolikoori kohta ei puu
dutanud ma üldsegi enam seda valusat teemat. Küll aga
täitsin hoolikalt kõiki oma õpetaja antud viiulimäng
koduseid ülesandeid.

Sel ajal aga kogunes peaaegu igal õhtul proovidele
meie orkester. Lähenes Suure Oktoobri aastapäev ning
tahtsime esineda pidulikul õhtul klubis. Selle tähe all
elasid mitte ainult orkestrandid, vaid kogu kool.

Mitmel korral käis ka laulukoor koos. Nägin, et selles
ei tule midagi välja, kuid lasksin tal ikkagi koos käia.
Lauldi tuntud pioneerilaule, lauldi ühel häalel, nii nagu
keegi oskas. Sellest laulust kippusid mul kõrvad pilli
lööma, kuid lauljatele endale see siiski meeldis. Oieti
oleks pidanud koori laiali saatma, ent ma kangekaelselt
hoidusin sellest.

Sellel õhtul kogunesid koorilauljad taas kohale. Tukk
aega enne proovi algust astusin Ivan Markovõtši juurde
sisse. Palusin ta külla. Ivan Markovõtš küsis naljatades.
«Kas klaasikese ka saab?» Lubasin panna suure pudeli-
täie esmasordilist kibedat lauale. Ta naeris, keeldus
kaua, kuid vedasin ta peaaegu vägivaldselt enda poole.
«Te peate ju lõpuks nagma, Ivan Markovõtš, kuidas ma
elan.»

Ivan Markovõtš oli rahul. Vaatas raamatud üle, kuu-

te muu viiulimängu, jõi pitsi viina ning võttis suupis-
tuse suu peale. Meie vestluse ajal koputati uksele. Sisse
tulis Oless Kunotsja, meie koori vanem.

Lähen Demodovõtš! Kõik on juba koos...»

Kes on koos?» tegin ma nao, nagu ei mõistaks Olessi.
Koorilauljad ju. Kas olete siis unustanud, et täna on
lõputsoov?»

Läks täiesti meelest!» lõin endale peopesaga vastu
loppu. «Andke andeks, Ivan Markovõtš, tuleb välja, et
meil on soov.»

Russakul löid silmad põlema. Ta vaatas mind imestu-
ga.

Kes siis teie koori juhatab?»

Lõin lootusetult käega, püüdsin näole kurvastust ma-
hutada.

Oh, Ivan Markovõtš! Mis juhatamine see on? Mina
võin katega, nemad aga ajavad laulujoru. Lapsed liht-
salt polevad — tahavad laulda, kuid koorijuhti pole.»

Russakul tõmblesid kannatamatult vurrud, mõmises
endagi nina alla. Võtsin oma viuli.

Ivan Markovõtš! Kui teil aega on, kuulake meid. Olen
valmis iga nõuande eest väga tänulik.»

Ma ebales hetke. Siis lõi otsustavalt käega.

Maagu mis saab! Lähme! Kuulame...»

Kui tarvis, võivad ka lapsed diplomaatiliselt käituda.
Kui me klassi astusime, seisis koorilauljad juba rivis,
vaikselt, saravi silmi, nägudel pidulik ilme.

Tere päevast!» tervitas Ivan Markovõtš, ehkki oli
juba varaõhtu.

Poordusin koorilauljate poole, ütlesin, et täna kuulab
meie laulu suur muusikatundja, kes väga armastab
rahvalaule, minu hea sõber Ivan Markovõtš Russak.
Ivan Markovõtši silmad muutusid niiskeks, ta kummar-
das veidi näitlejalikult.

Olen rõõmus... Ma kuulan...» sõnas ta erutatult.

Mul polnud heliharki. Andsin viiuliga tooni. Sus tõst-
sin kae. Igauks ise ajal, ent energiliselt ja meelsasti hak-
kasid lapsed laulma. Nende helisevad hääled hakkasid
minu enam ühte sulama ning mulle näis, et nad täna laul-
sid paremini kui eelmiste proovide ajal. See isegi ehma-
tas mind ning ma hakkasin meelega ebarütmiliselt ka-
tega vehkima, soovides naidata, et ma pole miski diri-

gent. Heitsin vargsi Russakule pilke. Ta oli närviliseb alumisse huulde hammustanud, keerutas sõrmed, halli vuntsi. Tema suured silmad hõõgusid nagu sood neist võis lugeda nii vaimustust, pettumust kui ka pahameelt.

Laul vaikis. Astusin süüdlaslikult Ivan Markovõtš juurde.

«Ei tule meil välja, Ivan Markovõtš. Avame küll suud, karjume täiest kõrist, aga asi ei nihku paigast.

Lapsed vaatasid Russakut. Naersid minu sõnadele.

«Kuis nii... kuis nii...» rahustas mind Ivan Markovõtš. «Pole sugugi halb... Esimeseks korraks isegi hea. Organiseeritult. Kuid...»

Ta ei pidanud siiski vastu. Astus lastele lähemale, võttis minu käest viuli.

«Seda laulu tuleb kahel haalel laulda. Ning muusea... Tarass Demõdovõtš, lauljad pole teil hääle järgi paigutatud.»

«Mulle tundus, et neil on uhesugused haaled,» kehitasin õlgu.

Russak muigas andestavalt. Astus äärmise tüdruku kesse juurde.

«Noh, hakkame siis...»

Viiul lausa laulis tema käes. Hüppas noodilt noodile, siis hakkas voolavalt helisema.

«Laula, lapsuke, viuli järele.»

Umbes tunni ajaga proovis Ivan Markovõtš kõikide lauljate haaled labi ja asetaski lapsed omamoodi ümber.

«Ja nüüd katsume laulda.»

Algul katsetas ta esimeste haaltega. Sus läks üle altidele. Ja alles pärast seda viis mõlemad hääled ühtseks kooriks.

Ning sama laul, mida tundsid kõik lauljad, mida lauldi pioneerikoonduste ajal, hakkas helisema hoopis uut moodi, täitus sellise muusikalise voluga, et seda ei saanud liigutusega kuulata.

«Pole viga, pole viga,» kohatas Russak. «Esimese korra kohta pole sugugi halb. Aga veel...»

Ta laskis otsustava pilgu üle koorilauljate käia ning lõpetas:

«Järgmisel korral hakkame uusi laule õppima. Me laulame... Ja veel kuidas!»

Laulame!» hüüdsid õpilased samas toonis.

Ta ei olnud sellist juttu ei olnud, kas Ivan Markovõtš hakkab koori juhatama või mitte. Ta nagu unustas, et oli keeldunud meiega laulmast. Nüüd sukeldus ta peadpidi kooliasjadesse. Proovidele ilmus ta varakult, muutuna, noorenenuna. Kaenlas kandis ta alati vana noodimappi.

Hoopis teisiti hakkas ka meie orkester kõlama: mingi vatske jõuga, energiliselt, ühtesulanult. Ivan Markovõtš mängis esimest viiulit, mina kuidagimoodi teist. Igal õhtul kajas Kovalivka mets valssidest, kõmises laulud ja marssidest ning ehkki õhtud olid juba jahedad, ei tulgenud Jakiv Stepanovõtš oma toa aknaid. Igal kohutumusel ei unustanud ta märkimast:

«Meie orkester sunnib mind kõike unustama. Ma kuulan teda tohutu mõnuga. Suurepärase!»

Ent kõige rohkem rõõmustas mind oma edusammudega laulukoor. Selles oli peaaegu kaheksakümmend õpilast. Lauldi vaimustuse, innu ja armastusega.

Ükskord õpiti uut revolutsioonilist laulu. Sellega kaivatseti pidulikku õhtut alustada. Laul algas sooloesinemisega. See valmistas Ivan Markovõtšile palju muret. Ta laskis endale laulda peaaegu paarikümnel poisil. Ning ükski ei suutnud teda rahuldada. Lõpuks langes valik Mõkola Zinkovõtšile. Kuigi ta laulis vaikselt ega tundnud peeni muusikalisi nüansse, oli ta siiski parem kui teised.

«Noh, katsume siis, Mõkola,» ütles Russak.

Võimsa tugeva koori jaoks kostis Zinkovõtši hääleke nigelalt, sarnanedes sääse pirinaga. Ivan Markovõtš sunniti poissi järjest kordama, nii et sellel ilmusid lõpuks nigipiisad ninale.

Ent korraga hakkas Zinkovõtši hääle kõlama tugevamini, laks kord-korralt kõrgemaks ning hakkas helisema kui ööbikul, ilusasti, ärarääkimata ilusasti.

Kõik vaatasid imetlusega Zinkovõtši poole ning alles nüüd märkasid, et Kolja seisis kui kala, suu lahti, ning vaikis imestunult. Tema selja taha oli märkamatu asunud Petro Kovalets. Tema oligi laulnud.

«Petro Vassõljovõtš!» hüüdis Russak, naljatades. «Miks sa siis vaikisid? Niisugune hääle ja peidad enda põõsastesse! Tule seisa sin!»

«Ma pole ju õpilane...» vaatas Petro minu poole, tal silmad habi täis

«Pole viga, pole viga. Tarass Demõdovõtš lubab Tõsi ju? Kunsti nimel.»

Olin hammastunud Petro ootamatust vingerpussist. Ma ei teadnud, et tal on selline hõbedane hää. See avast mind lihtsalt rabas.

Petro jätkas õpinguid Antonina Nõkonivna juhtimisel. Mul oli kogu aeg kavatsus lubada tal klassi minna, ka ei avanenud kuidagi parajat juhust, et sellel teemal kõnelda. Nüüd aga oli saabunud aeg, et Kovalets kooli tulla.

Sellepärast noogutasingi Russaku sõnade peale vaid des pead.

Õnnelik Petro Kovalets astus koori ette. Ivan Markovõtš alustas vaikselt viiulil laulu, poiss haaras selle otsestava ja julgelt. Aknaklaasid hakkasid klirisema, teadka kas ootamatusest või rõõmust: koorilauljad hakkasid poissi kuulama ja imetlema, nii et hilinesid isegi refräänide laulmisega.

«Kes võis seda arvata,» avaldas pärast proovi Ivan Markovõtš imestust, «et poisil on niisugune hää!»

Järgmisel päeval andsin ma käskkirja.

Arvatavasti polnud sel päeval õnnelikumat inimest maailmas kui Petro. Liigutusest suutis ta mulle vaheldada:

«Küll näete...»

Viisin ta ise kolmandasse klassi ja jutustasin õpilastele, kes on Petro Kovalets, tema raskest orvuelusest sellest, missugune hää tal on. Palusin õpilasi teda aidata. Petro seisis noruspäi ning tõstis koolikotti ühest kaest teise. Kolmas klass võttis ta vastu vaikides, kuid oli näha, et ilma erilise vaenulikkuseta.

Lähenes esimese veerandi lõpp. Ning kujunes nii, et ei kellelgi, õpetajatel ega õpilastel polnud vaba hetkegi. Kooliskäimine kulges korrapäraselt ning unustati isegi esimeste päevade puudumised.

Koolikoridoris, kus õpilased halva ilma tõttu üha roh-

kem vahetunde veetsid, rippus sotsialistliku võistluse tabelite tahvel. Klassid võistlesid parima õppetööst saavutamise eest. Iga päev, juba pärast esimest tundi, kirjutas Vassja Babak hoolikalt välja iga klassi juurde koolitööde protsendi ning palju on õpilasi tundidesse tulnud. Lapsed olid nende näitajatega sedavõrd harjunud, et tunglesid iga kord tahvli juures, naerdes välja neid klõpsu, kus polnud sadat protsenti.

Kuigi polnud tarvis vanemate juurde komsomoli brigaadi saata. Õpilased ise jälgisid innukalt seda, et õppeaasta keegi ei puuduks. Süüdlastele aga tungiti nõnda kallale nagu varesed öökullile, kui see ettevaatamatusega ajaga nähtavale ilmus.

Halvem oli lugu õppeedukusega. Teatud ajast peale hakkasime tahvlile märkima kõiki hindeid, mida ühe klassi õpilased olid päeva jooksul saanud. Seinalehes kirjutati nendest, kes said kahed. Pionöörikoondustel oli võeti mahajääjad tule alla.

Kujunes niimoodi välja, et pärast toopaeva lõppu kogunesid õpetajad mõneks hetkeks õpetajate tuppa. Elavalt vahetati töökogemusi, anti edasi teateid, kõneldi raskustest ning, mis mind eriti rõõmustas, pöörduti nõuandmiseks üksteise poole.

Ühel päeval kurtis Liidia Grõgorivna Batožtsuk, et ta on sunnitud sel veerandil palju kahtesid välja panema. Lemaga ühinesid otsekohe ka teised õpetajad. Šuhnovskaja kuulas neid tusaselt, mõtles midagi. Siis alustas kiitustamata:

Olen täiesti nõus seltsimeestega, kes avaldavad kahtlust esimese veerandi õppeedukuse tulemustes. Kahjuks olen ka mina sellele järeldusele jõudnud.»

Ta hõõrus oma näpitsprillid seemisnähkse lapiga puhastama ja süvenes veelgi enam mõtisklustesse.

Asi on selge, selles pole mingit ebaseadusparasust. Nagu ütleb filosoofia, on kvaliteet alati kvantiteediga seotud. Käib koolis rohkem õpilasi, on ka rohkem kahtesid. Ning vastupidi.»

Olin juba õppealajuhataja väljaastumiste iseloomuga harjunud. Kuidas ka ei kuula, ikka ei suuda korraga talitada, kuhu ta sihib.

Lapsed ei ole ammendamatu energia allikas. Kui taaskasvanud oleksid sama energilised kui lapsed, võiksid

nemad, juhitud elukogemustest ja teadmistest, lausa imetegusid sooritada. Kahjuks meie, eriti minu eas inimestele...»

Šuhnovskõi naeratas mingit erilist naeratust, mis pidi tähendama just vastupidist sellele, mida ta kõneles. Kuid teda kuulati vaikides, keskendunult, keegi ei vastanud tema naeratusele, ning tõmbunud taas tõsiseks, jätkas ta:

«Kahjuks ei ole meile, võiks öelda, omane see tarmukus ja taltsutamatus, mis on lastel. Ent pedagoogilise kirjanduse ja isiklike kogemuste põhjal olen jõudnud veendumusele, et ka lastes peituv energia ei ole ammendamatu. Lastele, nagu ka kõigile teistele elusolenditele maailmas on omane väsimus ja pettumine oma tegudes.»

Ma ei suutnud kuidagi Šuhnovskõid mõista: kas tõesti uskuda seda, mida ta kõneleb?

«On selge, et Kovalivka kooli õpilased on õppinud pettunud, kuidugi kahtlemata mitte kõik, palun ärge võtke minu arvamust sõna-sõnalt, kuid see, et üsna oluline osa meie õpilastest ei taha õppida, on fakt.»

See oli Šuhnovskõitagi selge. Ent kuhu tahab ta oma kõnet edasi suunata?

«Me oleme kohustatud kasvatama lastes armastust teaduse vastu. Kuid lugu pole sugugi nii lihtne. Erinevate võtetega saavutavad erinevad pedagoogid teatud edu. Ent kas alati? Meie ise ei läinud mitte otserünnakule, vaid valisime, kuidas seda nüüd öelda, ringmanöövri. Selle manöövri mõte — armastuse kaudu isetegevuse, igasuguste ringide, ühiskondliku töö vastu sisendada armastust teaduse vastu...»

Olin õppealajuhatajale tänulik nende sõnade eest. Tähendab ta on mu mõttest õigesti aru saanud ning jagab seda. Ja kuidas saabki seda mitte jagada, kui see on ainuke õige võte? Kuid mu rõõm oli enneaegne. Pärast hetkelist vaikust tõstatas Šuhnovskõi küsimuse:

«Ent küsime endalt otsekohele: mida need isetegevusringid on meile andnud? Kas nad on õppeedukust meie koolis parandanud?»

«Jah, parandasid!» vastas Jarõna otsustavalt küsimusele.

Mõhail Amadejovõtš ei pööranud õpetajanna sõna-

le tähelepanu. Ta nagu poleks neid kuulnudki ega näinud isegi Jarõna poole.

«Kahjuks seda ei ole sündinud,» teatas ta jäsult. Lapsed on oma energia laulule, muusikale, luulele, raamatute lugemisele, ebaproduktiivsele õhtute veetmisele ja muudele lülitanud. Aga see peamine, mille eest me võime olla — õppeedukus, ei ole mitte edasi läinud, vaid, nagu teadate, pärast esimest veerandit ahvardab kõvasti langeda. Nii võib meilgi juhtuda nagu tolles laulus: lühelt vara hakkas linnuke lõõritama, vaata, et kass tõbi linnu ei nabiks.»

Õpetajad vahetasid imestunult pilke, igaühe silmis oli rõõm ja rahutust.

«Faktid!» viskas Tiit Nazarovõtš Batožtsuk kahedalt. Ilmale toonist ei suutnud ma aru saada, kas ta toetab Šuhnovskõid või mõistab teda hukka.

Võib ka fakte tuua. Kuuendas klassis on kõigile tuntud Parasja Kvotška. Erilist laadi lapsuke. Niisiis see Kvotška... Ta oskab päris ilusasti tikkida...»

Šuhnovskõi pööras oma pilkavad silmad Jarõna poole. «Kõneldakse, et selles kunstis on ta oma õpetajannale Jarõna Ivanivnale kiiresti järele jõudnud ja temast ka ümber läinud. Kuulsin isegi, et tema tikand kui üks maailmaid näiteid võetakse näitusele. See on hea. Kuid võib, et ta siiani tikib oma rätikukesi tundide ajal. Nii tulebki välja, et sikutame ja sikutame koormat, see aga ei miku paigast.»

Lõepoolest, meie koolis oli teisigi niisuguseid õpilasi nagu Parasja. Ei tahtnud nad ei raamatut ega sullepead kätte võtta. Tänaheks päevaks olid nad siiski kõik, peale Parasja, õppima hakanud. Tõsi, nemad just saidki neid kahtesid, mis õppealajuhatajat nii väga ärritasid. Ent juba isegi see, et lapsed õppima hakkasid, oli saavutus. Ning ka Parasja oli nüüd teiseks muutunud.

Tüdruk armastas väga tikkimistööd. Märganud seda, mõistsin, et see on ainuke, mida pedagoogid võivad aru saada, et kangekaelsest ja sõnakuulmatust tüdrukust juba saada. Palusin Jarõna Ivanivnat, et ta võimalikult lühedalt sõnuneks Parasjaga. Nüüd oli Jarõna Parasjale uurimaks autoriteediks, ent kahjuks nendest õpetajatest, kes kuuendas õpetasid, oli Parasja üsna kaugel, ta ei suhtunud neisse heatahtlikult, vaid isegi vaenulikult

Mõtlesin kaua, kuidas seda sõnakuulmatut tädruk sundida raamatut kätte võtma. Jarõnal õnnestus aretada tütarlapses tikkimistoõ kõrval ka armastust raamatute vastu. Parasja luges nüüd palju ja meelsasti Kord, kui ma Kvotškade perre sisse astusin, Martõn naine isegi kaebas:

«Mu Öökull on täiesti käest ära. Nähtavasti tahate tikkimast õpetaja teha, ta muud ei teegi, kui aina loeb ja loeb. Varem ta ei vaadanud raamatu poolegi.»

Selleks et tütarlast täielikult alistada, otsustasin koolis parimate tikandite näituse korraldada. Kui olime kõik tikkijate tööd üle vaadanud, valisime Jarõnaga esimeses järjekorras Parasja tikandi välja. Oleksite vaid näinud, kuidas tüdruku suured ümmargused silmad põlema löid. Ta oli üheaegselt uhke ja häbelik.

Tanases tunnis alustasin ma aga otsustavat rünnaku Parasjale.

«Parasja, miks sa ei kirjuta?»

«Mul pole vihikut.»

Andsin talle vihiku. Kuid lugu kordus

«Pole sullepead.»

Andsin talle sullepea. Sain tüdruku peale väga paha seks.

«Parasja Kvotška!» ütlesin ma karmilt. «Kas sul häbi ei ole? Sa oled ju kooli parim tikkija. Sinu töid hakkavad kõik õpilased ja arvatavasti ka täiskasvanud Oktoobripühade ajal vaatama. Ja kindlasti tunneb igaüks huvi: kuidas Parasja ka õpib?»

«Tundku pealegi,» pomises alistamatu kangekaelselt.

Siis viskasin viimase trumbi välja.

«Mis siis ikka, Parasja. Nähtavasti segab tikkimine sinu õpinguid. Peab ütlema Jarõna Ivanivnale, et ta su oma ringist välja heidaks.»

Õelnud seda, pöörasin näo tahvli poole, näidates, et niisugusega nagu Parasja ei taha ma isegi kõnelda.

Jätkasin tundi. Ei vaadanud meelega sinna nurka, kus tüdruk istus. Varsti aga ei pidanud siiski vastu — heitisin vargsi pilgu. Parasja oli keskendunud kummardunud vihiku kohale ja kirjutas. Tunni lõpul, just nagu ebaeeldiva vestluse unustanud, kutsusin ta tahvli juurde. Ja ta tuli kõndis alistunud, nagu poleks ta ilalgi

minu märganud, kirjutas variseva kaega lauseid, vaadates vankel tundmatul häälel.

Ning nüüd, kuuldes tema kohta Šuhnovskoi sõnu, ei kannatanud ma välja ja küsisin imestusega:

Kas ta, Mõhhail Amadejovõtš, teeb teie tundides ... tööd?»

Ja teie omades mitte?» pareeris Šuhnovskõi.

Minu tundides, seltsimees Šuhnovskõi, Parasja Kvotška teeb kõike seda, mida teevad teised. Nii et teie omades pole sugugi veenev.»

Ma tean, kas minu terav toon, mis kõlas kui vihje ja saljakutse kogenud pedagoogile, või asjaolu, et «igavesti tunnen» Parasja Kvotška oli kõnelema hakanud, või veel midagi muud, kuid Šuhnovskõil jäi suu kinni ja tema kelmatu pedagoogi kuulsus oli kummutatud. Mõnda aega oli ta vait, olles suunanud oma pilgu seina, siis võttis ninalt näpitsprillid, keerutas neid mõnda aega käes, kuid unustas pühkida ja tõstis uuesti ninale, vaadates kõiki oma eemalviibiva pilguga.

Ma kahtlemata ei taha oma mõtteid peale suruda ... Ma nii-öelda läbirääkimiste mõttes,» istus ta oma arapsoovitud ratsu selga. «Ma pean nõu, kuni mu kahtlused hajutatakse, sest nagu iga arukas inimene püüdlen ka mina tõe poole.»

Kuid seejärel ei pööranud ma õppealajuhataja enesekriitikale tähelepanu. Vastupidi, tulin isegi mõttele, et see mees pole päris omal kohal.

Esimese veerandi lõpp tõi kaasa oma rõõmud ja oma mured.

Mõtlesime Mõhhail Amadejovõtšiga sügavasti õpilaste õppeedukuse näitajate üle. See oli vähe lohutav — viiskümmend kaheksa protsenti.

Talvisel konverentsil antakse teile nahatäis, Tarass Demõdovõtš,» kratsis Šuhnovskõi oma teravat lõuga. Peksavad teid pihuks ja põrmuks.»

«Ja mis sellest?» küsisin ma, püüdes oma haaletoomis uurimat ükskõiksust näidata.

Šuhnovskõi heitis mulle pilgu, mis oli tais etteheidet ja isegi viha.

«Teile muudugi mitte. Olete direktor. Osavõtu on toost olete korda pannud ja veel, võiks öelda kangaslike jõupingutustega, koolile piirdeaia ehitanud, kohale vedanud, eelarve täitnud. Mind aga kui õppeprosessi ja eriti õppeedukuse eest vastutajat hakatakse terdama.»

Õppealajuhataja kaalutlused kõlasid kui siirused.

«Ei klapi see asi kuidagi, Tarass Demõdovõtš. Eelmistel aastatel peksti Kovalivka kooli direktorit, kuidas öelda, üldise korralageduse eest, pedagoogilist protsessi ennast, ja mis peamine, õppeedukust meie kooli aga hinnati kui saavutust. Aga mis nüüd välja tuleb?»

Šuhnovskõi võttis arritatult näpitsprillid ninalt, ja hus klaasidele hingeõhku ja hakkas neid hõõruma. Mest korda nägin teda nii erutatuna ja murelikuna.

«Õppeedukuse eest vastutan mina isiklikult, te samuti kui õppetööst osavõtu ja kõigi teiste asjade eest.»

Šuhnovskõi asetas kuldse sadula taas ninajuurde ning vaatas mind imestunult labi ümarklaaside.

«Sus tuleb välja, et õppealajuhataja on koolis lihtsalt tühi koht?»

«Miks nii? Me vastutame koos kõige eest, mis koolis sünnib.»

Šuhnovskõi jäi mõttesse. Ta vaatas mulle uhtetu otsa, tahtis millestki vestlust alustada, kuid nähtavasti ei soandanud. Lõpuks hakkas siiski kõnelema:

«Möödunud aastatel praktiseerisime niisugust meetodust, et panime hindeid ainult neile, kes tegelikult õppisid...»

Šuhnovskõi oleks nagu komistanud, jäi poole sõna pealt vait. Laskis pea mõttes norgu ning kõndis mööda õpetajate tuba edasi-tagasi.

«Aga ülejäänud?»

«Ülejäänud ju ei käinud koolis. Need olid enamasti mahajäänud õpilased.»

«Kaesoleval aastal käivad nad koolis esimestest päevadest alates.»

«Kuid see pole neid takistanud, Tarass Demõdovõtš, halb hindeid saamast,» jäi Šuhnovskõi minu vaatele seisma ja vaatas mulle etteheitvalt otsa.

Hakkasin juba taipama, kuhu õppealajuhataja sihib.

Mida te sus pakute?»

Šuhnovskõi istus otsustavalt toolile ja alustas veenvalt.

On kaks väljapääsu, Tarass Demõdovõtš. Esiteks — madalada läbi kõik mitterahuldavad hinded ning võimalikult... kuidas öelda... profülaktiliselt, puhtpedagoogilistel kaalutlustel neid *a priori* tõsta, ütleme, ühe palli võrra. See päästab kooli häbist, sest kolm pole enam kaks. See on rajooni haridusosakonna jaoks. Õpilastele on aga kolm kahe lihane öde. Sellel on isegi teatud kasvatuslik mõju. «Sina Vanja või Fedja ei tunne aritmeetikat, ent me paneme sulle teadlikult kolme. Mõista, puukand, meie headust ja pinguta ennast.» Oma pikajärgilisest praktikast tean ma niisuguseid juhtumeid, kus lünnete kõrgendamine on õpilase psüühikat eriliselt mõjutanud. Mõned lapsed muutusid mahajäänutest eeskuulikeks õpilasteks.»

Märganud nähtavasti minu silmis kavalaid sädemeid, lõid Šuhnovskõi meeleheitel hääles:

«Te vaatate mind nii, nagu propageeriks Šuhnovskõi mingit kontrrevolutsiooni. Ma ainult arvestan... mõtlen valjusti, kaalun soovitatavat kui võimalikku.»

«Ma ei mõtle midagi. Aga teine väljapääs?»

«Teine? Teine on toosama, mis Kovalivka koolis on kunagi läbi proovitud. Nõrkadele õpilastele, kes on poolvähisi kooli veetud, hindeid mitte panna.»

«Mis alusel?»

«Tarass Demõdovõtš!» kargas Šuhnovskõi püsti. «Te olete veel liiga noor, et minu üle nalja heita!»

Õppealajuhataja oli nii vihane, et isegi õhukesed prilliklaasid ei suutnud varjata valku ja sädemeid, mis ta silmis sähvisid.

Mõhhail Amadejovõtš! Keegi ei kavatse teie üle nalja heita!» ütlesin kindlalt ja rahulikult.

Hulk aega kais Šuhnovskõi arritatult mööda tuba edasi-tagasi, närvis närviliselt oma jamedaid huuli ning oli näha, et ta püüdis end vaos hoida.

«Nüüd,» jäi ta lõpuks laua äärde seisma. «On ainult üks väljapääsu. Kolmandat ma ei näe, seda pole olemas.»

Vaikisime hetke. Ma ei suutnud kuidagi taibata, mis tundis Šuhnovskõid püstitama need kaks väljapääsu, mis

olid mõlemad ilmselt rugivastased ja petturlikud. Ta ei olnud ka ühegi muud, kui kartus oma autoriteedi ja isiklikku elu kaotada järgi pärast. «Kas tõesti see ongi too karjerist, kelle olen sageli kuulnud kõnedes ja lugenud ajalehtedes, keda pole ialgi veel oma silmaga näinud?» Vahumõõne ei sarnanenud Šuhnovskõi sugugi niisuguse karjeristiga, kelle karikatuuri ajalehtedes võis näha.

«Te eksite, Mõhhail Amadejovõtš,» vastas ta ma õpp alajuhataja ultimaatumile. «On ka kolmas väljapaistev. See, mille me teiega valisime ja millest me ei taganud. Saadame haridusosakonnale niisuguse õppeedukuse näitaja, nagu ta meil tegelikult on. Kasvatame selle näitaja nii iseennast kui õpilasi.»

Šuhnovskõi lõi pilgu maha ja kortsutas oma pleekinud kulme.

«Võib ka niimoodi,» ütles ta. «Ainult siis olen ma sunnitud loobuma vastutusest õpilaste edasijõudmisest.»

«Võtan seile enda peale.»

Šuhnovskõi tõstis minule oma puhtad, isegi kaastundlikud silmad.

«Noh, mis siis ikka, vaatame, Tarass Demõdovõtš. Teie näete paremini. Ma ainult pidasin oma kohustuseks teid hoiatada, mõned oma mõtted kaalumisele panna. Ma ei pea neid täiuslikeks, kuid ka mitte vääradeks. Toetun seda, mida teie pakute, kuid... Noh, kogugem siiski kodanikujulgust. Elu ei paku alati ainult loorbereid, tuleb vahel ka kibuvitsapärg pähe panna.»

See-eest Suure Oktoobri aastapäevale pühendatud öhtu tõi palju rõõmu ning liigutas pisarateni nii mõnedaigi meist.

Pärast lühikest ettekannet toimus õpilaste isetegevuse kontsert. Ilmselt oligi see põhjuseks, mis tõi nii õpilasi kui ka rohkeid lastevanemaid kooli. Pühade puhul oli kaht klassiruumi eraldav vahesein lahti tõmmatud ja kujunenud rõõmsaimeline avar saal täitus puupüstli rahvast.

Esines kooli laulukoor. Orkester paiknes lava ees, sest ajutisele lavale mahtus vaevu kaheksakümmend lauljat.

Tüdrukud ja poisid, rietatud pidulikult, kaelas punased kaelaratid, otsisid särasiimi saalist kas omakseid või sõpru. Ainult Petro vaatas üksisilmi orkestrit ja aina

vaadates minu pilku. Ma noogutasin talle sõbralikult, rahuldavalt. Ta punastas ja langetas pea, nagu tahtes öelda, et tunneb hirmu.

Petro pidi täna kahes laulus soolopartiga esinema. Kuid tal proovidel kukkus see päris kenasti välja, ei olnud ta esmakordse ja pealegi niisuguse vastutava esinemise eel rahulikuks jääda.

Ning lõepoolest, kui lauljate ette astus lausa noorepõlvne Ivan Markovõtš, lõug puhtaks aetud ja juuksed lühikeseks pügatud, seljas must pintsak, valge särk ja muusikapiline kaelaside, taktikepp käes nagu suure orkestri tõelisel dirigendil, vallutas saali ühe hetkega vaikust. Pärast esimest energilist taktikepi viibet hakkas Petro laulma mingi käheda, sugugi mitte oma häälega. Ta astus isegi pea õlgade vahele. Ent juba paari hetke pärast poisi hääle muutus: ilmselt oli ta oma ärevusest juba saanud ja laul hakkas helisema hõbedase kellekõrrena. Kuulajate ridu läbis sahin nagu tuulehoog, mis tuisas. Märkasid, kuidas vaatajate silmad sädelema hakkasid.

Pärast koori esinesid deklamaatorid, tantsijad, võimlejad. Lõpuks esitasid draamaringi liikmed ühevaatuse lühinäidendi. Lapsed ja vanemad läksid rahulolevalt koju ja jutukatena koju. Neile oli meeldinud meie piduliku öhtu kõik numbrid, ent kõige rohkem kõneldi laulukoorist.

«Oh, küll laulavad, küll laulavad!» oli kuulda kellegi meavat häält tärnast.

Nagu keliukesed!»

Veel suurema kiituse osaliseks said meie kooli isetegevuslased küla klubis. Meie kontsert oli kogu küla liikunna pannud. Klubisse kogunes nii palju rahvast, et isegi õun poleks mahtunud inimeste vahele kukkuma. Avati ukseid, istuti aknalaudadel, vaadati avatud aknast sisse.

Sel öhtul kõlasid meie lauljate hääled veelgi eredamalt, olles innustatud eelmisel esinemisel palvitatud edust. Petro aga trillerdas kui ööbik. Ning isegi Šuhnovskõi, kes ei armastanud, tunnistas:

Rajakast, kui ta poleks laisk, võiks erakordne laulja saada.»

Kogu Kovalivka lainetas kui meri. Kõige suuremat

rahuldust aga tundis Korni Kõrõlovõtš. Ta müksas mull
rusikaga selga ja ütles:

«Noh, vennas Tarass Demõdovõtš, tee nüüd mis tahad,
aga sind me Kovalivkast ära ei lase. Aitäh sulle! Ma
ainult unistasin kõigest sellest, sina aga, saatanahing,
vaata, mis tegid. Noh, lähme minu poole, kastame kõik
seda märjukesega.»

Sel hetkel astusid meie juurde Šuhnovska, Põšna ja
Liidia Grõgorivna Batožtšuk

«Ei, Korni Kõrõlovõtš,» sõnas Eleonora Stepanivna
ning ahvardas külanõukogu esimeest sõrmega. «Sellest
ei tule midagi välja. Tarass Demõdovõtš, kas olete oma
lubaduse unustanud?»

Mulle meenus, et meie õpetajannade initsiatiivil oli
tõna kavas pidulik sõprusõhtu õpetajate, haigla töötajate
ja veel mõne Kovalivka juhtiva töötajaga. Tuli meilgi
Nedokussiga sellele õhtule minna

Kohtumine möödus väga lõbusalt. Lauldi ja tantsiti
palju. Märkasid, et isegi Tiit Nazarovõtš lahkus sellelt
õhtult kainenena, ehkki väga kurjana. Ta oli vihane Liidia
Grõgorivnale, kes sel õhtul ei pööranud temale üldse
tähelepanu, vaid tiirutas kogu õhtu kord Mõkola Ivano-
võtši, kord Kuželi ümber. Ta katsus end ka minule külge
kleepida, ent minu eest kandis lakkamatult hoolt Anto-
nina Nõkonivna, kes kogu aeg jälitas mind oma juttu-
dega pedagoogilistel teemadel. Mul oli aga kange taht-
mine vahetada kas või paar sõna Jarõnaga, kes oli mul-
legipärast tõsine ja loid. Ent hoidsin end tagasi. Milleks?
Eks «hallmüts» lohutagu teda! Mulle on Jarõna päris
võõras... Kuulakem aga edasi Antonina Põšna «peda-
googilisi arutlusi»...

Ning ehkki see oli tore ja sõbralik õhtu, ehkki ma us-
kusin Šuhnovska sõnu, et «see on ajalooline õhtu Ko-
valivka koolis, mis nagu ei kunagi varem liitis Kova-
livka kollektiivi ühte», polnud mul siiski päris lõbus.
Tundsin kogu aeg, et mu kõrval polnud lähedast ja truud
sõpra.

Ning koduteel meenutasin Nastusjat, meie Sisaliku-
põnni.

Tuult ilmaasjata kõnelda, et võõras mure paneb pea
sagutama

Kogu külas kõneldi ja jahvatati uue teema üle. Kes
muretses, kes viskas nalja, ent oli ka neid, kes isegi kart-
s...

Samasena tõi selle Kovalivka uudise mulle Petro Ko-
valivka. Ta oli nüüd tähelepanu keskpunktis. Ehkki poissi
saguti ka kahtlustavalt: kõneldi, et sihukelele ära
sõnnie suhu pane, sest hammustab otsast, siiski pidas iga-
üks oma kohuseks tema häält kiita. See aga tõstis noore
tõlga peaaegu taevani. Mitu päeva pärast oma esinemisi
... ta kulas ringi ainult ühe eesmärgiga: kuulda
«ühelanikelt võimalikult rohkem kiitust. Ning muidugi
kuulda ka seda, mis kõneldi nii õpetajate kui kooli
tõlga. Mida aga Petro kord kuulnud oli, seda ei peit-
nud ta põue.

«Oh sa poiss, küll sai Batožtšuk aga tükiga hakkama!»
tõlutas Petro teisel või kolmandal päeval pärast pühi.

Küll sai! Jõi enda nii täis, et lausa roomas koju, ühe
tuppa kaotas tänaval. Õpilased pistsid selle saapa kepi
otsa ning torkasid maja juurde maasse. Tiit Nazarovõtš
... aga ronis õue ning jäi lauda kõrvale magama. Padja
... meele sättis sõnnikuhunniku. Noh, küll ta oli siis rä-
pane. Liidia Grõgorivna ei tundnud teda isegi ära ja kui
peetmes hommikul vara Batožtšuki üles äratas, ei taht-
nud teda tuppa lasta. Seal ta siis kaevu ääres end pesi.
Veel aga on ju kü-ülm!»

Kahjuks oli see, mida Petro jutustas, tõsi. Mul oli habi-
tuksuste ees. Seda enam, et tundsin end peasuudlasena.
Kes mind küll keelest tirinud oli, kui ma andsin nõus-
oleku sõprusõhtu läbiviimiseks. Algatus oli Eleonora
Stepanivnalt tulnud. Ta agiteeris ära ka Põšna ja Liidia
Grõgorivna ning need omakorda rääkisid mu pehmeks.
Valitsid, et see liidab kollektiivi veel enam kokku ning
on valguskiireks meie Kovalivka argielus. Ja mina, ru-
mal, lasksingi kõrvad lonti. Mõtlesin, et see tööpoolest
luleb kasuks, Batožtšuki aga unustasin hoopis.

Meenus siiski, et meie peol oli üsna vähe viina ja veini
olnud ning et keegi ei jäänud purju. Isegi Tiit Nazaro-
võtš oli päris kaine. Kogu õhtu vaidles ta mingisuguste

teoreemide üle Šahnovskõi ja Sjagailoga. Alles nüüd meenus mulle ka, et Batožtšuk oli enne teisi kodutee asunud. Liidia Grõgorivna keeldus temaga minemast, ta tahtis veel lõbutseda. Pärast pakkus end mitmele teisele kaaslasest ning läks, niipalju kui mäletasin, koos Panna sõkutega, Ning näed nüüd!

Järgmisel päeval algas koolis õppetöö. Ootasid Batožtšukki. Kuid tema asemel tuli minu juurde enne esimese vahetuse lõppu Liidia Grõgorivna.

Ta oli väsinud, punased silmad ja nina andsid tunnistust sellest, et ta oli palju läbi elanud ja nutnud.

«Tarass Demõdovõtš, tahaksin teiega nelja silma näkõnelda.»

Pioneerijuht Vasja Babak ja Antonina Nõkonivna, kes sel ajal õpetajate toas viibisid, lahkusid vaikides.

Liidia Grõgorivna andis pisaratele voli.

«Olete kindlasti juhtunust juba kuulnud? Missugune habi!»

Veidi rahunenud, pühkis ta oma pisaratest märki silmalt ja punast paistetanud nina ning hakkas jutustama.

«Kas tema, vana joodik, võib siis ausate inimeste hulgas pidutseda? Kas talle jätkus siis sellest, mida teised jõid? Istus piduõhtul, nägite ju isegi, nagu nui, silmad oleksid tal peaaegu kõõrdi vaatama jäänud, kogu aeg valvas mind, et mõnega liigset sõna ei vahetaks. Oh, mis sugune piin see küll on, Tarass Demõdovõtš, kui noor naine vana mehele laheb! Kuid te pole naine ega suuda seda mõista...»

Selgus, et Tiit Nazarov, kes polnud peol joodust küllalt, teeskles, nagu oleks ta abikaasa peale pahaseks ja armukadedaks saanud, hiilis salaja tänavale ja poemehe juurde koju! Noh, aga Kovalivka poodnik on vastutulelik ja «ettenägelik» inimene, hoiab viina ka kodus, juhuks, kui mõnel tungiv vajadus tekib. Ilmselt oli elu teda õpetanud, sest niisugustest nagu Batožtšuk on raske lahti saada. Et poleks tarvidust südaöösel poodi minna, seisis viin alati poemehe voodi all. Ostjatel ei tulnud iialgi Kovalivka poemehe üle kurta.

«Milline sigadus!» laiutas Liidia Grõgorivna käsi. «Kultuurne inimene, matemaatik, keskkooliõpetaja jõu viina keset tänavat otse pudelist, mille virutas pärast

edu telefoniposti puruks. Oh, vaesed naised, kust kullid joodikud meile kaela tulevad?»

Liidia Grõgorivna murdis meeleheitel sõrmi.

Ma ei või enam! Päästke mind, Tarass Demõdovõtš. Olen kadunud. Minu noorus, õrnemad tunded, kõik on kadunud.»

Ma ei teadnud, kuidas Liidia Grõgorivnat päästa, seda enam, et polnud teada, millest ma teda päästma peaksin. Mul küpses üksainus õige mõte: tõsta rajooni haridusosakonna ees küsimus Batožtšuki töölt vallandamise kohta. See polnud aga muidugi tema abikaasa päästmiseks. Mõistsin, et Liidia Grõgorivna päästmine tähendas tema mehe amoraalsete tegude varjamist. Seda aga ei tahtinud olla. Olin sügavasti veendunud, et kool pole koht joodikute jaoks. Sest joodik ei suuda lastele midagi head õpetada. Vastupidi, joodik rikub laste hingi, kahub ka kooli ja õpetajate autoriteedi rahva hulgas.

Seda kõike ütlesin ettevaatlikult Liidia Grõgorivnale, püüdes leida pehmemaid formuleeringuid.

Kahjuks ei saa ma teid kuidagi aidata. Pean tõstma küsimuse teie abikaasa töölt mahavõtmise kohta.»

Ta surus hoogsalt mu kätt.

Täna teid, Tarass Demõdovõtš! Muud polegi mul tarvis! Ma ei taha teda näha, ta on mulle vastik. Oh, kui ta naine oleksite, küll te mind siis mõistaksite.»

Ilingasin kergendatult. Keeruline küsimus osutus unult poolest saadik keeruliseks. Ma oleksin aga eriti kahetsenud, kui Batožtšuki järel oleks ka Liidia Grõgorivna lahkunud. Ta oli üsna hoolas ja andekas õpetajanna.

«Kuidas see siis juhtus, Liidia Grõgorivna, et te oma elu niisuguse inimesega sidusite?» tundsin ma huvi.

Naine ohkas.

«Oh ärge küsige, Tarass Demõdovõtš! Noorus! Ta on mul ilus ja kordumatu, kuid samavõrra ka kogenematu. Oh, kui vaid saaks need kaheksa aastat tagasi võtta!»

Ning ta jutustas usaldavalt ja üksikasjalikult oma lühikese eluloo. Kõneles mõtteisse vajununa, vahel tundus isegi, et unustas minu juuresoleku või pidas nagu iseendaga nõu.

Ta oli üsna noor neiu. Valimusest — pole viga, iga-

tahes mitte inetu. Mitte sihuke kui praegu, sest halb ei tee ju naist kaunimaks. Nii nagu lauluski lauldi: «Hea mehega laheb naine aina nooremaks, halvaga. Ent siis oli ka mees nagu kotkas! Õpetas nende kooli. Oli sihvakas, mustakulmuline, ning mis peamine, ei tundunud talle sugugi vanana. Viina ei võtnud tilkagi süü. Armastas teda eneseunustusega, vaata, et kaotab mõtuse. Ja ka Liidia Grõgorivna ei olnud tema vastu üldse kõikne. Sest oli veel rumaluke, usaldav, kogenematu. Oli olnud saanud isegi neiupõlve maitsta, tunda, mis on vabadus, ei sõbrannadega pidudel laule laulda, kui juba langes kavalalt ahvatleja ohvriks. Batožtšuk viis ta linnakesest ära. Tõesti, algul elasid nad paris kenasti. Mees koolitas teda. Liidia Grõgorivna oli andekas, suutis ühe aasta jooksul omandada seda, mida teine poleks ka mõnda aega selgeks saanud. Batožtšuk saatis ta pedagoogika instituudi ettevalmistuskursustele. Tema õppis. Mees aga seisis õhtuti instituudi ukse all, ootas puude varjo saatis salaja koju. Tema oli sel ajal noor ja kaunis, naine nii nagu praegu...

Kuulasin vaikides seda pihtimust, mõistes, et Liidia Grõgorivna ei ole oma välimusest sugugi niisugusel määramatusel, vaid, vastupidi, tahab meelitusi välja pressida.

Instituudi kursusekaaslased jooksid talle järele. Oli selge, et nad vahel ta koju saatsid? Temale oli selge, et taieks ükskõik, neile aga nähtavasti meeldis noore naise sega käia. Egas kõik pole sihukesed mühakad kui Batožtšuk? Eks ole tõsi, maailmas on ju ka džentelmenid. Temal aga käisid pidevalt armukadedushood peal, maratses, hakkas salaja jooma. Sel ajal ei pööranud Liidia Grõgorivna sellele tähelepanu, aga nüüd näete.

Nagu püha, ootas noor naine instituudi lõpetamist. Oleks ta tühine või kergemeelne, kas ta oleks siis kohtunud Tiit Nazarovõtšiga siia sõitnud? Oleks võinud endale ükskõik missuguse noormehe instituudist välja valida. Igaühele oleks see õnn olnud saada niisugune naine kui tema. Noh, aga läks tema, arutu, oma Batožtšuki järgi. Maale. Ega pannud tahele, kuidas mehe selga küür kurnatas tekkis, kui sihvakas kuju kõssi vajus, mustad kulmu halliks läksid, elavad ja arukad silmad alkoholi hõõguseks muutusid. Ta on noor, täis jõudu, mees...

...tu, valjakannatamatu, armukade ätt, koer hein...

«Kui vana te olete, Tarass Demõdovõtš?» küsis jasku juba Grõgorivna, ilma et jutuots oleks üldse sinna poole...

...nii hämmastunud, et vastasin mehaaniliselt.

Jah, näete. Olete minust ainult kolm aastat noorem kui mulles laps, poiss, aga mina vana eit juba. Eit nagu...

...jargult muutus Liidia Grõgorivna lõbusamaks. Nagu polekski seda sünget jutuajamist olnud. Ta isegi...

Kuid ma ei kaota lootust. Mõtlen, et kui oma vanast loobumise lahti saan, küll siis ka noorema leian. Nii et, Tarass Demõdovõtš, teil on võimalus.»

Peesklesin, et ma ei mõistnud öeldut. Liidia Grõgorivna muutus otsekohe tõsiseks, sõnas:

Mõtlete, Tarass Demõdovitš, on mul sind vana nõida õigus. Kas häid tädrukuid vähe? Nad on ju meil kaua olnud: Toaja Põšna, Jarõna...

«Tiit Nazarovõtš täna tööle tuleb?» katkestasin ma teda.

«Kus sa sellega! Vehkis teine jälle poodi. Ta on ju ammuga riisus. Aga kui riidleme, siis joob päevad ja ööd...

Suatsin koristaja Ulita Batožtšukki kutsuma. Ise aga otsustasin, et kui Tiit Nazarovõtš ebakainena kooli ilmub, klassi ma teda ei lase.

Ent ta ei ilmunudki.

15.

Õhtu eel tuli Batožtšuki asemel Ivan Markovõtš. Nii- ja nii kui talle otsa vaatasin, mõistsin, et oli juhtunud midagi parandamatut.

Iga kord õpetajate tuppa tulles silus ta ammuse harjumuse kohaselt uljalt oma sinkjasmusti vurre ning teretas kõiki kaua ja lärmakalt.

Seekord sisenes ta loiuult, nagu oleks terve päeva teed lallanud, kõndis kuidagi ebakindlalt üle õpetajate toa.

...silmad olid hõõgused ja rahutud, alati ülespidi kee-

ratud vurrud olid kuidagi longus. Ta oli kahvatu ja en-
dast ara

Vaatasin meie dirigenti teatud rahutusega «Ka-
tõesti on temagi asunud Tiit Nazarovõtšiga ühele tee-
le?» mõtlesin.

Kuid Russak polnud purjus. Teda vaevas raske mu-
Ta tervitas sõnadeta. Kasi oli tal kuidagi närtsinud
jõuetu, ja kui ma selle vabastasin, langes lõdvalt alla.

«Mis on juhtunud, Ivan Markovõtš?» küsisin ma m-
relikult.

Ta silmis heiksid pisarad

«Teie ei tea veel midagi?»

Tõepoolest ma ei teadnud midagi. Ta lõi lootusetult
käega, ohkas ja pööras näo kõrvale. Siis tõmbas kiir-
tamata külgtaskust ajalehe ning ulatas selle mulle.

See oli meie rajoonileht. Mõistsin, et toimetaja Tšu-
benko, see võitleja õigluse ja faktide eest, oli meile näh-
tavasti jälle piruka küpsetanud. Ent kui olin lugenud
läbi kõik artiklite pealkirjad, ei märganud ma midagi
kahtlast.

«Ma ei leia midagi, Ivan Markovõtš...»

Russak vaatas ajalehte vastu tahtmist ja osutas so-
mega ühele artiklile. Ma lugesin: «Ära roni võõrasse
saani». Nüüd lugesin katkestamata kogu artikli läbi.
Selles oli kirjutatud:

«Kovalivka keskkool lõpetas esimese õppeveerandi
häälväärt tulemustega. Õppeedukus 78% — näitaja on
kohutav. Seetõttu kool osutus koolide nimekirjas kõige
viimaseks

Ilmneb, et see otse kuritahtlik ja väljakannatamatu
olukord siin kedagi ei häiri. Kooli direktor Zalužnõi ei
osuta õppeprotsessile mingit tähelepanu, ta tegeleb palja
administreerimisega ja muude väljamõeldistega, mis on
kooli eesmärkidest üsna kaugel. Selle asemel et võidelda
õppeainete omandamise eest, et õpetada lastele esmajoo-
nes lugemine ja kirjutamine selgeks, haarata program-
miga ettenähtud teadmisi mitmesugustes õppeainetes,
ignoreerib direktor neid kooli põhiülesandeid ja on joo-
vastunud isetegevusest. Kovalivka koolis on loodud nii
palju igasuguseid isetegevusringe, et enam ei leidu õpi-
last, kes poleks ühe või mitme ringi liige. Osa võtavad
isegi need, kes halvasti õpivad. Ent see ei häiri kooli

direktori, temale piisab, kui õpilane laulda ja tantsida
et ta, kui see aga kümneni arvutamiseiga toime ei tule,
põhutada suur

Õpetajate joovastus Kovalivka koolis on toonud kaasa
taga kohutavama pahe — direktor on kaotanud valv-
«ma» innustatuna lauludest ja tantsudest, on see lühi-
mõelik juht, võime teda täie kindlusega sedamoodi titu-
benda, koolitoosse kaasa tõmmanud poliitiliselt usalda-
matuid ning isegi väenulikke elemente. Nii on ilmunud
kooli endine djakk, musta minevikuga inimene, keegi
I. M. Russak. Muuseas, see Russak on juba korduvalt
pöördunud ideoloogilise rinde tööloiku pugeda, ent alati
on ta vastulöögi saanud. Zalužnõi isikus on Russak leid-
nud nüüd kindla kaitsja ja metseeni

Ütleme nii Zalužnõile kui ka Russakule: kui kaua te
võel kavatsete võõra saaniga sõita?

V. Matsko.»

Õpetajate toas viibisid Šuhnovskõid, Tšepur ja Liidia
Stepanivna Batožtšuk. Senikaua kui ma artiklit lugesin,
olles pingutatud surmavaikus. Ilmselt olid kõik mõist-
nud, et lehes kirjutatu erilist vaimustust esile ei kutsu.

Kui olin artikli läbi lugenud, andsin ajalehe aeglaselt
edasi Šuhnovskõile, püüdes valiselt olla täiesti rahulik,
shkki sisemuses mul kõik kees ja pulbitses.

Lugege, Mõhhail Amadejovõtš. Seal on just see, mida
te kartsite.»

Šuhnovskõi hakkas lugema

Loe valjusti, Mõša,» palus Eleonora Stepanivna.

Šuhnovskõi vaatas vilksti minu poole.

Lugege,» noogutasin ma pead

Šuhnovskõi hakkas lugema, Russak aga hiilis märka-
matult õpetajate toast välja. Lahkusin tema kannul.

Ivan Markovõtš oli koolimajast jooksupalu põgenenud.
Ma jõudsin talle alles tänaval järele, hüüdsin. Russak
peatus, pööras tagasi.

Kuidas see teile meeldib, Tarass Demodovõtš?»

See ei meeldi mulle sugugi, Ivan Markovõtš,» vasta-
sin ma rahulikult.

Russak vangutas pead.

Seda ma teadsin. Südames tundsin. Ent mind nagu
oleks miski pimestanud, hüpnotiseerinud. Kuidas ma
ka ei keeldunud, kuid niipea kui laste haali kuulsin —

tõmbasid need mu kaasa. Nagu inglipasunad suure kette...»

Seda öelnud, muigas Russak kõveralt ja tõendas:

«Ärge arvake, et ma tõepoolest olen usu kammil väljendan end lihtsalt piltlikult.»

Ma ei teadnud, mida talle vastata. Olin juba jõudnud taibata kogu kirjutises peituvat totrust. Kuid sealsam nägin ka muud — kõik faktid olid seal oma kohtale asetatud. Õppeedukuse näitaja on õige. Viimane kera rajooni koolide nimekirjas polnud ka arvatavasti viga mõeldis. Ringe on meil tõepoolest päris palju. Ka tõestada, et ringide kaudu juurutad sa teadlikku dissipliini, äratad armastust teaduse vastu. See on nii päris, et igaüks pole suuteline kohe mõistma. Lisaks sellele oli Russak tõepoolest djakk olnud. Ja keda suusa ümber veenda, et tema (see on aga tõepoolest silmapaistev nähtav) on aus inimene, armastab muusikat ja laulu kõige, ning et Kovalivkas, kus selles valdkonnas ühtegi teadjat-inimest pole, on ta lihtsalt asendamatu?

Kaalunud kõik need poolt ja vastu asjaolud, mõistsin ma, et Matsko seekordne lask oli paremini sihitud kui eelmine. Lask võis mind isegi surmavalt tabada. Meenutus rajoonikomitee sekretär seltsimees Vognev. Kuidas vaatab tema sellele asjale? Kas ta ei mõtle kasutades tema toetust olen ma oma tegevuses liialt areneks muutunud? Sest see pole mõni lihtne asi, vaid süstemaatiline valvsuse kaotamises.

«Pole viga, Ivan Markovõtš, me veel võitleme teie eest!» ütlesin ma Russakule siiski reipalt.

Kuid ta nähtavasti kuulis minu hääles ebakindlust ning tehtud vaprust noote. Ning arutas omasoodu.

«Ah, Tarass Demõdovõtš! Mul on halb. Iseenda pärast halb. Surmani ei andesta ma endale seda viga. Te olete ju noor, usaldav, kergesti süttiv inimene. Mina aga olen lastud varblane, kes samuti püünist ei märganud. Ja nüüd mul sellest kõigest? Mind naeruväärustati kogu rajoonis ees ja see on kõik. Kellel selle endise djakiga asja on? Kes on teda näinud ja temast kuulnud? Mis sellest muutub, kui ta jälle oma urgu poeb ning oma mure viituhelidesse valab? Teist on aga kahju, Tarass Demõdovõtš.»

Sammusime aeglaselt keset Kovalivka tänavat.

Pole viga, Ivan Markovõtš, me organiseerime veel jättema koori ja orkestri!» julgustasin teda.

Selle aja jooksul, mis me tuttavad oleme, olen ma teadnud kui oma lihast poega armastama hakanud, Tarass Demõdovõtš. Ning nüüd on valus, et teil minu läbi on murrangused pahandused tekkinud. Annaksin palju, et seda kõike poleks olnud.»

Ivan Markovõtš! Kui mitte teie pärast, siis mõne muu põhjuse pärast oleksid mul kindlasti pahandused tulnud. Kuidas teie, kuidas eelmise kord kirjutati?»

«Kas oli arukas inimene.»

Kuid seal ei süüdistatud teid valvsuse kaotamises. Kõik on hirmus asi...»

Peatusime Russaku õue ees

Kutsuksin teid külla, kuid niisugusel ajal... parem pole vaja. Üldse kardan ma ühte, Tarass Demõdovõtš. Kardan, et te mõtlete, nagu oleksin ma seda kõike meelelega... Ausõna, Tarass Demõdovõtš, muusika... muusika pimestas mind...»

Ma lõi ägedasti käega, et oma pisaraid mitte näidata, pooras järsult ümber ning kadus jalgvärava taha, ilma et oleks isegi hüvasti jätnud.

Seisin tänaval ärevuses ja lööduna. Mida teha? Kus otsida tõe?

Meenus Korni Kõrõlovõtš. Ainult tema võis mulle nõu anda. Tema ise oli mulle soovitanud Russak koolis kaasa tommata. Tähendab ta kindlasti arvab sedasama mis minagi.

Sammusin külanõukogu poole.

Parbijate kooperatiivi kaupluse juures nagin tuigerdavaid mehi. Läksin neist mööda, ilma et oleksin pead löstnud. Korruga peatas mind tuttav hääl:

Tarass Demõdovõtš! Seltsimees direktor! Palun hetkeks!»

Vaatasin tagasi ja nägin Tiit Nazarovõtš Batožtšukki. Ma taarus jalgadel, pintsaku hõlmad ripakil, pudel vaikus ja klaas paremas käes ning vaatas mind oma punaste häguste silmadega.

Unustasin kõik ja lahenesin «Kovalivka Pythagorasele». Batožtšuki kõrval tatsasid kolm või neli tema poolpurjus sõpra. Ühtegi nendest inimestest polnud ma veel Kovalivkas kohanud, kuid nende riietuse ja kaitumise

järgi taipasin, et need on Kovahvka elanikud ning nad tavasti kaupluse alalised küllastajad

«Miks te pole tunnis, Tiit Nazarovõtš?» küsisin karmilt.

Batožtšuk pilgutas vandeseltslashkult silma ning tõus mind laisa käeliigutusega. Pooleldi tühjaks joodud pudelis loksus viin.

«Mis tunnid, Tarass Demõdovõtš! Joogem! Joogem!» kordas ta valjusti üle kogu tanava. «Kohtasin oma kõige paremaid sõpru... Muuseas, seltsimees direktor, sa oled tuttavaks... Need on mu parimad sõbrad — metsavahid. Lähme metssea... rebasejahile. Kas olete kunagi juhtunud hunti taga ajama, Tarass Demõdovõtš? Noh, et... palume...»

«Kui seltsimees direktor on jahimees... siis meie hea meelega...» vastas üks metsavahtidest.

Pöördusin vaikides Batožtšuki poole.

«Tiit Nazarovõtš! Minge koju ja ärge rüvetage õpetaja kõrget kutset!» käskisin karmilt.

Batožtšuk tõmbas pea õlgade vahele ja vaatas seljalt taha, just nagu oma sõpradelt toetust otsides.

«Mis ta jaurab? Kah mul ülemus! Juua meiega... taha, muudkui torgib. Mis tunnid... Täna pidutsen oma sõpradega, tunnid homme...»

«Ei, seltsimees Batožtšuk!» ütlesin ma kindlalt. «Enne te tundi ei lähe. Ma vallandan teid töölt. Kas sarte aru?»

Batožtšuk pilgutas purjus silmi, kehtas õlgu:

«Mis ta jaurab, poisid? Kuula nüüd, kool! Ma olen jahimees! Mõistate, inimesed, ma olen jahimees!» karjus Batožtšuk üle kogu tänava. «Ma olen jahimees!»

Pöörasin talle selja ja seadsin aeglaselt sammud külanõukogu poole.

Mõlemal pool kõrguvad musta seinana sosistavad männid. Pea kohal on lai taevatee. Taevas on kõrge ja külm, tähed kauged ja väikesed. Külm tuul leiab su üles, kuhu sa ka ei keeraks.

Maa on külmanud, tee kunklik, hõre lumikate muudab maapinna sügisese jänese seljaga sarnaseks. Vankrirattad põrisevad ja löövad vastu kivikõva tee

... ja lakti, istujaid raputab, nii et maks tahab sees... keerata

Ma ei enda ees Kornit Kõrõlovõtš Nedokussi laia selga. Tema taga, kusagil kaugel-kaugel kõiguvad laisalt kaks tühjalt hobuse selga. Tundub, nagu oleks keegi kaks tühja kondiga jõehobu vankri ette rakendanud.

Itatuste mürin kajab vaikivas metsas vastu, on kuulda talude reibast puristamist, vanker vajub küljelt küljelt ning näib, et ka taevätähed ei seisa paigal, vaid kõiguvad, kõiguvad nii hirmsasti, et isegi hambad kisub krampi.

Ma läksin Kornit Kõrõlovõtšiga rajoonikeskusesse. Eile, alles jõudsin külanõukogusse sisse astuda, kui Nedokuss, tema et oleks isegi tervitanud, küsis

«Kas sul on ehk linna sõita tarvis?»

Hirmsasti tarvis, Kornit Kõrõlovõtš.»

Alles pärast esimehe küsimust taipasin, et just rajoonikeskusesse on kõigis neis asjus vaja pöörduda.

«Ma kuil,» ütles Nedokuss. «Siis sõidame koos.»

Ma ajas mu vara üles. Peaaegu kesköö ajal. Selles polnud midagi imelikku. Sügispäevad on lühikesed, valgeks lokkub minema kella kaheksa paiku, ja mõne tunni pärast langeb taas hämarus maa peale.

Nedokuss pole nende inimeste killast, kes vaikida armastavad. Pajatas ühest ja teisest. Mul oli kange tahtmine oma südamevalust kõnelda, kuid Kornit Kõrõlovõtš hirmselt meelega valutavaid kohti ei puudutanud. Mind erutas see veelgi rohkem: tähendab südames mõistab teinagi mu käitumise hukka. Ega siis asjata kõnelda, et uleskihutajaid leidub alati, kui aga sinuga midagi halba juhtub, poevad kõik põõsastesse. Sõõ aga ise oma suppi. Noh, mis siis ikka, eks katsume...

Vanker liigub vaevu edasi. Nahtavasti sellepärast, et mul on raske. Kust küll see mägi on siia tekkinud? Niipalju kui mul meeles, oleme alati mööda tasast teed sõitnud, Nedokuss aga on valinud niisuguse tee, mis viib kiiremini taevasse kui rajoonikeskusesse.

«Kas sõidame ikka õiget teed?» küsisin Nedokussilt murehikult.

See ümisesb pilkavalt, tean, et naerab kavalalt.

«Ei pärast võid sa, noormees, päris rahulik olla. Siin olen sadu kordi sõitnud ja ka kápuli roomanud.»

Korni Kõrõlovõtš pöördub kehaga poolest saadik minna poole. Ehkki me pimeduses teineteist ei näe, tean ma Nedokussi harjumust: kui ta midagi jutustab, peab tingimata kuulajale näkku vaatama. Aeg ajalt hõbub ta piitsaga taga utsitades alustab ta ruttamata oma jutustust.

Kodusõja päevil oli Korni Kõrõlovõtš metsade partisaniks olnud. Tal on siin iga teeke ja rajake, ta põõsas ja iga puu tuttav. Algul oli neid sunnitud kaputama ainult paarkümmend hulljulget poissi. Ehkki neil varust jätkus, ei osanud nad midagi peale hakata. Kord sattus aga nende juurde balti meremees Noh, küll haki kasid siis petljuuralastele säru andma, tegid teiste jalgealuse paris tuliseks.

Parast nõukogude võimu kehtestamist oli Nedok Kovalivkas revolutsioonikomitee esimees.

«Ja siis juhtus kord minuga sihuke lugu, noormees, et ma seda teed mitte hobustega, vaid galoppis kand- ja varvas tunni ajaga rajooni keskusesse viirutasin.

Olen igasugustele lugudele nii maia, et võin neid soovimata ühtejärke kuulata.

«Jutustage, Korni Kõrõlovõtš!» palusin.

Ta kõhatas hääle puhtaks, silus käega lopsakaid vurre ja alustas kiirustamata:

«Ei mäleta enam, mis põhjusel sõitsin kord külast siia lähedale metsa ühte tallu. Olin siis, tähendab, talu oma vajakiku aja ära ning pöördusin ohtu eel kulla tagasi. Sõidan ja mõlgutan omaette mõtteid, kuidas inimesi rahulikult tööle panna, kuidas tunda anda, et nõukogude võim pole mitte ainult üheks tunniks, vaid iga veoseks kehtima pandud. Sest inimesed, teadagi, vaatavad veel tagasi, oli ju ka sihuke asi, et ei kuratki neid aru saanud. Tegelikult kehtis nõukogude võim, aga praktikas kord marssis metsast mõn. jõuk konale, kord kõhatas deniikinlaste salk kulasse, siis petljuuralaste või hetmanide oma. Rohkem kui üks kord tuli mul, venn, külast nõnda jalga lasta, et aina pakad valkusid. Nemat aga tulevad, ajavad inimesed kokku, teatavad oma võimu kehtima panemisest, veedavad oo, vahel aga isegi samal ajal korjavad oma kohid kokku ja kaovad, enam naga ei näita. Varahommikul aga olen mina jälle kullas ning nõukogude võim oma kohal. Sus aga umbes vii-

Ma jooksul ei tulnud ühtki võõrast kuradit. Rahulik
Ma hakkas kindlalt ohje enda kätte võtma. Tüdrukud
leidsid juba õhtuti, koerad tukkusid rahulikult õuedes.

Ma arvas seekord külale, aga seal — mihuke kisa ja
Ma nägin nagu peksaks keegi koeri piitsaga. Muutusin valv-

Ma arvas mis see siis on? Kas mõni kurat on enda jälle siia
«Ma ei ole!» Jäin veidi maad enne esimesi maju seisma,
Ma tundsin. Et külas on midagi juhtunud, selles ma enam
Ma ei kahelnud, kogemused näitasid. Kuid mis? Võib-olla et
Ma ei ole meie nõukogude väeosa oli kohale saabunud, võib-
olla ka muud? Ühesõnaga, küla hakkas nagu magnet
Ma tundsin enda poole tõmbama. Pidanuksin metsa tagasi
Ma ei jõudnud, mina aga, nagu saatana juhitud, pöörasin
Ma ei teadnud. Olen kuulnud, kuidas jänes mao haardesse
Ma ei teadnud. Nõnda pugusin ka mina. Kusagil polnud midagi
Ma ei teadnud. Tänaval valitses vaikus. Mõtlesin, et astun esi-
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, milles asi seisab...»

Ma ei teadnud. Hetkeks jäi Nedokuss vait, nähtavasti selleks, et kuu-
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud veel suuremat huvi valla päästa. Siis sõimas su-
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud mitte vihaselt hobuseid selle eest, et need kilp-
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud kumagi aeglusega edasi liiguvad, ning jätkas jälle oma

Ma ei teadnud.

Ma ei teadnud. Noh, saabusin kohale. Ei saanud õieti vankriltki
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui kohe: «Seisa! Käed üles!» Ma ei jõud-
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud veel sihtidagi, relv oli ju mul ikkagi käepärast, kui
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui kurat selja taha hiilis ja püssipäraga niisuguse põ-
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud vastu kukalt virutas, et sädemed hakkasid silme ees
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud tantsima. Lõpuks läks kõik pimedaks.

Ma ei teadnud. Alles papi õuel tulin meelemarkusele. Katsusin kaega
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud — terve, ainult muhk kui õun. Naen: papimaja tre-
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui ilmus ohvitser, sihuke mürakas kui sinu Šuhnovskõi,
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui kaukaasia kuub seljas. Visati mind selle jalge ette.»

Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, mis revolutsioonikomitee esimees, austatud pan,»
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud tundsin tuttavat häält teatavat

Ma ei teadnud. Ma ei teadnud. Pöörasin silmad, see üks meie küla inimene, kulak sin-
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud det. Kogu oma noore ea teenisin tema isa juures, tema
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui aga oli kadett või kurat teab kes. Ühesõnaga imperia-
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui lollikust sõjast tuli ta lipnikuna tagasi, siis aga oli ühes
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui kumbas Petljūra ja haidamakkidega. Teeniski endale
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui isikliku nime. Tundsin ta ara ja mõtlesin omaette: «Noh,
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui end Korn, sinu lauluke on nüüd küll lauldud. Tuleks
Ma ei teadnud. Ma ei teadnud, kui ainult õige surm ja mitte mingisugune habistav.»

Ataman aga andis käsu.

«Siduda kui koer kaariku külge. Homme teele seejarel maha kanda»

Otsekohe seoti mind atamani kaariku tagumise rattakülge, nõnda polnud mu armas emake mind iialgi maha kinud. Ei kätt ega jalga saa liigutada. «Ah,» mõtlen «nü ma sul küll, pan ataman, mahakandmise egi vastu pea. Viskan vankriratta juures tossu välja.»

Nemad aga panid valvuri seisma ja ise läksid pöör juurde jooma. Külas kuulen kisa, karjeid, hüüdeid. Mõned omad, kes karjub, kes kisab, härrased atamanlased, kes jorutavad oma lorilaule

Katsusin valvuriga raakida

«Lase, vennas,» ütlen talle, «venitan vähemalt korra oma kontegi.» Vaikib, koer, ei tee nagu kuulmagi. «Ah haah,» mõtlen, «paraja tühika on nad siia vahiks pannud.» «Isegi tsaari ajal,» ütlen talle, «lasti enne surma suitsu tõmmata.»

«Küll kärvad suitsetamatagi,» vastas see. Ise aga süütas vihaselt maha ja põrutas saapaninaga ribide vahel. «Janda veel sinusuguse rojuga. Ma saadaksin su otsa kohe teise ilma, et ausal ristiinimesel poleks sinuga juttu.»

Mõistsin, et temas kees viha, kõik joovad, tema aga on sunnitud minu kõrval nagu koer keti otsas istuma.

«Ehhee,» ütlesin talle, «pole sul, panike, vedanud midagi. Teised joovad, aga sina neelad ainult sülge.»

«Ära haugu!» raevutses valvur vastu.

Sel ajal, kuulsin, astus vankri juurde Russak. Sumu Ivan Markovõtš »

Nedokuss väkis, sättis kuuehõlma. Tõmbas tubakakoti välja. Mul jäi hing kinni. Mõistsin, et Nedokuss oli oma jutustuses jõudnud kõige olulisemani. Mida siis teha? Russak! Kas tõega midagi kõlvatut?

Nedokuss aga varjas end tuule eest, süütas tikud suitsu põlema ning tõmbas nii sügavasti sisse, et hõlguv suitsuots tema tõrvmusti lopsakaid vurre valgustas.

«Tema, Russak, elas papiga ühe õue peal. Sealsamas kus nüüdki. Ainult papi tares on praegu tarbijate ühikuse kontor, tema elab aga nüi nagu ennegi... Kuulsin, Ivan Markovõtš hakkas valvuriga viinast kõnelema. Ütleb, et vaatab teda ja kahju on inimesest. Kõneles, et

taht joovad ja soovad, vaene valvur aga tatsab kuivalt maha. Mina kuulan seda juttu ja mõtlen: «Ah sind, koera! Mille ei andnud tilkagi vett, ehkki mu suu janust kõrleb, aga atamanlastest on tal kahju.» Russak aga kutsus valvurit pererahva juurde: kõneleb, et vareenikud saavad perenaisel just valmis. «Jäägu need vareenikud teile kinni kinni,» mõtlen mina. Valvur küsib temalt toorelt, vihaselt: «Kes sina oled?» «Mina olen siinne djakk. Kas sa ei näe?» «Ühes aga on juba üsna videvikuks muutunud, mõni üksik täht vilgub taevavõlvil. «Kui oled jumalateener,» ütleb valvur, «siis too mulle pits viina ja suupistet.» Russak jäi hetkeks mõttesse. Siis aga veenvalt: «Paha on vedada. Te minge viivuks. Mis sa siis ei näe?» — «Areteeritukükitab mul kaelas,» vastas valvur kurvalt. «Ega siis saatan teie vangi varasta? Küll isegi koera moodi ratta kõrval edasi.» Kui neid sõnu kuulan, löi viha minus lausa keema. «Noh,» mõtlen, «sa püksukõhuline madu, sinu õnn, et homme on minuga lopp. Muidu oleksin su sisikonna kõik ükshaaval välja tõmmud.» Valvur astus minu juurde, katsus nõore, torkas saapaninaga valusasti jalga ja pomises: «Õienda siin lihasuguse raisaga.» Siis, kuulen, läks djaki juurde. Ühes polnud kedagi. Ainult külast kostis kisa ja koerahaukumist. Paneks plagama, aga... Pingutasin jõudu, ei tulnud midagi välja. Ei suutnud end liigutadaagi.»

Külmajudinad jooksid mul üle selja, kas jutustusest või võimalik, et hommikujahedusest, mis märkamatuks muutis alla oli pugenud.

Naen, et midagi välja ei tule, aga siiski pingutan. Mõistan, et see on ainuke võimalus põgeneda. Kuid ei tunda midagi ära teha. Tagatipuks tilkusid veel pisarad iluist. Täheandab kahju hakkas: oli võimalus jooksu panna, aga jõudu polnud. Ent jersku tundsin, et noor rebenes. Vaatasin tagasi ja nägin, et Ivan Markovõtši kolnepool on kaariku alla kummardunud ning saab noaga noori. Haarasin noa tema käest. «Jookske minema, emake,» ütlesin talle, «aitah teile!» Tema: «Õnne teile, Kornii Kõrõlovõtš.» Ning sulas nagu vari hämarusse. Mina aga lõikasin ühe hetkega kõik nõorid labi, viskasin kõhuli, roomasin piirdetarani, sellest üle põllule ja rullalt kanepisse... Jah, vennas Tarass Demodovõtš, eks kutsu tuult väljal kinni püüda! Nii ma siis hüpates ja

muist toomates ei saanud arugi, kui juba keda taga vajas olin.»

Hingasin kergendatult.

«Varahommikul aga tulin rajoonikeskusest külas terve väesalgaga. Ainult et atamanist polnud enam jälgegi.»

«Sihuke ongi siis see Russak!» ütlesin mina

«Ja mis siis sina mõtlesid? Hea inimene. Näed, ol oma elu eest temale tänu võlgu.»

«Mismoodi ta pärast teie põgenemist enda välja tootis?»

«Rääkis. Valvur olevat õue jooksnud, aga mind polnud enam ollagi. Haaranud peast kinni ja kukkunud hädal dama. «Ataman laseb mu maha.» Sus Ivan Markovõ andis temale nõu: «Sa viska oma püss minema ja lase varvast.» Noh, jooksisin siis minu järel ka valvur minema. Ataman aga haistis, et lugu võtab halva poore ja panigi keskoal külast minema. Dnepri taga peksin siis lõplikult puruks. Niisugune, vennas, oligi see lugu minuga.»

Koos Nedokussi jutustusega voolas mu hinge midagi head, sooja. «Ei,» mõtlesin, «seda inimest ma ära ei anda. Võitlen tema eest. Viin lõpuni. Ega häid inimesi loopida ole.»

Märkamatult oli hall ja jahe hommik maale laskunud

Nii nagu ilma ennustatakse baromeetri järgi, nii tegi minagi Ivan Ivanovõtš Gorobetsi kärtumise põhjal rajooni haridusosakonna meeleolu kindlaks.

Täna võttis ta mu ilma trafaretse muigeta vastu. Tahendab ilma polnud minu kasuks.

«Ah, meie Kovalivka suur reformaator!» venitas ta kaasatundvalt või pilkavalt «Gorobets tunneb mulle südametunniselt kaasa;» mõtlesin omaette.

Tervitasime.

«Tulite õigel ajal, Tarass Demõdovõtš. Nüüd ei tule mul halva teega teile loksuda.»

«Mis? Tahtsite jalle meie tulla?»

«Kuidas siis? Missuguse vembu keegi ka viskab, kõik

peab Gorobetsi kaela. Mine tee selgeks Teie teete sellest igasuguseid tükke, mina aga vahtigu pärast atmanist peast välja, kellel teist õigus ja kes on süüdi? Mis mul seal on?»

«Madagi,» kehtasin õlgu. «Olete kindlasti lugenud, et see selle tõin käskkirja. Ei lasknud Batožtšukki enam

«Batožtšukki?» vaatas ta vilksti minu kui jumalast mahajäetud peale. «Kuidas siis niimoodi?»

Joomise eest. Siin on kõik kirja pandud.»

Gorobets luges kaua minu lühikest käskkirja, ehkki see oli ainult viis või kuus rida. Lõpuks andis mulle pead tagasi ja vangutas pead

«Loo-kesed... Noh, vend Zalužnõi, näen juba, et ei su pea enam terveks jää. Ühest pole veel jagu saanud, aga juba võtsid teise koorma kaela. Vaatan sind — pealt- ja alla inimene mis inimene, sihuke kõhnuke, kuivetanud, aga vaatamata lähemalt — mingi peltsebul istub su sees. Näitab ühtelugu sarvekesi. Noh, vennas, tont mind lool tõukas sind sellesse neetud Kovalivkasse soovimatuks.»

Ta raputas rahulolematult pead. Mina aga muigasid «Mõnes, sest ei suutnud kuidagi mõista: kas Gorobets mõeldab või kõneleb tõsiselt?»

Kas juhataja on siin?» küsisin.

On küll. Aga miks sa nii kiirustad? Arvad, et ta su meeleivaga vastu võtab? Tema, vennas, nii nagu minagi... ei armasta neid pirukaid. Luges artikli labi, sai vihaseks. «Ma olen vist Zalužnõiga kiirustanud. Mõtlen, et ta on tõsine inimene. Tuleb välja aga, et kõige laivalisem piimahabe.» Nii, vennas, ütleski. Ja mis panna pärast, ütle mulle, oli sul seda djakki vaja? Kas sa ei sa vaimuliketa kuidagi toime ei tule?»

Ei tule, Ivan Ivanovõtš. On mul üks papitutar, nüüd ei tule veel djakki tarvis. Et kogudus täielik oleks.»

Gorobets ei taibanud nalja

Noh, kuradile sind kõigi sinu vingerpussidega! Istume siin, vennas, murrame pead... Kuidas sellele asjale rajoonikomitee vaatab?...

Ametiühingu rajoonikomitee? Maletski?»

Gorobets sai tõsiselt vihaseks.

«Mis sa nüüd? Arvad, et siin nalja tehakse? Vogne-

nelesin, olen ma veendunud. Ning selle järgi talitan. K te mind ei usu, võite kohalt maha võtta. Näitaja seit kümmeend kaheksa annab teile selleks õiguse.»

Budjak tegi grimassi, sasis kaua oma lopsakaid mu geid juukseid.

«Küll teed mulle peavalu. Noh, vaata mis... Praeg ei ütle ma sulle midagi. Mul on vaja nõu pidada, koo kõlastada... Asi pole lihtne.»

Nägin, et Budjak kõhkleb. Nahtavasti jagas ta oma südames mu mõtteid, ent kartis midagi, kahtles millegi pärast. Kuid ma ei tahtnud tühjalt koju pöörduda.

«Hüva,» ütlesin ma hooletult. «Ootan päeva või teise Kooskõlastage.»

«Mis sin oodata? Mine tööta.»

«Ei, ei ma ei lähe. Mul on tarvis kindlalt teada: kas joodik õpetaja hakkab koolis edasi töötama või mitte? Kas meie koor hakkab laulma või mitte?»

Helises telefon. Budjak võttis toru vastu tahtmist, tõstis selle kõrva äärde.

«Kuulen.»

Ühe hetkega muutus ta tundmatuseni. Nagu olek mõni vedru Budjaki kõrgemale tõstnud. Ta silmad löid põlema, käed hakkasid nagu palavikus värisema, kõne muutus katkendlikuks.

«Ma kuulen, Leonid Petrovõtš. Jah, jah. Siin, jah siin. Minu juures. Kuulen. Tuleme kohe.»

Nüüd kandus tema ärevus üle ka minule. Kahtlemata oli Vognevõk mu üles otsinud ning kutsus nüüd meid mõlemaid enda poole. Kartsin, ent samas ka tahtsin Leonid Petrovõtšiga kokku saada. Ainult tema võis kõik mu kahtlused hajutada.

Teel porises Budjak rahulolematult.

«Keerate kõik pea peale, mõtlete midagi novaatorlikku välja, pärast aga vastuta teie eest... Kah mul direktoria...»

Leonid Petrovõtši juures vaatas Nedokuss Kulunud duvanil, mis oli ta raskusest peadega porandam vajunud, istus losakil tüse Tšubenko. Moistsin, et rajooni-komitee sekretärile olid kõik meie lood teada.

Leonid Petrovõtš oli oma tavavalises valge kraega koverkotsargis, ent kuidagi teistsugune kui eelmisel korral. Tervitas meid kuivalt ega vaadanud otsa. Markasin

õhmade all hallikaid kotte. Moistsin, et mu lood on teada, sekretär ei kiida mu tegusid heaks.

Leonid Petrovõtš jätkas katkestatud jutuajamist.

Üks fakt erineb teisest faktist, seltsimees Tšubenko. Üks neda teile korduvalt püüdnud pähe taguda...»

Tšubenko pühkis aeglaselt rätikuga paljast pealage ja

«Miks on teil koolis, seltsimees Zalužnõi, nii madal õppeedukus?» küsis sekretär minult kuidagi ärritatult.

Hakkasin seletama. Tegin seda kohmakalt, kogelesin, kartsin, et sekretär ei saa minust aru. Ent isegi mõte, et Vognevõk võib minu ideesid mitte mõista, tegi valu. Mina aga olin meie eelmise kohtumise ajal lubanud...

Loopuolest, Vognevõk ei kuulanudki mind lõpuni. Pöördus Budjaki poole.

Kuidas rajooni haridusosakond selle näitaja peale

«atab?» Budjak tõusis oma pikkadele jalgadele.

«Te istuge!» lausus sekretär.

Budjak kõneles veel suurema kohmetusega kui mina.

«Vastuvaidlematult oleme me, Leonid Petrovõtš, väga mures... oleme inestunud... Kool on kahtlemata maha jaanud, kuid niisugusel määral... Me võtame otsustavad abinõud tarvitusele. Me teeme oma järeldused...»

Vognevõk hüppas oma kohalt üles ja hakkas vetruval sammul kiiresti mööda kabinetti edasi-tagasi käima, nii et tema laiad kalifeepüksid aina välkusid.

«Niisiis...» hakkas ta kuidagi pidulikult kõnelema.

«Meie jaoks on näitaja seitsekümmeend kaheksa samuti fakt. Tšubenkole on see fakt ja haridusosakonnale samuti fakt. Aga mida siis teie tahate, seltsimees Budjak? Et seitsmekümne asemel seisaks üheksakümmeend kaheksa? Siis te oleksite rahul? Et direktor oleks teile loosad prillid ette pannud, nii nagu teda muuseas ka...»

Lahendab Nedokuss on talle juba meie intiimsest jutuajamisest pajatanud. Kuid ma ei saanud Korni Kõrõlovõtši peale pahaseks. Vastupidi, hingasin kergendatult, sest tundsin, et pilved ei kogune mitte minu pea kohale. Vognevõk aga müristas edasi üle kogu kabineti:

«Aga kui inimene näitab teile asjade tegelikku seisust, tõsiselt, riiklikult püstitab küsimuse, võitleb tõelise ja

mitte kõrgendatud õpeedukuse eest, haarate teie kinni ja olete juba valmis organisatsioonilisi järeldusi tegema. Missuguseid järeldusi te siis teha tahate, mees Budjak?»

Vognevõk jäi haridusosakonna juhataja ette seisima muigas. Budjak istus, suur kräsupea longus.

«Tahate töölt maha võtta? Ei tule välja! Meie ei lase!»

«Ma ilma rajoonikomiteega kooskõlastamata... üldiselt, Leonid Petrovõtš, töötan kooskõlastatult!»

«Te kooskõlastage vähem ja tehke rohkem ise, mõistuse järgi. Katsuge ainult fakte analüüsida, need võivad erinevad olla.»

Diivan hakkas kriuksuma. Mürakas Tšubenko tõusis jalule.

«Ma ei luba, seltsimees sekretär. Ma ei mõista... rajoonikomitee büroo liige. Miks te mulle seda nagu lasele nina alla hõõrute...»

«Rahunege, seltsimees Tšubenko. Mis teiega omal on?»

Tšubenko oli näost lillakaspunaseks tõmbunud, ta vahtis käsi värises.

«Ma ei saa niimoodi töötada. Mul pole õigust puudust varjata! Kuipalju te mind ka ei agiteeriks, mina olen niisuguste näitajate suhtes ikka valja astunud ja kaotan sen seda ka edaspidi teha. Miks te mind siis lollide teete? Olen toimetaja. Tean, missugused faktid ajalehes kõlavad, missugused mitte. Mis ajast peale on noorukide ajakirjandus mahajaamust ulistanud?»

«Te arge ühistagegi, selleks ei sunni teid keegi. Kuid tehke endale lõpuks selgeks, mida kirjutada, mida mitte!»

«Ma ei hakka kaitsma neid, kes praaki teevad ning klassivalvsuse kaotavad, olgu need kasvõi kolmekordsed eesrindlased ja kümnekordselt arenevad seltsimehed...»

Vognevõki silmad muutusid kitsaiks ja tinaselt karmideks. Ta surus kuivad huuled kokku ning vaatas Tšubenkot vaikides.

«Kõik?» küsis ta, kui see oli veidi rahunenud.

«Ma seda asja niimoodi ei jäta, tõstan küsimuse bürool üles. See on ajakirjandusevabaduse ahendamine.»

«See on hea, väga hea,» noogutas sekretär veendunult.

«Küll bürool kõneleme. Ka mina olen tähele pannud, et on aeg taolistest asjadest kõnelema hakata.»

Tšubenko lahkus Tšubenko kabinetist, jättes Vognevõki istuma. Istusin justkui nõeltel. Olin alati kuulnud, et «ülemistes kihtides», juhtivate seltsimeeste poolt läheb kõik vaikselt ja libedalt. Ilmnes aga, et mõnemasid «saatuslikud kired».

Vognevõk hakkas kõnelema nõnda, nagu polekski seda üht vahetuhtumit olnud.

Alustades, seltsimees Budjak, et on lausa julm ja mitte arukas süüdistada direktorit, kes püstitab tööstuse õpeedukuse suhtes. Vastupidi, teda on suurel määral tarvis. Missugust abi te vajate, seltsimees Zabolotšov?

Kõigepealt kinnitage mu käskkiri joodikust õpetaja töölt vallandamise kohta...»

Alustasin üksikasjaliselt Batožtšuki käitumisest.

«Mida teie arvate?» vaatas Vognevõk vilksti Budjaki poole.

«Ma mõtlen... Kui ainult rajoonikomitee sanktsioonid...»

«Sanktsiooni teid veel tarvis läheb, seltsimees!» loi sekretär põlema. «Seal on joodik naidanud ja joodik, joodik häbematult õpilaste ja kolhoosnikute ees, aga sanktsiooni vajab?» Kui me niimoodi võitleme, siis joodikud meil varsti kukuvad!»

«Kas te siis tegutsete teie järgi, et joodik magab enda valja, aga lollid...»

«Kuid mõistke, et joodikuga võrreldes on loll vaa-olend, sest loodus on ta seltsena loonud ja ta pole...»

«Milles süüdi, et ta niisugune on. Aga joodik? See on ju palju halvem kui loll. Ta teeb enda vabatahtlikult lolliks. Ja veel teisi samuti. Seda enam aga joodik õpetaja. Kui see rauaga on taolised asjad vaja välja juurida, teile aga on veel mingisugust sanktsiooni tarvis...»

«Ma kirjutan veel täna käskkirjale alla.»

Nedokuss pilgutas mulle rahulolevalt silma. Ta oli kogu aja vaikides istunud, ühtegi sõna lausumata. Kuid ta ei olnud talle väga tänuväärne, sest mõistsin: see jutua-amine toimub ainult sellepärast, et maailmas on niisugusi inimesi nagu Kornij Korólovõtš Nedokuss, et maailmas on tõde olemas.

Lõpuks Vognevõk rahunes. Tema väsinud näol hakkas

lahke naeratus mänglema, ta vaatas mulle sõbrali otsa.

«Kõneldakse, et teie koor saab varsti üle kogu rajooni kuulsaks, seltsimees Zalužnõi?»

«Ei saa, Leonid Petrovõtš.»

«Miks siis?» imestas Vognevõk.

«Koorijuhti pole meil. Leidsime inimese, kuid seda on ajalehes mustatud. Russak keeldub koori juhatamast. Sekretar jäi mõttesse.

«Teenistusvalmis inimene on halvem vaenlasest,» ütles ta iseendale. «Mida siis teha, et ta kooli tagasi pööduks?»

«On ainult üks väljapääs, seltsimees sekretar!»

«Missugune?»

«Määrake Ivan Markovõtš Russak meie kooli lauluõpetajaks.»

51

Ehkki aeg oli veel üsna varajane, olid minu imestusseks õpetajate toas koos peaaegu kõik õpetajad, kes töötasid esimeses vahetuses. Laua taga istus sünge ja unine näoga Šuhnovskõi, Eleonora Stepanivna oli kummardunud klassipäeviku kohale. Ainult Batožtšukid ja Tšepupolnud veel kohale jõudnud.

«Mind tervitati tagasihoidlikult, mulle heideti küsivaid pilke. Nägin, et siin oli mu tagasipöördumist kannatamatult oodatud. Sest tööpoolest, asjad olid tugevasti sõlme läinud, eks katsu neid lahti harutada.

«Tiit Nazarovõtši ma tundi ei lasknud,» ütles Šuhnovskõi kähedalt, silmad põrandale suunatud

«Oli ta purjus? ...»

«Näib, et mitte väga ...»

Enne rajoonikeskusesse sõitu olin ma Šuhnovskõid hoiatanud: kui Batožtšuk ebakainena kooli ilmub, teda klassi mitte lubada. Hea muidugi, et mu taskus oli kaskkiri tema vallandamise kohta. Aga kui mulle rajooni haridusosakonnas oleks ära öeldud?

«Õige,» ütlesin Šuhnovskõile. «Batožtšuk on toot maha võetud.»

Tasane imestus- ja ärevussosin pani nagu tuuleke mi mõnegi õpetaja pea longu laskma. Ehkki Batožtšuk

all jõudis, oli vanamehest siiski kahju. Mul endalgi tundus anda Tiit Nazarovõtši pärast valuliselt kokku, ta oli hea, arukas ja seltsiv inimene. Ent mis parata?

Kinnustamata võtsin taskust kaskkirja ja andsin selle Šuhnovskõile. Otsekohe piirasid õpetajad õppealajuhatajasse, loeti paberit üle üksteise öla.

«Heidekene küll!» pööritas nukralt silmi heasüdamlik Antonina Nõkonivna.

Õpetajate toas tekkis siisugune meeleolu, nagu lebaks õnn koolnu. Õpetajad kahjatsesid Batožtšukki, kuid samal ajal ka kaebasid tema peale

«Ma olen korduvalt öelnud, et see teisiti ei lõpe,» ütles Orjol arukalt. «Niigi on kaua kannatatud ...»

«Olen tüdinud kuulamast,» lülitis järsku otsustavalt sõnadesse Panassõk. «Külas ei kuulegi muud juttu, kui ainult Batožtšuki joomisest.»

Kõik vaatasid imestunult kidura Panassõku poole. Põtr Klõmovõtš lausa põles vihast ega sarnanenud isemadaga.

Lõpuks tulid kõik ühisele järeldusele, et teisiti ei saanudki see olla. Kaskkiri on karm, kuid õiglane.

Mis ta nüüd tegema hakkab?» jäi Põšna küsimus ohku rippuma.

Parast hetkelist vaikust usutles Šuhnovskõi

«Kuidas siis kooriga jääb?»

«... teil tule juhatama hakata, Eleonora Stepanivna,»

«... in vastuseks.

Miks minul?»

«Teil kui lauluõpetajal.»

Mis õpetaja mina siis olen,» hakkas Eleonora Stepanivna kätega vehkima. «Määriti mulle see laulmine laela. On mul teda tarvis!»

Siis võtsin taskust teise kaskkirja välja.

«Teil tuleb liigud teha, Eleonora Stepanivna. Mul olid teie kaebused meeles, tõstsin küsimuse haridusosakonnas üles ning meile määrati lauluõpetaja ...»

Lauluõpetaja?» Šuhnovskõi silmad muutusid prilliklaaside taga lausa ümaraks.

«Jah. Õpetajaks on määratud Ivan Markovõtš Russak.»

See teade oli siisama jahmatav kui granaadiplahvatus. Ainult Eleonora Stepanivna lausus masinlikult

«Õige!»

Šuhnovskõi võttis näpitsprilli ninalt, puhus harjund kombineeritud hingeõhku klaasidele, kuid asetas need lihtsalt pühkimata taas ninale. Heitis abikaasale etteheitva pilgu. Mõistsin, et talle tegid muret kaotatud tunnid, ehk Eleonora Stepanivna oli niigi üle koormatud. Ent Šuhnovskõi oli arukas ja kasvatatud inimene. Ta sai ilmselgelt hetkega esimesest hämmeldusest jagu, huultele ilmus lihtsalt muie ja ta vaatas mulle otsa.

«Noh, Tarass Demõdovõtš, ütlen teile. Hakkan teid kaitsema kartma. Teil on deemonlik jõud. Kartsi, et teid ei tehes seal rajoonis pulbriks, te aga tulite kui väepühk talleliku võiduga tagasi.»

«Mis võit see siis on? Minu arvates on küsimus lihtsalt ja ajalikult otsustatud.»

Ulita hoiustas koolikella.

Läksin oma tuppa ning asusin tunde ette valmistama. Ent ma ei jõudnud veel sõnagi üles kirjutada, kui keegi koputas. See oli Tiit Nazarovõtš Batožtšuk.

Teda polnud ma kuidagi oodata osanud. Tahtmatult erutusin. Millegipärast tundus mulle nüüd, et just minu olen vana õpetaja kogu õnnetuses süüdi.

Batožtšuki kogu välimus tekitas kaastunnet ja kahetsust. Ta oli vaikne, kaine ja kuidagi närbunud oleguga. Meenus, et kainest peast oli Tiit Nazarovõtš tööpoolest markamatu, alati millegipärast murelik ja hea inimene. Võib-olla et ma tööpoolest kiirustasin üleliia. Igaks juhaks valmistusin kuulama etteheiteid ja süüdistusi ning mõtlesin juba ka selle üle, kuidas kannatanu jaoks head sõna leida, teda hädas toetada.

Kuid Batožtšuk ei teinud etteheiteid ega kaevanud.

«Astusin sisse, et teiega hüvasti jätta, Tarass Demõdovõtš,» alustas ta vaikselt ja süüdlaslikult. «Tahtsin vabandada...»

«Istuge, palun.»

Ta istus viltuvajunud taburetile ettevaatlikult, nagu kardaks seda katki teha, ega teadnud, kuhu oma soonelised, kuivetanud käed panna. Vaatas põrandale, julgemata silmi tõsta. Alles nüüd nägin ma tõeliselt, milline raske koorem lasus sellel inimesel. Kuivetanud õlgadel rippus hall kulunud pintsak, mille alt ulatusid välja teravad abaluud, rinnal oli kitsas ja sisse vajunud. Tuhk-hallide hõredate juuste vahelt paistis pealae koolnu-

hall me nähk, korget kumerat otsaesist loikasid sügavad, tühedad kurrud.

Arge arvake, et olen solvunud või teen teile etteheiteid, hoidku jumal... Teadsin, et see niimoodi läheb... Kuulasin ainult, miks sellega venitati. Ootasin seda... Ootasin, nagu lootusetult haige surma ootab: ta on talle ootamas, ta on oodatud, kuid ta paneb ka veidi hirmu tundma...»

Ma kuulasin, kuid ei mõistnud midagi. Kuidagi alatohtlikult mõlkus mõttes, et see arukas ja loomult headandlik inimene polnud mitte juhuslikult muutunud selleks, kes ta praegu on.

Batožtšuk aga kõneles aeglaselt, vaikselt, nagu arutleks ta omaette.

«Nagu kirurg tegite mu ühe skalpelliliigutusega mu isik terveks. Igal juhul nõrgendasite ja vaigistasite kõik mu valud. Olen isegi tänulik selle eest. Nüüd on mu hing rahunenud ja ihu samuti.»

Ta tõstis oma punased, sügavale sisselangenud silmad, vaatas vähe, kuid see muie oli heatahtlik.

Praegu meenutab mu isik, Tarass Demõdovõtš, seda hinge, mis on kehast lahkunud ning lendab kuhugi taevasesse tundmatusse. Lendan minagi... Jah. Tõesti, oleksin juba ammu pidanud midagi ette võtma.»

Batožtšuki sõnad olid siirad, kogu käitumisega meenutas ta inimest, kes tunneb oma nõrkusi. Oli tahtmine teda kuidagi lohutada.

Mul pole teie vastu, Tiit Nazarovõtš, midagi erilist olnud ega olegi. Kuid mõistate... Mul on teist kahju, kuid sealsamas paneb ka imestama, kuidas te selleni jõuda võisite?»

«Kuidas ma selleni jõudsin?» naeratas ta kõveralt.

Väga lihtsalt, austatud Tarass Demõdovõtš. Kui soovite, kuulake.»

Ta istus kindlamalt taburetile.

Alles üsna hiljaaegu, kõigest kaheksa või kümme aastat tagasi olin ma noor ja reibas. Mind hindasid kolleegid ja sõbrad. Mul oli hea perekond. Naine, kaks tüdrukut...»

Hetkeks jäi kõneleja vait. Tal oli kurgus tekkinud kramp, ta püüdis sellest jagu saada, kuid ei suutnud uhekorraga.

Nii. Mul on kaks tüdrukut. Üksa suured juba, kaubakannendas, teine kaheksandas. Abikaasa... Liida naine, veedab kogu aja köögis ning huvitub ainult põlledest ja turuhindadest. Meie armastus hakkas vana haaval nagu kivi tuule käes liivaks muutuma.

Olin õpetajaks ühes koolis. See oli hea kool ja sõbralik kollektiiv. Kõik austasid ja hindasid mind. Olin tööpoolest asendamatu Pythagoras, nagu kõneleb Moosail Amadejovõtš.

Hetkeks jäi Batožtšuk jälle vaikseks. Nähtavasti olid meil mõned leostused ta vallutanud ning mees unustas, et oli juttu pidamist alustanud. Ta istus noruspäi, vaikne ja märkamatult, kuidagi võõras. Ta tööpoolest ei sarnanenud enam selle toimeka, viinast läbiimbunud inimesega, kes ka põlvu kogu küla: «Olen jahimees!»

«Mind kutsuti õhtukooli,» jätkas ta pärast vaikimist. «Naine oli vastu, tundis muret mu tervise pärast, kuid mina läksin meelsasti. Läksin oma õnnetuseks. Mul ei olnud nukker kodu olla ning otsisin mingit väljapääsu. Minu ahastas kodune õhkkond, häiris abikaasa oma argipäevaste juttudega. Omal ajal leidsime temaga ühise keele, võisime õhtuti ja öösi aina sosistada, töötada armastusega. Ent aastatega olid tunded nürinenud. Tema elu oli täis vil oma muresid — kuidas lapsi kasvatada, minu ülikooli ümber pöörata, ta võis nendest asjadest mitmed päeva järjest kõnelda. Armastusest polnud enam juttugi. See solvas mind, kutsus algul kahtlusi esile, mõtlesin isegi, et ta mind enam ei armasta. Lõpuks veendusin, et tema jaoks pole armastust enam olemas, sest see on talle saanud mis sool toosis või leib riivil. Kaotasin kindla jalgealus. Mul oli kodu kitsas ja lämmatav. Otsisin väljapääsu...»

Batožtšuk hingas raskelt, tõstis põlvedel oma kuivanud intelligendikäed ümber

«Pärast seda kui hakkasin õhtukoolis töötama, olid kõik mu õhtud kinni. Tulin koju hilja, naine ootas mind alati õhtusoõgiga, kuid kõnelda temaga kartulihindades või tüdrukute jaoks põlledes õmblemisest polnud tahmist. Teesklesin, et olen surmani väsinud, heitsin maagama. Kuid uni ei tulnud. Mõtlesin Liidale.

Kohtasin teda õhtukoolis. Kes ta oli või kust tulnud, seda ma ei teadnud. Ega tahtnudki teada. Maletan ainult, et ta punastas mu esimesest pilgust. Mõistsin, et

... ta polnud tõelist armastust tunda saanud. Kas ta oli oma naisega üheskoos, olime lapsest peale teineteisega harjunud, jaime uskuma, et armastame teineteist. Ilmnes aga, et armastus on midagi muud... Liida oli nagu noor, meeldiv. Ta polnud just väga ilus, kuid temast ilusamat terves maailmas minu jaoks polnud.

Batožtšuk kõneles Liidia Grõgorivnast nii, et oli selge: naine oli tema jaoks ka praegu see Liidia, keda ta kunagi õhtukoolis oli kohanud. Ta vangutas vaevu oma pead, vaatas põlevate silmadega poolmurtud laugude alt kuhugi läbitungimatusse piirkonda.

Minu õnnetuseks ei jäänud ka tema minu vastu üksikuteks. Ta nagu oleks otsekohe mu hinge mõistnud ja avanud. Lisaks sellele ilmnes, et elame ühes tänavas. Algul puutusid me teed juhuslikult kokku, pärast aga olin nagu pimedusega löödud, ootasin teda, kuni tunnid lõpevad, et siis koju saata. Ta kord naeris, kord naljatas, siis jäi järsku vaikseks ega kõnelnud tükk aega. Mõnikord silmitses mind uurivalt või siis pööras silmad hõltsakult kõrvale. Ükskord, kui jõudsime tema maja juurde, ei jäänud ta ukse alla seisma, vaid läks edasi, kuhu, kus ööpimedus meid võõraste pilkude eest varjas. Tuletasin talle mingisugust teoreemi, sest muid teemasid polnud me oma kõnelustes senini käsitlenud, tema aga aina ohkas millegipärast sügavasti. Pärast puhkes kortuga nutma, kattis näo kätega. Jäin ärevuses seisma, hakkasin pärima, miks ta nutab. Mõtlesin, et keegi on tüdrukut solvanud. Teadsin, et ta elab mingi kauge sugulase juures, et omakseid tal pole. Ega siis halbadel inimestel pole raske orvule luga teha.

Mis teiega on, Liida?» küsisin.

Ta hakkas veel ägedamalt nutma, siis aga langes minu õnnetuseks mu rinnale, haaras kätega õlgadest kinni.

Ärge küsige, ärge pärige... » värises ta nutust.

Unustasin kõik. Tundsin, et see neiu on mulle maailma kõige lähedasem, kõige kallim inimene. Ma ei luba kellelgi tema vastu halb olla.

Ütle mulle ometi, Liida?!» hüüdsin ma ehmunud.

Ta jäi veidi vaiksemaks, pühkis pisarad.

Miks ma teid ometi kohtasin?» küsis ta läbi pisarate.

«Oleksin võinud õppida, elada... Nuud aga huppo või sillalt vette.»

«Millest sa, lapsuke, kõneled?»

«Ma armastan teid. Ma ei tohi teid enam näha... ei tule enam kooli... Ma lähen hulluks.»

Kui minuga oleks taevane inglahaäl kõnelema hakanud, siis, ehkki olen ateist, oleksin seda ennemini uskunud kui Liida oma. Seisin tummana, rabatud tema teadmatusest. Tema aga luksus raskelt, surunud end oma meeleolude moodi vastu minu rinda.

«Miks olen ma nii õnnetu?» kordas ta ühtelugu.

Unustasin kõik. Kauge ja mulle täiesti üksik naine, isegi oma sinisilmsed tüdrukud. Tõmbasin enda vastu, suudlesin ta märgi silmi, nii nagu ma juba olin teinud seda nooruses teha osanud, vandusin talle armastust, truudust ainult temale, minu jumaldatud Liidale...

«Ma tean, et teil on naine,» tuli ta järsku mõistusega. «Kuid mis saan mina parata, mis saan parata?»

«Peale sinu pole mul kedagi.» Ning kahjuks tundis mulle tookord, et see tõepoolest niimoodi on.

Kuulasin Batožtšukki tähelepanelikult ega uskunud oma kõrvu. Kõik see, mida ta mulle meeleliigutusega ülestunnistuse hetkel kõneldes, vapustas mind hingepõhjani. See oli nii vähe sarnane tollega, mida Liidia (Georgivna) oli kõnelnud. Tema sõnadest võis järeldada, et kuigi Tiit Nazarovõtš polnud eriti halb inimene, siis ikkagi, kui mitte just kurjategija, siis kaabakas. Batožtšadi ülestunnistus asetaski ammu möödunud sündmused hoopis teise valgusesse.

«Mõne päeva pärast lahkusime salaja oma vaikselt linnakesest. Ta ei lausunud sõnagi oma tädile, mina ei jätnud isegi oma tüdrukutega huvasti. Kirjutasin ainult naisele, et ta mind ei otsiks, ei ootaks, et korraldaks oma elu nii, nagu talle see meeldib. Peatusime Harkovis. Leidsin endale kiiresti töö, sest kõrgema haridusega mees tema jaoks on igal pool hinnas. Liida hakkas õppima instituudis. Valmistasin ta selleks kiiresti ette. Tõsi, ta on väga andekas naine. Tegin kõik, et ta hariduse saaks Noh...»

Batožtšuk naeratas kibedalt ja lõi käega.

Ma ei katkestanud teda ei küsimuste ega märkustega.

mulle ainult tähelepanelikult ja temale oli sellest üldiselt küllalt. Ta jätkas taas oma jutustust.

«Kahel aastal elasime päris ilusasti. Olin armastunud, tema aga lausa jumaldas mind. Ent siis ühel päeval tungis must kass meie vahelt läbi jooksnud. Ta hakkas hõõrudes rohkem kõnelema tähelepanust, mida kursused ja üldse noored mehed talle osutavad. Püüdsin sellest üle olla, kuid keegi nagu oleks kraapinud mu silma pikade küünistega. Kaotasin rahu. Hakkasin oma tundeid tütreid unes nägema. Igal öösel jooksid nad minu juurde kas tänaval või isegi tunnis, tihti pintsakuhölmadest või püksisäärtest ning hüüdsid: «Tule, tule meiega.»»

Batožtšuk vaikis, vahtis mõttes ühte punkti. Mingi hetke jooksul oli ilmselt tema mõttekäiku seganud.

Naen neid tänaseni unes! Ja ikka ühtemoodi. Praegu on nad juba suured, vanem on kuueteistkümnene, kuid ma naen neid ikka sellistena, nagu maha jätsin.»

Pärast vaikust ta nagu ajas käeliigutusega ettekujutuse minema ning jätkas jutustust:

«Kord läksin instituuti, ilma et oleksin sealjuures midagi mõelnud. Tahtsin lihtsalt Liidat kohata, et üheskoos koju minna. Istusin pingile sirelipõõsa all ja ootasin. Ning korraga — ma ei tahtnud uskuda oma silmi: Liida tuleb kellegi noormehega, vaatab talle otsa, sealjuures vaatab niimoodi, nagu seda oskab ainult tema, vaatab põnda, nagu tookord minule nii traagilisel õhtul. Ma ei läinud nende juurde, ei lausunud isegi kodus midagi. Veel enam, ta ise ütles mulle, et keegi noormees oli ta koju saatnud ja armastust avaldanud. Naeris süütuks selle üle ja tahtis, et minagi naeraksin. Kuid mul polnud selleks tuju. «Nähtavasti meeldivad sulle niimugused armuavaldused?» küsisin külmalt. «Aga mis naisele need ei meeldi?» kehtas ta õlgu. Sellest ajast see algaski. Kord nägin korteri aknast, kuidas teda majani saadeti, mõnikord kohtasin neid juhuslikult tänaval, kui nad olid haaratud jutuajamisest ja iseendist. Kord nägin neid isegi teatris. Asi läks selleni, et ma läksin iga tema sammu jälgima. Lõpuks mu kannatus katkes, ladusin kõik välja. Ta hakkas naerma, huppas kudrutava kassikesena mu põlvedele «Tolake, tolake!» sosistas mulle kõrva. Tahtsin uskuda, et see nii-»

moodi on, kuid polnud jõudu. Sellest ajast alga
see.»

Batožtšuk vaatas mulle haledalt otsa, lõi endale ilma
sõrmeliigutusega vastu kõrisõlme. Nähtavasti me
talle joomine ise enam kui sellest kõnelemine.

«Jark-järgult kaotasin rahu, usu temasse, iseen
tundsin ennast «sarvekandjana» ja kõige õnnetuma
mesena maailmas. Ma vihkasin teda, kuid ühtlasi
armastasin. Armastasin pooraselt, endaunustades
loobudes kõigest maailmas. Ta oli mu nii läbi immu
nud nagu vesi käsna, oleksin tahtnud tema võrkude
välja rabelda, ent mul polnud jõudu. Palusin teda: «Pa
pata mind minema, aja ära kui viimast joodikut, ja
vana kurti koera» Ta ainult naeris. Tegi nalja
ma veel suurema tola leian?» Palusin, et ta oma kait
mist muudaks, et ei määriks mu head nime. «Mis sin
nimi siia puutub?» naeris vastu. «On sul siis vähe ge
lest, mis käes on?» Lõpuks lõpetas ta instituudi. Mul
võimalus panna ta Harkov's toole. Ta hakkas aga
tegema. Vastupidi, sõitsin temaga koguni Kovalivkas
Valisin välja niisuguse kauge ja vaikse koha, lootes,
siin ehk leian rahu. Ei midagi sellist...»

«Kuid Liidia Grōgorivna käitub siin täiesti korra
kult,» ei kannatanud ma lõpuks enam välja

Batožtšuk vaatas mulle valvsalt otsa nagu midagi ka
ludes. Siis noogutas nõusolevalt pead.

«Jah. Ta on tagasihoidlik ning oskab end ülal pidada.
Ent vaidlematult minul kui tema mehel on kõik par
mini näha kui kõrvaltvaatajal. Ehkki, tõepoolest, ma
suudista teda niivõrd käitumise, kuivõrd selle eest, mida
ta korda saata võib. Teate, seda juhtub vahel.»

Batožtšuk tõusis toolilt. Kartsin, et oma rasket õma
tust kandes ei suuda ta püsti jaada. Ta isegi kõikus kui
dagi joobnult.

«Ma ei ole teie peale pahane, Tarass Demōdovõtš,» üt
les ta. «Vastupidi, tunnen, et saan jälle inimeseks. Igat
juhul, saan elulõpu oma tüdrukutele pühendada... noli
ja ka abikaasale, kui ta mulle näkku ei sülitä. Tunnen,
nagu oleksin uuesti maailma sündinud.»

Ta vaatas mulle süüdlase pilgul otsa, naeratas vahe
ilmselt kaheldes, kas kõnelda või mitte

«Vaadake, et ka teid... Olete noor inimene, üsna...

...inimesed on kõva haardega... On üks sihuke taim:
tõub timber, kasvab sisse, võib isegi kõige võimsama
...kuivatada.»

...laipasin, mille eest Tiit Nazarovõtš mind hoia-
...astasin juustejuurteni. «Kas ta tõesti oli oma
...naise pärast minule armukade?»

Arge muretsege, Tiit Nazarovõtš. Ma olen vastu-
...põlv»

«Naen. Kuid maailmas juhtub mõndagi. Andestage mu
lahenatust ja siirust... Teate, kõigele vaatamata jääb
...teie vastu soe tunne... ja isegi, te ehk seda ei
...ka tänutunne.»

...hiljem sõitis ta Kovalivkast ära ja kadus nagu
...votte. Pärast pole teda keegi enam näinud ega te-
...ühki sõna kuulnud. Kiiresti ununes ta nii õpilas-
...kui õpetajatel ja arvatavasti esimesena unustas Tiit
Nazarovõtši tema kuumalt armastatud Liidia Grōgo-
...nna

52

Inimesed nagu lilledki ei avane kohe. Ning avanevad
...omamoodi.

Vaadad vahel suurt mahlakat punga ning arvad, et
...llest areneb suur ja lopsakas roosiõis. Lähed varahom-
...mikul välja — vaatad, on teine seest pooltühi, ääred
...narmendamas. Vahel on aga nii, et väikesele kõvale pun-
...ele ei pööragi nagu suurt tähelepanu, sellest aga puh-
...eb niisugune õis, et aina imestat!

Nii avanesid minu ees ka Kovalivka inimesed. Mida
paremini ma neid tundma õppisin, seda rohkem imesta-
...di

Kas või näiteks Margarōta Vassōlivna Kužel. Jälgisin
toda üsna kaua: ei see ega teine. Korralik, teadlik, kuid
kult, ilma selle jumaliku sädemeta, mis peab tõelisel
õpetajal olema. Õpetada võib ta pikka aega, pensioni
välja teenida, kuid... vaevalt, et aasta pärast tema koo-
...ist lahkumist keegi teda enam mäletab.

Mõistatasin omaette: kõik tuleneb sellest, et tahtekin-
del ja range ämm on noore õpetajanna niimoodi rak-
kesse pannud. Kõnelesin temaga sellest Margarōta Vas-
sōlivna lõi silmad maha ja vastas, et kodune töö teda

ei segavat. Vastupidi, ta olevat sellega lapsest suuresti harjunud. Oma õpetajaametisse aga suhtus sama karmulikult kui varemgi Kavatsesin juba temale lüüa.

Kuid pärast oktoobripühi oleks nagu keegi õpetaja ümber vahetanud. Ta muutus tundmatuseks. Kooli tõi hästi varakult, lõbus, jutukas, kahvatutele tõmmud põskedele oli ilmunud kerge puna, silmis ei kustunud sädelus, mis andis tunnistust, et naisele oli hakanud tõeline õnn õitsema. Vahetevahel peatas ta oma pilgu kooli ühel külaliskõrvalt. Sellest pilgust lugesin ma välja nii õrnut, austavat kui ka midagi mõistmatut, salapärast. Järk-järgult hakkasin seda pilku kartma. «Kas ta tõesti on minusse armunud?» mõtlesin hirmuga. «Seda muret mul ei ole vaja».

Ka Kazehi klassis hakkasid asjad hoopis teisiti minema. Ta nagu ei õpetanud lapsi, vaid lihtsalt mänginud nendega. Oli alati rahulik, kunagi enam polnud teda klassist ärritatud häält kuulda. Vahetunnis käisid lapsed karjana õpetajanna järel. Peaaegu iga päev korraldas ta oma klassiga kas jalutuskäigu metsa, luges mõnda huvitavat raamatut või õpetas uut laulu.

Esmakordselt saadi siis teada, missugune hääl oli Margarõta Vassõlivnal. Tugev, mehelikult võimas, kuid ka mahe ja meeldiv. Oli tunne, et teda võiks alati kuulata. Ning tööpoolest, kui ta pioneeritoas oma õpilastega laulda alustas, jäid ukse juures kõik vaikseks ja kuulasid, kui ta liigutada.

«Meie Margarõta Vassõlivna oleks nagu uuesti sündinud,» ütles kunagi Mõhhail Amadejovõtš. «Egas asjata öelda, et vaga vesi, sügav põhi.»

Nüüd polnud enam niisugust õhtut, mil õpetajad polnud kogunenud õpetajate tuppa. Neid justkui tõmbas magnetiga «peeruvalgele». Isegi Fedir Danõlovõtš ja Hanna Ivanivna ei suutnud oma tubadesse istuma jääda.

Õhtuti töötasid õpilasingid. Kõige tihedamini kaisid koos koor ja orkester. Kuid ringiõppusi ei venitatud, sest õpilasi ei tohtinud üle koormata.

Kui lapsed koju läksid, algas kooli seinte vahel tempele. Kohale jäid ainult õpetajad. Istuti õpetajate toas, igauks oma pilliga. Ivan Markovõtš võttis oma viuli.

... ja alustasid kõik. Kõvahiika metsa poole võeti ja alustasid ja soojad Doonau lained, vahutas ja pulbitses ka Amuur, sahis ja laulis Straussi Vuni mets, südametunnis kripeldas Tšaikovski meloodia, nutsid ja kaeblesid polovetside vangid... Mõttlikult, langetatud päi kuulavad mängijad omaenda muusikat, istus vaikides, justkui kosilast oodates Hanna Ivanivna, ei leidnud endale talle paika Fedir Danõlovõtš. Nüüd mängisid meil kõik nende. Isegi Šuhnovskõi rebis hasartselt kitarri.

Russak aga otsis kogu aeg ikka uusi ja uusi noote. Iga päev või üle päeva ilmus uus meloodia. Järgmistel päevadel alustasime ikka sellest loost oma kontserte, mis olid isenda jaoks määratud.

Mind ei erutanud ükski pala sedavõrd kui Ogiński polonees.

Minnes, et see polonees oli ka Ivan Markovõtši lemmikpalaks, sest sel päeval, mil ta noodid kooli tõi, oli ta tõesti endast ära.

«Tarass Demõdovõtš! Mul on täna õnnelik päev,» ütles ta. «Tuhnisin vanades nootides ja korraga — minu suurepärase leid! Noh, vaadake, mis ma kätte sain!»

Kuulsin selle helilooja nime siis esmakordselt. Uskusin, et see polonees on suurepärase asi, kuid et ta just selline on?! Isegi ette kujutada poleks seda osanud.

Russaku viiul oli nüüd minu korteris. Me läksime temaga otsekohe minu tuppa, võtsime viiulid. Ta mängis poloneesi algusest lõpuni. Ma aga seisin, julgemata poogimise keeltele tõsta. Tundus, et see muusika on alati, juba ammust ajast minu südames elanud, isegi imelik oli, et ma seda varem ei teadnud. Õrnad helid panid südame valutama, tahtmatult kippusid pisarad silmi. Kui aga meloodia kulminatsiooni saavutas, tundus, nagu oleks keegi mu käest kinni haaranud ja ütelnud: «Läki!» Ning ma läksin, lendasin nende kordumatult kaunite kutsuvate helide järel, oodates värinaga, millal nad mu õnduse tippu viivad, selleni, mida pole veel seni avastatud, kuid on nüüd oodatud.

Esimesel hetkel ma ei taibanudki, miks see muusika nõnda mu südant täitis. Mõistsin seda alles hiljem.

Ogiński poloneesi ei suutnud me kohe selgeks õp-

pida. Pikka aega ei tulnud meie kitarrid sellega to. Ei suutnud minagi seda kohe Russaku viiuli järele m. gida. Kuid jõudis siiski kätte aeg, kui me Ivan Ma vōtši käskluse peale lõime üksmeelselt sõrmed keeltele ning hakkasime energiliselt mängima seda loodiast, hõljudes koos temaga kuhugi kaunisse ilma.

Tundsin valuliselt magusaid sudametukseid, ei m ganud, kui soojad pisarad hakkasid põski mööda v rema. Minu jaoks polnud maailmas muud kui v Ogiński võluhelid, ma ei näinud midagi, peale... Jar...

Ta istus, pea pooleldi longus, mõttes, hingestades. Tema siledale, ümarale, marmorpuhtale laubale oli t kinud valuline kurd, kulmud olid karmilt kokku v tud, vaevumärgatavalt värelevad ripsmed olid motta kud silmad poolenisti kinni katnud. Peale tema kujut ei eksisteerinud minu jaoks midagi maailmas. Unustas et elan. Tundus, et olen muutunud kehatuks, sulanud tuulega ühte, lendan kergete helide tiibadel. Püüd kätte saada seda kujutust, suruda oma huuled t vastu, kuid mul polnud jõudu temale läheneda.

Ja kui polonees saavutas oma kõrguse, kui helid hakkasid veenma selles, et õnn tuleb, et päike naeratab, al les siis mõistsin, miks see muusika mind niimoodi r nab, miks teeb nii palju valu. Mina ju ei saavuta õnn õnne. Saatus on mulle ette määranud igavese kannatu. Sest ialgi ei saa ma nimetada omaks teda, kellele on av tud kogu mu süda, teda, kes on alatiseks sinna asunud.

Veel hetk ning oleksin kogu ümbruse unustanud, ta tarlapse ette langenud ning karjunud kogu maailma oma armastusest, oma kannatusest ja valust. Ent tulin siiski õigel ajal mõistusele. Rebisin oma poogna viiuli keeltelt lahti, olin ühe hüppega õpetajate toast läinud jooksin oma tuppa, sulgesin kiiresti ukse, kukkusin koo viiuliga voodisse, surusin külma pilli vastu rinda min okkalised kuivad pisarad valgusid silmist.

Seina taga vaibusid Ogiński nõiduslikud helid. Oli kuulda samme, keegi koputas kergelt mu uksele. Su vaikus... Nii jäingi ma lahti riietamata magama.

Kuid see ei seganud mind, järgmisel päeval jälle or kestris kaasa loomast. Minu eilset vempu ei meenutanud keegi ja ka mina teesklesin, et midagi polnud juhtunud

minu annult mitte vaadata sinnapoole, kus Jarōna too Sel päeval Ivan Markovōtš oleks nagu Ogiński meenunud ning hakkas õpetama mingit lõbusat, mäng- tsat viisi, kas kasatšokki või midagi taolist.

Monikord tuli Margarōta Vassōlivna koos oma mehega, meenunni aga tuli see talle järele, pärast seda kui oli olnud kolhoosnikutele töökäsud kätte või juhatuses ootaleku läbi viinud. Anton Fedossovōtš Kužel mängis meenud asi mandoliini. Ta vaimustus kiiresti orkest- tust ja hakkas üha tihedamini ilmuma kooli koos abi- taga. Margarōta lõi õitsele.

Kord leidsin ta üksinda õpetajate toast eest. Õpeta- test polnud veel kedagi kohal, temal aga oli juba terve loomuk õpilaste vihikuid labi vaadatud. Mind nähes pu- tust ja hakkas millegipärast vihikuid ühest ko- tust tõstma.

Otsustasin, et on paras juhus temaga avameelselt kõ- rre võtisin ja küsisin:

«Mis on juhtunud, Margarōta Vassōlivna? Miks nii...»

«Toimetused, toimetused, Tarass Demōdovōtš,» vas- tustas ta lühidalt ning vaatas suurte heade silmadega mulle otse otsa.

Nüüd veendusin ma tõeliselt, et Kuželil polegi nii palju ja kohmakas naine, nagu ta algul paistis. Tal olid üm- üm ilusad sädelevad silmad, avameelne ja sõbralik

Andsin alla sellele pilgule. Otsustasin, et parem on otse mitte alustada, ning pöördusin vaikides ukse poole. «Tarass Demōdovōtš!»

Mu süda võpatas. Kas ta tõesti ütleb mulle seda, mida ma kuulda kartsin? Jäin seisma, nagu oleksin hüpnoti- seeritud. Ta astus mulle üsna lähedale, võttis kuidagi natuke liigutusega mul käest kinni ning surus seda mehelikult tugevasti, otse valusalt.

Olen teile nii tanulik,» sosistas ta vaikselt.

Lossin imestuses silmad. Ei, mitte armastus ei peegel- dunud tema õhetama lõõnud näolt. Sellelt peegeldus eri- line austus, tänu ja armastus, mida tuntakse kõige lähe- daste inimeste, omaste vastu.

«Te olete mu elu korda seadnud ja minust maailma kõige õnnelikuma naise teinud.»

«Ma ei mõista midagi.»

«Pärast teie jutuaajamist Antoniga on ta hoopis seks inimeseks muutunud. Ta on nagu ümber sündinud. Önn on tulnud meie perekonda.»

Alles nüüd taipasin, mis oli juhtunud. Kuidas ma sellele varem polnud mõelnud!

Kui me Oktoobri aastapaeva puhitsesime, vestlesime ma tookord laua taga pikalt Kuželiga

Kolhoosi esimeest olin ma juba veidi tundma õppinud. Korni Kõrõlovõtš Nedokuss oli temast palju kõnelenud iseloomustanud teda kui arukat ja andekat inimest, kes on aga parasjagu enesearmastust ja pole puudust põikpäisusest. Kužel armastas ennast näidata, kiidelda, ega kannatanud mingisugust kriitikat. Mida rohkem temaga kokku puutusin, seda enam veendusin Nedokussi sõnade õigsuses.

Tol õhtul sattusime istuma kõrvuti. Vestlesime temaga sel ajal, kui teised õpetajad tantsisid. Margarõta Vassõlivna oli endale Hanna Ivanivna kõrvale koha leidnud ja nad kõnelesid millestki vaikselt, kiirustamata vanainimeselikult.

«Kuidas mu naine on?» küsis Kužel. «Maha ei jää?

Mulle ei meeldi valetada. Samal ajal aga polnud tal mist ka halba oma õpetajanna kohta kõnelda. Otsustasin öelda seda, mida mõtlesin.

«Mis ikka,» sõnasin, «Margarõta Vassõlivna on hea pedagoog. Teadlik ja aus inimene, armastab oma tööd. Kuid...»

«Mis «kuid»?» muutus Anton Fedossovõtš valvsaks.

«Tal on raske töötada. Ta ei tee seda täie jõuga.»

«Miks siis?»

«Aga lihtsalt selleparast, et on koduste töödega ülekoormatud.»

Kužel hakkas mõistmatult silmi pingutama. Imestunud ja isegi vaenulikult vaatas ta mulle otsa.

«Kuis nii, ülekoormatud?»

Jutustasin talle oma külaskaigust nende poole, mulle, sest, mis oli jätnud tutvus tema emaga, sigade söötmisest, ämma juhtivast positsioonist nende perekonnas.

Kužel jõi ühe sõõmuga viinapitsi tühjaks.

«Kurat võtaks! Ja see kõik sünnib minu seljataga. Tema, ruunalake, aga vaikib.»

«Nüüd naete, kui austusväärne ja hea naine teil on.»

Kahetsesin siis, et olin Kuželiga nii avameelselt kõnelnud. Ka temas oli palju emalt päritud võimuahnust ning kartsin, et ta selle naise peale välja valab. Nüüd aga ilmus, et jutuaajamine oli kasuks tulnud.

«Anton on koduse seafarmi likvideerinud,» jutustas Margarõta Vassõlivna naerdes. «Jättis vaid ühe sea ja jõe. Ka ämma õigusi on veidi piiranud.»

«Ja see kuulas sõna?»

«No-oh! Tõstis häält. Aga Anton hüüdis mulle: «Pane pool kokku!» Ämm rägi, et oleme valmis kodunt lahku saama, hakkas paluma, lausa siidiseks muutus. Ohtu, Tarass Demõdovõtš, ega meie ema ole sugugi halb inimene. Palun, tulge meile külla. Nii et, olge lahked.»

«Kui ta Vassõlivna kõneles, mina aga kuulasin teda,» ütlesin omaette ja mõtlesin: «Missugune võim peitub selles. See võib inimeste hinge pahupidi pöörata, heale teele suunata. Miks me oma hinges ei leia te jaoks alati head sõna, misugused sõnu, mis suutameid suhtaksid, muudaksid karmid inimkondadeks, halvad headeks? Miks?»

Ootamatult avanes ka Krõvohatskite loomus.

Katerina Dmõtrivnat ma austasin. Ta oli püüdlik ja hea õpetajanna. Paistis, et tal muid huve polnud, ainult oma klass. Fedir Andrijovõtš mulle ei meeldinud. Ta oli kogu aeg mõttes, hapu nägu ees, ning ehkki ta enamasti vaikis, oli näha, et ta pole ühegi asjaga rahul. Nii nagu nainegi, osutas ta palju tahelepanu oma klassile, hakkas meelsasti juhatama kehakultuuriringi, mängis meelsasti orkestris. Ent ikkagi ei suutnud ma endas jagu saada teatud valvsusest ja antipaatiast selle õpetaja vastu. Minu ettekujutuses sarnanes ta Tobilevõtši Kalitkaga. Tõsi, Kalitkat ma vihkasin, kuid ühtlasi ka mõistsin, sellel oli jalge all kõva maa ja kui ta ka ahnuse raha kokku, siis oli tal selleks oma põhjus.

Vaatasin kahetsusega Katerõna Dmõtrivna kuivetanud olgu ning raev võttis mu üle võimust, kui pilk peatus

Krõvohatski enda lohkuvaipunud põskedel ja laulimisel vahesest soomisest vesiselt laukivatel silmadel.

Päev või kaks pärast seda, kui olin toonud kaski Ivan Markovõtši määramisest lauluõpetajaks, astus Fedir Andrijovõtš minu juurde. Silmad maha löödud, ütles ta, kas ehk oleks võimalik taotleda talle tasu spetsiaalse ringi juhatamise eest. See küsimus viis mu rööpast val

«Milleks teile see tasu?» küsisin kuivalt.

«Aga kuidas siis? Ivan Markovõtšile makstakse koorijuhatamise eest?»

Seletasin, et koorijuhtimise eest Russakule ei maksta, maksma ei hakka, vaid ta saab tasu ainult laulutunnetest nagu Krõvohatski ise kehakultuuri tundide eest.

Fedir Andrijovõtš ohkas. Ma huvitusin.

«Kas see tasu on teile nii väga vajalik? Või te ehk arvate, et kogu isetegevuse eest tuleks maksta?»

Ta nähtavasti ei taibanud minu mürgist tooni.

«Raha on mulle hädasti vaja, Tarass Demõdovõtš,» ütles ta vastuseks.

Ma ei suutnud end vaos hoida. Ütlesin, mida mõtlen temast mina ise ja mida kõnelesid Krõvohatskist teised inimesed.

«Võiksite oma mootorrattaga veidi oodata, Fedir Andrijovõtš, arge tehke endale inimeste ees habi. Peate vaadake ennast ja Katerõna Dmõtrivnat! Ta paistab teile nii lausa labi.»

Krõvohatski punastas, kuid vaikis. Võib olla sai ta selle talle selgeks, mida ta oli oma ihnsusega esile kutsunud.

«Kui teil endast kahju pole, siis säästke vähemalt naist,» andsin ma nõu.

«See pole teie asi!» ei hüüdnud, vaid lausa vihmata Krõvohatski mulle vastuseks ja oli paari hüppega õpetajate toast väljas. Uks paukus ja avanessis siis pärast.

Järgmisel päeval palus Katerõna Dmõtrivna, et näita ta tahelepanelikult ära kuulaksin. Ootasin, et ta hakkab mind mehe parast ründama: kõik teadsid, et Krõvohatskid saavad omavahel väga hästi läbi ning et Katerõna Dmõtrivna ei hakka üheski asjas mehele vastu.

«Mul on teada teie jutuaajamine Fedir Andrijovõtšiga,» ütles ta, kuid tema haäles ei kuulnud ma ei kaebust ega rahulolematust, ennemini oli selles tunda mure ja alitumise noote.

«Jah, et see niimoodi läks,» ütlesin. Tundsin end ebamugavalt pärast seda kõnelust. Ega diinimet andnud mulle õigust segada ennast õpetajate eraelu. Ja kui mul oligi mingi moraalne õigus öelda õpetajatele nõu oma käitumist muuta, siis kahtlema tulin seda teha arukalt ja väga taktiliselt.

Katerõna Dmõtrivna ei pööranud mu sõnadele tähelepanu.

Kogu öö maganud, Tarass Demõdovõtš,» kõneldes minne. «Ta elab seda väga labi.»

Ma ei lahtnud oma sõnadega sugugi Fedir Andrijovõtšile nii palju haiget teha,» avaldasin kahetsust.

Krõvohatski vaatas ukse poole nagu kartes, et keegi võiks meid kuulda, ning hakkas poolsosinal kõnelema:

«Teda ei haavanud mitte see, mida te ütlesite. Teame ju, et elame vaeselt. Kuid keegi ei tea ju mispärast. Lõpu lõpupeolest puuduses, kuid Fedir ei ole iialgi arvanud, et teda ihnuskoiks ja... egoistiks peetakse.»

Kõhnale pikaks veninud näole ilmusid roosad silmi valgusid pisarad, huuled tõmbusid valulikuks, nii et suured harvad hambad veelgi enam tungisid. Vaikisin hämmeldunult, mõistes, et ta haiget kohta tabanud.

«Fedja pole iialgi egoist olnud, pole iialgi ka ihnus olnud,» luksus Katerõna Dmõtrivna. «Õppisime teiega ühel ajal tehnikumis. Hakkasin teda tema headuse pärast armastama. Teate ju, kuidas tudengid elasid? Käisime üksteisega öötöödel: kord lossisid kusagil pargast, kord lumbes mingisugust laadungit kas tehases või muude jaamas. Ta ostis vahel leiba või mingisugust teed. Ei tea, kas ise saigi süüa, aga meile tüdrukutele oli ühiselamusse kurke. Sööge, ütles...»

Pisarad naise poskedel kuivasid. Silmad hakkasid kehvasti sädelema, huultel mängles naeratus. Katerõna Dmõtrivna jutustas uhkuse ja vaimustusega moodunud meelest, nii nagu inimesed meenutavad kõike head ja kindumatut oma elus.

Juba järgmisel kursusel olid nad teineteisele lähenedud, abiellusid. Peale suure eesmärgi — viia teadmisi rahva hulka — oli neil oma eri eesmärk, vaike ja lapseta elu. Nad unistasid endale vaikse pesakese rajamisest, kus võiksid elada rahu ja külluses.

«Kahjuks seda kõike ei sündinud,» sonas K
Dmõtrivna ohates.

Kõndisin ärevuses mööda tuba.

«Ja kõik mootorratta pärast?»

Ta hakkas nende sõnade peale nagu tüütava k
eest kätega vehkima.

«Mis mootorratast nüüd! Ärge kuulake neid juttu
rass Demõdovõtš! Need on kõik valjamõeldised. Mo
rattast oleme üsna kaugel... Võib-olla lastakse v
lahti, et Krõvohatskid tahavad laeva osta.»

«Milles siis asi on?»

«Lugu on väga lihtne. Hakkasime Fedir Andrij
šiga elama — mõlemad nagu ühe vitsaga lõõdud.
on omaksed, minul samuti.»

Selgus, et Krõvohatskil olid vanad haiged van
ja noorem õde, invaliid. Töötada neist keegi ei saan
elada aga tuli. Poeg ei unustanud oma vaeseid van
maid. Ise sõi ainult kuivikuid ja kartuleid, vanemaid
abistas. Katerõna Dmõtrivnal isa enam polnud. Enam
üksinda, maja oli väikesi lapsi täis. Katerõna oli ka
vanem. Temast järgmine õppis praegu kaheksan
klassis. Peale selle veel kolm — kõige noorem
ühiksa-aastane. Fedir Andrijovõtš oli printsiplaa
inimene. Ta saatis teatud rahasumma oma vanemate
ning niisama suure summa ka ämmale.

«Mootorrattaga tahtis ta ainult inimeste ees uduka
luua,» lõpetas Krõvohatska oma ülestunnistuse. «Pe
rahaülekandeid ei tee ta Kovalivkast, iga kuu käib ta
Kurenis. Ta on mul sihuke «mehhanisaator».»

Otsisin sobiva aja ning palusin Krõvohatskilt vab
dust. Algul süngestus ta, siis aga naeratas südamlil
ja avalalt, mida nägin esmakordselt tema mõtlikul k
tunud naol.

«Ta siis ei pidanud ikkagi vastu,» vangutas ta pe
«Rääkis ara! Mis sellest nüüd pasundada, kus teisel va
lutab!»

Raputasin etteheitvalt pead.

«Te olete imelik inimene, Fedir Andrijovõtš. Hea
mene. Head ei tule aga iialgi habeneda.»

Avanes ka Petro Klõmovõtš Panassõku tõeline ise-

lund astus tema abikaasa minu juurde sisse. See oli
halki larmakas ja mitte eriti tagasihoidlik naine.

«Meeses direktor!» hüüdis ta juba lävelt. «Mis siis
ol valja tuleb? Minu Petja on kõigist halvem?»

Ma ei osanud selle jutu peale järsku midagi kosta.

«Miks kõik õpetajad elavad omaette korteris, meie
oleme sunnitud võõras tares vaevlema?»

«Elate ju vanemate juures?»

«Aga kui me ei taha? Ma ei taha, et minu mehe üle
lpa hoidetakse. Kes mulle kallim on: mees või isa?
Iki ta on mulle isa, ei vaata ma selle peale...»

Ühnes, et vaikne ja sünge Panassõk oli mässama ha-
mismisel aastatel oli ta kogu aja kodus istunud,

ikkamata kõik aia soovid tahtnud, nüüd aga
olus aina, kuidas kodunt minema sai. Igal õhtul tuli ta

olt, koos temaga tuli ka naine. Vanemad raevutsesid.
dest, et väimeespoeg kodus tööd ei teinud, ka

oli kaest minemas. Nüüd algasid Panassõku peres
riid ja sõimlemised.

«Minu Petja, ärge vaadake, et ta on vaikne ja järele-
teate, mis ta mulle ütles? Ütles, et kui ma hak-

mate poole hoidma, jätab ta mu kus kurat. Aga
is mõtlete? Olen ma loll, või mis? Kust ma nii-

inimese võtan, kui Petja mu maha jätab? Egas
lukesi mehi loopida ole! Nii et andke aga meile kooli

orter ja mingu need vanemad!»

Te jutu peale sattus ka Petro Klõmovõtš kohale tu-
te kuulas vaikides ära naise larmaka tiraadi, pä-

et lausus vaikselt, kuid kindlal häälel:

«Sudametunnistus ei luba mul enam olla see, kes ma
nni oln.»

Teisel veerandil paranesid suhted õpetajate ja laste-
mame vahel. Nüüd polnud enam õpetajate hulgas
utte parandamatutest ja võimetutest õpilastest. Leidus
ühugi nii ulakaid kui ka laisku, kuid sugugi mitte
nni niisuguseid kui algul.

Petro Kovalets käis iga päev koolis, õppis hoolega nult ühe asja üle kaebas Antonina Nõkonivna.

«Liiga aktiivne. Aina vaata tema järele. Ei jõna küsidagi, kui temal juba käsi püsti: «Küsige mind.»

Antonina Nõkonivna kandis mulle nagu varem päev ette olukorrast oma klassis, pidas nõu, kuidas rot paremini kasvatada. Seletasin talle kannatlikult, jõudnud juba kõik edasi anda, mis ma ise teadsin, ometi olin millegipärast veendunud, et tema pedagoogika-alased teadmised ei nihkunud sammugi edasi. Tunde andis ta nagu varemgi kuivalt ja ebahuvitavalt, ukse tagant oli kuulda, kuidas ta aina rusikaga v lauda pörutas. Ent Petro kuulas teda ja isegi austas.

Leidus võti ka kangekaelse Parasja Kvotška suhte Puhade eel premeerisime parimaid õpilasi igasuguste kingitustega. Orbudele ja paljulapselistest perekondadest õpilastele andsime riideid, teistele aga raamatuid. Premeerisime ka Parasja kaht nooremat õde. Tema eel premeerimisest ei saanud juttugi olla, sest ta oli üks neist, kel kõige enam kahtesid. Ent sellegipoolest oli tema jaoks ette nähtud uus villane ratik suurte ilusate roosade ja siniste lilledega. Ta kandis kogu aeg raskesti emale kuuluvat kulunud rätti.

Mõni päev pärast rajoonikeskusest tagasipöördumist läksime Vassõl Babakiga Martõn Kvotška juurde. Juba päris külm, esimest hõredat lund oli just maha saanud, esimene pakane kõik loigud kaanetanud. Martõni perekond oli kodus. Martõn ise pikutas laialt ab ja soojendas kõhtu. Martõni naine toitis jälle kõige väiksemat, ülejäänud tüdrukud aga tegelesid igasugu muude asjadega. Vanemad raiusid rohelist kõrvitsat lõhna jaoks, koorisid ümmargusi maisitõlvikuid, üks hõõn kartuleid jahu saamiseks. Väiksemad askeldasid omi tehtud nukkudega, Parasja aga, nagu alati, tikkis aknase akna all.

Martõni naine võttis lapse rinnalt ning hakkas pluu kinni nõõpima. Tüdrukuke hakkas jalakestega pekslemist sattus nutuhoogu.

«Noh, teie seal!» hüüdis ema, «Võtke Vaenukagu, ma tab teine...»

Vanemad tüdrukud haarasid imiku ja vaigistasid teda. Veidi aja pärast jaigi ta magama.

Kõnelesime Martõniga tema tööst. Ta istus ahjupeal- l koor mehemürakas, laisk, sasipäine, ilmselt pahane töö üle, et teda tülitati.

«Mis loo see meil ka on? Viskasid loomadele ette ja jada pikali, kühveldasid sõnnikut ja istu. Kui härjad need metsaveole lähevad, siis jookse või püksata lauda alla. Kui aga loomad kohal, on ka töö teada.»

Martõni naine vaatas külalisi kahtlustavalt, vanemad tüdrukud heitsid kavalaid pilke uhkeldava Vasja Balahti poole, pilgutasid silma ja turtsusid naerda.

Võtsin aeglaselt ajalehepaberisse mähitud rätiku, raputasin seda, hoides kahest otsast kinni. Madalas Kvotška lares muutus isegi kuidagi valgemaks. Kõik tüdrukud jätsid töö, kogunesid meie ümber ning vahtisid sävvi silmi rätti. Isegi Parasja jättis tikkimise pooleli ning uuris huviga imetusväärseid lilli ratikul. Astusin imiku juurde.

«Nun on sulle kingitus, Parasja.»

Tüdrukukese silmad löid tähtedena sädelema. Ta vaad- mestunult ema poole ega julgenud rätti võtta.

«Võta ometi, miks sa ennast uhkeks pead,» hüüdis õn- rav ema. «Inimene annab, aga tema, näe, vigur- b veel. Aitäh teile, seltsimees direktor! Mis oest te- dle selle tõite?»

«Seletasime, et ehkki Parasja pole veel eeskujulik õpi- taja, on ta juba esimeses veerandis paremini õppima- kanud. Ning kui ta ka edaspidi püüab, hakkab ta kaht- mata tihti preemiaid saama.»

Ka Parasja isa muutus ahjuaärel elavamaks.

«Kas sa näed! Sihukese rätikuga mine või mehele. Kuu mul Öökull! Tahendab tubli tüdruk...»

Tüdrukud aga piirasid Parasja sisse, sundisid teda rätti passitama. Nähtavasti olid nad valmis seda isegi tükideks jagama.

Kõigest ajast muutus Parasja Kvotška klassis tundma- tuseeni. Tunnis istus ilma rätikuta, nähtavasti oli tal kahju seda iga päev kanda, hakkas püüdlikult õppima ning Šuhnovskõi imestuseks osutus küllalt arukaks ja loogiliselt mõtlevaks õpilaseks.

Ka Jarõna Ivanivna ei kaevanud enam Fedir Kaba- netsi üle. Armastus balalaika vastu oli poisi distsiplinee- rituks ja sõnakuulelikuks teinud.

Orkestriproovidele ilmus Fedir esimesena. Õpetaja tegi mitmel korral talle selle eest etteheiteid, et ei asjata. Iga kord õigustas end poiss sellega, et neil kodus kella, tema aga kardab hilineda.

Kord tuli Fedir proovile koos isaga. Olime kõik (kui määratleda) imestunud, kui nägime Tarass Bulbat koos.

Ka vana Kabanets sattus esimesel silmapilgul nägema vasti arevusse, võttis isegi Fediri eeskujul oma karvamütsi peast. Nii nad seal seisidki, tämmudes ja jalale, mõlemad kui puupakud, umarad, väikeste val istuvate silmadega, sarnanedes dresseeritud kadedega.

«Muudkui tirib mind kooli, aina tirib. Kogu aeg ma ei et ma talle balalaika ostaksin. Noh, seda võiks ju ka osta, aga kas sellest ka asja on? Ütleb, et juba klambriks, aga mina ei usu.»

Palusin Kabanetsi-isa, et ta õpilaste orkestri kuulaks.

Kabanets istus klassi ühte nurka koolipingi alla (koolipingi vahele ta ei mahtunud) ning ootas kannatlikult, kuni orkestrilapsed kokku tulevad. Lõpuks tulid kõik balalaikamängijad koos, tuli kohale ka Vasja Babak ning hakkas nendega harjutama. Väike Kabanets pööras isa poole oma õnnest särava näo, peksis püsti kullalt kõigi viie sõrmega vastu keelt, jäädes kord mähk või rutates oma naabritest ette. Isa kuulas huviga, näp nõiutud, ei liigutanud end kordagi.

Nähes, et vana Kabanets oli muusikasse kiindunud, palusin teda õpetajate orkestri mängu kuulama. Ta nõustus meelsasti.

Mängisime tol õhtul erilise vaimustusega. Ivan Markovõtši viiul juhtis kindlalt ja julgelt kogu orkestrit. Mängisime endaunustuseni, Kabanets aga istus nurgas ning pilku pööramata jälgis Russaku viiulipoogna. Tema ärevale näole oli manatud siisugune imestus, nagu oleks ta millegi ebatavalise, muinasjutulise tunnistajaks.

Kui me mängu lõpetasime, ei suutnud kuulaja veel kaua hämmeldusest toibuda. Ta kord istus, kord tõus püsti, uskumata ilmselt seda, et muusika, mida ta kuulis, oli kuulnud, on nüüd väibunud. Astusin tema juurde ja küsisin.

«Noh, kuidas on, seltsimees Kabanets?»

Ta ainult vangutas oma suurt pead, leidmata nähtavast vastamiseks.

«Kus meeldis?»

«Igune jõud.»

Illes veidi aja pärast kinnitas:

«Ma veel kelluke juurde panna. Ainult kelluke veel puudub.»

Tajast sai Kabanetsist kooli sagedane külaline. Ta juhtisalt minu juurde sisse, imetles kaua viiulit ja kitarre. Need kõik rippusid minu toas. Petro, kes kaheksa korda viibis nende külaskaikude juures, ulatusele pille, toetades neid hoolikalt oma käega:

«Ma ei usaldanud ta Kabanetsi.»

«Ma ei!» imestas mees iga kord, «laudadest kokku kleepitud ja üle värvitud, keeled pingule peale tõmmatud, aga missugune jõud! Kui linna lähen, ostan pikeerimist mõtlemata ka Fedjale.»

Ta pakkus Kabanets ootamatult oma teeneid.

«Ivan, Tarass Demõdovõtš, on ehk midagi teha vaja, ta ei võib-olla puid lõhkuda, seda võib ju niisama kergisega tuhja eest maksta pruugi.»

Ta korral, pärast hetkelist ebakindlust, küsis Kabanetsilt:

«Korni Korolovõtš pole tule mustast midagi kõnel-

«Aga mis siis?»

Kabanets kõhkles.

«Naete, missugune asi on... Maletate, ta ju meenutas aktide...»

«Ehkki ma seda jutuaajamist mäletasin ning teadsin ka aktide lugu, ometi teesklesin teadmatust.»

«Nagu ei mäleta.»

Aga siis, kui külanõukogus Fedja pärast see tüli oli. Noh, siis, kui Nedokuss mülitse kutsuda tahtis. Nii et, voolake, asi on sihuke...»

Nahtavasti polnud Kabanetsil seda kerge jutustada.

Ühesõnaga, tõin metsast mõned palgid. Selge jutt, need palgid polnud suuremat väärt, aga teadagi, et majapidamises on kõike vaja. Noh, aga Korni Korolovõtš nägi ära. Ta meil sihuke, et võib isegi läbi seina kuulda. Noh, nägi ja lausus: «Vii kolhoosi õue.» Eks ta ole

teada: jaid vahele, tuleb viia. Ei seal keegi hakka...»

Mul oli kuidagi ebamugav kuulata ülestunnistust kasvanud ja veel nii tugeva mehe suust, nagu seda Kabanets, kuid vaikisin.

«Ärge te ainult mõelge, et see oli vargus. Jumal järele, varastama me küll ei hakka. Aga mets... Kui mõtled võtad, siis seda meil isegi tsaariajal varguseks ei peetud. Mets — las käia. On vaja — võta, ära ainult vahele jää.»

Tahtsin talle seletada, et praegu on meil teised arvamused, mitte need, mis tsaariajal. Kuid Kabanets oleks mu mõtted ära arvanud.

«Muidugi, saame aru, et mets on praegu riigi oma, seda võtta ei tohi, kuid see pole vargus. Ja mida ei tohi seda ka ei või. Ei võtagi... Sihuke on asi...»

Pärast ülestunnistust oleks Kabanetsil nagu mägi õlgadele veerenud. Salme temaga tõeliselt headeks sõpradeks. Temast sai ka kooli suur sõber, ainult taat Homa Džagili võis veel temaga võistelda.

Ka Homa-taat oli mul sagedaseks külaliseks. Tema muusikast ta ei vaimustunud. Iga kord, kui kohtusin, huvitus ta, kas kooli piirde taha pole veel lagunenud ja kas tema pojapoeg Vassõl on juba mõistuse pähe võtnud. Tara seisis kui uus, Vassõl aga jäigi kooli kõrgemaks õpilaseks. Ta küll käitus klassis korralikult, kuid vahetunnis polnud muud kuulda, kui aina kaelu Džagili-noorema peale: ühele pani ta jala taha, teisele lõi muhu otsaette. Kutsud ta õpetajate tuppa, vahetate süütute silmadega otsa ja seletab ikka üht ja sedasama.

«Ma ju ainult vähekese. Ma ju kogemata.»

Riidlesime temaga õpetajate toas, kasvas teda vanaisa kui isa, kuid Vasja jäi ikka Vasjaks.

«Oh, küll Džagili-taat tegi oma Vasja selja kirjutada küll on kirjutada» teatas Petro sageli. «Riidlesite tema malaka pärast, see aga peksab nüüd rihma või vitsaga.»

Olin korduvalt palunud Homa-taati, et see oma meetodid pojapoja kasvatamisel jäta, ent vana oli armunud.

«Ei, Tarass Demõdovõtš, te ärge meid õpetage. Meil on oma lähenemisviis lapsel. Kui me teda ainult peksime, susi mind söögu, kaiks ta praegu pea peal. Mul pole nii kombeks: tema teeb sulle halba, mõni tõbras hea...»

«Lõpetab tal selle eest veel pead. Meil on karmid seadused, nagu kunagi revolutsioonikomitees... Nii-nii...»

Ning Homa-taat asus tahtsalt tee kallale. Ta jõi palju, unustades ning ilmse mõnuga. Iga kord jutustas ta paljuures sellest, kuidas veel enne revolutsiooni poodnikku oli petnud.

«Pani mu ette samovari ja lauale kolm hunnikut suhkrut. Söögu mind susi, kui petan, aga ma jõin samovari kogu vee ära ja suhkru pistsin tasku. Viisin vana-mehele lihavõttepühadeks. Niimoodi, seltsimees direktor, olid lood meie noorusajal.»

Iga päevaga sigines mul üha enam ja enam häid sõpru. Ning leidnud ühe neist, olin ma nii õnnelik, nagu oleksin vahemalt uue Ameerika avastanud.

Matemaatika õpetaja Grigori Ivanovõtš Jar s...
pühapäeva õhtupoolikul. Sel päeval juhtus niisugune...
olema, et ka koer poleks oma putkast välja ronida...
nud. Külma tuul puhus talviselt, madalal maa kohal...
tusid hallid pilveräbalad, kord peksis rahet vastu...
manud maapinda, siis jälle sadas lund. Kõik see...
kollase või musta liivaga, tekitades tuulispasku ja kdu...
tades kõiki majadesse. Kumedalt ja rahulolematult...
mets, paljaks tõmbunud mustpaplid puistasid kuivl...
kaid, mis põristasid vastu koolimaja katust.

Istusin oma soojas toakeses ja valmistusin riigieks...
mitteks. Juba kuu aja pärast pidin instituuti sõitma, sel...
pärast, ehkki must raske öö ümbritses varakult...
ei lõppenud minu päev varem kui kolme või nelja...
ööl. Magasin neil päevil üsna vähe, kuid see-eest...
laip, uni oli raske ja unenägudeta. Hommikuti aga...
vana kähe aratuskell vaevu oma ülesandega...
Kuulsin teda läbi une, kuid ei suutnud kuidagi...
Alles siis, kui läbi seina hakkas kuuluma laskud...
sarnanevat koolipingi kaante mürtsumist, mis tähenda...
et kõige varajasemad õpilased olid päralt jõudnud, ka...
gasin üles, nagu oleks mulle keegi tulist vett kaela...
nud. Nõnda ärkab unest vaevatud noor ema imiku...
mese häälsuse peale.

Rataste murina ja kolina saatel veeres koolimaja...
vanker, sellelt hüppas maha pikk tundmatu mees. Ta...
vaatas otsivalt ringi ja astus kooliõue.

Taipasin otsekohe, et see on uus õpetaja, juba ammu...
ootasime teda kannatamatult. Astusin talle vastu.

See oli keskealine, väga rahulik, ilmselt oma väärtu...
tundev inimene. Ta astus tuppa, tundes end seal...
kohe kui kodus, kuid avaldamata sealjuures mingi...
pealetükkivust või familiaarsust.

Varsti sattusime jutuhuugu. Ilmnes, et Grigori Ivann...
võtš oli senini Kieveis tootanud, õpetanud matemaatik...
ühes pealinna keskkoolis. Ta jutustas lühidalt, is...
vastu tahtmist, mina aga vaatasin tema kõhnava...
nagu mustade mooniseemnetega ülepuistatud nagu...
püüdsin mõistatada, miks ta linnast ära tuli. Ega pe...
linnaelanik jäta nüsama lihtsalt oma vaikse linnako...

l, leotrid, kinod, sirged valged tänavad, et sõita ku...
lõdremale. Nähtavasti oli selle inimesega midagi...
juhtunud. Ma isegi ehmusin: «Mis siis, kui ühe...
alku asemele saadeti nüüd teine.» Kuid Jari välja...
mine oli kuidagi haiglane, kurtunud põskedel mäng...
küllmast või mõnel muul põhjusel ebaterve puna...
Grigori Ivanovõtš vaatas mind avali ja uurivalt...
ma arukad hallid silmad sundisid igasugustest kaht...
loobuma. Niisuguste silmadega inimene ei võinud...
olla.

Hakkasin matemaatikult ettevaatlikult pärima, miks...
meie kanti on paisanud.

«Kuidas sõit läks?»

«Hasti. Ainult väga kaugel.»

«Kuidas teile meie metsad meeldisid?»

«Oh, need on suurepärased. Nautisin kogu tee. Ja kui...
mets mühiseb! Tormiga on ta niisama ähvardav kui...
Kunagi sõjaväeteenistuses olles olen merd sõit...
Arvasin, et millegagi ei saa merel tormi jõudu võr...
Tuleb aga välja, et metski või tormitseda. Istud...
ankris ning sulle tundub, et iga hetk võib roheline sa...
okkasadu sind enda alla matta. Teadjad inimesed...
mulle nõu...»

«Tahendab te ei tulnud juhuslikult meie kooli?»

«Ei tulnud.»

Ta ei hakanud seletama, kuidas oli Kovalivkasse sat...
tunud, vaid nähes seintel muusikariistu, tõstis huviga...
ja astus nende juurde.

«Teil on ju terve orkester!» hüüdis ta vaimustatult.

«Teil mängivad? Õpetajad? Õpilased?»

Uus õpetaja võttis seinalt kitarri, kaalus seda millegi...
käte peal, lõi mõned akordid. Näha oli, et ta tai...
üh-teist muusikast.

«See on hea,» ütles ta. «Ma tööpoolest ei oodanud seda...
oleks uskunud, et siin mürtsub muusika.»

Ta riputas kitarri oma kohale, hakkas mööda tuba...
hondima ja ütles:

Toon siis oma banduura ka siia. Teate, kunagi noor...
mängisin orkestris. Banduurat. Pärast jät...
muusika sinnapaika. Toon kohale, kui pole veel lii...
lahti läinud.»

Kas olete perekonnaga või üksik?» tundsin ma huvi.

«Olen naisega. Abikaasa pärast sattusingi teie k...
«On ta siit pärit?»

«Oh ei! Ta on kiievlanna. Golossijevost ja Pu...
pole kaugemal kainud. Kujutlen, kuidas ta teie m...
väriseb hakkab.»

Mõistatus oli üsna keeruline. Tahtsin teada, mik...
line kiievlanna valis meie metsapadriku, kuid mõ...
et oma küsimustega pealetükkiv olla on rohkem kul...
titu. Ootasin, et varem või hiljem seletab Grõgori Iva...
novõts ise Kovalivkasse ümberasumise põhjuse.

Nahtavasti ei mõistnud ta minu huvi, vaid hals...
muust kõnelema. Mul ei jäänud muud üle kui kuulata ja...
mõistatada. Järsku on Ivanovõtš oma naise vanem...
roovinud? Või ennemini — elusa mehe käest. Aga...
olla, et see niimoodi oligi. Imestuse ja mingi sisemise...
vaimustusega vaatasin ma uut matemaatikut. Seda...
paistmatu, mitte ilus, loomult kaugeltki mitte sõj...
aga oskab oma õnne eest seista. Ohkasin. Mul on...
külje all, noor naine, kelle mees saatuse hooleks jät...
ega naita nagugi, mina aga ei tohi isegi viitamisigi...
valu, oma tundeid näidata...

Grõgori Ivanovõtš huvitus.

«Ütelge, Tarass Demõdovõtš, palun, kas teie Kova...
livkas on võimalik korterit saada?»

See küsimus peletas kõik maud mõtted. Kuidas...
niimoodi? Ootasin uut õpetajat, kuid sellele, ku...
elama hakkab, polnud üldse mõtelnudki. Tõepoolest...
kuhu teda majutada?

«Kas teil peale naise on veel kedagi?»

«Oleme kahekesi.»

See oli juba kergem. Raamatukogu kõrval on me...
üks tuba. Seda nimetati kooli töötoaks. Kuid senini...
sis see tootuba tühjana. Seal oli tiseripink, kuid polnud...
inimest, kes sellel tootamist oleks õpilastele õpetanud.
Õpetajatest ei tahtnud seda keegi enda peale võtta, se...
menki omadele aga, kes olid meistrid igal alal, ei tah...
nud asja usaldada. Seda enam, et tookord ei suutnud...
me tootasu suhtes kokku leppida. Djagili-taat oli korra...
valt oma teeneid pakkunud, kuid võõrastasin tema nelja...
kandilist malakat. Äärmisel juhul võib Grõgori Iva...
võtši sellesse töötuppa majutada.

Kuulnud sellest, õpetaja süngestus.

«Miks siis töötuppa. See on ju vajalik.»

«Meil pole niikuinii tööjuhatajat.»

«Kui lubate, hakkan mina seda tegema.»

Minu rõõmul polnud piire. Ilmnes, et enne õpetajaks...
must oli Grõgori Ivanovõtš tehases tiserina töötanud.
Mõnus oli tal terve tööriistade komplekt alles ja isegi...
okkupandav tiseripink. Õpetaja lubas need kõik Kova...
livkasse tuua.

Mul oli tahtmine seda inimest emmata, soovisin talle...
meeldivat teha ning pikemalt mõtlemata lendaski...
mu huultelt pakkumine:

«...minu korteris, Grõgori Ivanovõtš.»

«Ja kuidas siis teie?» suunas õpetaja minule oma kü...
siva pilgu.

«...muud mina... Olen üksik. Lelan endale külas

«...olete aga perekonnaga.»

«Grõgori Ivanovõtš naeratas laialt.

Naha, et olete hea inimene, seltsimees direktor. Olen...
teile siiralt tänulik. Aga kui külas leidub mõni vaba...
tooke, rahuldab see meid naisega täielikult. Direktor...
jääb kooli juures elama.»

«Sellel pole tähtsust.»

«On. Ja kui võib-olla isegi mitte eriti suur, me siiski...
üks suu elama asuda. Asi on nimelt selles...»

«...ing nüüd seletas ta põhjuse, mis oli sundinud neid...
et talve pealinnast aratada ma ja meie metsadesse...
põhnanud.

Grõgori Ivanovõtšil on noor jaatunud naine. Erialalt —
meener-keemik. Ta oli tootnud mitu aastat tehases. Te...
oli vana, tsehhis oli palju gaase, temal aga nõrk...
ise väga õrn. Ja tuligi õnnetus. Naisel jäid kop...
nangeks, hakkas verd kohima. Tuli too jätta. Arstid...
d kõik, et haigust seisma panna, kuid hinnatingimus...
hakkas naine silmanähtavalt kustuma. Ning arstid...
nõud nou viia ta looduse rüppe, metsarikkasse kohta.
«...aspektist oli Kovalivka muidugi lausa kuurort.
Grõgori Ivanovõtš oli juba sugisel andnud avalduse ha...
alusministriumile, et teda oleks just siisugusesse...
hita toole saadetud. Nii ta sattuski meie Kovalivkasse.

Ohtusöögi ajal ja ka pärast seda vestlesime kaua. Pea...
mine oli see, et kui ma Šuhnovskõi või Tšepuriga üksi...
jäädes ei leidnud õiget kõneainet, siis Grõgori Iva-

novõtšiga kõnelesime pikalt ja jutujärg ei tahtnud
peda.

«Ei, te peate oma haige abikaasaga tingimata
korterisse kolima,» ütlesin ma lõpuks. «See on teil
kindlasti väga sobiv, mets on lähedal, õhk on hea

«Ei, ei iialgi,» hakkas Jar kätega vehkima. «Ma
Marial on kinnine tuberkuloos, pole me ometi muid
vandaalid, et kolida sinna, kus iga päev lapsed
Ei, ärge kohe seda mõtelgegi! Küll me külas
leilame...»

Tõepoolest, järgmisel päeval leidsime Grõgori Ivanovõtšile hea korteri. Meid aitas Kornj Kõrõlovõtš. Kõrõlovõtš oli igati sobiv — metsa lähedal ja põllu ääres, sõna koolist mitte kaugel. Koosnes kahest toast ja ühest Pererahvas asus ruume korda seadma, Jar aga Kiievisse naise järele.

«Igavene tegu selle matemaatikuga,» pomises Šuhnovskõi rahulolematult pärast seda, kui oli Grõgori Ivanovõtšile tee saatnud. «Kindlasti löödi Kiievis tolt noma joomise pärast, aga võib-olla... teate, tuleb vaas olla.»

«Kiiruga tehtud järeldused ei ole alati õiged, Mihail Amadejovõtš,» asusin ma matemaatiku kaitseks välja.

«Inimesi ma juba tunnen, Tarass Demõdovõtš, on nende najal oma hambad nüriks kulutanud. See pole nagu Tiit Nazarovõtš. Pidage mu sõnu meeles. Või tahtlikult ei pista keegi oma kaela silmusesse.»

Ma ei hakanud õppealajuhatajaga vaidlema.

Kahe päeva pärast jõudis Jar oma abikaasaga Kiievisse. Järgmisel päeval oli ta juba tunnis. Rahul tasakaalukas, vusakas.

«Vaatame, millega see pealinna laululind meid rõõmustab,» ütles Šuhnovskõi mürgiselt prilliklaase vahetades.

Vahetunni ajal Grõgori Ivanovõtš õpetajate tuppel tulnud. Ta ajas juttu õpilastega, kuni helistati järgmisesse tundi. Lapsed, sirad ja usaldavad nagu nad on, nagid temas otsekohe õpetaja kõrval ka sõpra, keda taheta enda hulgast ära lasta!

Järgmisel päeval vedasid kaheksanda klassi õpilased matemaatika õpetaja korterist kooli töötuppa mingeid

asju kaste ja pakke. Kuni teise vahetuse koolikellani umbes Vasja Babak raamatukogus, kuidas tootoas müüki ja taoti, paigutati kohale hoõvelpinkid ning riputi seintele tooriistu. Sellest ajast peale hakkas meie kool tootama ka tehnikaringi.

Õhtupoolikul tuli Grõgori Ivanovõtš abikaasa saatel kooli. Ta tõi kulunud kotis kaasa banduura, liigutades sellega Ivan Markovõtš peaaegu pisarateni.

Uue abikaasa, kõhnuke, pikakasvuline ja habras, seltsimees naisterahvas, oli niisama lihtne ja siiras kui tema meeski. Pärast kõikidega tutvumist pugest ta kooli lähedale nurka ja hakkas muusikat kuulama.

Uusnoorenenud Ivan Markovõtš ajas reipalt oma kooli meesmeeste püsti ning kooliruumid kaikusid valssidest poloneesidest, hopakkidest ja polkadest.

Kooli polnud enam mägede taga. Oli saabunud aeg kooli ümber ehitada instituudi poole. Mind oli kohale kutsutud kaks nädalat enne eksamite algust. Kuid ma ei kiirustanud. Valmistasin end ette õsiti, sest oma kooli ei loovutanud kuidagi unarusse jätta.

Uus päev tõi midagi uut, huvitavat. Lapsed käisid koolis. Üha sagedamini võis koolimajas näha vanu tevanemaid. Nad tulid küsima, kuidas nende tütar või poeg klassis käitub ja õpib. Kahtede ja kolmede arv oli lunduvast kahanenud, üha rohkem seisis klassiõpetajate seas õpilaste nimede taga neiju ja viisi. Paljusid enneti kahe-mehi ei peetud enam mahajääjateks. Unustati isegi, et koolis oli kunagi olnud niisugune huligaan nagu Petro Kovalets. Ainult Djagili pojapoeg Vasja oli muutumatult jäänud Šuhnovskõi poolt ristitud «istu-

Õpetajad ja õpilased valmistusid nüüd nääripeoks. Kooli muusika luuletusi, draamaringi liikmed kavatsesid esitada kirjandusteoste kangelas. Puškin ja Ševtšenko, Valeri Tškalov ja Pavel Kortšagin pidid tulema nääri-õpetajate ning jutustama iseendast.

Kooli laulakoor õppis laulu nääripuust, mis metsas kasvab, orkester taies koosseisus, umbes nelikümmend

inimest (isegi Fedja Kabanetsil oli nüüd ka balalaika) võis kuulajaid oma mitmekesise kavaga lausa üllatada.

Kontserdi kavas oli ka palasid lastevanemate jaoks.

Sellest ajast, kui kooli ilmus Grõgori Ivanovõtš, hakkas koolielus puhuma veel üks värske tuulehoog. Õpetaja soovitas õppida kontserdiks mõned soolopääd. Tema ise pidi esitama mitu laulu banduural. See hakkas kõigile meeldima.

«Margarõta Vassõlivna!» agiteeris Russak. «Sõnateie trump. Laulge midagi.»

Margarõta Vassõlivna vaatas kartlikult mehele ja ning lõi eitavalt kaega.

«Leidsite kah lauljanna.»

Kõik hakkasid teda keelitama, Tšepur aga lauldi teatraalselt tema ette põlvele ning surus vasaku käe damele. Siis kostis ka Anton Fedossovõtš.

«Tee proovi, Rõta.»

Kuulekalt astus Margarõta Vassõlivna orkestri ette.

«Mida?»

«Valige ise.»

Ta hakkas laulma. Algul tema sügav ja tugev hääl rises, katkes, hiljem muutus pikapeale ühtlasemaks. Ta hakkas jõuliselt helisema ning kattis isegi orkestri.

Imetlesin lauljafari, kuulasin lihtsaid, kuid mulle lähedasi sõnu.

Viisin pilgu Margarõta Vassõlivnalt Jarõnale. Ta ei parajasti minu poole vaadanud, langetas ootamatult peatuna silmad ja punastas. Oh, kuus oleksin tahtnud kuulada need laulusõnad temale endale, oma armastatule oma piinajale, oma õnnele! Mida rohkem ma Jarõna vaatasin, seda väljakannatamatumaks mu piin muutus. Tema üksi kogu kollektiivi seas, kõigi kovalivkale seas oli mulle arusaamatu, üheaegselt nii kauge ja lähedane.

Ning võib-olla veel Mõkola Ivanovõtš Tšepur.

Me ei suutnud temaga kuidagi seltsimehelikke suhteid jalule seada. Tundus, et ta tingimata meelega tegi et mind ärritada, püüdis kõikides asjades oma vaate seisuga näidata.

Viimasel ajal oli Tšepur aktiivsemaks muutunud. Alooring, mida ta juhatas, ei võotanud halvemini kuulajaid. Niina Gorban, ringivanem, pidas õpetajaga iga päev

iga päeva nad midagi planeerisid, käisid mööda kooli ja jututasid üles vanade inimeste jutustusi Kovačovi ajaloo kohta.

Kuid selle ringi töö rõõmustas mind vähe, õpetaja ja õpilase kohtumised aga tegid isegi rahutuks. Kõik algas õpetajast Petroga.

«Kas õpetajad võivad õpilastega abielluda?»

«Kust sa selle peale tuled?»

«Nusama...» punastas poiss.

Petro ei olnud kaua pead poisi sõnade üle. Ta ei pidanud õpetaja seigita.

«Kas räägivad kõik, et Mõkola Ivanovõtš abiellub Niina Gorbaniga.»

«Rumalus,» sain ma pahaseks. «Mõtlevad tühja välja.»

«Mõõtlevad, eh-hee,» turtsatas Petrik. «Kui ma ise

...»

«Mida sa nägid?»

«Nusama... Ei midagi.»

Petro ei pöördunud enam selle teema juurde. Mind aga see aga valvsaks. Teadsin, et poiss muidu kõnelema hakkas. Ka mulle endalegi tundus, et Tšepuri ja õpilase kohtumised oli midagi ebasobivat.

Tõutud ajast peale hakkas kaheksanda klassi õpilane Niina Gorban ka muusika vastu huvi tundma. Ent mändagi ta ei osanud. Kuid ta tuli kooli, seisis akna all või pimedas koridoris, vahel istus klassis ja kuulas.

«Miks te, Gorban, siin olete?» küsisin kord temalt.

«Minul... Mina... Meil on tarvis Mõkola Ivanovõtšiga nõu pidada.»

Üleeile õhtul aga, möödudes Gorbani õuest, kuulsin valkset naeru. Siis nagu tuvikeste kudrutust. Tundus, et kuulen Tšepuri häält. Külmajudin käis üle keha. Mida ta mõetigi mõtleb? Kas niisugust pahandust on meil veel olnud?

Äärmisel päeval kõnelesin avameelselt, silm silma vastu ajaaloo õpetajaga.

Tšepur kuulas mu vaikides ära, vaadates mind alt üles.

«Kõik?» küsis ta, kui olin lõpetanud.

«Kas tõesti seda pole teile veel küllalt?»

«Küllalt! Küllalt selleks, et teie loomust mõista, Tšepur Demõdovõtš. Missugune inimene te küll olete»

peate, et koguda küla pealt eitede plara ja seda kraamida.»

Mul kihvatas sees, kuid hoidsin end vaos.

«Ma pole veel midagi välja kraaminud. Kõnelen teile silma all. Oleksin väga rõõmus, kui see oleks ainult naiste jutt.»

Ma ei lausunud sõnagi sellest, mida olin ise näinud oma kõrvaga kuulnud.

«Teatan teile autoriteetselt,» hüüdis Tšepur selts. «Ise te määrisite selle totaka ajalooringi raskela, Niinaga tuleb mul aga kui ringivanemaga pidada.»

«Pole sugugi kohustuslik nõu pidada Gorbaniga piirdeaia ääres.»

«Kes mind on näinud? Kukkugu sellel silmad ja kes mind on näinud. Ning üldse, jätan selle ringi kurat.»

«Milleks siisugused äärmused? Töötage. Ent pole meeles, et olete õpetaja. Mul pole samuti inimeste teid jutte kuulda.»

«Ärge siis kuulake!»

Nii me siis lahkusimegi sedapuhku, olles veelgi lähem teineteisega rahul. Olin päris kindel, et Tšepur ei jätaks oma suhteid Niinaga.

Pärast tunde astus minu juurde Tolja Kužel, komsomoliorganisatsiooni sekretär. Ta raakis ühest ja teisest kuid nägin, et poiss tahab midagi erilist öelda. Lõpuks kui ta oli ettevaatlikult ringi vaadanud, hakkas poiss Tšepurist ja Niinast kõnelema.

«Tarass Demõdovõtš, mul on piinlik kõnelda, kuid kaheksas klass pole Niina Gorbani käitumisega rahul...»

Poiss tõmbas keelega üle kuivanud huulte ning vahtis mulle süüdiase ilmel otsa. Teadsin, et ta pole Niina Gorbani suhtes ükskõikne. Ja sugugi mitte juhuslikult, sest Niina oli ilusaim tüdruk kogu koolis ja ka kogu külas. Kindlasti elas ta sugavasti läbi, et teine oli tal ihaldatav nina alt üle lõõnud.

«Ma kõnelesin temaga... See pole ju hea, kui õpetaja ja õpilane... Kuid ta ei taha kuulda. Naerab.»

«Võib-olla pole see tõsi?»

«Kuidas pole tõsi?» hüüdis Tolja, unustades kogu

ettevõtte. «Kogu küla ainult sellest kõnelebki. Inimene ei ju naevad.»

Jäin mõttesse.

«Niina ehk küsimus komsomoli büroole?» küsis Kužel nagu iseenese käest.

Pärast hetkelist mõtlemist andsin nõu seda küsimust võtta üles tõsta. Tolja ohkas kergendatult, nähtavasti mõeldes temalegi meele järele seda asja bürool arutada.

«Tolja laupäev ning sel öhtul jäid orkestrandid tavaliinaks õpetajate tuppa. Lõpuks, kui proov oli lõppenud, ei rutanud keegi koju. Ainult Tšepur silkas uksest välja. Ootasin hetke ja läksin talle järele.»

Tolja sammud kajastasid koridoris.

Metsa tagant oli juba suur ümarik täiskuu välja veevalunud. Ta roosakassinkjad kiired valgustasid Kovalivka laenuvat. Ma vaatasin aknast välja. Mööda tänavat kõndis kiiresti Mõkola Ivanovõtš. Siis eraldus ühe musta papli varjust sihvakas kogu. Mu süda hakkas ärevalt löökima. See oli Niina. Nad kohtusid, embasid teineteist

ühekülsid tänavava varju.

Tolja hakkasid parajasti laiali minema. Ma ruutustunesti ning jõudsin Suhnovskõile kooliõuele järele.

«Mõhhail Amadejovõtš, palun hetkeks.»

Ta peatus. Eleonora Stepanivna jättis hüvasti ja läks.

Oli vaikne ilm, õrnalt väreles maapinnal kuukiir, esimene külm näpistas põski. Käisime mõnda aega vaikides mööda kooliõue.

«Sõidan ära neil päevil, Mõhhail Amadejovõtš,» alustasin juttu.

«Imestan isegi, miks te üldse viivitate,» vastas Suhnovskõ. «Õi, rahulolematust hääles. «Need on ju riigieksamid.»

«Mida see tähendab...»

«Jõua kuidagi...»

«Jätke kõik sinnapaika ja sõitke. Ärge muretsege, küll ma juba vaatan.»

Mingi soe tunne pugus mu südamesse selle suure karvase inimese vastu. Suhnovskõil oli seljas lühike kalevist pintsak ja samasugune müts. Tema haales tundsin ma hoolitsust ja isalikku südamlikkust.

Üks asi teeb mulle muret — Tšepur. Mis tal on Niina Gorbaniga. Ega inimesed asjata keelt laksuta...»

«Kas see on siis teie jaoks saladus, Tarass Demõdovõtš?» jäi Šuhnovskõi seisma ja isegi vilistas meelest.

Niisiis, tuleb välja, et õppealajuhatajagi teab. Kuid miks ta siis vaikis?

«Vaata, et varsti saab meil Mõkola Ivanovõtš Panassõkuks. Puuraidur Gorban on kibe mees.»

«Mõhhail Amadejovõtš!» hüüdsin ma. «Te kõneste sellest nii rahulikult nagu mõnest pisiasjast?»

«Mis siin siis hirmsat? Peame pulmad maha.»

«Õpetaja ja õpilase pulmad? See käib ju kohtu alla. Šuhnovskõi jäi hetkeks vait.

«Teate, Tarass Demõdovõtš, ma pole sellele meele nudki. Tõsi, Niina pole ju enam kellegi õpilane, kuigi siiski. Tuleb midagi ette võtta.»

«Kuid mida?»

«Koolist välja heita ja lool lõpp,» löikas Šuhnovskõi otsustavalt. «Teist väljapääsu ma ei näe.»

«Kuid missugune häbi! Üle kogu rajooni, üle oblasti.»

«Noh, mis siis,» ohkas Šuhnovskõi. «Saame ka selle üle. Küllap saame.»

57

Esimene lumi!

Kes teda küll ei mäleta, esimest, valget, isegi veidi sinkjat, udusulist ja pehmet? Kes pole kõike muud unustades teda aknast nähes ühe hüppega tänavale jooksnud ja esimesi lumepalle veeretanud? Kes poleks soovimatu pikemalt mõtlemata valgesse lumevoodisse viskuda?

Lumi tuli maha ootamatult, öösel. Öhtul oli taevast täiesti selge, ainult silmapiiril oli raskeid halle pilve näha, hõbedane kuu ujus taevavõlvil, vaikselt tukkumets, nagu kuulatades midagi.

Aga hommikul — kas sa näed! Vaevu olin silma lahti teinud, kui märkasid: toas on valge ja rõõmus. Nagu uuesti valgendatuna särasid lagi ja seinad. Isiklikud balalaikad ja kitarrid naersid muhedalt, kuidagi salapäraselt ja rahulolevalt.

Jooksin akna juurde, pilk välja, seal on ime! Kogu Kovalivka on pruutneitsirüüs, pealaest jalatallani valgesse pruutloori mahitud. Taredel valged mütsid puu-

loodel valged kroonid, tänavad valged. Ning kõik see muutub kuidagi ujedalt punasele hommikupaikesele. Nüüd tundus isegi, et sirgete tulpadena taevasse ühelt suits on musta värvi, need lapsed aga, kes olid tänaval tanavale ilmunud, näisid siinsamas lähedalt olevat, üsna akna ees, niivõrd olid nende kogud pimedalt valgel taustal kasvanud.

Jooksin õuele, hõõrusin end esimese lumega, surusin kogu kokku lumepalli ja virutasin selle papli tippu. Puu lool rahulolematult ning raputas alla lund. Külma õhku kiiresti sargi alla. Jooksin tuppa tagasi.

Koolimajas oli vaikne. Pühapäev. Kõige parem aeg, et hõõruda. Kuidas küll Šuhnovskõi, Jarõna, Tonja, Babak toast välja saada, lumesõda maha pidada, mõelda, nii et küll saab, hõõruda mõnele lumekamaga puna põskedesse. Kuid mul pole selleks mahti.

Täna peaksin ma instituuti sõitma. Kahe nädala pärast on esimene eksam. Esimestel õppeaastatel käisin üsna tihti sessioonidel, olin instituudis alati ühena vähestest kohal mitu päeva enne õppetöö algust. Armastasin neil vabadel päevadel raamatukogus istuda, lugeda, mõelda. Nüüd aga, ehkki see sõit oli minu elus juba vastutavamaks sammuks, ma ei kiirustanud. Ja mitte sellepärast, et poleks vajadust olnud. Lihtsalt ei tahtnud oma kooli maha jätta. Olin hakanud teda kogu elust armastama, ta oli muutunud mulle lihaseks lihtsaks, keda olin omaenda katega voolinud, omaenda vaevadega välja vaevelnud. Ega mul ole Kovalivkas kerge olnud, palju ebameeldivusi tuli labi elada ja praegu on neid veel ees. Kuid nägin, et see kõik pole olnud asjata, et mu töö on kandnud vilja. Kas või Petro Kovalitsi õigele teele suunamine, seegi tähendas midagi. Laps oleks võinud ju hukkuda. Inimestest ja elust hüljatuna, harimatu inimesena üles kasvanud, kogu maailmale õnnetuseks. Nüüd aga olin Petro suhtes paris rahulik, temas oli tärganud tõeliselt hea inimene. Kas või meegi. Poiss teadis, et valmistun eksamiteks ega tulnud tuppa. Või kui tuli, siis istus vaikselt, küsis, kas ma eksamiteks juba valmis olen, ning jooksis minema. «Ei hukka teid segama,» ütles ta nagu täiskasvanu.

Aga õpetajad? Kas direktori suda ei täitu rõõmust, kui kuuleb, et need inimesed, kellega ta ühist tood teeb, on

teiseks — üksmeelseks ja organiseeritumaks muutus. Naeravad nüüd, meenutades, kuidas nad kõik teinud aastad nagu mutid urus olid elanud. Täna aga kooliseinte vahel muusika, toimuvad siirad vestlused, heliseb õpetajate ja õpilaste naer.

Ent see on alles algus. Teadsin, et see kõik pole harjumuseks saanud, et võib kergesti kustuda juhul, kui lakkab värske õhu juurdevool. Ning teadlikult, kahjuks, lükkasin oma ärasõidu edasi.

Kuivatasin end käterätiga ning istusin laua juurde. Laual olid kuhjas raamatud, paberid ja käsikirjad, pliatsid ja sulepead. Püüdsin esimesele meelelõhele tähelepanu mitte pöörata. Mul oli tarvis palju lugeda ja meelde jätta, et unustasin isegi mikusoogi.

Ukse taga krabistas väike Galja, koolieelik, perenaise tütar.

«Talass Amõdovõtš, tulge sööma.»

Armastasin naljakat tüdrukukest õrritada.

«Mis, mis Galja?»

«Sööma.»

«Ja sa ei kartnud üksinda mööda tänavat tulla?»

«Koeli pole. Aga lund on palju.»

Sumasime läbi sügava lume, sest radu polnud jõutud sisse tallata. Galja, hallid silmad heameelsete ümmargused, jutustas oma tavalist lugu, kuidas ta ükskord hirmsad «koelad» kallale tungisid, keda ta sugugi kartma ei lõõnud, vaid hüüdis ahvareid. «Minge äla!» ning «koelad» panidki jooksu, kes kuhjale.

Pärast hommikueinet istusin jälle raamatute taha.

Jarsku keskpaeval koputas keegi suusaga mu uksele. See oli Vasja Babak.

«Tarass Demõdovõtš! Tulge välja!»

«Mis on?»

«Kõik on juba koos. Läheme suusamatkale!»

Unustasin kõik. Jatsin avatud raamatud lauale, paberile jai poolik sõna kuivama. Suusasõit esimesel meelelõhel... Mis saab maailmas kaunimat olla?

Paari hetkega olin juba õues. Sina oli tõepoolest palju inimesi kogunenud. Jarõna ja Antonina Nõkonivna, kaks meest, soojad ja eredad sviitrid seljas, lasksid mööda õue. Neid ajas Tšepur taga. Ta oli küll tugev, aga sealjuures

lihakas ja raske kui karu. Suusad ei tahtnud tal sõna kuulata ning liuglesid kumbki ise kanti.

Kommunistlikud noored piirasid nagu alati Tanja Kõrvi ning seadsid talle hoolikalt suuski alla, Vasja Babak hüüdis Suhnovskeid:

Mõhail Amadejovõtš! Eleonora Stepanivna! Asuge suusadele! Teeme väikese retke!»

Mõhail Amadejovõtš, rietatud lühikesse kalevist suusakusse, jalas vildid, peas ümmargune soe müts, kaabanes Papaniniga, kuid uuris mitte põhjapoolust, vaid meie kooliõue. Tema kõrval seisis Eleonora Stepanivna. Ta oli end ehtinud kallihinnalisest riidest musta suusakusse, mis nähtavasti oli üsna ammu õmmeldud, sest Suhnovska meenutas selles jalgpalli: oli isegi hõõr, et see palitu võib tagant või rinnust lõhki kärima.

Hetke Eleonora Stepanivna kõhkles. Mind tunnistasin.

«Näete, Tarass Demõdovõtš?»

«Nägin.»

Vahetanud paar sõna vaikselt Suhnovskõiga, teatas ta: «Meie ka. Riietume ainult ümber.»

Panin endale suusad alla. Need olid veidi lühikesed, kuidagi kohmakad. Kuid Vasja Babak oli nad hoolikalt valinud. Lumi oli veel üsna kõhev ning sõita polnud kerge. Omal ajal peeti mind tehnikumis üsna heaks suusatajaks. Sõitsin keppideta. Tegin mõned sammud, suusad hakkasid kergelt, kuulekalt liikuma.

«Nii, nii!» hüüdis Babak tagant. «Tarass Demõdovõtš! Te olete ju tõeline suusataja!»

Jõudsin kiiresti Jarõnale ja Tonjala järele. Jarõna sõitis kindlalt, oskuslikult. Põhna vadistas kogu aeg, naeris ning aina kukkus.

Tervitasime.

«Tarass Demõdovõtš!» löid Jarõna silmad minu poole. «Mõelge. «Kas teeme võidu?»

«Oii, Jarõna Ivanivna! Näen, et mul on raske teiega võistelda.»

«Võid ka võita!»

Antonina Nõkonivna jäi seisma, sosistas:

«Vaadake, vaadake! Suhnovskõid. On aga suusataja!»

Suhnovskõid, ehtsad suusaülikonnad seljas, tulid ta rudes inimsümma poole.

Veidi aja pärast sõitsid suusatajad vāravast vālja ja võtsid suuna metsa poole. Jarōna sõitis esimesena, sest ta ei jäänud maha Suhnovskõi. Oli näha, et omal ajal oli ta pāris hea suusataja olnud. Sõitis energiliselt, kuidas kogu oma raske keha ettepoole kumeras, andes kogu suuskadele hoogu. Eleonora Stepanivna, õhuga arevil, jõudis vāevalt teistele järele ning hüüdis üle metsa:

«Mōša! Ara kiirusta, Mōša! Ma kukun!»

Suhnovskõi ei pooranud abikaasale tähelepanu, vaid selt püüdis ta Jarōnast ette jõuda. Kuid see polnud kugi lihtne. Jarōna ei sõitnud kogu jõust. Aeg-ajalt tahtas ta pilkavalt üle öla, tasandas kaiku, kui aga Suhnovskõi lähedale jõudis, sõõstis paari tõmbega edasi ja tagaajaja jäi temast kiiresti maha.

Ma ei kiirustanudki eriti, sõitsin peaaegu viimast jõutsin hoogu. Varsti jõudis suusatajate ahelik mõne vaikusse.

Vāevu suutes koheva lume raskust kanda, painutasid mēnnid raskelt maa poole oma oksid. Vāevu-vāevu puhus külm talvetuul, õhus hōljusid lumerāitsakad, nad tegid kauguse uduseks, peaaegu nähtamatuks. Sūga lume alt paistsid sun-seal väikeste mēndide tüved, uhusid vālja pleekinud pruunid varred. Mets kaunistus kergest vādest, hōigetest ja naerust. Keegi siiski ei juba sūgavas lumes, jalad suusasidemete kannal, mis

Mulle oleks nagu miski hoogu andnud. Tõmbasin kogu jõust õhku täis, hingasin selle vilinaga vālja ning polusin sissesõidetud sūgavalt rajalt kõrvale.

Edasi!

Jalad oleksid nagu ise kord ühe, kord teise suusa ühelt libistanud. Jõudsin kiiresti teistest ette, hōikasin neid endale järele.

«Tarass Demōdovõtš! Vōtke mind puxiiri!» Veeres nad taga Antonina Nōkonivna.

Varsti olin Suhnovskōiga ühel joonel.

Mōhhail Amadejovõtš hakkas ilmselt alla andma. Ehkki ta sõitis ikka veel jäie hooga, higine, roosade pōskedega, ent auras juba nagu supipott. Heitis mulle

andnud pilgu, nähtavasti polnud ta minu ilmunist midagi märkama, silmis löid uljad sādemed põlema. Vaikides, ta joust tõmbas ta edasi. Kuid jõudsin talt kiiresti ühelt ja hakkasin tihedate mēndide vahel sõlmi teha.

Ja nagu orav, keerles puude vahel vāsimatu Jarōna. Ta vāntas tagasi, tõstis kulnud imestunult kõrgele, tahtas isegi hetkeks kaiku. Siis muigas kavalalt ning tõusis trotslikult üle öla:

«Katsuge järele jõuda!»

Ma ei teadnud, kas ta ajataju. Ei tea, vōib-olla tunni, vōib-olla kogu, tormasime me nagu hullud mōōda vaikivat, vōlud metsa. Isegi tuuleke vāibus, nähtavasti imestas, mis ta võiduajamisest küll vālja tuleb.

Me võtsime kogu aeg peaaegu kõrvuti. Vahel jõudsin ma suusa vōrra ette, kuid seda oli ainult hetkeks. Ma ei tahtalt naeratades andis ta keppidega hoogu ning tormas uuesti ette, nii et lumi aina suitses taga.

Mul oli temaga raske vōistelda. Kahetsesin, et polnud ta kaasa vōtnud. Ent siiski lootsin oma vastupidavusega, et Jarōna ei suuda kaua niisugust tempot

Enam polnud meie taga kedagi kuulda ega näha, olime sõitnud ei-tea-kuhu, läbi suure metsa, üle laia, mitu kilomeetrit pika lagendiku, ning tuiskasime taas metsa kaetud kōnkale. Kuid Jarōna ei mōelnudki alla anda. Ning alles siis, kui kōnkale jõudes nägin tasast maad, maenōlva, mõistsin, et nüüd jõuan vāsimatust suust ette.

Tema, kerge, vetruv nagu metskits, rebis enda esimesena mētipust lahti. Kuid ta oli minust tunduvalt kergem, ega suutnud seda kiirust saavutada, mida tahtis. Vāitult püüdis Jarōna keppidega kaasa aidata. Ma suutsin kogu oma keha raskusega suuskadele, võtsin tuule hoo ning peaaegu poolel laskumisrajal jõudsin neile järele. Lehvitasin talle tervituseks käega ja kihutasin talt ette.

Māe all peatusime.

«Annan alla, annan alla!» tõstis ta kepid üles.

Neiu oli nāost punetama lōõnud, ta silmad sārased, huuled olid poolavali, rind tõusis kõrgele, juuksekahtel aga, mis olid ereda bareti alt vālja pudenenud, su-

lasid sädelevad lumeräitsakad. Andis mulle p...
kuuma käe:

«Au võitjatele!»

Ainult üheks hetkeks rohkem kui see sobiv oli, p...
sin tema katt oma peos, vaatasin küsivalt silmi. Nag...
ei kunagi varem oli mul tahtmine teda emmata...
õelda kõik, kõik...

Ent Jarõna tõmbas oma käe kiiresti ära, vaatas mu...
lkult ringi.

«Oi, küll oleme aga kaugele sõitnud. See küngas...
kaheksa kilomeetrit külast. Oleme siin Tonjaga kuu...
juba ekselnud.»

See ei häirinud mind sugugi. Olime ju enda järel...
gava ja hästi nähtava suusaraja jätnud. Eksida ei...
nud me kuidagi.

Tagasi sõitsime aeglaselt, väsinult. Hoidsime te...
teise kõrvale ning vahetasime aeg-ajalt mõne sõna

«Kas te eksameid ei karda?»

Õigust õelda eriti ma neid ei kartnud. Kuid vasta...

«Süda on saapasääres.»

«Millal sõitma hakkate?» huvitus ta hiljem.

«Arvatavasti viie-kuue päeva pärast.»

«Tahate veerandi tulemusi teada saada?»

«Tahan.»

«Arvan, et kõik on hästi. Nii kool kui ka õpilased on...
tundmatuseni muutunud.»

Mulle tegi head meelt kuulda neid sõnu tema suu...

Mõnda aega sõitsime vaikides.

«Tulge ainult kiiremini tagasi, Tarass Demõdovõ...
vaatas teekaaslane mulle kuidagi mõistatuslikult otsa.

«Miks siis?»

«Igav hakkab. Teieta on kool tühi.»

«Ilma sinuta oleks ta tühi,» mõtlesin, kuid ei vast...
nud midagi, ainult ohkasin.

«Kas talvevaheajal koju kavatsete sõita? küsisin v...
aja pärast.

«Ei.»

Imestasin omaette: «Kas siis tõesti teda ei tõmb...
omaste, mehe juurde?»

Jarõna oleks nagu mu mõtetest aru saanud.

«Kadestan väga neid, kellel on niisugune võimalu...
olemas. Minul pole aga kuhugi sõita.»

«Aga vanemad?»

Neiu ohkas.

«Mul on ainult õed. Kõik abielus. Kõigil on oma mu...
...»

«Aga vanemad?»

«Pole.»

Mõnda aega vaatas neiu enda jalge ette, meenutas...
midagi.

«Mul oli hea isake...» alustas ta mõtlikult. «Olete ju...
da näinud. Mäletate?»

«S?» jäin imestunult seisma.

«Mäletate, küsisite, kes see on?»

«Kusnähkse mütsiga?»

«Ja-ah.»

Mulle oleks nagu keegi tuliseid süsi krae vahele rapu...
...»

«Oli see siis teie isa?»

«Aga kes siis?» vaatas neiu mind imestusega.

«Õeldi, et...» sain siiski sõnasabast kinni.

«Kes?»

Keegi oleks mul nagu katte silme eest võtnud. Loll...
pea, lollpea! Uskusin kellegi totrat vada, neiu aga ei...
vaevunud küsida. Nüüd pidin kõik teada saama.

«Õeldi, et teie mees.»

Ta vaatas imestunult minu poole, läks näost punaseks...
«Mis hakkas lõbusalt ja helisevalt naerma.

«Kes teile seda ütles?»

Tundsin end ebamugavalt, ärritatuna...

«Kõneldi, et keegi volinik...»

Neiu katkestas naeru, vangutas pead...

«Ei osanud arvatagi, et minust niimoodi kõneldakse.»

Siis aga meenus talle midagi ja ta lisas juurde:

«Ehkki olen vist ise süüdi. Seda ütlesin ma kunagi...
Mokola Ivanovõtšile. Et ta külge ei lööks. Aga voli...
nik...»

Teel jutustas ta mulle sellest. Keegi volinik oli töö...
poolest Kovalivkas käinud. Väga sümpaatne ja arukas...
mees. Kuid kahjuks raskesti haige. Nad olid töötanud...
temaga koos külas. Seal hakkas mehel halb. Vaevu suu...
tis ta teda oma toani talutada ja voodisse panna. Kutsus...
Sjagailo välja. Teisel päeval viis kiirabi haige ära ning...
kes teab, kas ta ongi enam elus.

Me ei kuuinudki, kui meie juurde lausa lendas
geldav Babak.

«Oh!» tõmbas ta raskelt hinge tagasi. «Jõudsin
järele. Noh, sõbrakesed, olete mul aga suusatajad! N
tõelised tšempionid.»

Vaatasin meelepahaga vanempioneerijuhti. On m
inimesel sinna tulla tarvis, kas ta taiesti üleliigne

58

Kuidas see juntus? Ei suuda isegi taibata.

Õhtul musitseerisime kaua. Nüüd ei näinud ma en
kedagi peale Jarõna: mu hing oli tulvil muusika
õnne. Neiu vaatas vahetevahel minu poole, langeta
kiiresti silmad, tema huultel mangles kogu aeg mo
tuslik varelev naeratus. Tundus, et ainult meie Jarõna
teadsime suurt ja rõõmaküllast saladust. Seda ei t
nud mitte keegi teine

Ogifski polonees kõlas minu kõrvadele tana hoop
uut moodi. Ta ei ahistanud mu südant enam mu
lootusetusega, vaid taitis helgete lootustega, kutsus al
võitlema oma õnne eest, jutustas millestki ebataval
kevadisest tujukullusest ja inimlikust headusest. Ma
sime seda kaua, nagu polekski sel lõppu, ning kui lo
tasime, palusin Ivan Markovõtši seda korrata.

Pillimehed lahkusid koolimajast sel talveõhtul v
hilja. Jan kõige viimaseks.

Taevas oli nii kõrge, nii tahtederikas, nii selge
lahke! Kas oli üldse võimalik sellisel ool magada? Ja
rõna kulnud võlvusid taevakaarena, silmad sarasid t
tedena, need sadelesid ainult minule, need mangles
meelitasid, kutsusid enda poole

«Ahoi, vennikesed!» hõikasin arevalt. «Kes on n
ter lumememme tegema?»

Ning meistreid leidis otsekohe. Esimesena va
Vasja Babak, tema jarel piuksus kombekalt Ton
Põšna. Jarõna ei ütelnud küll midagi, ent tema vastu
oli kõige paljuütlevam. Ta heitis minule naerva pilgu
ja hakkas esimesena pehmet lund hunnikusse ajama

Vanemad kolleegid laksid laiali. Jaime ainult me
noored. Nalja ja naeru saatel, erilise usinusega ajasid

okkad kuhja. Lumememmi kasvas! Ülal aga na
lähed, imetledes meie tood, mõtlikult vaatasid
meile tundus kindlasti imelikuna, et taiskasvanud
on laste töö kallale asunud, vanainimeselikult,
hõlksult kooritas meie poole armastatud kool
«Atab lumememmel pea otsa panna?» hüüdis Ja-

Õhtu hetkega tema juures. Neiu oli veeretanud
lumepalli. See pall saabki peaks. Ainult üheks
meie pilgud kohtusid. Midagi peadpooritavat,
roomsat loi mu rindu, ma ei suutnud enam oma
Jarõna õnnelikult naolt kõrvale pöörata.

«Täna!» ütles ta ja kummardus.

Minna kummardusin. Meie soojad, lumest marjad
puutusid justkui juhushikult kokku, sõrmed põi-
uhtle. Tema lõkendav nagu lukus mu silme ees.
Õhtu tema hingeõhku. Mu huulte lähedal on tema
pihlakpunase põse jahedus. Tahtmatult puudu-
da põske, suudlesin hääletult, habelikult.

«Nüüd reisis kae lahti, tõmbus sirgu. Lumememm jäi
loobudes ei suutnud ma ikkagi aru saada, mis oli
õnnund...

Õhtu seisingi justkui volutuna ühel kohal.

Kas olid juba kodudesse laiali laanud. Oli kustunud
Suhnovskoide aknas. Ei uhtegi tulukest kogu
avkas. Ainult haiglas kord süttis, kord kustas kol-
leek. Võib-olla on seal kellelgi sel hetkel väga
õnn, võib olla võitleb seal keegi hirmsa surmaga?

Õhtu veel üks tuluke valgub aknas. Tunnen hästi seda
Jarõna ei maga... Mida ta küll mõtleb? Ehk sai
leeks? Ma ei tahtnud ju teda solvata. Mis teha, kui
satan teda, armastan üle kõige maailmas. Kas ta siis
seda ei moista?

Õhtu kuutõbine randan ringi, mul pole jõudu, et
lu sellelt soojalt tulukeselt ara poorata.

Õhtu muutusid heledamaks, põhjatu taevas kattus
hõlka udulooriga, tuletõrjetornis loodi kolm korda
tu raudlatti. Südaöö. Kulm, inimtühjus, minul aga
õhtu, pean siin vahti ega suuda saatuslikult aknalt
pöörata.

Kuidas see juhtus? Ma ei märganud seda, niisamuti
õhtu ei märganud nüüd hetke, mil Jarõna aknas lõbus

tuluke kustus. Korraga hakkas mul veel külmema, nii praegu tundsin, et mu jalad oli külmast lausa karmud ja jäänud kaisid üle selja. Enam polnud väljas midagi huvitavat. Läksin tuppa. Kuid magada ei tahtnud. Istusin mööda tuba, nagu võlutud, vaatasin ainiti kätt kättesaamatusse kaugusesse, nägin seda, mida ta on saanud.

Ei! Nüüd olen kohustatud talle kõik ütleva. Nii armastusest, kahtlustest kui valust ja valmisolekust rääkida oma elu temaga. Ent kuidas sellest kõigest rääkida?

Sammusin ühest toanurgast teise. Püüdsin lugeda, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Heitsin lahti riietuse, istusin maha voodisse. Ei midagi paremat, nagu vedru oleks alla, taaskalale tõstnud. Kuidas talle seda kõike öelda? Tundsin, et mul ei jätku julgust talle neid saatustlikke asju rääkima. Selle aja peale aga läheb neiu minust maha, ega saa teada tulekahjust, mis mu südames lõõnab ja kaob igaveseks vaateväljalt.

Külmavärinad hakkasid ihu raputama. Kas ma tahan oma elu ilma temata ette kujutada? Ei, ei! Olen kohustatud talle kõik ära ütleva... kõik... Ent kuidas?

Niisugustel juhtudel on inimese parimateks nõuanneteks jateks ja liitlasteks paber ja sulepea. Istusin otsustavalt laua taha ja alustasin kirjutamist. Jäin hetkeks mõtlesse, siis aga lükkisin palavikuliselt ühe sõna teise kõrvale. Seejärel lugesin valmiskirjutatu üle, kahvatasin, punastasin, vihastasin iseenda peale, rebisin kirjutatut tükikideks ning alustasin otsast.

Õo jooksul jõudsin palju paberit taas kirjutada. Kuid jalad kukkusid mul välja kord pekad ja udused, kord jalg kuivad ja liiga ametlikud, siis jälle nuuksuvad, taas lootusetust ja meeleheidet. Ükski neist ei suutnud autot rahuldada.

Lõpuks jäid paberile vajalikud sõnad, kiri sai lühike, kuid küllalt ilmekas ja mõistlik. Lugesin selle mõne korda üle, parandasin, kuni algusest lõpuni viimane sõna üks sõna meelde jäi.

«Kallis Jarõna!», kirjutasin ma. «Vabanda tuhandet kordselt mind mu avameelsuse, mu kohmakuse, kõhveest, mis olen korda saatnud ja selles kirjas kirjutatud. Usu, et ma teistsiti ei saa. See, mis eile lumememne juhtus,

juhtus, pole mitte nali, see on südame tahe. Kui sa, Jarõna, oleksid vaid veidigi labi elanud ja tundnud seda, mis mu südames toimub! Kui õnnelik ma siis oleksin! Olen ma siis süüdi, et armastan sind üle kõige maailmas, et oled mulle päike ja elu ja selge taht ja piritu vaade, et oled kogu mu elu ainus mõte. Kui sind poleks, ma poleks nähtavasti ka mõtet elada. Olen kaua seda ootamist oodanud. Kui nägin sind tookord esmakordselt ukselävel, ütlesin iseendale: «See on tema!»

See beldi mulle, et oled abielus. See teade lõi mu hinge, surmas mu. Maailm kaotas minu jaoks kogu oma mõtte. Ja ainult sellepärast ei langenud ma rivist välja, et sa jäid mu lähedusse, et nägin ja tundsin sind. Istusin südant vaos, kartes mõelda, et sa esimesel hetkel võid kaduda, lahkuda mu elust.

Jarõnake! Ma ei suuda kauem vaikida. See käib mulle juba... Pean teadma, kas olen kõige õnnelikum inimene maailmas, või... Olen nõus taluma kõik kannatused, olen valmis kõigeks, ainult anna mulle lootust, ära jätka ilma mõtlemata mind kõrvale. Kui sa minus kahtlud, on sul aega mind proovile panna. Kui sa mind aga armastad, siis ütle lihtsalt ära. Siis ma, nagu ütles Lejokovski, astun jalaga endale kõri peale, matan endale kõik tunded. Kuid ma pean teada saama. Seda on mul kohe tarvis, enne mu suurt eluproovi.

Jarõna! Ara pane seda kirja pahaks. Katsu mõista inimese olukorda, kes on pea kaotanud, ole kaastundlik. Annen su siirust, avameelsust ja head südant, olen kindel, et sa ka siin jääd iseendale truuks. Kirjuta mulle ka sõna, kuid kirjuta tõtt. Ootan seda. See on mulle vajalik. Isegi siis, kui ta on hirmus või kibe.»

Oma allkirja ma kirjale ei pannud. Pistisin kirja ümbrikusse, kirjutasin aadressi peale ja otsustasin anda ta aadressaadile kätte pärast esimest vahetust.

Akna taga hakkas hahetama hall koidik. Oli möödunud veel üks unetu öö Kovalivkas.

See päev sarnanes kõigi eelmiste ja tulevastega. Nii kaua kui eilegi viivitas metsa taga hall hommik, uustaplid külvasid vaikselt alla külmatolmu, lastepere

sagis lumememme ümber, helises koolikell. Põlv jõudnudki peale hakata, kui varajane õhtutund hakkas juba oma lopsakaid tihedaid kulme kortsutama. Seda päeva ei unusta ma siiski eales.

Jarõna ei naidanud end. Ootasin teda opetajate koridori, aga temata ei olnud midagi õpilastega klassis. Kuid koridori, et teda seal kohata, oli ta õpilastega üheskoos. Mõistsin, et neiu valdib kohtumisi. Kuid see ei sundinud mind kavatsusest loobuma. Vastupidi. Otsustasin talle igal juhul üle anda. Saagu mis saab.

Ning alles teise vahetuse eel saime koridoris kokku. Ma ei oodanud seda kohtumist, avasin koridori ukse, selle taga seisis tema. Vaatas erutatult otsustades pikad ripsmed. Ma keel oli nagu suulaua, keel kinni kuivanud.

«Jarõna Ivanivna!» ütlesin kahedalt veidi aja pärast. «Teile on kiri.»

Ta ootas kannatlikult, mina aga, ehkki see kiri kerkis mu rinda, unustasin esimesel silmapilgul, kuhu mul asub. Ta heitis pilgu aadressile ja tema sirged tõusid kulmud kerkisid imestusest. Ümaratele posketele valgus tihe puna. Vaevumärgatav naeratus liigutas üht nurki. Ta tanas vaikselt ja eemaldus, tõstmata pilku.

Pärast esimest tundi leidsin õpetajate toas ees tunda matu mehe.

«Olen Niina Gorban'i isa,» tutvustas ta end.

Midagi oleks mul nagu rinda torganud. Tundsin, see hallipaine sunge mees polnud head tooma tulnud.

«Tahaksin teiega nelja silma all konelda.»

Õpetajate toas kaisid sisse ja välja õpetajad ning tulusin seepärast Gorban'i oma tuppa.

Mees istus vasinult toolile ning libistas raske pilgu üle toa. Ta silmis peegeldus mingi mure ja rahutus. Ma ei osanud oma suuri rakkus kasi kuhugi panna. Ma ütlesin: Ivan Gorban on üks paremaid puuraidureid teadlaskes.

Kõnelema ei hakanud ta kohe, vaatas tükk aega põrandale.

«Ei tea, millest alata, Tarass Demõdovõtš.»

Olin juba paris veendunud, et midagi halba oli juhtunud.

«Kõnelge, seltsimees Gorban. Püüame aru saada.»

Ta heitis minu poole pilgu hallide kulmude alt, tõmbas valuliselt kipra.

«Tõlge tarusaamine pole siin lihtne. See tähendab, ma olen oma tüdruku asjus...»

«Tõlge, teie Niina on eeskujulik õpilane.»

«Niina sus Tall meeldib õppida. Arvasin, et saab tüdrukest asja.»

«Tõlge vaikis taas, viskas kirustamata pooliku plaru taskust taskust tubakakoti. Rebis suitsu jaoks küttepõleti, võttis selle hammaste vahele. Pistis kaks sõrme kotti.»

«Tõlge lugu, seltsimees direktor,» kõneles ta, keerates nagu iseendaga. «Ta on minusse läinud, tahab Niina. Tahaks, et temast inimene saaks, aga ma ei tea, kes teab?...»

«Milles siis asi on?» ei kannatanud ma välja.

«Tõlge Tšepur on tüdrukul pea segi ajanud. Õppimine on tal minna.» Gorban ohkas, tõmbas suitsu sisse, tõmbas. «Jumal on mind lastega nuhelnud. Poiss oli tüdruke suri. Niina poole me aga lihtsalt palvetasime tüdruke eidele. «Kuhu ta enam kooli läheb, teda juba ei näe, mehele panna.» Ja näed nüüd.»

«Milles siis juhtunud on, seltsimees Gorban?»

«Jah, hakkas Mõkola Ivanovõtš meil tihti käima. Mõtlesin omaette, et mis siin siis halba? Õpetaja ja tema tüdruke. Ehk on neil tüdrukest kooli asju õiendada. Tõlge sus pühapäeval metsast, eit kukkus seletama. Ütleb, et nad ei saa teineteiseta hetkegi olla. Ja ma ise ei tea, kas tüdruk on kõhnaks läinud, õppimisest pole juttu, peas hoopis teised mõtted.»

«See ehk ainult tundub teile niimoodi?»

«Jah, oh, ka mina mõtlesin sedasi. Otsustasin tüdruku tüdrukele panna. Aga tema — et oleks nüüd punastanud, tüdrukenema lõõnud. Ütleb, et armastab Mõkola Ivanovõtšit.»

«Ah, sina, tütreke,» ütlen talle, «sul vaja raamatute, aga mitte armastuse peale mõelda. Tema aga oma jorut: «Ma pole enam väike.»»

Raske saapaga tallas Gorban põrandal suutsukoni, tõusis ning vaatas uurivalt ja lootusrikkalt mulle.

«Tõlge, teiega nõu pidama. Võtke mees käsile, muidu ei saa, et võib veel pahandus tulla.»

Rahustasin Gorbani ja saatsin ta koduteele, is-
saanud enam rahu See, mida ma kartnud olin,
nud tulemata.

Kutsusin Mõhhail Amadejovõtši. Jutustasin tal-
lusest Niina Gorbani isaga. Tundus, et see juti
pannud Šuhnovskõid sugugi imestama.

«Ei midagi imelikku. Sihuke seelikukütt nagu Ivanovõtš, ajab igal tüdrukul pea segi. Olen ka ganud, et asjad pole siin kõige paremas korras.

«Mis me ette vôtame?»

Mõhhaal Amadejovõtš tõmbas kulnud kipi, mõttesse.

«Olen teie oma arvamuse juba öelnud, Tarass I
dovõtš.»

«Koolist välja visata on kõige lihtsam. Mida a
puriga peale hakata?»

Šuhnovskõi kratsis suure sõrmega kōrva taga

«Temaie on see nagu hane selga vesi. Ma leiab
täna tuleb õppenõukogus sellest kõnelda. Võib olla
kollektiiv suudab teda mõjutada.»

Tänaõks oli planeeritud õppenõukogu koosolek. Oli nõu pidada selle üle, kuidas me talvevaheaja

Õppenõukogu koosolek algas täpselt kell kaheksa ja kolmeveerandil. Kõigepealt tehti kinnitust, et kõik on korras. Seejärel arutati masena tuli Jarõna. Ta astus üle läve kuidagi arusaamatult. Kõik oleks millestki väga ehmunud. Võttis istet nurgas, et näha, kuidas õpetajate selja taga. Asjata püüdsin ta pilku kohaldada. Ta peitis seda minu eest.

Avasin õppenõukogu koosoleku ja andsin sõna sa
novskoile. Ta kõneles kiirustamata, põhjendades ig
mõtet, mina aga vaatasin vargsi armastatu pool
teadnud, mida arvata. Ei tahtnud uskuda, et ta he
mu siirad tunded kõrvale, kuid asi nägi selle järgi
Jarõna istus pead tõstmata ning teeskles, et ta mid
kiiresti ules märgib.

Mu tuju langes. Meenus, et pean Tšepurist kõnelema. Olin temale kade: küll on inimesel õnne. Temasse armastasin, kuidas ta meeldis. Kuidas ta meeldis, et ta ei olnud veel isegi need, kes seda ei tohiks. Miks minul ometi ei ole? vea?

Õppealajuhataja informatsiooni kohta võeti vähe

1000. Nõudkimised lõppesid kiiresti. Nüüd pidin kõnelema

... tal püsti tõusin ja esimesed sõnad laususin, vaatas
... ta mulle üles ja ütles: "Näe, see on sinu õnne
... tal ja hing kinni. See pilk ütles mulle kõik. Ta polnud
... olla pahane. Tal oli ilmselt ebamugav vaadata mulle
... silma. Võib-olla kartis, et silmad ise ütlevad kõik
... . Nüüd langetas otsekohe pilgu. Ent minu eest ei jää
... tal varju see soojus, see armastus, millega ta mulle
... hõlmesse vaatas."

tingevärinat maha surudes kõnelesin Mõkola Ivanovi Tšepuri käitumisest. Tšepur oli kõige suhtes ükskõikne ja istus mõtetesse süvenenult. Nüüd vaatas ta mulle oma teravate vihaste silmadega.

11. oma kokkupõrkest Tšepuriga õpetajate toas ja lõ-
12. b. linasest Niina isa teadaandest.

...te kõige selle kohta ütlete meie kollektiivile, Ivanovõtš?» selle küsimusega lõpetasin oma in-

13opur vaatas mind mõne hetke raevunud silmadega
lousis aeglaselt püsti. Märkasin, kuidas ta silmad lee-
tuma löid, viha asemel loitis neis muie ja kavalus.

• Mida ma ütlen, seltsimees direktor? Võib-olla et neis aegades, mida te praegu ütlesite, on terake tõtt, kuid ei, lugupeetud Tarass Demõdovõtš, pole mees, kes sel-
l kõnelema peaks.»

Siis hetkeks vait, õpetajad aga vaatasid arusaamatuse otsa.

— Ühustate mind selles, et kohtun Niina Gorbaniga
oma kangelge oma kohtunnistest, Tarass Demõdo-
st kogu Kovalivka teab, et teie korteris veedab
võivad ja ood lugupeetud. Antonina Nokonivna.
— Selle kohta kostate?

...stasid vaikusel oleks nagu pilli keel katkenud. Kargatas, hbisest toolilt ja vajus meelemarkuseta tule. Naised tormasid tema poole. Eleonora Stepakajus.

« Andke vett! Ars11!»

Keegi jooksis arsti järele, keegi ulatas mingi
 paar kadus markamatult Seisin laua juures nagu

puuga pähe saanu. Põšna ei tulnud ikka veel märkusele. Ta ainult vahetevahel ohkas ning süüvatus valgus taas ta naku.

«Küll on kaabakas, küll on kaabakas,» sosistas novskõi, leidmata paberite jaoks kohta laual.

Varsti ilmusid kohale Sjagailo ja sanitarid. Jakov panovõtš palus kõiki kõrvalisi isikuid ruumist lahku. Mul polnud enam jõudu siia jaada. Uneta ootasin tunda. Koperdasin kuidagi masinlikult, vaevu jalul jades oma tuppa, langesin lahti riietumata voodisse. Suisin unenäguderohkesse poolunne.

Hommikul polnud mul jõudu üles tõusta.

Südamel oli raske, oleksin tahtnud kuhugi kaduda, põgeneda, ei kedagi näha ega kuulda.

Silmasin laual oma märkmeid, raamatuid. Ümber See oli väljakutse riigieksamitele.

Tõusin kiiresti üles, istusin laua äärde. Kirjutuskäskkirja valmis. Kutsusin Ulita. Andsin selle üle novskõi jaoks.

Veel samal päeval, ilma et oleksin kellegagi hõõr jätanud või kedagi näinud, lahkusin Kovalivkast.

Instituudielu tuulas kiiresti peast kõik sünged mõtted. Teel oli aega kõige üle järele mõelda. Järk-järgult analüüsisin olukorda ja tulin järeldusele, et midagi polnud juhtunud tegelikult juhtunud.

Mind pani ainult imestama ja piinas asjaolu, et maailmas on veel südametunnistusega inimesi. Kui võis leppida sellega, et mõnel harilikul inimesel on südametunnistus kadunud, siis ei saanud kuidagi nõus olla, et selline on kas või osaliseltki kaotanud õpetaja.

Lapsest peale olin harjunud vaatama kooliõpetajat erilist inimest, kui inimest, kellele on omane ainult ausus, arukus ja suur inimlik südametunnistus. Minu meene õpetaja oli mulle pühakuks. Oleks ta mulle öelnud: «Tarass, sa pead surema!» oleksin ma pikemalt mõtlemata surnud. Ma võisin vahel ema või isa sõna nutu kuulata, kuid õpetaja oma oli mulle seaduseks. Väikesest peale harjutas ema mind jumalat uskuma. Raama

... ja oma armastatud õpetajate mõjul hajus aastatega
... lapsehinges nagu hommikune udu usk jumalasse.
... tulid kirikust mõttes koju. Ema küsis: «Noh, mis
... ikus oli, Tarass?» Mina vastuseks: «Ema, see
... on ju nagu teate? Tegelikult pole ju mingit juma-
... lal olemas.» Ta vaatas mulle tükk aega otsa, katsus isegi
... lekipärast pead. «Kust ja selle pähe oled võtnud, po-
... ?»

... andis ema mulle jumalavallatute mõtete pärast
... märke, kuid usu rüppe ta mind enam tagasi poorata ei
... nutnud. Pärast seda ei tõstnud ma enam jalgagi kiri-
... ke. Minu jumalaks sai mu õpetaja. See kõik, mis tema
... ja, mida tema rääkis, oli mulle seaduseks. Mäletan,
... kevadel, kui kõik ümberringi oli juba roheliseks
... ja vesi naabersooos veidi soojenenud, nii et sealt
... konnakrooksumist kuulduma, silme ees aga
... kolletas varsakapjadest, ronisin ma põõsaste va-
... otsparte taga ajama. Leidsin umbes viiskümmend
... ja raskem pardimuna. Uhkus oma vägiteo ja edu
... tahtnud rinda mahtuda. Soovisin kelleleki oma
... andata. Tormasin nende pardimunadega õpetaja
... Ta vangutas etteheitvalt pead ning jutustas
... pikalt, millist kahju ma olin teinud, mõeldes
... et rahva vara. Pärast seda, rääkimata, et ma ise olek-
... linnupesti lõhkunud, ma ei lasknud tal ka juhust
... anda, et iga linnuvaenlasega kaklusse astuda.

Lapseunelmais kujutlesin ennast kooliõpetajana.
... misin igati sarnaneda oma kasvatajaga. Tõllal võis ju
... lhtipeale näha joodikuid kaklemas ja sõimlemas. Minu
... etaja ei võtnud tilkagi viina suhu ja noomis neid, kes
... suutnud viinapitsist lahti öelda. Külainimesed tulid
... kooliõpetaja juurde alati igasuguste küsimustega. Üks-
... tema oli nende nõuandjaks ja kaitsjaks. «Nõnda üt-
... kooliõpetaja,» võisin korduvalt kuulda nende sõnu.

... lasegi sõnal «õpetaja» oli minu jaoks eriline mõte. Õpe-
... jal inimene, kes teab kõik, näeb kõik, mõistab kõik.
... etaja ei ela mitte enda, vaid rahva jaoks. Missugune
... küll peab olema inimene, et üldrahvalikku austust ära
... mada!

Ja kui ma ise rahvakooliõpetajaks sain, ei unustanud
... mul ilal seda, missuguste silmadega õpilased ja nende
... vanemad mind vaatavad. Püüdsin käituda nii, et ükski

inimene, ükski hing ei võiks näpuga naidata ega et et olen valesti toimunud, oma südametunnistusega ollu lainud. Sama mõõdupuuga hindasin ka oma kaaslast.

Õpetajaid on mitmesuguseid. Isegi Kovalivka väikeses kollektiivis olid inimesed erinevad. Põlv noloovõtš Orjoni ja Hanna Ivanivna Svitenkot olid valmis pühakuteks pidama, misama, nagu oma kooli õpetajat selleks pidasin. Hindasin ka Krõvoha, eriti Katerõna Dmõtrivnat nende armastuse eest vastu. Kahestasin Jarõnat. Kuidas ta oskas oma kõigest huvituma panna! Isegi Panassõkust, teinud meistrist olin ma heas arvamuses, ilmaasjata oli ta külge kleebitud. Selge, et ta ei armastanud end palju kui oma lapsepõngerjaid. Austasin ka Stepanivnat, ehkki ei suutnud unustada, et ta on putar. Lada Grõgorivnat olin valmis kätel kandma. Pedagoogilise meisterlikkuse eest, ent samal ajal sin temasse teatud valvsusega, teatud hirmu ja elumusega, ega austanud teda kui inimest. Sest ka peab õpetaja teistele eeskujuks olema.

Lausa siime all kasvas ja arenes Margarõta Kovalivna Kužel. Isegi Šuhnovskõi imestas, kui võrd matult, kuid eredalt avanes tema pedagoogiline Tegin kõik selleks, et koondada oma õpetajad üksiks kollektiiviks. Kuid ei suutnud siiski Tiit Nazarovõtši juures midagi korda saata. Nüüd veendusin Mõkola Ivanovõtš Tšepurist pole pedagoogi. See pole õpetaja, kes oma kõrge kutsumuse unustab, pole pedagoog, kes lubab endale kaituda ebapedagoogiliselt.

Mõistsin, et armastus on armastus. Kas vähe on õpetajate juhtumeid, et vanemate klasside õpilased on oma õpetajatesse armunud? Kuid tõeline inimene peab endale teadma, mis armastus see niisugune on. Õpetaja armastatakse esmajärjekorras kui vanemat seltsimeest, kui kasvatajat, kui isa. Ja kui pedagoog lubab endale noore neiu poollapselikku usaldust kuritarvitada, kui annab võimalusi selleks, et see armastus kasvab üheks tühimiseks tundeks, siis pole ta juba enam õpetaja. See on kurjategija.

Nüüd oli ka Batožtsukiga juhtunud. Pikapeale hakkas

Lada Grõgorivnat vihkama, naine... Aga kas ei oleks saanud seda...?

Mul oli aega, et Batožtsukida tragöödia... mõtelda. Pärast Tiit Nazarovõtši arasõitu olin ma Lada Grõgorivna suhtes valvas. Kogu aeg käis ta ringi, nagu oleks keegi ta vette kastnud, mõttes, mattus töösse. Nähjavasti polnud tal sugugi kerge lahkuda mehest, kord joodikust. Tõsi, sagedamini kui tavaliselt pöördus ta ülasuguste küsimustega Mõhhail Amadejovõtši poole, kuid viimase suhtes olin ma rahulik.

Olin veendunud, et kool pole Tšepuri jaoks õige koht. Tõusse suhtus ta kroonulikult, ajalugu ei tundnud. Tunni ajal ei pööranud konspektilt pilku. Nüüd oli ta aga äärmusesse jõudnud. Ehkki Niina Gorban oli juba tavalisest inimesest, oli ta ikkagi õpilane. Õpetajal polnud õigust oma vahekorras õpilasega astuda üle lubatud piiride.

Teel instituuti astusin ma korraks rajooni haridusosakonda ning jutustasin kõigest Budjakile. Algul ta vihkas.

«Mis sui seal selles Kovalivkas küll sünnib?» raputas ta raevukalt oma kräsus juuksekahele. «Kord joodik... kord kurat teab mis? Kus su silmad on?»

Nüüd on teie käes kord, Arsen Ivanovõtš. Mina olen... küllalt näinud.»

«E on ju kriminaalne asi!» hüüdis Budjak.

«Asi on siuke, nagu ta on.»

Rajooni haridusosakonna juhataja lõpuks rahunes, kuuldas mu lõpuni ära, lubas sellesse keerukasse küsimusse seigust tuua.

Nüüd kripeldas mu südames veel vana haav. Kas tõesti Jarõna jäi uskuma seda, mida Tšepur oli kõnelnud? Kelleigi polnud ju tegelikult teada, et vahetevahel astus Põšna minu juurde sisse, et nõu pidada, kuidas Petro Kovaletsi paremini kasvatada. Miks pole ta siis kirjale vastanud? Miks vaikib?

Pikapeale sain tasakaalu tagasi. Mis siis sellest, et Tšepur oli need rumalad sõnad välja öelnud?

Kohe esimesel päeval, niipea kui olin linna jõudnud, kirjutasin instituudi raamatukogus kaua ja hoolega kirja Jarõnale. Tahtsin kõik ära seletada. Kuid kiri ei kukkunud hästi välja. Kogu aeg aina üks endaõigustamine,

ennast õigustada ma aga sugugi ei tahtnud. Kui ise ei näinud et mind oli suutult solgiga üle lüüa. Aga võib olla, et lugedes mu sõnu hakkab Järõnaerma? Mis siis ikka, edaspidi olen ettevaatlik, avalda kirjas oma hinge saladusi.

Hävitasin poolelioleva kirja ja süvenesin üle peamatuisse. Läbielamisteks polnud enam mahti. Seda nädala pärast tuli riikliku komisjoni ette astuda

Linnaametid on seljataga. Saime kergemini. Kõigil on onnelik naeratus huultel. Ruttame postkassasse. Keegi tegi ettepaneku saata omastele ja telel kirja ja telegrammid. Olgu kuidas tahes, see oli kõige tallepanuvaarsem sündmus meie elus. Meie dasime tööks ja kõige naeratus.

Poolel teel vallatasa mu meeli nukrad mõtted. Kelle ma kirjutan? Temale? Saadan telegrammi. Sulle kõige? Naerab otskohe välja, ütleb, et uhkeldan Jarõnale?

Linnas viiburnise esimestel nädalatel, kui me ja ööl eksameiks valmistusime, hulgakesi materjali toodasime ning jõuetuseni üks teist igasuguste küsimustest tüütasime, ununes, hajus kuhugi teadmatusse kõik. Nii, mis eelmistel päevadel oli mu elu sisuks olnud. Nii polekski mingit Kovalivkat maailmas olemas, nagu polekski mu elus Jarõnat, see haav aga, mille Tšepuri loonud, armistus ühe päevaga. Kuid ei, Jarõna polnud ununenud. Ei läinud niisugust ööd mööda kui ma poleks teda unes näinud. Igal hommikul ules argat. Nii ratasin ma talle vastu, ehkki otsekohe pärast süngestusin, meenutades, et kõik on vaid tühjad näod.

Kuid pärast esimest eksamit, kui mu asjad hakkasid hästi minema ning veendusin, et nüüd teen kindla kõik eksamid ära, tuli südamesse taas igatsus ja rahutus. Üha sagedamini jäin selle üle mõtlema, kuis mu armastus oli juba eos surmatud. Mulle näis, et kui poleks neid Tšepuri habematult rumalaid, vastutustundet ja sõnu olnud, oleksime Jarõnaga teineteist mõistnud

Mida edasi, seda enam hakkasin uskuma, et kõik läheb hästi korda. Ennast salamisi pettes ootasin isegi iga päev kirja Jarõnalt. Ent seda ei tulnud. Kas ta tõesti ei leidnud minu aadressi?

Mul oli kange tahtmine kirjutada või telegrafeerida just temale, kuid... ma ainult ohkasin ning heitsin selle mõtte peast. Mis oli temal sellest, et minu elus oli muigune rõõmustav sündmus aset leidnud? Temale ei tähendanud see ju midagi.

Postkontoris asusid kõik töö kallale. Ainult mina ei leidnud, kellele kirjutada. Korraga kerkis silme ette see, kes oli aegamisi ununenud, hämarusse vajunud. Meenus Sisalik. Ma isegi muigasin iseenda üle. Ta kerkes elusana: rõõmus, hallisilmne, kaval naeratus huultel, siiras ja avameelne. Oh, Sisalik, Sisalik! Kui ammu pole ma sulle kirjutanud! Meenus, et just enne instituti sõitu sain temalt kirja, kuid ei jõudnud isegi lahti teha, kõnelemata vastamisest. Nii jäigi see minu laua vahelisse lebama, varjates endas Nastusja lõbusat lobi-ist. Oli mul siis aega sellele mõelda, kui Jarõnaga läbi saamine parajasti nii ilusaks läinud ning kõndisin kui võlutud mööda ilma ringi.

Astusin otsustavalt telegrafisti juurde. Ent Skrõpali postifiliaali polnud ning telegrammi ei saadud vastu võtta. Asusin siis kirja kallale.

Kirjutasin nagu alati: pooltõsiselt, poolnaljatades. Nimetasin teda Nastusjaks ja Sisalikuks ja kahepaikseks, tervitasin teda ning soovisin edaspidiseks kõike head. Vahandasin vaikimise pärast, kuid õigustasin end otsekohe, et oli palju tegemist olnud.

Siis pajatasin sellest, mis kõik oli juba seljataga. Kuidas raamatute kallal olin istunud, nii et meeled sassi laksid, kuidas enne esimest eksamit värisesin. Eksam oli väga pidulik. Laua taga istus tahtis komisjon. Ent kellele pidulikkus, kellele värin kuni jalapäkkadeni. Oleksin valmis olnud pigemini ühe õhtuga kaks ainet andma, kui seda ühte. Sammusin laua poole kui mööda kuumaks tõetud parani. Istusin toolile, kuid ei suutnud paigale jääda, aina värisesin, vaata, et ärevusest hakkavad veel hambadki plagisema. Ning alles siis, kui piletile pilgu heitsin, rahunesin veidi: küsimused olid sattunud tuttavaks. Ja kui komisjoni esimees lausus: «Küllalt!», oli

mul kahju, et nii vähe kõnelda lasti. Tundus, et sin võinud kogu komisjoni surnuks rääkida. Ühes andsin Sisalikule mõista, et kuidas ta ka oli, kuidas oli kõige oodatud diplom, seesama diplom, ilma õpetajat, olgu ta nii suur meister kui tahes, alati luse ja umbusuga kui harimatut vaadatakse. Ja pidid, olgu õpetaja kui nürimeelne tahes, Tšepur m pur, ent kui tema taskust ulatub välja diplom, peeteda tõeliseks spetsialistik. Nii andsin ma siis Na jale teada, et see diplom oli mul nüüd käes. Kirj naljatledes, et nüüd on mul õigus oma tööd pealisemalt teha, tunde mitte ette valmistada, magada nani, ning keegi ei saa oelda, et ma pole oma ala ter.

Kirjutasin neid sõnu, ise aga mõtlesin selle üle, veel, missugusesse instituuti või isegi ülikooli oon pista? Sest olin nüüd õppimisega harjunud ega kipunud enam elu ette ilma talviste ja suviste õppesemideta.

Järk-järgult rändas mõte tulevikku. See ei naerunud mulle. Kajatksin oma edasist elu Kovalivka. M nus Petrik, kuidas tal küll läheb? Ma ei jõudnud maga enne aräsoitu huvasti jätta. Tundsin igatsust õpilaste, meie kõlavahäalse laulukoori ja orkestri, õtajate ja Kornii Kōrōlovōtši järele. Kuis oleksin tēnud kõnelda veidra, kuid nii inimlikult lihtsa S loga! Kui saaks ainult Kovalivka inimestega rahusõpruses elada. Kuid seal oli ka Jarōna. Ta kaunit mu elu, ent samavõrra täitis seda ka mure ja valu. Tundsin, et kusagil ei leia ma rõõmu ega õnne. Kanna tan nii, nagu praegu, mil võin teda iga päev näha — omast ja samal ajal nii kättesaamatut.

Mõtlesin sellest kogu aeg, kui kirjutasin Sisaliku lõpuosa. Muidugi polnud seal sõnagi mu raskete hinp piinade põhjustajast. Kurtsin üksinduse, mõistetam kurvastuse üle, lõpetasin kirja isegi ülestunnistusega mul on raske. Väga, väga raske, ehkki olen nüüd lomeeritud. Ning mis kõige kibedam — ma ei näe sagil valguskurt oma elus. Kõige lõpus soovisin rõõmu ja õnne, paikesekülilaseid elupaevi oma sirale, pan Sisalikule, kes polnud mind kordagi kulastanud, et t medad pilved ma elu silmapihirilt minema ajada.

Kui olin kõik oma valud ja labielamised sellesse kirja lunud, tundsin, nagu oleksin kõige südamelähedasema otaga juttu vestnud. Igal juhul, kui me mooda linna ad ühiseiamusse tagasi pöördusime, sädeles õnnelk nneratus mu huultel, nagu kõigil mu instituudisõp telgi. Mind rõõmustas lumekrudin jalge all, mind aja ol naerma eredad tähed talvisel taevavõlvil ja poolmedad taternad üksildastel tanavatel, rinda paisutas ungi uue, tundmatu rõõmu eelaimus.

Tundsin, et mind hakkas kodu poole tõmbama

62

Kas teile on meelde jäänud see aeg, kui olite alles vanke ning muutusite korraga täiskasvanuks? Mina olen oma elus kaks korda täiskasvanuks saanud.

Esimest korda, mäletan, sain täiskasvanuks siis, kui ta ühel kevadel ostis mulle tõelised saapad, rätsep aga ombleb villasest riidest püksid ja satäänsärgi ning ma puhapäeval tanavale ilmusin. Jäin noorukite sekka seisma ning mind ei aetud ära, ei naerdud välja, vastu võeti kui omasugust. Alles hiljuti aga tuli mul sel est tanavast suure ringiga mööda minna, sest mind peeti väikeseks.

Tõeliselt täiskasvanuks sain ma aga alles tana. Kōndisin mööda meie rajoonilinnakest, kōndisin kindlalt, ulgelt, mitte nii nagu varem, kui olin justkui hiilides tōndinud, pūudes võimalikult vähe märgatav olla. Nūtid aga olin juba kooli seaduslik direktor. Mu taskus lebas kullihinnaline diplom. Võisin pea pūsti hoida.

Ning ma tõepoolest sammusin kiirustamata, tundes oma isiku vajalikkust ja tähtsust. Ivan Ivanovōtš Gorobets, kes alati minusse kõrgilt, isegi üleolevalt suhtus, kelle hääl kōlas kõige sagedamini õpetavalt ja vastuvaidlemist mittesallivalt, kōndis nūud mu kõrval kuidagi teisiti, kōneles mesimagusalt, vaatas silma sisse. Tōsi, seda ehk seetōttu, et ta ootas klaasikest?

Rajooni haridusosakonnas, kuhu ma suundusin otsekohe pärast instituudist naasmist, oli töö juba lõppenud. Ent leidsin seal siiski Gorobetsi eest. Ta rõõmustas ma tuleku üle, justkui oleksin tema lihane isa olnud.

«Tarass Demõdovõtš! Õnnitlen, kallis! Kõige pealt
mast südamest õnnitlen! Ei küsigi, vennas, kuidas
tunnen juba sinu suhtumist asjasse, tunnen! Tubli!
neid kaugõppe-üliõpilasi rajooni haridusosakonna
külluses, sina aga said esimesena riigieksamitega
Näita aga diplom välja!»

Võtsin vastu tahtmist dokumendi taskust

Ivan Ivanovõtš imetles seda igast kandist, luges
laksutas keelt, kiitis takka.

«Noh, Tarass Demõdovõtš, kas tahad või ei taha,
liiku pead tegema. Pead, vennas.»

«Selle taha asi pidama ei jää. Kas Kovalivkas ol
käinud?»

Gorobets liigutas vandeseltslaslikult kulmu.

«Olin, vennas, olin. Noh, küll on lood seal! Aga
kui sa diplomit kastnud pole, sellest mitte sõnagi
pärigi, sõber, ma ei ütle sulle midagi,» lõpetas
tosega.

Pidin Gorobetsi restorani viima

Ivan Ivanovõtš jõi ja sõi, unustades isegi mulle
kuda, ning jutustas Kovalivka uudiseid.

«Käisin, vennas, sinu Kovalivkas. Külma pidi
pealt kõrvad ära võtma, sihuke pakane oli. Sulle
kindlasti Tšepuri kohta kirjutati? Noh, on pähek! Olin
nüüd, Tarass Demõdovõtš, on sul aga kaadriga
danud!»

Kuulan kannatlikult klaasi mõjul jutukaks muutunud
inspektorit.

«Ütlen sulle, et selles asjas võttis Arsen Ivanov
selge positsiooni. Tõsi, algul ta vihastas, kui jutustad
talle vahva sõdur Švejki juhtumustest Kovalivkas. Siis
aga tegi endale asjad klaariks. Noh, prokurör segas
sellesse loosse, sinu Tšepur aga laskis jalga...»

«Kuidas jalga?»

«Aga niisama, vennas, õige lihtsalt. Tundis, et
kab halvasti lõhnama ja pani ajama. Tüdruk tema
rel... Seal, vennas, on sihuke puder valmis keedet
tud... Teist väljapääsu Tšepuril polnud kui perekonna
seisuahtide buroosse minna. Mina talle, tõsi, and
sõbramehe poolest nõu, mida teha, kuid tema arvati
vasti ehmas, et prokurör, ja pani ajama. Ühesõnaga,
ikka veab, Tarass Demõdovõtš, selle kaadriga.»

Liitusin taiesli segasena Olin Tšepurist kõike ooda-
nud, kuid niisugust alatust... ei osanud isegi mõelda.
Gorobets aga jõudis jutustada ja juua, toidupoolist peale
võtta ning ka mind ootamatustega kostitada

«Kui juba läks jutuks, seltsimees Zalužnõi, — sinu
pedagoogiline süsteem on lõhki. Pole ajaproovile vastu
pulanud.»

«Kuis nii?» pilgutasin ma silmi.

«Šuhnovskõi kõneles mulle... Oled seal mingi õpi-
tuse ümber kasvatanud, kellegi parandamatu...»

«Petro Kovaletsi?»

«Vist Kovalets. Sa võid nüüd sellele asjale käega
lõua. Sinu Petro on klassis sihukese tükiga hakkama
saanud, et aina imesta. Tegi lihtsalt sääred. Pani klassist
ajama ega ole enam kooli tulnud. Nii, nii, vennas Tarass
Demõdovõtš.»

Mulle oieks nagu keegi tulist vett kaela valanud.

«Kas Šuhnovskõi kõneles teile seda?»

«Mitte minule, vaid kogu õpetajate konverentsile.»

Ivan Ivanovõtš hakkas talvisest õpetajate konverent-
sist jutustama, mina aga mõtlesin oma mõtteid. See, mis
juttunud oli, ei tahtnud kuidagi mulle pähe mahtuda.
Olin enam kui veendunud, et kogu selles Petro Kova-
letsi loos oli Petro ise kõige väiksem süüdlane. Võib-
olla et lapsega käituti ebapedagoogiliselt. Kõige enam
vihastas aga see, et Mõhha'il Amadejovõtš, selle asemel
et Kovaletsi toetada, rõõmustas, kui poiss pahandusega
hakkama sai. Kõneles asjast isegi õpetajate konverent-
sil. Kõige lihtsam on konverentsil esineda. Aga et õpi-
lase vaoshoidmiseks oskust ei jätkunud...

Mind hakkas otsekohe Kovalivkasse tõmbama. Tuli
välja, et olin seal väga vajalik. Ma ei võinud ju lubada,
et distsipliin alla läheb, et õpilased koolist minema jook-
sevad. Ma ei lõpetanud õhtusööki, vaid hakkasin Gorob-
etsiga hüvasti jätma.

«Kuhu nüüd, Tarass Demõdovõtš?» imestas see.

«Koju.»

«Kas peatute hotellis? Aga kui, võib-olla... võib ka
minu juures. Mul on väga lihtne, poissmehe elamine.»

Talveõhtu saabus varakult. Kui ma restoranist välju-
sin, võitles linnas poolhämara lateernate valgus külma
pimedusega. Heitsin õlale oma kergenenud kompsu ja

sammusin linnast välja Sihukesel kellaajal ei v
sõidukile mõeldagi

Tahtsin võimalikult kauem omaette olla. Ja on
teada, et kusagil ei jää inimene nii pikaks ajaks
silma vastu iseendaga, kui just teel olles. Astu
sinda ja mida kõike jõuad selle aja jooksul läbi mõt
keda kohata ja kellega vaidluses peale jääda!

Reejalastest kõvaks tambitud krudisev tee viis lo
paistmatusse ohe. Kovalivkas töötamise ajal olin j
nud selle tee hästi selgeks õppida. Astusin julg
kindlalt, kogu aeg tervitasid mind ööpimedusest
tuttavad pajud, küll teeäärsed põõsad, kord tõkest
tee oma avalil tiibadega. Ja oligi juba mets, talvi
sünge. Ta võttis mu vastu raske, salapärase mõm

Oma mõtetega ametis, ei pannud ma tähelegi, kui
külm keskõine tuul tugevnes, kuidas taevast madal
pilveräbalatega kattus. Algas lumesadu, mändide val
keerutas ja vihises tuul, tuisk pimestas silmi. Astu
ikka raskem ja raskem, tee kadus, jooksis jalge alt
muutus pehmeks ja raskesti läbitavaks. Liikusin
misi.

Mu kerge komps muutus raskeks ja ebamugav
Oleksin ta meelsasti lumme heitnud, et ta tulistesse
medesse ei sooniks, kuid seal olid raamatud. Oleksin
nud maha visata kõik — riided, raha, leiva, —
mitte raamatuid. Ning ma tõstsin kompsu ühest ka
teise, viskasin kord ülale või haarasin kaenla alla

Alles nüüd taipasin, kui mõtlematult olin sellele o
likule teekonnale asunud. Kuni Kovalivkani po
metsades ühtki küla. Minna tuli aga läbi metsa,
läbi metsa, ja vähemalt oma kakskümmend kilome
rit. Oleksid mul jalas märgade ja läbikülmanud
baste asemel suusad, poleks mul ilal mõttessegi tu
et võtsin selle tee jalge alla asjata! Nii ma aga ro
vaevu üle lumehangede, pörkasid kogu aeg vastu po
tüvesid ja lumepatjade alla peitunud kändusid, ta
sin väsimusest, haarasin igasugu okstest kinni ning
kukkusin lumme. Tõusin aeglaselt, pähe tikkus mõte
jäädagi lumesängi lebama? Ent ajasin end otsustav
püsti — minna, iga hinna eest minna, kõik tähele pa
mata jätta, minna!

Ja ma laskin Jalad valutasid, nagu kipitas, silmad

jooksid vett, käed külmetasid, kuid liikusin edasi. Ei
pannud kuulatama tormi metsikut vingumist, metsa oi
d, issi sisinaga sarnanevat lumesahinat jalge all.
Tundsin mõelda oma opilastele, õpetajatele, meenutasin
Nedokussi, vestlesin mõttes Jarõnaga. Ent ikkagi muu
tas astumine iga hetkega raskemaks, viimane jõud oli
kadumas

Jaan jõuetult seisma. Vaatasin ringi. Ainult valge
lakalised tatsud möllavad puude vahel. Ei teed ega
rada. Ja lisaks veel väljakannatamatu valu jalgades,
nagu nõelatorked. Lasksin kompsu lumme kuk
kuda, vajusin raskelt sellele.

Ei mäletagi, kaua ma niimoodi istusin. Lõpuks kaota
si ajataja, ei suutnud olukorras orienteeruda. Kus ma
praegu olen? Kuhu jõudsin välja? Kuspool on Kova
livka? Kas hommik on veel kaugel? Ei tea

Ainult ühte tundsin — jalad külmetasid. Külm tuul
tubas üha tugevamini õlgu. Külma värinad käisid üle
kogu keha, siis korraga nagu süttis rinnus tuli põlema.
Mõistsin, et tuleb minna. Muidu ootab hukkumine.

Hukkumine? Naljakas oli mõelda. Ei kujuta endale
ette, kuidas mina, noor, terve, tugev (kõigele lisaks
veel diplom taskus!), võisin hukkuda? Kas siis surm
võib minust üle olla? Tuisk vaibub, Kovalivka kohal
loob särama ahtake talvepaike, mind aga tuuakse sur
muna kohale. Tuleb Jarõna... Ma isegi muigan oma
ette huvitav oleks vaadata, kuidas ta sel silmapilgul
käitub? Aga mis temal sellega asja? Külmasin ära, ja
nõgi kõik. Niikuinii ei tahenda ma talle midagi. Aga kui
see nii on, siis ma just kiuste ei hukku, jään elama, tu
len välja...

Ja hakkasin jälle astuma. Õigemini, ma ei astunud,
vaid tuisk tõukas mind tagant. Kuhu tõukas? Ei tea.
Tõugaku aga pealegi, praegu on kõige tähtsam mitte
paigale jääda, mitte magama jääda. Edasi!

Pikapeale muutus liikumine lausa piinaks. Nais, et
sellele ei tulegi lõppu. Tahaks kukkuda, mätta end
lumme ja magada! Ainult magada! Üha rohkem vaevas
uni, silmalaud vajusid iseenesest kinni, pea kais ringi,
kõik tantsis ja keerles silme ees

Kuid ma kõndisin...

Jarsku kuulsin nagu labi une koera haukumist. Ei

mõistnud paugupealt: kas unes või ilmsi olin saanud mingi piirdetara vastu. Ei roninud, vaid lausa voodist sellest üle. Lähenesin mingile mustavale onnile. Kõik näss viskus kui lummutis otse mu jalge ette, surin maas, püüdis mu jalast kinni haarata ning näis, et paaril korral tiris palituhõlmast. Käsi kompas jätkumaks aknaklaasi. Koputasin... istusin lumega kaetud ristikule. Kusagilt eemalt, nagu maa alt, kostsid inimese inimhääled. Keegi päris midagi. Jõudu kokku võttes letasin endalt une. «Kes seal on?» Hakkasin meenutama, kes ma olen. Lõpuks tuli meelde. Kargasin punnides, et see pole siis uni. See on inimelamu, need on inimesed.

Olin juhuslikult sattunud metsavahi maja juurde.

Järgmisel päeval metsavaht, üks nendest, kes toodetud koos Tiit Nazarovõtsiga oli poe kõrval seisnud, nägi mind viina jooma ja jahiretkele kutsunud, tõi mu lovalivkasse. Kogu tee kõneles ta viinast, mis tema arvates oli parimaks ravivahendiks külmetamise vastu. Mina aga kuulasin neid sõnu ning tundsin end üha rohkem purjus olevat. Pea muutus raskeks, rinnus palatades kõrvetav tuli. Tahtsin ainult ühte — kiiremini voodisse jõuda.

Nii tuligi metsavahil üksinda päästmise liigud teha. Niipea kui oma tuppa jõudsin, langesin otsekoheselt voodiga voodisse. Selsama hetkel vallutas onnis rõõm mu hinge: lõpuks olin ma oma eesmärgile jõudnud. Olin taas Kovalivkas.

Akna ees on lumivalge eesriie. Akna taga — hõlmatisest karvane vana männi oks. Sellel männil on kuldne päikesekiir. Lõhnab ravimite järele, ahi levitab soojust.

Lasen aeglaselt pilgul toas ringi kaia: sunn on lumivalge. Valged seinad ja lagi, valge voodi, seinal riputatud valge kittel. Ma olen vististi haiglas.

Ja siis, nagu meelet läinud unenägu, kerkib minu pildi jarel mällu. Šuhnovskõi õnnitles mind insituaatsiooni lõpetamise puhul. Oli see tõesti nii või nägin seda ainult unes? Siis ujus esile Sjagailo tõsine, heasüdamlik nägu, silmis mure, aga nina... nina, nagu alati, lobus ja ma

Ma ei mäleta, et oleksin nii lähedalt arsti näinud. Ikka nägin sedagi unes? Siis sõitsin kuhugi. Ei mäleta, kuidas end raudesse panin ja saani istusin, kuid mäletan, et sõitsin kuhugi, olles pealaest jalatallani vaipa mähitud ja et saan just nagu süst kõikus kevadise suure el. Ning rohkem ei mäleta midagi. Ei, tõepoolest, mis siis minuga juhtus? Oli nagu mingi tulekahju. Keegi jäi lõomavasse majja. Ruttasin talle appi. Ent ei leidnud seal kedagi eest. Hullumeelsena jooksin mööda põlevat maja, ekslesin kitsastes koridorides, lämbusin suitsust ja haisust, otsisin väljapääsu, kuid ei suutnud leida. See kestis väga kaua. Väljakannatamatult raske. Oli raske.

Ning nüüd leban ma siis lumivalges voodis, raske ja väsinud, nagu oleksin tõepoolest alles praegu põlevast majast välja pääsenud. Puhkan. Olen jõuetu ning kõige suurem ühtes ühtsuse. Haigla mis haigla. Peaasi, et mitte keset tulekahju, suitsu sees, et ei kõrveta kogu keha. Lasen silmad väsinult kinni langeda, mul on tunde ühtsust.

Ükse tagant kostavad kiired rasked sammud. Keegi astub sisse. Avan vastu tahtmist silmad ning näen Sjagailot. Miski oleks mulle nagu õlga hoobi andnud. Nüüd lõpuks mõistsin, kus olen ja mis minuga on. Olen alati heameelt tundnud Sjagailot nähes, praegu aga...

«Tere hommikust, Tarass Demõdovõtš!» tervitas arst rõõmsalt. Ta asetab mulle nagu lapsele oma laia, mahorkalõhnast läbiimbunud peopesa otsaette.

Ma ei vastanud tervitusele. Mind huvitas muud.

«Miks ma siin olen?»

«Jah sulle!» venitas Jakiv Stepanovõtš rõõmsalt. «Tõus mees külla, aga ei tea kelle juurde? Jah, vennas, sa Demõdovõtš, tähendab haigus võttis teid üsna vasti oma embusse»

Kõndagi valkkestest raputa. Sjagailo õhus termomeetrit ning une tabamata hetke jooksul surus mulle selle laenla alla.

«Kuid teie, seltsimees direktor, on ju lausa vägilase organism. Ainult sellele võite tänulik olla. Sunn, vennas, oli sihuke kahepoolne koldeline kopsupõletik, et kuigi olen mõndagi näinud, ehmun sin ka ise. Mõtlesin, et tuleb

mul kui keskaegsel eskulaabril esimesena su kir
rel kõndida.»

Nüüd hakkasin meenutama, kuidas mind ha
kanti, kuidas süstiti, kuidas valge voodi kõikunud
kuidas vihane Sjagailo kellegagi poolsosinal riidli

«Nüüd on oht juba seljataga,» ütles arst kiirustan
uurides termomeetrit akna all. «Nüüd lähme teiega
rass Demõdovõtš, veel seenele ning mangime
riski. Teie õnneks ei jõudnud ma tookord küll
sõita. Tahtsin Kuevisse minna, kuid nagu alati, un
Kužel õigeaegselt küüdimehele töökäsku anda.
pärast ütlengi, et kõik sünnib ikka paremuse pool
gesti on see beldud. Oleks Anton Fedossovõtš
mulle õigel ajal sõiduki, ei tea, kas me teiega v
taval olek megi»

Kogu see lugu tegi mulle nalja. Sest tõepoolest
oleks me olnud, ka meie kolhoosi eesmees kas võinud
õigeaegselt haiglale küüti annab. Sjagailo tuleb ka
vist tagasi, mina aga leban juba külmana lavatsil. I
õnneks seda ei juhtunud. Surm sai pika tema
kõik — mina, Sjagailo ja Kužel nämsin teda

«Noh, Tarass Demõdovõtš, ma ei ole veel sad
tat,» lausus Sjagailo lõpetuseks rahuldusega. «Sunnit
hate?»

Meenus Šuhnovskõi jutustus sellest, kuidas Jaki
Stepanovõtš iga haige kui oma lihase isa üle rõõm
tas, sest selle kõrval võis ka tema süüa saada, ja hääle
sln kõva häälega naerma. Sjagailo vaatas mind
teatud rahunusega. Ning korraka tundsin, et tõepoolest
tahtsin kangesti süüa. Summutasin oma naeru.

«Kui kaua ma siin juba vedelen?»

«Viis päeva, vennas, meelemarkuseta olekus,» te
Sjagailo pidulikult

«Noh, siis andkegi mulle kõik selle viie päeva jook
practud ja ko detul lisa kaka

«Kas nüüd just viie päeva eest, aga mida dieet
bab, palun väga, Tarass Demõdovõtš.»

Arst tegi kiresti koridori viiva ukse lahti ja hüü
«Domahha!»

Ehkki ma ei tundnud end sugugi halvasti, hoidis Ja
kiv Stepanovõtš mind nõnda, nagu seda isegi liha
ema polnud teinud, kui olin alles mähkmeis. Nagu h

pu selgus, kaitsid mind haiglas vaatamas opetajad
lennu Kõrolovõtš ja isegi taat Homa Djagil, ent Sja
gailo saatis nad kõik minema, seletades, et haige para
neb ja vajab rahu. Mis aga endasse puutub, siis Jakiv
Stepanovõtš arvas, et tema kui arst võib mu voodi kõr
val tundide viisi istuda.

Vestlustes oli Sjagailo lihtsalt ammendamatu. Hak
kas seletama ühte probleemi, siis jättis selle pooleli ning
hüppas teisele üle. Kõige rohkem huvitas teda arstitea
duse tulevik. Regulaarselt ja hoolega luges Jakiv Ste
panovõtš arstiteaduslikke ajakirju. Ma poleks ilalgi
uskunud, et ta loeb neid samasuguse kirega kui teised
ajakirjandust. Niipea kui ta oli ajakirjast midagi erilist
valja lugenud, astus ta otsekohe minu juurde sisse

«Tarass Demõdovõtš! Sattusin kogemata huvitavale
artiklile. Kujutage ette, algul ei pööranud ma sellele
begi tähelepanu, hiljem aga loen... Kas teate, mis as
jad juba lähemas tulevikus tulla võivad? Näiteks ini
mesel ei taha süda töötada. Teadagi, missugune see elu
on haige südamega. Ja tulebki arstiteadus inimesele
oppi. Haige südame asemele istutatakse inimesele um
ber noor ja terve süda...»

Niisugustes vestlustes armastan romantikust arsti
alati libedale tõugata.

«Aga kust siis noor süda võetakse? Kes selle siis ära
annab?»

Jakiv Stepanovõtš jättis vahele, et ta ei tundnud ar
vuseg
lema kõrgele laubale tekkivad kannud

Mhuh, hii... » kohab ta minust eemale. Aga kas teate,
Tarass Demõdovõtš, et teie lusenases on sugav mõte
sõltub olla, et artid ei tohi ei pööratud sõlle tähele
panu.»

Sjagailo kõndis mööda palatit, kõrgekasvuline, pik
ke jalgadega, pingul, roosteplekke täis kitsis ja krat
is murelikult kõrvatagust.

«Aga siis, Tarass Demõdovõtš, inimesele võib ju härja
südame panna?» punnitas ta oma silmad ümmarguseks
ning jäi minu ette seisma poosis, mis sarnanes arvata
vasti Newtoni omale tema suurel avastushetkel.

Teine kord erutas teda küsimus, mis oli seotud im
meste lennuga maailmaruumi.

Tarass Demõdovõtš hakkas ta ärevalt kõnelema,

astides üle mu palati lave. «Kas te usute, et
lennata meie vanakese Maa püride taha?»

«Mitte et ainult usun, vaid laheksin ka ise me
rändama. Muuseas, teie üksi oletegi mind siia, mu
nakese Maa peale pidama jätnud.»

Sjagailo ei pööranud naljale tähelepanu.

«Te mõistate, Tarass Demõdovõtš, olen veendu
nii umbes kahekümne aasta pärast või ütleme kolme
nelja-viiekümne pärast, rebivad inimesed end m
jast lahti haaramatutesse avarustesse. Kujutage
vaid ette, lendad mõõtmatusse maailmaruun
taha aga jääb suur roheline Maa. Kindlasti on see
line vaade, kõige ilusam vaade. Ent mind
muu...»

Sjagailole tekitasid muret jällegi meditsiini
küsimused. Miks pole teadlased selle üle mõelnud, k
das inimorganism end õhuta ruumis ülal peab, kui
külgetõmbajõud lakkab mõjumast?...

Arst kõneles sellest niisuguse murega, nagu o
ritutes kaugustes juba lennanud kujuteldamata k
sega kosmoselaev ja andnud temale Sjagailole, h
signaali, palunud abi.

Ei pääsenud ka pedagoogilist laadi küsimuste
misest.

«Ma ei saa aru, Tarass Demõdovõtš,» hakkas
gailo kord seletama, «miks kõrgemates pedagoogia
õppeasutustes ei õpetata meditsiini? Õpetaja tegel
lapsega, elava organismiga. Igal organismil on aga o
eripärasused ning sellesse, kuidas öelda, on kõik
ainult temale omased võimalused. Nii nagu arst l
neb igale haigele individuaalselt, nii ka õpetaja o
hustatud enda ees mitte tervet klassi, vaid ig
eraldi nägema»

Kuulasin tähelepanekult arsti natuke veidrad
ebatavalisi arutlusi. Kui ma varem kaardisin me
temast nii nagu Šuhnovskõi — meie Sjagailo on pa
suur veidrik —, siis praegu nägin, et selle inimese
res on esiplaanil mitte veiderdamine, vaid rahutu, o
mõistus, kes tahab kõike teada, kõike haarata, otsib k
kidele nähtustele seletust ja teeb seda oma, Sjagailo
moodi.

Ühel pikal talveõhtul, kui olime arstiga ainult l

Kovalivka haigla kuumakskoetud palatis, kaebas
amest korda kogu selle aja jooksul, mis ma teda

«... on elada. Tarass Demõdovõtš, huvitav on
... Kahju ainult, olen juba ammugi neljaküm-
... vastaposti ületanud. Sündisin valel ajal...
... poleks ma oma teaduse juurde pidama jäänud,
... päris tippudesse pürginud»

Ning see oli ainuke kord, mil nägin Sjagailo lõbusal
mal siirast murepitsert ja rahulolematust.

64

Kui ma ennast paremini tundma hakkasin ning või-
n juba mõnda aega voodis istuda, tulid mulle külali-

Mitmel korral astus sisse Korn Kõrõlovõtš. Puges
lõhega voodite vahelt läbi, oma muhklikku laupa ette-
mole ajades, pilgutas kavalalt silmi, keerutas uljalt
... tõrvmusti vurre.

«Kas sa pole veel tüdinenud looderdamisest, Ta-
«?» päris ta isalikult.

«Oh, ärge kohe rääkige, Korn Kõrõlovõtš!»

«Selles asi ongi. Lase, vennas, siit selle Jakivi juu-
... kiiresti jalga, muidu saab ta sinu arvel terve aasta
...»

Ka Nedokuss armastas igal sobival võimalusel Sja-
ailo üle nalja heita.

«Jakiv Stepanovõtš on kaval,» ütlesin naerdes. «Pei-
... mu püksid kuhugi ära, aga paljalt külma kätte just
... jookse.»

Korni Kõrõlovõtš istus raskelt toolile, soris kaua oma
medlate sõrmedega taskus, tõmbas sealt ajalehe välja.

«Paneks sind tantsima, kuid naib, et ei tule välja.
... ukseta tantsu lööma ei hakka. Loe, siin on sinust kir-
... tatud.»

Ilalpa aimates kahvatusin. Kuid asjata. Seesama aja-
hil, mis mind kunagi koolis ringide organiseerimise
... oli kritiseerinud, kiitis nüüd, kusjuures kiitis tae-
... ni just nende kooli isetegevusringide hea töö eest.
... rikli autor oli vaimustatud kooli koori ja orkestri

meisterlikkusest. Need esinesid nimelt mitte armastust, vaid ka kulaklubis. Rajooni ajaleht soovis, et need kooliolede võtta kovalivkalastest eeskujuks.

Muigasid rahulolevalt.

«Tšubenko on meie vastu armulikuks muudatuseks. Korni Kõrõlovõtš.»

«See's on õige, et mitte Tšubenko. Tšubenko on ainult mälestus järele.»

Heitsin pilgu toimetaja allkirjale. Seal seisid ainult Tšubenko nime asemel endise haridusosakonna juhataja seltsimees Ketjagi allkiri.

Silme ette kerkis Tšubenko. Suur, sõbralik, lodev. Tema jaoks oli fakt — kõik. Nähtava pärast, et ta ei tahtnud muuta kord omaks võetud lehe juhtimisprintsiipi, tuligi tal sellelt töölt lahkuda. Ma ei tundnud ei rahulolu sellest, et Tšubenko maha võeti, ega ka kaastunnet kannatanu suhtes. Siis ikka — oli Tšubenko, ja pole Tšubenkot.

Nedokuss oleks nagu mu mõtteid aivanud.

«Aasta-paari pärast unustatakse rajoonis, et ta oli nagi sihuke kuju.»

Tihti peale tulid mind õpetajad vaatama. Šuhov, tähelepanelik, kaastundlik, küsis iga kord, kas ma paremini tunnen, kõneles, et ilma minuta on ma, et paremeheta, jutustas kiirustamata ja asjalikult, et koolis elu läheb.

Vasja Bubak tõi endaga kaasa sulalume ja tõi tõrva lõhna, kotitaie naeru ja Kovalivka uudiseid. Ivanivna Svitenkol oli kaasas purgitais aastakümneid vaarikamoosi, mis oli nii paks kui läbitöötatud mahl. Emalikult sättis ta patja mu pea all, hella ja õrn. Gutusega tõmbas oma vanaldunud käega üle oma näo.

«Jooge tingimata öhtul vaarikaga teed, Tarass Demõdovõtš. See on parim viis, kuidas külmetusest vabaneda. Vaarikas on imerohi.»

Jõingi igal öhtul teed selle keedise. Öösel arvestasin nii, et tuli kolm korda öö jooksul pesu võtta. Kuid tundsin tõepoolest, et selle kleepuva õhuga higiga lahkeb ka haigus ja jõuetus mu kehast.

Tuli isegi Liidia Grõgoriõna. «Ta istus ainult hea küsis, ehk on tema abi tarvis. Ütlesin, et mind on vaja vajalikuga varustatud. Lahkudes muigas ta kavalalt

Ma lähen. Ehkki Tšepuri pole, ei või siiski kindel olla, et mõni teine ei hakka süüdistama, nagu seda Tšepuri tehti.»

Tema nagu säraküünal põlema, tema aga liigutas pilvalt kulme ja läks uksest välja.

Tema astusid ka Kužel abikaasaga, Krõvohatskid, Nedokud. Ainult Jarõna ei näidanud ennast.

Tema korraga seisis ka tema lävel.

«Tere päevast!» ütles ta vaikselt nagu õpilane.

Tema vaatas kõnevõime. Vaatasin teda ainiti, uskumata.

«On tõsi. Järsku on see jälle lummutis, unenägu?»

Tema lähenes aralt voodile, võttis voodi laikivast kuulist

«Kuidas te ennast tunnete?»

«Lähen. Hästi. Istuge, palun.»

Tema visatud valge kittel sobis neiuale hästi. Selle all

oli uus kirsspunase kleidi krae, seda kleiti polnud

veel näinud, siledalt kammitud juuksed olid kuklas

seotud ning läikisid nagu antratsiit, väikeste roo-

le kõrvade juures värisesid ämblikuvõrguna juukse-

Tema vaatas mind kuidagi süüdlaslikult, suurtesse

desse silmadesse peidetud vaevu tajutav mure, ka-

ning veel midagi mõistmatut, kuid ometi lähe-

ma. Unustasin kõik pahandused, selle kuris-

as on mu jalge esimest nädalat hakanud. Ja

minuga. Ning kõik oleks nagu oma kohal. Ta

oli voodi kõrvil, puunas voodi tabureti

koristataskurattide all, need kaed, vaikesed ja

indiplekidega seinad, värised silmanah-

ga leitud endale asi. Ta vaatas kuhugi seina

ole, ümmargused põsed valgusid aeglaselt puna tais,

üksurutud huultel süttis nagu paikesetõus salapära-

lt hell naeratus.

«Olote mulle pahane, Tarass Demõdovõtš?» küsis ta,

arates pilgu kõrvale.

«Miks siis? Mille pärast?» imestasin ma siiralt.

Tema polnud talle sugugi pahane, ei teinud talle

hügieid ettepanekuid. Ja tõesti! On ta siis süüdi selles,

et mina teda armastan, tema aga on mu vastu üks-

akne?

«Oleksin pidanud teile kirjutama, vastama,» ütles Ja

rõna vaikselt ning kagardas oma ratiku, mul, ...
lest kera.

Mulle valgusid pisarad silma. Tundsin, et ...
nult haigele andestamine. Nõnda arvatavasti ...
takse ka neile, kes pikale teekonnale asuvad, ...
gasipöördumist loota pole. Mõistsin, et tal on ...
ebamugav minu juures olla. Ta tegi mulle ...
mina olen nüüd suremas. Ning mul tõepoolest ...
tahtmine surra, et ta kas või hetkekski tunne ...
tähendab õnnetu inimese kahtlustamine. Kuid ...
hoopis muud:

«Mina olen kõiges süüdi. Poleks tarvis olnud ...
kirjutada...»

Sel hetkei paisutas headus mu hinge. Ka min ...
sin anda kõigile kõik andeks.

Vaikisime hetke. Akna taga oli päev õhtule ...
Vastu tahtmist kõikus lume raskuse all kogu ...
männikäpp. Pole mul midagi tarvis — ei min ...
nelusi armastusest ega ükskõiksusest. Mulle on ...
sellest, et ta on siin, et tunnen tema tagasihoid ...
gust.

«Õpilased igatsevad teie järele,» sõnas ta mõl ...
«Petro Kovalets luusib haigla ümber. Kutsusin ...
tume sisse, kuid ta ei tahtnud.»

Muutusin elavamaks. Mulle tegi muret Kovalet ...
tus. Šuhnovskõiga ei tahtnud ma temast kõnelda.

«Mis Petroga on?»

«Ta hakkas isegi minuga sõbrustama. Ka min ...
genud kaua aega süia tulla,» heitis neiu minule ...
lasliku pilgu. «Petro on samuti ebamugav. Ta ...
mulle kõik ära. Vabandas iseenda ees oma ka ...
Kuid mõistab, et tegi halvasti. Tal on häbi.»

«Ütelge talle, Jarõna Ivanivna, et tahaksin teda ...
naha.»

«Ta tahab kangesti õppida. Kolmandas klassis po ...
aga midagi teha. Ta vihkab Antonina Nõkonivna ...
«Miks?»

Nahtavasti ei tahtnud Jarõna mulle seda öelda, ...
tas õlgu.

«Võtaksin ta enda juurde neljandasse.»

Jäin mõttesse. Nahtavasti olin vea teinud, kui ...
Petro Põšna klassi Antonina Nõkonivna pole see ...

kes võis poisiga toime tulla. Pealegi on Petro ...
as, teadmishimuline, täiskasvanum kui tema klassi ...
õelased, tal pole seal midagi teha. Õpetajanna aga ei ...
tud õpilasele läheneda.

Nahtavasti oleks see temale kõige parem. Oleksin ...
te väga tänulik, Jarõna Ivanivna, kui te meie valu ...
ga sõbruneksite ja temast inimese teeksite.»

... naeratas kasinalt.

Kas mul jätkub kogemusi?»

Jätkub. Te mõistate ju, et lapses ei tule mitte sum ...
tada, vaid arendada seda head, mis temas on. Olen ...
joont teie töös märganud. Petro on aga palju ...
omadusi: ta on elav, energiline, kergesti süttiv, ...
meele, julge. Ning kui seda õigetes rööbastesse ...
tala...»

Almustusin oma pedagoogilistest arutlustest. Jarõna ...
ulas mind, noogutas nõusoleku märgiks kergelt pead ...
õõnanud minult silmi. Mulle tundus see kõnelus ...
tihelepanuväärsena, sellisena, mis liitis ja ühen ...
mitte ainult meie hingi, vaid ka südameid.

Ma proovin,» lubas õpetajanna, kui oli mu ära kuu ...
...

Akna taga oli õhtuhämarus maad võtnud. Tuldi pa ...
... mõõtma.

«Ma lubate, et ma teid vaatamas käin, seltsimees ...
...?» küsis Jarõna tõustes, hääles mingi sisemine eru ...
... mida ta püüdis naljanoodikeste taha peita.

Kui see teile koormavaks ei muutu...»

Mis te nüüd! Ma pole ju unustanud, kui palju mehi ...
... ja kannatust oli teil, kui te mind selles majas kü ...
...

... nõrgalt ta kätt. Tähendab, need külaskaigud ...
... ja ei midagi rohkemat

... kannatamatult õhtut. Teadsin, et esimene va ...
... lõpeb ja Jarõna tuleb minu juurde. Olgu see pea ...
... isakusvisiit, mul oli ükskõik. Tahtsin ainult ühte: ...
... oleks sin, istuks sellel toolil, vaataks seina poole ...
... loks. Mul oli mõnus kuulda tema haalt, tema

juuresolek elustas. Ootasin kannatamatult, süd. rinnus, meelekohtades tagus veri ning nagu ta kui tuies.

Lõpuks — lumekrudin akna taga, lõpuks tavad samunud koridoris.

Uks avanes ja algul sisenen palatisse, selg gailo voorimees, taat Sofron, siis ilmus ukse tati nägu, nende järel aga tuli nähtavale punane nina. Hakkas lõhnama lume järele, tungis külma õhku.

«Ettevaatlikult, ettevaatlikult, Sofron (Gailo) hüüdis Sjagailo. «Miks te poorate end nagu tsirkuse areenil?»

Pealaest jalataldadeni sissemähitud haige kandraamil oigama.

Sanitar vabastas ta kiiresti tekkidest. Sjagailo nud mulle pilkugi, jälgis kiivalt neiu kasi

«Ettevaatlikult, Nataalka, ettevaatlikult. Mis tirite, kas kiirustate kohtamisele?»

Haige asetati vabasse voodisse. See oli kahete kolmeteistkümneaastane poiss. Kondine, musta Ta hakkas summutatult oigama, pööras na poole.

«Petrik!» hüüatasin ma ootamatusest.

Petro Kovalets tõstis aeglaselt laud, vaatas min tusega. Tema mustades, palavikust läikivates hakkas korruga helkima rõõm ja sähvima naer tused.

«Tarass Demõdovõtš!» vastas ta tasa. «See olen

Ent raske hoog tõmbas ta otsekohe kõveraks, tardus valuline grimass.

«Nataalka, novokaini!» käsutas Sjagailo.

Lõpuks osutas arst ka minule tahelepanu.

«Mõtlen, et teile on, see naaber päris meel Tarass Demõdovõtš?»

«Mis temaga on?»

Sjagailo ütles tõsisel toonil midagi ladina keeles, alles mu silmis arusaamatust märgates selgitas

«Pimesoolepõletik. Ägedal kujul, Tarass Dem võtš.»

Parast susti Petrik rahunes. Arst tõttas kiiresti tist hõlke pärast aga nägin kadas tema roo to

happidega müts aknast mööda vilksatas Sjagailo rahutus kandus ka minule
«Mees õde Siina Küsis, kuidas haige end tunneb. Pole vigagi,» vastas Kovalets reipalt. «Enam ei va-

mu sihtas tema sõnakuulmatut juuksekahlu.

«Küllap läheb korda, poiss. Jakiv Stepanovõtš tegi mis vaja Ara karda»

«Kõlu tooni põhjal, samuti selle jargi, et haiguse ni- tui jäeti lõpuni välja ütlemata, mõistsin, et Petriku kord pole ohutu. Ja kui Siina toast väljus, hakkasin ait parima, mis temaga oli juhtunud.

Mul pole kunagi midagi valutanud. Ainult siis, kui in, valutas. Ja nüüd järsku... Tulin mööda tä- in kui siis hakkas põrgut tegema! Ei saa paigast i. Püüdsin roomata. Aga valutas veel rohkem. n oleks keegi terava noa kõhtu pistnud. Ja külm! külm! Ehk oligi sada kraadi! Tundsin, et käed kül- lavnd, kõrvad on puiseks muutunud. Hakkasin end lu poole veeretama. Oigan, aga vanaema ei usu, leb, vaata, et oleks veel mõned tohlakad andnud. ah, aga siis tuli arst, kutsus taat Sofroni ja tädi Na- tha Nemad vedasidki mu siia.» Petrik naeratas süüd- tult

«Ja nüüd on juba üle lainud? Nae, mis tähendab in? Eks ole...»

«A pööras pilgu kõrvale. Kartis vist, et hakkas pä- a, miks ta kooliskäimise jättis Tegin, nagu ei teaks midagi.

«Kas see juhtus sinuga tänaval või klassis?»

«Ütlesin ju, et tänaval ikka

«Laksid kooli?»

Hetke valitses vaikus. Ootasin kannatlikult vastust.

«Kõndisin, see aga hakkas valutama...» sõnas poiss püks vaikselt

«Kahju. Nüüd tuleb sul, poiss, nii nagu minulgi mõni g sun haiglas vedelda. Õppetöö aga läheb edasi»

Petro heitis mulle vargsi pilgu, kuid vaikis

«Kuidas meie koor elab? Oled kindlasti mitu uut laulu es õppinud?»

«Kulmud tõmblesid, suu sulgus

«Ma ei laula kooris»

«Miks siis?» püüdsin oma küsimusega vaimata
kem imestust avaldada.

«Sellepärast... Sellepärast... Kas teile pu-
tud?»

«Keegi pole mulle midagi rääkinud.»

Mõnda aega vaatas ta mulle uurivalt otsa, na-
tes, et ma tema pilku välja ei kannata ning
dan. Lõpuks langetas poiss silmad ja ohkas.

«Mind aeti koolist minema,» ohkas ta raskelt.
Naersin tehtult.

«Noh, küll sa oskad öelda! Kes peale minu
koolist ära ajada? Kas ma siis polegi enam
Mina aga pole sind välja heitnud.»

«See olete teie. Aga Šuhnovskõi ajas välja. Nii
veel vastu kukalt, nii et hoia!»

Mulle oleks nagu keegi rindu loonud. Teadsin, et
rik võib kõigega hakkama saada, kuid valetama
hakka. Seda aga, mida poiss praegu ütles, ei
kuidagi uskuda.

«Mis sa räägid? See pole tõsi, Petro,» tõmbas
kulmud kipra.

Petrik nohistas kannatamatult nina.

«Ma ei valeta! Ma pole sellest kellelegi kom-
ainult teile...»

Tundsin, et olin oma kahtlustamisega poissi sol-
ilmnes, et tal polnud minu ees saladusi, mina aga
tusin tema ausasse juttu umbusklikult. Et
mittemõistmist, mis meie vahel tekkida võis, mu-
gevdada, ütlesin lepitavalt:

«Ma ei kahtlegi selles, et sa tõtt kõnelesid. Kuid
on seda uskuda. Mõhha! Amadejovõtš on hea
taja.»

«Hea...» muigas Petrik kibedalt. «Seda ta
ees. Mind aga lõi. Ilma, et oleks asja klaaritud»

Petrik oleks nagu oma haiguse sootuks unu-
Ta tõstis pea, nõjatus küünarnukile, vaatas mind
date silmadega.

«Kuidas see juhtus?»

Poiss lõi silmad maha, tõmbas teki louani.

«Väga lihtsalt. Läksin klassis riidu, Antonina
nivna kaebas Šuhnovskõile. See kutsus mu tunni-
viis õpetajate tuppa, ei küsinud midagi, vaid

di kukalt, nii et mul sädemed silmist lendasid.
Minema. Tema aga hüüdis järele: «Et sa oma
üle kooliläve enam ei tõsta.»»

«Lisaks vaikis, jäi mõttesse. Vaikisin ka mina. Ma ei
lõud poisi sõnades. Kuid mõistsin ka seda, et nii-
lihtsalt Šuhnovskõist jagu ei saa. Keegi maailmas
tõsta ju seda, mida poiss praegu kõneles. Seda mõis-
Petrik. Hiljem lisas.

«See siis usub, et see nii oli?»

«Kuida, Petrik, pole raske. Ent kuidas sa seda tões-»

«Ma ei mõtlegi tõestama hakata.»

«Vaikisime kaua. Mõtlesin poisi sõnade üle järele, Pet-
rik eksitanud mind seda tegemast. Ma ei suutnud
mõista õppealajuhataja käitumist. Või ta ehk
peab poisile kätte nende kahe vihiku eest. Ent mis
loom peab siis inimesel olema, et lapse vastu säarast
kanda?»

«Mõistsin Petrikult, miks ta klassis distsipliini rikkus.
vaikis kaua.

«Miks sa klassis kaklesid?»

«Nagu nad pläragu!»

«See seda tegi?»

«Molja Žnets.»

«Petrik vastas vastu tahtmist, iga sõna tuli temalt
õimuga välja pressida.

«Kuida ta siis kõneles?»

«Rumal... rumalusi.»

«Mõgin, et Petrik varjab, jätab midagi ütlemata.

«Aga ikkagi, missuguseid rumalusi?»

«... Ei, ma ei taha rääkida.»

«...?»

«Nest, et teie kohta.»

Mul tõmbas suu kuivaks. Ma poleks võinud arvatagi,
Petrikul olid minu isikuga seoses pahandused tekki-
Nüüd asusin juba otsustavale rünnakule.

«Konele kõik, Petro.»

«Li... taha.»

«Meie jutuaajamise katkestas Sjagailo. Ta astus pala-
pakasest lõkendava näoga, hõõrudes energiliselt
ori lillakaid käsi

«No on pakane, on pakane, kallid inimesed Petro

Vassõljevõtš,» poördus ta Kovaletsi poole, «kui ennast tunnend?»

«Valutab,» kõverdas poiss nagu

«Pole viga, poja. Küll läheb üle. Peaasi — kõige kiiremas korras rajoonikeskusesse sõita

Ning poõranud minu poole oma suure punetutles Sjagailo erutatult:

«Mõistate, Tarass Demõdovõtš, seekord on midagi niisugust, mida te eales uskuma ei jaa! Täna dis kasu hobune otsekohe ette rakendada! Ütle, tunni parast on sõiduk haigla ees. Ma ei suuda mõista, mis lahti on. Tõsi, ma ei oelnud talle, et vis Pjotr Vassõljevõtši,» ta noogutas Kovaletsi, «vaid et hoopis teid haiglasse viia.»

Hakkasin naerma. Petrik katkestas mu naeru

«Miks mind linna?»

«Tähendab et on tarvis, Pjotr Vassõljevõtš,» vangus Sjagailo pead

«Ei sõida ma kuhugi. Tohterdage sun»

«Selles, kallike, asi ongi, et siin sind tohterdada saa. Sulle on otsekohe tarvis operatsiooni teha, poja?»

Petrik avas imestusest suu

«Sul on mädane pimesoolepõletik. Kui seda ei eemalda, võib lugu halvasti lõppeda. Tead, mis tähendab?»

Petrik ei tahtnud seda teada.

«Ei sõida ma kuhugi. Koju lähen. Andke mulle kätte.»

Poisi naole ilmusid vaheldumisi kord hirm, kord kord otsustavus, kord segadus.

«Naed kui karmas! Ei pükstega ega ilma nend poiss, kaua ei tantsi. Mõistad ju, mis on pimesoolepõletik?»

«Ei taha ma mingit pimesoolt. Ega operatsiooni. Sjagailo vaatas lootusrikkalt minu poole.

«Seltsimees direktor, ütlege sellele uskumatule tümale midagi»

Hakkasin Petrikut keelutama. Raakisn temale, mis pimesoolepõletik ja millest see tekib.

«Ega sa juhuslikult kiusse koos kividega aia nend?»

«Aga ploome neelašin küll tervetena alla. On sellest?»

«Lubustasin poisile, missugune haigus on tal kohus, et kuuldas rahunenult.

«Kas selle kätte surra võib?»

«Kul ei opereeri, on surm mõõdapaasematu»

«On see valus?» ajas Petrik oma silmad pärani.

«Mitte rohkem kui korralik kõrvakul,» pilgutasin ma talle silma

«Väga naerugrimassi taolist libises üle poisi naole hetke pidas ta iseendaga aru.

«Lõngake siis siin. Ma ei kannata linnani välja»

Sjagailo püüdis teda rahustada.

«Kallike, sõidan sinuga koos. Ära muretse. Meil ei saa operatsiooni teha. Mõistad?»

«Haigla eest kuuldus saanijalaste krudinat, puristasid haigused.

«Palatisse astusid sisse sanitarid ning hakkasid Petriki rüüsesse panema. Ta oli nagu halvatud, lebas tahtetult, ei vaielnud vastu sellele, mis temaga tehti. Lõidis ainult kogu aeg minu pilku, otsides sellest julgust.

«Mikaua kui elan, ei unusta ma seda pilku. Selles oli palju meeolehärrmi, niipalju imestust, lootust, palvetust ja tavalist inimlikku hirmu! Seda pilku kohates noogutasin talle vaikides rahustavalt pead. Kuid ärevus ei jätanud poissi jätta.

Kui ta kandraamile tõsteti, kummardusin poisi kohta

«Noh, Petrik, pea püsti, ole tubli.»

Mooda ta lohkuvajunud põski veeresid kuumad pisarad.

«Kõik läheb hästi, Petrik.»

«Ma ei taha... ei taha surra...» sosistas ta pisaraid silades.

«Sa elad veel kaua!»

Petrik heitis mulle tanuliku pilgu ja naeratas

«Aga kui tagasi tulen... tagasi tulen... kooli mind kutkute?»

«Kindlasti, Petrik. Kindlasti»

«Läksin kanti välja. Pika haiguse kestel olin ma esimest korda püsti tõusnud. Silme ees hakkasid kollased

See on ei tahtnud kummatki lõppeda. Ma j
vähkresin. Vaatasin lootusrikkalt akna poole ja
sin pahameelega laud. Silme ees seisis kogu a
kummardamas, roosapõskne ja häbelik.

Lõpuks möödus see öö. Jarõna tuli mu juur
lik, lilledega. Andis vaikides käe, tahtejõuetult ja
lausumata hakkasin tema kannul astuma. Mõn
rast jäime järve kaldale peatuma. Jarõna ul
õnge. Heitsin selle järve ning hakkasin õng
tama. Samal ajal ilmus vastaskaldale terve p
parte. Nad sukeldusid mangeldes vette, vaat
tarkade silmadega. «Kus on mu püss!» hüü
ning jooksin kaldast eemale. Ei teagi, kuhu
jooksnud, kui õigel ajal põleks ärganud ja pilka
heitnud. Hall talvehommik vaatas sealt vastu.

Uus päev algas ebatavaliselt. Kartes, et olen
jäänud, tõstsin hirmsat kisa ja kutsusin sanit
hale. Mu teraval lõual olid habemetüükad pi
habet ajada, puhas särk selga tõmmata ja va
dulikuks muuta.

«Keda te kogu aeg piilute, Tarass Demõdo
imestas tavaliselt kõige vastu ükskõikne sanit
«Ehk ootate pruuti?»

«Veel kraad kangemat, Šuura!»

«Ema?»

«Ei ütle!»

«Aga võib-olla süski ütlete, kui paluda?»

«Ei ütle!» laulsin talle bassihäälel vastu. Ning
lemad puhkesime naerma.

Varsti olin külalise vastuvõtuks valmis, tema
tulnud. Várahtasin igast kolinast koridoris vo
taga, iga lume krudisemine akna all pani süd
vamalt ja tugevamini põksuma, igas hääles kuul
üht ja sedasama — kõige omasemat, Jarõna ha

Alles ennelõunal, kui talvepäike oli õitsele
ning mõtlesin juba, et oleks aeg lõunalauda istu
gas koridoris sagin. Oli kuulda, kuidas luuaga
pühit, kostsid summutatud hääled. Kõrv tabas
haalte hulgas midagi tuttavat, varahasin ja
kannatamatult.

Lõpuks üks avanes ja, oh imet! Lával seisis Na
meie hea, elurõõmus Sisalik!

Ma silmad muutusid imestusest lausa ümaraks, taht
imustatult hüüda üle terve palati, kuid endalegi
atult ainult sosistasin imestunult.

Sina, Nastja?»

Ma teadsin, et sa ei oodanud! Ja sihuke ongi su
Sõida külla, ennast aga pole koduski. Pertsid
haaglasse. Noh, Tarass, aga mind sa ju tunnend,
vest e leia sa ka maa all rahu. Tere siis, Tarass!

«Muga lahti on?»

Keda koike kõneldes jõudis ta juba mu mõlemaid käsi
ada ning nagu kaasatoodud külma õhu ja rohu-

maaheina lõhnaga jahutada. Lõpuks veendusin, pole lummatis, vaid Nastja Skrõpalist, elus ja tervet.

«No küll on Sisaliku-põnn, küll on Nastja!» pole ma, jõudmata veel toibuda. «Sa võisid ju küsida. Kuidas sa riskisid niisuguse pakasega sõita?»

«Algabki! Ega sa minu direktor ole, et loed na. Ei võta mind ükski tont — näed, et olen elus ja ainult nina vist veidi näpistas.»

Kahe väikese punase sõrmega hakkas ta lapset sinakaslillat teravat ninaotsa hõõruma, ise aga mind oma hallide pungis silmadega armastavalt truult. Oi, kuidas sarnanes ta sisalikuga, erk õpetajanna, ning kui lähedane ja omane oli ta nule! Nagu õde või ema! Unustasin kõik, minu ees les nooruslik ja alati liikuv Nastusja, sädistas kult, esitas korraka kümme küsimust ning ootamata vastust vastas ise või jättis nad hoopis vastamata.

«Mis kombed need on — põdeda? Näen, et ilma meieta oled hoopis käest ära, jooksed nahtavasti alasti ringi? Või ehk oled külma vett joonud? Ütle, tean ma sinu harjumust: tuul või pakane — nina otsa ja hingelõõr lahti, nagu poleks sul palitut olemas. Veel uhke pealegi! Mis sinuga siis lahti on? Jõuda leni, et mingisse totrasse kopsupõletikku jääda! Või on sulle tarvis, Tarass, pole ainult, kes annab! Instituut sa siis lõpetasid? Selles oled tubli. Ega me sind siin omavahel akadeemikuks hüüdnud! Akadeemik! Mina vist surengi selle keskharidusega...» ohkas ta.

«Sisaliku-põnn, ole natukenegi vait!» pörutasin ta tehtud rangusega. «Sa ehk ütled, kes sulle selle mehe pähe pani, et meie Kovalivkasse sõita?»

Sisalik ajas imestunult oma hallid silmad pungetades kitsaid õlgu ja lõi oma punased peopesad kokku.

«Noh, oled sa aga veidrik, Tarass! Nähtavasti suurest tarkusest unustama hakanud, eks? Ise kutsusid, ise kutsusid, ja nüüd näed! Nüüd küsib, miks siia tulid? Sa ehk oled meie kokkuleppe unustanud?»

Alles nüüd taipasin, milles asi on. Olime ju Nastja jaga kokku leppinud, et kui mul raskeks läheb, sõidaksin ta tingimata kohale. Kirjutasin ju sellest talle pööratud instituudi lõpetamist.

Tema aga võttis mu juba kasile.

«Kas palavikku on mõõdetud?» pani ta oma jääkülma mu laubale. «Millega nad sind tohterdavad? Pulb-
liga? Aga kas siin Metsikus Läänes on ka häid pulb-
reid? Ja üldse, Tarass, selles haiglas võidakse sind nõnda
rõhuda, et lähed hoopis valge kase alla.»

«Minu pannakse hoopis männi alla,» naljatasin vastu.

«See ükskama kõik,» raputas ta etteheitvalt pead.
Noh, tõega, kes sind siin ravib? Kas see vihane eit?»

«Kes see?» imestasin

«Koolis öeldi mulle: «Direktor on haige, lamab haig-
las.» Noh, tulin siis jooksuvalu siia. Tema aga, musta-
värvi sihuke, näol mitte kulnud, vaid kaks lamba-
nahka — ei lase sisse. «Ei ole lubatud,» ja kõik. Ütle-
sin, et sõitsin siia kolmekümne viie kilomeetri takka.

Aga kes te sihuke olete?» hakkas nagu takjas külge.

«Noh, mida talle öelda? Ütled, et ema — ei jää uskuma.

Ütled — öde, seda vähem. Mõtlesin, et ütlen — tütar.

«Eel hakkas juba liikuma, kuid sain õigel ajal pidama.

Mõtlesin: See sihuke Cerberus, et ega ta nalja suurt

mõista. «Naine,» ütlesin. Oleksid sa, Tarass, näinud,

kuidas ta nagu kala suu ammuli ajas.»

Nastusja heitis kelmika pilgu ukse poole ja pahvatas
naerma, põskedesse valgus puna ning rohekad täpid
muutused eriti märgatavaks, silma valgusid pisarad.
Tõdruk aga lõkerdas tervet, muretut naeru. Ka mina
olin naerust lämbumas, lõpuks hakkasin kõhima, nii et
lung lausa kinni jäi.

Kuid Nastusja ei naernud enam, vaid askeldas rahu-
tuult mu ümber.

«Tarass! Sul on kõha? See ei meeldi mulle sugugi.
Ütled sa ennast kontrollida lasknud? Mõistad ju, et pa-
rust kopsupõletikku võib igasugune asi külge hakata.
Noh, aitab juba kõhimisest! Nii võid kopsud puruks re-
bida. Vaata, mis naer teeb,» kehtas ta õlgu. «Sa pole
ju enam alaealine, et seda ei võiks uskuda. Mitte enam
vurrudeta akadeemik, vaid, jumal tänatud, kooli di-
rektor, võivad ka seda uskuda, et abielus. Muide aga,
niipea kui selle maagilise sõna laususin, tõmbus su arst
kohe tagasi. «Minge pealegi,» ütles. Pühkis mul isegi
vildid luuaga puhtaks.»

Ma ei suutnud kuidagi naeru vaigistada, jain korraks

vait ja siis alustasin jälle. Sisalik pani kaks sõnu mu huultele.

«Küllalt, küllalt, naha, et tunned siin naeru ja igatsust. Jutusta parem, kuidas elad?»

Ta pigistas tähtsalt oma väikesed punased raudpõlvedel kokku, seadis end kuulama. Seljas oli tal rõheline soe villane kampsun ja uus must seelik. Ta tundis veidi tõsisem ja vanem kui ta tegelikult oli.

Mul polnudki õieti millest kõnelda. Elan. Töötab. Jään nüüd haigeks. Kas meenutan Skrõpali? Vahel vahel. Harva. Valmistusin ju eksameiks...

«Ajaleht on su närve rikkunud?»

«Ka seda oli.»

«Nüüd kiidab ta sind.»

«Kiitusest laituseni on üksainus samm.»

Hakkasin temalt Skrõpali kohta uudiseid pärima, taotavate, kooli ja küla kohta küsitama. Sisalik jutustas kõigest meelsasti, pikalt ja üksikasjalikult. Tihti hakkas ta kohalt üles, demonstreerides inimeste poose, kord tekkis naeru, siis aga manas oma väikesele liikuvale näole niisuguse tõsiduse, tegi niisuguseid grimasse, et unustasin kõik. Mulle meenusid meie tagasipöördumise kooliaastad, tehnikum, sõbrad ja tuttavad Skrõpali koolis.

Aeg läks märkamatuks. Paaril korral astus sisse, kuid pöördusin temast kannatamatult ära, polnud mahti lõuna peale mõelda. Ja tema, mõistatuslikult ja vargsi muiates, kadus kuulekalt. Lõpuks, kui kõigest oli juba kõneldud, pärisin Sisalikult tema elu järel:

«Kuidas siis sina elad, Nastja? Mehele pole veel tulnud?»

Nastja silmad läksid imestusest ümaramaks, ta vaatas kuidagi ehmunult minu poole.

«Ära räägi rumalusi, Tarass! Tahad, et ma vihastaksin?»

«Mis siin vihastada?»

«Jätame selle jutu. Sa ju tead mind...»

Ta kõneles seda langetatud päi oma hõredaid rütmilisi geid kulme rahulolematult kortsutades. Neiu pilk oli ärev, silmad tundmatult tumenenud.

«Aga sina, Tarass? Kas sa ei mõtle vahel sellele?»

Ning samas punastas ja kohmetus oma küsimuse pärast.

Ent ma ei taibanud midagi. Alles nüüd meenus, et Jarõna polnud senini veel tulnud. Vaatasin ärevalt akna poole. Näis, et juba hämardub. Mis oli juhtunud? Miks ta siis ei tulnud?

«Tahtsin sind ühe neiuga tutvavaks teha... Ta peab varsti tulema. Tahaksin, et te sõpradeks saaksite...»

Markasin, kui kahvatuks oli Nastusja muutunud. Tema põlvedele asetatud väikesed käed hakkasid varitsema. Ta pigistas need väikestesse rusikatesse. Vaatas mind nüri pilguga, ootas järgmisi sõnu.

«Ta on õpetajanna... Väga hea... Arukas.»

Nastusja hakkas silmalaugusid pilgutama, kahvatuks paledele ilmus puna. Nagu oleks ta unest ärkanud, ohkas tasakesti ning vaatas mitte midagi nägevate silmadega palatis ringi. Jõudnud pilguga aknani, ehmus:

«Oh, juba õhtu!»

Nagu orav, hüppas ta kohalt ning hakkas toas keerlema. Tõstis millegipärast laual pulbrikarbikesi, heitis pilgu aknasse, silus sõrmekestega kortse laubal.

«Anna andeks, Tarass, et su kõrva- huugama rääkis. Lähen nüüd. Hobused on puhunud. Saa terveks!»

Ta astus kuidagi küliti voodi juurde, kummardus kitselt, andis matsaka suudluse põsele ja pigistas mehelikult kätt.

«Ole terve, Tarass! Soovin sulle õnne.»

«Nastjake!»

Ta nagu polekski mu hüüdu kuulnud. Astus ukse juurde, sulges selle, ilma et oleks tagasi vaadanud, ja kadus.

«Nastjake!»

Läks... «Oh, sind, Sisalikku! Kui palju rõõmu töid sa endaga kaasa ja kui palju valu tegid südamele! Olen ma siis süüdi, mõista ometi, mu hea Sisalik, et oled Nastja, ainult Nastja, ja mitte see teine! Mitte tema...»

Olete märganud: kui olete rõõmus, kui olete õnnelik, siis nagu kuhjaks keegi teie ette üha uusi peotäisi õnne ja rõõmusõnumeid. Ning vastupidi: kui teil on mure, siis

hakkavad sellele tingimata lisanduma teised hädad võtab aega, kuni teie hingesse jälle rõõmukiir puudub.

Pärast Sisaliku ootamatut külaskäiku olin ma nagu veidi nõutu. Kui aga saabus õhtu ja mind juba keegi külastama tulnud, muutusin nukraks. Ükskord oli võimalik kõige üle järele mõelda. Mingi halb eelaimdus puges hinge. Süda oli kogu aeg rahutu, ootaks midagi, ehkki teadsin, et öötunnil polnud kedagi oodata.

Öösel puhkes tuisk. Raevukas tuul keerutas aknaid lund, vingus metsikult korstnas, peksis lumepuude aknaid. Ei tahtnud magada, ei tahtnud mõelda. Litsisin liikumatult selili palavas voodis, vaatasin päeva silmi lakke.

Uue päeva võtsin samuti vastu nii lootuse kui ka meelrega. Täna peab Jarõna kindlasti tulema. Kuid mis polnud teda eile? Kas ta tõesti ei julgenud Seda juuresolekul sisse astuda? See oli kindlasti nii. Ent mis?

Jakiv Stepanovõtš oleks pidanud juba tagasi olema. Ootasin teda kannatamatult. Tundsin end nüüd puu mini ja tahtsin juba haiglast välja pääseda.

Pärast hommikueinet astus minu palatisse ta. Nägu kurb, silmis pisarad.

«Mis on juhtunud, Siina?» endal aga lõi südame külma.

«Ärge küsige, Tarass Demõdovõtš. Õnnetus.»

Ta keeras pea kõrvale ning tõstis valge kitli hõlme silme juurde.

«Mis on siis?»

«Jakiv Stepanovõtšiga on õnnetus juhtunud. Külma tee peal ära, kõneldakse, et tal amputeeriti käsi.»

«Mis?!»

Ma ei suutnud seda uskuda. Kuidas võis Sja lasta, et külm... Ei või olla! Kuidas võis külm võtta. Endal aga pigistas nagu klambriga südant. Tähendab, et mitte asjata polnud süda rahutu.

Kes teab, ehk polegi see tõsi, mida taat Homa Dj jutustas. Hõlmaotsaga pisaraist punetama löönud silmad pühkides, aeglaselt, nukra dramatismiga, mis on ainult naistele omane, kui nad õnnetusest pajatavad, jutustas Siina, mis ta Homa-taadilt oli kuulnud. Nad olid kiresti sõitnud, kiirustanud, sest poisi olukord muutus

ikka halvemaks. Vahepeal tuli isegi pakase käes haigele mõist teha. Talvepäev on aga lühike ning öö saabudes olid nad alles teel.

Meenus, kuidas ma ise läbimatus metsapadrikus ekslesin, tee jalge alt kaotasin ning äärepealt pidin elu jätma. Pakane aga oli kõva. Kõneldi, et täna oli ta veidi järele andnud, eile ja üleeile aga oli nii kange, et isegi vanad inimesed ei mäletanud niisugust.

Ent nad polnud teelt eksinud. Taat Homa Djagil pole niisugune mees, kes tee kaotab. Kõiges oli regi süüdi olnud, see ei kannatanud lööki välja, kui kinnikülmunud Desnale sõideti, ning purunes. Hobused vedasid ohjatsas taati edasi, Sjagailo aga jäi haigega keset pilpaid ja heinu lebama.

Jakiv Stepanovõtš ei kaotanud meelekindlust. Haaras pikemalt mõtlemata haige kätele ja hakkas jalgsi linna minema.

«Te ju teate, milline riietus on Jakiv Stepanovõtšil,» ütles Siina nuuksudes. «Käised, nii palitult kui pintsakul, on küünarnukini, labakuid ta aga ei tunnista. Nii võttiski tal külm käed ära, kuni ta poisi kohale tassis. Minna oli küllalt palju, umbes viis kilomeetrit.»

Kujutlesin endale ilmekalt Sjagailo murelikku nägu, küünarnukkideni paljaid käsi hoidmas kõvasti lina ja tekki, millede sees Petrik raskesti oigab. Arsti mantli hõlmad on lahti, lühikeste pükste alt paistavad vajunud sokid ja külmast siniseks tõmbunud ihu. Riietuselt meenutas arst mulle kogu aeg vähki, kes oma kesta enam ei mahu ning kavatseb seda vahetada.

«Djagili-taat oodanud eile terve päeva, öeldi, et külm võtnud käed ära. Lisaks aga veel õnnetus Petroga. Öeldi, et on lootusetu.»

«Petro on lootusetu?»

«Nojah. Mädan pimesoolepõletik. Õnnetus õnnetusele lisaks. Oleks veel üks, aga nüüd on kaks... Mis ta nüüd käteta peale hakkab?»

Siina rääkis oma jutu ära ja jooksis minema. Mõistsin, ta oligi selleks tulnud, et mulle seda rasket uudist teatada. Kindlasti oli ta nüüd kellelegi teisele seda jutustama läinud. Mina aga lebasin rabatuna. Petrik on lootusetu? Oli parandamatu, nüüd on lootusetu. Kas tõesti seda püsimatut, siirast, kõigest huvituvat, vaba

kui tuul poisikest pole enam selles ilmas? Ei, ei, ...
saa olla! Sest muidu — palju inimese elu siis üldi
maksab? Kus on tõde maailmas? Ei, ta peab elama!

Kuid... Kuidas võis see kõik juhtuda? Petrik...
tusetu... Ehk lebab ta juba külmana, kõige vastu ol
kõiksena, silmad kinni...

Näen tema pilku, anuvat, täis lootust ja palvet...
paremasse, seda pilku, millega ta mind vaatas, kui ta
palatist välja kanti. Kas ta tõesti tundis, kas tõesti
tis, mis teda ootas?

Aga Jakiv Stepanovõtš... Ei, ma ei suuda teda
käteta ette kujutada. Kuid viis kilomeetrit paljaka
sihukese külмага! Armas jumal! Jakiv Stepanov
Missugune inimene sa küll oled, missugune mees! Ja
palju headust on sinu hinges, missugune süda tuk
su rinnus? Ja mis sellest, et mõni sinu üle sõbralikult
võib-olla aga et mõni ka üleõla õelalt nalja heidab.
Mis sellest, et püksisääred ulatuvad sul ainult polve
ja varrukad küünarnukkideni? Mis sellest, et su sa
puudub alati ülemine nööp ja et rahva hulka ilmud
ilma lipsuta? Mis sellest, et su lõbus nina sind reedab
ka siis, kui sa tõsiselt ja pikalt veenad, et ei võta
kagi alkoholi suhu. Ta, sinder, ju lausa luksu sel
naerust ja reedab sind tervenisti! Mis sellest!

Ma ei suuda enam lamada. Tõusen voodist, tõmban
endale selga kõik, mis palatis käepärast, ning hakk
nurgast nurka rändama. Ma ei või enam nelja seina va
hel istuda. Pean inimeste sekka pääsema, pean kõne
lema, pean kõigile jutustama, mis inimesed siin on ja
milleks nad on võimelised. Ka Petro pärast tuleks pal
judel häbi tunda. Ta lebab külmana, ta on lootusetu,
teda aga peksid kooli juures teised lapsed, narrisid, napp
keegi tahtis. Ei, ma pean inimeste sekka minema, ma
pean neile kõnelema. Ent miks ei tule Jarõna?

Uus oletus ajab mul kananaha ihule, lööb tulesähva
tusena pähe. Aga järsku on ka temaga mõni õnnetu
juhtunud. Haigestunud või midagi muud veel? Ta ei voi
nud ju siisugusel ajal juba kaks ööpäeva oma napp
mitte näidata. Mis seal koolis lahti on?... Ei, ma pean
minema! Kui saaks ainult saapad või vildid kätte
Või lihtsalt mässida jalad linade sisse, võtta tekk un
ber?

Oleksin arvatavasti niimoodi ka teinud, nõnda tõm
bus mind inimeste juurde. Kuid inimesed tulid ise. Sisse
astusid Vasja Babak koos Grõgori Ivanovõtš Jariga.
Neid nähes ma veidi toibusin, tulin mõistusele

«Jah, ka meie oleme kuulnud,» ütles Vasja Babak
rahulikult, «kuid uskuge... Küllap see on Djagili-
taadi fantaasia. Teate ju, et Homa-taat on põnevus-
lugude peale meister. Ta pole ju näinud, vaid ainult
oletab.»

Ent näha oli, et Vasja Babak pole ise sugugi veendu-
nud selles, mida kõneleb. Oli muidugi teada, et Djagili-
taat on kange liialdama, kuid asjad võisid siisuguse
pöörde võtta, et taadi fantaasia võis seekord tõega kokku
langeda.

Vasja Babak oli veendunud, et Petro jääb elama.

«See ju sihuke poiss, et ka surnust peast ronib august
välja,» lausus ta kindlalt.

Babak tõi veel ühe huvitava uudise. Djagili-taat oli
uue õpetajanna, erialalt ajaloolase kohale toonud.

«Missugune ta on?» huvitusin.

Babak lõi lootusetult käega.

«Päris roheline. Ülikooli kolmandalt kursuselt. Enne-
mini võinuks pioneerijuht olla kui õpetajanna.»

Grõgori Ivanovõtš vaikis kogu aja. Ainult siis, kui
Babak hakkas uuest õpetajannast kõnelema, muigas ta
millegipärast tagasihoidlikult, püüdes naeratust käega
varjata.

Tundsin Jarõna vastu huvi. Kuid küsida otse tema
kohta ma ei võinud. Seepärast lähenesin kaugelt:

«Mis teil uut on?»

«Kõik on korras.»

«Kas kõik on terved?»

«Kõik. Mis neil siis ikka...»

Ma ei teadnudki, mida edasi küsida.

«Muuseas, mõtlen Kovaletsi Jarõna Ivanivna klassi
üle viia. Mis sa sellest arvad, Babak?»

«Mõtlen, et see oleks õige.»

«Sa pole temaga kõnelnud?»

«Ei ole.»

«Siis kõnele. Tee seda veel täna. Ütle, et ma tundsin
huvi.»

«Hea küll, ütlen. Ta kutsub täna oma tikkijad kokku.»

Ma vaikisin. Enam polnud midagi pärida. Kõik selge. Neiu oli elus ja terve. Kuid oli minu unustanud! See kõik oli vaid mäng... Võib olla, et isegi meid tehtud...

Nüüd polnud mul enam tarvis kuhugi minna. Ma kuulmatute kätega võtsin pealmise särki seljast ja heisin pikali.

Vasja Babak ja Jar vahetasid pilgu ja valjusid mõvasti jätmata vaikselt minu palatist.

Ootamatult tuli ka Djagili-taat külla. Pikalt, enne mõnu ja rahuloluga jutustas ta sündmustest, mille tunnistajaks ta oli olnud.

«Noh, et kui ma siis selle saani miskitmoodi kokku sain ja hobused veidi maha jahutasin... Need aga, mis nüüd, oleksid nagu lolliks läinud! Kipuvad aina üha dale, sinna, kust tuul on lume minema pühkinud. Seal korraga, vaatan, jääauk, olgu ma koerapoeg, mustendab nagu ahjusuu. Sain kuidagi Desnast välja ja koperdasin tuttava juudi juurde. Jõudsin vaevalt hommiku aru oodata. Jõime seal terve samovaritäie teed ära, kloppisin saani kuidagi kokku ja läksin haiglast meie aru otsima.»

Homa-taat raputas rahulolematult pead ja tormas mind süüdistama.

«Noh, kas või sinagi, Tarass Demõdovõtš. Mõtles nüüd välja niisuguse loo, et ei hullemini enam sa Haiglassse. Rumalus on see kõik. Mul vahel kevade hakkab rinnus pistma. Ühesõnaga, külmetus, rinnulausa lõõmab, kuid mul on oma ravi. Kaevan endale kätega põlvesügavuse augu, surun rinna vastu maad, magan tunnikese ja, olgu ma koerapoeg, haigus on nagu käega pühitud. Kuidas siis! Nii nagu mullast see haigus tuli, nii ta sinna ka läheb. Neid arste aga ja ka haiglast pole ma oma seitsmekümne viie aasta jooksul nuusutanudki. Mida ma aga seal rajoonilinnas kõike nägin, see armas aeg, hoidku, et ma seda haiglat enam elu seest ei näeks. Tulin siis sellesse haiglassse. Esimese jutiga ei saa mõhkugi aru. Küsin, ega te Sjagailot näinud ole? Kõige

ei tea midagi, aina saadavad ühe juurest teise juurde: minge sinna, küsige sealt. Noh, ma siis kõndisin sinna, kus haigetel, nagu kanadel, sisikondi välja võeti. Sa ei usu, Tarass Demõdovõtš, ega ma kartlike hulgast ole, aga kui seda kõike nägin, olgu ma koerapoeg, juuksed tõusid mütsi all püsti. Vaatasin ühte tuppa, kõik valge nagu lume sees, laual aga inimekasi, õlast saadik maha raiutud. Selle üle on aga üks kümme inimest kummardunud, nähtavasti praktikandid, aina seda kätt mudivad. Nägid mind ja pistsid karjuma: «Vanaisa, üks kinni! Kes sind siia laskis?» Ma pörutasin otsekohe uksest välja. Koridoris aga veetakse sihukeses kummirataslega vankris, nagu automobiilis, keda te arvate? Meie Rajakat. Vaatasin teda ja võtsin mütsi peast — valmis leine. Noh, aeti mind sellest haiglast välja! Pärin neilt Jakiv Stepanovõtši kohta, nemad aga ajavad ära: «... Mine ometi, vanaisa, mine.» Üks prillidega mees aga lisas lävel: «Sjagailol muudki teha, kui teile mõelda, taat. Inimene on käteta jäänud, aga teie kipute...» kuhu ütles ta ka, ühesõnaga — nagu üks harimatu tõbne.»

Djagili-taat tõendas, et sellel laual oli lebanud Sjagailo ja mitte kellegi teise käsi.

«Tundsin ta otsekohe ära. Kas ma siis Sjagailo kätt ei tunne? Nii et olen kindel, meie Jakiv Stepanovõtš on nüüd ilma käteta,» ohkas Homa-taat. «Või ehk ömmeldakse talle uus otsa, mis? Teadus on ju nüüd kaugele läinud, eks ole tõsi...»

Päev pärast seda aga ilmus Kovalivkasse Sjagailo ning seisis nagu vaim minu palatis. Vaatasin hirmunult tema käsi. Need olid omal kohal, kuigi tundus tõepoolest, nagu oleksid külge ömmeldud. Viisin oma küsiva mureliku pilgu kätelt arstile endale ning alles nüüd märkasin, kuidas Jakiv Stepanovõtš oli kannatada saanud. See polnud enam tema alati lõbus punane nina, vaid hoopis sinkjas, poolküps baklažaan. Põskedel mustendasid plekid.

Ise ta aga oli samasugune nagu varengi, püsimate, rõõmus, lärmakas.

«Tere päevast, Tarass Demõdovõtš! Noh, kuidas te end siin tunnete? Elus ja terve? Kas usute, kuidas ma teie pärast mures olin! Olukord, mõistate, metsik olu-

kord! Ja millest see tuleb, ütlege, Tarass Demõdovõtš, et alati ei lähe mitte nii nagu tahaks?»

Ta ei lasknud mul isegi tervitusele vastata, kõne vahetpidamata, rõõmustades nähtavasti, et oli kuni leidnud. Laskis pilgul üle palati käia, uuris ravimöökapil. Jõudis kõike vaadata ning samal ajal ka kinnelda.

«Mõtlesin, et jõuan tagasi pühapäeval, kui mitte hommikul, siis lõuna paiku, aga näete, kui paljuga aega mööda läinud. Ütlete, et palavik pole teil üles tulnud? See on hea. Mina aga, teate, ei suutnud hetke paigal püsida. Mis siis, mõtlesin, kui haigushoog teid kordsest kallale kipub? Ja veel sihuke pakane mul lumesadu väljas. Lausa mõistetamatu, missugused ilmad need on, Tarass Demõdovõtš. Kogu aeg külm laul praksum, täna aga katused tilguvad. Noh, kuulame teid korra, lugupeetud seltsimees...»

Sjagailo paotas ukse ja hüüdis:

«Siina, Liida, või kes seal veel on? Tulge, palun, siia Sisenen Siina, vaatas küsivalt Jakiv Stepanovõtšile.

«Hoidke, palun, stetoskoopi, mul endal on eba mugav.»

Sjagailo käed meenutasid tõepoolest mängu-käsi, olid kohmakad ja rasked.

Mulle anti käsk ülakeha paljastada. Ning algas külm lamine. Sjagailo käskluse peale Siina aina tõstis muu seljal ja rinnal kollast puutorukest, arst aga kistsid, kuidagi salapäraselt silmi ja muudkui kasutas:

«Paremale! Veel paremale. Alla. Kõrgemale. Hõ gake! Nii.»

Kuulas kaua ja tähelepanelikult. Käskis Siinal klop pida sõrmekestega vastu selga, vedada stetoskoobi ot saka joon rinnale.

«Nii et,» sõnas mõtlikult Sjagailo, «teie asjad pole sugugi halvad. Ütleksin isegi, et head...»

«Ehk kirjutate mu siis välja, Jakiv Stepanovõtš?» küsisin ma lootusrikkalt.

«Vaadake, milles asi on, Tarass Demõdovõtš,» sünges tus Sjagailo otsekohe. «Teeksin seda meelsasti, kuid mulle teeb muret väike ragin all paremal küljel. Pa rem kui lamaksite veel mõned päevad. Palun teid väga — võtke minu nõu kuulda.»

Tuli nõustuda. Ja alles siis, kui rahulolev Sjagailo hetkeks vait jäi, pärisin Petro kohta.

«Noh, teie Petrik on tubli poiss! Umbes nadala pärast on ta kodus ja terve nagu purikas. Muidu oli tal olu kord vilets. Nii vilets, Tarass Demõdovõtš, et raske on isegi endale ette kujutada. Veel pool tunnikest ning võis juhtuda... kõik võis juhtuda. Kas te oskate arvata — mädane pimesoolepõletik. Kardeti peritoniiti, kuid läks õnneks korda. Nii et teie Petro veel laulab.»

«Ja mis teie kätega on?»

«Ah... tühiasi,» sattus arst segadusse. «Külm võttis tuule käes ära. Tuli isegi kinni siduda.»

Kartes, et hakkab edasi pärima, kiirustas arst palatist lahkuma.

Ning alles õhtul rääkis Siina mulle, miks Sjagailo käed on sidemeisse pandud.

«Kuidas ta küll kannatab? Nahk on küünarnukini nagu üks suur vill. Õudus! Tema aga ei tee väljagi: sidumise ajal ei kiskunud nägugi krimpse.»

Järgmistel päevadel tuli Sjagailo harva minu palatisse. Ta oli kuidagi lodev, jalad rasked, silmad hallid, hääl külmetusest kähisev. Oli näha, et haigus hoidis teda visalt enda küüsis, kuid Jakiv Stepanovõtš ei and nud alla.

Olin neil päevil nukker. Minu juurde ei astunud mitte keegi sisse, just nagu oleksin ma surnud või loo tusetult haige. Varem käis Jarõna. Tema ükski täitis kogu mu aja, hõivas kõik mu mõtted. Nüüd ta enam ei tulnud.

Tõsi, korra põikas Šuhnovskõi sisse. Ta rõõmustas siiralt, et olen terveks saamas. Ütles, et tal on ilma mi nuta raske. Eriti valmistas Mõhhail Amadejovõtšile muret uus ajaloo õpetaja.

«Äärmiselt kerglane isik,» iseloomustas teda õppeala juhataja. «Plikake. Õppis ülikoolis kolmandal kursusel ja näe, jättis õpingud sinnapaika, astus kaugõppeosa konda, tuli, et Kovalivka noormeeste südameid võita. Ma ei garanteeri, Tarass Demõdovõtš, et eelmine õnne tus ei kordu. Tüdruk on nagu tuli, võib igal meie kahek sanda klässi poisil pea segi ajada. Ah, see lollpea Tšepur, imeloom sihuke, küll küpsetas meile piruka valmis.»

«Muide, Mõhhail Amadejovõtš, kas on teada, kuhu Tšepur läks?»

Šuhnovskõi võttis isegi napitsprillid ninalt.

«Andke andeks, unustasin informeerida. Sensatsioon Tarass Demõdovõtš. Niina Gorban on tagasi.»

«Kas tõesti?»

«Tuli tagasi. Selgus, et Tšepur oli talle Kiievi valitsusse kohtamise määranud. Rumal tüdruk kuulas sõna pealt kodunt ajama, istus kolm päeva vaksalis ja tuli jälgi koju. Nüüd ei anna ennast inimestele näolegi.»

Šuhnovskõi jutustas seda mingi erilise mõnuga, nagu oleks ta kes teab kui rõõmus selle üle, et asi niimoodi läks. Minul aga oli tüdrukust kahju. Ta oli elanud vaelselt, rahulikult, töötanud, astunud kaheksandasse klassi, unistanud haridusest. Ja pidi siis oma teel Tšepuriga seda alatut inimest, egoisti, petturit kohtama. Nüüd ta noor ja puhas hing murtud. Egas asjata tüdruk on julge inimeste sekka ilmuda.

«Kas olete tema juures käinud?»

Šuhnovskõi katkestas naeru, süngestus.

«Ei näe selleks vajadust. Minu asi on, nagu ütles Põmussov, käsk alla kirjutada ja mure õhult raputada.»

Saabus ebanugav vaikus. Leidmata uut vestlustemat, hakkas Šuhnovskõi huvasti jätma. Ma ei hoidnud teda tagasi.

Järgmisel päeval tuli lõpuks Jarõna. Kuid ta polnud üksinda. Ma ei teagi, kes teda sellele külaskäigule oli meelitanud, kas Šuhnovska teda või tema Šuhnovskat.

Eleonora Stepanivna vaatas mulle kaua oma jõll silmadega otsa ja lõi siis käed kokku.

«Mu jumal, Tarass Demõdovõtš, te pole ju enda nimegugi enam. Nagu surnu! Nagu tõeline surnu! Põgenegi kiiremini sellest haiglast, muidu ravivad teid siin hoopis hauda.»

Ta jutustas kaua ja meelsasti kõiki meie kooli uudiseid. Jarõna aga ei lausunud sel ajal sõnagi. Ta heitis mulle algul ükskõikse pilgu, pärast seda ei pööranud silmi aknalt. Tundsin, et ta süda on seitsme luku taga. Ta istus mulle üsna lähedal, kuid oli nii võõras ja kaugel.

Kui nad lahkunud olid, jäi hinge valitsema tühjus ja ükskõiksus. Mind ei liigutanud sugugi, kas Sjagailo kujutab mu haiglast välja või mitte. Olin nõus nende

nelja vaikse seina vahele jäämagi. Nad ei takistanud mind mõtlemast. Kõik see aga, mis nende seinte taga toimus, mind nüüd enam ei huvitanud.

Ent järeleandmatu Sjagailo, kes mind varem haiglast välja ei tahtnud lasta, hakkas mind sama järjekindlusega sealt minema kihutama. Ta andis pikalt ja kiirustamata teele kaasa juhtnööre, kuidas end külmetuse ja teiste haiguste eest hoida. Ma kuulasin ja muigasin endamisi: «Kui sa kõike nii hästi tead, miks käid siis külmast võetud kätega ringi ja ragised nagu kõdunenud puu?»

Sjagailo võib-olla arvas, et tema nõuanded, niisama kui tervendavad pulbrid eksisteerivad mitte tema, vaid kergeusklike patsientide jaoks.

69

Jalge all lirtsus lumelõrts. Järsuharjalised lumehanged olid märgatavalt hallimaks tõmbunud ja urbsemaks muutunud. Päike käis alles madalal silmapiiri kohal, kuid naeratas juba kevadiselt. Soojemates kohtades asikeldasid ja sädistasid varblased, lõhnas käärinud kirs-side järele. Veebruarikuu oli lõpule jõudmas.

Kõndisin kiirustamata, silmad päikesekiirtest kisis, ahmisin naudinguga lõhnavat, männivaigust ja kasepungadest küllastunud õhku. Vaikne rõõm ja rahulolu paisutasid rinda. Ei, õelge mis ütlete, kuid missugused mured ja hädad su hinge ka vaevaksid, kui oled noor, kui tunned, et oled haiguse läbi põdenud ja iga hetkega valgub su kehha taas jõudu, unustad kõik, rõõmustad päikesepaistelise päeva, linnulaulu, kevadelõhnade ning isegi lärmaka kraaksumise üle vaikiva Kovalivka metsa kohal.

Ma ei suuda pöörata silmi koolilt. Kuidas olen nuktusenud, teda taga igatsenud! Kui palju päevi polnud ma teda näinud. Tema aga naeratab mulle vastu, noorenenud ja suursugune. Lahkelt kutsuvad enda poole pidulikud liikumatud hiigelpaplid, valgetüveline kask on aga oma pikad kammimata oksajuuksed norgu lasknud.

Raske oli endale ette kujutada, et olin võinud nii

kaua kusagil linnas ringi rännata ja siis siruli Si... juures lamada, kool aga elas ilma minuta. Kiirend... kiiremini sinna! Seal on rõõm, seal on elu, seal on... sad lõbusad näod, seal on mu õpetajad ja õpilased

Ümberringi valitses liikumatu vaikus. Ning lo... raga... Ma peatusin ja tardusin ootamatusest. Kuula koolikell.

Ta helises kuidagi eriliselt, õrn-mahedalt, mis... polnud iialgi veel helisenud. Võib-olla aga, et ma... polnud tema helina ebaharilikku ilu lihtsalt mä... nud?

Tahtmatult meenus päev, mil esmakordselt Kovaliv... kooli saabusin. Öhtusöök Šuhnovskõide juures. «... lete, kui mahedalt heliseb?» «Mõša armastab k... mahedat helinat üle kõige.» Kas on õpetaja südame... midagi õrnemat, lõbusamat ja rõõmsamat kui see ta... lise koolikella mahe helin? Temasse on kätketud k... elu, töö rõõm, inimesearmastus, isiklik õnn.

Kelluke aga trillerdab üha rõõmsamalt, laulab na... käiks lõbus pillerkaar. Ning sünge metsa vahel muut... kuidagi valgemaks, säravamalt sinetab kõrge taevav... kuidagi õrnemalt ja mõtlikumalt õõtsutab oma pe... palmikuid meie kask. Ei, maailmas pole midagi ilu... mat, minu südamele pole midagi kallimat kui see ka... suv armas koolikell.

Kiirendan sammu.

Raamatukogust hüppab välja Vasja Babak. Ta on ilu... peakatteta, punetav, erutatud. Jockseb minu juust... surub rõõmsalt kätt.

«Kas juba päriseks, Tarass Demõdovõtš?»

«Päriseks. Teie aga, Vassõl Sõdorovõtš, ärge palja... ringi jookske, võite kopsupõletiku saada.»

Annan pioneerijuhile edasi ühe Jakiv Stepanov... õpetustest ning puhken naerma. Ka Vasja na... Peaaegu vägisi veab ta mu raamatukogusse.

Seal istub tundmatu neiu. Ta vaatab mind hirmu... nud silmadega, kord punastab, kord kahvatab, ei te... kuidas olla.

«Saage tuttavaks, see on meie uus ajaloo õpetaja, sõnab Babak väarikalt.

«Valja,» ulatas neiu kuulekalt kae.

Vaatasin teda tahelepanelikult. Keskmist kasvu, s...

vakas, arvatavasti sportlane. Valgepäine, juuksed lop... nakad ja sõnakuulmatud, silmad suured, kas hallid või... ninised, nõpsnina, kogu näos trotslik, kergemeelne ilme. Millegipärast tuli mõte pähe, et samasugune oli noo... rusaastail ka Liidia Grõgorivna Batožtšuk.

«Valja. Aga täpsemalt?»

Ta nägu lõi lõkendama, punastas, nii et isegi kulmud... naisid valgetena.

«Valentõna Petrivna Šuljak.»

«Kuidas on, Valentõna Petrivna, kas olete Kovaliv... kaga juba harjunud?»

Neiu lõi silmad maha, vaikis. Tema asemel hakkas Vassõl Sõdorovõtš tuliselt kõnelema.

«Valjale, vabandage, Valentõna Petrivnale ei meeldi meie juures. Tahab minema joosta...»

Neiu heitis pioneerijuhile kurja pilgu.

«Mitte sugugi, ärge mõelge välja, Vassõl. Ma ei ka... vatse kuhugi minna. Kardan ainult, et mind palu... takse...»

«Miks siis?»

«Niisama... töö ei klapi sugugi. Kindlasti pole mul pedagoogiliseks tegevuseks kutsumust.»

Hääles nukrus. Näol mõtlik ilme, ärritus.

«Seda me veel vaatame. Kas te lapsi armastate?»

«Armastan küll, kuid nemad... ei kuula minu sõna.»

Astusin koolimaja poole, silme ees aga seisis uus õpe... tajanna. Nähtavasti hea ja tore tüdruk, kuid tööpoolest... alles roheline. Kui sihukest ei aita, ei sisenda talle ar... mastust töö vastu, ei julgusta teda alguses — ei saa te... mast iial õpetajat. Kõige järgi otsustades aga on neiu... rukas. Mis häda sundis teda õpingud pooleli jätma?

Klassides käis õppetöö. Ettevaatlikult, püüdes uksi... mitte paugutada, astusin avarasse koridori. Kõik ol... omal kohal. Veega täidetud paagid. Seintel portreed ja plakadid, õppeedukuse tahvel. Sellel andmed kolmanda... veerandi algusest: silme ees kirendab arv sada. Alla... poole üheksakümmend nelja pole üheski klassis koolis... käijate protsent langenud. See on hea. See on väga... hea. Tähendab, et ainult mõned õpilased ei käinud koo... lis. Õppeedukuse näitajaid oli selleks ajaks veel vähe... välja pandud. Kuid mis see siis on? Ma peaaegu ei näe... kahtesid. Ei, siin on üks Katerõna Dmõtrivna Krõvo-

hatska klassis. See on muidugi kindlalt Vasja D...
Häda ja mure on mul temaga.

Siirdusin otsejoones õpetajate tuppa. Vastu tuli...
koolikell käes. Mind nahes hüüatas ta rõõmsalt, mu...
tas isegi tervitامast ja hakkas lõbusalt vahetunde l...
listama.

Õpetajate tuppa hakkasid kogunema õpetajad...
nitlesid tervenemise puhul, jutustasid uudiseid...
soe ja meeldiv viibida oma kollektiivi hulgas. Nagu...
minu tagasipöördumise üle rõõmustati. Isegi J...
peatus imestunult, ta silmad löid sädelema, siis aga ko...
raga kustasid ning neiu tervitas tagasihoidlikult. Ta j...
ris tervise järele, ise sealjuures ükskõikne ja võõra...
tus siis kõrvale ja hakkas millestki Margarõta Va...
livnaga jutlema.

Antonina Nõkonivnal ronisid tervitamisel nagu...
silma otse laubale.

«Lõpuks, Tarass Demõdovõtš! Vaatamata igasugustele...
klatsijuttudele, olen ma väga rõõmus. Muuseas, teie ko...
valets, Tarass Demõdovõtš, osutus väljakannatamatol...
õpilaseks. Tänu temale lasti teie ja minu kohta niisuguse...
kuulujutt liikvele.»

«Selle elame ehk kuidagi üle,» vastasin talle reipalt...
«Aga Kovaletsi oleksime peaaegu kaotanud, veel pool...
tunnikest ja poiss oleks läinud.»

«Ma pole selles süüdi,» surus Põšna huuled kokku...
Nõnda algas märkamatuult minu tööpäev. Ei jõudnud...
isegi oma korteris käia, laksin otsekohe seitsmenda...
klassi ajaloo tundi.

Nägin, et Valentõna Petrivna sisenes klassi, summa...
mõistetud ilme näol. Nähtavasti ei ennustanud minu ku...
laskäik talle midagi head.

Seitsmenda klassi õpilased tervitasid rõõmsalt, vaat...
tasid mind huviga, nende silmist lugesin heameelt.

Noor õpetajanna oli tõepoolest absoluutselt võhik. Vol...
oli ta ehk erutatud, segaduses minu juuresoleku tõttu...
Algul teatas ta oma tunni teema, pärast aga, alles siis...
kui õpilased tema tahelepanu olid sellele juhtinud, te...
kohalviibijate kontrolli.

Kuulasin tundi ega osanud midagi arvata. Ühte s...
mõistsin — et neiu tunneb ainet. Nähtavasti oli õpp...
nud «vaga hea» peale. Aga sellest, kuidas ainet õpila...

tele esitada, polnud tal aimugi. Kõik, mida ülikool ol...
talle andnud, mida ta oli kõrgemate koolide õpikutest...
omandanud, seda kõike ladus ta oma klassile kiiresti ja...
takerdumata nagu õpilane professorile eksamil. Kooli...
kell katkestas teda poolelt sõnalt.

Valentõna Petrivna punastas, vaatas erutatult ja loo...
tusrikkalt minu poole. Niisutas keelega oma punaseid...
kuivi huuli ja küsis:

«Kas saite kõik aru?»

Lapsed vaikisid.

«Kas ei saanud aru?»

«Ei,» kuuldusid mõned hääled. Keegi itsitas.

«Kas kõik ei saanud aru?»

«Kõik.»

Mõneks hetkeks jäi õpetajanna mõttesse, hammustas...
siis huulde, haaras hooga laualt klassipäeviku ja tor...
mas, pisarad silmis, uksest välja.

Õpetajate toas langetas ta pea kätele, tema lapseli...
kult kitsad õlad võbisesid ägedalt. Õpetajanna nuttis...
Suhnovskõi, kes sel hetkel õpetajate toas viibis, osutas...
silmadega uuele õpetajale ja lõi lootusetult käega.

Sel ajal kui ma seitsmenda klassi õpilastega vestle...
sin, kuni ma koridoris kohtumisest erutatud õpilaste...
summast labi trügisin, jõudis mul Valentõna Petrivnast...
oma arvamus kujuneda. See, et ta hästi ajalugu tundis...
oli temale kasuks. Just selle poolest Tšepur eriti silma...
ei paistnud. Kuid arusaadavalt, õpetajannal polnud...
mingeid kogemusi.

Ent see oli omandatav. Kui inimest abistatakse, võib...
ta palju saavutada. Ning otsustasin: Valjast tuleb peda...
goog kasvatada.

«Valentõna Petrivna!» hüüdsin ma õpetajannat.

Ta nagu polekski mind kuulnud.

Panin talle käe õlale. Ta võbises nagu palavikus.

«Valentõna Petrivna, rahunege.»

Ta tõstis pea ja vaatas oma nutetud silmadega mulle...
otsa.

«Vabandage mind... Pole vaja... Hakkasin valel alal...
töötama... Andke andeks... Ma ei lahe enam tundi...»

Jaime kahekesi tuppa. Suhnovskõi oli kui taktitunde...
me inimene toast valjunud ning hoidis koridoris ka...
si tagasi.

«Rahunege, Valentõna Petrivna. Te pole ju vana. Mitte enam tudeng, vaid, jumalale tänu, ikkagi õpetaja.»

«Oi, mis õpetaja nüüd minust. Lähen parem töösesse!»

Hakkasin temaga rahulikult kõnelema, pööramata tema helepanu pisaratele. Rääkisin tema tunnist. Kiitsin tema aine tundmise pärast. Neiu lakkas nutmast, kuivatas silmad.

«Kuidas teil ülikoolis edasijõudmine oli, Valentõna Petrivna?»

«Õppisin hästi, aga mis siis...»

«Nägin kohe, et olete andekas inimene. Ning oled ka end klassis valitseda. Ainult et väljaspool klassi peate mehisem olema.»

Ta pühkis veelgi püüdlikumalt pisaraid, vaikis.

Alustasin tema puudustest. Kõnelesin sellest, kuidas ma ise oleksin selle tunni läbi viinud. Neiu kuulas hõlviga, hakkas nõusoleku märgiks pead noogutama ning rahunes aegamisi.

«Vaata mis, Valentõna Petrivna, kuni te asjaga kuni lähete, hakkame koos tunde läbi arutama. Olete nõu?»

Ta vaatas mulle tänuliku pilguga otsa, midagi nähtu- tuseaolist hakkas ta huultel mängema.

«Te arvate, et ma võin töötada?»

«Usun seda.»

Ta haaras hoogsalt mu kae ja surus seda.

«Olen teile väga tänulik! Tahan töötada, armastan seda tööd.»

Sellest päevast peale andsin peaaegu iga tunni eest Valentõna Petrivnale nõu. Ning iga kord, kui olin tunde- didest vaba, läksin tema klassi. Nägin, kuidas lausa minu silme all sündis uus pedagoog, ja rõõmustasin südame- selle üle. Valja püüdis iga minu nõuannet lennult mu- oskas seda ka ellu viia. Ajalugu tundis ta hiilgavalt kümme korda rohkem kui seda oli klassis õpetamisel tarvis. Ta lihtsalt uppus materjali. Ning kord-korraga hakkas neiu kõigest sellest, mida ta teadis, valima hädavajalikku, olulisemat, huvipakkuvat, hakkas otsima vormi, kuidas seda esitada. Ent mis peamine, ta hakkas iseendasse uskuma.

Iga päev suhtus Valja minusse üha suurema usaldusega.

Kord jutustas ta mulle siiralt, miks oli õpingud pooleli jätnud.

Tal oli isa. Oli ema, lihtne külanaine. Ka isa oli külast pärit, kuid sai ülendamise korras ootamatult mingisse rajooniasutusse tööle, hakkas oma abikaasat häbenema ja unustas tütrekese hoopis. Ta leidis endale haritud naise, lõpetas mingisugused kursused ja siirdus siis oblastikeskusesse veelgi kõrgemale ametikohale. Valja aga kasvas, soojendatuna ema hoolitsusest. Lõpetas kooli, astus ülikooli. Ema andis kõik, mis tal vähegi oli, tütrele, iialgi ei pöördunud ta isa poole abi saamiseks, mis muide viimast ka täielikult rahuldas.

Jah, juhtub sageli, et inimõnn puruneb. Üheainsa sügisega jäi ema põduraks, ikka kõhnemaks ja kõhnemaks ning ootamatult suri. Valja jäi üksinda. Kas ta sai oma stipendiumiga ära elada? Sõitis isale külla. Esma- kordselt kogu elu jooksul. See võttis ta erilise rõõmuta vastu, kuid ära ka ei ajanud. Tema naine, ehkki oli haritud inimene, ei kostnud kogu selle aja jooksul sõnagi!

Valja nägi, et oli isa perekonnas pahanduse tekitanud. Ta ei soovinud seal elada. Lootis vaid ühte: ehk abistatakse teda veidi, kuni ta õpingud lõpetab. Ent sellest ei tulnud midagi välja. Abistamise asemel tuli käsk tööle minna. Neiu mainis aralt, et tahaks õppida. «Mis siis ikka,» kostis isa, «õpi, kuid abile ära looda. Seaduse järgi pole see enam ette nähtud, oled juba täiskasvanud.»

Niisuguse isa juurde ei suutnud Valja enam kauemaks elama jääda. Isa saatis ta jaama, ei pärinud isegi seda, kas tütrele on piletiraha. Valja sõitiski jänest. Teel sai trahvi. Raha tal polnud, koostati akt ning saadeti ülikooli. Arvati stipendiumist maha...

Valjale anti nõu tööle minna. Nii sattuski ta meie Kovalivkasse.

Päike käis ikka kõrgemalt ja kõrgemalt, ilm hakkas kiskuma kevadesse. Olin juba ammugi unustanud haiguse ja kõik siinsed pahandused ja mured. Elu kulges koolis normaalselt, kool töötas kui hästi puhastatud ja

korrastatud kellavara. Kui praegu oleks keegi olnud, et kõik ringid tuleb koolis laiali saata, oleks see minu jaoks kindlasti välja naerdud. Kui Vasja Babak oleks neid võtnud pidada pioneerikoondusel kahetunnilist ettekannet, oleks teda otsekohe bürokratismis süüdistatud.

Elu ja töö kulgesid lõbusalt. Lapsed armastasid kooli ning olid sellele uhked. Seltsimees Ketjag aga trükkis tihti peale Vasja Babaki artikleid. Matsko taht oli ilmselt loojunud, sest ta ei teinud enam haalt. Sellest kirjutas Vasja nii tehnikaringist, mida juhataas Grigor Ivanovõtš Jar, kui ka tikkijatest.

Varahormmikust hülisooni olid mul kaed pidevalt täis. Valmistasin ette oma tunde, külastasin teiste õpetajate omi, jalgin ringide tööd, esinesin ettekannetega kas külaklubis või koosolekutel, käisin lastevanemate külas. Tahtsin leida rahuldust toos, unustada Jar. Ei, ma ei suutnud neiu iseloomu mõista, see muutus küll talveilm. Miks oli ta endasse sulgunud? Kas sellepärast, et Sisalik nimetas end minu naiseks! Kui Jarõna oleks mind armastanud, kas ta siis seda nalja usuks? Ei, ei armasta, ei armasta... Ja kui ei, siis polegi vaja. Elan kuidagi ära...

Nagu varemgi, tuli pea igal õhtul meie orkester kokku. Ivan Markovõtš oli selle nõnda välja koolitatud, et me mängisime mitte halvemini kui mõni vahepeeline ansambel. Kui ma pärast haigust esimest korda viiuli võtsin, voolas midagi palavat, rõõmustavat hinge. Tundsin, et olen muusikast suurt puudust tundnud.

Ivan Markovõtš ei teadnud, kuhu mind istuma panna, kuidas oma rahulolu väljendada.

«Ilma teleta, seltsimees direktor, on orkester päris haalest ära, kõik muudkui veereb minoori. Mida sa mängida sooviksite?»

«Ogiński!»

Poloneesi helid, sujuvad, siirad ja sädelevad kui hea valjapeetud vein, joovastavad mu meeli, paitavad südant, pigistavad pisarad silmist. Tunnen, et tarvitsen vaid pead poörata ja mu kõrval on Jarõna. Ent võtan end kätte. Neiu muutub iga päevaga uha kaugemaks eemaldub minust. Ta on nagu see sirge, mis oma paralleeliga ialgi kokku ei saa. Suhted on meil kõige ametlikumat laadi. Kord piüdsin kõnelema hakata teemal, mis

puutunud toosse, ta vaikis, siis hakkas jälle toost kõnelema. Minuga kohtudes sulgus neiu otsekohe iseendasse, tervitusele noogutas uhkelt vastu ja astus mööda.

Ent Ogiński muusika andis julgust, kutsus võitlusse, andis lootusi.

Olin isegi rahul, kui orkester vaikis. Ega palunud enam ialgi Russakut seda poloneesi mängida. Minu onneks oli Ivan Markovõtš muusika suhtes otse tähtmatu. Kogu aeg otsis ta ikka uut, teatud ajast peale tõmbas aga teda uuesti lõbus, elujaatav muusika.

Meie laulukoor oli tundmatuseni muutunud. Neidude ja noormeeste hääled helisesid kui õrnad põllukellukeed. Parast iga proovi Ivan Markovõtš ohkas.

«Oh hada, et Petro Kovaletsi pole! Leidsin tema jaoks misuguse laulu, et seda kuulates võib kõik unustada.»

Ootasin minagi kannatamatult haiglast oma kasvandikku.

Ka Fedja Kabanets oli muutunud. Ehkki ta tööpoolest kolmest suuremat hinnet ial ei saanud, pidas Jarõna teda hoolsaks õpilaseks.

«Ta on mul nii sõnakuulelikuks ja korralikuks muutunud, et aina imesta. Unistab saada eeskujuks õpilaseks, kuid mis parata — lagi on tal väga madal.»

Ka Parasja Kvoťška õppis hoolega.

«Teenib saapaid tasa,» naljatas kord Šuhnovskõi.

Tööpoolest, kool oli olnud Parasjale saapad, sest tatarlapsel polnud midagi jalga panna, et koolis käia. Ent kui Šuhnovskõi oleks ise hetkekski uskunud, et ta juba kõneleb, ta oleks eksinud. Parasjat olid õpingud huvitama hakanud.

Minu Õökullist saab kindlasti õpetajanna, ütles mulle ühel kohtamisel Martõni naine. «Millega te küll olete ta nõnda ära võlunud? Ei pane teine raamatut käest.»

Kuid koolis oli ikkagi veel sõnakuulmatuid, mahajäänud õpilasi. Neid polnud palju. Esikohal nende hulgas oli taat Homa Djagili pojapoeg. Ning seda sellest hoolimata, et mitte keegi teine ei osanud oma lapsele nii palju head soovida kui Djagilid.

Kas või tänagi. Õhtu eel astus minu poole sisse Homa, justkui teed jooma. Kuid silmadest lugesin välja

et hoopis teine mure oli selle väsimatu taadi kooli
nud.

Homa-taat oskas teed juua. Ta ei teadnud, mis
suhkru tee sisse panemine, vaid hammustas seda
kõrvale. Ühe tükikesega võis ta terve teekannu tühi
juua. Higi lausa voolas alla, habe ja juuksed olid ni
jad, nina muutus punaseks ja liikuvaks, sügaval peal
vates väikestes silmades oli aga vaimustust näha. Ta
meisterlikkusega valas ta tee tassist alustassile, ja
damatu osavusega asetas viimase vasaku käe laialia
sõrmedele ning tõstis pühalikult vurrude juurde. Tema
bas vedelikku suure lurina, õndsa oigamise ja v
nohina saatel sisse. Iga lonksu järel matsutas ta na
sasti ning ägises rahulolevalt.

Alles pärast teist teekannu päris taat püüda
järele:

«Peab vastu?»

«Aitäh. Südametunnistuse järgi ehitasite, Homa-taat

«Sedapsi. Egas ma pole nagu need Somenki onud

Lõpuks hakkas taat pojapojust kõnelema. Nähtav
oligi just see Djagili-taadi mulle külla toonud.

«Ütle nüüd, tuleb ilmale sihuke inimene. Ja kelle
on ta küll läinud? Oleks minusse? Aga ei. Mina, venna
olin õppimise peale meister. Võtsin ise, ilma igasuguse
õpetajateta kogu raamatutarkuse läbi. Gavrõlo
Ka Gavrõlol on pea minusse. Egas sepp, venna
pole mõni tõbras. Üle terve rajooni teine. Kui Gavri
midagi valmis sepistab, siis näha, et seda on Djagili
teinud. Näha, et ema poolt vanaisasse on ta läinud. Aga
lase toimega mees oli teine.»

Djagili-taat lükkas otsustavalt alustassi eemale
kukkus meenutama.

«Olime isamehega naabrid. Tema, tõsi küll, elas j
kamalt kui mina. Kord läksime laadale, tema viis ha
jad, mina mära. Vana oli see mära, nagu Noa le
sellepärast ma ruuna jätsingi, selle tahtsin aga talve
talust minema sokutada. Saim kaubale ja müüsin to
poolest kiiresti maha. Tema oma härjad, mina un
tunni aja pärast ka mära. Ja mis sa mõtled, Tarass
Alles jõudis ta härjad maha müüa, kui kae, raha to
mati ära. Olgu ma koerapõeg, tõmmati otse tasku
Küll sain ta üle naerda. Tõsi, need sellid käisid ka ma

kannul, aga pühi suu puhtaks, minu juures pole see nii
lihtne. Ehkki küll ka minul tõmmati viimse kopikani
ära, kuid seda alles õhtu eel.»

Homa vangutab mõtlikult pead, suutmata rinnus
pukitsevat naeru tagasi hoida. Näha, et siamaani ei
muuda ta seda meenutades naeru tagasi hoida.

«Nii et kindlalt on see laiskvorst Vasja oma ema
poolt vanaisasse läinud. Teisiti ei saa see olla. Ja mis
ma temaga... Ütle, Tarass Demõdovõtš, oled ju õpetat
tud inimene, mitte kui meie, pimedad inimesed, mis ma
temaga peale hakkam? Saa aru, et ei püksirihm ega
pajuroosk talle mingit mõju ei avalda.»

Naeran enda ette. Lõpuks ometi olen Djagili-taadist
ole. Tuli vanal oma relvad maha panna. Tema peda
googika osutus jõuetuks.

Kuid tegelikult see mind muidugi ei rahustanud.
Mõistsin, et sihukelele nagu Vasja Djagil, ei hakanud
ka minu pedagoogika külge. Olin igati talle läheneda
püüdnud. Kõnelesin temaga sõbralikult, see oli nagu
peaga vastu seina jooksmine. Proovisin hirmutada.
Ülesin, et viskan ta koolist välja, aga tema mulle
vastu:

«Visake.»

«Mida sa siis tegema hakkad?»

«Lulli lööma.»

«Ära tüütab. Ilma tööta ei saa inimene elada.»

«Küll mina elan. Või hakkam hoopis isa juures sepi
kojas tööle.»

«Sa mine parem Grõgori Ivanovõtši juurde. Meil on
oma kooli töötuba. Ka sepikoda on.»

«Seal pole huvitav.»

Ja oligi kogu kõnelus läbi.

Sedasama kõneles ka taat.

«Mingi jonnipunn, aga mitte poiss. Löö või maha, aga
oma soove talle peale ei sunni. Tuleb tal vahel tööisu
peale. Kui käsile võtab, ei hakka ükski kurat kinni.
«Võta, laiskvorst, raamat kätte.» «Kleebin praegu
kitarri kokku.» Hetke pärast aga lendab kitarr kus see
ja teine. Hakkab siis kuldile sadulat sättima, on tulnud
puhe ratsameheks hakata.»

Oleksin palju andnud, kui keegi oleks mulle soovita
nud, mil moel Vasja südamesse teed leida. Homa-taat

aga istus ja ootas nõuannet. Mis nõu võisin mina teha?

Õnneks koputati uksele ja ootamatult astus sisse rajooni kultuurharidustöö inspektor. Ta kiirustas ja pärast alustas otsekohe juttu meie koori ja orkestri võtust rajooni olümpiaadist.

«Teil on reaalne võimalus võita esimene preemia. Esimene preemia pole aga nali.»

Homa-taati hakkas asi huvitama:

«Aga kas vanu sellele... noh kuidas ta nüüd olgu, lasta?»

«Miks siis mitte?!» imestas inspektor. «Oleks väga tore. Oblastis muudkui pressivad peale — andke vanu. Kas teie laulate või tantsite?»

Homa-taat ei vastanud esitatud küsimusele otse, vaid huvitus:

«Ütle, vennas, mida näiteks võib preemiaks saada?»

«Ülikonna, kella.»

Taat kargas toolilt püsti.

«Mis sa räägid? Kuule, vennas, pane siis mind kuulama. Mina, olgu ma koerapoeg, kui valetan, tantsisin noorukite peast nõnda, et ükskõik mis saabastel tulid tallad lahtile, ükski põrand vastu ei pidanud. Ma, vennas, võin sel pool päeva järjest tantsu vihtuda. Nii et pane aga kuulama, taat Homa Djagil. Vaata ainult preemia koha pealt. Ära unusta, et ma su välja päästsin — olen valinud kaheksakümmend, kombe pärast aga võiks ka sada kirja panna, revolutsiooni alal kõik paberid kaotsi läinud, tõe jälile ei saa keegi.»

71

Tuli tagasi Petrik.

Ilmus ootamatult, varahommikul. Olin alles jõudnud silmi pesta ja laua taha istuda. Jäi lävele seisma, vaata aralt, süüdlase pilgul. Silmitsesin teda — tundsin, et ei tundnud ka. Silmad Petriku omad, tema ise pole aga nagu enam see, mis oli. Kustunud, sissevajunud kollaste põskede ja terava lõuaga. Kägardas mütsi käes, tammus jalalt jalale.

«Petrik! Sina?»

Tuttav särav naeratus ilmus huultele.

«Tulin tagasi...» ütles vaikselt, väsinult.

Märkas, et miski ei tee inimest vanemaks kui mure. See teeb ka noore täiskasvanuks.

Alles eile käisin ma Niina Gorbani juures. Ootas, et neiu ehk toibub veidi ja tuleb ise kooli, kuid ta ei tulnud. Ei näidanud end ka inimeste hulgas, oleks nagu murnud.

Tares oli ainult Niina ema. Kuidagi longu vajunud, nagu oleks äsja haiglast tulnud. Vaatas mind valuliselt ja sosistas:

«Küll on hea, et tulite! Tanan teid. Pidin ise teie juurde tulema, aga vana oli kogu aeg vastu: «Milleks oma hädaga veel teisi inimesi vaevata,» ütles. Missugune õnnetus on meid tabanud, oh, kallike-kullake, küll on saatust meid karistanud... Mille eest küll? Me pole ju kogu oma elu jooksul kellelegi halba teinud. Üksainus meil tütreke, nagu pesamuna, oli teine meile südamerõõmuks, ja säh sulle...»

Pisarad lämmatasid hääle. Naine pühkis punetama löönud silmi põlleotsaga, kõverdas valuliselt huuli.

«Kus siis Niina on?»

Ema viipas salaja naabertoa poole.

«Tüdruk on nagu öö. Vast mõned päevad tagasi võttis raamatud kätte. Kartsime muidu vanaga, et paneb endale käe külge. Oi, küll on meil raske mure!»

Niina võttis mu vastu võõra, eemaloleva pilguga. Ma ei tundnud neiu esialgu ära. See polnud enam see muretu, punapõskne, sihvakas iludus. Mulle vaatasid otsa sügavad, nukrust täis silmad, inimese omad, kes on palju läbi elanud ja palju näinud. Nägu oli pikaks veninud, suu juurde oli tekkinud valuline kurd. Ning alles siis, kui neiu naeratas, langetas häbelikult pea, löid ta põsed lõkendama ja ta muutus endiseks Niinaks.

«Tere, Niina,» tervitasin teda.

«Tere päevast, Tarass Demõdovõtš,» vastas ta nagu koolis.

Raske oli seda vestlust alustada. Seda enam, et ema juuresolekul. Ent ta oli tark ja arusaaja naine. Hetke pärast väljus ta toast ja sulges ukse.

«Miks sa, Niina, kooli pooleli jätsid?» Küsisin nii, nagu ei teaks ma midagi.

Neiu kahvatas ja vaatas mulle valuliselt otsa.
«Pole tarvis niimoodi, Tarass Demõdovõtš,» ütles ta
vaikselts. «Kas te siis ei tea? Ärge kõnelge minuga
väikesega, ma pole enam koolilaps.»

Vaatasin erutatult tares ringi.

«Minu õppimine on läbi,» kõneles neiu kahetsusega.
«Ma olen selle kuuga palju vanemaks saanud.»

Mul hakkas temast ütlema kahju.

«Kuid sa tahtsid ju nii kangesti õppida?»

«Jah, õppida tahtsin ma kangesti!» tema silmad
hetkeks põlema see tuttav trotslik tuluke, mis oli
nud seal noil päevil, kui Niina uhkelt oma kitsuke
pingis istus. «Minu jaoks polnud maailmas muud peab
õppimise. Ja nüüd korraga... Nagu oleks pea uimast
löödud. Ja miks see kõik juhtus, Tarass Demõdovõtš?»

Ta vaatas mulle küsivalt otsa, ootas vastust.

«Miks? Olin neiu nagu neiu! Kuidas ma siis ei mõet
nud, ei näinud, et ta on tühine, südametu inimene? Ma
tal midagi hinge taga ei ole: ei südametunnistust, ei
ega inimlikku tarkust.»

Imestunult kuulasin ma oma endise õpilase ülestun
nistust. Jah, kus olid siis minu silmad olnud, et ma
kurjategijal õigeaegselt käest kinni ei haaranud?

«Unusta kõik, Niina, ja tule kooli. Kogu elu on
alles ees.»

Ta vaatas mulle tänulikult otsa, surus tugevasti kätt

«Täna, Tarass Demõdovõtš. Tean, et olete hea ja
ras inimene. Teie üksinda tulite minu juurde... südame
liku sõnaga pöördusite...» ta ei lõpetanud. Nuuksu
kattis näo kattega.

Olin täiesti hammeldunud. Mida tuleks siisugust
puhkudel tüdrukutele kõnelda? Seisin erutatuna.

Ent Niina võttis end otsekohe kokku. Kuivatas ple
rad.

«Andke andeks, Tarass Demõdovõtš. See pole
murest... See läheb mööda... Tean nüüd, mida teha
Maailmas pole puudu peadest inimestest.»

«Annan sulle nõu, Niina, tule kooli. Palun sind.»

Ta vangutas otsustavalt pead.

«Ei! Ei miski hinna eest! Neil päevil lahkun ma
Kovalivkast. Lähen kusagile tehasesse, hakkan tööle»

Õppima. Ma olen täiskasvanuks saanud, Tarass Demõdovõtš.»

Mingi sisemine rõõm, kuid samal ajal ka valuline
pueratus ilmus ta näole ning see muutus nii väljendus
rikkaks ja kauniks, et seisin tema ees, vaatasin teda ega
muutnud silmi pöörata.

«Linnupoeg on suureks kasvanud, Tarass Demõdovõtš. Olin kollanokk... nüüd aga on aeg tiibu proovida. Ja... siit kaugele lennata.»

Minu ees seisis täiskasvanud, elutarkuse pitsrit kan
dev inimene.

See kõik meenus ühe hetkega, kerkis ja kihutas peast
lubi ajal, kuni ma Petrot vaatasin.

Läksin talle vastu, võtsin õlgade ümbert kinni.

«Astu aga sisse, Petro, miks sa lävele seisma jäid?
Jutusta! Pääsesid välja?»

Ta välgatas rahulolevalt silmi, astus sõnakuulelikult
minu kannul.

«No küll andis valu! Arvasin, et lõpp on käes.»

«Ja nüüd?»

«Nüüd pole enam midagi. Ainult vahetevahel tor
kab. Kas teate, missuguse augu nad mulle sisse löi
kasid? Niisugune arm kõhul, et hoia — oma pool ars
inat.»

Petro jutustab kõigest kiirustamata, asjatundlikult,
mina aga vaatan teda ikka ja jälle: on tema ja ei ole
tema. Kuhu on kadunud see metslooma ilme silmis, see
paigalpüsimatus? Nagu oleks ta neli-viis aastat vane
maks saanud.

«Igatsesin nii kangesti kodu järele. Kui eile Korn
Kõrõlovõtš haiglasse tuli, pidin rõõmust peaaegu nutma
hakkama. «Ei nad lase,» mõtlesin. Aga arst Ivan Karpo
võtš ütles: «Noh, pane ennast hakkama, Kovalets, aitab
mul siin vedelemisest. Küll ma siis rõõmu pärast karga
min!»

Petro jutustas pikalt ja üksikasjalikult, kuidas nad
Nedokussiga Kovalivkasse sõitsid, millest kõnelesid.
Lõpuks võttis hõlma alt välja mõned vihikud ja uue
mulepea.

«Need ostis mulle Korn Kõrõlovõtš.»

Ning pärast hetkelist vaikust vaatas erutatult mulle
otsa.

«Ega te pole unustanud, Tarass Demõdovõtš? Kuid suhtes...»

Laual lebasid mul Petro jaoks valmis pandud neljanda klassi raamatud ja vihikud.

«Need on sulle,» ütlesin kiiresti. «Kuid kooli sa ei lähe. Parane veidi. Hakkad käima mitte kolmanda vaid lähed neljandasse, Jarõna Ivanivna juurde.»

«Neljandasse?» rõõmsast imestusest jäi poiss lahkumise kõnevõimetuks. Vaikis hetke ja lisas:

«Ega midagi. Ma lähen kohe — ettevaatlikult.»

«Noh, aga kui tuleb mõnega maadlema hakata, võidu joosta?»

Petro saatis mulle etteheitva pilgu.

«Miks siis maadelda? Või joosta? Egas ma väike olen.»

Ent ta kuulas siiski sõna. Nüüd ööbis ta minu toas. Luges aina ning lahendas ülesandeid. Mina kontrollisin iga päev tema teadmisi. Olin rahul, kui oli täielikult neljanda klassi jaoks ette valmistatud.

Vahel käisime temaga metsas jalutamas. Ta kõneldi väärikalt, tähtsalt, kõneles kiirustamata. Ainult vahel vahel lõi temas endine tuttav sädelus lõkkele:

«Oh, kas teate, Tarass Demõdovõtš, kuidas seal haiglas üks onu oli suremas! Küll oli hirmus! Kolm päeva ei saanud kuidagi ära surra. Ja teate, miks ta surema ei saanud? Viina pärast. Jõi liiga palju. Küll on lollpea!» Nüüd siis mõtlikult: «Tarass Demõdovõtš, miks juuakse viina? Sellepärast, et ollakse rumal, eks?»

Siis hakkas ta neljandast klassist kõnelema.

See oli põhjus jutu alustamiseks Jarõnaga. Ootades seda vestlust ja ühtlasi ka kartsin. Hirmuga märkasin, et meie teed lähevad lahku, ikka kaugemale ja kaugemale. Kord olin sellepärast nukker, teinekord ei leidnud endale viha ja solvumise tõttu asu. Olin nõuks võtnud kõnelda temaga avameelselt.

Kohtasingi teda juhuslikult kooliõuel. Neiu kiirustas koju. Mõttes, millegipärast löödud.

«Jarõna Ivanivna!» hüüdsin teda.

Ta tõstis järsku pea, jäi seisma. Nägu laks kaamel silmis süttisid tundmatud tulukesed, huuled tõmblesid vihast ja valust.

«Ütlen kõik ära,» otsustasin.

«Kuulan teid, Tarass Demõdovõtš.»

«Mul on tarvis teiega kõnelda.»

Ta vaatas ükskõikselt kõrvale.

«Kõnelge.»

«Petro Kovaletsist.»

Ta süngestus veelgi enam. Vaikis.

«Mõistate, Jarõna Ivanivna, mulle tundub, et ta pole enam see, kes ta enne oli.»

Jarõna vaatas mulle läbitungivalt otsa.

«Sellel pole tähtsust. Ma lubasin, mu sõna on kindel. Saatke minu klassi.»

Pidanuksin nüüd kõnelema oma asjast, siiralt, avameelselt, sellest et oli nähtavasti juhtunud arusaamatus, kuid vaikisin. Süda rabeles, kurk kuivas. Ta seisis hetke, nagu oleks just neid sõnu oodanud, mis mu kurku kinni jäid, siis pööras otsustavalt kodu poole. Ei vaadanud tagasi ega öelnud ühtegi sõna.

Löödult, endale pahasena, needes kõike maailmas, lonkisin ma koju.

Samal päeval kirjutas Petro mulle niisuguse avalduse:

«Palun võtta mind vastu neljandasse klassi. Oleksin pidanud olema juba viiendas, kuid oma süü tõttu jäin maha. Luban nüüd olla eeskujulik õpilane ja ei põrmugi vähem. Petro Kovalets.»

Jargmisel hommikul astus ta pidulikuna ja nagu sootuks uuena üle neljanda klassi läve.

Vassõl Djagili käitumine muutus iga päevaga väljakannatamatumaks. Ta kakles ühtelugu ja me kõik teadsime, mis tähendas, kui Vasja kakleb. Ta oli tugev, tal oli raske käsi ning tema pärast nutsid mitte ainult tema klassikaaslased. Vasjat kartsid isegi viienda ja kuuenda klassi õpilased. Või siis jättis ta kodused ülesanded tegemata, keeldus tahvli juurde minemast, viis Kateerona Dmõtrivna pisarateni.

Olin mitmel korral Vasja välja kutsunud. Kuid temaga oli raske kõnelda.

«Mis ma siis tegin? Ma ju teda natukese! Kopsasin nalja pärast, aga tal otsaesine pehme ja muhk kohe valjas.»

«Miks sa kodused ülesanded tegemata jätsid?»
«Unustasin. Pioneeri ausõna,» vandus Vasja, ehkki ainukesena koolis ei kuulunud pioneeriorganisatsiooni.

«Miks sa tahvli juurde ei läinud?»

«Jalg valutab. See Zinkovõtš pani mulle vahetumise jala taha ja ma lendasin põlvega vastu kivi...»

Ise aga vaatab avala pilguga otsa, nii siiralt, et tema silmi ei pilguta. Ainult midagi djagilipärast, kavalat välgub seal silmapõhjas, mis aga täpsemalt, seda mõista.

«Saa aru, Vasja, et sina üksi vead meie kooli alla. Küll näed, et sinust hakatakse lehes kirjutama.»

«Kirjutagu. Pääsen niimoodi lehte.»

Püüdsin poisil isiklikku uhkustunnet äratada.

«Vasja, kas sul häbi ei ole? Sul ju nii austusväärne isa. Parim sepp rajoonis. Vaata, tal on juba kogu inventar kevadeks remonditud. Lehes on isegi tema portret trükitud.»

«Mis siis, et trükitud. Ta pole üldsegi sarnane.»

Ning vaatab taas nii ausate ja avalate silmadega mulle otsa, et kui tahakski temaga pahandada, ei suuda.

«Sa viid, Vasja, niikaugemale, et kustutan su õpilaste nimekirjast.»

«Oh, ei kustuta!» lööb ta veendunult käega.

«Miks siis?»

«Ajasite ju hoopis kõik kooli. Missugune see Rajaka oli, aga panite ta neljandasse klassi.»

«Petro Kovalets on ennast parandanud. Õpib hästi. Mis aga sinust saab? Jääd jälle istuma?»

«Mul ükskõik.»

«Noh, siis pean sinu isaga kõnelema.»

«Ta teab. Ja mis temagi ära teeb?»

Just sel ajal, kui kavatsesin Gavrõl Homõtš Djagili juurde sepikotta minna, ilmus ta ise ootamatult kooli. Nii nagu oli, otse töö juurest — laia, sädemetest läbi põletatud nahkpõlle ja raskete, kollaseks tõmbunud saabastega.

Iga kord, kui kohtusin Gavrõl Djagiliga, pidin tahtmatult Ilja Murometsi meenutama. Kui vägilane Ilja oli tööpoolest kunagi ilmas elanud, siis Gavrõl Homõtš oli temasse läinud. Pikakasvuline, laiaõlgne, suure peaga. Peas terve kuhi kräsujuukseid, lai ruugjas vägi-

lasehabe, vurrud lopsakad, tuhakarva. Nagu suur, sarnakas, silmad südamlilikud, nina lühike ja sirge. Käed aga puudased. Tundus, et niisugune mees ei pruugi vasaraga, vaid võib hoopis rusikaga sepistada. Kõneldi, et Gavrõl Djagil oli niisama tugev, kui ka hea ja tahelepanelik. Ma teadsin, et vanaisa ühtelugu peksis sõna kuulmatut pojapoega, isa aga tegi ainult etteheiteid, keelitas, ja ehkki oma taati just ei keelanud, siis ise poissi sõrmega ei puutunud.

Õpetajate toas muutus kohe kitsamaks, kui Gavrõl sisse astus. Ühe hetkega oli ruum täis sõesuitsu ja metalliauru.

Kõnelesime ühest ja teisest. Kevadest, äkete ja külvi- masinate remondist. Gavrõl Homõtš istus minu vastas toolil ning ehkki meid lahutas laud ja paras vahemaa, tundsin end ikkagi kuidagi ebamugavalt. Tundusin iseendale liiga pisikese ja kõhetuna selle vägilase juuresolekul.

Gavrõl ei kiirustanud pojast juttu alustama. Alles siis, kui kell oli helisenud ja kõik õpetajad tundi läksid ning pärast vähest viivitust oli ka Šuhnovskõi õpetajate toast lahkunud, vaatas külaline ringi ning asus asja juurde.

«Noh, kuidas siis minu poisil läheb, Tarass Demõdovõtš?»

Kuigi olin seda küsimust oodanud, jäin hetkeks siiski segadusse: kuidas vastata?

«Olen tema pärast kangesti mures, Gavrõl Homõtš. See on see nael, mis mind täna torgib.»

Gavrõl Homõtši mõtlikud silmad muutusid märgatavalt kitsamaks, välgatasid vihaselt.

«Ning, mis peamine, ma ei oska temale läheneda. Püüdsin heaga, siis hirmutasin, veensin, kuid kõigele leidis ta oma vastuse. Õppida ei taha, midagi teda ei huvita. Ühestki ringist pole üle kahe korra osa võtnud. Süttib kiiresti, kuid kahe päeva pärast on juba jahtunud.»

«Nii on ta koduski,» vastas sepp mõtlikult. «Meisterdab kuldnokapuuri, vaatad, paari päeva pärast lebab see lõpetamata põrandal, tema aga veab lõimi mööda tuba. «Milleks?» küsin. «Punun võrku, hakkan kala püüdma.» Järgmisel päeval on tal aga juba midagi uut

käsil. Paned ta raamatut uurima, tema aga, näen teda läbi, vaatab raamatusse, mõtleb aga hoopis muud. Vihastan, hakkab teda hurjutama, temal aga ikka üllast vastus: «Niikuinii hakkab sepaks.» «Siis õpi,» ütlen, «õpi, sest lollpeast ei tule ju head seppa.» Tema astub jälle: «Sinust ju tuli.»

Kuulasin isa jutustust ja maalisin endale lõpuni Vasja kuju. See on alles iseloom! Arukas, teravmeelne, sihu, kessele ära sõrme suhu torka, hammustab ära! Andekas ja energiline, aga katsi käsile võtta! Ühestki asjast ei pane teda huvituma, kui ta ise millegi vastu huvi tunnebki, siis pettub kiiresti kõiges. Hakata teda eeskujudega mõjutama? Ei tule välja, sest ta ise on endale eeskujuks. Hakata sõbrustama, ei tule samuti välja, sest ta on harjunud sõltumatu olema. Mis niisugusega peab hakata?

Kuulasin Gavrõl Homõtši jutustust ja veendusin üha enam, et ainus väljapääs Vasja ümberkasvatamiseks on kooli ja perekonna pingutuste ühendamise. Luua meil kumatult niisugused tingimused, et poiss järk-järgult tööga harjuks. Ent kuidas seda teha? Gavrõl Homõtš on arukas inimene, võis sellega toime tulla, kuid ta on hommikust õhtuni tööl, naine oli tal aga tahtejõuetu, sõnaaher, taat Homal jälle oma pedagoogika — riim ja malakas.

Kaalusin, kuidas murelikule isale oma mõtted lihtsa ja mõistetavalt esitada, kuid ta jõudis minust ette.

«Tulin praegu teie juurde ühe mõttega, Püüan Vasjat veel omamoodi ümber kasvatada. Te ainult abistage mind.»

«Kuidas siis?»

«Aga sedamoodi. Kui ta millegagi hakkama saab, visake ta koolist välja. Ütelge talle, et tema, häbematu enam oma jalga siia ei tõstaks!»

«See tähendab, kuidas siis nii?» tardusin ma imestusest.

«Just nii tehkegi. Tulgu koju. Seal aga on juba minu asi.»

«Ma ei saa ju õpilast kooli nimekirjast kustutada. Temaga tuleb ju töötada.»

Sepp tõusis püsti ja tammus kannatamatult laua ees.

«Egas ma palu, et te ta päriseks välja viskaksite»

Tehke seda ainult mängult. Ja siis alles näete, nii ütleme nelja päeva, kõige rohkem nädala pärast jookseb ise siia, langeb põlvili ja hakkab paluma.»

Ei, ma polnud võimeline midagi mõistma.

«Mis te temaga teete?» küsisin.

«Ärge kartke, Tarass Demõdovõtš! Teda ei puuduta keegi sõrmega. Ma üldse ei armasta, kui lapsi pekstakse. Isa on mul küll niisugune. Mina aga olen rahulik inimene. Annan teile sõna, et midagi temaga ei juhtu, küll näete.»

«Kuid ikkagi? Ma pean teadma.»

Esimest korda kogu selle aja jooksul muigas Gavrõl Homõtš vurrudesse. Ning otsekohe hakkas tema nagu sõrama headusest, nii et teda ei saanud mitte uskuda.

«See on juba minu saladus. Kui korda läheb, siis ütlen. Praegu ärge sundige. Tahan ainult, et poiss oleks mõnda aega minu kõrval. Sest millal ma teda muidu näen: varahommikul natukese, lõunal ja õhtul. Aga teada on, et ilma isata pole mingit järelevalvet.»

Ma ei saanud vastu vaielda, sest neis sõnus oli tark ja terve tuum. Ohkasin ja andsin oma nõusoleku.

Gavrõl Homõtš tänas ja pigistas mu kätt nagu tangidega, ma pidin peaaegu karjatama. Küsisin hüvastijätul:

«Kuidas Homa-taat elab?»

Gavrõl Homõtš süngestus, ütles murelikult:

«Oh, Tarass Demõdovõtš, isaga on häda. Kavatsen Sjagailo juurde sisse astuda. Näha, et vana on oma elu ära elanud. Muidu on terve kui tamm, aga mõistusega sünnib midagi arusaamatut. Segaseks on vana jäänud.»

«Mis te nüüd?» unustasin oma käevalu.

«Võib olla, et tuleb Kiievisse haiglasse viia,» lausus Gavrõl Homõtš kumedit. «Kujutage ette, niipea kui tarre üksinda jääb, kohe hakkab tantsu lööma, lõhub nii, et maja väriseb. Te ei usu, tal on sihuke jõud, et põrandalaud murdus tema all pooleks. Maja on meil vana, revolutsioonieelne, põrand pehastunud, ja ta siis murdis selle katki. Hirmus! Kõneled temaga, ei märka midagi, aga kui jala välja tõstad, nii taat kohe tantsu lööma.»

Pahvatašin üle kogu õpetajate toa naerma.

«Ta ju valmistub olümpiaadiks! Taat tahab esimese preemia kätte võita.»

Gavrõl Homõtš ei taibanud kohe, millest jutt oli, ja mõistma hakkas, naeris vurrudesse, lõi lootustlikult käega, pomises: «Vanal sama aru mis lapsel», ning laskus õpetajate toast, naeratus huulil.

Põhjust Djagili õpilaste nimekirjast kustutamiseks ootunud kaua oodata. Juba järgmisel päeval enne tundi algust leidis koridoris aset vahejuhtum. Naljatades oli Vasja Djagil tõuganud kedagi õpilastest niimoodi, et otsaesisega aknaklaasi purustas. Kannatanu viidi otsekohe Jakiv Stepanovõtši juurde, et verejooksu sulgeda. Vasja Djagil aga lonkis õpetajate tuppa.

«Miks sa seda tegid, Vassõl?»

«Olen siis mina süüdi?» kehtas poiss õlgu. «Olen ma siis süüdi, et teise jalad ei kandnud.»

Puurisin Vasjat mõne hetke silmadega ning kummardusin siis vaikides laua kohale. Kirjutasin Gavrõl Homõtšile sedeli. Teatasin isale, et poeg on huligaansuse ja halva edasijõudmise pärast õpilaste nimekirjast kustutatud. Võtsin kiirustamata sedeli ja ulatasin selle Vasjale.

«Anna isale edasi.»

Vasja Djagil punastas nagu sügisene pihlakas ning pilgutas hämmeldunult silmi.

«Võta oma raamatud ja kõnni koju. Sa pole enam õpilane.»

Vasja vaatas mind hetke tardunult, võttis siis kuulekalt paberilehe ja lahkus vaikides õpetajate toast.

Vahetuse lõpul kiitles õnnelik Katerõna Dmõtrivna.

«Klass on hoopis teiseks muutunud. Olen ka ise teie vembaks saanud.»

Järgmisel päeval Vasja kooli ei ilmunud. Kolmandal päeval aga teatas Petro:

«Oh, küll nüüd Vasja sepistab!»

«Missugune Vasja?» ei kannatanud ma välja.

«Ikka Vasja Djagil! Tulin eile sepikojast mööda, vaatasin aknast sisse, tema aga taob vasaraga, nii et sädemed lendavad.»

Hakkasin kartma, et järsku on Gavrõl Homõtš mu

ümber sõrme mässinud. Kaalusin kõik läbi, mis juhtunud oli, ning taipasin, kui halba olukorda olin sattunud. Ilmnes, et heasüdamlikku seppa ei huvitanud vahimatki see, et tema poeg õpiks. Ta ootas ega jõudnud ära oodata, millal endale abilise saab. Nüüd on tal Vasja selleks. Mina aga olin kui viimane vasikas, kõrvad lonkis, kavalat isa kuulanud ning talle isegi vastutulelikkust osutanud. Mõistsin hukka neid, kes lapsi koolist välja heitsid ja lastele parandamatute silte külge kleepisid, ise aga olin lõpuks samuti lapse kooli nimekirjast kustutanud, tunnistades ta sellesamaga parandamatuks. Muidugi, ma polnud veel mingit käskkirja kirjutanud, ent Gavrõl Homõtšil oli dokument käes Kovalivka kooli direktori allkirjaga.

Niigi halba tuju rikkus veelgi Šuhnovskõi.

«Õnnitlen teid, Tarass Demõdovõtš! Te olete mu pedagoogilised vaated kinnitanud. Ka teie teooria on praktilisest lahuks läinud.»

«Kuidas nii?»

«Tuleb välja, et parandamatud on siiski olemas. Fakti-kest ei jookse kuhugi.»

«Noh, seda me veel vaatame,» pilgutasin ma õppealajuhatajale salapäraselt silma.

Ent ise ma oma sõnu eriti ei uskunud. Seda arvata-vasti tundis ka Šuhnovskõi.

Ta puhus kaua ja laisalt näpitsprilli klaasidele, vaatas kavalate silmadega toas ringi ja muigas rahulolevalt endamisi.

Öösel magasin halvasti, ärkasin varakult. Panin riidesse ja väljusin trepile. Oli algamas udune, hall märtsipäev. Vihm ja päike olid lume hävitanud, ainult siin-seal hallitasid veel jaaloigud teel ja sulasid mustendavad hanged tarade all. Rõõmsalt vehkisid tuule käes mahlast tulvil paplite oksad, mõtlikult liigutas oma raskeks muutunud palmikuid kask. Küla kohale kerkisid kaharad suitsujoad, lõhnas üheaegselt mingi prae ja kevade järele.

Aeg oli väga varajane. Veel polnud kohale ilmunud isegi need, kes armastasid hästi aegsasti kooli tulla, et enne koolipinki istumist oma isu täis mängida. Sammuksin üle õue ning vaatasin Kovalivka tanavale. Seal tuli keegi vanainimeselikult õõtsudes, kott üle õla.

«Kas tõesti Vasja Djagil?» lõi süda puperdama.

Jah, see oli tema. Teesklesin, nagu ma teda ei näinud kaks, vaatasin kõrvale. Ta lähenes ebakindlalt, tervitades näol süüdlase ilme.

«Sina, Vasja?!» vaatasin tema poole. «Kuidas sina meie kanti sattusid?»

Ta seisis, silmad maas.

«Tarass Demõdovõtš!» hakkas ta järsku kõnelema. «Ma ei tee enam niimoodi. Võtke mind kooli tagasi. Hakkan end hästi ülal pidama ja õppima...»

Ma ei uskunud oma kõrvu. Kas tõega oli see tuljaspea Vasja Djagil? Mida küll oli isa temaga teinud.

«Tean küll, kuidas sa õpid ja käitud. Ostapenko peale sinu pärast peaaegu silmast ilma jääma,» ei andnud mulle järele.

«Andke mulle andeks,» tema hääles oli tunda piinraid.

«Pealegi kõneldakse, et oled sepaks hakanud? Tõttasid pealegi.»

«Lähen parem Grõgori Ivanovõtši juurde. Õppida tahan.»

Jäin hetkeks mõttesse. Ei teadnud, kas jätkata, või järele jätta. Kartsin, et poiss võtab järsku kätte, poornud ümber ja läheb koolist minema. Hakka siis teda tagasi kutsuma!

«Ei tea,» ütlesin talle, «mis sinuga peale hakata. Mul on kahtlusi kahju, kui sa harimatuna üles kasvad, kuid ei tahaks eksida! Mis siis, kui ma su kooli tagasi võtan aga sina jätkad nii nagu ennegi?»

Ta vaatas mulle siiralt silma. Nägin, et neis polnud enam tuttavat Djagilite sära.

«Pioneerid ausõna... küll näete. Kas ma siis ei suuda õppida? Küll näete.»

«Noh, hea küll,» ütlesin mõtlikult. «Usun sind. Kuid pea meeles, Vasja, et võtan su kooli tagasi tingimisi...»

Ta pilgutas arusaamatuses silmi. Seletasin talle, mida see tähendab.

«Kui sinuga kuu jooksul midagi ei juhtu, võtan päriseks.»

«Olgu tingimisi, ükskõik kuidas... Küll te näete.»

«Peale selle pead sa Katerõna Dmõtrivnalt vabandust paluma.»

«Ma käisin eile õhtul tema juures. Ta ütles, et jääb nii, nagu teie otsustate.»

Seekord käisin mina Gavrõl Djagili juures, et tema «pedagoogika» saladust välja uurida. Ent ma ei saanud teda kuidagi kätte, ei tabanud ei sepikojas ega kodus.

Kord läksin kolhoosnike koosolekule. Kõik meie õpetajad käisid igal nädalal nendel koosolekutel, tegid ettekandeid, lugesid ajalehti ette, viisid vestlusi läbi. Siin kohtusingi Gavrõl Homõtšiga.

Läksime üheskoos koju.

«Kuidas mu õpilasel siis läheb?» küsis Djagil kavalalt silmi vidutades.

«Gavrõl Homõtš! Jutustage! Rääkige nii nagu pihil, mis te temaga tegite? Õpetajanna imestab. Juba mitu päeva pole teda koolis kuulnud, isegi õppima hakkas.»

Gavrõl Homõtš muigas vurrudesse.

«Mis seal jutustada? Minu õpetus on lihtne, teile ta aga ei kõlba.»

«Ei, ei, jutustage siiski...»

«Parem mitte. Naerma hakkate.»

Mul tuli kangekaelset seppa üsna kaua keelitada. Lõpuks ta siiski nõustus.

«Pidasin iseendas aru ja tulingi otsusele. Mõtlesin selle peale, kuidas ma ise kord oma tööd õppisin.»

Gavrõl Homõtš silus võimsa käega aeglaselt oma habet ja vaikis hetke.

«Vaatan praegu meie lapsi ja imestan. Hellitame neid, oi, küll hellitame. Vaatad teda, ta ju sinu veri, armas sulle, nii annadki talle kõiges järele. Väiksenä annad järele, noorukile annad järele, tema aga harjub sellega. Lapsed harjuvad halvaga kole kiiresti ära. Ja mis tagajärg on — laps kasvas üles ja sul polegi enam tema üle võimu. Ta võib sulle niimoodi puru silma ajada, et päris vee võtab välja. Meie ajal polnud see nõnda.»

Kuulasin sepa juttu, kartes ainsatki sõna kõrvust mööda lasta. Mu jumal, see on ju vägilane mitte ainult keha, vaid ka mõistuse poolest! Vaata, kui õigesti arutab teine keerukaid asju.

«Pandi mind omal ajal sepa juurde õppima. Tahtsin koolis käia, aga isa võttis kolmandast klassist käekõrvale ja viis sepikotta. «Aitab sul kahest klassistki,»

sõnas. «Lugemise ja kirjutamisega leiba ei teeni.» Noh, hakkaski see sepp mind õpetama. Käre mees oli, olgu taevastalle armuline. Kolm aastat käisin, käed paisid kõik luud-kondid kanged. Tema aga aina käsutas: «S pole sul lugemine ega kirjutamine. See on sepatö laiskvorst.»

Gavrõl Homõtš turtsatab rahulolevalt naerda, kunnalt, rinnahäälega.

«Kindlasti poleks koergi sihukest õpetamist välja kannatanud, aga mina kannatasin. Sest isa on mul väga range. Ta ju praegugi nüpeldab Vasiat vahel rihma või malakaga, aga kas see on mingi peks! Haletseb, vanu poja poega, süda läheb teisel härdaks! Oleksite te aga näinud, kuidas ta mind kunagi peksis! Iga kord, kui ta sepaga kokku sai, too alati kaebas: laisk on su Gavrõl. Noh, pärast seda andis ta mulle aga nahatäied. Olen terveis veidi nõrgem, ega siis poleks vastu pidanud.»

Silmapiiri kohal ripub ümmargune, punakas täiskuu. Tänaval on valge ja ma näen hästi sepa näoilmet. Oksel tundub sepp veel suurem ega sarnane tavalise inimesega. Tema võimsate jalgade all ragiseb jää, tema tumedast bassihäälest väriseb õhk.

«Nii kuulan, minu Vasiagi aina seletab ühte ja seda sama: «Milleks mulle see kool, hakkab parem sepaks.» Noh, viha võttis mul võimust. «Ah sina tatti na küll,» mõtlesin, «vaatame, kas sa niisugust elu kannatad, nagu mina kolm aastat!» Selle mõttega tulingi too kord teie juurde...»

Gavrõl Homõtš muigab jälle ning silitab habet.

«Nii ta siis tuli. Ulatas sedeli. Nägin, et kardab. Noh, ma siis lugesin läbi ja ütlesin rahulikult: «Mis ikka, eks siis homme tuleks sepikotta.» Ta lausa hüppas rõõmust.

Järgmisel päeval ajasin ta kella kuue paiku üles. Tõsi, ta tõusis kiiresti, pani riidesse, pesi silmnäo puhtaks nagu läheks peole. Sõime hommikust. Tõin ta sepikotta. Ise olin juba varem vana ääsi nurka üles seadnud — poja jaoks töökoht valmis. Andsin haamri, tüki rauda. «Nii, tao seda, kuni tasta raualeht on saanud.»

Gavrõl Homõtš läkastas sisemisest naerust.

«Võtab teine reipalt ja lõbusalt töö käsile. Taob ja taob, ega aja selgagi sirgu. Natukese aja pärast kuulen,

hakkab alla jääma. Kord puhub peopesadesse, siis viskab haamri ühest käest teise. «Miks sa, poja, seisma jaid?» Vangutab pead. Häbeneb.

Alles õhtu eel läksime lõunat sööma. Vaatan, veab jalgu järel, pea maas, puhub peopesadesse. Ja ega olegi ime, seal on vesivillid nagu ploomid. Sõime. Ma kiitsin oma abimeest, isa aga pahandab. «Ma peksaksin tal selja täitsa kirjuks ja viiksin kooli.» Minu Vasja

vaikib. Tõsi, õhtul ma teda enam tööle ei võtnud, kuhu hakkas. Järgmisel päeval aga ajasin jalle poole õõ alla üles. Seekord oli poisil hoopis teine olemine — nagu teine nagu surnu. Ootasid veidi, siis jälle äratama. Siis sin vaevu ta unevallast lahti rebida. Istus ahjule, süü end ja oigas. Kätel aga ei anna sõrmedki kokku. Mina jälle: «Ja-jah, pojake, mis nüüd sinu õppimine. Oled peaaegu neli klassi lõpetanud, sul kerge. Mina aga pärast kahte klassi vasarat taguma hakkama. Kolm aastat vehkisin, enne kui selgeks sain. Sul on see lihtne. Paari aastaga on asi käes. Siis hakkab hoopis kergemini minema.» Poiss heitis mulle vihase pilgu.»

Gavrõl jutustas, mul aga lõi häbipuna nakku. Kas tõesti mina, Tarass Zalužnõi, olen jõudnud selleni, et kasutan pedagoogilises praktikas taolisi meetodeid? Häbi!

«Noh, teisel päeval,» jätkas Gavrõl Homõtš, «ei tahtnud töö minu õpilasel kuidagi laabuda. Põrutab korda vasaraga, siis puhub pool tundi pihkudesse. Lõunama pidas vastu, siis pani tööna. «Ehee, poja, sul pole õppimiseks soont. Egas sind asjata koolist välja aetud? Aga tema minule. «Küll hakkab õppima. Laske ainult minna.» «Kes sind siis enam kooli võtab.» «Palun ilusasti hakkab kangesti püüdma!» «Kui nii, siis mine,» ütlesin talle. Nii et arvate, minu õpetamine on kasuks tulnud?»

Ma ei vastanud midagi. Hinges oli pime kui südaol. Gavrõl Homõtš jäi oma õues seisma.

«Noh, näete, ma ju ütlesin, et teil poleks tarvis olnud minu õpetamise saladust teada saada. Kuid egas midagi hirmsat olegi, peaasi, et on kasuks tulnud!»

Sepp hakkas hüvasti jätma.

«Üni tuleb. Olen harjunud vara tõusma.»

Tundsin huvi Homa-taadi tervise vastu.

«Pole viga. Tantsib aina. Naha, et ta esimese preemia ikkagi võidab. Ennemalt tantsis kogu aeg tares, nüüd on aita üle kolinud. Vist on sealgi juba põrandasse augud trampinud.»

Ta astus õue. Suur ja tugev, kindel oma õigsuses. Jäin oma mõtetega üksi.

Kuu oli kuhugi silmapiiri taha vajunud, tänaval liikusid mingid imelised, vormitud varjud. Kellegi lauda hakkas kukk tiibadega peksma. Laskis kuuldavale reipa

ja heliseva kukeleegu. Kohe läks kogu külas lahti tiibadega sahistamine ja täiest kõrist kiremine.

Minu peas hakkasid kuju võtma rahutud mõtted. Miks on meil vahel sõnakuulmatuid, raskesti kasvata-tavaid lapsi? Miks nad ei armasta töötada? Arvatavasti sellepärast, et pole õige õpetada lapsi töötama niisuguse meetodiga, nagu tegi seda Gavrõl Homõtš. Niisama vale on aga töökasvatus üleüldse unarusse jätta. Siin on kooskõla tarvis: õppimine, isetegevus, töö. Jah — õppi-mine, töö, isetegevus.

Mul hakkas isegi palav. Mõtted ei andnud rahu. Oli tarvis kellegagi nõu pidada. Oh, Jarõna, Jarõna... ei taha sa mind kuulata. Kas ehk Šuhnovskõiga? Ei. Temale on see kõik kauge ja arusaamatu.

Silmi langes valgusvihk kellegi aknast. Vaatasin uuri-valt ringi, valgus tuli Grõgori Ivanovõtš Jari elamust. Hiilisin vaikselt maja juurde, piilusin praovahelt sisse. Õpetaja meisterdas midagi. «Tema juba mõistab,» mõtlesin. Ning pärast lühikest kõhklust koputasin otsusta-valt aknaruudule.

Ma polnud Jaride juures käinud sellest ajast saadik, kui nad siia kolisid. Lihtne talutuba oli tundmatuseni muutunud. Siin oli nüüd mugav, niisama ilus kui linna-korteriski, ehkki veidi kitsas. Kovalivkas polnud elekt-rit ja sellest ei tehtud veel juttugi, kuid Jaride korteris rippus seal, kus oli elektrilambi asukoht, roosakassink-jas, võimsate punaste narmastega abadžuur. Akendel olid tüllkardinad ees, ümmargusel laual suurepärase laud-lina. Laual seisis hõbedaselt läikival terasest alusel veekarahvin. Seintel pildid — Jari abikaasa ja Grõgori Ivanovõtši enda portree. Eriliselt kõitsid mu tähele-panu aplikatsioonikandid. Taipasin, et see oli Maria Stepanivna töö. «Kui saaks ta koolitöösse kaasa tõm-mata. Meie tüdrukud tunneksid selle vastu kindlasti hui.»

Piki seinu seisis omatehtud, raamatuist tulvil riivulid. Nähtavasti oli Grõgori Ivanovõtš juba jõud-nud need valmis meisterdada. Värskest hõõvelda-

tud laual lebasid kööginõude asemel kolvid ja rebodid.

Grõgori Ivanovõtš ise, lambi sädelevast valgusvilkist üle valatud, sarnanes keskaegse alkeemikuga. Ainult tal polnud vurre ega habet. Pintsaku asemel oli tal ja mugav kodune pluus, pikad juuksed nagu naiste paelaga üles seotud. Nähtavasti segasid nad teda töö juures.

Mind hakkas tema lambi konstruktsioon huvitama. See seisis mingis imelikus kastis ning levitas nagu lina lamp valgust ühele seinale ja laele. Jar märkas minu huvi.

«See on selleks, et Mariat mitte segada,» osutas ta peaga lillelise siideesriide poole. Alles nüüd märkas ma, et Jarid olid ühest avarast toast kaks ruumi teinud. Kerge eesriide tagant kostis vaikne ja rahulik hingamine.

«Halval ajal tulin teie juurde, Grõgori Ivanovõtš, taipasin ma alles siis, kui olin töölaua kõrval istet võtnud. «Märia Stepanivna puhkab juba?»

«Pole viga, pole viga,» lõi Jar rahustavalt käega. «Ta magab sügavalt. Meie aga oleme hästi vaikselt...»

«Muidugi.»

Kõnelesime poolsosinal.

Grõgori Ivanovõtši laual oli täielik korralagedus. Seal oli raamatuid, õpilaste vihikuid, süütamata piirituslambi kohale olid seatud kolvid ja tiiglid, sepatangid ja stea riinküünla jupp ning korratult segipaisatud värvipliatsid. Jar märkas mu pilku.

«Vaatate? Muuseas, see laud on ainuke perekonna tülide põhjus. Maria ei salli korralagedust, mina aga vastupidi: kui mu laual valitseb kord, siis ei leia ma enam midagi üles. Nii et ta ei vaatagi nüüd enam minu laua poole. Päevaks katan selle ajalehega.»

Jar naeratab ainult silmadega. Nähtavasti elavad nad hästi, kui ainult see laud on tüliõunaks.

Lõpuks, kui olin Jaride elamise üle vaadanud, meenus, miks olin siia tulnud. Poolsosinal jutustasin talle Vasja Djagilist ja tema imelisest ümberkasvamisest. Grõgori Ivanovõtš kuulas tähelepanelikult, muiga vahetevahel kasinasti, hõõrus kuiva peopesaga okkalist lõuga.

«Noh, mis te selle kohta ütlete, Grõgori Ivanovõtš?» küsisin. «Te mõistate, kuulasin sepa jutustuse ära ja mul oli tunne, et keegi on mu peadpidi jääauku pistnud. Sellepärast astusingi teie juurde sisse. Ei suuda ise kuidagi oma mõttelõnga lahti harutada.»

Jar pöristas sõrmedega vastu lauda. Lõpuks tõstis oma mõtlikud silmad minule. Neis helkis midagi arukat ja selget, katsi ainult lugeda.

«Kas teate, Tarass Demõdovõtš, ka minul on midagi taolist mõttes mõlkunud. Kas te pole märganud, et osa

meie inimesi, eriti noored, suhtuvad alahindavalt töösse? Tavalisse füüsilisse töösse, kus tuleb mitte ainult mõistust, vaid ka lihaseid pingutada? Millest see kõik?

See oli tõepoolest nii, kuid miks see nii oli, seda ei teadnud ka mina mitte. Jar arendas oma mõtet edasi.

«Tööl, nii nagu muudelgi asjadel maailmas, on kaks külge. Ühelt poolt teeb see rõõmu, toob rahuldust teiselt poolt aga nõuab rasket füüsilist pingutust. Võtame Dneprogessi ehitajad. Need inimesed, töökan gelased, nii nagu me neid nimetame, on korda saatnud midagi seninägematut, senimõeldamatut. Jalgadega betooni sõtkuda pole sugugi kergem kui vasaraga künni raudtükki taguda. Ja siiski tegid nad seda vaimustusega, väsimatult, leidsid selles rahuldust, kasvasid moraalselt ja vaimselt. Samal ajal põrutas Vasja paar päeva haam riga ja... tõstis käed ules. Aga miks?»

See «miks» ei andnud minulegi rahu.

«Sest töö, Tarass Demõdovõtš, võib erinev olla. On vahel loominguline, mõtestatud ja sihipärane, aga on ka mõttetu ja perspektiivitu.»

Ma koguni hüppasin oma istmelt püsti. Need olid samad mõtted, mis minulgi peas keerlesid, kuid polnud veel millekski konkreetseks kujunenud. Jar oli nad praegu välja ütelnud. Oma sõnadega oli ta valgustanud mulle teed Djagilide perekonnaloos mõistmiseks.

Sepp oli oma pojale näidanud, mis tähendab töö leivatüki pärast. Mõtestamata ja mõistmatu töö. Töö perspektiivitus oli poisi nukrutsema pannud, lausa meelehäitele viinud. Poiss polnud juhuslikult ümber sündinud. Kindlasti oli see olnud peaaegu keerulise töö tulemus, psüühilise vapustuse tulemus.

Jar arutles valjusti, mina aga mõtlesin juba oma asja. Juhtum Vasja Djagiliga oli mu uutele mõtetele viinud ning mõningal määral mu pedagoogilisi printsiipe kinnitanud. Enne seda olin arvanud, et isetegevuslikud, tehnilised ja kõik teised ringid on ainult selleks vajalikud, et organiseerida kollektiivi, lastes kooli ja õppimise vastu huvi tekitada. Nüüd olin ma kindlalt veendunud, et asjad on tunduvalt keerulisemad.

On tarvis väikesest peale, sellest ajast peale, kui laps hakkab teadlikult mõtlema, õpetada teda tööd tegema. Aabitsatähtede selgeksõppimine, ümberjutus-

tuse kirjapanek, raamatu lugemine, linnupuuri meisterdamine, voodi ülestegemine, ülesande lahendamine, samuti ka ekskursiooni läbiviimine või veeämbri tuppatoomine on ju töö. Ning peamine, seda kõike tehes peavad lapsed mõistma eesmärki, nägema sihti, mille poole nad püüdleavad. Sellepärast nii õpetaja, nii isa kui ema, pioneerijuht — kõik need, kes lastega töötavad, peavad seda alati meeles pidama ning ohutama lastes huvi töö vastu. See on uue, sotsialistliku kooli uus ülesanne.

Jar oleks nagu mu mõtteid lugenud.

«Nõukogude kool on eriline kool. Me valmistame ette mitte pimedaid, teiste tahte elluviijaid, mitte mehaanilisi töötajaid masinate jaoks, vaid kõrge teadlikkusega inimesi, kellele töö valmistab loomisrõõmu. Töö aga, kas siis füüsiline või vaimne, on ühtemoodi raske, ja kui inimesele ei ole see mõistetav, muutub see talle koormavaks ja mõttetuks.»

Ei tea, kaua me veel oleksime Jariga selles meid mõlemaid huvitavas küsimuses filosofeerinud, kui korraga poleks sirmitagant kostnud Maria Stepanivna hääl:

«Kas soojendan teile teed, filosoofid?»

Tulin alles nüüd mõistusele. Kell oli kahe peal.

«Andke andeks, Maria Stepanivna! Ajasime teid üles. Mina olen selles süüdi.»

«Mul oli huvitav teie arutlusi kuulata. Tahtsin paluda, et valjemalt kõneleksite, kuid kartsin vestlust katkestada.»

Keeldusin otsustavalt teejoomisest. Kuidagi tasakaalukamana ning innustununa lahkusin Jaride juurest.

Vastu hommikut tuul tugevnes. Taevas oli täis puistatud säravaid tähti. Kovalivka magas sügavat und, hingates täie kopsuga sisse tervendavat metsaõhku. Ka mina tõmbasin rinna õhku täis. Midagi uut hakkas minus võrsuma, täitis energiaga kogu noore keha.

Küll see meie Eleonora Stepanivna on üks naljahammus! Tegemata ei hakka isegi surnul igav.

Iga hetk peab saabuma Ivan Markovõtš. Tana on orkestri järjekordne proov. Kogunetakse suurde klassi-

ruumi. Õpetajate toas teeb aga Šuhnovska õpetajatega nalja. Sidunud endale ruudulise rätiku mustlase kombel kuklasse, Eleonora Stepanivna ennustab. Kogu aeg katkeval käriseval bassihäälel pomiseb ta midagi, kuni mardunud Valentõna Petrivna kae kohale.

«Mustakulmuline oled, ilus oled, ainult et õnnetu oled. Pane kuldraha käe peale, ütlen sulle kogu tõe.»

Mind nähes laskis Šuhnovska neiu käe lahti ning jättis ennustamise pooleli.

«Ennustage mulle ka,» sirutasin talle käe välja.

«Seda võin. Ainult pidage meeles, Tarass Demõdovõtš, et kõnelen sulaselget tõtt.»

«Noh, kõnelge, kõnelge!» plaksutas Valja oma ümmargusi peopesi.

Eleonora Stepanivna pigistas minu käe oma käte vahele, uuris kaua peopesa. Hertis siis juuresolijaile kavala pilgu ja alustas moonutatud häälel:

«Sinu saatuse on sihuke, naiste südamerõõm, et võõraste juures seda rääkida ei tohi.»

Andsin suuremeelselt nõusoleku kõnelda võõraste juuresolekul.

«Mustakulmuline oled, ilus oled,» alustab ennustaja oma trafaaretset juttu, «aga õnne sul pole. Pane kuldraha peo peale, ütlen sulle kogu tõe.»

Sorisin taskus, võtsin sealt viiekopikalise ja panin selle Šuhnovska tulisesse pihku:

«Et su süda on nagu roosinupp armastusele avatud, ainult üks häda, et naisemeheks ei saa sa iial.»

Juuresolijad turtsatasid naerda. Tundsin, et sellest ennustamisest läksid mul kõrvad punaseks.

«Kas tahad kogu tõde teada, mustakulmuline? Siis pane kuldraha ka paremasse kätte.»

«Kõnele ilma kuldrahata,» ütlesin kähedalt.

«Sellepärast ei saa naisemeheks, et valid tüdrukuid nagu mustlane hobuseid. Kões palju valib, see ilma jääb.»

Juuresolijad pahvatasid naerma. Tõmbasin ennustaja käest oma peopesa ära, teesklesin vihastamist.

«Ei tea sa, mustlaseit, midagi!»

«Ma, lesknaine, pole süüdi: seda näitas sinu käsi.»

Sisenes Ivan Markovõtš. Ennustamine katkes ning varsti unines hoopis. Ent minu südamesse jättis see

ebameeldiva jälje. Miks ei mõelnud Eleonora Stepanivna midagi muud välja? Ma teadsin, et ta pole nii naiivne ja lihtsameelne, et kas või naljaks tühje sõnu tuulde loopida. Kas siis kollektiivis peetakse mind tõesti ebajärjekindla iseloomuga inimeseks?

Sel korral ei kuulnud ma muusikat ja mängisin ilma igasuguse vaimustusega. Juhuslikult kohtasin Jarõna pilku. Ta ei pööranud silmi ära. Vaatas mind karmilt, kuidagi etteheitvalt või süüdistavalt. See äratundmine lausa kõrvetas mu südant: «Tähendab temagi mõtleb minust niimoodi.»

Otsustasin veel tana tingimata kõik selgitada, kõnelda kõigest. Kui kaua ma siis poissmehena ringi käin? Ma ju, taevale tänu, pole mõni kollanokk direktor, vaid väärikas mees.

Kui proov oli lõppenud ning kõik hakkasid laiali minema, hüüdsin kumedal häälel:

«Jarõna Ivanivna!»

«Kuulen.»

«Pean teiega nõu pidama.»

Astusime vaikides õpetajate tuppa. Ta istus toolile, jälgis mind, kui ma mööda tuba edasi-tagasi kõndisin.

«Kuidas on Kovalets?»

Jarõna ohkas vabamalt, muutus elavamaks.

«Ta ei jää sugugi teistest maha. Väga tähelepanelik ja taibukas. Imestan, miks teda nii kaua parandamatuks peeti?»

«Ega ta väsi?»

Ehkki teadsin hästi Petro tervislikku seisundit ja ka tema edasijõudmist, sest ta valmistas koduseid ülesandeid minu juures, pidin ju ometi tütarlapsega millestki kõnelema. Olin erutatud, tundsin, et võin jälle julguse kaotada.

Jarõna jutustas sellest, kuidas ta õpilast liigse väsimuse eest hoiab, jälgib, et keegi ei tõukaks teda kogemata vahetunni ajal.

«Olen Petroga väga rahul.»

Poisist polnud enam midagi kõnelda.

«Olen teile väga tänulik, Jarõna Ivanivna.»

«Pole tänu vaart. On see kõik?»

Nüüd olekski paras aeg kõnelda sellest, mis pakitseb

südamel, selle asemel aga noogutasin tahtmatult pead kõik.

Jarõna läks koju. Astusin tema kannul. Tundsin, et see on naeruväärne, minule isegi piinlik, kuid ei suutnud midagi parata, jalad ise viisid.

Vaikivad paplid heitsid kooliõuele pikki varje. Kusa gil külas kostis vaevu-vaevu laulu...

«Kevad,» ütlesin ohates.

«Jah, kevad,» nõustus Jarõna.

Kõndisime vaikides kõrvuti. Siinsamas ongi see saatuslik ukselävi, kus oma õnnetuseks Jarõnat kohtasin. Veel hetk, ja neiu suleb minu ees oma toa ukse. Võtsin julguse kokku.

«Jarõna,» ütlesin kahedalt, suutmata enam oma südamekloppimist pidurdada. «Kuulake... üks hetk.»

Ta jäi seisma, pöördus minu poole, vaatas mind küsitavalt.

«Miks niimoodi?» kogelesin. «Mis on juhtunud? Miks te pole niisugune, nagu olite varem? Miks... niisugune piin?»

«Missugune... piin?» küsis ta väriseval häälel.

«Kirjutasin teile... te teate.»

«Ah, kirjutasite,» ütles ta pilkavalt. «Mis ikka, lugesin. Ainult, et kas te minule üksinda olete kirjutanud?»

«Jarõna! Kas siis niimoodi tohib?»

Ta pidas hetke vaikust, kogudes nähtavasti otsustavust. Lõpuks hakkas kõnelema. Kindlalt, veendunult, arvatavasti mitte praegu ei valinud ta neid sõnu.

«Niimoodi... Kui see jutt on juba alanud, siis kuulake, Tarass Demõdovõtš. Ütlen teile kõik avameelselt. Jah, teie kiri... Teie kiri... see oli mulle püha, ei, mitte püha, see oli niisugune rõõm, mida ma pole varem elus tundnud ega saagi võib-olla tunda. Kavatsesin sellele vastata, mitte niimoodi vastata, nagu täna. Kuid see lugu Tonjaga...»

«See pole ju tõsi!»

«Jah, see on vale. Aga muud. Kirjutate mulle kirja, avaldate mulle armastust, aga samal ajal sõidab abikaasa teie juurde...»

«Missugune abikaasa?» ehmusin.

Nüüd polnud mul enam sugugi piinlik sellel teemal kõnelda. Tundsin, et ma pole milleski süüdi.

Jarõna oli nähtavasti otsustanud ära öelda kõik oma mõtted. Ta jätkas väriseval häälel:

«Te ei tea, missugune abikaasa? Suis mina tean. See, et te ta maha jatsite, ei tähenda veel, et olete temast vabanenud. Nägin, missuguses olukorras ta tookord haiglast väljus. Mul oli kahju ja häbi tema pisaraid vaadata. Sellepärast ei tulnudki ma enam teie juurde, kui te seda teada tahate, ehkki see oli ehk minu poolt eba viisakas.»

«See oli ju Nastusja! Sisalik. Õppisime üheskoos, siis töötasime. Ma pole iialgi... isegi midagi... taolist mõelnudki...»

«Tarass Demõdovõtš! Ärge vähemalt siin end välja keerutage. Küll teie Sisalik teab paremini, on ta teie abikaasa või mitte.»

Rusutuna laiutasin ma vaid käsi.

«Peale selle aga... Te olete päris ebajärjekindel inimene. Kirjutate mulle kirju, aga niipea kui Valja kohale ilmus, olete juba tema jalge ees ja kõrvuni sees. Kas teil Vasjast vaesest kahju ei ole, teine on ju päris kõhnaks jäänud.»

«Ega mina ju..., kas siis mina...»

«Jah, ega mina, kas siis mina. Te mõistsite Tšepuri teo hukka. Mille poolest aga te ise Tšepurist parem olete? Ainult selle poolest, et tema juures oli see donžuanlus palja silmaga nähtav, toores ja vulgaarne, teie aga varjate end aususe pitseriga. On teile see selge?»

Liigutasin ainult suud, nagu kala, kes on kuivale jäänud.

«Sellepärast palun teid, jätke mind rahule. Võite teistele päid segi ajada, ainult minul mitte. Vihkan valet!»

«Vaikige!» kahisesin ma korraga endale aru andmata.

«Te ärge karjuge, Tarass Demõdovõtš! See pole ametlik jutuaajamine ning kõigele lisaks, te ise olete selle algataja.»

«See kõik on vale, Jarõna!» oigasid ma.

«Jätke endaõigustamine. Pole vaja. Missugune olete, niisugune olete.»

Vaikisime hetke. Nohistasin solvunult nina.

«Ärge olge minu peale pahane,» ütles ta järsku lahkelt. «Ma ei saa teisiti. Ei hakka kavaldama — ma pole teie suhtes ükskõikne, kaugeltki mitte ükskõikne. Ent

armastan teid niisugusena, nagu esimest korda nagu
nagu esimestel päevadel tundsin. Niisugusena nagu te
tõeliselt olete, ma teid armastada ei saa. Andke andek.

Miski rebenes mu rinnas. Kuidagi järsku tulid
tundmisele, et olin kõige halvem ja tahtejõuetum in
mene, kes ei suuda enda eest seista, kes ei suuda end
õigustada, keda võib alandada ja solvata. Silmade
virvendas, pea läks segaseks. Oleksin nagu ühele kohale
kivistunud, keel kuivas suulae külge kinni. Jarõna se
sis mõne hetke, ohkas, heitis süüdlaslikult «head ööd
ning eemaldus kingakontsi klöbistades mööda koridori

76

Mõlemal pool on männid. Punase kullana manglevad
päikese käes latvade roheluses sirged tüved. Ülal on
taevas. Sinine, põhjatu, päikesekiirtes kümblev, keva
dest äratatud. Lõnnab määndunud lehtede, lumikellu
keste ja niiskusest paisunud liiva järele.

Vahetevahel ujuvad taevas mööda valged sulgjad
pilvepitsid. Pilvede all aga ringlevad varemed. Nad on
nii väikesed ja kärarikkad, et ennemini meenutavad
mesilasparve lendu kui kevadist vareste pidu. Üksikud
linnud, tiivad vastu keha surutud, lasevad lausa silme
all end mooda kõverjoont kivina alla kukkuda, ajavad
korraga tiivad sirgu ning jäävad ühele kohale hõljuma,
siis tõusevad taas taevasse ja liituvad üldise keerisega.
Linnud on nii kõrgel, et ülalt polegi nende hääletsust
kuulda. Ainult mingi ebamäärane kahin käib üle metsa.
Võib-olla tekitab seda tuul, aga et tuult pole, siis ehk
puud painutavad end niisuguse sahinaga; ent seda ka
mitte: mõlemal pool teed seisavad rahulikult liikuma-
tud tammed, kased aga on juba ammu peaaegu maani
oma lopsakad kuldsed kõrvarõngad rippu lasknud.

Talve jooksul kurnatud ja pulstunud hobused veavad
laisalt, aina komistades vankrit, puristavad kogu aeg
nagu külmetusest ja vehivad rahulolematult peaga. Ma
leban selili vana, kuumaks läinud heinasülemi otsas ja
vaatan taevasse. Lõpuks on saabunud tõeline rahu, võin
rahulikult lamada ja endalt mõtteid peletada.

Ent mõtted on pealetükkivad kui kärbsed. Ajad nad
peast ära, kuid nad leiavad ikka prao, poevad kutsu-
mata, panevad südame kripeldama.

Ongi saabunud kevad. Lumi on sulanud, nired ja nire-
kesed voolavad. Üleeile tegime kokkuvõtteid: ei, täna
pole sugugi häbi rajoonilinna sõita. Tulemused on head,
Kovalivka kooli jaoks lausa fantastilised. Ega asjata
ütelnud Šuhnovskõi õppenõukogu koosolekul:

«Ei suuda kohe uskuda, et meil on nii kõrge õppeedu-
kus.»

Fedir Danõlovõtš aga vastas temale pilkavalt:

«Ning mis peamine, Mõhhail Amadejovõtš, tõeline,
mitte võltsitud.»

Raske oli praegu kindlaks teha, missugune tunne
Jarõna vastu mu südames pesitses. Kibedusele ja loo-
tusetusele oli lisandunud parandamatu haavumine.
Üksinda olles raevuitsesin, vandusin iseendale, et ei
pöördu enam ühegi sõnaga neiu poole, lubasin protesti-
märgiks pärast õppeaasta lõppu lahkuda Kovalivkast
ning ilma igasuguse kahetsuseta rebida see armastus
oma südamest. Ent niipea kui sattusin Jarõnat nägema,
unustasin kõik. Süda hakkas valust kripeldama, kusa-
gil ajusügavuses idanes lootus: «Aga ehk ta tuleb mõis-
tusele, ehk saab oma veast aru.»

Kõige rohkem haavas see, et Jarõna polnud mu hinge
näinud, polnud mu puhtaid tundeid mõistnud, oli oma
põhjendamata kahilustega mind alandanud.

Järgmisel päeval pärast seda kõnelust peatasin Vasja
Babaki. Alles pärast Jarõna sõnu minu kurameerimise
kohta Valentõna Petrivnaga märkasin, et vanempio-
neerijuhhi suhtumine minusse oli tõepoolest muutunud.
Väga harva ilmus ta nüüd nahtavale, oli nukker ja
kinnine ning aina askeldas oma pioneeridega.

«Vassõl Sõdorovõtš!» valasin talle nagu kapaga külma
vett kaela. «Mis on juhtunud? Miks sa, vennas, enam
oma nagu ei näita?»

«Mina?» imestas Babak siiralt ja vaatas mulle kuidagi
ehmunult otsa.

«Sina, ikka sina. Häbi, noormees, mõelda teistest seda,
mida mõtled sina minust. Armukadetsed? Õnnetu
Othello? Sinu Valjat on mul samapalju tarvis kui sind
ennastki. Kui armastad teda, siis ütle talle seda otse

välja. Mind, vennas, ära aga sellesse loosse sega. Ta on minu jaoks õpetajanna, mõistad sa, ainult õpetajanna.

Vasja muutus näost kahvatuks kui surnu, siis aga loo näost punetama nagu lõke. Suu ehmatusest lahti, vaatas ta mind:

«Mina ju... Ei iial siin ilmas... Ja üldse, kui ta teid meeldib... Ma näen, et ta teid jumaldab...»

«Ära räägi rumalusi! Jumaldab! Ise ei oska nagu kord ja kohus neiuga kõnelda, käib ja kahtlustab teisi...»

Olin päris tõsiselt vihane. Sest ei keegi teine kui just Vasja oli minu loosse veel lusikataie tõrva juurde valanud ja minu vahekorda Jarõnaga rikkunud. Ütlesin pioneerijuhile nii mõnedki ebameeldivad sõnad ega tähnud tema õigustusi kuulatagi.

Pärast seda nägin, et Vasja muutus sootuks. Hakkas aina Valentõna ümber kudrutama. Tema aga, teadagi, neiu, silmad sädelevad rõõmsalt, aina lagistab naerda. Kes siis ei rõõmusta selle üle, kui teda armastatakse.

Eile kutsuti mind rajoonikeskusesse. Seltsimees Vognevõku juurde. Sõidan ja murrin kogu aeg pead miks ta mind vajab? Alles nädal aega tagasi kais Leonid Petrovõtš Kovalivkas, astus ka koolimajja. Umbes kaks tundi käisime temaga klassides ringi, näitasin meie raamatukogu, töökoda ja Grõgori Ivanovõtši sisseseatud sepikoda, jutustasin õpetajatest, õppetoost koolis. Isegi Vasja Djagili «ümberkasvatamist» ei salanud maha. Ta kuulas tähelepanelikult, muigas, kuid ei lausunud sõnagi. Kindlasti teeb täna mulle paraja peapesu. Kuid mis siis ikka, ega siin pole parata: olen süüdi, et ei taibanud, kuhu Gavrõl Homõtš asja keerab, usaldas kavalat seppa. Üldiselt aga oli sekretär pärast kooliga tutvumist rahule jäänud ja tänas kollektiivi ausa töö eest.

Rajoonikeskusesse jõudsimel juba pärast kella kahteist. Kõõdimees jäi nagu alati turuplatsile seisma, mina aga läksin asju ajama. Vaevalt jõudsin peatänavale, kui keegi mind hüüdis. Vaatasin tagasi, taevakene küll, Galõna Petrivna Skrõpalist. Olime mõlemad nii rõõmsad, nagu poleks terve igaviku teineteist näinud. «Noh, kuidas seal läheb? Kuis on? Mis teil uudist?» Puistasin ta küsimustega üle.

Skrõpalis oli kõik hästi. Tehti tööd, tulemused olid üsna head. Tuldi minutagi toime. Vahel küll meenutati «jooksikut», jälgiti ajalehti ja rõõmustati, et mind enam läbi ei võetud, vaid kiideti.

«Ja kuidas siis sina, Galõna?» vaatasin talle tähelepanelikult otsa. «Kas Mõhhailiga pole veel abiellunud?»

Galõna Petrivna kirtsutas pahameelest nagu, lõi käega.

«Oh, sinu Mõhhaili nüüd! Enne tuleb teda ennast kosida, ise ta selle peale ei tule. On teine ülepeakeela töö sees, pole abiellumiseks aega. Aga sina?»

Nüüd on minu käes kord nagu kirtsutada ja käega lüüa.

«Ära küsigi, Galõna! Olen päris kuivale jäänud.»

«Säh sulle nüüd! Sisalik aga loodab.»

Nastusja meenutamisel löid mu silmad vihast põlema.

«Sinu Sisaliku armust ma praegu kannatangi. Mõistad, Galõna, sõitis teine sinna ja põrutas välja, et ta on mu abikaasa.»

Galõna oli asjast kangesti huvitatud.

«Noh, ja siis? Sa ei oleks pidanud teda enam ära laskma, ja olekski kõik. Ta ju sõitis salajase lootusega...»

Endalegi ootamatult jutustasin Galõnale kõik. Rääkisin ära ja süda läks kergemaks.

«Pea, pea, ega sa ometi Jarõnasse armunud ole?»

«Kust sina teda tunnud?» reetsin end selle küsimusega.

Galõna hakkas käsi plaksutama.

«Tähendab et mõistatasin ära, mõistatasin ära! Kuule, Tarass,» vaatas ta kui vandeseltslane ringi ja hakkas kõnelema. «See on alles tüdruk, ütlen ma sulle. Mitte tüdruk, vaid tuleraud. Lõpetasime temaga koos pedagoogilise kooli. Missugused poisid ja kavalid tema ümber tiirlesid! Jarõna aga ei liigutanud kulmugi. «Ootan, kuni kohtun tõelise inimesega, enne ei vaata kellegi poole,» ütles ta.

«Noh, siis tähendab, et ma pole tema meelest tõeline,» mõtlesin libedalt.

Tulime koos partei rajoonikomitee majani. Hakkasin tuttavaga hüvasti jätma.

«Vaata siis, Tarass,» andis Galõna lahkumisel nõu
«ära siis Jarõnat käest lase. Neiu on kuldaväärt.»

«Kuld, mis ei kuulu mulle,» naljatasin süngelt ja
läksin halva tujuga Vognevõki juurde.

Leonid Petrovõtš ei võtnud mind otsekohe vastu. Tal
oli mingi nõupidamine ja mul oli aega kõige üle, nii
Galõna ütles, järele mõelda. Seda, et Jarõna on eba-
tavaline neiu, oli mulle juba mu süda öelnud. See, et
ta nähtavasti ootab teistsugust kui mina, oli nüüd ka
ilmne. Kas ta tõesti usub kõike seda, mis mulle kõneles.
Või oli see tütarlaste kavalus? Ei taha öelda lihtsalt ja
otsekohele, keerutab. Ei, aitab, tuleb ennast kasile
võtta ja sellele loole lõpp teha. Kuidas siis? Kas jätta
Kovalivka Petro, Sjagailo, Nedokuss? Kõik õpilased,
õpetajad? See on ju sama, kui oma perekonnast lahkuda.
Temast mitte väljagi teha? Proovisin juba... Aga võib-
olla... Tema ärritamiseks abielluda? Võtta mõni hea
neiu, luua perekond, las siis kahetseb. Võtab aru pähe,
kui on juba hilja.

Ent keda ma abikaasa kohale ka ei seadnud, polnud
see õige, polnud Jarõna.

Samal ajal Vognevõk vabanes. Kutsus sisse.

Leonid Petrovõtš võttis mu üsna külmalt vastu, võiks
öelda isegi äärmiselt külmalt. Muutusin valvsaks, süda
värastas: midagi oli juhtunud.

«Istuge, seltsimees Zalužnõi,» ütles ta toolile osuta-
des.

Sekretäril oli väsinud ilme, haiglane välimus, silme
all sinkjad kotid, silmis ärritus, kuivad huuled vihaselt
kokku surutud. Näis, et ta viibis veel mingisuguste
mõtete kammitas.

Korraga tõusis ta toolilt, kõndis üle kabineti ning jäi
akna juurde seisma.

«Kevad.»

«Kevad,» vastasin.

«Aeg on külvitõid alustada, meie aga pole valmis.
Nagu öeldakse: talv käes, aga mustlasel pole särkegi sel-
jas.»

Alles nüüd taipasin, et enne minu tulekut oli siin vist
üsnaagi ebameeldiv vestlus olnud. Ega asjata väljunud
rajoonikomitee töötajad kabinetist süngena ja vaiki-
vana.

«Noh, olgu, asi on tarvis korda panna,» ütles Vogne-
võk nagu iseendale ning istus taas oma kohale. «Kuidas
kovalivkalastega on?»

«Meil on kõik külviks valmis. Kas või homme.»

«Tubli.»

Vognevõk muutus taas selleks Vognevõkiks, keda ma
tundsin. Ta silmis süttisid elavad tulukesed, huulte
ümber hakkasid tiheda ämblikuvõrguna kurrud mäng-
lema.

«Kuidas elate, Tarass Demõdovõtš? Kas Kovalivka
hakkas teile meeldima?»

«Pole viga. Olen harjunud.»

Hetke vaatas ta mind uurivalt.

«Muuseas, te olote kuuldavasti üksik?»

Hetkeks hakkas mul kõrvus kumisema, süda jäi
seisma. Vaat kus lugu! Tähendab minu «armuseiklused»
on juba Vognevõki kõrvu ulatunud? Noogutasin jaata-
valt pead.

Ent Leonid Petrovõtš ei kostnud selle peale midagi.
Vaikis hetke ja siis küsis:

«Kuidas te sellele vaatate, seltsimees Zalužnõi, kui
me teid Kovalivkast ära viime?»

Midagi purunes südames. Hakkas kripeldama: «Hü-
vasti, Jarõna!» Istusin oimetuna.

«Kovalivka mäletab teid, ja kindlasti mäletab kaua
hea sõnaga. Näitasite kõigile, et oskate töötada. Töötada
mitte standardi järele, vaid loovalt, sädemega. Kas te
ei arva, et Kovalivka mõtmed on teile väikesed?»

Vaatasin sekretärile küsivalt otsa.

«Kavatseme teid rajooni haridusosakonda võtta,
seltsimees Zalužnõi.»

Teadsin, et pärast Gorobetsi vallandamist polnud
rajooni haridusosakonnas inspektorit. Külmajudinad
käisid üle selja.

«Ma ei tule toime, Leonid Petrovõtš. Kogemusi on
mul vähe.»

Vognevõk kergitas kulme.

«Noh, kogemusi on teil rohkem kui sellel, kes ühtki
päeva pole koolis töötanud ja mahkmetest peale on juba
juhtival töö olnud. Ning mis peamine, teil on õige stiil
ja tugev haare, Zalužnõi.»

See kiitus oli mulle meelepärane. Ent koos sellega

kerkis mällu kõik, mis Kovalivkas oli ära tehtud, ning häbipuna valgus naku. Kas seda oli tõesti palju? Kas tõesti on kõik tehtud õigesti, eksimatult? Oleks võinud ju hoopis rohkem ära teha. Mis siin siis erilist on: tõusis kooliskäijate arv, kasvas õpilaste huvi kooli vastu, ringid töötavad. Ei midagi erilist: teistes koolides on see juba ammu nii. Ei, midagi erakordset pole ma küll korda saatnud.

Niimoodi mõtetes oma tegevust igati alahinnates, püüdsin äraütlemist õigustada. Tegelikult oli mul aga korraga kahju hakanud nii külast, õpilastest kui ka õpetajatest. Tuli tahtmine kõigi takistuste ja äparduste kiuste, isegi isiklikule õnnetusele vaatamata, alustatud üritus lõpule viia, teha Kovalivka kool tõeliselt rajooni parimaks.

Hakkasin oma äraütlemist põhjendama:

«Minu haarest piisab ehk küll, kuid ainult ühele koolile. Siin aga on neid kümneid. Siia on tarvis kogunud ja autoriteetset inimest. Mina aga alles alustasin, sealjuures sugugi mitte edukalt...»

«Teame, et te alles alustasite. Ning niisuguse energia-ga on tarvis alustada tööd kogu rajoonis. Mina isiklikult arvan, et see kõik on just teile jõukohane.»

Nende sõnadega viis ta mu päris segadusse. Ei iialgi elus polnud mulle keegi nii lihtsalt ja avameelselt usaldust avaldanud. Jäin sügavasti mõttesse. Mingi sisemine haal, julgustas: «Proovi, hakka pihta.» Lisaks sellele meenus Jarõna. «See on võimalus kogu asjale lõpp teha.»

«Ma ei tahaks lahkuda koolist, et ametnikuks hakata, Leonid Petrovõtš,» vaidlesin ikka veel ebakindlalt vastu.

«Mis ametnikud siin siis on?» imestas sekretär. «Kas siis haridusosakonna töötajad peavad tingimata ametnikud olema? Nad ise muudavad endid vahel ametnikeks. Tegelikult on nad ju pedagoogid, ning lisaks veel parimad, kogenenumad, kõige energilisemad pedagoogid. Sest nad peavad ju mitte ainult õpilasi, vaid ka õpetajaid kasvatama, partei poliitikat rahvahariduse suhtes ellu viima. Ei, selles pole teil õigus, Tarass Demõdovõtš.»

Mulle meenus jutuaajamine Nedokussiga meie inspektoritest ja hakkasin veelgi rohkem kõhklema.

Seni kui ma iseendaga võitlesin, süütas Vognevõk, ilmselt minu sisemist võitlust mõistes, suitsu põlema.

«Loeme siis, et oleme kokku leppinud?» kõõritas ta lõpuks minu poole oma vidukil silmi.

Mind oleks nagu saatan keelest tõmmanud.

«Täna usalduse eest. Kui tarvis on, eks... ma siis proovin. Kardan ainult...»

«Pole viga, kui tarvis on, siis abistame. Rajoonikomitee on ju kõrval, tõsi ju?»

Ning ta sirutas mulle oma kuivetanud kae.

77

Oli kevadise koolivaheaja viimane päev.

Nagu tavaliselt, varem kokku leppimata, kogunesid õpetajad kooli ja võtsid pillid kätte. Mängiti õhtuni. Oleksime ehk veelgi mänginud, kuid kirjakandja tõi ajalehed, meile Jarõnaga aga kummalegi kirja. Jarõna võttis oma jao ja läks koju.

Ka minul polnud korraga julgust ümbrikku avada. Kiri oli oblasti haridusosakonnast ja pani mu lausa higistama.

Viimased päevad elasin nagu unes. Kord tuli mul tahtmine asjad jalamaid kokku panna ja salaja külast ära sõita, teinekord ei suutnud endale kuidagi andeks anda, et olin Vognevõkule nõusoleku andnud. Milleks mulle küll seda inspektorikohta tarvis oli? Siin on kõik omane, kõik kallis, oma käega loodud. Aga seal? Rap-puda vankritel ja veoautodel petrooleuminõude kõrval ühest koolist teise? Mitte iialgi naha oma töö käega-katsutavaid tagajärgi? Siin elu keeb. Ehkki on õppe-vaheaj, pole veel niisugust päeva olnud, et õpilased poleks koolimajja tulnud. Sepistasid kooli sepikojas (kusjuures Vasja Djagil osutus asendamatuks tagujaks. Vaat mida tähendab praktika!), hõõveldasid, kooli raamatukogus viidi läbi lugejate konverentse, tikiti, külvati seemneid kastidesse, vanemate klasside õpilased käisid naabertraktori jaamas ekskursioonil. Koor ja orkester valmistusid endise hooga rajooni olümpiaadiks ette. Kas oli siin võimalik nukrutseda, kui kõik käed olid nii tööd täis? Alles hakkas kõik liikuma, töö-

tama, ja juba on tarvis maha jätta. Ning kõik Jarõna parast.

Me temaga nagu ei märganudki temeteist. Kui töö asjus oli midagi tarvis, pöördusin tema poole ja neiu vastas. Raakisime täpselt niipalju, kui asi nõudis, silmad sealjuures maas. Kohtumisel tervitasime, kuid möödsime teineteisest peatumata. Vahel tahtsin seisma jääda, kõnetada teda siiralt, inimlikult, kuid need soovid tõrjus solvumine ja kangekaelsus otsekohe tagasi.

Päevad möödusid, keegi ei kutsunud mind kuhugi välja ja ma hakkasin juba rahunema. Mis ikka, tuldi minutagi toime. Ning isegi midagi kahetsusetaolist pugesi südamesse. «Ei, tuleks ikkagi ära sõita, mitte keelduda kogu aeg Jarõna silme all.»

Värisevi käsi rebisin ümbriku lahti, silusin paberit. Šuhnovskõi kummardus mu öla kohale. Käskkirjas kirjutati sellest, et oblasti haridusosakond vabastab rajooni haridusosakonna juhataja Budjaki oma kohalt. Tema asemele määrati... Mu silme ees hakkasid punased ja kollased ringid keerlema. Ei tahtnud otsekohe kirjapanud uskuda.

Šuhnovskõi aga, erutatud ja imestunud, surus juba samal ajal mu tahtejõuetult rippuvat kätt:

«Õnnitlen, Tarass Demõdovõtš, õnnitlen kogu siirast südamest. Õnnitlen iseenda ja Eleonora Stepanivna nimel...»

Eleonora Stepanivna oli miskipärast haigestunud ega olnud täna kooli ilmunud.

Juuresviibivad õpetajad vaatasid meid imestusega.

«Seltsimehed!» pöördus Šuhnovskõi pidulikult nende poole. «Oblasti täitevkomitee käskkirjaga on Tarass Demõdovõtš määratud rajooni haridusosakonna juhataja ametikohale. Soovime talle edu ja viljakat tööd.»

Ta hakkas käsi plaksutama. Pilgutasin hämmeldunult silmi.

Õpetajad hajusid märkamatu laiali. Huvasti jättes avaldasid ühed lootust, et ma Kovalivkat ei unusta, teised õnnitlesid, mõni aga tundis kaasa ja kahetses, et ma ara sõidan. Ainult Šuhnovskõi oli vaimustatud:

«Noh, ütlen teile, sõbrad, keegi arukas inimene märkas ometi meie Tarass Demõdovõtši. Juba ammu pidanuks haridusosakonnal selline juhataja olema.»

Mul hakkas sellest kiidulaulust lihtsalt halb. Ta sõnad kõlasid irooniliselt.

Astusin raske südamega oma tuppa. Lasksin silmadel käia üle pillide, mis uhkeldasid seintel. Raske tomp tõusis kurku. «Ei enam saa ma Russaku orkestris mängida.» Vaatasin vana, mustendama löönud lauda. «Ei enam avane võimalust selle peal kirjutada.» Heitsin pilgu üle kogu toa. «Kes siia nüüd elama asub?» Akna taga helkisid sinkjas hämaruses punakad tulukesed. «Kas tead, kuidas sind armastama hakkasin, Kovalivka?»

Võtsin viiuli, puudutasin keeli. Peen, haletsev heli kõlas alistuvalt vaikuses, torkas nõelana südamesse. «Ah, Jarõna, Jarõna. Kas poleks siin meie jaoks mugav pesake olnud?»

Tõmbasin poognaga aeglaselt üle keelte, viiul hakkas oigama, nuuksus südantlõhestavalt. Surusin energiliselt ning rebisin terve kimbu helisid, puistasin need seemnena mööda tuba. «Olgu see sulle heaks mälestuseks, mu üksildane kotus.»

Ning tuttav, erutav meloodia hakkaski voolama. Ta ise oli end nagu tahtmatult poogna alt lahti rebinud ja täitis mu hinge. Ogiński polonees! Kuidas ta küll erutas ja puistas mu südamesse valu! Kõrvetas meeldivalt ja paitavalt, mina aga vedasin poognat mööda keeli nagu mööda haava. Hakkas voolama nukker meloodia, lai kui vihmavaling, hing paisus ja tõmbus pingule kui keel. Kui kätte jõudis lõpueelne üleminek, täis meeleheidet, väljendamatut muret ja sügavale peidetud lootust, ei kannatanud ma enam välja. Tõmbasin poogna keeltelt, meloodia katkes kõige kõrgemal noodil, viiul lendas voodisse. Kukkusin toolile, haarasin tulise pea kätte vahele ja oigasin. Tundsin oma põskedel midagi niisket ja sooja nagu esimene kevadvihm.

«Ongi kõik. Huvasti, Jarõna, mu lõpuni laulmata laul.»

Alles tüki aja pärast tõstsin raske tinase pea. Riie-tusin kiirustamata ja väljusin toast.

Küla kohal laius ilus õhtu. Noor kuu, nii noor kui kevad aprilli algul, oli kummardunud Kovalivka aedade kohale ning vaatas mulle südamesse. Isegi tuuletuses sosistasid oma salajast juttu elustunud kevadised paplid. Võib olla, et need olid elumahlad, mis nende sõlme-listes soontes voolasid?

Kõndisin metsa poole. Temale, võimsale, külalislahkele ja armastatule pean tegema oma viimase viisakusvisiidi. Just nüüd, kui võõras pilk seda ei näe.

Mõtliku kase juurest eraldus mingi kogu. Nagu oleks elektrivool mu keha läbinud.

«Tarass Demõdovõtš!»

Seda sosinat oleksin ma ka maailma lõpust ära kuulnud, ilma pikemalt mõtlemata oleksin selle poole jooksnud. Hetke pärast jäin Jarõna kõrvale seisma, unustatud oli kõik: valu vastamata armastuse pärast, solvumine, mahajäetu kibe saatus. Vaatasin talle silma.

«Jarõna?! Sina?»

Tema nägu oli kahvatu, nagu rohekast marmorist välja raiutud.

«Tarass! Anna mulle andeks, Tarass,» sosistasid nagu kevadine tuul tema huuled.

Püüan tema tahte jõuetu käe kinni. Siin ta on, see väike soe käsi, käsi kalliste tindiplekkidega, see kättesaamatu käsi lebab usaldavalt praegu mu peos ja soojendab mind ebamaise soojusega.

Kõnnime vaikides kõrvuti. Meil pole tarvis kõnelda. Meil on kõik selge. Mõõdume haiglast. Seal akendes välguvad tuled, liiguvad tumedad varjud. Ehk on kellegi halb? Ehk võitleb keegi surmaga. Ei, me ei märka seda. Oleme oma õnne välja võidelnud. Meis keeb elu.

Välgatab metsajärv. Seal keskel ujub veel jääpank. Ta võitleb soojusega, on päikesele endale väljakutse heitnud. Võideldu. Meil pole temaga asja, ujugu või kogu suve läbi keset järve.

Meie jalad valivad ise endale tee mööda kitsast metsarada. Noorte kaskede pungad on paisunud ja peksavad valusasti vastu nägu, tammeoksad haaravad riidetest kinni, nagu tahaksid tagasi hoida.

Peatume. Vaatan neiule silmi.

«Jarõnakel!»

«Vaiki, Tarass, vaiki!»

«Jarõna, kuula ainult. Jutustan sulle kõik Nastjast...»

«Ei ole vaja. Pole vaja, Tarass. Ma tean kõik. Kõik. Ta kirjutas mulle täna kirja. Missuguse kirja! Ei, ei tunne sina, Tarass, Nastusjat. Missugune inimene! Missugune süda! Ta armastab sind. Ning ma usun seda,

sest ta ei mõtle iseendale, vaid palub sind õnnelikuks teha! Olen halb! Kuri, süd ametu.»

Tundsin, kuidas mu nägu venis imestusest pikaks. Sisalik! Mu hea Sisalik! Tunnen ära su ausa, puhta hinge, seltsimeheliku ja truu käe. Kui omane, kui kallis sa mulle oled! Oled andnud mulle elu tagasi, Nastusja!

Tasakesi sosistavad pea kohal männid. Vilguvad ja heidavad kevadist sära kõrgusest. Sädelev kuu on nagu kaseoksa külge kinni jäänud ja paindunud, tahab end lahti rebida, kuid pole selleks jõudu. Kas ma suudan kunagi seda kevadist kordumatut ööd unustada?

«Kui armastad kedagi, siis tahad, et ta oleks puhas kui pisar. Ma ei tahtnud sinul ühtki tolmu kübet näha. See on ju armastus. See on ju kogu eluks.»

Ta vaatab mulle usaldavalt silma, sosistab väriselva häälel:

«Mäletad, rääkisin sulle igasugu asju... solvasin sind?»

«Ärme seda ial meenutame. Eks ole?»

«Hüva. Aga mõistad, et kui see jutuaajamine oleks mõnel teisel ajal toimunud, oleksin ehk teistmoodi olnud. See aga tuli just pärast ennustamist. Šuhnovska kõneles kõikisugu asju... Ta ju pesi Batoztšuki naisega kõik su luud-kondid läbi. Aga mina vahutasin. Anna mulle andeks, armas.»

Ma ei jõudnud vastata. Metsas kuuldusid mingid hääled, kellegi summutatud naeru. Eemaldusime ettenägelikult rajalt ja nõjatusime vastu vana mändi.

Rada mööda astusid teineteise vastu liibunult kaks inimest. Mees ja naine. Kõnelesid millestki. Meie kohal jäid nad hetkeks seisma.

«Ehk pöördume tagasi?» kostis Liidia Grõgorivna häälel.

«Lähme tammeni,» vastas Šuhnovski bass. «Sinna, kus alati.»

«Aga kui sinu oma otsima hakkab?»

«Ta on tõepoolest haige.»

Nad liikusid edasi, aeglaselt, jalga jala ette tõstes.

«Tähendab siis Tarass sõidab ära,» ütles Liidia Grõgorivna rõõmunoodikestega hääles. «Mis juhataja temast nüüd saab? Aga direktoriks saad kindlasti sina, Mõša?»

«Mul on akt valmis,» naeris Šuhnovskõi. «Ega see esimest korda sünni.»

Kui nende hääled vaibusid, ärkas Jarõna nagu unest ja tõmbas mind käest.

«Lähme siit ära.»

Liikusin kuulekalt tema järel. Mõistsin. Nende kahe viibimine siin metsas haavas Jarõna õrnu ja puhtaid tundeid.

Järgmisel päeval andsin kooli üle Grõgori Ivanovõtš Jarile.

EPILOOG

Jaine lumetuisk mõllab üle terve ilma. Tormitseb tuul, painduvad ja vehivad oma jääpurikatest raskeks muutunud künkadega männid. Vabisevad paksu lumekatte all õrnad lahupalatvad kaskede tüved, lumeluited kaeavad lumehangedeks ning tundub, et selles metsikus sünguses pole ühtki hinge.

Ma valvan lumme mattunud partisani muldonni kõrval hõõran oma vaate ja automaadi tuisu liikuvasse seinu. Silme ees on aga hele, päikesepaistest üleujutatud aas, aasal aga noor valgetüveline kask kevadises lopsakas rüüa, niisugune lõbus ja lahke, põhjatult armunud tüdruke, kes nii väga hommikuti ja õhtuti tema pikki rohelisi palmikuid kammida armastas... Minu kool, minu rõõm!

Pöörde vahel, lumekeerises, tuule metsikus mõirgandises on tunda mingit liikumist. Ühe hetkega kaob silme ees lõbus kaseke, sõrm surub automaadi päästikule.

«Kes tuleb?»

«Omad...»

Rajale ilmuvad lumistes kasukates kogud. Nad komistavad: näha, inimesed on väsinud, põrkavad vastu puutüveid, sest rada on täis tuisanud, vajuvad vööni lumme.

Esimenesena tuleb Korni Nedokuss. Ta lausa aurab, nagu kuumaks köetud ahi. Vurrudel ja habemel ripuvad niisked jääpurikad.

«Noh, küll keerutab, ei kuskil ole pääsu,» kaebab mee pärast, ise aga kõõritab oma naljasädemeid täis silmadega minu poole.

Nedokussi selja tagant vaatab minu poole tundmatu nooruk.

«Tere päevast, Tarass Demõdovõtš!»

Midagi tuttavat oli selles meeldivas kõlavas hääles, tumedates mustlassilmades ja pikerguses tõmmus näbs.

«Kas ei tunne, Tarass?» naerab Nedokuss silmadega.
«Petro?!»

me Kovalets välgatab rahulolevalt silmi, naeratab.

ja «Näed, missuguseks kotkaks on sirgunud,» kiidab
Nedokuss noorukit. «Tuli teine partisanisalka. Nii et
õpeta aga, vennas, partisaniks välja.»

vi Imetlen oma kasvandikku. Niisugust noormeest ei
saagi imetlemata jätta: pikk, sihvakas, tugev...

tu «Tuleb välja, Petro, et Šuhnovskõi su asjatult paran-
damatute kilda arvas?»

Ja «Keegi oleks Nedokussi nagu naaskliga torganud, ta
isegi hüppas üles.

«Noh, sinu Šuhnovskõi...» välgatas ta salapäraselt
oma silmi. «Oli Šuhnovskõi, ja ei ole enam...»

«Mis temaga siis on?»

«Elus ja terve teine, ainult Matskoks on muutu-
nud...»

«Kas tõesti?» ei suutnud ma imetust tagasi hoida,
ehkki südames jäin kohe uskuma, et seesama reetur
Matsko, kes peaaegu igas fašistlik-natsionalistliku aja-
lehe numbris Ukrainamaad poriga üle valab, pole keegi
muu, kui meie kunagine kolleeg Šuhnovskõi.

«Tema jah...» tõendab Kovalets ning noormehe hääl
hakkab kõlama kuidagi võõralt, kähedalt ja vihaselt. Ta
töotab: «Küll ma temani veel jõuan...»

Usun seda, et me Šuhnovskõiga veel kohtume. Koh-
tume kõige kitsamal rajal. Seal, kus teineteisest mööda
ei pääse.

Möllab jääne lumetuisk, tuul tugevneb ning hooti
keerutab külmi lumepalmikuid õrnal, läbipaistval ka-
sel — partisanide truul sõbrataril ja õel.

Minu kool! Minu rõõm!

